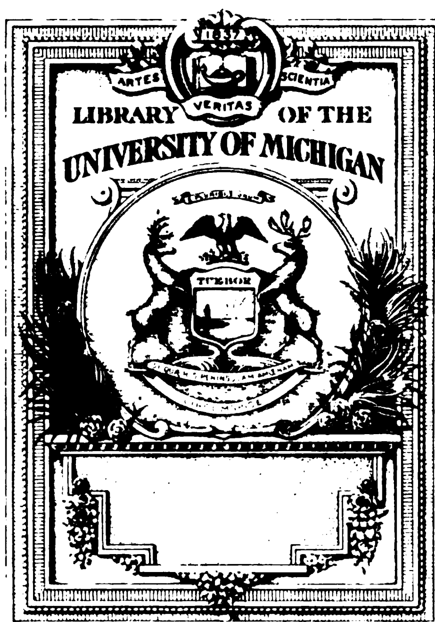
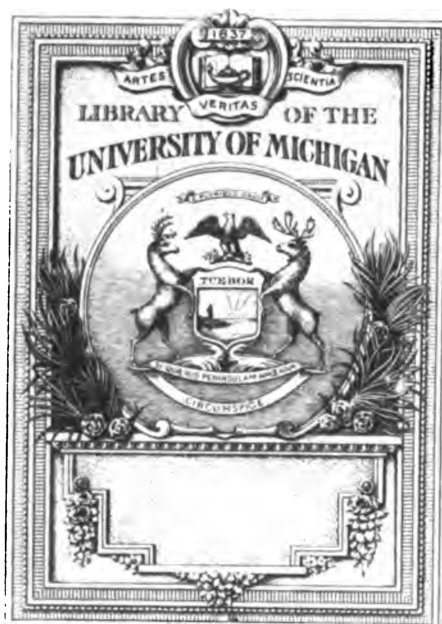

ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

KONST-
EN
LETTER-BODE.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR

1804.

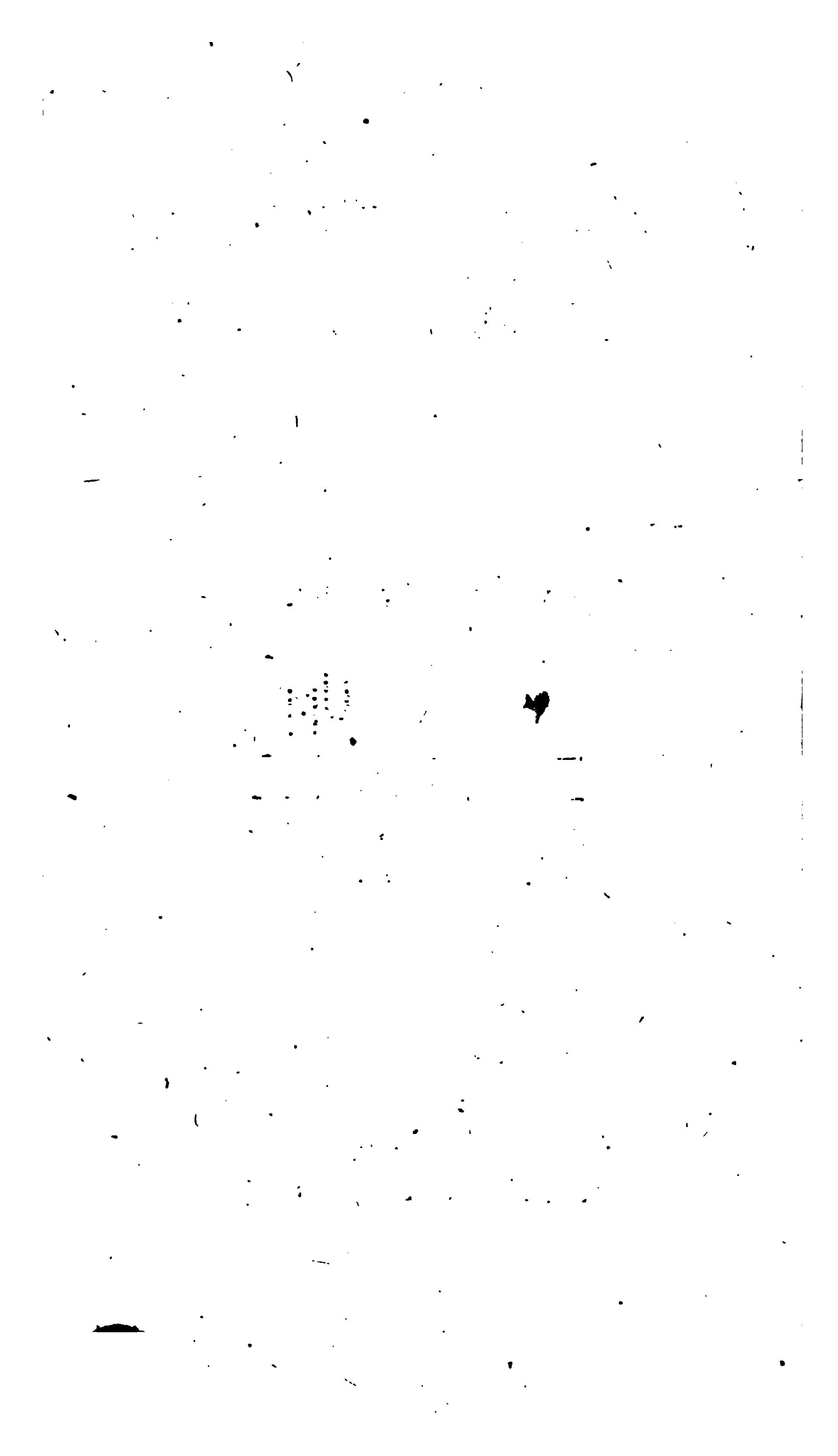
I. DEEL.

MET PLATEN.

TE HAARLEM, BY

A. LOOSJES, Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 1. *Vrydag den 6 January.*

BERIGTEN.

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

UTRECHT, *den 22 van Winterm.* Heden overleed hier, na eene langzame verzwakking, de Hoog-Eerw. Hooggel. Heer CAROLUS SEGAAR, *Theol. Doctor, Profeſſor* in de *Griekſche Taal* aan de Akademie, en *Predikant* in de Hervormde Gemeente, dezer Stad, in eenen byna tachtigjarigen ouderdom. In 1748 aanvaarde hy het Leeraarsampt te *Benthuizen;* in 1749 te *Goes;* in 1752 te *Groningen.* Voor eene beroeping naar *Amſterdam* bedankte hy in 1757; insgelyks voor die te *Rotterdam* in 1758. Doch in 1759 vertrok hy als *Predikant* naar *Utrecht*, waar hy in 1766 tot *Hoogleeraar* in de *Griekſche Taal* bevorderd wierd. Beide deze bedieningen nam hy, met grooten roem, waar, zoo lang zyne krachten het toelieten. Hy was één der grondigſte kenners der Griekſche Letterkunde, der ſchryfwyze van het Nieuwe Testament en der Kerkvaderen: en handhaafde, ook by Buitenlanders, den roem der *Hemſtemhuiſiaanſche* Schoole. Zyn oprecht, nederig, minzaam, vredelievend en godvruchtig karakter maakten hem bemind en geëerbiedigd by allen, die hem kenden. Zie hier een lyst zyner, van tyd tot tyd, uitgegeven Schrif-

Schrif.en, voor zoo verre dezelve den Berichtschryver bekend zyn:

Dissertatio Philologico — Theologica, exhibens Specimen Observationum in Vetus et Novum Testamentum. Quam, Praeside JOAN. VAN DEN HONERT, T. H. FIL. *publico examini submisit*, Lugd. Bat. 21 Jun. 1747. 4°.

Twee Leerredenen, tot afscheid en intrede in de Gemeente Godts, te Groningen en te Utrecht. Utr. 1760. 4°.

Opheldering van Jes. XXVI. in eene *Voorrede* ter aanpryzing der *verklaring van* JACOBUS DE GROOT. Utr. 1763. 8°.

Observationes Critico-Theologicae in caput primum Epistolae ad Romanos. In de *Biblioth. Brem. nova.* Clasf. V. Fasc. I. 1762. 8°.

Epistola Critica ad V. C. Lud. Casp. Valckenaerium, collationis M. Si. Etymologici Traiectini, cum Ammonis, et cum Etymologico magno nuncium afferens. Trai. ad Rhen. 1766. 8°.

Oratio, de egregiis fructibus qui ex assidua Auctorum Graecorum lectione ad oraculorum divinorum interpretem redundant. Trai. ad Rhen. 1766. 4°.

Observationes Philologicae et Theologicae in Euangelii Lucae capita XI. *priora.* Trai. ad Rhen. 1766. 8°.

Oratio, de Critice in divinis Novi Foederis libris aeque ac in humanis sed circumspecte et modeste etiamnum exercenda. Trai. ad Rhen. 1772. 4°.

Animadversiones et praefatio, quibus ornavit novam editionem *Danielis secundum septuaginta ex tetraplis Origenis.* Trai. ad Rhen. 1775. 8°.

Oratio, de Hugone Grotio, illustri humanorum, et divinorum Novi Foederis, scriptorum interprete. Trai. ad Rhen. 1785. 4°.

Prys Verhandeling, behelzende aanmerkingen op het eerste Deel van de Historie der Verbasteringen van het Christendom van JOSEPH PRIESTLEY. Met die van ABDIAS VELINGIUS en CORNELIUS GAVÉL uitgegeven. 's Hage en Haarl. 1787. 8°.

Dankrede, op den eersten Verjaardag van Utrechts verlossing, over Ps. CXVIII. 27—29. met die van JACOBUS HINLÓPEN en HENRICUS WEYLAND uitgegeven. Utr. 1788.

Spe-

Specimen Observationum Criticarum in Isocratem. In de *Acta Literaria Societatis Rheno-Traiectinae.* Tom. I. Lugd. Bat. & Trai. ad Rhen. 1793. (Men vergelyke CHRISTOPH. SAXI *Onomastici Literarii Mantissa recentior, sive Pars* VIII. pag. 289-291)

Voorts is het zeer te wenschen, dat 's Mans eenige Zoon, J. SEGAAR, Pred. te *Montfoort*, vryheid hebben zal, om de afgearbeide *Annot.* op 't geschrift van CLEMENS ALEXANDRINUS, *quis dives salutem consequi possit?* in het licht te geven.

GENEZENDE KRACHT VAN DE RHUS RADICANS.

De vergiftige *Sumac* (*Rhus radicans* van *Linnæus*, of *Toxicodendron* van *Tournefort*) waar van het sap scherp en bytend is, en die, door enkele aanraking, doorgaans ontstekingen aan het vel veroorzaakt, was, tot heden, niet dan door deszelfs schadelyke hoedanigheden, en door eenige andere voor de Verwery nuttige Eigenschappen, bekend. Een gelukkig toeval gaf den Hr. *Dufresnoy*, Geneesheer te Montpellier, en Hoogleeraar en Opper-Arts by het Gasthuis van Valenciennes, aanleiding om eene zeer heilzame kracht in deze plant te ontdekken. Bespeurd hebbende, dat een jongeling, die met Schurft aan het gewricht van de hand, gedurende een half jaar, gekweld was, in den grond was genezen geworden, na een vurigen uitslag, gevolgd op het behandelen van de *Rhus radicans*, besloot deze bekwame Geneesheer, om dit uitwerksel aan zich zelven te beproeven. Na herhaalde proefnemingen, bedient hy zich, met goed gevolg, van dit middel, om niet alleen de Schurft, maar ook zekere verlammingen, te genezen.

DOOFSTOMMEN.

Ter gelegenheid, dat Dr. *Portal*, onlangs, een verhaal uitgaf, van een elfjarig kind, zynde een Zoon van den

 Hr.

Hr. *Namur*, uit den Elzas, doofstom geboren, 't welk de Abt *Salvan* had leeren spreken; gelyk daar van, in een der vergaderingen van het Nationaal Instituut, eene proeve genomen was; heeft men zich errinnerd, dat iets dergelyks is aangeteekend gevonden in de registers van de Akademie der Wetenschappen, te Lyon, onder de dagteekening van 2 July 1782, waar by gewaagd wordt van zekeren doofstom geboornen, met name *Fabre*, die, op zyn 13de jaar, van den Abt *Margaron*, lezen, schryven en zelfs spreken, *op eene hem eigene wyze*, leerde: gelyk deze zelfde Geestelyke naderhand, zoo te Parys, als te Lyon, voornamelyk by het Instituut van *l'Epée*, meer andere doofstommen heeft leeren spreken: iets, 't welk hy meent, dat alle zoodanige ongelukkigen kunnen leeren, indien zy slechts goed onderwezen worden: zynde hy, volgens zyn zeggen, altoos gereed, om zyne manier, aan ieder, die haar verlangt te weten, te openbaren. Ondertusschen blykt het, dat deze konst, reeds in de 17de Eeuw niet onbekend was. *Jean Conrad Amman*, een Zwitsers Geneesheer, leerde verscheidene doofstommen, in Frankryk en in Holland, spreken: en gaf zyne Methode, in 1692, in druk uit, onder den tytel van: *Surdus loquens*.

HAARLEM. By de opening van het Amerikaansch Congres, op den 17 October l. l. gaf de Voorzitter *Jefferson*, by deszelfs boodschap, onder anderen, de volgende ongemeen gunstige Schets van

DEN TEGENWOORDIGEN STAAT DER FINANTIEN, VAN DE VEREENIGDE AMERIKASCHE STATEN.

„ Onze Finantien bevinden zich in de bloeiendste omstandigheden. De Inkomsten hebben, het laatste jaar, 11 à 12 Millioenen Dollars bedragen. Van de Nationale Schuld zyn, in het zelfde jaar, 3 Mill. 100 duizend Doll., buiten de Intresten, afgelost, zoo dat, in de beiden laatste jaren meer dan 8½ Mill. van de Nat. Schuld betaald zyn. In de Schatkist bevinden zich nog 6 Mill. Doll. Hier van zyn 880 duizend Doll. geschikt, om den eersten termyn afteleggen, ingevolge van de

Over-

Overeenkomst met Engeland, van 8 Jan. 1802; en 2 Mill. Doll. die men voor de aankoop van Nieuw Orleans heeft afgezonderd. gaan thans, als geld by voorraad, af van de Som, die ter betaling der aankoop van Louisiana gefundeerd is. Door den afstand van Nieuw-Orleans wordt dus onze Nationale Schuld met ongeveer 13 Mill. Doll. vermeerderd. Het meerendeel daar van is in 15 jaren betaalbaar. Echter zal, voor dezen termyn, de geheele Nationale Schuld reeds afgelost wezen. De Intresfen der vermeerderde Schuld kunnen, gelyk ik hoop, door onze vermeerderde Inkomsten goed gemaakt worden, weshalven het niet noodig zal wezen, toevlugt tot nieuwe belastingen te nemen."

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

REIZEN. *Reize in Opper- en Neder-Egipte, gedurende den Veldtocht van* BONAPARTE, door VIVANT DENON. Uit het Fransch door HERM. BOSSCHA. Met de voornaamste Platen. Eerste Deel. Te Amsterdam by *J. Allart*, 1803.

De Reis van den Heer DENON is, reeds zoo algemeen, van eene gunstige zyde erkend geworden, en derzelver uitvoering als een meesterstuk van druk- en plaatkunde gehuldigd, dat wy ons daardoor geheel ontslagen achten van den arbeid, om onze lezers met het oorspronglyk werk bekend te maken, en wy alleen verpligt worden, over de Nederlandsche vertaling te spreken.

Uit hoofde der belangrykheid, en den algemeen gevestigden roem, was het geenszins vreemd, dat ook, in deze Republiek, het zelfde geval plaats greep, als in *Engeland* en *Duitschland*; dat, naamlyk, van dit werk twee onderscheiden vertalingen te voorschyn kwamen, als eene by den Boekh. LEEUWESTEIN in *'s Hage*, en eene by den Boekh. ALLART te *Amsterdam*. Derzelver naauwkeurige vergelyking zy dus onze tegenwoordige taak.

De uitgave van *'s Hage* onderscheidt zich, door een *Geschiedkundig verhaal der verovering van Egypten door de Franschen*, dat het werk van den Hr. DENON vóórafgaat. Deszelfs zamenstelling verraadt zeer duidlyk eenen Engelschen oorsprong, offchoon deszelfs inwendige waarde, tot een overzicht der Fransche krygsverrigtingen in *Egypten*, en tot eene korte schets der gesteldheid van het Land zelve, niet wel kan ontkend worden. Den Titel inziende, vinden wy ons in dit

denkbeeld versterkt, daar dezelve aanwyst, dat zulks is medegedeeld door den Heer E. A. KENDAL: juist dezelfde, dien wy ons uit het Engelsch Tydschrift: *the Monthly Review*, herinnerden als één der Engelsche Vertalers. By deze gelegenheid dit Maandschrift nogmaals inziende, bevonden wy, dat juist de vertaling van KENDAL aldaar verre weg beneden die van AIKIN wordt geschat, die als vervaardiger der tweede Engelsche uitgave voorkoomt Na deze herinnering, vergeleken wy op nieuw onze Haagsche uitgave met die van KENDAL, en bemerkten alzo, dat de eerste niet, zo als op den Titel staat, *uit het Fransch vryelyk vertaald;* maar eene na genoeg woordelyke vertaling is der laatstgenoemde Engelsche overzetting. In zo ver is, dan, de uitgave van den Hr. LEEUWESTEIN eene volstrekte navolging der Engelsche vertaling, en heeft dus met het oorspronglyke niets gemeens. Hier komt nog by, dat juist de Hr. KENDAL de form van het oorspronglyk werk heeft veranderd, zodanig, dat niet de Schryver DENON in de eerste persoon spreekt, gelyk ieder Reisbeschryver doorgaans gewoon is: maar dat hy, KENDAL, van DENON overal in de derde persoon gewaagt, en daar door dat behaaglyke weggenomen heeft, welk aan den verhalenden styl des oorspronglyken Reizigers eigen is, en daarentegen eene styfheid heeft medegedeeld, welke ook in de Haagsche uitgave gevonden wordt: waar by wy, nog eindelyk, moeten voegen een zeer algemeen gebrek der Engelsche vertalingen, die zeer zelden getrouw, en, by mangel aan genoegzame taalkennis, zeer gereed zyn, om benamingen, zelfs geheele zinsneden, welken men niet verstaat, of die met de vooringenomen denkwyze der vertalers stryden, geheelenal wegtelaten, waar door dezen eerder hun eigen werk leveren, dan dat des oorspronglyken Schryvers, wiens naam het echter voert. Eene uitweiding van dien aard, volgens willekeur des Engelschen Vertalers, vindt men in de beschryving der Piramieden van *Kairo*, welke zeer merklyk verschilt van het werk van DENON; gelyk uit de vergelyking der Haagsche Uitgave (bladz. 130 tot 150) met de Amsterdamsche (bladz. 192 tot 212) zeer duidlyk is optemaken. Zodanige willekeur duldt het nationale karakter van onzen Landaard niet. De Bataafsche getrouwheid vordert, dat ook het geschrift zynen Schryver kenmerke, wiens naam het voert. Oordeelt de Vertaler eenige verandering, of byvoegselen, noodzaaklyk; dat hy die in eene aanteekening, of naschrift, melde, met uitdruklyke aanwyzing. Doch, zonder deze melding, meenen wy grond te hebben, om zulk eene willekeur schennis te noemen van eens anders recht en eigendom.

Met volkomene overtuiging, moeten wy, daarentegen, de *Amsterdamsche* uitgave roemen, van wege hare getrouwheid. Zy is een zeer zuiver afdruksel van DENON. De Verta-

taler, die zich met name noemt; de zeer kundige Heer H. Bosscha; heeft onze geheele dank voor zynen uitmuntenden arbeid; daar hy zelfs de form des oorspronglyken werks merklyk heeft verbeterd, door eene verdeeling in *Hoofdstukken*, en eene aanwyzing van den inhoud op den kant, in navolging der Engelsche uitgave van Aikin; doch waar van hy, in zyne Voorrede, berigt heeft gegeven. Zyn styl is zuiver, goed Hollandsch, en overal vloeijend: waar tegen die der *Haagsche* uitgave, vol van bastaard woorden, meestal stootend en duister is.

Wat de uitwendige form der beide Nederlandsche uitgaven betreft: dezelve is, voor zoo veel den druk aangaat, in beide stukken voortreflyk. Beiden doen eer aan onze druk-konst. Maar, ten aanzien der Platen, vinden wy een zeer aanmerklyk verschil. Het oorspronglyke werk, weet men, is vol van afbeeldingen, overeenkomstig het oogmerk van Denon, die meer reisde als beoefenaar der kunst. By de *Haagsche* uitgave, vinden wy, in dit Iste Deel, slechts 3 Platen, die, ten aanzien der konst, zeer middenmatig zyn: terwyl de *Amsterdamsche* 20 Afbeeldingen heeft, die zekerlyk alle niet even gewigtig zyn; maar welker uitvoering de egte konst voortreflyk moet noemen; gelyk het verschil van Plaat 2 (bladz. 115 der *Haagsche*) en Plaat 10 der *Amsterdamsche* uitgave (bladz. 177), indedaad zeer merklyk in het oog loopt, ten nadeele der eerstgenoemde. Byzonderlyk heeft ons behaagd de mededeeling, op Plaat 11 en 12, van een twintigtal Hoofden van de verschillende rassen der Kopten, Arabieren, Turken en Grieken, als die voor de Geschiedenis zeer belangryk zyn.

Uit deze vergelyking der twee Hollandsche uitgaven, meenen wy een beslissend vonnis te moeten opmaken, ten voordeele van die, welke te *Amsterdam* door J. Allart is geschied, als overtreffende, en in oorspronglykheid, en in naauwkeurigheid van overzetting, en in schoonheid van konst, zeer ver de *Haagsche*; terwyl de kostbare onderneming van den eersten, door de navolging der oorspronglyke uitgave, welke tot zoo duren prys te staan komt, als door de uitvoering der belangrykste Platen, regt heeft, om van het letterminnend Publiek eene byzondere ondersteuning en aanmoediging te verwachten. Alleen meenen wy van den kundigen Vertaler te moeten vorderen den *inhoud* van de Hoofdstukken des werks, om vóór het zelve te plaatsen, gelyk mede eene Lyst der Platen, met aanwyzing van derzelver plaatsing: terwyl wy, eindelyk, ook de uitgave van het volgend Deel gaarne verrykt zagen met dat *Geschiedkundig Verhaal* van den Engelschen Vertaler, Kendal, waar van wy hier boven gewaagden, en welk ons toeschynt niet onvoegzaam tot eene bydrage van Denon's reize te kunnen dienen.

ZEDEKUNDE. *Rykdom, Middelbare Stand en Armoede*, in drie Befpiegelingen. Met Plaaten. Te Haarlem by *A. Loosjes Pz.* 1803.

De Haarlemfche Boekhandelaar LOOSJES, door een aanzienlyk aantal Schriften by de Nederlandfche Natie met lof bekend, deelt hier wederom een vrucht van zynen letterarbeid aan dezelve mede, welke voorzeker met geen minder genoegen dan zyne overige werken zal ontvangen worden. In drie Befpiegelingen fchetst hy de drie onderfcheidene hoofdftanden der menfchen, den Rykdom namelyk, Middelbaren ftand en de Armoede; na vooraf in eene welgefchrevene inleiding zyn oogmerk by die affchetzing ontvouwd te hebben. Overeenkomftig dit oogmerk, de Zedelyke waardering namelyk der voor- en nadeelen aan deze onderfcheidene levensftanden verknocht, geeft hy in de eerfte Befpiegeling de verfchillende wegen en oorzaken op, langs en door welke fommige menfchen in het bezit van rykdommen gefteld worden, en hangt vervolgens een uitvoerig en fraai gefchilderd tafereel op van eenen waardigen ryken in de onderfcheidene betrekkingen waarin hy als mensch, huisvader en burger geplaatst is. Hoe zeer alles met vele fchoone zoo mensch- als zedekundige aanmerkingen doorvlochten is, hadden wy echter wel gewenscht, dat de Schryver meer opzettelyk had ftil geftaan by de zedelyke gevaren aan den rykdom verbonden, en de ongemakken, lasten en verdrietelykheden aan dezen ftand byzonder eigen, in klaarder licht gefteld had. —— In de tweede Befpiegeling fchetst hy eerst de heldere en bekoorlyke, daarna de donkere en min behagelyke zyde van den middelftand, en levert hierop een bevallige fchildering van eene deugdzame fchoone uit den middelftand, ons dezelve als dochter, echtgenoote, moeder en weduwe tot aan haar fterfbed voorftellende. —— De derde Befpiegeling, welke ons, ten aanzien van ftyl en inhoud, wel het meest voldaan heeft, fchetst in de eerfte plaats de zoo uit den mensch zelven voortfpruitende, als van buiten aankomende oorzaken der armoede, daarna derzelver rampzalige en afgrysfelyke gevolgen, en wordt eindelyk, even als de vorige, befloten met eene uitvoerige en fraaije fchildering van het gedrag eens deugdzamen armen in onderfcheidene betrekkingen en tydperken zyns levens.

Zie hier den korten inhoud dezer drie Befpiegelingen, welke, over 't geheel, in een' netten en fierlyken, doch van het bloemryke en opgefmukte verwyderden, ftyl gefchreven zyn. Hier en daar flechts hebben wy eene kleine ongelykheid, eene enkele nalatigheid in den ftyl opgemerkt. Van dit laatfte hebben wy een voorbeeld in de volgende zinfnede op bladz. 49:
„ Alleen doet de deugd zyner vrouwe, doen de verheven „ beginfels, welke hy zynen kinderen heeft ingeftort, en die „ reeds aangenaame vruchten *beloqven, hoopen*, dat 'er fpoo- „ ren

„ ren van zyn verheven deugd zullen agterblyven." Het woord *hoopen* maakt, zoo als het hier geplaatst is, eene onaangename ftooting voor het oor. — Daarentegen treffen wy verfcheidene fraaije gezegden aan, vooral in de derde Befpiegeling, waar van het ons lust een enkel op te geven. Hoe krachtig wordt de werkelooze ftaat des luijaards niet gefchetst in de volgende woorden: „ de luijaard vouwt zyne handen „ zamen, en zit daar ledig neder, waar hy toe moest grypen: „ en fchynt alleen de armen te openen, op dat de armoede „ hem in zynen fluimer zal omhelzen." Over het verzuim der gelegenheden ter vestiging van ons tydelyk geluk fprekende, bedient hy zich onder anderen van deze fraaije vergelyking: „ de fortuin is als eene voorbyzwevende vlinder, die „ zich door den ftillen opmerkzamen en voorzigtigen laat vangen: de woeste, de onoplettende en onbefuisde jaagt hem „ weg, alleen door zyne nadering, en hy vliegt weg uit zyne oogen, die hem nooit weder zien."

Tot hier toe fpraken wy alleen van het werk van den Heer Loosjes. Doch de Dichteresfe Moens bragt ook het hare tot verfraaijing en veraangenaming van het zelve by, door op verzoek van den Uitgever dezelfde onderwerpen dichtmatig te behandelen. Wy vinden dus achter elke Befpiegeling een Dichtftuk van Juffrouw Moens, waarin de gefchetfte levensftand op eene dichterlyke wyze en volgens de eigene gedachtenleiding der Dichteresfe befchouwd wordt. Zeker komen in deze Dichtftukken vele fchoone plaatfen voor, en dragen dezelve blyken van de levendige verbeeldingskracht en het vindingryk vernuft der *Dichteresfe*. Over 't geheel nogtans hebben dezelve ons minder bevallen, daar zy, onzes achtens, met beelden te zeer overladen zyn, en die edele en gemakkelyke eenvoudigheid misfen, welke ten allen tyde door bevoegde kunstregters als het kenmerk van het ware verhevene is befchouwd geworden. Hier en daar ontmoet men veel, dat, naar ons oordeel, te gezocht en kunftig is: op eenige plaatfen kunnen wy de bedoeling der Dichteresfe met zekere voorftellingen niet begrypen. Ons gezegde door proeven te bevestigen, zou te omflagtig vallen. Ook volbrengen wy liever de aangenamer taak van onzen lezeren een enkel der verfcheidene fraaije coupletten, welke in de drie Dichtftukken voorkomen, ter proeve mede te deelen. Wy kiezen daar toe uit de twee volgende, ontleend uit het Dichtftuk *de Armoede*, op bladz. 199 en 200.

De wellustbron der deugd ontfpringt in 't eenzaam treurdal,
Zoo wel als by 't gejuich op voorfpoeds heuveltop;
De bloem, die doornen fiert, en lentegeuren waasfemt,
Luikt ook door morgendaauw, als tulp of muurbloem, op.

 De

De Zoon, die jaaren lang met onvermoeide zorgen
Voor 't leven, voor de rust van kragtlooze oudren waakt,
Vliegt, op hunn' zegen trotsch, ten arbeid elken morgen; (blaakt.
Zyn deugd biedt kalme schaduw, schoon 't vuur des middags
Zyn dankbaar kinderhart klopt, onder 't eerlyk zwoegen,
Bevredigd met zich zelf, door liefde en rein genoegen.

Vermoeijing kent hy niet, doch 't blos der avondschemring
Schetst hem de lach der vreugd op 't ouderlyk gelaad.
Gebogen wanklen hem de gryzen vriendlyk tegen;
Daar zuivre wellust in zyn blik geteekend staat.
Hy ziet zyn moeders oog, door ouderdom verduisterd,
Dat oog, 't welk zorgend aan zyn teedre kindschheid hing,
Haar arm beeft om zyn hals, terwyl zy 't welkom fluistert,
Hoe diep roert 's vaders groet den eedlen jongeling.
Zyn dagloon schenkt hun brood, zyn hart geniet een weelde,
Die nooit een' erfgenaam van Vorstendommen streelde.

Ten besluite van deze beoordeeling melden wy nog, dat de druk uitermate zindelyk en keurig, en het werk versierd is met drie fraaije platen van den beroemden *Vinkeles*, voorstellende byzonderheden uit de onderscheidene levens- en karakterschetsen, welke, volgens onze bovengedane opgave, in de drie Bespiegelingen voorkomen. Ook het titelplaatje is van eene schoone vinding en bevallig uitgevoerd.

STAATS-HUISHOUDKUNDE. *Bedenkingen op den Brief van een Koopman over de voordeelen eener Heffing by Quotisatie van den kant der Regeering, door* J. v. K. *aan zynen vriend* R. J. v. A. 30 Bladz. in gr. 8°. Te Leyden, by *L. Herdingh.* 1803.

De Schryver van dit Stukje beschouwt den Brief des Koopmans, zoo ten aanzien van deszelfs voornamen inhoud als doel, uit een geheel ander oogpunt, dan wy, by ons gegeven aanpryzend verslag van denzelven, in onze N°. 53 van het voorgaand jaar, gedaan hebben. Wy hebben echter, na eene oplettende lezing van deze Bedenkingen, geen reden gevonden, om in dezen van gevoelen te veranderen, of onze meer gunstige beöordeeling van het Stukje, waar tegen dit geschryf is ingericht, geheel intetrekken. Daar wy ondertusschen niet gaarne, uit dezen hoofde, zouden willen geteld worden onder de zulken, die „ ongewoon zyn door te denken en zich „ vergenoegen met den uiterlyken schors, — " als hoedanigen deze Schryver de zulken wil beschouwd hebben, die zich door des Koopmans aanlokkelyke stelling laten wegslepen, en dat in weerwil van het fraaie compliment, 't welk hy, onmiddelyk vooraf, by zyne inleiding, dezen over *zyn doorzicht*

zicht en kennis van zaken, gemaakt had, — achten wy het aan ons zelven verpligt te wezen, om ons hieromtrent wat nader en breeder uittelaten.

Vooraf verklaren wy geene gissing hoegenaamd te kunnen maken nopens de persoon des Briefschryvers, onder den naam van Koopman voorkomende, om daar uit met J. v. K., die ten dezen meer ingelicht schynt te wezen, over 's mans geheime oogmerken te kunnen oordeelen: schoon wy voor ons geene aanleiding in zyn brief gevonden hebben, om eenig kwaad vermoeden daaromtrent tegen hem optevatten, of het „ denkbeeld in ons te laten opkomen, of niet wel het doel „ van zyn schryven mogt geweest zyn, om zagtkens aan, „ van het een tot het andere voord (t) gaande, *de pil van* „ *de oude Quotes te doen slikken*," iets, 't welk ons, ronduit gezegd, even min zou bevallen als den Schryver der Bedenkingen; hoe weinig dan ook, aan den anderen kant, ons de manier bevallen is, op welke deze zynen lezeren zoodanig iets poogt inteboezemen, en hen, langs dien weg, tegen den zich noemenden Koopman voorintenemen.

Wel is waar, deze wil eene Quotisatie ingevoerd hebben: maar welke Quotisatie, van hoedanigen aard en inrigting? Niet voorzeker gelyk de oude Provintiale Quotes, over welker ongelykheid en gebrekkige opbrengst by de meeste Gewesten Holland zich altyd met zoo veel reden beklaagde; te meer, daar de gevraagde Som, zoo ongelyk, en zoo bezwarend voor die Provintie overgeslagen, doorgaans zoo ruim berekend was, dat het aandeel van Holland alleen nagenoeg aan de wezenlyke behoeften kon toereiken: — Quotes, die, byzonder in de laatste tyden, alleen door het gezag van den Stadhouder konden geschraagd worden, en die zoo regelregt aanloopen tegen den geest en inhoud der tegenwoordige Staatsregeling, dat zy, zonder eene nieuwe omwenteling, waar voor wel niet te duchten is, zoo lang wy met Frankryk geälliëerd blyven, en de order van zaken daar niet verandert, onmogelyk weder intevoeren zyn. Neen maar „ eene Departemen„ tale, of liever *plaatselyke*, Quotisatie, berekend naar het „ relatief vermogen der individuele Ingezetenen van elk De„ partement, of Gemeente, en voor welker rigtigen opbrengst „ de laatstgemelden alleen aansprakelyk en executabel zyn."

Eene Quotisatie eindelyk, welke alleen in *buitengewoone* gevallen, ter bestryding van *extraordinaire* uitgaven, en dus niet voortdurende, of voor altyd, wordt voorgeslagen, maar telkens aan revisie, verbetering en verandering, naar mate de omstandigheden veranderen, wel degelyk onderworpen is: waar door dan ook alle vreeze benomen wordt voor verhuizingen van Rentenieren, uit een meer, naar een min, bezwaard Departement of plaats; vooral wanneer 'er slechts gezorgd wierd, om telkens van zulke verhuizingen aan het algemeen bestuur kennis te geven. Al-

Alles dus wat de Schryver der Bedenkingen tegen des Koopmans voorstel, over het schadelyke en voor Holland zoo zeer bezwarende der oude Quotes (hoe zeer op zich zelve beschouwd met gegrond regt) aanvoert, moet alhier van zelve vervallen, als geen doel treffende. Dat men het in den Haag even zoo en niet anders begrypt, blykt alreede, zoo men op het verbaal der publieke Nieuwspapieren ten dezen staat kan maken, uit de aanschryvieg van het Staatsbewind aan de Departementale Besturen, waar van wy, by ons berigt van den Brief des Koopmans gewaagden: zoo dat of de Schryver der Bedenkingen kwalyk onderrigt moet geweest zyn, wanneer hy aan zommige leden van het Bewind een strydig oogmerk toeschryft, of dezen moeten de meerderheid niet in hun gevoelen geweten hebben overtehalen.

Meer gegrond echter komen ons des Schryvers bedenkingen voor op des Koopmans classificale berekening, om een gegeven Som, uit zeker aangenomen getal van Contribuabelen, te vinden, ten einde daar mede zyn gezegde optehelderen en te staven, „ dat by de door hem voorgeslagen Quotisatie de be„ lastingen minder drukkend en bezwarend zullen zyn." Want, hoe zeer die berekening, volgens zyn eigen zeggen, denkbeeldig is, en het gebrekkige daar van dus niet tegen de Hoofdzaak militeert; houden wy het, met den Schryver der Bedenkingen, voor zeer onredelyk, dat halve en heele Millioenarissen niet boven de 5000 guldens zouden behooren optebrengen: gelyk de Koopman, tegen het geen vooraf door hem gesteld was, naderhand vry stellig schynt te beweren. Immers zoude dan de middenstand, in eenige van onze rykste Steden, welker meerdere opbrengst, tot heden, voor een goed deel, aan de per Cents berekende bydragen van zulke schatryke Ingezetenen, was toeteschryven, zeer aanmerkelyk, en tevens geheel onbillyk, bezwaard worden.

Of ondertusschen het Quotiseren der onderscheidene Gemeente of Districten, door de Regeering, zoo moeilyk, omslagtig en onuitvoerlyk zal wezen, als de Schryver der Bedenkingen ons tracht te beduiden, zal rasch blyken, zoo dra de gevraagde rapporten der Departementale Besturen, ingevolge de reeds genoemde aanschryving van het Staatsbewind; ondersteld, dat die aanschryving werkelyk geschied is; zullen zyn ingekomen.

Ten besluite van dit ons verslag nopens het voorhanden zynde Stukje, willen wy noch maar alleen J. v. K. in bedenking geven, of hy zoo wel der Regeering als aan de Natie geen meer dienst zou gedaan hebben, met het denkbeeld eener *verbeterde* eigen Quotisatie, waar van hy op bladz. 6. gewaagt, breeder te ontvouwen, en meer bepaald op te geven, dan met alle zyne bedenkingen en zwarigheden op en tegen die van den Koopman; hoe zeer wy voor ons twyfelen, of 'er iets beters op te vinden zy: even zeer als wy niet zien kun-

kunnen, hoe 'er eene *vrywillige* Negotiatie uittedenken is (welke echter de S. voor zeer uitvoerlyk houdt, zie de aangeh. bladz.) waar aan, hoe voordeelig en uitlokkend ingerigt, iemand, die rekenen kan, zou verkiezen deel te nemen, zoo lang hy verzekerd is, terstond na den inleg van elk aandeel, 20 of 30 ten Honderd daar op kwyt te zullen wezen.

KUNSTEN.

JOSEPH TORRENTI, Afgieter, te Rome, heeft, door de publieke papieren, de konstenaren en liefhebbers laten bekend maken, dat hy voornemens is, om afgietsels te maken van de vermaarde Trajaansche kolom.

Dit verheven gedenkstuk van Romeinsche grootheid, 't welk de tyd genoegzaam ongeschonden bewaard heeft, bestaat uit 24 stukken, die deszelfs omvang uitmaken; waar van ieder tien Bas-reliefs, elk van 3 Fransche voeten en 7 duimen, zullen opleveren; dus 240 Bas-reliefs zamen, zonder de beiden groote stukken te rekenen, die een zesde gedeelte uitmaken van het grondstuk, gelyk ook nog twee andere gedeeltens van het Kapiteel: Zullende dus het een met het ander 244 Bas-reliefs uitmaken.

Het voetstuk, 't welk niet zoo volkomen bewaard is, zal noch 16 Bas-reliefs opleveren.

De Prys van het geheele werk zal duizend Sequinen (Venetiaansche Dukaten) zyn: waar op men by voorbaat 90 zal betalen, en vervolgens 35 van maand tot maand, naar gelang een tiental van Bas-reliefs aan de Inteekenaren zullen worden afgeleverd.

NIEUW UITGEVONDEN WERKTUIGEN.

PARYS.

De Minister van Binnenlandsche Zaken, de beiden Staats-raden *Cretet* en *Regnauld*, de Kunstwerkers *Conté* en *Molard*, nevens de Fabriekeurs *Ternaux* en *Decretot*, hebben onlangs den Winkel van den B. *Douglas* bezichtigd, die Werktuigen voor de Lakenfabriek, ge-

dirigeerd door eene Commissie van het Genootschap ter aanmoediging van Kunsten en Arbeidzaamheid, vervaardigt.

Zy hebben, aldaar, onder anderen, de vier volgende, in de uitterste volkomenheid gemaakte, Machines, in werking gevonden.

1. Een Werktuig om de Wol te kammen. — Deze Machine kamt 70 ponden Spaansche Wol in het uur, en vereischt geen meer kracht dan die van twee menschen, met een kind, dat de Wol aanlangt.

2. Een Werktuig, om de koleuren te mengen en de Wol te kammen. — Dit Werktuig mengt 40 ponden Spaansche Wol, in het uur, en wordt bewogen door slechts een mensch, met een kind, dat de Wol aanvoert.

3. Een Werktuig, om de hairen optehalen voor de scheering. — Deze Machine maakt, met behulp van een man en een kind, in twee uren tyds, een stuk van het fynste en breedste Laken voor het scheeren gereed, en vereischt geen meer kracht, dan die van een gewoon paard. Dezelve kan ook dienen voor alle Katoenen stoffen, die opgehaald moeten worden, inzonderheid voor dekens.

Dit Werktuig dient tot tweederlei bewerkingen. De kaarden wegnemende, stelt men in derzelver plaats 12 borstels, om het laken voor de pers te schuieren.

4. Een Weefgetouw, met alle deszelfs bewegingen, in werking gebragt door een enkel mensch, die in het midden staat.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE
EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Wy hebben onlangs (zie onze N°. 42. van 1803.) gewaagt van een nieuw Looijbeginsel, door de Engelschen ontdekt in de *Terra Japonica*, anders bekend onder den naam *Cachou*. Deze zelfstandigheid wordt getrokken uit een soort van *Mimosa*, en een pond daar van weegt in vermogen tegen negen ponden Run op; terwyl men berekent, dat de *Cachou* niet meer dan 5 malen duurder dan de laatste zou te staan komen.

Men

Men zegt, dat aan de kust van *Guiné* heesters groeijen, die evenveel looij-stof opleveren als de *Cachou.* Misschien kon onze Handel op die kust onze Œconomisten gelegenheid opleveren, om daar mede vergelykende proeven te nemen.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 3 January 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

America 5 prCt.	100½ a 101¼
dito 4 prCt.	98 a 98½
dito dito met premie.	103½ a 104½
dito geconsolid. by Staphorst a 4½ prCt.	67½ a 68
Andeelen by Hope & Comp. enz.	100 a 101
Rusland 5 prCt.	97¼ a 97¾
Zweden 5 prCt.	101½ a 102
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 98
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96 a 97
dito Kroon 4 prCt.	96¼ a 96½
Keizer 5 prCt.	89½ a 90½
Keizer 4½ prCt.	82 a 82½
dito 4 prCt.	76½ a 77
Spanje 5 prCt.	94½ a 96½
dito 4½ losb. van 1804–7.	97 a 92
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	54 a 55
Fransche Rep. Geconsolid. renten	49½ a 50

Wisselcours.

Op Londen.	36:2 a 36:5
— Parys.	53½

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	40½ a 40¾
dito a 2½ prCt.	35 a 35½
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	51¾ a 52
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	45¼ a 45½
dito 1801.	49¾ a 50¼
dito Domeinen.	59 a 60
dito Vrywillig a 5 pCt.	75¼ a 76
Recepissen Losb. 1803.	95½ a 98
——— ——— 4	90 a 91
——— ——— na den Vrede.	51 a 51½

Holland.

Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	33 a 35½
Dito vrywillig a 5 prCt.	61¼ a 61½

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt.	32 a 35

Vriesland.

Obligatien a 2 prCt.	97 a 98
Agio van de Bank.	4½

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 219; en te *Haarlem* 20, onder welke laatsten 10 beneden de 12 jaren.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1803. Dec.	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
28	29. 3¾ 28. 9¾ 29. 3¼	46 46 45½	Z. O. —— Z. W.	betrokken; regen; 's avonds storm.
29	29. 5½ 29. 6¾ 29 4½	43 48 48½	Z. W. Z. Z. W.	omtrent betrokken; 's avonds regen met storm.
30	29. 4½ 29. 3¾ 29. 3¼	50½ 52 49½	Z. Z. W. Z. W. ——	zeer windrig; voorm. regen; verder omtrent betrokken.
31	29. 3½ 29. 5¾ 29. 6½	45 45 40½	N. O. N. W. O. Z. O.	betrokken; tusschen beide regen.
1804. Jan. 1	29. 6¾ 29. 7¾ 29. 8¾	39 39 31	O. N. O. N. ——	voormidd. regen; verder bewolkt.
2	29. 8 29. 8¼ 30. 0	35 33½ 32	N. O. —— ——	betrokken; zeer windrig; 's avonds helder.
3	30. 1¼ 30. 1½ 30. 2¼	32 34½ 28½	O. N. O. O. b. N. ——	voormidd. wolken; verder helder.

BEKENDMAKINGEN.

NB. Dit N°. wordt, met de beide Registers, Tytel en Omslag, van het voorgaand Tweede Deel, voor het dubbeld van den gewoonen prys, namelyk 5 Stuivers, uitgegeven.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE

KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 2. *Vrydag den 13 January.*

BERIGTEN.

FRANSCHE REPUBLIEK.

PARYS. De verzameling van Naturaliën, door Kapitein *Baudin*, herwaarts gezonden, waar van wy, in onze N°. 43. van 1803, gewaagden, bestaande uit levendige en opgezette dieren, delfstoffen, en zoo groene als gedroogde planten, is, voor een goed deel, in een slegten staat alhier aangekomen, 't welk des te meer te bejammeren is, vermits deze bezending de kostbaarste in haar soort was, welke ooit naar Europa afging. Door de langte der reize, het gebrek aan behoorlyk voedsel, de menigte der Ratten, waar mede het vaartuig opgepropt was, en eindelyk by mangel aan behoorlyke kundigheden in den Oppasser, zyn velen van de levendige dieren, onder weg, gestorven: verscheidene van die nog overbleven zyn gewond en kwynende, en slechts een gering aantal, bevindt zich in goede gezondheid; gelukkig telt men onder de laatsten de Hinden of Wyfjes Herten van de Ganges, benevens de zwarte Apen, Mannetje en Wyfje: als zynde van de meeste waarde onder alle de ingescheepten.

De groene planten zyn nooch erger gehavend. Van de 800, die van *Port Jackson* gezonden waren, zyn 'er slechts 30, die nog eenige teekens van leven geven: 12 à 14 stuks, waar aan men nog een zwakke groei kan bespeuren, en ruim een half douzyn, die volkomen frisch staan: onder deze laatsten zyn ook Vlasplanten van Nieuw-Zeeland.

De kisten met Delfstoffen, opgezette dieren en gedroogde planten, zyn wel bewaard en in goeden staat overgekomen.

Ter vergelding van ettelyke dubbelden, door het Nationaal Museum, in het voorleden jaar, aan het Naturalien Kabinet der Bataafsche Maatschappy, te Haarlem, afgestaan, (zie de N°. 4. des voorigen jaars 1803 van dit Blad) heeft Dr. *van Marum*, Direkteur van dit Kabinet, nu ook, onlangs, aan ons Museum gezonden eenige zeldzame uitlandsche Dieren, in liquor, die aan het zelve nog ontbraken.

Ook hebben, kortlings, de Heeren *Lee* en *Kennedy*, Bloemisten te Hammersmith, by Londen, aan het zelfde Museum gezonden eenige honderden verscheidenheden van Kaapsche Hei-soorten, waar van slechts acht soorten in onze Nationale verzameling zich bevonden. Allen, uitgenomen 2 à 3, staan in vollen bloei en beloven een goeden wasdom. In erkentenis van dit geschenk heeft de Administratie van het Museum, opgemelde Heren, vier kisten, met uitlandsche planten, te rug gezonden.

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

ALKMAAR, *den 7 January*. Door den dood van den Heere WILLEM TEN HOUTE het Lectoraat in de Ontleed-, Heel- en Verloskunde alhier, zynde vacant geworden, is op den 28 December l. l. in deszelfs plaats, door den Raad der Gemeente, aangesteld de Heer JOSEPHUS VAN DAM, thans Heel- en Vroedmeester te *Amsterdam*.

men tot dit oogmerk het geschikst zal oordeelen; dat men dezelve, naar den tegenwoordigen staat van kennis, zoo verre dit voor de bedoeling der vrage dienen kan, behoorlyk uitwerke, en by eene duidelyke en bondige ontvouwing voor al eene treffende voordragt pare, en hier by de uitgedrukte bedoeling *der vraag in alle deelen* wel in acht nemen, en dat men teffens aantoone (het geen in de *meeste* der ingekomene stukken ontbroken heeft) de ongegrondheid der aanmerkingen door sommige Wysgeeren tegens deze wyze van redeneren gemaakt.

Het Genootschap belooft aan den genen, die hier aan het best zal beantwoord hebben, eene gouden Eerpenning, ter innerlyke waarde van 400 Hollandsche guldens.

De antwoorden, op deze beide vragen, moeten, in het Nederduitsch, Latyn, Fransch, Engelsch, of Hoogduitsch (doch met gene Hoogduitsche letter) geschreven, op de gewoone wyze, met een verzegeld biljet, des Schryvers naam bevattende, gezonden worden aan *Teyler's* Fundatiehuis, voor 1 April 1805, om voor den 1 November deszelven jaars beoordeeld te worden.

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

Staatkunde. *Brieven en Negotiatien van Mr.* L. P. van de Spiegel, *als Raadpensionaris van Holland, geduurende den jongsten Oorlog van dezen Staat met de Fransche Republiek.* 3 Deelen. Amst. by *J. Allart*, 1803.

Zo gewigtig het laatste vierde gedeelte der onlangs verlopen eeuw voor de lotgevallen der volken geweest is; daar bykans alle Europesche Staten in den oorlog waren gewikkeld; deszelfs invloed tot in *Amerika* uitgebreid; eene geheel nieuwe Staatsomwenteling gevormd, en derzelver gevolgen, wederom, tot byna alle Natien wierden overgebragt: zo belangryk zyn alle de bydragen, welken de tydsgelegenheid den toekomstigen beöordeelaar levert, om, na dat eenmaal eene algemeene rust zal mogen heerschen, eene onpartydige geschiedenis zamen te stellen, waar in oorzaken en uitkomsten zigtbaar aan elkande-

 ren

aan grenzen, en de grooter en kleiner beweegraderen der Staats-ligchamen in hunne juiste werkingen worden ten toon gesteld.

Van dusdanigen aard is het voor handen zynde Staatkundig werk, welk ons de betrekkingen aanwyst, waar in de Nederlandsche Staat zich bevonden heeft tot de Europesche Mogendheden, in den berugten oorlog van 1793 en 1794, tot op den tyd, wanneer het Stadhouderlyk Bewind vernietigd, en eene andere orde van zaken in de Bataafsche Republiek is ingevoerd.

Volgens de toenmalige foederative Staatsrigting, behoorde de Provintie *Holland*, uit haren aard meer bevolkt, meer handeldryvende, en alleen even veel bydragende tot de algemeene Staatslasten, als alle andere Gewesten te zamen genomen, een meerder aandeel te hebben in het publiek bestuur. Van daar, dat de eerste Minister dier Provintie, met den naam van *Raadpensionaris* bestempeld, zich byzonder kenmerkte door zynen beslissenden invloed op de behartiging der algemeene belangen van den geheelen Staat. Zyne briefwisseling, gehouden met de Gezanten van den Staat aan de onderscheiden Hoven; de mededeeling van voorstellen en besluiten zyner Meesters, de *Staten van Holland* en *West-friesland*, met die der *Staten Generaal*, tot dezelve onderhandelingen behoorende; de geheime gevoelens, door denzelven Staatsminister, zo op zyn eigen naam, als in dien zyner Meesters, uitgedrukt en thans volkomen ontcyferd: dit alles, daar het een openbaar gezag heeft, kan niet nalaten, de aandagt te trekken van hun, die de gangen van het publiek Bestuur, in eenen zoo hachlyken tyd, wenschen nategaan, en bovenal voor elken Geschiedschryver, die, het bewuste tydvak willende te boek stellen, gaarne dusdanige egte bronnen vóór zich heeft.

Het voor handen zynde Werk bevat alzoo 158 Brieven van den Hollandschen Staatsminister aan de Afgezanten der onderscheiden Hoven te *Berlyn*, *Weenen*, *Londen*, *Kopenhagen*, *Petersburg* enz., allen geschikt naar den min of meer critieken toestand, waar in zich de Republiek bevond, van het einde des jaars 1792 tot in den aanvang van 1795, zoo wel ten aanzien van de hulp, welke zy, door haar of- en defensief verbond met *Engeland* en *Pruissen*, aan de gezamenlyke vyanden van *Frankryk* verschuldigd was, als van den bystand, dien zy, ingevolge der openlyke en geheime Tractaten, van dezelve Hoven had te vorderen. De lezer vindt alzo een vry naauwkeurig overzigt van den benarden toestand der zaamverbonden Hoven, wanneer de Fransche wapenen, tegen alle verwachting, dermate zegepraalden, dat elke afzonderlyke Staat, met eenen inval bedreigd, meer op zyne eigen verdediging moest bedacht worden, en het gantsche ontwerp

van

van beloofde bescherming aan elkanderen, en nog veel meer het ontwerp van daadlyken aanval der Fransche Republick, ten eenenmale in duigen viel. Hy wordt bekend met alle de verschillende dryfveeren van het Staatsbelang, telkens gewyzigd naar de omstandigheden, waar uit niet zelden de tegenstrydigste handelingen worden geboren, welke, onder de zamverbondenen zelven, jaloersheid, wangunst, zelfs vyandschap, voortbrengen, en alzo den vyand in de hand werken, dien men met vereenigde krachten zoude bestryden. Aan den anderen kant, geven de onderhandelingen der partyen met de Fransche Republiek; de vredes-voorslagen, aan en ook door de laatste gedaan; de vertragingen, te midden der onderhandelingen, met oogmerk alleen om tyd te winnen; de afzonderlyke negotiatien, om de gedugte slagen van eenen nade[illegible]den en zegevierenden vyand te verhoeden; de toon, waar [illegible]e Staatkunde spreekt, zoo lang zy haar gezag nog meent [illegible] kunnen bewaren, en dien zy verwisselt, naar gelang zy meer of min moet bukken: dit alles, zeggen wy, geeft zoo vele verschillende wendingen, dat eene onpartydige vergelyking zich ryklyk voldaan vindt voor de moeite, hier aan besteed. Welligt leidt de Staatsman, ook, uit zulk een onderzoek, gevolgtrekkingen af, welke voor de, reeds zoo lang weifelende, balans van *Europa* belangryk zyn; welligt ontvangt de zoo lang aangenomen maxime wegens de noodzaaklykheid, waar in kleene Staten zyn, om zich met Mogendheden van den eersten rang, door of- en defensive alliantiën, te verbinden, daar door eenen gevoeligen schok: ja, welligt keert de diplomatie der Negentiende eeuw, door de ervaring geleerd, tot die van eene nog vroeger eeuw te rug, ten einde de zoo hoog geschatte onafhanglykheid te behouden. Dan, daar alle deze gissingen wegens het mogelyke nut van zoodanige Staatsschriften buiten den kring dezer recensie liggen, keeren wy liever tot het voor handen zynde Werk te rug, met de verzekering, dat, wanneer eene gevestigde Staatkunde geschikt is, om door de ervaring onderrigt en verbeterd te worden, alsdan de alhier medegedeelde *Brieven en Negotiatiën* eenen schat van waarnemingen behelzen, dien ieder onbevooroordeeld en eerlyk Staatsman tot zyn byzonder nut kan toepassen. De Recensent, althans, moet openlyk betuigen, dezelven, uit dat oogpunt beschouwd, met een ongemeen genoegen te hebben gelezen, en meent ze, op dien grond, ook alom te mogen aanbevelen.

Gaarne zouden wy deze beöordeeling staven door aanvoering van de nodige plaatsen, en, volgens onze gewoonte, eene naauwkeurige ontleding van den inhoud mededeelen. Dan, daar het werk bestaat uit *Brieven, Resolutien* en andere Staatsstukken, die alleenlyk naar eene juiste tydörde worden opgegeven, is het zelve alleen voor eene stukswyze opteling,

 en

en geestzins voor een beredeneerd uittreksel, vatbaar. En, daar de eerste voor den lezer onbelangryk, zelfs vervelende zyn zou, willen wy ook ons daar van, ter dezer plaatse, onthouden, en den weetgierigen, die de Staats omstandigheden van 1793 en 1794 met eigen oogen wil gade slaan, naar de inziening zelve verwyzen. Alleenlyk willen wy nog een enkel woord gewagen van den Man, die alhier in hoedanigheid van Raadpensionaris voorkomt, en wiens waarde, onder anderen, ook uit deze Brieven en Negotiatiën moet gekend worden.

De Hr VAN DE SPIEGEL, zyne Staatkundige loopbaan het eerst, zoo wy meenen, aanvangende met het Secretariaat der Stad *Goes*, verwierf, niet lang daar na, dezelfde plaats by de Staten van *Zeeland*, en bekleedde die met zoo veel lofs, dat hy weldra derzelver Raadpensionaris werd, en alzo, met de afgevaardigden van dat Gewest, ter vergadering der Staten Generaal verscheen. Deze zyne Staatszorgen troffen juist de onrustige tyden des jaars 1787. Men weet, welk een algemeene geest zich toen verhief tegen de gezindheden van het Stadhouderlyk Hof, dat men al te zeer gehecht waande aan de belangen van *Engeland*. Het Gewest *Zeeland*, nog meer van naby in den Engelschen handel betrokken, scheen zich met nadruk tegen dezen algemeenen geest te verzetten, en het is den Heer VAN DE SPIEGEL, naderhand, als misdaad toegerekend, dat hy, in dien tyd, den Stadhouderlyken Aanhang welligt veel krachtdadiger, langs allerlei wegen, ondersteunde, dan de ware voorzigtigheid eens Staatsmans ooit kan gebieden. Na den dood des Hollandschen Raadpensionaris, VAN BLEISWYK, werd VAN DE SPIEGEL in deszelfs plaats gekozen. Ook nu beleefde hy de nog onrustiger dagen des oorlogs van 1793 en 1794. Welligt door ervaring geleerd, schynt hy zich in dezen post voorzigtiger te hebben gedragen, dan in den voorigen. Althans de *Brieven en Negotiatien*, alhier medegedeeld, bewyzen, over het geheel, zyn oordeel en voorzigtig beleid. Het eenige, dat men in hem zal kunnen berispen, is de geweldige toon, die 'er in de openbare Staatsstukken zyner Meesters heerscht, welken hy door zynen invloed bestuurde. Immers, de menschen- en volken-kennis, welke de grondbekwaamheid des Staatsmans uitmaakt, behoort hem altyd onpartydig te doen letten op den heerschenden geest zyner eeuw, welks openlyke en opzetlyke wederstreeving niet dan onverstand verraadt, maar dien hy, altyd, door gematigdheid moet pogen te leiden tot zoodanige handelingen en uitkomsten, als waarheid en eerlykheid, aan het belang van zyne Natie verbonden, in de daad vorderen. Voor het overige, onderscheidt zich de Heer VAN DE SPIEGEL, in deze verzameling van Stukken, als een man van geleerdheid, van oordeel, en ook van vernuft, die den juisten toon heeft ge-

vat, waar op hy met de buitenlandſche Agenten moet handelen. Men vindt daar in die zoort van diplomatie, welke alleen door ervaring en verkregen kundigheden kan geleerd worden. Niet zelden verſchaft het vernuft een aangenaam leven aan denkbeelden, en zaken, welke uit haren aard afgetrokken zyn, zoo dat de lezer, offchoon zelf niet gewyd aan Staatkundige betrekkingen, deze brieven met ſmaak zal lezen. Die Jongelingen, althans, die zich wenſchen te vormen tot de Staatkundige loopbaan, behooren deze brieven te beoefenen, als zoo vele modellen, waar naar zich hunne ſtudie, met nut, zal kunnen richten. Een klein ſtaal van 's Mans ſchryfwyze ontleenen wy uit den 20ſten Brief, en wel uit het *Postſcriptum*, dat *in Cyfer* was medegedeeld. ,, 't Is een bekend ,, zeggen van SWIFT: *l'esprit Anglois est à la cave ou au* ,, *grenier*, (de geest der Engelſchen zit in de kelder of op ,, zolder) en dit bewyzen zy tegenwoordig (*July* 1793). ,, Weinig tyd geleden, waren zy geheel Anti Oostenryksch, ,, en nu zouden zy alles aan den Keizer toevoegen. Zy prae- ,, tendeeren, dat men niets beters kan doen, dan de Ooster- ,, rykſche Nederlanden een Barriere tegen *Frankryk* te be- ,, zorgen, en dat de Republiek haar dedommagement moet ,, vinden in die zekerheid van de nabuurige Nederlanden. Ik ,, voor my oordeele, dat *Engeland* wel mag zorgen, dat de ,, Nederlanden op een veiligen en voordeeligen voet verblyven ,, aan het Huis van *Oostenryk;* maar juist niet op een voet, ,, die de belangen van die Provincien independent maakt van ,, de Zee-Mogendheden; want hoe minder de Keizer te vree- ,, zen heeft in zyne Nederlanden, zoo veel meer kan hy de ,, Republiek chicaneeren, gelyk reeds in veele opzigten blykt."

Of de Hr. VAN DE SPIEGEL, blykens alle deze Brieven, (die na zynen dood uitgegeven, en, ſchoon nu en dan *in cyfer* geſchreven, thans — op welk gezag, weten wy niet — ontcyferd zyn) *in alle opzigten*, het koel beraad van den onpartydigen Staatsman gevolgd zy? Of hy de onafhanglykheid van den Nederlandſchen Staat, ten aanzien van *Engeland*, genoegzaam bewaard? Dan of hy niet, wel eens, aan zyne vooringenomenheid voor het laatstgenoemde Ryk te veel hebbe toegegeven? laat de Recenſent den lezer zelf beöordeelen. Genoeg: het *Publiek* is dank verſchuldigd voor deze uitgave, welke ons zeer veel lichts geeft in de gewigtige voorvallen van 1793 tot in den aanvang van 1795: en het werk zelf is verſierd met het zeer wel gelykend portrait des Hrn. VAN DE SPIEGEL, waar in zich die ſchranderheid, dat oordeel, en tevens die ontoeganglykheid tot het verſtand en het hart vertoonen, welke den Staatsman ſchynen te behooren. Alleen ontdekt men daar in tevens eene zwaarmoedigheid van geest, die, offchoon een gevolg van ligchaamlyke ongeſteldheid, en dus niet altyd in 's menſchen vermogen, den Staatsman dikwerf verhindert, om het verſtand en hart van anderen te vermeesteren.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

IETS OMTRENT 'S LANDS SCHULDBRIEVEN;

AAN DEN UITGEVER VAN DEN ALGEMEENEN KONST- EN LETTERBODE.

Veel geägte Vriend!

Onze laatste wisseling van gedachten en bedenkingen omtrent de beiden Stukjens, onlangs nopens de moeilykheid der heffingen in 't licht gegeven, bragt ons op de bekommering van zommigen, of zomtyds, uit hoofde dier moeilykheid, eene opschorting van 't betalen der Renten of Intressen van 's Lands Schuldbrieven, zoude mogelyk zyn. Hoe ongegrond ook die bekommering op zich zelve, door ons beiden, geöordeeld wierdt, sta my echter eenige oogenblikken toe, om de onmogelykheid, van zoodanig gevreesd onheil, nader te staven, en met weinige woorden aantetoonen, dat een zoo gewaagde en onbedachte stap, niet alleen, aan den kant der Regeering, volstrekt *onregtvaardig*, maar ook ten hoogsten *schadelyk*, en ('t geen vooral opmerking verdient) daar te boven ten eenenmale *noodeloos* zyn zoude.

Voor eerst, zeg ik, geheel *Onregtvaardig*. Men stelle het *deficit* of te kort, op 40 à 42 Millioenen; men stelle tevens, dat de opschorting van 't betalen der Renten, 27 à 28 M. uitspare: en men dus, in plaats van 40 à 42 M. slechts 12 à 14 M. zou behoeven te heffen. Maar wordt dan, in de daad, die last van 27 à 28 M. niet gedragen door zulken alleen, welken Bezitters van 's Lands Schuldbrieven zyn? En is het regtvaardig, dat dezen, by eene heffing op de Bezittingen, zoo zeer boven de rest, wier bezittingen grootendeels, in buitenlandsche Effecten bestaan, bezwaard worden, dat zy niet alleen de geheele last van dit ge-

gedeelte van het benoodigde, maar ook nog boven dien het aandeel in de overige 12 à 14 Mill., naar gelang der nog overgeblevene waarde hunner inlandsche Effecten, op hunne schouderen gelegd wordt, terwyl anderen niet slechts in den last van dit ⅓ gedeelte zouden behoeven te deelen? Immers is die opschorting of inhouding van *Intresten*, in de daad, niet anders dan eene wezenlyke *heffing* van 27 à 28 Mill. niet gelykelyk van alle Ingezetenen; maar van dat gedeelte alleen, die houders van 's Lands Schuldbrieven zyn; van Weezen, van Armengestigten en Godshuizen, welke laatsten anders nog, om billyke redenen, verschoond worden, en wier Voogden en Bezorgers door de wetten verbonden zyn, om derzelver gelden in inlandsche Effecten te beleggen? Waarlyk! dit ware niet alleen eene onregtvaardigheid, die tegen de blykbaarste grondbeginselen der ware en regtmatige gelykheid zoude aandruisen; maar eene zoo groote onregtvaardigheid als nog de geschiedenis van ons Land, God zy geloofd! nimmer opleverde. Men zwyge nog, ('t geen eigenlyk meer tot ons tweede stuk behoort) dat het, daar door veroorzaakte, verval in de geldmiddelen der Godshuizen en Armen-Gestigten door het geheele Land, ten algemeenen laste moetende komen, een nieuw bezwaar, en nieuw *deficit* zou veroorzaken; als mede, dat zy, wier geringe inkomsten naauwlyks toereikende waren, nu mede tot last van 't Algemeen zouden moeten vervallen.

Ten tweeden, zoodanig middel zoude ook voor den Staat zelven ten hoogsten *schadelyk* en *verdervelyk* zyn. Het bedragen der Intresten van 's Lands Effecten op 27 à 28 Mill. gesteld zynde, komt de hoofdsom, wanneer die Renten door elkanderen op 3 prCt. berekend worden, op ruim 900 Mill. te staan: welke 900 Mill. naar den tegenwoordige cours van ongeveer 40 prCt. de som van 360 Mill. uitmaken. Dus zal voor ieder prCt. welke op de Bezittingen geheven wordt, betaald worden 36 tonnen schats. Het te kort nu wederom gesteld zynde op 40 à 42 Mill. en in geval van eene belasting op de Bezittingen, ieder prCt. omtrent 11 Mill. opbrengende, zoo zal ter vinding van het te kort, 4 prCt. moeten geheven worden; in welke heffing de Houders van 's Lands Effecten moeten dragen omtrent 14½ Mill. Dit bewyst, in 't voorbygaan, tevens, dat, by zoodanige

nige belasting, reeds de helft van 't beloop der betaalde Intresfen, door de Houders van 's Lands Schuldbrieven, wederom in 's Lands kas wordt gestort. Maar wat zal nu gebeuren by eene fchorfing of inhouding van Intresfen? De daar op onvermydelyk volgende daling van 's Lands Effecten van nog 20, 15, of, op zyn minst, 10 prCt. moet noodwendig veroorzaken, dat iedere heffing op de Bezittingen omtrent een millioen gls. minder zal opbrengen.

Ten derden, dat gevreesd middel is ook allezins en geheel *noodeloos*. Men ftelle 's Lands inkomften op 35 Mill. en de benoodigde uitgaven, met die 27 à 28 Mill. voor de Intresfen, en met de onkosten des oorlogs, op 75 Mill. dan ontftaat 'er een te kort van 40 Mill. welke dus eene buitengewoone heffing van 4 prCt. op de Bezittingen vordert. Deze heffing is in de daad zeer drukkend, en in fchyn, meer drukkende, dan eene heffing van flechts 12 à 14 Mill. met inhouding der Intresfen, welke in dit geval niet meer dan 1 of 1¼ pCt. zoude vereifchen. Maar wy zeggen opzettelyk, *in fchyn:* want, in de daad, is die Niet-betaling van verfchuldigde Intresfen, ter fomme van 27 à 28 Mill. wel degelyk eene *indirecte*, eene zydelingfche heffing; niet algemeen van alle Ingezetenen, maar van de Houders van 's Lands Schuldbrieven alleen, en byzonderlyk: dus te zamen, met die 12 à 14 Mill. even zeer eene wezenlyke heffing van 40 Mill. 'Er zoude, ja wel, door het heffen van flechts 12 Mill. niet meer dan 1¼ prCt. van de gezamenlyke Ingezetenen worden geheven; maar daar te boven, door de inhouding van die 27 a 28 Mill. nog in de daad 2¾ prCt. alleen van de Houders van 's Lands Effecten.

Het is dan onbetwistbaar, dat, by eene te kort koming van 40 Mill., eene eenparige heffing van 40 Mill. dat is van 4 prCt. op de Bezittingon, van de gezamenlyke Ingezetenen, die met gelyke fchouderen den last beter kunnen torfen, ongeagt het ydel geroep van zommigen, een veel regtvaardiger, en minder drukkend middel is, dan eene heffing van flechts 12 Mill. met inhouding der verfchuldigde Intresfen, dat is, met een afzonderlyken last van 27 a 28 Mill. alleen op de fchouderen gelegd, van flechts een gedeelte der Ingezetenen. En zoude zoodanige trouwverbreking, niet noodzakelyk het algemeen mísnoegen en regtvaardig geroep ten top

voe-

voeren? Zou die niet vele brave Lieden tot armoede of beklagenswaardige bekrompenheid brengen? Kan die onregtvaardigheid verwagt worden van de zyde dier zelfde Hoogste Magt, uit welker naam alle onregtvaardigheid, alle ontrouw ten strengste vervolgd en gestraft wordt? Verre zy derhalven van ons de minste bekommering, dat zulke onregtmatigheid zou kunnen ingevoerd worden. Wy voeren het gezegde slechts aan, en verzoeken het, door middel van uw geagt weekblad, mede te deelen, om de schroomvalligen gerustheid in te boezemen, door de overweging niet alleen van het *onnoodige* en van 't *verderffelyke* des gevreesden middels, maar ook byzonder door de overweging, dat niets aan de Opperbestuurders van een vry, van het Bataafsch volk, meer kan ter harte gaan, of hun waardiger zyn, dan Trouw en Regtvaardigheid. Zy blyven dus regtvaardig! Zy heffen 't geen, behoudens alle spaarzaamheid, de nood vordert, om de zoo menigmalen verpande Eer en Trouw van 't Bataafsche volk, ongekreukt te handhaven! Indien die Trouw ontbrak, wat zou dan meer heilig zyn? Men zorge alleen, dat de uitgeschrevene belastingen, even als te vooren, *eenparig* en *gelykelyk* opgebragt worde, dat is, dat iedet pCt. elf Mill. oplevere. Dan is 'er geen penning meer aan gereed geld noodig, dan by eene onregtvaardige inhouding der verschuldigde Intressen, indien zoodanige schikking worde gemaakt, dat de Intressen, die b. v. in 1804 zouden moeten betaald worden, geliquideerd of vereffend worden in de belasting van dat jaar. Dan worden die 27 a 28 Mill. slechts verrekend, en in de daad niet meer dan 12 Mill. opgebragt, doch eenparig en volgens de regels van de onschendbare gelykheid, opgebragt: met welke 12 Mill. de overige Inkomsten vereenigd zynde, als dan voldoende zyn, voor de andere uitgaven voor den oorlog enz. de Intressen van 's Lands schulden reeds verrekend zynde. En wilde men de moeilyker opbrengst van *contanten* vermyden, men kon, voor zoo ver nog Coupons ontbreken, die intressen van 1804 met Quitantien betalen, welken, even als de Coupons, in de heffing, als gereed geld moesten worden aangenomen: waar by niemant eenige schade zoude lyden. — — —

Ik volharde met de volkomenste gevoelens van agting,

Amsterdam, Uw Vriend,

den 6 January 1804. Q. N.

PAY-

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 10 January 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt.	99¾ a 100¼
dito 4 prCt.	98 a 98¼
dito dito met premie.	104 a 105
dito geconsolid. by Staphorst a 4½ prCt.	68¾ a 69
Andeelen by Hope & Comp. enz.	100¾ a 101
Rusland 5 prCt.	97¾ a 98
Zweden 5 prCt.	101¾ a 101¾
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 98
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	97¾ a 98
dito Kroon 4 prCt.	96¾ a 97¼
Keizer 5 prCt.	90 a 90¼
Keizer 4½ prCt.	82¾ a 84
dito 4 prCt.	76¾ a 77
Spanje 5 prCt.	90¾ a 94[illegible]
dito 4½ losb. van 1804–7.	97 a [illegible]
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	55 a 56
Fransche Rep. Geconsolid. tiercen	[illegible]

Wisselcours.

Op Londen.	36 : 2 a 36 : [illegible]
— Parys.	5[illegible]

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	40 a 40½
dito a 2½ prCt.	35 à 35¼
Lotrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	52 a 52½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	45½ a 45¾
dito 1801. a 3½ prCt.	50 a 50¼
dito Domeinen. 4 prCt.	69¾ a 70
dito Vrywillig a 5 pCt.	75¾ a 77¾
Rescriptien Losb. 1803.	97 a 98
——— ——— 4	91½ a 90
——— ——— na den Vrede.	51 a 51½

Holland.

Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	34 a 35¼
Dito vrywillig a 5 prCt.	61¾ a 62

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt.	33 a 3[illegible]

Vriesland.

Obligatien a 2 prCt.	27 a 3[illegible]
Agio van de Bank.	4¾

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Jan.	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
4	30. 2 30. 1¾ 30. 0¾	25 32 27	O. Z. O. O. Z. O.	helder.
5	29. 8¾ 29. 6¾ 29. 5¾	27 32 32	Z. Z. W. Z. Z. W.	voormidd. betrokken; verder sneeuw.

1804.

1804. Jan.	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
6	29. 5 29. 5¾ 29. 6	30 37 33	W. N. W. W. N. W.	sneeuw-, hagel- en regenbuijen.
7	29. 6¼ 29. 6¾ 29. 6¾	28½ 36 31	Z. W. W. Z.	meest betrokken; tusschen beide wat sneeuw.
8	29. 6½ 29. 7 29. 8.	30 34 24½	Z. Z. O. Z. O. ——	omtrent betrokken; 's avonds helder.
9	29. 9 30. 0 30. 0½	24 26 26	O. Z. O. —— ——	helder; 's morgens en 's avonds dampig.
10	30. 1 30. 1½ 30. 1½	27 32 25½	O. Z. O. —— ——	bewolkt.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 135; en te *Haarlem* 22, onder welke laatsten 5 beneden de 12 Jaren.

BEKENDMAKINGEN.

*** By den Boekverkooper S. VAN BENTHEM, te *Middelburg*, word uitgegeven en is alom verzonden: LETTERKRANSJE DOOR P. J. HERON, bestaande uit de volgende Dichtstukjes: *Aan de Dichtkunst*, *de Dood*, *het leerzame Schouwtoneel*, *het Graf*, *de voortreflykste proeve der Vriendschap*, *de opwekking van Lazarus*, *aan een bedroefde Moeder*, *schaduwbeeld der Deugd*, *aan* STILLING, *de wederkomst van* SICARD *te Parys*, CLAUDIA *aan* C. MUCIUS CORDUS, *voor den Menschlievenden Predikant* VAN ROIJEN, EMILIA *op het Land*, *de jaardag van* LISIMON, *het Medelyden*, *Toegift aan* ROOSJE, EDUARD *aan den Winter*, WILLEM *aan* EDUARD, *Welkomstgroet aan de Lente*, *by het vertrek van den Zomer*, ROOSJE *by het Graf van* WILLEM (Lied), *de aanstaande Echtgenoot* (Lied), *aan* CLIMENE, *ware vriendschap*, *het Grafschrift*, *by de Tombe der Gebroeders* EVERTSEN, *voor een Album*, *de Filozoof*, *aan Natuur*, *de Dankbaare Moeder*, *de grootste Kunstenares*, BELLAMY, *by het Graf van* G. BRENDER à BRANDIS, *aan de Verwachting*, *ter gedachtenis van Mr.* H. VAN ALPHEN en *voor mynen gestorven Broeders*. In gr. 8°. zindelyk of Schryfpapier gedrukt en in Carton gebonden à *f* 1 - 16 - :

By

. By de Boekhandelaars G. T. v. PADDENBURG en ZOON, te *Utrecht*, is gedrukt en alom à *f* 3-:-: te bekomen: Het TWEEDE DEEL van MIDDLETON LEVEN van M. TULLIUS CICERO, uit het *Engelsch* vertaald door W. J. ZILLISSEN, Professor te Middelburg. Het 3 en LAATSTE Deel is op de Pers en zal dit jaar worden uitgegeeven. Van het Eerste Deel zyn nog Exemplaren te bekomen.

. J. ALLART, te Amsterdam, geeft uit: het 1ste Deel der REIZE DOOR OPPER- EN NEDER-EGYPTE, gedurende het verblyf van BONAPARTE aldaar, door VIVANT DENON, vertaald en met een Voorrede voorzien van Professor H BOSSCHA. De Uitgever heeft het genoegen, dat de uitvoering van dit Eerste Deel, 't welk voorzien is met eene geheele vels Kaart van *Opper-Egypte*, door *C. v. Baersel* gegraveerd en een aantal van 31 zeer belangryke Afbeeldingen, op 20 Konstplaaten, gegraveerd door *Vinkeles* en *Vrydag*, en gedrukt op best papier *velin*, de goedkeuring van deskundigen wegdraagt. Dit prachtig Werk, 't welk in het origineel reeds lang geheel is uitverkogt, en waar aan deze uitgaaf in volledigheid, op eenige minder gewigtige platen na, volkomen gelyk zal zyn, zal bestaan uit 3 Deelen in gr. 8vo. gelyk aan dit Eerste Deel. Het zelve is in alle de Boekwinkels in de Republiek ter bezichtiging voor handen en te bekomen.

. In den Boekwinkel van A. LOOSJES Pz. zyn onder anderen te bekomen de volgende nieuw uitgekomen Boeken, enz.

Nederduitsche.

Magaz. van Gesch. Rom. en Verh. 10de Dl. m. pl. gr. 8°.	*f* 3 - 12 - 0
Zuidhof (*M. J.*) Meetkundig Rekenboek.	- 0 - 6 - 0
Tromsdorff en *Tieboel* Tafel van de tot nog toe bekende soorten van Gas, plano.	- 0 - 6 - 0
Heiningen Bosch (*M. van*) Leonore Romanze van *Burger*.	- 0 - 6 - 0
Saint-Marcel Aphrodite of de wedergevondene Dochter.	- 0 - 16 - 0
Rinaldo Rinaldini, 5de Deel.	- 1 - 5 - 0
Misdaad en Grootmoedigheid, Tooneelspel.	- 0 - 14 - 0
Le Vaillants Nieuwe Reize voor d. Jeugd, m. pl. 8°.	- 0 - 16 - 0
Letter-School en Kerknieuws uit het Ryk der Godinne de Nacht gr. 8°.	- 0 - 5 - 8
Denon (*V.*) Reizen in Opper- en Neder-Egipte, 1ste Dl. m. pl. gr. 8°. by *Allart*.	- 10 - 10 - 0
Ewald (*J. L.*) Korte Natuur-preeken, gr. 8°. 2 St.	- 1 - 8 - 0
Cooks Reize. XIIIde Dl. met pl. gr. 8°.	- 9 - 15 - 0
Bilderdyk (*W.*) *Poëzy*, 3de Dl. gr. 8°.	- 2 - 12 - 0
Handleiding tot het onderwys in de Nederd. Taal.	- 0 - 8 - 0
Driessen (*P.*) Brief aan Dr. *Deiman*, gr. 8°.	- 0 - 3 - 0
Schim van Cervantes aan de Vad. Bibl. gr. 8°.	- 0 - 3 - 0
Krieger (*W. L.*) Over de H. melv. en Pinksterf. gr. 8°.	- 3 - 12 - 0
Lafontaine (*Aug.*) De Zonderlinge, 2de Dl. gr. 8°. m. pl.	- 2 - 16 - 0
Christelyke Bespiegelingen in eenzaame uuren, gr. 8°.	- 0 - 16 - 0
Bedenkingen op den Brief van een Koopm. over de Heff. gr. 8°.	- 0 - 5 - 8

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1804.

N°. 3. *Vrydag den 20 January.*

BERIGTEN.

FRANSCHE REPUBLIEK.

PARYS. De sedert 60 jaren in de Nationale Boekery gelegen hebbende *Chinesche* letters, of woord-teekens, zyn, eenigen tyd geleden, naar de Drukkery der Republiek overgebragt. By die gelegenheid naauwkeurig nagezien zynde, vond men het getal daar van niet minder dan zes en tachtig duizend, vierhonderd en zeventien Houtsnee karakters te bedragen. Zy zyn, in 236 kistjens gepakt, sedert, door den Hr. *de la Rue*, volgens tweehonderd en veertien elementair-teekenen, gerangschikt geworden, en in een daar toe afgezonderd kabinet der opgemelde Drukkery geborgen. Ondertusschen heeft de Hr. *Hager* eene beschryving opgemaakt van de zeldzame Chinesche penningen, in het Nationaal Munt-Kabinet, welke men gelooft, dat eerlang in druk zal uitkomen. — De Hr. *Langles* is bezig met de uitgave van het oorspronkelyk Arabische der reize van twee Mahomedanen naar *China*, waar van slechts eene Fransche vertaling, door *Rinaudot*, in het jaar 1718, was in 't licht gegeven, en welks aanwezen door de Geleerden was in twyfel getrokken: hebbende hy het zelve met zyne eigen aanmerkingen verrykt.

De Hr. *Titsing*, gewezen Hollandsche Gezant in China en Japan, heeft een gedeelte van zyne Japansche boeken aan de Nation. Bibliotheek vereerd.— De Hr. *Deguignes*, Zoon des overledenen Geleerden van dien naam, is nog by aanhoudendheid hier. Men meent, dat hy zich onledig houdt met de beschryving zyner reize naar Peking voor den druk gereed te maken.

Een oude, ryke, Boekhandelaar, alhier, met name *de la Tour*, die sedert verscheidene jaren met de Zendelingen, in China, briefwisseling hield, en van hun zeer vele zeldzaamheden uit dat land ontving, heeft onlangs eene beschryving van zyn Kabinet, met en benevens zyne berigten uit dat land, in druk uitgegeven. Hy heeft de rest van zyne talryke Schriften den Abt *Grosier* ter hand gesteld, die nu, daar uit, een nieuwen, geheel omgewerkten en vermeerderden, druk der *Description generale de la Chine*, waar uit tot dus verre het 13de Deel der *Histoire generale* van Pater *Mailla* bestond, voor de pers gereed maakt. De Natuurlyke Historie van dat land, van welke men tot heden nog zoo weinig weet, zal, hier door, eene gewigtige bydrage bekomen.

De Diergaarde in de Kruidtuin is van vier nieuwe hokken voorzien; het eerste is bezet met een Hyæna, die te voren al te naauw gehuisvest was; in de 3 anderen leggen een Panther, een Luipaard en een Leeuwin, kortlings uit Afrika gekomen. Bovendien ziet men thans van binnen, tegen over het hok van de Hyæna, de Genetti, door den Hr. *Adanson* van Tunis medgebragt; en op zyde daar van twee nieuwe Apen, die zich byzonder onderscheiden, door hunne zonderlinge bewegingen en de vlugheid van derzelver ledematen.

DUITSCHLAND en AANLIGGENDE LANDEN.

GOTTINGEN. De *Koninglyke Maatschappy der Wetenschappen* alhier, heeft den gouden Eerprys, aan het beste antwoord, over de vatbaarheid der ligchamen voor de warmte in het Zonnelicht, beloofd, toegewezen aan eene Verhandeling, welker Schryver bleek te zyn de Hr. KAREL WILLEM BOCKMANN, Hoogleeraar in de Natuurk. te *Carlsruhe*.

I Wy-

Wyders is, by de Natuurkundige klasse derzelve, de volgende nieuwe Prysvraag opgegeven, om beantwoord te worden met Novemb. 1805.

Quum Physiologi de vasculoso Vegetabilium contextu diversa prorsus statuant, aliis, iisque antiquioribus, illum adserentibus, recentioribus contra in alia omnia euntibus; novis experimentis, ope Microscopii Compositi, *accurate instituendis, elici probarique cupit Societas: utrum omnino a* Malpighii, Grewii, du Hamelii, Musteli, Hedwigiique *observationibus ac placitis standum sit; an vegetabilium natura ab animali fabrica prorsus differat, omninoque, vel fibrarum fibrillarumque, quae* Medici *est sententia, vel cellularum ac tubulorum* (tissu tubulaire) *contextu ac structura contineatur.*

d. i.

„ Daar de gevoelens der Physiologen, over het Vaat„ geweefsel der Planten, vlak tegen elkanderen inloo„ pen; dezen, te weten de vroegeren, *voor*, en genen „ nam, de hedendaagschen, *tegen* het zelve zich ver„ klarende; verlangt de Maatschappy, door nieuwe Mi„ croscopische proefnemingen opgehelderd en bewezen „ te zien; of men volkomen kunne berusten in de waar„ nemingen van MALPIGHI, GREW, DU HAMEL, MUS„ TEL en HEDWIG; dan of de natuur der Planten ten „ eenemale verschille van het Dierlyk maaksel, en ge„ heel uit een weefsel of zamenvoeging, 't zy van ve„ zels of draden, volgens de begrippen der Genees„ kundigen. 't zy van celletjes of buizen (*tissu tubu*„ *laire*) besta."

Hier by dienen nog wel de volgende vragen in 't oog gehouden te worden; *a*, hoe velerlei soorten van vaten kan men van het eerste tydperk van derzelver ontwikkeling, met zekerheid aannemen? en, ondersteld zynde, dat ze dadelyk bestaan, *b*, zyn zulke kronkelvaten, die men spiraalvaten (*vasa spiralia*) noemt, zelve hol, en vormen zy dus vaten, of dienen zy, door derzelver slingeringen, ter vorminge van afzonderlyke kanalen? en hoe *c*: bewegen zich, in deze kanalen, de druppelbare vloeistoffen zoo wel als de luchtsoorten? *d*. ontstaan door het bogtige van deze kronkelvaten de trapwegen (SPRENGEL) of omgekeerd, dezen, uit genen (MIRBEL)? *e*. ontstaan uit de trapwegen spint (*alburnum* L'AUBIER) en houtdraden, of ontstaan deze uit oorspronglyke afzonderlyke vaten, of wel uit het buisgeweefsel.

De

De prys voor het beste antwoord op deze vraag is 50 Dukaten, en de Verhandelingen moeten, uitterlyk voor het einde van de maand September des opgemelden jaars, worden ingezonden.

Weimar. Den 18den van Wintermaand des vorigen jaars 1803. overleed alhier, na eene korte ziekte, in den ouderdom van 59 jaren, J. Godfried Herder, Vice-President van het Kerkelyk Consistorie des Hertogdoms *Weimar*, en alom bekend door zyne geleerde Schriften. Uit geringe Ouders, in een klein Stadje van Lyfland, geboren, was hy in zyn jeugd leerling by een Heelmeester, toen op het onverwagtst zich eene zonderlinge Genie zich by hem openbaarde. Hy wydde zich vervolgens geheel aan de Wetenschappen toe. Studeerde te Koningsbergen, met dat gevolg, dat hy weldra tot Rector van het Collegie te Riga werd benoemd, en verwierf zich een grooten naam door een Werk over *Genesis*, en door een Critisch tydschrift. Naderhand wierd hy beroepen tot Superintendent-Generaal der Kerken te *Butneburg*, en eindelyk te *Weimar*. Een groot aantal van Schriften is men aan zyne pen verschuldigd. Onder dezen munt byzonder uit zyn Werk over de *Hebreeuwsche Dichtkunde*, waar in zoo wel zyn diepdenkend vernuft, gezuiverde smaak en ervarenheid in de Oostersche Poësy, als zyne opgeklaarde Godgeleerde begrippen, allerwege doorstralen.

PROGRAMMA
VAN DE
MAATSCHAPPY
DER
NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE
TE LEYDEN,
VOOR HET JAAR 1803.

De Maatschappy der Nederlandsche Letterkunde, te Leyden, heeft, in hare Jaarlyksche Verga-

de-

dering, gehouden den achtsten van Wynmaand dezes jaars, tot Leden verkozen de Heeren Mr. B. P van Wesele Scholten, *Oud-Pensionaris der Stad Delft*, Mr. Cornelis Antoni van Rosevelt, *Canonik in den Capittele St. Jans te Utrecht*, Mr. W. A. van Spaen van Hardenstein *te Kleef*, Mr. J. P. Kleyn, *Raadsheer te Arnhem*, Ds. Joannes Cornelis Boot *te Arnhem*, Ds. Ewald Kist *te Dordrecht*, Mr. R. H. Arntzenius, *Secretaris van het Gedep. Bestuur van Holland in den Haag*.

De Maatschappy heeft dit Jaar geene Verhandeling bekroond, maar besloten de twee volgende Vragen op te geven, om beantwoord te worden voor den eersten van Louwmaand des Jaars 1805.

1. „ Eene meest volledige opgave van Nederland-
„ sche Spreekwoorden, met derzelver Geschied-,
„ Oudheid- of Natuurkundige Verklaring."

2. „ Is 'er eenig onderscheidend verschil tusschen
„ den aard der oude Grieksche en Romeinsche
„ Welsprekendheid, en dien der latere Europi-
„ sche sedert den tyd der herboren Letterkunde?
„ Zoo ja, waarin bestaat, en waaruit ontstaat dit
„ verschil?"

Het staat een' ieder vry, ook den Leden der Maatschappy, om naar den prys te dingen, alleenlyk worden de Gecommitteerden ter beöordeeling der ingekomene Verhandelingen van die vryheid uitgesloten. Aan den genen, wiens Verhandeling de beste, en aan het oogmerk der Maatschappy voldoende zal gekeurd worden, biedt de Maatschappy een' Gouden Penning aan, ter waarde van 150 Gulden.

De Verhandelingen moeten zyn in de Nederduitsche of Latynsche Tale, met eene duidelyke hand, van iemand, die geen Lid der Maatschappy is, afgeschreven: iedere Verhandeling moet, met eene Zinspreuk geteekend, besloten worden in een' verzegelden omslag, welke den titel en de zinspreuk der Verhandeling ten opschrift heeft. Hierby moet gevoegd worden een verzegeld briefje, in het welk de naam, waardigheid en woonplaats van den Schryver, en boven op het welk de Zinspreuk der Verhandeling geschreven is.

Het een en ander moet in een' buitenomslag, ten tyde, hier boven bepaald, vrachtvry, bezorgd zyn in handen van den tegenwoordigen Secretaris der Maatschappy, Professor M. SIEGENBEEK, of den Briefschryver, Professor J. F. VAN BEECK CALKOEN, beiden wonende te *Leyden*. Voor het overige zyn de Wetten, volgens welke de Maatschappy naar een' Prys laat schryven, te vinden in het tweede Deel van derzelver Werken.

OVER DE NIEUWE

ASTRONOMISCH-TRIGONOMETRISCHE

LANDMETING DER BATAAFSCHE REPUBLIEK,

VAN DEN

OVERSTEN VAN KRAAIJENHOFF.

Uit een Brief van JOH. CHRIST. AUG. WAGNER, *aan* F. VON ZACH, *Uitgever van de* Monatliche Correspondenz.

(*Overgenomen uit dit Tydschrift.*)

Utrecht, 18 Oct. 1803.

Daar uw Tydschrift het waar Midden- en Vereenigingspunt van alle Aardrykskundige Operatien in Europa is, die gy niet alleen op prys te stellen en te gebruiken, maar ook weet te bevorderen, zoo gebruik ik de vryheid u, op verzoek van Prof. *Hennert*, nevensgaande Berigten, over de nieuwe Trigonometrische Afmeting van onze Republiek, mede te deelen. Het is u lang bekend, dat de Overste *van Krayenhoff*, behoorende tot het Corps de Genie, tegenwoordig bezig is met de Driehoeksmeting en het ontwerpen van een Kaart van alle de VII Provintien (*). Hy is in deze met de grootste naauwkeurigheid ter uitvoer gebragte bezigheid reeds

(*) Of tegenwoordige 8 Departementen.

Aantek. van den Vertaler.

reeds zoo verre gevorderd, dat hy de Geographische ligging van verscheidene oorden bestemd en berekend heeft, gelyk gy uit de bygaande Lyst, die ik de eer heb u, tot het best geoordeeld gebruik, toe te zenden, kunt vernemen.

Alle Driehoeken worden met een voortreflyken Bordaischen Cirkel gemeten. In den voorigen Zomer heeft 'er by negentien Driehoeken, welke de Overste *v. K.* in Friesland en Overyssel opgenomen heeft, geen secunde op 180° misrekening plaats gehad. Toekomende Jaar zal in Friesland eene Standlinie (*) tusschen [illegible] Ja-

(*) Ik besluit hier uit, dat eerst toekomende jaar eene Standlinie gemeten zal worden, dat de meting van den Oversten *van Krayenhoff* hoogstwaarschynlyk eene voorzetting der Perny'sche is, waar van wy reeds eenige in de Inleiding van het IV. Deel onzer *A. G. E.* ſ. XXXI. hebben medegedeeld. Het schynt dus, dat, by deze meting, de beroemde ter verbinding van de Parysche en Greenwichsche Observatoriums gebruikte Duinkerker Standlinie, en de daar uit met groote naauwkeurigheid afgeleide afstand tusschen Duinkerken en Hondschoten van 49002 Par. voeten tot grondslag dezer geheele overmeting gediend heeft. Dit vermoeden wordt ook door onze narekening bevestigd. De Fransche Astronomisten, die deze merkwaardige verbinding hebben daargesteld, geven namelyk de hier na berekenden afstand van Hondschoten van den Duinkerker Meridiaan op 45398 voeten Oostlyk en van deszelfs perpendiculair 18445 Fransche voeten ten Zuiden. Uit deze opgaven hebben wy in de afplatting $\frac{1}{314}$ de lengte en breedte van Hondschoten berekend en voor de eerste 20° 14′ 59,″8, voor de laatste 50° 58′ 56,″7 gevonden; juist zoo (slechts met een paar tiende deelen van een seconde onderscheid) bevindt het de Heer *van Krayenhoff*. De bepaling van Duinkerken is juist zoo by *van Krayenhoff*, als *de Lambre* die gesteld had. De Standlinie by de Bild zal dus als een Basis van Verificatie te achten zyn, die als een toetssteen van de geheele afmeting dienen zal. De Bordaische Cirkel van den Oversten *van Krayenhoff* schynt dus ook die van vyftien duimen van *Perny* te zyn. Deze Berichten doen ons dus met recht de grootste verwachtingen voeden, gelyk men reeds uit de twee en twintig Driehoeken oordeelen kan, die wy op de aangehaalde plaats van onze *A. G. E.* hebben medegedeeld. Niemand zal zich verwonderen, dat deze nieuwe Afmeting hier en daar aanmerklyk van de oude Casſinische moet afwyken, na al het geen wy over den arbeid van dezen

Jacob en de Lieve Vrouwe Parochie aan het *Bild* gemeten worden.

GE-

Astronomist, in het VII. Deel der *M. C.* bl. 397 en vervolgens reeds hebben aangemerkt: welk oordeel hier nogmaals, en wel lang eenen geheel anderen weg, volkomen bevestigd wordt. Ten bewyze brengen wy hier slechts de volgende proeve by:

Verschillen, dat is feilen, van de Oassinische Bepalingen, volgens VAN KRAYENHOFF.

Plaatsen.	in de Lengte		in de Breedte	
Alkmaar .	0'	47"	6'	32"
Dordrecht .	1	8	1	10
Haarlem .	4	11	8	27
Leyden .	0	55	2	27
Rotterdam .	1	18	1	7

Ook van de Astronomisch bepaalde punten wyken die van *Krayenhoff* niet onaanmerkelyk af; dat wel *niets* tegen de Trigonometrische, maar *alles* tegen de Astronomische Bepalingen bewyst, daar men van Holland zeggen konde, wat voor anderhalf honderd jaren de Fransche Astronomist *Auzout* tegen *Lodewyk* XV. zeide: „ *Mais, Sire, c'est un malheur qu'il n'y a pas un instrument à Paris, ni, que je sache, dans tout votre royaume, auquel je voulusse m'assurer, pour prendre précisément la hauteur du pole.*" —— Tot een bewys van dit gezegde strekt de volgende vergelyking der Trigonometrische Punten met de Astronomische:

Namen der Plaatsen	Astronomische Lengte.			Astronomische Breedte.			Onderscheid in de Lengte		Onderscheid in de Breedte	
Amsterdam, Felix Meritis .	22°	30'	0"	52°	21'	56"	2'	54"	0'	21"
Haag, Observatorium .	21	56	25	52	3	5	2	8	1	44
Utrecht, Observatorium .	22	45	15	52	5	30	1	46	0	18

V. Z.

GEOGRAPHISCHE PLAATSBEPALINGEN

UIT DE

TRIGONOMETRISCHE AFMETING

DER

BATAAFSCHE REPUBLIEK,

VAN DEN

OVERSTEN VAN KRAAIJENHOFF.

Namen der Plaatfen.	Lengte.			Breedte.		
Aardenburg . .	21°	6′	41,″2	51°	16′	27,″5
Asfende . .	21	25	3, 6	51	13	42, 2
Antwerpen, Lieve Vrouwentoren . .	22	3	55, 0	51	13	16, 2
Alphen, in Holland .	22	19	31, 0	52	7	50, 4
Amfterdam, Westerkerkstoren .	22	32	52, 8	52	22	33, 3
———— Felix Meritis	22	32	53, 6	52	22	17, 0
———— Oudekerktoren	22	33	42, 9	52	22	33, 4
Aalsmeer . .	22	24	36, 7	52	16	19, 4
Amftelveen . .	22	30	41, 8	52	18	13, [illegible]
Alkmaar, Kerktoren .	22	24	51, 6	52	37	58, 4
———— Toren van de Waag	22	24	30, 0	52	34	2, 8
Brugge . .	20	53	18, 2	51	12	33, 4
Bergen op Zoom .	21	57	8, 2	51	29	44, 5
Breda	22	26	21, 1	51	35	23, 7
Brielle	21	49	35, 7	51	54	15, 6
Bommel	22	34	50, 1	51	48	53, 1
Bodegraven . .	22	24	31, 0	52	5	15, 0
Beverwyk . .	22	19	20, 2	52	29	14, 1
Bennebroek . .	22	15	56, 6	52	19	26, 6
Capellen aan den Yffel .	22	15	34, 5	51	55	37, 8
Dordrecht . .	22	19	27, 5	51	48	54, 7
Delft, nieuwe Kerktoren	22	1	30, 5	52	0	49, 9
Domburg, in Walcheren	21	9	37, 7	51	33	51, 3
Diemen . .	22	38	12, 9	52	21	2, 4
Duinkerken . .	20	2	23, 0	51	2	11, 0

Namen der Plaatsen.	Lengte.			Breedte.		
Dixmuiden . .	20°	31′	40,″9	51°	2′	4,″8
Edam, Klokkentoren .	22	42	41, 6	52	30	49, 6
Gorinchem . .	22	38	15, 0	51	49	50, 1
Gouda . .	22	22	29, 3	52	0	42, 9
Goedereede . .	21	38	23, 4	51	49	11, 1
Gent, St. Bavo'storen .	21	23	26, 7	51	3	14, 0
's Gravesande . .	21	49	30, 0	52	0	20, 4
Geertruidenberg .	22	31	39, 4	51	42	5, 6
Goes, Toren van 't Raadhuis	21	33	16, 5	51	30	18, 3
's Hertogenbosch .	22	58	27, 0	51	41	34, 6
Hulst	21	48	12, 6	51	16	53, 1
Hoogstraten . .	22	25	33, 7	51	24	5, 2
Hilvarenbeek . .	22	48	7, 8	51	29	24, 3
Helmont . .	23	19	23, 3	51	29	4, 5
's Hage, Kerktoren .	21	58	13, 7	52	4	42, 1
——— Observatorium .	21	58	32, 5	52	4	49, 4
Haarlem . .	22	18	4, 9	52	22	5[illegible], 9
Helvoetsluis . .	21	47	38, 0	51	49	29, 0
Heusden, in Holland .	22	48	8, 4	51	44	4, [illegible]
Hazerswoude . .	22	15	33, 6	52	5	52, 6
Haasdrecht . .	22	26	15, 2	52	0	10, 6
Harmelen . .	22	37	42, 8	52	5	33, 1
Hillegom . .	22	14	30, 9	52	17	34, 5
Heemstede . .	22	17	2, 0	52	20	48, 0
Hondschoten . .	20	14	59, 4	50	58	50, 4
Hoogleden . .	20	44	45, 4	50	58	44, 4
Katwyk aan Zee .	22	3	20, 5	52	12	16, 3
Koudekerk aan den Rhyn	22	15	19, 0	52	8	0, 1
Kalslagen . .	22	23	47, 7	52	14	6, 8
Kudelstaart . .	22	25	31, 0	52	15	6, 0
Kaag (de) . . .	22	13	20, 8	52	13	6, 4
Lommel . .	22	58	40, 4	51	14	45, 5
Leyden, Saaihal .	22	9	20, 2	52	9	20, 8
——— Observatorium .	22	8	54, 1	52	9	29, 9
Leydschen-Dam . .	22	3	38, 8	52	4	50, 5
Loenen . .	22	41	15, 1	52	12	37, 6
Linschoten . .	22	34	45, 3	52	3	44, 9
Middelburg, Abtdytoren .	21	16	42, 3	51	30	3, 1
Maassluis . .	21	54	53, 9	51	55	24, 4
Monster . .	21	50	9, 4	52	1	3, 6
Montfoort . .	22	36	44, 3	52	2	40, 9
Muiden . .	22	44	0, 4	52	19	48, 0
Muiderberg . .	22	46	42, 8	52	19	49, 3
Marken, Kerktoren .	22	48	13, 0	52	27	40, 0
——— Vuurtoren .	22	46	13, 7	52	27	41, 6
Nieuwpoort, in Vlaanderen	20	24	52, 9	51	7	41, 6

Na-

Namen der Plaatsen.	Lengte.			Breedte.		
Nieuwkoop, oude Slot .	22°	20′	39,″1	52°	9′	6,″1
Noordwyk . .	22	6	39, 3	52	14	8, 1
Naarden . . .	22	46	35, 7	52	17	49, 6
Nieuwerkerk, in Schieland .	22	16	3, 5	51	58	15, 5
Nieuwveen . . .	22	25	18, 5	52	11	51, 9
Ostende . .	20	35	1, 1	51	12	49, 7
Oostvoorn . . .	21	46	4, 5	51	55	0, 0
Overschie . .	22	4	53, 3	51	56	24, 1
Ooltjensplaat . .	22	0	57, 4	51	41	7, 3
Oude Tonge . .	21	52	38, 0	51	41	37, 0
Oudshoorn, by Alphen .	22	19	21, 8	52	8	37, 3
Oudewater . .	22	32	3, 3	52	1	25, 1
Oude Wetering . .	22	18	38, 0	52	12	51, 0
Ouderkerk, aan den Amstel	22	33	50, 7	52	18	3, 3
Oost-Cappel, in Walcheren	21	12	53, 4	51	34	0, 4
Purmerende . . .	22	36	36, 7	52	30	41, 3
Rotterdam . .	22	8	56, 6	51	55	22, 1
Ridderkerk, . .	22	15	58, 2	51	52	10, 6
Rokanje . . .	21	44	8, 2	51	52	32, 5
Rhynsaterswoude .	22	20	7, 0	52	12	2, 7
Schiedam . . .	22	3	45, 9	51	55	9, 6
Scheveningen . .	21	56	14, 0	52	6	29, 5
Slooten , .	22	27	44, 2	52	20	47, 0
Thielt, in Vlaanderen .	20	59	27, 5	51	0	4, 0
Tafelberg, by Naarden .	22	53	28, 9	52	16	43, 3
Utrecht, de Dom .	22	47	9, 7	52	5	31, 0
——— Observatorium .	22	47	1, 6	52	5	12, 2
Uithoorn . .	22	30	16, 2	52	14	15, 4
Willemstad, Kerktoren .	22	6	9, 1	51	41	34, 8
Woerden . . .	22	23	51, 0	52	5	13, 9
Weesp	22	42	24, 0	52	18	31, 0
West-Kappel, in Walcheren	21	6	40, 3	51	31	49, 4
Werkendam . .	22	28	59, 2	52	26	46, 6
Zierikzee . , .	21	34	44, 2	51	39	4, 2
Zandvoort . . .	22	11	34, 2	52	22	22, 5
Zevenhuizen, in Schieland	22	14	43, 6	52	0	50, 9
Zoetermeer . . .	22	9	36, 0	52	3	27, 4
Zwanenburg (het Huis) .	22	24	41, 9	52	23	12, 0

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

FRAAIJE LETTEREN. LOUISE DE COLIGNY, door A. LOOSJES PZ. Te Haarlem, by *A. Loosjes Pz.*

Dit

Dit tafereel van het karakter, de gevoelens en handelingen van LOUISE DE COLIGNY, de eerbiedwaardige Weduwe van WILLEM den Iften, zal, vertrouwen wy, by onze landgenooten met geen minder genoegen, dan de vroegere gelykfoortige Werken van den Heer LOOSJES, ontvangen worden. Men vindt in het zelve (om des Schryvers eigene woorden, in het Voorberigt, te bezigen) men vindt in het zelve „ de deugdzame, volklievende en Godvruchtige Weduwe van den „ Grondlegger der Nederlandfche Vryheid, by en na den dood „ van haren Gemaal in diepen rouw nedergedrukt; de teder „ bezorgde, verftandige Opvoedfter en liefderyke Moeder van „ FREDERIK HENDRIK; de vriendin van Vryheid en Godsdienst, en van allen, die voor de Vryheid of Godsdienst „ lyden moesten verduren." —— Uitlokkend en belangryk voorwaar is zulk een tafereel, wanneer het zelve door eene bekwame en kundige hand wordt afgefchetst. En dezen lof durven wy met volle gerustheid aan de voor ons liggende fchetfe toekennen. Gefchied- en karakterkundige waarheid, eenvoudigheid van ftyl, levendigheid van handeling en kracht van fchildering, vinden wy daar in op het loffelykst vereenigd. Het Werk begint met een ernftig en belangryk gefprek tusfchen WILLEM den Iften en zyne Echtgenoote, kort na den doop van FREDERIK WILLEM en weinige weken voor den moord des eerften, en eindigt met den dood van LOUISE DE COLIGNY, welke in Frankryk, werwaards zy na de uitbarfting der hevige partyfchappen van de jaren 1618 en 1619 de wyk genomen had, op den 19 October des jaars 1620 overleed. Dit tydvak is voorzeker allerbelangrykst, zoo om de gewigtige Krygs- en Staatkundige gebeurtenisfen daarin voorgevallen, als om de hevige partyfchappen en beroeringen in het zelve ontftaan, waar van de deerlyke gevolgen aan niemand onbekend zyn. De betrekking, waarin LOUISE DE COLIGNY tot de hoofdperfonen in dien twist, MAURITS en OLDENBARNEVELD, ftond, en de pogingen, door haar tot voegelyke flisfing van denzelven aangewend, gaven den Heer LOOSJES aanleiding tot het fchetfen van belangryke en treffende tooneelen, op welke zy, mitsgaders de genoemde en andere groote mannen van dien tyd, als fprekende en onderhandelende perfonen voorkomen. Byzonder bekoorlyk en belangwekkend ook zyn de tooneelen, welke ons de tedere en verftandige pogingen der deugdzame COLIGNY, om haren FREDERIK tot alle den Vorst en Veldheer pasfende en hem verfierende deugden op te leiden, en den gelukkigen uitflag dier pogingen affchetfen. De onderfcheidene tooneelen worden telkens door eene beknopte gefchiedkundige inleiding voorafgegaan en aan elkanderen verbonden; en fchoon natuurlyk in het Werk eenige verziering plaats hebbe, ligt echter gefchiedkundige waarheid overal ten grondflag. De Dramatifche wyze van bearbeiding, door den Heer

Heer Loosjes in dit, gelyk in andere soortgelyke stukken, gevolgd, heeft (om van het aangename en uitlokkende van dezelve te zwygen) in ons oog dit dubbel voordeel, dat daar door min bedrevenen in de Vaderlandsche Geschiedenissen niet alleen de voornaamste gebeurtenissen van een belangryk tydvak leeren kennen, maar ook met het karakter en de denkwyze der personen, welke daarin de hoofdrollen speelden, meer gemeenzaam worden, dan door een bloot geschiedkundig verhaal.

Gaarne zouden wy hier eenige proeven van de wyze van behandeling laten volgen; doch de uitvoerigheid der tooneelen, welke geene verminking gedoogen, dwingt ons, onzes ondanks, hier van af te zien. Ook meenen wy genoeg gezegd te hebben, om onze lezers naar het Werk zelf begerig te maken, 't welk zich bovendien door de zindelykheid van den druk aanbeveelt, en welks titelblad met eene fraaje gegraveerde afbeelding van Louise de Coligny versierd is.

LAND- EN ZEEKAARTEN.

Parys. De Minister van Oorlog heeft op nieuw een berigt medegedeeld der werkzaamheden van het Krygsdepot, gedurende het Jaar 11. De Historische Archiven zyn in order gebragt, en met belangryke stukken tot de Geschiedenis der Fransche oorlogen betrekkelyk, verrykt.

Het aantal van Ingenieurs, tot het opnemen van Topografische Kaarten, 't welk aanmerkelyk is vermeerderd geworden, deels doordien Zwitserland, uit haar eigen boezem, geene helpers voor dit werk heeft kunnen opleveren, deels uit hoofde der bezetting van de Engelsche bezittingen in Duitschland, beloopt tegenwoordig 140 personen, waar van 82 buiten Frankryk, en 22 binnen het Depot, zich onledig houden.

Een twintigtal arbeidt aan de Kaart *der vier vereenigde Departementen*; vier zyn bezig aan het voltooijen der Kaart van het voormalig *Savoijen*, waar op inzonderheid de nieuw aangelegde groote wegen allernaauwkeurigst aangeduid zyn. Met de Kaart van *Zwitserland* is men begonnen; een gedeelte van den loop der Rhyn tusschen *de Aar* en *Bazel* is gereed; vyf Ingenieurs zyn daar mede bezig.

Van de Kaart der Italiaansche Republiek zyn 24 bladen geschetst en 5 afgemaakt. Bovendien heeft men 20 Slagtvelden gemeten, waar op de Fransche legers roem be-

behaald hebben. In het voormalig *Piemontesche* zyn de Slagtvelden van *Mondovi* en *St. Michel*, nevens vyf Gezichten, waar van een het Slagveld van *Marengo* afbeeldt, met de uiterste naauwkeurigheid opgenomen. Noch drie andere Gezichten zyn reeds klaar, en acht in schets gebragt. De Kaart van het Eiland *Elba* moet reeds in de maand Brumaire afgewerkt zyn: de plans van *Porto-Ferrajo* en *Porto Lingone* wachtten men ook nog in 't jaar 11. De Kaart van *Beijeren*, die met behulp van Beijersche Ingenieurs ontworpen wierd, is byna af: zy wordt met de Kaart van *Schwaben* en die van *Hannover* in verband gesteld: en sluit daar door, aan den eenen kant, aan de Kaart van *Frankryk*, en aan de andere zyde, aan de werken der Pruissische en Deensche Geografisten. Van de Kaart van *Schwaben* zyn 20 bladen geteekend: die men nog in dezen Winter op de schaal der Cassinische zal brengen en voor de gravure gereed maken. In het aanstaand voorjaar zal de rest afgewerkt zyn. Van de *Egyptische* Kaart zyn 50 bladen, benevens de generale Kaart, op een blad, in gereedheid. By deze Landkaart zyn 12 plans van Slagtvelden in *Egypte* en *Syrien* gevoegd. Ook is de Kaart van het Schier-Eiland *Morea* af. Met de Kaart der *Hannoversche* landen is een begin gemaakt; dezelve zal in het jaar 12 voltooid zyn. Noch verscheidene andere stukken zyn begonnen of geëindigd, by v. eene Kaart van *Oostenryk*, die men bezig is te graveren, de plans der Batailjes van *Arcola*, *Solferino*, *St. Georges*, by de *Favorite*, by *Lodi* enz.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 17 January 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt.	99¾ a 100¼
dito 4 prCt.	98 a 98½
dito dito met premie.	104 a 105
dito geconsolid. by Stap-horst a 4½ prCt.	68 a 68½
Andeelen by Hope & Comp. enz.	100½ a 101
Rusland 5 prCt.	98 a 98½
Zweden 5 prCt.	101½ a 102
Denemarken, Tolt. 4 prCt.	98 a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	97½ a 98
dito Kroon 4 prCt.	96½ a 97½
Keizer 5 prCt.	90 a 90½
Keizer 4½ prCt.	82½ a 83
dito 4 prCt.	76½ a 77
Spanje 5 prCt.	96½ a 94½
dito 4½ losb. van 1804--7.	97 a 92.
Engelsche Annuiteiten 3 prCt.	54½ a 56½
Fransche Rep. Geconsolid. renten	51½ a 51½

Wisselcours.

Op Londen	36:2 a 36:5
— Parys	53.

Binn-

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt. . . . 40 a 40½
dito a 2½ prCt. . 35 a 35½
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt. 52¼ a 52½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt. . 45½ a 46½
dito 1801. a 3½ prCt. . 50½ a 50½
Pr. Domeinen. 4 prCt. 70 a 70½
dito Vrywillig a 5 pCt. 76 a 78

Rescriptien Losb. 1803. 97 a 98
——— ——— 4 92½ a 92½
——— ——— na den Vrede. . . 82 a 82½

Holland.

Obligatien en Recepissen a 2½ prCt. . 34 a 35½
Dito vrywillig a 5 prCt. 62¼ a 62½

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt. 36 a 35

Vriesland.

Obligatien a 2 prCt. . 37 a 38
Agio van de Bank. . . 4½

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

HAARLEM. Voorleden Vrydag, den 13den dezer, des avonds tusschen 6 en half 7 uren, is, op eenige plaatsen van deze Republiek, gelyk te *Rotterdam*, *Schiedam*, *Maassluis*, aan de beweging der Kroonen, in de Kerken, onder het houden der Godsdienstoefening, als mede alhier, in de Nieuwekerk, eene ligte Aardschudding bespeurd, welke insgelyks, door eenige Schippers, aan de beweging hunner Vaartuigen schynt waargenomen te zyn.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Jan.	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
11	30. 0½	24½	Z. O.	omtrent helder.
	29. 9½	31	———	
	29. 8¼	26	———	
12	29. 7¼	33	Z. Z. O.	betrokken; 's avonds regenagtig.
	29. 5¼	37	———	
	29. 4¼	37	Z.	
13	29. 4	42	Z. Z. O.	betrokken; tusschen beide wat regen; 's avonds zeer harde wind.
	29. 3¼	46	Z. W.	
	29. 3¼	47½	———	
14	29. 3¼	48½	Z. W.	harde wind; betrokken; tusschen beide regenagtig.
	29. 4	49	———	
	29. 6¼	47	W. Z. W.	
15	29. 6¼	43	Z. O.	regen; mistig.
	29. 6¾	48	———	
	29. 7	49½	———	
16	29. 7	41	Z. O.	betrokken; dampig; 's avonds regen.
	29. 6¼	46	———	
	29. 6¼	47	———	
17	29. 6	46	Z. O.	omtrent betrokken; 's morgens mistig; tusschen beide een weinig regen.
	29. 5	46½	———	
	29. 5	47½	———	

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 189; en te *Haarlem* 10, onder welke laatsten 5 beneden de 12 Jaren.

BEKENDMAKINGEN.

*** In den Boekwinkel van A. LOOSJES Pz. zyn onder anderen te bekomen de volgende nieuw uitgekomen Boeken, enz.

Nederduitsche.

De Gelofte, Tooneelspel, 8°.	f 0 - 12 - 0
De Blinde van Francoville, Zangspel, 8°.	- 0 - 6 - 0
Codex novu, Batavus, 2 Deelen. gr. 8°.	- 4 - 16 - 0
Hamelsveld Kerkel. Gesch. 7de Dl. m. pl. gr. 8°.	- 3 - 15 - 0
Schillers Beroemde Mannen, gr. 8°. 2de Dl.	- 1 - 16 - 0
Hesselink (*G.*) Uitlegk. Woordenb. 2 Dn. 2de dr. gr. 8°. m. portr.	- 5 - 0 - 0
Stuart (*M.*) De Mensch &c. 2de Dl. gr. 8°. m. gekoul. pl.	- 10 - 15 - 0
Aa (*C. v. d.*) Gesch. van den Oorlog, 3de Dl. gr. 8°. m. pl.	- 3 - 18 - 0
Magazyn van Tuinsieraden, N°. 7. zwart 4°.	- 1 - 16 - 0
Kraus (*J. C.*) Verz. van Bomen en Heesters, N°. 5. 4°.	- 4 - 16 - 0
Magazyn van Gesch. Rom. en Verh. 11de Dl. gr. 8°. m. pl.	- 3 - 12 - 0
Zoptens (*J. A.*) Kortbegrip der Alg. Hist. N. Uitg. kl. 8°.	- 1 - 5 - 0
Pixerecourt De Vrouw met twee Mannen, Tooneelsp. 8°.	- 0 - 12 - 0
Kotzebue in Siberien, Tooneelsp. 8°.	- 0 - 10 - 0
De Kloosterroof, Blysp. 8°.	- 0 - 14 - 0
De Ketellapper van St. Flour, Blysp. 8°.	- 0 - 6 - 0
Zedelyk Schouwtoneel, 11de Dl. m. pl. 8°.	- 2 - 4 - 0
Brief van een Koopman, gr. 8°.	- 0 - 4 - 0
Spandaw (Mr. *H. A.*) Gedichten en Redevoeringen, gr. 8°.	- 2 - 12 - 0
Lublink de Jonge Waardy en belang van den Godsd. gr. 8°.	- 1 - 2 - 0
Reinhardt (*F. V.*) Christenl. Zedel. 2de Dl. gr. 8°.	- 3 - 12 - 0
Geneesk. Magazyn, 2de D. 1ste St. gr. 8°.	- 1 - 16 - 0
Wagener Spookvertellingen, 6de en laatste St. 8°.	- 1 - 5 - 0
Blair (*H.*) Leerredenen, 9 en 10de Dl. m. pourtr. gr. 8°.	- 3 - 8 - 0
Stuart (*M.*) Rom. Historie, 23ste Dl. m. pl. gr. 8°.	- 3 - 15 - 0
Muntingh Menschheid, 3de Dl. gr. 8°.	- 3 - 12 - 0
Staats-Omwenteling van Frankryk, 17de Dl. m. pl. gr. 8°.	- 4 - 16 - 0
Zakbibliotheek, N°. 7. 8°. m. pl.	- 1 - 10 - 0
Hecker (*A. F.*) Over de Gonorrhoea, gr. 8°.	- 1 - 10 - 0
Regnault-Warin (*J. E.*) Het Magdalena's Kerkh. 3de Dl. gr. 8°.	- 1 - 12 - 0
Klopstock Messias door *Meerman*, 4 en 5de Zang, 4°.	- 2 - 4 - 0
Waardyk (*A. van*) Reisbeschr. v. d. Jeugd, 2de Dl. 1ste St. gr. 8°.	- 1 - 16 - 0
Lorié (*F.*) Oorz. en gev. van het fluit. der Rem. kerk, 8°.	- 0 - 6 - 0
Sepp Insecten, N°. 122 en 123, 4°.	- 1 - 16 - 0
Kops (*J.*) Flora Batava, 13de Uitg. 4° en 8°. met b. pl.	- 4 - 0 - 0
Ypey (*A.*) Verv. op de Amst. Gew. 2de St. 8°.	- 2 - 10 - 0
Barthlemy (*J. J.*) Reis door Italien, gr. 8°.	- 3 - 0 - 0
Sophie de Beauregard of de waare liefde, m. pl. 2 Dn. gr. 8°.	- 2 - 10 - 0
Berkhey (*J. le F. v.*) Leydsche Kuiper &c. gr. 8°.	- 0 - 4 - 0

Latynsche.

Wynpersse (*S. J. v. d.*) Oratio inauguralis, 4°.	- 0 - 11 - 0

Prenten.

Portrait van *H. D. Guiot.*	- 0 - 16 - 0

Kaarten.

Waereldkaart, volgens de ontdekk. van *J. Cook*, by *du Mortier*.	- 0 - 6 - 0

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 4. *Vrydag den 27 January.*

BERIGTEN.

RUSLAND.

WILNA. Onze Univerfiteit heeft een nieuw blyk van 's Keizers goedheid en edelmoedigheid ontvangen. Behalven de reeds toegeftane jaarlykfche Som, tot onderhoud der Akademie, ontving zy, kortlings, nog een afzonderlyk gefchenk van zyne Majefteit, ten bedrage van 70,000 Roebels in zilvergeld: waar van 40,000 moeten dienen tot den aanleg van een Clinifche Stigting, tot vergrooting der Boekery en het completeren van haar Kabinet; terwyl de overige 30,000 gefchikt zyn voor het invoeren van Scholen, in onzen omtrek.

ITALIEN.

BOLOGNE. De Nationale Univerfiteit, alhier, is, den 25 Nov. l. l., door den Præfect en Staatsraad, MOSCATI, als gemagtigden van de Regeering, met eene gepaste redenvoering geopend. Alle de Hoogleeraren ontvingen, by die gelegenheid, een zwart, met groen geftikt, lint, als een teeken van hunne waardigheid, en de Rector Magnificus een gouden halsketen.

GENUA. By onze nieuw geörganiseerde Universiteit, zal nu ook voortaan, door bekwame Hoogleeraren, die reeds verkoren zyn, les gegeven worden in het Staatsrecht en de Pandekten, de Oostersche, Grieksche en Hoogduitsche talen, de Theoretische en Prakticale Geneeskunde, de Heelkunde, Verloskunde enz.

PISA. De Hoogl. in de Pandekten, MACCIONI, opende, den 11 Nov. l. l., de Universiteit alhier, met eene plegtige redenvoering, en las tevens de lyst af van de nieuw aangestelde Hoogleeraren, in verschillende vakken van wetenschap.

FRANSCHE REPUBLIEK.

PARYS, *den* 13 *January.* In eene Steengroeve van het Dorp Pantin, by Parys, heeft men een groot brok steen gevonden, 't welk, in twee stukken gebroken zynde, in deszelfs midden een Skelet van een Ram bevatte, dat versteend was. Elke helft van den steen bevat de helft van het dier, wel bewaard en zeer ligt te onderscheiden. Deze merkwaardige versteening zal in het Museum van Natuurlyke Historie geplaatst worden. Het brok steen, dat dezelve bevat, is 30 voeten beneden den top van de Groeve gevonden.

DUITSCHLAND en AANLIGGENDE LANDEN.

KONINGSBERG, *den* 5 *January.* De toestand, waar in de achtingwaardige Wysgeer KANT zich thans bevindt, is ten uiterste deerniswaardig. Zyn aardsche huis neigt ten val. Hy heeft naauwlyks eenige bewustheid over. Zyn spraak is gebroken; zyne gedachten zyn verward; van zyne verstandelyke vermogens is naauwlyks eene schaduw meer overig. Onlangs zag men hem zyne handen ten hemel heffen, en hy bad om zynen dood.

Met dat al blyft zyn trek tot gezelligheid hem nog steeds by, en, hoe zeer hy ook geen deel meer nemen kan aan het gesprek over Tafel, begeert hy echter, dat

dat zyne gasten onder elkaêr en tot hem spreken zullen; en toen laatst zyn bediende, uit hoofde zyner ziekelykheid, eens geene Gasten by hem verzocht had, (dagelyks zyn 'er twee Vrienden, die by hem eeten) werd hy onvergenoegd en begeerde, dat men hem iemand van straat halen zou, op dat hy toch niet geheel zonder gezelschap zyn zou. Voor het overige ziet hy wel met een halsreikend verlangen, doch echter met standvastigheid, zyn einde te gemoet; 't welk elk vereerer van 's mans verstand en braafheid, met een diepgetroffen hart, wegens zynen kindschen staat, hem ongetwyfeld toewenscht.

PROGRAMMA
VAN DE
ACADEMIE
TER BEVORDERING
DER
SCHILDER-, TEEKEN-, GRAVEER- EN BEELDHOUWKUNDE,
OPGERICHT TE LEYDEN, ONDER DE ZINSPREUK:
ARS AEMULA NATURAE;
BEHELZENDE EENE PRYS-OPGAVE VOOR DEN JARE 1804.

Men hoort niet zelden billyke klagten van Kunstenaars, die het geschiedkundig vak beoefenen, over de schaarsheid van nieuwe onderwerpen, in welke hun genie alle de kragt van zyn vindings-vermogen kan ten

toon spreiden; en eenen vrijen loop wagen, zonder de voetstappen van anderen te ontmoeten, die reeds den weg gebaand hebben. Immers, daar de natuur en het gemeene leven eene oneindige verscheidenheid opleveren, is het vak der geschiedenis, schoon van grooten omvang en door de verbeeldingskragt nog verder uitgebreid, egter bepaald en bykans uitgeput. De fabelagtige, de gewyde en ongewyde geschiedenis, zoo wel van vroegere als van latere dagen, ja zelfs de *allegorie*, is reeds zoodanig gebruikt, dat men naauwlyks een onderwerp van belang kan bedenken, waar op niet reeds velen, als om stryd, zich geoefend hebben. Men doet dus den Kunstenaren een wezenlyken dienst, door hen een nieuw, of ten minsten nog weinig behandeld onderwerp te ontdekken, en ter beproeving hunner kragten aan te bieden. 'Er schuilen nog hier en daar, onder het kleed der geschiedenis, tooneelen, wier stille grootheid het oog minder tot zich schynt getrokken te hebben, en die nog de hand van eenen meester verwagten, om der vergetelheid ontrukt te worden.

Zoodanig is het onderwerp, het welk de Bestuurders der Leydsche Schilder-Academie aan den nayver van alle Kunstenaars aanbieden, onder uitlooving van eenen eereprys voor hem, die bevonden zal worden het best geslaagd te zyn: *Alexander, zynen vriend Lysimachus, by ongeluk, aan het hoofd gewond hebbende, gebruikt zyn eigen koninglyk hoofdciersel, om het bloed te stelpen.*

Wy kunnen het tooneel, 't welk hier bedoeld wordt, niet korter, noch beter beschryven, dan met de woorden van *Justinus* (*), welke hier op uit komen.

„ De Koning eens, in Indiën, eenige verstrooide vy-

„ an-

(*) Hist. l. XV. c. 3. „ Lysimachus — in India, insectanti regi quosdam palantes hostes, cum a satellitum turba equi sui celeritate desertus esset, solus ei per immensas arenarum moles cursus (al. cursu) comes fuit. Quod idem antea Philippus frater eius cum facere voluisset, inter manus regis exspiraverat. Sed Lysimachum desiliens equo Alexander hastae cuspide ita in fronte vulneravit, ut sanguis aliter cludi non posset, quam diadema sibi demptum rex alligandi vulneris causa capiti eius imponeret. Quod auspicium primum regalis majestatis Lysimacho fuit." —— Men vindt nog eenige nadere byzonderheden by *Appianus* Rom. Hist. de rebus Syriacis, Cap. 64.

„ anden najagende, wierd door de snelheid van zyn
„ paard zoo ver voortgerukt, dat niemand van zyne
„ lyfwagt hem kon volgen. *Lysimachus* alléén bleef
„ hem, al loopende, door die onmeetbare Zandwoestyenen, vergezellen. Dit zelfde had, by eene andere
„ gelegenheid, zyn broeder *Philippus* willen doen, doch
„ had in de armen van den Koning den laatsten adem
„ uitgeblazen. Maar *Lysimachus* wierd door *Alexander*
„ van het paard springende, met de punt van zynen
„ speer zoodanig aan het voorhoofd gewond, dat het
„ bloed niet kon gestelpt worden, voor dat de Koning
„ hem zyn eigen vorstelyk hoofdcierfel op het hoofd
„ zette, om de wond te verbinden. —— Dit was voor
„ *Lysimachus* het eerste voorteeken der Koninglyke waardigheid, tot welke hy naderhand verheven wierd."

De Kunstenaars zullen, zelfs by het oppervlakkigst nadenken, de schoonheid van het opgegeven onderwerp, en de hoofdvereischten der behandeling beseffen. De geheele groep bestaat in twee mansbeelden en een paard. Het landschap kan weinig opleveren; schoon de verbeeldingskragt wilde struiken, of half in 't zand begravene overblyfsels van eenig gebouw kan voorstellen, als het waarschynelyk punt, waar zich de loop van 't paard gestuit heeft gevonden, en de gewonde *Lysimachus* zich heeft nedergezet. In 't verschiet kan men de vlugtende vyanden zichtbaar maken.

Hoe eenvoudiger en minder in getal de beelden zyn, des te scherper moet in de uitvoering op naauwkeurigheid van teekening en schaduwing, en op waarheid van uitdrukking gelet worden.

In *Alexander* is zichtbaar de volle kragt des vurigen jongelings, getroffen door het gevoel van de trouw eenes vriends, dien zyn hart moest hoogagten, en met leedwezen de zware wond beschouwende, die hy hem heeft toegebragt. Hoe meer hy, in de drift zyner handeling den afstand eenes alleenheerschers van zynen onderdaan vergeet, des te kiescher en zorgvuldiger moet de Kunstenaar zyn, om de majesteit der koninglyke waardigheid niet uit het oog te verliezen.

Lysimachus is het ideaal van rype mannelyke sterkte, waardigheid en schoonheid. Men herinnere zich de verhevene grootmoedigheid, met welke hy zyn vriend, den Wysgeer *Callisthenes*, door *Alexander* wredelyk mishandeld, tot het einde toe bystond, en uit zyn sterven-

venden mond lessen der wysheid opzamelde, en hoe hy, wegens die fierheid gedoemd om door een leeuw verscheurd te worden, met reuzen-kragten het aangehitste dier de tong uit den hals rukte. Hy vertoont zich hier bebloed, en met de edele zedigheid, aan groote zielen eigen, de eer, hem door zynen Koning aangedaan, van zich afweerende; maar te gelyk vervuld met het verheven voorgevoel der koninglyke waardigheid, welke die daad hem schynt te voorspellen.

De taak des Schilders is dus, het oogenblik zichtbaar te maken, waar in de volvoering eener schoone en dringend noodzakelyke daad wordt opgehouden door den stryd van wederzydsche gemoedsbewegingen, beide edel en werkzaam, schoon uit verschillende beginsels. Wy zien *Lysimachus* bloeden, — wy wenschen met angstig ongeduld dat de Koning zyn voornemen uitvoere, — wy voelen ons bezield met die zelfde edele drift, met welke hy zynen vriend ter hulpe streeft, — maar wy bewonderen tevens de verhevene zedigheid van den Held, dien het gevoel der eere en van zyne bestemming boven het gevaar van zyn leven verheft. — Ziet daar de uitwerking welke het kunstftuk, is het wel uitgevoerd, op den aanschouwer moet doen.

Het paard van *Alexander* is van de edelste soort, als zynde waarschynlyk de beroemde *Bucephalus*, uit de geschiedenis eenigszins kennelyk. Het verschynt hier, als na een geweldigen renloop, snuivende doch niet kragteloos.

Beide beelden zyn gewapend. Costuum en groepering worden aan het onderzoek, het nadenken en den goeden smaak, der Kunstkenaren overgelaten.

VOORWAARDEN.

I.

De prys zal bestaan in twintig gouden ducaten voor hun, die hunne stukken te rug verlangen. Maar het zal aan de Kunstenaars vrystaan, om naar een prys van veertig ducaten te dingen, byaldien zy zich vooraf willen verbinden, om hunne ingezondene stukken, het zy

die

die bekroond worden of niet, aan de Leydsche Schilder- en Teeken-Academie in eigendom over te laten.

2.

Ieder der Kunstenaars zal by zyn ingezonden stuk voegen twee verzegelde billetten, van buiten met dezelfde zinspreuk geteekend, en met *num.* 1 en 2 onderscheiden. In *num.* 1 moet staan uitgedrukt de naam en het adres van den maker. *Num.* 2 moet behelzen de verklaring, of hy naar den prys van 20 of van 40 ducaten dingen wil, en eene byzondere spreuk of ander kennelyk teeken, op het welke hy, naar den eersten prys dingende, zyn stuk te rug zal laten halen.

3.

Het billet, *num.* 1, zal, indien het stuk niet bekroond wordt, naa de beoordeeling, ongeopend verbrand worden; ten zy de Kunstenaar in het ander billet zyn verlangen verklaarde, dat het zelve geopend wierd, om zich dus aan de Academie bekend te maken.

4.

Alle stukken, die naar den prys gedongen hebben, zullen, in allen gevalle, gedurende twee maanden naa de beoordeeling, in bewaring der Schilder- en Teeken-Academie blyven, en in de Zaal derzelve ten toon hangen.

5.

De stukken, welke naar den prys van 20 ducaten gedongen hebben, zullen aan de makers te rug gegeven worden, mits dezelve tegen behoorlyke recepisse en betaling van vragtkosten latende afhalen. Men zal egter van den kant der Academie alle mogelyke zorg aanwenden, om de teruggave derzelve gemakkelyk te maken. Maar alle de stukken der genen, die verklaard hebben naar den prys van 40 ducaten te willen dingen, blyven het eigendom der Academie.

6.

Tot het dingen naar den prys worden uitgenodigd alle Kunstenaars, zoo wel buiten als binnen 's Lands. Alleen worden de Directeuren der Leydsche Schilder-Academie uitgesloten.

7.

Aan de Kunstenaars wordt vrygelaten de keuze der manier, op welke zy het opgegeven onderwerp willen behandelen, het zy in olie- of waterverf, of andere ma-

 nier

pier van teekening. Boetzeerfels en beeldhouwkundige stukken zyn niet uitgesloten.

8.

De beoordeeling zal geschieden in de maand October 1804. Dus moeten de stukken uiterlyk voor den 1sten September ingezonden worden, onder adres aan den Heer ABRAHAM DELFOS, President der Leydsche Schilder- en Teeken-Academie.

9.

'Er zal, na de beoordeeling, in den *Konst- en Letterbode* eene beredeneerde recensie van alle de ingekomene stukken geplaatst worden, waar in het oordeel van Directeuren, zoo over de schoonheden als over de gebreken derzelve, bekend zal worden gemaakt.

Leyden, den 2 January 1804.

Uit naam van Directeuren,

S. F. J. RAU.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

NATUURKUNDE. *Natuurleere voor minkundigen ter bestryding des bygeloofs, van* JOH. HEINR. HELMUTH. Naar den vierden, veel verbeterden en vermeerderden, druk uit het Hoogduitsch vertaald en met eenige aanteekeningen verrykt, door P. G. WITSEN GEYSBEEK. Te Zutphen by *H. C. A. Thieme*, 1803.

Reeds van overlange heeft men, alomme, gemeend, dat de Natuurkunde en de Natuurlyke Historie niet enkel ten behoeve van geleerden, maar ook ten behoeve van het algemeen behoorden behandeld te worden. Men meende, en niet ten onrechte, dat niets, buiten de Openbarings-leere, meer geschiktheid bezate, om het gros der menschen tegen het bygeloof te wapenen, en met eenen levendigen eerbied voor den aanbidlyk goeden, wyzen en magtigen Opperheer te vervullen, dan, al ware het ook maar eene oppervlakkige, kennis aan de groote werken der nature en de voorname wetten, waar door alles werkzaam en te zamen verbonden is. — Men was hier van, zoo het scheen, te meer overtuigd, omdat men nog daar en boven hope koesterde, van op die wyze, menig een, eene alleraangenaamste verstands-oefening te verschaffen, en van vele dwaas- en verkeerdheden af te houden. Van hier dan de alomme in dit vak beroemde schriften van NIEUWENTYD, MARTINET, BOIS, UILKENS en anderen on-

der

der onze landgenoten, van DERHAM, RAY, MARTIN, onder de Engelschen, van LA PLUCHE, NOLLET en anderen onder de Franschen, van EULER, SANDER en van wie niet al meer onder de Duitschers.

Men moet in de daad ook erkennen, dat, zo ergens, in dezen, althans de uitkomst aan de beschouwing volkomen heeft beantwoord, en dat het lezen van de daar straks genoemde en meer andere boeken van dien aard, alomme een ongeloof-lyk nut heeft te weeg gebragt. Wie b. v. zal zich niet nog met genoegen en welgevallen herinneren, de aangename uren, die hy in het beoefenen van den Katechismus der Nature, geschreven door den zoo bevalligen Volks-Onderwyzer MARTINET, heeft doorgebragt? —— Het werk, 't welk wy thans voor ons hebben, verdient zekerlyk mede eene plaatse onder de geschriften van den nu genoemden inhoud. Of het onder de uitstekenden, onder de onmisbaren behoore? Of het den Katechismus der Nature van MARTINET en het Natuurkundig Schoolboek van BUYS en UILKENS, alle drie onze landgenoten, zal verdringen en meer of min overtollig maken, zouden wy niet durven zeggen: maar wel, dat het den lezer in het algemeen eene goede, nutte en aangename stoffe tot verdere overdenkingen zal opleveren. —— Het doel van het zelve is ook eenigzins van dat der drie even genoemden verschillende. Het mogt dienen bepaaldelyk tot bestryding van het bygeloof. Nu, hier van worden ook eene groote menigte van staaltjes bygebragt en aangehaald, waar onder 'er zyn, zoo grof, buitensporig en volslagen zot, dat wy waarlyk haast twyfelen, of wel diergelyke dwaasheden ergens in ons vaderland, ten minsten onder menschen die lezen en schryven kunnen, en niet van Duitsche of andere afkomst zyn, gevonden worden. Dit ten minsten is zeker, dat zulke menschen, zoo ze 'er al hier of daar zyn mogten, dit boek niet zullen lezen. Voor dezulken, trouwens, is het ook over het algemeen te geleerd en te kostbaar in prys, en twyfelen wy zelfs, of niet dezen beter door mondeling onderricht, hun, door een by hun geacht man, medegedeeld, van zulke verkeerdheden zouden kunnen genezen worden, dan door het lezen van eenig boek. —— Doch dit zy zoo het wil. —— Om bygeloof te leren kennen en te leren bestryden zal zeker dit boek wezenlyk nut kunnen te wege brengen. Het zelve is in 15 Hoofdstukken, elk behoorlyk in verschillende paragrafen afgescheiden, verdeeld. Deze hoofdstukken handelen over de volgende onderwerpen. *De natuurlere in het algemeen; de hoedanigheid der lighamen; de beweging der lighamen; de wetten der beweging; de zwaarte der lighamen; het water; de lucht; de wind en het geluid; het vuur; de electriciteit; de luchtverhevelingen; de hemelsche lighamen; het ryk der delfstoffen; het ryk der planten* en *het ryk der dieren.*

De voordragt is over het algemeen zeer duidelyk, de styl en de taal zyn zuiver. Achter elke § vindt men meestal eenige vragen, die door den inhoud der § beantwoord worden. Dan volgen doorgaans eenige aanmerkingen, eenige verhalen, en eene toepassing op het bygeloof, 't welk alles veeltyds zeer breedvoerig is. Zoo vindt men, b. v., in het hoofdstuk over het Vuur eene zeer breede en niet ongepaste uitweiding, eerst over het behandelen van bevrozenen, en vervolgens over het gevaar van schyndooden te begraven, en de noodzaaklykheid om lyken-huizen opterichten; alles opgehelderd door velerlige voorbeelden, ontleend uit Brahier, Hufeland en anderen. —— By gelegenheid van de Electriciteit wordt 'er gehandeld over het Galvanismus en de Kolom van Volta. Doch nergens hebben wy, zoo als in het Natuurkundig Schoolboek van Buis en Uilkens, iets gevonden van de latere Scheikundige ontdekkingen, de Lucht, het Water en het Vuur betreffende; iets dat ons nog al bevreemd heeft in een werk, waar van reeds in Duitschland een vierde vermeerderde en verbeterde Druk is opgelegd. Voor het overige kunnen wy dit werk gerustelyk aanpryzen; en zal niet ligt iemand zyn tyd, in het doorlezen besteed, voor verloren behoeven te achten.

Mengel-Schriften. *Iets ter gedachtenis van* J. C. Lavater. Te Amsterdam, by *J. Allart*, 1803.

Een belangryk stukje, voor alle hoogachters van den in vele opzichten beroemden, in vele opzichten zonderlingen, doch te gelyk in alle opzichten braven en godsdienstigen man. Het is geschreven in dien gevoel-vol godsdienstigen toon, welke den overledenen zelve, en alle zyne Aanhangers, indien men ze zoo eens noemen moge, zoo byzonderlyk kenschetste. Taal en styl zyn zeer zuiver, en zelfs meestal waarlyk welsprekend. Voor een uittreksel is dit stukje niet wel vatbaar. Zie hier het opschrift der byzondere rubrieken. — Overdenkingen, fragmenten van brieven, gesprekken enz.; — Lavater; — Aan God; — Ode aan Lavater; — Aan den Verlosser; — Gods Voorzienigheid; — Bespiegelingen over den dood van Lavater; — By het graf van Lavater; — Grafschrift; — Ter verjaring van zynen dood; — Aan Lavaters vrienden onder myne landgenooten; — Iets over den staat der afgescheidenheid; — Over den omgang der Zaligen; — Ter gedachtenis van J. C. Lavater, Cantate. —— Het meeste is fragmentsgewyze voorgedragen, en de ginds en elders voorkomende Dichtregels gansch niet van het schoone en treffende ontbloot. Ongemeen roerend is onder anderen de met plechtigen ernst voorgestelde vergelyking tusschen den dood van Voltaire en dien van Lavater, bladz. 43 en vervolg. Met een woord, het geheel doet der godsdienstige penne van A. M. Moens eere aan.

Reis-

REISBESCHRYVINGEN. *Reizen naar de Kaap de Goede Hoop, Ierland en Noorwegen, in de jaren* 1791 *tot* 1797, *door* CORNELIUS DE JONG, met het onder zyn bevel staande 's Lands Fregat van Oorlog *Scipio*. Met platen. IIde Deel, bladz. 348. IIIde en laatste Deel, Voorr. en Inhoud xx bladz. en 232 met een bladwyzer. Te Haarlem by *F. Bohn*, 1802 en 1803.

Van het eerste Deel dezer oorspronkelyke en naar verdiensten, zoo binnen als buiten 's lands, gretig ontvangen reis, gaven wy verslag in een der vorige Nommers van dit ons Blad. (zie N°. 24 van 1802 en N°. 41 van 1803). Terwyl het eerste Deel behelsde het verhaal van des Schryvers eerste reis naar de Kaap de Goede Hoop en zyne terugkomst over Ierland, van het voorjaar des jaars 1791 tot dat van 1794, behelzen de beide volgende Deelen des Schryvers tweede reis naar de Kaap en zyne terugkomst over Noorwegen, van den Zomer des jaars 1794 tot dien van 1796. — Op de titelbladen der onderscheiden Deelen staat dus verkeerdelyk 1797 in plaats van 1796.

Met het zelfde Fregat, waar mede DE JONG zyne eerste reis gedaan had, wierd hy voor de tweedemaal naar de Kaap gezonden, ten geleide van zes Oost-Indievaarders. Den 23sten Juny stak hy met hetzelve en met 's Lands Brik *de Comeet*, onder zyn bevel staande, in Zee, deed ook nu Sint Jago aan en liep den 10den November daar aan volgende de Tafelbaai binnen. Terwyl hy daar vertoefde, deed hy een en ander togtje meer landwaards in, eerst naar Bergvliet, een buitengoed, drie uren van de Kaapstad gelegen; een tweede naar de Simons- en Houtbaai, en een derde naar den Tafelberg; welke uitstappen hem gelegenheid gaven tot het leveren van onderscheiden berichten, aangaande den Kaapschen akkerbouw, de gesteldheid dezer baaijen, en de gezichten, die de Tafelberg verschaft. In Meimaand van het volgend jaar verliet hy met zyn Schip en 's Compagnies Retourvloot, uit tien rykgeladen Schepen bestaande, de Tafelbaai, en zeilde naar de Simonsbaai. Welke hy echter nog in dezelfde maand weder verliet met zeventien Schepen onder zyn konvooi, gezamelyk op ruim tien millioenen begroot, om met dezelve de terugreis naar het Vaderlaud aantenemen. Door herhaalde stormen geraakte de Vloot meermalen uit een, zoo dat *de Scipio*, en dat nog niet dan met veel moeite, slechts met een gedeelte der Vloot, den 16den September, in Noorwegcn binnen liep, werwaards de onzekerheid van den staat van zaken in Europa het veiligst had doen rekenen de koers te richten; een maatregel, waar door voor het Vaderland een zeer aanzienlyke schat behouden wierd, en die dus den Schryver, gelyk ze hem altyd tot eer zal verstrekken, steeds aanspraak zal doen behouden op de erkentenis zyner landgenooten. *De Scipio*

over-

overwinterde met het gedeelte van het konvooi voor Drontheim en verwisselde niet voor in Meimaand van 1796 deze legplaats tegen die voor Bergen in Noorwegen. Van Drontheim deed de Schryver, in het barfte van den Winter, een landtogtje naar de ryke Kopermynen by Röraas, vervolgens een naar Wildnefs, ter bywooning van de wapenoefening der Schieloopers op de Sneeuwbergen, en nog een derde naar Mosta-Marken, een plaats waar yzerertz gesmolten en tot verscheiden einden bearbeid wordt; en buiten Bergen ging hy te Hoop een papieren kerk, woonhuis enz. bezichtigen. — Terwyl de onveiligheid der Zee nog niet toeliet eene zoo ryke Vloot op dezelve te wagen, ontving DE JONG van zyn Gouvernement bevel, om over land naar het Vaderland te rug te komen; welke landreis hy dan ook den 16 July aanvaardde en binnen ruim vier weken tyds volbragt, doorloopende op dezelve vele fchaars bezochte ftreken van Noorwegen, Zweden en Denemarken, en trekkende onder anderen door de grootere Steden Christiania, Gottenburg, Halmftad, Kopenhagen, Schleeswyk, en vervolgens Hamburg, Bremen, Delmenhorst, Oldenburg, Leer en de Nieuwerfchans op de grenzen van Groningerland; met de aankomst in welke laatste plaats hy het verhaal van dezen zynen landtogt befluit.

Dit is de korte fchets der tweede reis van DE JONG naar de Kaap de Goede Hoop; van welke reis dat gedeelte, het welk hy ter Zee afleide, in het tweede Deel, en dat gedeelte, het welk hy over land deed, in het derde en laatfte Deel vervat is. (*Het vervolg in onze eerstkomende.*)

KUNST-BERICHT.

ISAAC DE WIT JANSZ., *Kunstgraveerder te Haarlem*, aangemoedigd door het gunftig onthaal, by een aantal van liefhebbers en kunstkenners van zyn Prentwerk, beftaande uit 12 ftuks Onderwerpen, na de vermaardfte Hollandfche Meesters van onzen tyd; is voornemens om, op nieuw, zyne beste vermogens aan te wenden, om een tweede foortgelyk Werkje te vervaardigen, zullende beftaan in 12 ftuks Prenten, naar zoo velen origineele Teekeningen van den beroemden CATS, verbeeldende *de Twaalf Maanden des Jaars*; uit het Kabinet van den Hr. J. HELMOLDT, en door edelmoedige vergunning van dien achtingswaardigen Kunstverzamelaar.

„ De bevalligheid der Landfchappen, de geestigheid der Onderwerpen, de welgeteekende Stoffagie van Beelden en Beestjens van dien grooten, en te vroeg geftorve-

vorigen Kunstenaar, zyn te algemeen erkend, om niet te vertrouwen, dat ook deze zyne nieuwe onderneming die zelfde ondersteuning by zyne Vrienden en verdere Kunstliefhebbers zal ontmoeten, als zyne vorige, naar verdiensten, ten deel viel.

De Prenten zullen iets kleiner zyn dan die van 't vorige Werkje, doch ryker gestoffeerd en veel uitvoeriger.

De aflevering zal jaarlyks, zoo veel doenlyk is, in de maand Juny geschieden, met 3 of uiterlyk 4 stuks te gelyk, en in dit jaar een aanvang nemen.

De Inteekenaars kunnen verzekerd zyn, dat zy geen andere dan Proefdrukken, met gestippelde naam van Teekenaar en Graveur, zullen ontvangen, tegens betaling van 15 Stuivers voor ieder Prent, zoo in het Bruin als Zwart.

Schoon dit Werkje niet in Commissie verzonden wordt, kunnen echter de Kunst- en Boekverkopers zoo vele Exemplaren als hun gelieven zal, onder de gewoone korting, bekomen, mits tegen contante betaling even als de andere Inteekenaars.

De Inteekening geschied te *Haarlem* by Is. de Wit Jz. en F. van Kooten; te *Amsterdam* by C. S. Roos en R. M. Pruyssenaar; te *Leyden* by D. du Saar; te *Dordrecht* by A. Blussé en Zoon en C. Vieweg en te *Utrecht* by P. van Velthoven.

* * *

E. Maaskamp, te Amsterdam, zal, by Inteekening, in plaat uitgeven:

Johanna Cornelia Ziesenis, *geboren* Wattier.

In het karakter van *Epicharis*, Griekinne aan het Hof van *Nero*, te Rome, naar het ongemeen fraaie en welgelykend Schildery van C. H. Hodges, onder wiens opzicht ook de gravure zal geschieden, in de ongemeene grootte van 29 duimen hoog en 22 duimen breed: zynde de prys, by de Inteekening, slechts op de helft gesteld van het geen de plaat anders, volgens eene billyke berekening, by publieke uitgave zou moeten kosten; volgens een breeder bericht, 't welk by den Uitgever *gratis* te bekomen is. Het originele *Schildery* is voor de Inteekenaren, dagelyks, van 1 tot 3 uren, te bezien, in zyne Prenten-Gallery, in de *Kalverstraat*.

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Hoeveelheden van ponden Kaas binnen de respective Steden ALKMAAR, HOORN, PURMERENDE, MEDEMBLIK, EDAM *en* ENKHUYZEN *ter Markt gebragt, en aldaar ter Wage gewogen, gedurende den jare* 1801.

Alkmaar	6,660,631 lb
Hoorn	4,231,668 —
Purmerende	3,359,548 —
Medemblik	1,368,235 —
Edam	1,060,445 —
Enkhuyzen	1,213,900 —
In 't geheel	17,894,427 lb

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 24 January 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt. . 99[illegible] a 100[illegible]
dito 4 prCt. . 98 a 98[illegible]
dito dito met premie. . 103[illegible] a 104[illegible]
dito geconsolid. by Staphorst a 4½ prCt. . 68 a 68[illegible]
Andeelen by Hope & Comp. enz. . . 100[illegible] a 101
Rusland 5 prCt. . 98 a 98[illegible]
Zweden 5 prCt. . 101[illegible] a 101[illegible]
Denemarken, Toll. 4 prCt. 95 a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt. 96[illegible] a 97[illegible]
dito Kroon 4 prCt. . 96[illegible] a 97
Keizer 5 prCt. . 90 a 90[illegible]

Keizer 4½ prCt. . 82 a 82[illegible]
dito 4 prCt. . 76[illegible] a 77
Spanje 5 prCt. . 96[illegible] a 94
dito 4½ losb. van 1804–7. 97 a 92
Engeland. Annuiteiten 3 prCt. . . 55 a 56
Fransche Rep. Geconsolid. renten . . 51[illegible] a 52

Wisselcours.

Op Londen. . 36:1 a 36:5
— Parys. . . . 55

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt. . . 40 a 40[illegible]
dito a 2½ prCt. . 35 a 35[illegible]
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt. 52[illegible] a 53
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt. . 46 a 46[illegible]
dito 1801. a 3½ prCt. . 51[illegible] a 51[illegible]
dito Domeinen. 4 prCt. 70[illegible] a 70[illegible]
dito Vrywillig a 5 pCt. 77 a 79[illegible]

Recepissen Losb. 1809. —
——— — 4 94[illegible] a 95[illegible]
——— — na den Vrede. . . 52 a 52[illegible]

Holland.

Obligatien en Recepissen a 2½ prCt. . . 34 a 35[illegible]
Dito vrywillig a 5 prCt. 63 a 63[illegible]

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt. . 38 a 35

Vriesland.

Obligatien a 2 prCt. . 37 a 38
Agio van de Bank. . . —

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 162; en te *Haarlem* 15, onder welke hadden 7 beneden de 12 jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Jan.	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
18	29. 6	46½	z. w.	windig; omtrent betrokken; 's morgens en 's avonds regen.
	29. 7	47	——	
	29. 7½	46½	w. z. w.	
19	29. 8	46	z.	betrokken; 's av. wat regen.
	29. 7½	46½	z. o.	
	29 5¼	45	——	
20	29. 3¼	48	z. w.	zeer harde wind; voormidd. omtrent helder; verder betrokken; 's avonds regen.
	29. 4	49½	——	
	29. 4½	45	w. t. z.	
21	29. 4¼	47	z. w.	zeer harde wind; omtrent betrokken; tusschen beide regen.
	29. 5¼	49	——	
	29. 5¼	49	w. z. w.	
22	29. 4¼	48	w. z. w.	zeer harde wind; bewolkt.
	29. 4¼	50½	z. w.	
	29. 4½	46	——	
23	29. 5¼	46	N. W.	bewolkt, voormidd. windrig.
	29. 8¼	49	W.	
	29. 8¼	47	w. z. w.	
24	29. 7	46	z. z. w.	bewolkt.
	29. 5¼	51	z.	
	29. 5	46	——	

BEKENDMAKINGEN.

, H. C. A. THIEME geeft uit en heeft alom verzonden: J. H. HELMUTH, NATUURLEERE voor MINKUNDIGEN, *ter bestryding des* BYGELOOFS, uit het *Hoogduitsch* vertaald, door P. G. WITSEN GEYSBEEK. Prys *f* 2 - 16 - : Reeds voor een paar jaren gaven de Schryvers der *Vaderl. Bibliotheek*, by gelegenheid der beoordeeling van 't *Natuurk. Schoolboek*, uitgegeeven door de Maatschappy *Tot Nut van 't Algemeen*, hunnen wensch te kennen, van dit voortreflyk werk vertaald te zien; en de Uitgever had, gedurende de tyd, dat hetzelve by hem ter persse was, het genoegen, van verscheiden Geleerden uit ons Vaderland brieven

ven te ontvangen, welke hem tot de uitgave daarvan niet alleen aanmoedigden, maar ook de goedheid hadden, het een en ander, betreklyk dit werk, mede te deelen, waar van de Heer *Geysbeek*, by de bewerking, des nodig oordeelende, ook gebruik gemaakt heeft. Dit werk is niet alleen ingericht om Minkundigen een klaar en duidelyk begrip te geven van de zo hoog nodige Natuurkennis, ten einde alle schadelyke vooroordeelen en Bygelovigheden weg te nemen en uit te roeijen, maar tevens om tot een aangenaam en onderhoudend Leesboek te dienen, als zynde doormengd met een groot aantal belangryke Verhalen en Geschiedenissen, waarin, door sprekende bewyzen, het schadelyke en dwaaze van Vooroordeel en Bygeloof aangetoond wordt. Ook vindt men in dit werk aangetoond, hoedanig men Wind, Vuur, Water, de voortbrengselen der drie Natuurryken, enz. tot zyn beroep benuttigen kan, midsgaders wat men doen moet, om zich voor gevaren te beveiligen, en zyne gezondheid te bewaren, by Onweders, Stormen, Besloten Lucht, Vergiftiging enz., waaraan men zich veelal uit onkunde blootsteld, of verkeerde middelen daartegen aanwendt. In Duitschland heeft dit werk zeer veel debiet, zynde hetzelve aldaar reeds *viermaal* gedrukt, en wordt niet alleen overal in de Schoolen, maar ook by de openbaare Lessen in de Natuurkunde gebruikt.

Verbetering van Misstellingen.

In het *Iets omtrent 's Lands Schuldbrieven*, geplaatst in onze voorige No. 5, zyn deze zinstorende Drukfeilen ingeslopen.

Op Bladz. 26. de onderste regel, staat *zy*, in plaats van *hun*.

En —— 27. reg. 5. moet het woordje *niet* worden weggelaten.

Als mede, in onze No. 3. bladz 35. regel. 17 en 18 van onderen: — waar men leest: *volgens de begrippen der Geneeskundigen*; 't welk had moeten zyn *naar het gevoelen van* MEDICUS.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 5. *Vrydag den 3 February.*

BERIGTEN.

DENEMARKEN.

KOPENHAGEN. Het aantal der Ingeënten met de Koepokstoffe, in Denemarken en Noorwegen, beloopt tot heden, volgens de ingekomene Lysten, 20,000.

DUITSCHLAND en AANLIGGENDE LANDEN.

WENEN. De beroemde Keizerlyke Hofraad FRANK, bekend, onder anderen, door zyne *Geneeskundige Staatsregeling*, is, door den Keizer van Rusland, tot Voorzittende Hoogleeraar, by de nieuwe Russische Akademie, te *Wilna*, beroepen, op eene jaarwedde van 9000 Flor., vrye wooning en andere voordeelen, gelyk ook voor zyne Weduwe een jaarlyksch pensioen van 4500 Fl., benevens de aanstelling van zyn Zoon tot Hoogl. op 4500 Fl. tractement.

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

UTRECHT, *den 19 van Louwm.* Heden heeft Mr. PHIL. WILH. VAN HEUSDE zynen Post aan onze Akademie als *Hoogleeraar* in de *Historiën*, *Oudheden*, *Welsprekendheid* en *Grieksche Tale*, aanvaard met eene schoo-

ne Redenvoering: *de antiqua eloquentia cum recentiore comparata*, dat is: „ over de Welsprekendheid der „ Ouden, met die der nieuweren vergeleken." Een onderwerp, 't welk eene al te treffende overeenkomst heeft met dat der laatst opgegeven Prysvrage van de *Maats. der Nederl. Letterkunde*, (zie onze N°. 3. bladz. 37.) om den oplettenden lezer niet terstond in 't oog te vallen.

BERIGT
WEGENS HET
LEVEN EN DE SCHRIFTEN
VAN DEN BEROEMDEN OOSTERLING
WILLIAM JONES.

Sir WILLIAM JONES, een der Stichters en langen tyd Voorzitter van de Asiatische Maatschappy van Calcutta, overleden den 27 April 1794, gaf zeer vroegtydig blyken van buitengewoone bekwaamheid, om talen te leeren. Zyne zeer vroege vorderingen in de Grieksche en Latynsche Letterkunde waren zelfs een voorwerp van verwondering by zyne Meesters. Hy leerde wel rasch de voornaamste talen van Europa, het Fransch, het Spaansch en het Italiaansch, die hy met veel gemak en naauwkeurigheid sprak en schreef. Hy werdt ook met het Hoogduitsch en het Portugeesch eerlang gemeenzaam.

Hy was zeer jong, toen hy de Oostersche Letterkunde begon te beoefenen. Hy leerde eerst het Hebreeuwsch met zoo veel gemak als spoed, en verscheiden der ervarenste Geleerden in de Asiatische talen bekenden openhartig, dat hy zoo verre als zy gevorderd was in de kennis van het Arabisch en Persisch. Hy sprak ook het Tursch, en had zelfs de wortelletters der Chinesche taal leeren kennen, buiten twyfel met het oogmerk, om deze studie verder voort te zetten.

Men moest verwachten, dat hy, by zyn komst in Indie, met drift de gelegenheid zou aangrypen, om zich in het *Sanscritisch* te oefenen; en in de daad de verlichtste Leeraars van de Leer van Brahma erkenden wel-

rasch

rasch met vermaak, met verwondering, en zelfs met een soort van hoogmoed, dat hy een diepe en klassiek naauwkeurige kennis van hunne heilige taal had.

Hy had nog geen twee en twintig jaren bereikt, toen hy zyne Commentarien over de Asiatische Poëzy voltooide; schoon hy dezelve niet, dan lang daarna, heeft uitgegeven.

Indien 'er gene andere gedenkteekens van zyne werkzaamheden bestonden, zou dit werk genoegzame proeven opleveren van zyn opeengestapelde kundigheden in de Oostersche talen, en in die van Griekenland en Rome, van een smaak en geleerdheid verre zyne jaren overtreffende, en een voorbeeldelozen aanleg en arbeidzaamheid.

Maar hy had een te gezond verstand, om de taal anders te beschouwen dan als den sleutel der wetenschap, en hy zoú den roem van een louter Letterkundigen veracht hebben. De wetenschap en de waarheid waren het voorwerp van alle zyne letteröefeningen, en zyne eerzucht was, nuttig te zyn aan het menschelyk geslacht. Met dit oogmerk was het, dat hy zyne nasporingen tot alle talen, alle natiën en alle tyden, uitstrekte.

Zoodanig waren de beweegredenen, die hem verpligtten, om aan zyn Governement dat voor te stellen, het welk hy met reden een werk van nationaal nut en belang noemde, de verzameling van de uit vele deelen bestaande Digesta van de Indiaansche en Mahomedaansche Wet, getrokken uit het oorspronglyk *Sacritisch* en *Arabisch*; hy bood ten zelfden tyde zynen dienst aan, om over deze verzameling het oog te houden, als mede dezelve over te zetten. Hy had voorzien, zelfs voor zyn vertrek uit Europa, dat zonder behulp van zoodanig een werk, de oogmerken die het Engelsch Parlement gehad had, met tot op zeker punt de natuurlyke inboorlingen van deze Provintien in het bezit van hunne eige wetten te laten, niet volkomen konden bereikt worden: en zyne ondervinding bevestigde hem, na een kort verblyf in Indie, wat de schranderheid voorzien had; dat zonder de beginsels, tot welke men de toevlugt kan nemen, in een gemeenzaam gebruikte taal by rechten en aan de rechtshoven, de vonniswyzingen tusschen de inboorlingen te dikwerf zouden onderworpen zyn aan eene onzekere en dolende of zelfs willekeurig valsche verklaring van hunne Wetten.

Zyn voorstel werd aangenomen, en het werk weldra ondernomen. Hy wydde gedurig aan dit zyn opzigt alle uren toe, die hy aan de pligten van zyn ampt konde onttrekken. Na den grond van de Digesta gelegd te hebben schreef hy een schikking van de onderscheidene Titels voor, en koos, uit de geleerdste Hindo's en Mahomedanen, personen uit, bekwaam om de verzameling op te maken. Dezen, door zyne oplettendheid gevleid, en aangemoedigd door zyne toejuichingen, vervolgden hunnen arbeid met yver, en bragten denzelven op eene alzins voldoende wyze ten einde. Maar het zal altyd te bejammeren zyn, dat de overzetting, die hy beloofd had, gelyk ook de Verhandeling, welker vervaardiging hy ten oogmerk had, ons ontrukt zyn door die noodlottigheid; welke zoo dikwyls de oogmerken der menschen bespot.

Staande dezen tyd ondernam hy, als een werk van bykomend nut, de beoefening van de Werken van *Menow*, die door de Hindo's als de oudste en heiligste der Wetgeveren beschouwd wordt; en ontdekt hebbende, dat zy een stelsel van godsdienstige en burgerlyke pligten behelsden, en eene wetgeving zoo volledig in alle hare takken, en zoo tot in het kleine toe naauwkeurig, dat men ze kon aanmerken als de Instituten van de Wet der Hindo's, boodt hy de overzetting aan het Gouvernement van Bengalen aan.

't Was ten zelfden tyde, dat hy, geen werk te groot of overtollig achtende, wanneer het eenigermate strekte ter bewaring of tot het geluk van het menschlyk geslacht, eene Engelsche overzetting van den Arabischen Text van den *Sirajiyah*, of de Mahomedaansche Wet over de Erfenissen, met een Commentarie, gaf. Hy had ook in het Engelsch de vertaling uitgegeven van een Verhandeling over het zelfde onderwerp, door eenen anderen Mahomedaanschen Wetgeleerden, bevattende, volgens zyne eige uitdrukkingen, een fraai en beknopt uittreksel van de Wet van *Zaid* over de Erfenissen.

Niets zou hem aan deze wetenschaplyke en belangryke werken, zoo vreemd van alle verlustiging voor den geest, hebben kunnen verbinden, zoo het niet het verlangen geweest ware, dat hy altyd betuigde te hebben, om zyne kundigheden nuttig aan zyn Vaderland, en voordeelig voor de bewooners van die Landen te maken. Zonder ons aan een tydreekenkundige orde te be-

bepalen, zullen wy hier andere Werken van Asiatische Letterkunde, die hy uitgegeven heeft, optellen, of ten minsten die, welke ter onzer kennis gekomen zyn.

Een aanval. door den Heer *Anquetil-du-Perrin*, op eenigen van de geleerde Leden der Universiteit van Oxford gedaan, deed hem een Brief in het Fransch schryven, die een grooten opgang in Engeland maakte. Hy zette ook uit het oorspronglyk Persiaansch, op order van den Koning van Denemarken, het Leven van *Nader Shah*, in het Fransch over.

Zy, die de Persiaansche Letterkunde beoefenen, zullen hem altyd dank schuldig zyn voor de Grammatica dier taal, welke hy heeft zamen gesteld, en waar in hy bewezen heeft, dat men smaak en bevalligheid vereenigen kan met de naauwkeurigheid van een Taalmeester, (Grammairien) en de bewonderaars der Arabische Dichtkunde hebben aan hem eindelooze verpligtingen voor zyne Engelsche vertaling van de zeven beroemde Gedichten, zoo bekend onder den naam van *Moallekat*, uit hoofde van de onderscheidende eer, die zy genieten, van in den Tempel van Mecca te zyn opgehangen (*). Men zou het onnoodig achten te erinneren, dat hy niet weigerde de Uitgever te zyn van een Sanscritisch en Persiaansch Werk, zo het niet de gelegenheid opleverde, om 'er by te melden, dat het laatste uitgegeven is op zyne kosten, en verkocht ten voordeele van insolvente Schuldenaars. Hy had een gelyk gebruik gemaakt van den opbrengst van den *Sirajiyah*.

Het zou niet voegen met zeker gewigt, dat hy 'er zelfs niet aan hegtte, te spreken van zyne vlugtiger voortbrengsels, de fraaie vruchten van zyne ledige uren: zy bevatten de Hymnes uit de Mythologie der Hindo's, Gedichten voornamelyk overgezet uit Asiatische talen, en de overzetting van Sacontala, een oud Indiaansch Drama (†). Zy bewyzen de werkzaamheden van eenen kloeken geest, zyne vruchtbaarheid, zyn genie en zyn smaak.

Men zegt hier niets van zyne Redenvoeringen, gedaan in de Maatschappy, waar van hy Voorzitter was, noch van meer andere geleerde en belangryke Verhande-

(*) *Moallekat* beteekent Opgehangenen.

(†) Van dit Tooneelstuk ziet ook in het Nederduitsch eene overzetting het licht by den Uitgever van dit Weekblad.

delingen, die een aanmerklyk gedeelte van de Verhandelingen dezer Maatſchappy uitmaken; maar men mag niet met ſtilzwygen voorby een geſchrift, getiteld: *Deſiderata*, dat meer, dan al het andere, bewyst, hoedanig de uitgeſtrektheid der kundigheden en der bedoelingen van zyn ſchryven was. Het behelst alles, wat het fraaists, het belangrykst is, en best onder het bereik valt in de wetenſchappen en de geſchiedenis van Indië, Arabië, China en Tartaryen; onderwerpen, die altyd de voornaamſte voorwerpen van zyne redenvoeringen en zyne navorſchingen in de Aſiatiſche Maatſchappy uitmaakten.

Men zou niet durven verzekeren, of hy het oogmerk gehad heeft, om ooit de werken te voltooijen, welken zyn genie en geleerdheid reeds ontworpen hadden. Deze taak ſchynt een lengte van tyd te vereiſchen, verre het geheele menschlyk leven te boven gaande. Maar allen, die het geluk gehad hebben van den Heer *William Jones* te kennen, die getuigen geweest zyn van zyne onvermoeide volharding in zyne letteroefeningen, en in zyne naſpooringen, en van het vuur, waar mede hy die zaken zocht ten einde te brengen, die hy als belangryk beſchouwde, die de uitgebreidheid van zyne verſtandelyke vermogens, zyne verſtommende kundigheden in de letterkunde en de wetenſchappen, en de gemakkelykheid, waar mede hy opſtelde, gekend hebben, kunnen niet twyfelen, of hy zou, wanneer hem een langer leven ware vergund geweest, de laatſte hand gelegd hebben aan de meesten der Werken, die hy op een zoo groote ſchaal ontworpen had.

Wy hebben tot nu niet geſproken, dan van die werken, welke de Oosterſche Letterkunde ten voorwerp hadden. Zy zyn zoo veelvuldig, dat zy ſchenen al zyn tyd te hebben weggenomen, maar zy trokken hem nooit af van de aandacht, die hy voor de ſtudiën van zyn eigenlyk beroep, en van die, welke voor de wetenſchappen in het algemeen, van belang zyn. Onder de Letterkundige werken, die hy in Europa uitgaf, onder zyne onderſcheiden geſchriften, zoo in proſa als verſen, vindt men een ſchoone overzetting van een Redenvoering van *Iſæus*, met een geleerden Commentarius, en, in het ſtuk van wetgeving, een zeer geachte Proeve over de Wet der Borgtogten.

De openbare ſtemmen en rouwklagten gaven een groote

te en regtmatige getuigenis van de bekwaamheden en naauwgezette oprechtheid, met welke hy zyn ampt als Magistraatspersoon bekleedde, gelyk ook dat van Regter in het hoogste Geregtshof van Bengalen. Dezelfde doordringendheid van geur, die zyne wetenschappelyke nasporingen kenteekende, onderscheidde zyne wyze, waar op hy de regtzaken en gewysdens behandelde. Zyne aanspraken aan de Gezwoornen waren niet minder merkwaardig, door den geest van menschlievendheid en edelheid van gevoelens, dan door de juiste verklaring der Wetten, de klaarheid en fraaiheid van bewoordingen. De styl zyner redenvoeringen was zoo overredend, als zyne bewysgronden overtuigende waren.

In een Epilogus, aan het einde van zyne Commentarien, over de Asiatische Poëzy, had hy vaarwel gezegd aan de fraaije Letteren, zonder daarom zyne liefde voor haar te laten varen; en hy eindigde met zyn besluit te verklaren, om de Wetten te beoefenen, en een verlangen uit te drukken, 't welk wy vervolgens gezien hebben dat van een voorzeggenden aard geweest is.

Mihi sit, oro, non inutilis toga
Nec indiserta lingua, nec turpis manus.

Men heeft dus verre gesproken van verkregen kundigheden, en werken, die door derzelver verscheidenheid en uitgebreidheid verre de vatbaarheid van de voortreffelykste vernuften schynen te overtreffen, maar men zou 'er de naamlyst nog zeer van kunnen vergrooten. By zyne vorderingen in de Talen van Rome, Griekenland en Asia, voegde hy de kennis der Wysbegeerte van die landen, en alle fraaije en nuttige wetenschappen, die 'er aangekweekt zyn geworden. De stelsels van de Akademie, het Lycæum en den Porticus, waren hem niet minder bekend dan de leerstellingen van de *Veda's*, de geheimzinnige denkbeelden der *Sufi's* of den Godsdienst der oude Persianen; en terwyl zyn genie, geheel natuurlyk eigen met deze soort van studiën, met verrukking de Helden-Lier of Zededichten van de beroemdste Dichters van Griekenland, Rome en Asia, doorliep, kon hy zich eensslags met even veel genoegen en kunde begeven tot de verhevenste bespiegelingen of de afgetrokkendste Wiskundige berekeningen.

 'Er

'Er waren in de daad weinige wetenschappen, waarvan hy niet zeer veel wist; en in velen waren zyne kundigheden zeer gegrond. Met de theorie der Muzyk was hy gemeenzaam. Hy had niet nagelaten zich bekwaam te maken in de belangryke ontdekkingen nopens de Scheikunde, in deze laatste tyden gedaan; en zyne bewondering over de gedaante van het menschlyk ligchaam had hem, staande een geheel saisoen, de lessen doen bywoonen over de Ontleedkunde, gehouden door zynen vriend, den beroemden *Hunter*.

Zyne laatste en geliefdste studie was die der Kruidkunde. Hy had met dezelve oorspronglyk begonnen by gelegenheid van eene verdrietige kwynende ziekte, die voor de meeste vernuften de oorzaak van een algemeene werkeloosheid zou hebben opgeleverd. Zy bleef vervolgens zyn voornaam vermaak in uren van uitspanning. Hy vond in de leerwyze van *Linnæus* een stelsel, eene waarheid, een wetenschap, die niet kon nalaten zyne aandacht tot zich te trekken, ja dezelve geheel te boeijen. Het laatste Werk, dat hy in de Maatschappy voorlas, was eene beschryving van de uitgezochtste Indiaansche Planten. 'Er is reden van hoop, dat de Executeurs van zyn Testament aan de Maatschappy toe zullen staan, aan het oogmerk te voldoen, 't welk hy had, om deze beschryving, in een Deel van hare *Naspooringen*, aan het publiek mede te deelen.

Men kan het niet als onnuttig of als overtollig beschouwen, om te onderzoeken, door welke middelen en door welk eene leerwyze hy zich in staat stelde, om byna algemeene kundigheden te verkrygen, en die by den eersten opslag de vermogens van den mensch, gedurende een leven, dat zich tot maar weinig meer dan 47 jaren uitstrekte, overtroffen.

De vermogens van zynen geest, natuurlyk van een uitstekende sterkte, waren volmaakt door eene gedurige oefening; en zyn geheugen had door eene aanhoudende beoefening de bekwaamheid verkregen, om dat alles te behouden, wat 'er maar eenmaal in gedrukt was. Hy voegde, by eene onverzadigbare zucht voor de algemeene uitgebreidheid van kundigheden, eene volstandigheid in zyne naspooringen, om dezelve te verkrygen, die alle zwarigheden te boven kwam. Met den morgen begonnen zyne letteroefeningen, en zy hielden den geheelen dag aan, staande die ruimte van tyd, welke hem

zyne

zyne amptsbezigheden overlieten. De bespiegeling en overdenking versterkten en verzekerden dat, het welk de arbeid en nasporingen hadden opgezameld. Het was by hem een vast beginsel, waar van hy nooit met zynen wil af te trekken was, om zich door gene zwarigheden te laten afleiden, wanneer zy niet onoverkomelyk waren, en dat geen na te jagen, tot dat het gelukkig voltooid zou zyn, het welk hy eens met kloek beraad ondernomen had.'

Maar dat, het geen byzonder veel schynt te hebben toegebragt, om hem in staat te stellen een gebruik van zyne talenten te maken, zoo nuttig voor hem zelven als voor het algemeen, was de regelmatige verdeeling van zynen tyd, en zyne angstvallige verkleefdheid aan de verdeeling, die hy 'er van gemaakt had. Zoo werden zyne studien onafgebroken en zonder verwarring voortgezet. Ook moeten wy de gulheid en beleefdheid niet vergeten, waar mede hy aan alle personen het oor leende, van welk eenen staat, talenten of opvoeding. Met reden beweerde hy, dat men fraaije en belangryke kundigheden, zelfs by eenen ongeletterden, kon opdoen, en overal, waar hy 'er zich van kon bedienen, wist hy gelegenheid te vinden, om dezelve te zien en aan te treffen.

Zyne maatschappelyke en byzondere deugden maakten hem dierbaar aan allen, by welke hy bekend was. Zyne opregtheid, zyne menschlievendheid, zyne deugdzaamheid, zyne algemeene weldadigheid, de bevalligheid van zynen omgang en zyner manieren, zyn zedig gedrag, zonder eenige troschheid, wonnen hem de algemeene genegenheid. Hy was vry van alle gemaaktheid, van dien meesterachtigen toon en van die verwaandheid, welke dikwerf de grootste talenten vergezellen en bederven. Zyn tegenwoordigheid maakte het genoegen van alle gezelschappen uit, waar zyn gesprekken de vreugde en het onderwys verspreidden; het publiek, en byzonder de geleerde Maatschappy, waar van hy het schoonst cieraad en te gelyk het Opperhoofd en de Bestuurder was, hebben zich niet alleen over het verlies van zyne talenten en kundigheden, maar ook over dat van zyn voorbeeld te beklagen.

Grafschrift op den Heer WILLIAM JONES, *toegewyd aan zyne Gedachtenis, door den Heer* WILLIAM DUNKIN.

GUILLIELMUS JONES, Eq.
Cur. sup. in Bengal ex judicibus unus,
Legum peritus fidusque interpres,
Omnibus benignus
Nullius fautor;
Virtute, fortitudine, suavitate morum
Nemini secundus,
Seculi eruditi longè primus,
Ibat ubi solum plura cognoscere fas est.
27° Apr. 1794.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

EENIGE BEDENKINGEN OVER DE WYZE VAN HEFFING VAN 40 M. VOOR DEN JARE 1804.

AAN DEN UITGEVER DER ALGEMEENE KONST- EN LETTERBODE.

GEËERDE VRIEND!

Een gewigtig onderwerp, thans door de Nieuwspapieren bekend geworden, geeft ons wederom, zo wel de gelegenheid, als het regt, om onze gedagten aan elkanderen mede te deelen. Ik zie op de heffing van 40 M. ter bestryding van het te kort op de algemeene behoeften voor 1804, over de Ingezetenen der Bat. Republiek, by wyze van gifte aan den Lande, volgens een plan, zoo het schynt, oorsprongelyk uit den *Brief van den Koopman over de voordeelen eener Heffing by Quotisatie, van den kant der Regeering.* Dit plan, in aanmerking gekomen zynde, is, even na het midden van Jan. l. l., in de Nieuwspapieren verschenen met eene veranderde bepaling van *f* 16000-:-: voor de hoogste, en *f* 3-:-: voor de laagste Classen, met vryheid van schattingen tusschen de opgegevene sommen (*a*).

Men hoort dagelyks de klagten herhalen nopens het ondrage-

(*a*) De voornaamste inhoud van dit Plan is te vinden in de *Haarlemsche* en *Leidsche* Couranten van 17 en 18 Jan. l. l. waar heen wy den Lezer dus verwyzen.

gelyke der heffingen, als niet anders dan een afstand zynde van onze Bezittingen, welke in eenen zeer buitengewoonen tyd de dringende nood voor eene enkele reis kan wettigen, maar die, by herhaling, op eene sloping van geheel ons vermogen, op eene ontvolking van het Land, en op eene verarming der Ingezetenen, die reeds, door het verstoppen der bronnen van bestaan, zoo zeer vermageren, en voor een groot gedeelte om hulp roepen, noodzakelyk moet en zal uitlopen. — *De klagten zyn, belaas! maar al te gegrond*: en hoe zouden wy aan het gevoel van zoo groote bekommering en naderenden val, den klaagtoon betwisten! Om van het tot nog toe minder in 't oog lopende verval in de Steden niet te spreken, hoe krimpt ons hart niet by de overdenking der verarming van onze Visschersdorpen? Hoe drukkende ook de elkanderen spoedig opvolgende opbrengingen voor ons zyn, wie kan die arme Visschers van honger en gebrek laten vergaan? Maar wat baten alle die klagten? Wordt de nood daar door minder dringende? Kan de Regeering zich van eenmaal, 't zy dan te regt, of te onregt, 't zy wyzelyk, 't zy roekeloos, aangegane verbindtenissen ontslaan? Kan aan die verbindtenissen, in dezen voor ons verdervelyken oorlog, zonder buitengewoone geldafvorderingen, voldaan worden? Het is mede zoo, dat deze oorlog het magtige Fransche Gemenebest minder kan bezwaren, terwyl het ons teder kunstgebouw dreigt geheel te doen instorten (*b*). Maar wat schiet in dit tydstip over dan raad te schaffen, met die bede en in die hope, dat de goedertierene Voorzienigheid, met een *spoedigen en bestendigen Vrede*, onze nedergeslagene harten opbeure en verheuge, aleer onze geheele val voltooid zy!

Aanschaffing van geld, en dus eene buitengewoone heffing is onvermydelyk: het zal 'er maar op aankomen, dat die heffing in de eerste plaats, door gepaste evenredigheid, zoo min mogelyk, drukkende, en in de tweede plaats tot het daarstellen

(*b*) Men vertrouwt, dat de Regeerders, die zelven het onaangenaam gevoel ondervinden, van hunne Mede-Burgers te moeten bezwaren, alle middelen van verligting, dus ook die van bezuiniging, zullen daarstellen. Maar is het dan niet hard, in zulken hoogen nood, te zien, dat het kiezen enkel van 2 Leden, voor het Wetgevend Ligchaam, zoo aanmerkelyke sommen moet kosten? Mag men de openlyke gerugten geloven, zoo hebben die verkiezingen nu reeds, in de laatstverlopene twee weken, aan de Stad Amsterdam, ruim 10 duiz. gls. gekost; men berekene hier uit de overige kosten, door geheel Holland. Is dan zoodanig artikel der Staatsregeling, welke in allen geval slechts de form betreft, eene zoodanige Wet der Meders en Parthers, welke in de drukkendste omstandigheden, voor de nooddringende bezuiniging, geen plaats dient te maken, maar het Bat. Volk aan den eeuwigen band van een minder doorgedagte schikking moet kluisteren? Ook tegen alle aanrading der ondervinding aan moet geketend houden? Een der Hoofddeugden der tegenwoordige Fransche Staatsregeling is, dat zy deuren heeft opengelaten tegen dat geen, het welk de ondervinding mogt afkeuren.

ten van eene algemeene opbrengst, zonder onduiking der onwilligen, uitvoerlyk zy.

Om van dit laatste punt het eerst te spreken, eene Quotisatie van de zyde der Bezitters en van die der Regeering, hebben beiden hare zwarigheden. Het is gevaarlyk Ingezetenen in verzoeking te brengen, wanneer het niet minder dan het blyven staan of vallen met vrouw, kinderen en huisgezin geldt. Hoe ligt worden dan wel eens de Eeden geagt? Hoe gereed zyn dan de uitvlugten, ter bevrediging, voor dat oogenblik, van een geweten, het welk wel daar na, vooral by ziekten en naderenden dood, maar alsdan helaas! te laat, ontwaakt? Hoe moet ook niet het Gezag van den Eed, door de dagelykſche menigvuldigheid, verzwakken? Wel nu, zal men zeggen, de Quotiſatie geſchiede dan door de Regeering zelve: maar is 'er dan eenig middel, waar door de Regeering het vermogen van een iegelyk Ingezeten kan weten? En zoo al uit het voorheen opgebragte eenige inlichting mogelyk zy, leert dan de ondervinding niet, dat in die Bezittingen der Ingezetenen dagelyks veranderingen voorvallen? Zal de uiterlyke huishouding en vertering hier eene veilige maatſtaf zyn? Wie weet niet, dat hier vooral het ſpreekwoord geldt, dat ſchyn bedriegt? En wat de doleances betreft, hoe moeilyk zyn die niet? van hoe langen naſleep? hoe kostbaar? Hoe vele Kooplieden zouden zich niet liever hunne ſchaden getroosten, dan hunnen ſtaat openleggen?

My komt dus, onder verbetering, geen ander mogelyk middel voor, dan, in vereeniging met eene vorafgaande *Claſſificatie* van de zyde der Ingezetenen, van welke het voorbeeld reeds gegeven is, te gelyk eene op die Claſſificatie gebouwde *Quotiſatie* van de zyde der Regeering. Die Claſſificatie vermydt aan den eenen kant het hatelyk openleggen van eens ieders ſtaat, terwyl zy, aan den anderen kant, eene maatſtaf oplevert voor de Commiſſien, om met eenige zekerheid in het quotiſeren te werk te gaan, en hier door de misgisſingen en doleances voor een groot gedeelte tevens te voorkomen. Hoe zullen zonder die maatſtaf lieden worden gevonden, die de moeilyke en onaangename taak van quotiſeren zullen op zich willen nemen?

Maar ook dit is nog onvoldoende: wat baat het der Commiſſie, die iemant quotiſeren moet, deszelfs vermogen te weten? Hoe veel moet zy van een Boedel van ƒ 100,000:- afvorderen, om 't geheel, op 't welk een Gemeente of District is aangeſlagen, te bekomen? Hoe veel meer dan afvorderen van een Boedel van ƒ 200,000:- ? Immers kan hier gene quotiſatie, veel minder eene regtvaardige quotiſatie, zonder eene berekening prCts. gewyze, de eenigſte grondſlag van evenredige gelykheid, plaats hebben? Hoe kan de Boedel van ƒ 100,000:- b. v. op ƒ 4000:- gequotiſeerd worden, zonder

dat

dat die van *f* 200,000 :- op *f* 8000 :- worde aangeslagen enz.? Zonder eene vorafgaande bepaling der prCto's, welken van eenen iegelyken boedel moeten gegeven worden, zou mede in het ééne District 2 of 3 prCt., in 't ander 4 of 5 of meer prCt. kunnen gevorderd worden: het welk de grootste onregtvaardigheid zoude zyn (*c*).

Dit brengt ons van zelve tot ons eerste punt te rug, te weten, tot het onderzoek, of de bepalingen der Clasfen, in het *ontworpen plan*, overeenkomstig zyn met het onverzaakbaar *grondbeginsel* der evenredige gelykheid in het dragen van algemeene lasten.

Het ontwerp geeft 32 Clasfen op; de hoogste van *f* 16000 :- en de laagste van slechts *f* 3 :- met toelating van andere quotisatien, tusschen de opgegevene Clasfen in. Die bepaalde Clasfen van *f* 16000 :- *f* 14000 :- *f* 12000 :- enz. zyn dus slechts grondslagen of bases van nadere quotisatien tusschen beiden, dog onzeker in derzelver toepassing, om dat men uit eenen anderen grond weten moet, of de clasfe van *f* 16000 :- dan van *f* 14000 :- of minder, plaats vindt. Dat de laagste clasfe op 3 gls. gesteld is, is gegrond: in alle telling moet men van Eén, of eenig ander gegeven getal, beginnen; maar wat grond is 'er, dat men in de opklimming op *f* 16000 :- stil staat? Is dan eene hoogere opklimming van Bezittingen, dan waar op de bepaling van *f* 16000 :- ziet, onmogelyk? Welke is dan die hoeveelheid van Bezittingen, van welke eene opbrengst van *f* 16000 :- zal gevorderd worden? Indien men, het geen hoogstwaarschynlyk is, aanneemt, dat om 40 M. te bekomen, 4 prCt. moeten worden *opgebragt*, dan kan die bepaling van *f* 16000 :- op gene hoogere hoeveelheid zien. En wie zal nu twyfelen, of de bezittingen van vele Ingezetenen gaan die maat te boven? En zoo men gene hoeveelheid van Bezittingen in de bepaling van *f* 16000 :- beoogde, dan is zy eene bepaling, geheel willekeurig en in den wind.

Uit voorige heffingen en opbrengsten is gebleken, dat Eén prCt. van de Bezittingen over de Bat. Republiek, tusschen de 10 en 11 M. heeft bedragen. Derhalven eene vordering van 40 M. kan niet minder dan eene heffing van 4 prCt. veronderstellen; en de Commisfien, met de quotisatien belast, kunnen niet anders dan eene 4 prCt. heffing tot grondslag nemen. Dog indien zulks haar niet uitdrukkelyk worde opgelegd, dan is het waarschynlyk, dat of eene algemeene quotisatie op minderen grondslag geschiedende, geen 40 M. zal opbrengen; of dat

(*c*) 'Er wordt ons verzekerd, dat het ontwerp zoude medebrengen, om Holland in de 40 M. voor 't minst op 25 M. aan te slaan, dat is op ⅝. Is dit billyk? Heeft dan niet de eenigste mogelyke grond van evenredige schatting, welke uit te denken is, namelyk de prCentsgewyze heffing der Bezittingen, ten duidelykste bewezen, dat Holland niet meer dan de helft van het geheel vermogen der Republick bezit?

dat verschillende quotisatien, in 't eene Departement, Gemeente of District, op 2 of 3 prCt. gegrond, en in 't ander op 4, 5 of meer prCt. gevestigd, zullen plaats hebben; eene ongelykheid, die ten hoogsten onregtvaardig zoude zyn. En het baat weinig, of men zich vleije, dat door mindere ontduikingen, mogelyk 3 prCt. zoo veel zoude opbrengen, als voormaals 4 prCt. Want behalven, dat dit onzeker, uit hoofde der reeds verminderde vermogens, en der reeds plaatshebbende ontvolking, onwaarschynlyk, en veel te grof gerekend is, zoo is en blyft het waar, dat de bepaling der hoogste tot ƒ 16000:- geheel willekeurig is, alzo hy, die in deze veronderstelling, van 4 Ton, ƒ 12000:- moet opbrengen, niet gelyk staat met eenen ander, die van 6 Ton, in plaats van ƒ 18000:- slechts ƒ 16000:- opbrengt, en nog minder met hun die meer, ja zelfs een millioen, of daar boven, bezitten.

De Bepaling dan der hoogste Classe op ƒ 16000:- is boven mate gunstig voor allen, die meer dan ƒ 400,000:- bezitten, welke dus veelligt voorstanders van dit ontwerp zullen zyn. En wie, die aan de magtige Comptoiren te Amsterdam, Rotterdam, Dordrecht enz., die aan zoo vele ryke Renteniers in gem. Steden, ook te Haarlem en mede, in de andere Gewesten, aan de schatryke Lieden, welken met zoo groot vermogen uit de Oost-Ind. Bezittingen in het Vaderland zyn te rug gekeerd, denkt, zal twyfelen, of het getal der Familien, die boven de ƒ 400,000:- bezitten, is aanzienlyk (*d*)? En dezen zouden dus, in plaats van 20, 24, 28, 32, 36, 40 duizend gls. enz. 'er zeer gemakkelyk met ƒ 16000:- dat is een Millioenaar, met ruim 1½ prCt. afkomen. Deze ongelykheid is in de eerste plaats onbestaanbaar, maar ook, in de tweede plaats, zou hier uit een aanmerkelyk te kort geboren worden, veroorzaakt door de vrystelling van alle de sommen, die boven de ƒ 400,000:- bezeten worden; welk te kort dan wederom door eene meerdere belasting, boven de 4 pCt., op die van den Middenstand zoude moeten worden gevonden; op die van den Middenstand zeg ik, welken, in alle de heffingen, het meest zyn gedrukt geweest, als dikwyls zynde genoodzaakt geworden hunne Effecten, tot lage pryzen, te verkopen, welken door meer vermogende ingekogt zynde, deze laatstgenoemden verstrekt hebben tot eene gedeeltelyke vergoeding van den last der heffingen. Het is hierom ook te voorzien, dat zy, die onder de 400 duizend bezitten, vooral lieden van minder vermogen, ziende dat van een Millioen slechts ƒ 16000:-, dat is ruim 1½ prCt. wordt opgebragt, ook niet anders dan in die evenredigheid, dat is 1½ prCt. zullen tragten optebrengen; het is te verwagten, dat een Bezitter van 100 duiz. gls. boven de ƒ 1600:- gequotiseerd wordende, zal weigeren en doleren; en zoo hy zich

(*d*) In de Missive van het Staatsbewind aan de Wetgeving, ten geleide van het Plan, wordt het getal alleen der Millioenarissen, in de Republiek, op 300 gegist. (zie *Haarl. Cour.* van 21 Jan. l. l.) *Aant. v. d. Redact.*

zich op het eeuwig grondbeginsel van evenredige gelykheid beroept, wat zal hem kunnen tegengeworpen worden? En worden dusdanige ontegenzeggelyke klagten gebillykt, waar zullen dan de 40 M. van daan komen?

't Is zoo; men heeft by deze gelegenheid het voorwendsel gebezigd, dat men de ryke Capitalisten moet in 't Land tragten te houden. Ik heb daar, in 't algemeen, in 't minst niet tegen: maar zal men dan den Middenstand en anderen in de treurige keuze brengen, om of hunnen ondergang hier te verbeiden, of het Land te verlaten? Zullen zoo velen van den matigen stand, niets tegen schatryken, die in minder getal zyn, kunnen opwegen? Zal het Land by éénen Millioenair zoo veel meer verliezen, dan by Tien gezamenlyke Bezitters van een Millioen?

Overweeg dit een en ander eens, myn Vriend! en keurt gy myne overdenkingen van genoegzaam gewigt en nut voor eenige inlichting in zoo groote zaak, deel ze dan door uw Dagblad aan uwe Medeburgers mede; al ware het ook maar alleen, om gelegenheid tot meerder licht en opklaring van meer kundige, meer doorzigtige en schrandere lieden te doen geboren worden. Ik volharde steeds met agting:

Amsterdam, 30 Jan. 1804. Q. N.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 31 January 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

America 5 prCt.	99¾ a 100¼
dito 4 prCt.	97 a 98
dito dito met premie.	105½ a 106
dito geconsolid. by Stap-horst a 4½ prCt.	69¾ a 70
Andeelen by Hope & Comp. enz.	100¾ a 101¼
Rusland 5 prCt.	98 a 98¼
Zweden 5 prCt.	101¼ a 101¾
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96¾ a 97¼
dito Kroon 4 prCt.	96¼ a 96¾
Keizer 5 prCt.	90 a 90¼

Keizer 4½ prCt.	82 a 8[illegible]
dito 4 prCt.	76½ a 76[illegible]
Spanje 5 prCt.	96¾ a 94[illegible]
dito 4½ losb. van 1804–7.	97 a 92
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	55 a 56
Fransche Rep. Geconsolid. renten	52½ a 53

Wisselcours.

Op Londen.	36:0 a 36:4
— Parys.	53

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	40⅜ a 40⅝
dito a 2½ prCt.	35¾ a 36
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	52½ a 53
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	46¼ a 46½
dito 1801. a 3½ prCt.	51½ a 52
dito Domeinen. 4 prCt.	70½ a 71
dito Vrywillig a 5 pCt.	77½ a 80

Rescriptien Losb. 1804.	94½ a 95⅜
——— ——— na den Vrede.	52¾ a 53⅜
Holland.	
Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	34 a 35⅝
Dito vrywillig a 5 prCt.	62¾ a 63⅜
Zeeland.	
Obligatien à 2½ prCt.	33 a 35
Vriesland.	
Obligatien a 2 prCt.	37 a 38
Agio van de Bank.	[illegible]

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* . . .; en te *Haarlem* 12, onder welke laatsten 5 beneden de 12 Jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Amsterdam, *den* 26 *January*. De Maan-Eclips obser-feerde ik, heden avond, alhier, in de Noorderstraat, met een Tweevoets Telescoop 95 vergr.

Het begin om 8u 16′ 18″ } ware tyd.
Einde — 10u 35′ 44″ }

de in- en uitgangen der vlakken van de Maan in de schaduw heb ik niet waargenomen, vermits ik myne aandagt op de Ster ♋ in de Kreeft vestigde, die langs den verduisterden Maansrand heen streek en hier te Amsterdam in der daad een poos door het geëclipseerde deel des Maans bedekt geweest is, het welk echter door de wolken verhinderd werd waar te nemen.

J. F. Keyser.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Jan.	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
	29. 5½	46½	Z. O.	
25	29. 5¾	49	—	meest betrokken.
	29. 4¾	47	—	
	29. 4	43	Z. O.	
26.	29. 3¾	51	—	bewolkt.
	29 3	43	O. Z. O.	
	29. 2	43	Z. O.	
27	29. 2¾	50	—	bewolkt; omtrent betrokken;
	29. 3¾	44	—	
	29. 1¾	44	Z. O.	regen; zeer windrig;
28	29. 0	49	—	's avonds stormagtig.
	29. 0	47	W. Z. W.	
	29. 3¾	47	W. Z. W.	omtrent betrokken; voormidd.
29	29. 8¾	48	W. b. N.	stormagtig; verder zeer harde
	30. 2	43	—	wind; 's avonds helder.
	30. 3	37	Z.	's morgens dampig;
30	30. 2½	43½	Z. O.	voormidd. bewolkt;
	30. 1	43	—	verder betrokken.
	29. 9	40	Z. O.	
31	29. 8	48	—	bewolkt.
	29. 7¾	48	—	

Te Haarlem, by A. Loosjes Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 6. *Vrydag den* 10 *February.*

BERIGTEN.

RUSLAND.

Het Kabinet van Schilderyen, in de Heremitage, waar van eerlang eene beschryving in 't licht zal komen, bevat tegenwoordig 4,000 stukken. Het zelve is kortlings op nieuw verrykt geworden met twee Tafereelen van *Vernet*, die, van Parys, naar Petersburg gevoerd, en aldaar door den Keizer voor 4,000 Roebels gekocht zyn, om by de overige stukken van dien zelfden Meester gevoegd te worden. Beiden zyn het Zeestukjes, waar van het een een ondergaande Zon en het ander een heldere Maanschyn voorstelt.

De verzameling van Munt- en Medaille Stempels, by het Munt-Departement, zal ook vergroot en voortgezet worden. Die verzameling bestaat thans uit 1050 Stempels, in drie classen verdeeld: waar van de *eerste* bevat alle geslagen gedenkpenningen van *Peter den Grooten* af, op merkwaardige Russische voorvallen; de *tweede* de reeks van Russische Beheerschers sedert *Rurik*, op order van *Katharina de Groote* vervaardigd; en de *derde* eene afbeelding van merkwaardigheden in de Russische Historie, insgelyks op bevel van laatstgenoemde Keizerin begonnen, mede van *Rurik* af, doch tot heden niet verder dan tot *Wladimir* vervolgd.

Een verder bewys van 's Keizers edelmoedige zugt ter bevordering der Kunsten, levert de ruime onderfteuning op, door hem verleend, aan de Schouwburgen, te *Petersburg;* hebbende zyne Majefteit, den vorigen onderftand van 225,000 Roebels, aan het Russisch, Italiaansch en Fransch toneel, noch vermeerderd met eene jaarlykfche verhooging van 145.000 R. terwyl 'er bovendien nog 175,000 R. ter afbetaling van gemaakte fchulden, by de Directie dezer Toneelen, zyn ingewilligd: gelyk almede de 5000 R. tot heden, jaarlyksch, aan den Hoogduitfchen Schouwburg verleend, met nog 25,000 R. vermeerderd zyn: en eene gemaakte fchuld by denzelven van 56,000 R. door het Hof is overgenomen.

De Akademie der Kunften, te *Petersburg*, heeft vier harer Kweekelingen buiten 's lands, ter verdere volmaking hunner talenten, gezonden, waar van twee Schilders naar Italien en twee Plaatfnyders naar Parys vertrokken zyn. Onder de eerfte bevindt zich de jonge *Alexandrow*, van wien reeds een en andermaal, by de Prysuitdeeling, eene loflyke melding was gemaakt; fchoon hy, uit hoofde van zyne erflyke afhangelykheid als Lyfeigen, geen prys kon ontvangen; doch die federt door zyn Heer, den Graaf *Scheremitieff*, vry verklaard zynde, door de Akademie met de 3 na elkanderen door hem verdiende groote Medailjes, en te gelyk met het Patent en den Degen, befchonken is.

FRANSCHE REPUBLIEK.

PARYS. De berymde vertaling der *Æneade* door DELILLE zal met Maart aanftaande in druk verfchynen. Volgens de ftalen, welke ons de Nieuwspapieren daar van reeds geleverd hebben, is zy allergelukkigst uitgevallen. Zy bevat ruim 13.000 verfen, dus groote 3000 meer dan het oorfprongelyke. De Vertaler heeft zich verfcheidene uitbreidingen van den Text moeten veroorloven, om voor Franfche lezeren deze en gene voorvallen optehelderen, die de Romeinfche niet noodig hadden. DELILLE fchreef eens aan TURGOT, dat zyne overzetting tot 2000 verfen boven het oorfprongelyk zou uitdeijen: waar op de Minister ten antwoord gaf: dan

zult

zult gy beknopter vertellen dan *Virgilius.* —— By het werk zullen aanmerkingen van den Overzetter omtrent het plan en den styl der *Æneade* gevoegd worden.

DUITSCHLAND en AANLIGGENDE LANDEN.

BERLYN. De Heer Licentiaat *Nemnich* van Hamburg, is; gedurende zyn verblyf in deze Stad, van 's Koningswege, door den Minister *v. Struensee*, met de groote gouden Koningsmedailje vereerd geworden, tot een blyk van het genoegen zyner Majesteit over zyn algemeen nuttige werken.

Het groot Kabinet van Anatomische preparaten, voor eenigen tyd, door den Koning, voor een aanzienlyke Som, van den beroemden Arts *Walter*, gekocht, wordt thans geplaatst op de 2de verdieping van den voormaligen Tempelhof, onder de Linden. Naar men zegt, zullen de Hrn. *Hufeland*, *Brown* en *Gerike*, nevens den gewezen bezitter, het oppertoezicht daar over houden; terwyl vier Kweekelingen der Chirurgikale Kweekschool, alhier, daar by aangesteld zullen worden, om, onder anderen, denzulken, die deze in haar soort eenige verzameling willen zien, de merkwaardigste stukken daar van aantewyzen en te verklaren.

WAARNEMING BY DE INENTING DER KINDERZIEKTE IN EENE GEVACCINEERDE.

In de maand April van het jaar 1801 heb ik de *vaccine* ingeënt aan J. H. H., een meisje van anderhalf jaar, wegens het dringend gevaar van besmetting, door naby heerschende kinderziekte; welke inenting, op bei-

de de armen gedaan, twee echte koepokken te weeg bragt, die geregeld en met zeer geringe ongesteldheid opkwamen en afliepen, en waar van de lidtteekenen nog heden duidelyk te zien zyn.

Van dezelfde stof heb ik byna gelyktydig mede ingeënt twee jongskens, het een drie en een half, het andere zes jaren oud. Alleen by het jongetje van drie en een half jaar deed de inenting geen effect, waarom ik dezelve herhaalde, met stof genomen uit eene der koepokjes van het gemelde meisje J. H. H., met dat goed gevolg, dat by dit jongetje, even als by zyn broertje, het gift gevat wierd en ware koepokken te voorschyn kwamen. Om echter hier van ten overvloede nog meer verzekerd te zyn, besloten de Ouders nevens my, daar ik juist eenen lyder hadde aan *variolæ veræ discretæ* ziek zynde, te beproeven de uitwerking der inenting van de kinderziekte op deze twee jongetjes, welke was eene ligte ontsteking aan de wondjes in drie of vier dagen verdwynende.

Nu, in deze maand January van dit jaar 1804, en dus nagenoeg drie jaren na de inenting der koepokstof, was de moeder van meergemelde meisje J. H. H. in de onvermydelyke noodzakelykheid, om eene harer vriendinnen, aan *variolæ confluentes* zeer gevaarlyk ziek zynde, hulp toetebrengen; dan eenigzins wankelende in het vertrouwen op het vermogen der koepokstof, deed zy my, uit genegenheid voor haar lief eenig kind, en uit bewustheid van het zelfde voornemen van haren reeds overleden Echtgenoot, den voorslag, om haar kind de kinderziekte inteënten, op dat zy zonder schroom den pligt van vriendschap mogte uitoefenen: ik bewilligde zeer gaarn aan dit verzoek, en entede op den 14den January stof in, genomen, voor de volkomene rypheid, uit de pokjes van de lyderesse zoo even gemeld, zonder voorbereiding van het kind, 't welk in den volmaaktsten zin welvarend was, zorgende alleen voor eene in die gelegenheid vereischte dieet, welke ook naauwkeurig is in 't werk gesteld. Twee zeer ligte wondjes werden op den eenen, één op den anderen arm gemaakt.

Den 16 Jan. waren de wondjes verheven en rood; den 18den was de verhevenheid en roodheid toegenomen; den 19den ontdekte zich op de oppervlakte van yder der verhevene wondjes een blaarke, welke blaar-

kens

kens den 20ſten grooter waren, terwyl de zwelling en rode' koleur in breedte waren toegenomen; de nacht tusſchen den 21 en den 22ſten was ſlapeloos en lastig; den 23ſten waren de blaarkens nog opgezet en gevuld, en derzelver omtrek rood en hard; den 24ſten heeft de Heer Doctor CUYPERS, welke, benevens den Heer Doctor VAN DOEVEREN, op myn verzoek, ooggetuigen van dit geval zyn geweest, uit hoofde myner afwezigheid, waargenomen, dat na eenen zeer goeden nacht de zwelling reeds begon te verminderen en de blaarkens ſchenen te verdrogen en korſtig te worden; welke verdroging, tot myn leetwezen, reeds zoo verre gevorderd was, dat gemelde Heer CUYPERS niet heeft kunnen ſtof bekomen, om zeker voorwerp, 't welk nog de kinderziekte niet geleden had, en na lang dralen nu eindelyk tot de inenting beſloten had, op myn verzoek de ſtof uit deze puistjes mede te deelen; den 25 en 26ſten is de bekorſting en ontzwelling met de roodheid merkelyk verminderd, welke den 28ſten geheel verdwenen is, terwyl de korſten alleen op den arm zich nog zien laten. Onder dit gantsch beloop der verſchynſelen is het kind, uitgezonderd den nacht tusſchen den 21 en den 22ſten, volmaakt wel, lustig en tierig gebleven, zonder eenige koortzige beweging, ook zelfs den 22ſten January, en heeft haar *vegetabel* voedſel met veel ſmaak genuttigd, en geene medicynen hoegenaamd noodig gehad. Puistjens rondom de wondjes of elders zyn 'er niet te voorſchyn gekomen.

Het is my voor het tegenwoordige genoeg, de verſchynſelen der proeve getrouwlyk opgegeven te hebben. De beöordeeling van dit geval laat ik over aan myne Kunstbroeders, gelyk ook de gevolgtrekkingen, welke daar uit, tot nut van 't algemeen, kunnen afgeleid worden. Evenwel verzoek ik op 't ernſtigſte alle Geneesheeren, dat zy met my zoortgelyke proeven willen herhalen. Dit zou den weg banen, om tot een onfeilbaar beſluit te komen, 't welk ik hartelyk wenſche, dat een gegrond vertrouwen op de *vaccine* verwekke: vooral, dat zy, by dergelyke verſchynſelen, als hier vermeld zyn, uitzien naar gelegenheid, om van de ſtof, veroorzaakt door het *contagium variolosum*, in een bevorens met goed gevolg *gevaccineerde*, inteënten in zulke ligchamen, welke nog gene kinderziekte geleden hebben, en ook niet *gevaccineerd* zyn; doch by voorvallende

eruptie tevens niet eerder te willen besluiten, voor dat men bedaard heeft nagedacht de waarneming van DE SAINT LAURENT, uitgegeven door de *Hollandsche Maatschappy der Wetenschappen*, te *Haarlem*, in het 21ste *Deel, bladz.* 190.

Leyden, den 31 Jan. 1804.

N. G. OOSTERDYK, JOANSZ.

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

REISBESCHRYVINGEN. *Reizen naar de Kaap de Goede Hoop, Ierland en Noorwegen, in de jaren* 1791 *tot* 1797, *door* CORNELIUS DE JONG, met het onder zyn bevel staande 's Lands Fregat van Oorlog *Scipio*. Met platen. IIde Deel, bladz. 348. IIIde en laatste Deel, Voorr. en Inhoud xx bladz. en 232 met een bladwyzer. Te Haarlem by *F. Bohn*, 1802 en 1803.

(*Vervolg en slot van bladz.* 60.)

Bood des Schryvers verhaal zyner eerste reis naar de Kaap eene ryke stof en aangename afwisseling van eigen aanmerkingen en wetenswaardige byzonderheden aan; niet minder, zo zelfs nog niet in hooger graad, is dit waar van het verhaal zyner tweede reis. De herhaalde lange Zeereizen uit het Vaderland naar de Kaap en van daar naar Noorwegen, het nieuwhalfjarig verblyf aan de Kaap en deszelfs omstreken, het oponthoud van tien maanden in het meer onbekend Noorwegen en de landreis van daar herwaards, konden niet missen zulk een opmerkzaam, onderzoekminnend en schrander Reiziger, wiens aandacht niets ontgaat, ook van het geen niet onmiddelyk tot zyn vak behoord, velerlei stof opteleveren van geheel onderscheiden aard. Om de waarheid hier van te staven zou reeds genoeg zyn te laten volgen de nauwkeurige inhoud der brieven, aan het hoofd van ieder Deel geplaatst; doch waarheen de Lezer, ter vermyding van te groote uitvoerigheid, zelf verwezen wordt. Slechts het volgende ten bewyze van het gezegde. Behalven vele Zeevaartkundige waarnemingen en aanmerkingen, die hier van de hoedanigheid des Reizigers verwacht worden, zyn 'er ook vele andere, en daar onder belangryke opmerkingen, beschryvingen en aanteekeningen, die tot andere vakken van wetenschap betrekking hebben, en derzelver beminnaars welkom wezen moeten. De Natuurkundige treft hier berichten aan omtrent het sterk vuren van

het

het Zeewater en gissingen daar over; omtrent onderscheiden bronnen aan de Kaap, de sterke verlichting des nachts en het Noorderlicht in Noorwegen, als ook aanmerkenswaardige voorbeelden van het lang in stand blyven van lyken. De Natuurlyke Historie wordt hier verrykt met nauwkeurige beschryvingen van de Zeekat of Inktvisch, het Kroonvischje, de Kroosflak, een ander vreemd Zee Insect enz. De Bergwerkkunde met die van de Noordsche Kopermynen te Röraas, de asbest, bewerking van het yzerertz en van den aluin; de Krygskundige vindt hier de opgave van eene door vele proeven gestaafde wyze om met gloeijende kogels te schieten; de beschryving van den wapenhandel der Noordsche Schieloopers, van het korps vaste Matrozen in Denemarken; eene tafel der Deensche Zeemagt, en aanmerkingen aangaande eenige byzonderheden, ons Zeewezen betreffende, in vergelyking met dat der Engelschen. De Geschiedkundige treft hier, behalven de beschryving van den tegenwoordigen staat der landen en volken, door den Schryver bezocht, stukken aan, de oude geschiedenis der Noormannen en Deenen betreffende, als ook bescheiden aangaande den dood van *Karel* XII, de oude Hanzesteden enz. — Al het welk reeds de rykheid van stof en afwisseling van belangryke onderwerpen, die in deze reis voorkomen, in het helderst daglicht stelt. Men moet wel hier niet van alle deze en andere daar in voorkomende zaken eene volledige behandeling verwachten; maar het geen 'er van gezegd wordt, en de wyze, waar op dit geschiedt, verschaffen by het onderricht, het welk het oplevert, een vermaak, dat niet uit alle reisverhalen genoten wordt.

Om hier van en tevens van het reizen in Noorwegen een staaltje te geven, plaatsen wy hier het uittreksel van den derden brief uit het laatste Deel. De Jong bevond zich vyf dagreizen boven Christiania, in een zeer bergachtig en hoog gedeelte van Noorwegen. Nu vervolgt hy:

„ De weg liep opwaards naar den top van den berg, wel-
„ ken wy reeds half beklommen hadden. Een klare hemel
„ met zonneschyn en weinig wind maakte het weder heerlyk;
„ evenwel het was koud en de sneeuw lieten wy links, rechts
„ en wel haast beneden ons liggen. Houd nu in het oog,
„ dat het den 21ste July was. — Thans hadden wy Suule
„ Tinden, die by de boeren voor den hoogsten berg in Noor-
„ wegen gehouden wordt, aan onze rechte hand. De wolken
„ hadden dezen, zoo wel als andere bergen rondom ons, tot
„ hunne rustplaats verkozen en dreven somtyds statig voorby:
„ sommigen dezer wolken zagen wy, toen wy boven gekomen
„ waren, beneden ons langzaam heendryven, het welk een
„ treffend gezicht oplevert. — De eenige bewooners dezer
„ hoogtens zyn een aantal kleine vogeltjes, die van klip tot
„ klip vliegen; boom noch heester vindt men 'er niet; alles

„ is eenzelvig en vertoont den volkomenften winter in a'le
„ zyne akeligheid. Evenwel dit duurde niet lang, en wel-
„ haast daalden wy weder." —

„ Van Nyëftuën, het welk nog in de bergen ligt, is de
„ weg een halve myl lang redelyk goed; doch alsdan links
„ inflaande, wordt dezelve, hoe zeer naar beneden hellende,
„ alleronaangenaamst nauw, morfig, tusfchen bosfchaadjes van
„ onopgefnoeide elzen, waar onder men bukken moet om
„ Abfaloms lot te ontgaan; bezaaid met groote fteenen of
„ moerasfig en doorflaande, ja op fommige plaatfen geheel on-
„ der water, zoo dat de paarden tweemaal den grond verlo-
„ ren en zwemmen moesten. Niets ziet men dan elzen en
„ geneverbezien. Trouwens daar al de aandacht op weg en
„ paard moest gevestigd blyven, kon men weinig rondzien;
„ te minder nog, om dat de daling, offchoon meestyds hel-
„ lend, ook fomtyds geheel ftyl is. Eindelyk zagen wy eene
„ elve (de algemeene naam, die in Noorwegen aan rivieren
„ gegeven wordt) verre beneden ons ftroomen, met dit aan-
„ merkelyk onderfcheid, dat, daar de anderen, aan gene zy-
„ de der bergen, tegen ons inftroomden, en naar Zee vloei-
„ den, deze integendeel eene juist tegenovergeftelde richting
„ had en met ons voortliep. By het naderen van dezelve
„ nadert men Skogftad — andeshalf myl van Nyeftuën en
„ een fchoon vruchtbaar bezaaid bergachtig ftuk lands, aan
„ welks voet een meir ligt."

„ Hier is men nu eindelyk geheel beneden en in den vol-
„ ften Zomer. Maar laat ik u dit trachten te befchryven.
„ Naar mate men van de hooge bergen, Fielefield, neder-
„ daalt, vermindert de fneeuw, de gure barre winter ver-
„ zacht, by iederen tred van het paard verbetert het faizoen:
„ men ziet weder boomen; wat verder krygen zy knopjes,
„ de knoppen worden welhaast bladen, de Zon geeft reeds
„ aangename warmte, en eene blyde leute lacht aan alle zy-
„ den toe. Nog lager gekomen, vertoonen zich de beginfe-
„ len van den zomer; de bladen hebben hunnen vollen was-
„ dom verkregen, een aantal wilde bloemen verfieren het
„ veld; de overrokken moeten worden losgeknoopt; geheel
„ beneden moesten zy worden uitgetrokken; men zocht de
„ koele fchaduwtjes was in weinige uren uit den barften win-
„ ter door alle de graden der lente in den warmften zomer
„ gekomen. Maar hoe koud is deze befchryving by het ge-
„ noegen der gewaarwording!" enz.

Voor het laatfte Deel heeft, DE J. eene Voorrede geplaatst, waar in hy uitwydt over de noodlottige omftandigheden, in welken zyn perfoon zich zag ingewikkeld.

Behalven een naauwkeurigen bladwyzer der zaken, het geheele werk door voorkomende en voor welken elk lezer den Schryver dank zal weten, is het tweede Deel verrykt met

twee

twee fraaie platen, een van de Kaapstad en de andere van de Simonsbaai, beide opgemaakt naar oorspronkelyke teekeningen, aan boord van den Schryver zelve vervaardigd, als mede met eene afbeelding der wapenoefening van de Schieloopers op de sneeuwbergen in Noorwegen, en het derde Deel met 16 afbeeldingen van Noordsche boeren en boerinnen, benevens eene tafel der Deensche Zeemagt van 1767 tot 1795.

GOUDEN EN ZILVREN GEDENKPENNINGEN.

De Opper-Hofmedailleur LEBERECHT, te Petersburg, heeft dezer dagen een zeer fraaie Medailje afgewerkt, waar mede hy reeds onder de Regeering van *Katharina de Groote* begonnen was, doch in welker voltooijing hy tot dus verre was verhinderd geworden. De voorzyde van dit Konststuk, dienende om de roemryke Regeering van deze Vorstin te vereeuwigen, vertoont het Borstbeeld van hare Majesteit, in de gedaante van Minerva, ongemeen wel getroffen en keurig bearbeid. De Helm, waar onder men de Taurische kroon bespeurt, is met Laurier en Eiken bladen omvlogten: boven op denzelven rust een fraai gesneden Sphinx. Op de keerzyde ziet men een gedeelte der Aardkloot, waar op de belangryke veroveringen der Keizerin zich duidelyk vertoonen, — een Wetboek, met een Palmtak omvlogten, nevens een Zwaard, liggen daar op. Boven de Aardkloot zweeft een Majestieuse Arend, met den blixem op het hoofd, in den bek en elke klaauw een Laauwrierkrans houdende, zinspelende op de drie groote oorlogen, door *Katharina*, gevoerd: houdende deze zyde dit Byschrift: *Dapperheid, Wysheid* en *Standvastigheid*. Deze Medailje heeft de goedkeuring zyner tegenwoordige Majesteit dermate weggedragen, dat hy bevolen heeft haar in het Kabinet van Gedenkpenningen der Russische Historie te plaatsen, en den Maker een fraaie Ring, van ongemeene waarde, ter hand te stellen.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE
EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

De tegenwoordige Keizer van Rusland laat zich zoo byzonder gelegen leggen aan de verbetering en bloei

van den Handel en Landbouw in zyn Ryk, dat hy twee afzonderlyke Medailjes heeft doen vervaardigen, om ze aan lieden van byzondere verdiensten, in elk dezer takken van Industrie, uit te deelen, met vryheid, om die, aan een Ordenslint, om den hals te dragen.

De Bevolking van Berlyn, met het begin van dit jaar, buiten het Garnisoen, is 153,128 zielen; onder dezen waren 8815 Weduwen, 1020 gescheiden Vrouwen, 3796 Mannelyke, 11418 Vrouwelyke en 306 getrouwde Huishoudingen. Onder de bewooners 12781 Burgers, 4380 Fransche, 531 Boheemers en 3636 Joden.

Het aantal van Schepen, gedurende het jaar 1803, door de *Sond* gepasseerd, is 11629; te *Amsterdam* zyn gearriveerd 2693; in de *Maas* 936 en vertrokken 831.

Aan den Redacteur van den Algemeenen Konst- en Letterbode.

(Ten vervolge op de Bedenkingen over de wyze van Heffing der 40 Mill. voor het jaar 1804 (*).)

Geëerde Vriend!

Gy lokte my uit tot wisseling van onze gedachten over een allergewigtigst onderwerp, waaromtrent men niet genoeg inlichting kan verlangen, en zelfs gebrekkige redenkavelingen aanleiding tot nader inzien kunnen geven. Laten wy dan eens uwe geöpperde tegenbedenkingen toetsen.

Gy vraagt: of ik my niet al te stipt bepaald heb tot het denkbeeld van eene heffing op de Bezittingen alleen? Maar het zy zoo, dat in de quotisatie allerleie inkomsten mede in aanmerking zullen komen; altyd is en blyft het waar, dat de Bezittingen hier de hoofzaak zyn. En, ik bid u, zal men eerst van de Bezittingen, dus van Schuldbrieven, Landeryen, Hui-

(*) Zie Letterb. N°. 5. bladz. 74.

Huizen enz. doen betalen, en dan nog daar te boven van de Renten, van de Land- en Huishuren, die men van die reeds bezwaarde Bezittingen trekt? Hoe zal men van Ambten, Penfioenen, enz. doen betalen, indien die niet naar de gewoone berekening der Lyfrenten worden geschat? Op hoe veel zal een man van industrie, zonder bezit van Capitaal, geschat worden, die (b. v. een bekwaam Makelaar,) thans eenige duizende gls. 's jaars verdient, en, het volgende jaar, overlydende, eene Weduwe, met kinderen, zonder goed, nalaat? Daar te boven zyn die Inkomften niet reeds bezwaard door de 8 en 25jarige heffingen? En heugt u niet, dat het Staats-Bewind, in het vorige jaar, de bedenkingen van het Wetgevend Ligchaam, omtrent het Plan van een 2 prCts. heffing der Bezittingen voor 1803, daar mede beantwoordde, dat de Inkomften reeds zoo bezwaard waren, dat men die niet meer konde belasten?

Gy vraagt ook, of de meer gelyke opbrengst niet zal veroorzaken, dat 3 prCt. zoo veel zal opbrengen als voorheen 4 prCt. Doch is dit niet wat grof gerekend? Echter het zy eens zoo; blyven onze aanmerkingen omtrent de evenredige gelykheid niet altyd dezelfden, 't zy men 3 of 4 prCt. heffe? Maar ik bidde u, kan het waarschynlyk, (men late daar, bewezen) zyn, dat de nieuwe wyze van heffing, op 2 prCt. b. v. berekend, een Millioenair, in plaats van ƒ 20,000: - slechts hier van iets meer dan ⅓, dat is 7 of 8 duizend gls. zoude doen opbrengen, en zoo verder in evenredigheid tot de andere classen, en dat niet te min het Land 20 M. zoude kunnen bekomen? Maar het zy zoo: stel, dat 3 of 2 prCt. door de Republiek voldoende ware, dan nog kan, zonder de prCt. wyze berekening, gene evenredige gelykheid tusschen Gewesten, Districten of personen plaats hebben.

Wat *de onzekerheid van het montant, het welk door middel der voorgaande heffingen in 's Lands kas zal worden gestort*, aangaat; wy zyn geenzins voorstanders dier voorgaande heffingen, maar wy zien gene verbetering in de nieuwe heffing, ten zy die mogelyk gemaakt worde door byvoeging van het middel van zich zelve vooraf te classificeren, en te gelyk een middel worde daargesteld, waar door, het vermogen van iemant bepaald zynde, men wete hoe veel hy van dat vermogen dient op te brengen, in dier voege, dat zyne opbrengst in evenredigheid sta met de opbrengst van andere meer en ook min vermogenden: en hoe kan zulks plaats hebben zonder den eenigsten grond van ware evenredigheid, namelyk eene berekening perCentsgewyze? Zou het genoeg zyn, eene verbetering te willen, indien de ondervinding, (gelyk helaas! maar al te veel het geval is geweest) het plan van verbetering daar na logenstrafte?

Wyders vraagt gy, op 't voetspoor van 't geen wy onlangs

in de Nieuwspapieren lazen, of niet *het openbaren van eens iegelyks vermogen* een groote zwarigheid der voorgaande heffingen is geweest? Nog eens; ik wil geen voorstander zyn der vorige wyze van heffingen; maar ik wensch alleen, dat het eene gebrekkige niet door het ander even zeer of nog meer gebrekkige vervangen worde.

Gy haalt ook by *het onmogelyke*, dat in de vorige wyze van heffing, *op alle omstandigheden van iedere Contribuabele wierde gelet.* Het zy zoo: maar hy zal in de daad de groote Apollo wezen, die bewyst, dat by het nieuwe plan, voor zoo ver wy het zelve nog weten, de mogelykheid gebooren worde, om op alle de omstandigheden van iederen Contribuabelen te letten: en dit nog wel in dier voege, dat NB. het openbaar maken van een ieders vermogen, door dit nieuwe Plan, worde voorgekomen.

Eindelyk vraagt gy nog, myn Vriend! of dan niet te regt wordt aangedrongen op de *te onvredenheid der Ingezetenen over ongelyke Belasting*, by eene verdere herhaling der vorige Heffingen? Zie hier myn antwoord: Die te onvredeheid was gegrond, en moet worden voorgekomen. Doch die kan niet worden voorgekomen, ten zy de nieuw uitgedagte wyze een middel daarstelle, om deze lasten met *eenparige schouderen* en *gelykelyk* te doen dragen. Maar wy achten, dat middel, zoo niet onmogelyk, althans zeer moeilyk, zonder eene voorafgaande eigene Classificatie van hun, die moeten furneren, als eene basis voor hun, die moeten quotiseren; als mede zonder den eenigsten grond van evenredige gelykheid; te weten, de belasting prCts. gewyze, buiten welke, alle quotisatie, geheel willekeurig en in den wind geslagen is. Onvredenheid zal 'er altyd zyn: het is noodzakelyk derzelver grond, zoo veel mogelyk, te verminderen; maar is het mogelyk, die geheel weg te nemen? Is dan de gesteldheid van dit Land niet zoodanig geworden, dat het met zynen Bondgenoot, of vrede geniet, of oorlog voert, tegens Grootbritannie, of andere Mogendheden? Is het niet zoo, dat 'er geen einde aan den tegenwoordigen oorlog, nog voor eerst, te zien is? Is het niet mede zoo, dat, zonder buitengewoone heffingen, de kosten tot ons aandeel in den oorlog, niet kunnen gevonden worden? of, om rond uit te zeggen, dat, gelyk nu, zoo ook in 't vervolg, meer of min, 40 M buitengewoonelyk, moeten opgebragt worden? dat zulks, door de zegeningen, die vrugten waren van den voorgaanden tyd, tot nog toe, eenigzins is dragelyk geweest; maar nu verders, byzonder ook door het geheel stilstaan der bronnen van welvaard, (om van de nu versch geledene onnoemelyke schadens niet te spreken,) als mede door de vermagering der steeds voortdurende opbrengingen, volstrekt ondragelyk moet worden, en zoo veel te meer ondragelyk, als de ont-

vol-

volking door verhuizingen, zoo van middelmatige gegoeden, als meervermogende lieden, den last der blyvenden moet verdubbelen? Maar ik koom te ver in dit akelig verschiet. Ik wilde dit alleen vragen; hoe de weltevredenheid, in het dragen dier ondragelyke lasten, verkrygbaar zal zyn?

Vale!

Amsterdam,
February 1804.

T. T.
Q. N.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 7 February 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt.	99¾ a 100¼
dito 4 prCt.	97 a 98
dito dito met premie.	106 a 106½
dito geconsolid. by Stadhorst a 4½ prCt.	70 a 70½
Andeelen by Hope & Comp. enz.	101½ a 102
Rusland 5 prCt.	98 a 98½
Zweden 5 prCt.	101½ a 101¾
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96½ a 97½
dito Kroon 4 prCt.	96½ a 96¾
Keizer 5 prCt.	89¾ a 90¼
Keizer 4½ prCt.	82 a 82½
dito 4 prCt.	76½ a 76¾
Spanje 5 prCt.	96½ a 95
dito 4½ losb. van 1804–7.	97 a 98
England. Annuiteiten 3 prCt.	56 a 57
Fransche Rep. Geconsolid. renten	52½ a 52¾

Wisselcours.

Op Londen.	36:0 a 36:3
— Parys.	53

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	40½ a 40¾
dito a 2½ prCt.	35½ a 35¾
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	52¼ a 52½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	46 a 46½
dito 1801. a 3½ prCt.	51½ a 51¾
dito Domeinen. 4 prCt.	70½ a 70¾
dito Vrywillig a 5 pCt.	77½ a 79¾
Rescriptien Losb. 1804.	94 a 95
——— na den Vrede.	52½ a 53

Holland.

Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	34 a 35½
Dito vrywillig a 5 prCt.	62½ a 63

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt.	33 a 35

Vriesland.

Obligatien a 2 prCt.	37 a 38
Agio van de Bank.	4½

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 99; en te *Haarlem* 12, onder welke laatsten 5 beneden de 12 Jaren.

LYST

LYST DER GEBOORNEN, OVERLEDENEN EN GEHOUWDEN, GEDURENDE HET JAAR 1803, IN ONDERSCHEIDENE STEDEN EN LANDEN.

Plaatsen.	Geb.	Gestorv.	Getr.
Aalburg (Stift)	2397	1833	691
Altona	874	722	256
Amsterdam		8260	2085
Augsburg	1000	1028	267
Berlyn	6580	6014	
's Bosch	400	557	128
Bronswyk	1081	1181	323
Frankf. aan den Main . .	1202	1168	
Fransche Republiek, gedurende het jaar x (1803.) . .	1088157	904692*	240143
Fyhnen (Stift) . . .	6686	4463	1764
Groningen	937	638	258
Haag (den)	1468		
Hamburg	3980	3928	1107
Hanau	459	378	104
Heilbron , . .	260	250	60
Kassel	600	553	161
Koningsbergen . . .	2227	2174	628
Kopenhagen	3679	3442	968
Londen	20983	19582	
Manheim	628	581	150
Middelburg		730	
Nymegen	413	423	
Pinnenberg (Heerlykheid) .	951	722	256
Ranzau (Graaffchap) . .	484	358	109
Ripin (Stift)	3816	2844	1031
Rotterdam . . .	2154	2255	614
Schleeswyk (Hertogdom) .	7357	5584	1983
Stuttgard	716	685	178
Thorn	358	307	74
Utrecht		955	
Vlissingen	269	271	59
Wenen	12204	14385	2378
Wesel	240	223	60
Zutphen	300	254	59

STER-

* Waar onder 9 van 101 jaren, 8 van 102, 10 van 103, 5 van 104, 3 van 105, 4 van 106, 1 van 107, 2 van 108, 1 van 116 en 1 van 118 jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

De Maansverduistering van den 26sten dezer, is alhier op den Sterrewagt der Hooge School waargenomen, zoo verre de meestal met dampen sterk bezette lucht zulks toeliet. Noch de aanvang, noch de ingang eeniger vlakken op de Maans-schyf, in de Aardschaduw, kon Sterrekundig waargenomen worden; alleen zag men den uitgang van zommigen derzelven, doch den volkomen uitgang, of het oogenblik, waar op de Maan van alle byschaduw vry wierd, heeft men ten 10 uur. 35′ 18″ vry naauwkeurig waargenomen.

Leyden, 29 Jan. 1804. V. B. CALKOEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Febr.	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
1	29. 6¼	47	Z. W.	betrokken.
	29. 6	47	——	
	29. 5¾	42½	W. Z. W.	
2	29 5	45	Z. Z. W.	voorm. regen met harde wind;
	29 5	47	Z. W.	verder bewolkt; windrig.
	29 6	41	W. Z. W.	
4	29. 4	45	Z. O.	voormidd. regen; verder
	29. 4	48	Z. W.	bewolkt; 's avonds wat buijig
	29. 3¼	42	W. Z. W.	met zeer harde wind.
4	29. 2¼	39	W. b. N.	voormidd. regen, verder
	29. 2½	44	Z. W.	bewolkt; 's avonds buijig
	29. 7½	34½	N. b. W.	en stormagtig.
5	29. 8¼	34	N. W.	hagel-, sneeuw-, regen-
	29. 7½	38	W.	en stormbuijen.
	29. 7¼	33½	W. N. W.	
6	29. 8¼	31	N. W.	sneeuw- en hagelbuijen;
	29. 9	35	——	's morg. met zeer harde wind.
	30. 0	27½	N.	
7	30. 2¼	27½	N. N. W.	bewolkt; tusschen beide
	30. 3¼	38	——	wat sneeuw en hagel.
	30. 4	30	N. W.	

BEKENDMAKINGEN.

*** De Departementale Commissie van Geneeskundig Bestuur, residerende te Arnhem, maakt by dezen bekend, dat tot derzelver Voorzitter benoemd is Dr. BEVERLY HERFORD, die Woensdags van 12 tot 1 uur ten zynen huizen zal vaceren, ten einde te ontvangen alle zoodanige voorstellen, als men

men zal vermeenen aan voorzeide Commissie te moeten doen, kunnende een jeder, die zulks nodig heeft, zich mede by denzelven tot het ondergaan van Examen vervoegen.

In naam der Commissie voornoemd,

O. DE RUIJK.

, De Boekverkoper J. ALLART te Amst., bericht aan het Letterminnend Publiek: Dat daar het hem is voorgekomen, dat verscheiden Liefhebberen van Weetenschappen en Kunsten, welke bezitters zyn van de Uitgave van de Reize van DENON door OPPER- en NEDER-EGIPTE, vertaald en gedrukt naar eene verkorte Eng. Vertaling, en uitgegeeven by wylen den Boekverkoper *Leeuwestyn* in den Haag, in plaatse dezer Uitgaaf, liever de by hem, wat de letterdruk betreft, geheel volledige Uitgave, waar van het nu uitgegeven 1ste Deel behelsd, XXXIII. belangryke Afbeeldingen op 20 keurige Platen; vertaald en uitgegeven door den Harderwykschen Hoogleeraar BOSSCHA, zich wenschten te hebben aangeschaft; hy besloten heeft om de zoodanige te gemoet te komen, gemelde Editie by Leeuwestyn, in betaling aantenemen, tegen de volle Boekverkopers prys, zynde *f* 6 16 : voor dezulke, welke daar voor zyne *Editie* van DENONS REYZE zullen verkiezen te nemen. In hoe verre nu door bevoegde beoordeelaars de uitgave van gemelde *J. Allart*, van dit Werk, geoordeeld word de voorkeur te verdienen, blykt onder anderen uit het getuigenis welk de Schryvers der KONST- EN LETTERBODE N°. 1. van dit jaar, daar van afleggen. Luidende letterlyk dus: „Uit „deze vergelyking der twee Hollandsche Uitgaven, meenen „wy een beslissend vonnis te moeten opmaken, ten voordeele „van die, welke te Amsterdam door J. ALLART is geschied, „als overtreffende en in oorspronglykheid en in naauwkeurigheid van overzetting en schoonheid van konst zeer ver de „Haagsche; terwyl de kostbare onderneming van den eersten, „door de navolging der oorspronglyke uitgave, recht heeft „om van het Letterminnend Publiek, eene byzondere ondersteuning en aanmoediging te verwachten" enz. enz.

, In den Boekwinkel van A. LOOSJES Pz. zyn onder anderen te bekomen de volgende nieuw uitgekomen Boeken, enz.

Nederduitsche.

Steenmeyer (*J.*) Leerredenen, gr. 8°.	*f* 1 - 5 - 0
Richardson Clarissa Harlowe, 6de Dl. gr. 8°. m. pl.	- 3 - 12 - 0
Plutarchus Levens van beroemde Mannen, 11de Dl. gr. 8°.	- 5 - 10 - 0
Deiman (*J. R.*) Over den Steen- en Metaalregen, gr. 8°.	- 0 - 11 - 0
Kotzebue (*A. von*) De Dochter van Pharao, 8°.	- 0 - 8 - 0
Tweede Brief of Bedenk. op den Br. van een Koopman.	- 0 - 5 - 8
Nederburgh (Mr. *S. C.*) Echte Stukken &c. gr. 8°.	- 1 - 10 - 0

Hoogduitsche.

Jorissen (*M.*) Erinnerungen an *H. van Alphen*, gr. 4°.	- 0 - 6 - 0

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 7. *Vrydag den 17 February.*

BERIGTEN.

RUSLAND.

PETERSBURG. Onze Regeering heeft van de twee naar *Japan* enz. afgezeilde Russische Schepen, van *St. Crux* op *Teneriffe*, de aangenaamste berigten ontvangen. Tot nog hadde geen van beiden zieken aan boord. De Chef van het Esquader, Heer *van Krusenstern*, geeft een loflyk getuigenis, van den yver, schikkelykheid en opgeruimdheid van geest, onder de Russische Matrozen, en is ongemeen voldaan over de hoflykheid en het goed onthaal van den Spaanschen Governeur. Hy deelt ook zeer belangryke Sterre- en Natuurkundige waarnemingen mede, die reeds op de reize gemaakt zyn. De Brief is van den 7 Novemb. l. l. toen men, 's anderdaags, naar *Rio-Janeiro* stond te vertrekken, alwaar men zich 3 weken zou ophouden; terwyl Dr. *Horner*, gedurende al dien tyd, zich met Sterrekundige waarnemingen onledig dacht te houden. Men had, op de reize van *Falmouth* naar *Teneriffe*, eene merkwaardige Verheveling, of vurige kloot, gezien, die zich zoo van naby vertoonde, dat het geheele Schip daar van verlicht was, en waar van de streep noch een geheel uur, na de verdwyning, een helder licht agter liet.

DUITSCHLAND en AANLIGGENDE LANDEN.

WENEN. De Heer JAICH, alhier, houdt zich, federt eenigen tyd, bezig met het vervaardigen van afbeeldsels der Oostenrykscbe Swammen, zeer juist en getrouw naar de natuur in wasch geboetseerd. Reeds is daar van eene eerste Afgifte, verzeld van een ophelderende beschryving door L. TRATTINNICK, gedaan, en tegen 2 Dukaten, waar voor de inteekening tot 1 April blyft openstaan, by den Boekhandelaar *Geistinger* te bekomen. Deze Afgift bevat 1. *Agaricus campestris*, de gewoone Paddestoel; 2. *Agaricus (Plauropus) Stypticus*, kleine Weide-Swam; 3. *Daedalea quercina*, Eikenlabyrinth-Swam; 4. *Daedalea Suaveolens*, welriekende Labyrinth-Swam; 5. *Boletus fumosus*, bruine Weide-Swam; en 6. *Boletus ungulatus*, Paardenhoef-Swam.

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

LEYDEN, *den 9 February.* Gisteren heeft de Hoogleeraar JOANNES VAN VOORST, *Theol. Doct. Antiq. Christianæ, Historiæ Dogmatum, et Exeg. N. T. Prof. Ordin.*, de waardigheid van *Rector Magnificus* van 's Lands Univerfiteit alhier nedergelegd, en den post van *Professor Theologiæ Ord.* ter gelyker tyd aanvaard, met het houden eener plegtige Redenvoering: *De* JOANNE AUGUSTO ERNESTIO *optimo post* HUGONEM GROTIUM *duce et magistro interpretum Novi Foederis*; dat is: „ Over JOANNES AUGUSTUS ERNESTI, na HUIG „ DE GROOT den besten voorganger en wegwyzer van „ de uitleggers van het Nieuwe Verbond;" en is opgevolgd door den Hoogleeraar SEBALD FULCO JOANNES RAU, *Theol. Doct. ejusdemque et Linguarum Orientalium, Poëseos et Orator. Sacr. Prof. Ord.* Tot Secretaris van den Akademischen Senaat is aangesteld de Hoogleeraar NICOLAAS GEORGIUS OOSTERDYK, *Med. Doct. ejusdemque Prof. Ord.*, die, na het proclameren van den nieuwen *Rector Magnificus*, het onlangs van wege het Staats-Bewind der Bataafsche Republiek aan den Akademischen Senaat bekend gemaakt Decreet, waar

waar by aan de Studenten en verdere Leden der Universiteit de voormaals genotene, en sedert 1795 ingetrokkene, Vrydommen worden te rug gegeven, op hoogen last, openlyk voorlas: 't geen met algemeene toejuiching wierd aangehoord. De aftredende *Rector Magnificus* had ook alvorens de Studerende Jongelingschap en overige Leden van 's Lands Akademie, op eene verrasschende wyze, met deze heuchelyke gebeurtenis geluk gewenscht.

DE SECRETARIS VAN DEN RAAD VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN.

AAN

DEN REDACTEUR VAN DEN ALGEMEENEN KONST- EN LETTERBODE.

BURGER!

In de maand Mey van het afgelopen jaar werd in uw geëerd weekblad geplaatst een bericht van wylen den Burger *J. van Heekeren*, wegens het voltooijen en door den Raad van Binnenlandsche Zaken by het Staats-Bewind indienen, der door de Burgers *S. J. Brugmans*, *P. Driessen*, *G. Vrolik*, *J. P. Deiman* en *G. G. ten Haaff*, vervaardigde *Pharmacopoea Batava*. — Dezelve is zedert door het Wetgevend Ligchaam, by Besluit van 29 July 1803, geäpprobeerd geworden, en tevens by het zelve Besluit, eenige bepalingen vastgesteld, zo nopens het drukken en uitgeven van voorschreven *Pharmacopoea*, als de daar van, onder speciale goedkeuring van het Staats-Bewind, te vervaardigen Nederduitsche vertaling, mitsgaders wegens het in werking brengen derzelve *Pharmacopoea*, en de verordeningen, waar aan de Apothekars, of die Apothekars-Winkels aan hunne huizen houden, zullen onderworpen zyn, zo in de Steden als ten platten Lande. — De Raad van Binnenlandsche Zaken daar op door het

Staats-Bewind zynde gelast geworden, het zelve te dienen van derzelver Confideratien en Advis, nopens de introductie van, en de wyze van executie omtrent de *Pharmacopoea Batava* en daar toe betreklyke verordeningen, heeft aan dezen last onlangs voldaan, met openlegging tevens van deszelfs gevoelen, nopens de beloning aan de Opstellers van dit werk aantebieden. —— En het is, ten gevolge daar van, dat het zelve Bewind, by Besluit van 26 January dezes jaars, N°. 27, deswegens, onder anderen, heeft geärresteerd, de navolgende bepalingen:

1°. Dat 'er dadelyk twee uitgaven van dezelve, als eene in groot *Octavo*, en een in groot *Quarto*, met breede randen, tot een meer gerieflyk gebruik in de Apothekers-Winkels, zullen worden opgelegd, volgens te bepalen Modellen.

2°. Dat van de voorsz. *Pharmacopoea Batava* zal worden in het licht gegeven, eene Nederduitsche vertaling, te vervaardigen door de Commissie zelve, welke de *Pharmacopoea* heeft opgesteld, doch waar van slechts eene uitgave in groot *Octavo* zal worden opgelegd, met faculteit tevens op de voorschreven Commissie, tot het opstellen en uitgeven van eenen *Commentarius* op dezelve *Pharmacopoea*, strekkende tot een Leerboek van Artsenymengkunde.

3°. Worden daar by gestatueerd eenige verordeningen omtrent den tyd wanneer de *Pharmacopoea Batava* door het Staats-Bewind zal worden gepubliceerd en verkrygbaar gesteld.

4°. Worden op de daar by vermelde wyze de Leden der Commissie tot vervaardiging der *Pharmacopoea Batava* verzogt, om by voortduring werkzaam te blyven, en, mitsdien zo wel afzonderlyk, als gezamenlyk, naauwkeurig aantekening te houden, van het geen dezelve, naar mate van den voortgang der Physische, Chemische, Medische en Pharmaceutische wetenschappen zal vermenen, dat eventueel zal kunnen strekken tot verryking en meerdere volmaking der *Pharmacopoea Batava*; onder gehoudenheid derzelve Commissie, om, by een daar toe dienende voordragt aan het Staats-Bewind, des nodig oordelende, om de *zes* jaren, te rekenen van den tyd waar op de *Pharmacopoea Batava* binnen deze Republiek zal zyn ingevoerd, naar gelang van

het

het gewigt van nuttige en noodzakelyke veranderingen, eenen *Appendix* tot dezelve te vervaardigen, en om insgelyks, des nodig oordelende, en mede na voordragt als boven, om elke 25 jaren eene algehele revisie over dezelve *Pharmacopoea* te laten gaan, dezelve op nieuw te bearbeiden; en zo wel de voorschreven *Appendices*, als nieuw bewerkte *Pharmacopoea*, ter bekrachtiging aan het Staats-Bewind intezenden; welke, goedgekeurd zynde, daar van telkens, by Publicatie aan den Volke zal worden kennis gegeven; terwyl voorts, ten einde de meergemelde Commissie in staat te stellen, om, zo dikwyls, door haar, eene zodanige gehele of gedeeltelyke Revisie der *Pharmacopoea* wordt ondernomen, op eene geregelde wyze, kennis te erlangen, van alle belangryke bedenkingen, of informatien, welke door de geaccrediteerdste Beoeffenaars der Genees-, Heel- en Artsenymengkunde binnen de Bataafsche Republiek, op grond van Theoretische kennis of Praktische ervaring, op de voorschreven *Pharmacopoea* gemaakt, of gegeven kunnen worden, de eventueel opterichten Departementale Commissien van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht, onder de verplichting worden gebragt, om, na deswegens by de geoeffendste Genees-, Heel- en Artsenymengkundigen onder hun ressort respectivelyk, de nodige renseignementen en elucidatien te hebben ingewonnen, alle zodanige Consideratien aan de voorschreven Commissie te suppediteren, als zy, ter volmaking der *Pharmacopoea Batava* zullen dienstig oordelen.

5°. Eindelyk zal aan ieder der Leden der voorschreven Commissie, de Burgers *S. J. Brugmans*, *P, Driessen*, *G. Vrolik* en *J. R. Deiman*, als mede aan de Weduwe van den Burger *G. G. ten Haaff*, by een vereerend Besluit van het Staats-Bewind, op pergament geschreven, tot een *honorarium* voor hunnen verdienstelyken arbeid, zo aan het vervaardigen der *Pharmacopoea Batava*, als het vertalen derzelve in de Nederduitsche Taal te kosten gelegd, worden aangeboden en ter hand gesteld, eene gouden Snuifdoos, met en benevens twee honderd gouden Ducaten, ofte de waarde van dien.

Ik heb vermeend, dat de mededeling dezer byzonderheden uwe lezers niet onaangenaam zoude zyn; terwyl

wyl ik voorts, onder verzekering van achting, my noeme

Uwen dienstvaardigen Medeburger,

In den Haag,
den 9 Febr, 1804.

WENCKEBACH.

IETS
OMTRENT DE ZEKERHEID DER
GESCHIEDKUNDE
EN HET GEWIGT VAN VERZAMELINGEN VAN
GEDENK- EN STAATS-STUKKEN,
ZOO IN 'T GEMEEN, ALS TEN OPZIGTE VAN FRIESLAND IN 'T BYZONDER,

Veel is getwist aangaande de zekerheid der Geschiedkunde, en die twist is, gelyk het gaat, over en weder te ver gedreven. Maar hoe zeer de Romeinsche Wysgeer, Redenaar en Staatsman Lib. II. *De Orat.* c. c. de Geschiedenis roemt, als een Getuige der tyden, het licht der Waarheid, het leven van 't Geheugen, en de verkondiger der Oudheid; hoe zeer, voorheen, de beroemde D. Heynsius in eene fraaie Redenvoering, en, in onze dagen, de Gottingsche Geleerde, Heyne *Opusc. Acad.* Vol. I. met zoo vele anderen, de voortreffelykheid der Geschiedkunde hebben opgevyzeld; leert echter de ondervinding maar al te zeer, hoe veel behoedzaamheid het geloven, zoo wel aan Geschiedverhalen, als aan Reisbeschryvingen, vordert. 't Was hier om, dat de geleerde Perizonius, wel eer in zyne Redenvoering: *De Pyrrhonismo historico*, de zekerheid in de Geschiedenissen onderzogt; en de Hoogduitsche beroemde Weguelin *over de Wysgerige beoefening der Geschiedkunde* in de *Nouv. Memoir. de l'Academ. Roy. de Berl.*

Jbrl. Tom. I, III, IV, VI en VII. de nauwsgezette oplettendheid omtrent de Geschiedenissen voorschreef, en derzelver regels bepaaldelyk voordroeg.

Niets brengt der Geschiedenissen meerdere zekerheid toe, dan de Verzamelingen van echte Gedenkstukken. Winnen het de oude Grieksche en Latynsche Geschiedschryvers, wat de bekoorlykheid van styl en cieraadjen van vernuft betreft; zy moeten, wat de trouw aangaat, voor de Hedendaagschen wyken. 't Is zoo: voor ruim eene eeuw en eerder, stelde men zich die oude Schryvers ter navolging voor; DE GROOT en HOOFT komen die schoonheid der Ouden zeer naby; maar zonder den roem dier groote mannen te betwisten, wie kan ontkennen, dat de latere wyze van Geschiedenissen te schryven, dat, (om dit uitstekend voorbeeld slechts by te brengen) *de Geschiedenis der Regeering van Keizer Karel* V. door ROBBERTSON, ver den voorrang verdient, welker Inleiding, de voortgangen der Volks-Maatschappyen, in Europa, na den ondergang van het Romeinsche Ryk tot den aanblik der XVI. eeuw, met die naauwe omzigtigheid, meesterlyk afschildert, dat gene stap gedaan wordt, zonder den voet op een echt bewysstuk te zetten. De wikkende en wegende WAGENAAR heeft mede dit spoor betreden; maar zyne Vaderl. Historie zoude nog volkomener zyn geweest, had hy van het geheele *Groot Charterboek* van F. VAN MIERIS kunnen gebruik maken. Wy houden het daar voor, dat niet alleen de verzamelingen van MABILLON, BALUZIUS, LINDENBROGIUS, MIRAEUS, REYMER, DU MOND, ROUSSET en anderen; maar ook de Nederlandsche, de Hollandsche, de Brabandsche, de Vlaamsche, Geldersche en Utrechtsche Plakaatboeken; de Plakaatboeken van Holland en Zeeland door CAU, S. v. LEEUWEN en SCHELTUS, met de Vervolgen; het Charterboek der Hertogen van Gelder en Graven van Zutphen door den Hoogleeraar P. BONDAM aangevangen; als mede de Handvesten, Octrooijen en Keuren van voorname Steden en plaatsen, als Dordrecht, Haarlem, Leyden, Amsterdam enz. van een onberekenbaar nut zyn voor de gewisheid der Vaderlandsche Geschiedenissen.

Hoe zeer Friesland steeds ryk was in doorgeleerde Mannen, zoo ontbrak het echter aan hun, die den moeijelyken, maar ondankbaren arbeid, van de Staatsstukken

 van

van dit Gewest te verzamelen, wilden op zich nemen. De Gedeputeerde Staat en Lid van de Houtvestery van Friesland, G. F. Baron THOE SCHWARTZENBERG EN HOHENLANDSBERG, Grietman over Menaldumadeel, ontwierp daar toe een plan, en wierdt tot dit werk, by besluit van de Staten van Friesland van 31 Aug. 1764, byzonderlyk gemagtigd, en geholpen door de aanschryving van Gedeputeerde Staten aan de Gerechten, om den Grietman SCHWARTZENBERG den toegang tot de Bewaarplaatsen der Gedenkstukken te openen. Hier door verscheen reeds, in 1765, eene Lyst van Gedenkschriften in 't licht; en, in 1768, kwam, te Leeuwarden by *W. Coulon*, het I. Deel van het *Groot Placaat- en Charterboek van Vriesland*, in folio, te voorschyn; aanvangende met de oudste Wetten der Frieschen, in 't Latyn; met eene vertaling daar naast; en eindigende met 1499. Eene breedvoerige Voorreden schetst het gewigt van dusdanige Verzamelingen, en vermeldt de bronnen, uit welken de stukken zyn opgespoord, niet alleen in Friesland, maar ook uit de Leenkamer van Holland en de Kamer van Rekeninge te Rysfel. De Hoogleeraar Jo. SCHRADER verheft den lof van dit werk in een schoon Latynsch Dichtstuk.

Het II. Deel verscheen in 1773, aanvangende met het Oud Annaal, of Landboek van KEMPO VAN MARTENA, en eindigende met 1542. De uitgebreide Voorreden loopt over vele onderwerpen, vooral over de kenmerken der echtheid van oude Gedenkstukken, en vermeldt ook een oud stuk van ingestelde Wetten, als mede de oude Wetten van den Upstalboom. Die Voorreden maakt ook gewag van een *Oud Registerboek of Schryfrol* door NICOLAUS JODOCE CLEUTING, geteekend 1554 en 1558; welk de Grietman SCHWARTZENBERG op hoogen prys stelt, en aan hem geleend was uit de ryke Boekery van den zeer Geleerden P. WIERDSMA, thans Secretaris van het Departementaal Bestuur van Friesland, en Lid der Commissie tot het vervaardigen van een Wetboek voor de Bataafsche Republiek.

Het III. Deel, bevattende stukken van 1543 tot 1578, verscheen in 1778; en het IV. Deel, houdende die van 1579 tot 1604, kwam in 1782 in het licht, beiden zonder eenige Voorreden.

De Grietman SCHWARTZENBERG overleedt den 6 Aug. 1783: dus vonden de Staten van Friesland, den

16 Mey 1786, dienstig, het Groot Plakaat- en Charterboek der Provintie te doen vervolgen, onder het opzigt van Commissarissen uit het Collegie der Gedeputeerde Staten, met deze bepaling, dat gene andere stukken zouden geplaatst worden, dan tot de Regeering, het Staatsrecht, den Godsdienst en het Kerkelyk Recht, wyders tot de Policie en 't Burgerlyk Recht van Friesland betrekkelyk: door welke bepaling vele stukken uit de bovengem. Lyst van 1765 zyn uitgevallen, en dikwyls door anderen vervangen. Dus is dan het V. Deel van *Frieslands Groot-Plakaat- en Charterboek*, te Leeuwarden by *H. Post*, in 1793, met een zeer kort Berigt, in 't licht verschenen; zynde wel een vervolg op de gemelde IV. Deelen, maar kunnende ook, uit hoofde van het nieuwe plan, als een nieuw werk op zich zelven beschouwd worden, en als eene byzondere Verzameling van Staatsstukken, gedurende de Staatsregeering uitgevaardigd; waarom dan ook, ten dien einde, een afzonderlyk tytelblad gedrukt is. Dit V. Deel bevat voor eerst het Wetboek der Staten van Friesland in 1602 vastgesteld, zynde verdeeld in IV Boeken, en ieder Boek in verscheidene Titels; door kundige Rechtsgeleerden ontworpen, en verders nagezien. Dit stuk bewyst, alschoon 'er geen Gewest is, 't welk zich meer naar het Romeinsch Recht regelt, dan Friesland, dat men aldaar echter toen reeds niet onverschillig was omtrent een Vaderlandsch Wetboek. Ten anderen bevat dit V. of I. Deel de Staatsstukken van 1603 tot 1686.

De Letterminnende wereld is dit Deel aan de arbeid en wetenschap van den Oudheid- en Rechtskundigen Mr. J. F. M. Herbell verschuldigd, die de geheele inhoud verzameld, nagezien en gerangschikt heeft; die ook dat Wetboek van 1602 met korte, maar zakelyke, aanteekeningen heeft voorzien, in welke hy tevens al het geen door latere plakaten of besluiten veranderd of vermeerderd is, heeft aangewezen, als mede de bronnen vermeld, uit welken de Opstellers van dat Wetboek geput hebben, en ook eindelyk de ingeslopene misslagen naauwkeurig opgespoord en verbeterd. De kundige Mr. Herbell, voor 1795 Secretaris van Franeker, en thans van Sneek, heeft ook de overige stukken, in dit Deel, met aanmerkingen verrykt. Het was het Lid van Gedeputeerde Staten van Lynden, Grietman van Opsterland, en de Secretaris Wyckel, wel-

ken door Gedeputeerde Staten, den 6 Novemb. 1788, benoemd waren, om met den Heer Mr. JOH. FREDR. MAUR. HERBELL eene overeenkomst aan te gaan, nopens het opzigt en den moeilyken taak van het verzamelen, nazien, drukken en uitgeven van 't Vervolg van 't *Friesche Groot Plak. en Chart. Boek*, waar toe de Hr. HERBELL zich dan ook heeft verpligt; te weten, om niet alleen uit het voorgem. Register van 1765 uit te monsteren, 't geen volgens het nieuwe plan niet behoorde geplaatst te worden; maar ook om van de gekozene stukken, volgens tydorde, Lysten te maken, en die, met zyne bedenkingen, aan gem. twee Commissarissen, VAN LYNDEN en WYCKEL, mede te deelen, om derzelver gedagten en goedkeuring te vernemen. De yver van die Commissarissen, om met naauwgezetheid dit werk te behartigen, deedt hun, de kundige Heeren S. BASSELEUR en P. WIERDSMA, als medeRaadsmannen verzoeken, met welken dus de voornaamste Bouwmeester van dit Werk, de Heer HERBELL, menigvuldige raadplegingen hieldt, ten huize van den letterminnenden Grietman VAN LYNDEN.

In de daad, het verzamelen van oude Gedenkstukken, is wel een zeer nuttig, maar tevens zeer moeilyk en ondankbaar werk, verslindt, met nazoeken en doorlezen, veel tyd, vordert eene gestadige oplettendheid; en heeft nog zelden die beloning, welke eene schitterende inval van vernuft, hoe weinig die ook zomtyds koste, wegdraagt. Het is hartelyk te wenschen, dat het volgende Deel, het welk waarschynlyk door de omwenteling van 1795 zal gestuit of vertraagd zyn, door de zorg en yver van Frieslands tegenwoordige Bestuurderen, nu spoedig mag volgen, daar nu nog de dienst daar toe voor handen is van eenen Man, wiens bekwaamheid uit dit uitgegeven Deel blykt, en die door zyne byzondere kennis in dit vak, voor dit groote werk geheel berekend is; die ook waarschynlyk vele belangryke stukken weet of bezit, die elders niet bekend, of zoo ligt niet te bekomen zyn.

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN,
AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

AARDRYKSKUNDE. *Algemeene Aardryksbeschryving*, gevolgd naar den derden druk van NOËLS Fransche vertaling van

de

de Algemeene Aardrykbeschryving van Guthry; vermeid met de nieuwste ontdekkingen, door Jacob de Gelder, *Mathematicus*. Eerste Deel. Te Amsterdam by *J. Allart*, 1803.

Tot nog toe, is geen vak van wetenschap, by deszelfs onderwys, hier te land, meer verwaarloosd, dan dat der Aardrykbeschryving. Ver de meeste Onderwyzers bepalen zich tot de armzalige gewoonte, om de werelddeelen, met derzelver landen enz., aan het geheugen der Jeugd te bevelen, somtyds ook door de voorhanden zynde Kaarten optebelderen, zonder den aard, de grootte, de uitgebreidheid der Aarde zelve, met haren loop en betrekking tot andere hemellichamen, zonder de verschynselen van elk byzonder land, met derzelver gronden, of zonder het klimaat, het land zelf, de gebergten, rivieren, geschiedenis, staatkundige betrekking enz. te verklaren. De voornaame oorzaak daar van ligt in het gemis van een gepast werk, dat zulks alles omvat, en alzo tot handleiding moet dienen. Eindelyk heeft onze kundige Landgenoot, de Hr. J. de Gelder, deze zo dringende behoefte vervuld. Uit de menigte van Geographische leerboeken koos hy het, in *Engeland* met roem bekende, werk van Guthry, en wel deszelfs laatste of 19de uitgave; legde zulks ten grondslage zyner behandeling; nam te baat de byvoegselen der Fransche vertaling van den Hr. Noël; vulde het gebrekige aan met dat alles, wat eene meer en meer toenemende kennis der Natuur- en Sterrekunde nog nader aan het licht heeft gebragt, en denkt alzoo, met deze zyne Beschryving, een volkomen stelsel der Aardrykskunde te leveren, waar van dit 1ste Deel de *Sterrekundige* behelst; het 2de de *Natuurkundige*, en het 3de de *Staatkundige* en *plaatslyke landbeschryving* zal bevatten. Eene onderneming van dezen aard is, in de daad, eene zeer belangryke bydrage tot den voordgang der wetenschappen, terwyl zoo vele van de Aardryksbeschryving, in den uitgestrekten zin, als waar in dezelve alhier voorkomt, eenen nieuwen steun ontvangen; gelyk zy zelve, wederom, aan vele anderen hare juistheid te danken heeft. In zo ver, verdient de Hr. de Gelder daar voor eene byzondere erkentenis, vooral daar zyne behandeling van dit uitgebreide vak alle blyken draagt van orde, naauwkeurigheid, en byzonderlyk van dien wysgeerigen tak, die zoo zelden voorkomt, en ook door hem met de meest mooglyke duidlykheid is gebezigd.

Na zich, in een welgeschreven *Voorbericht* en *Inleiding*, te hebben verklaard over zyn oogmerk, en over de wyze, waar op hy dit meent te bereiken, splitst hy dit *eerste* Deel in *zeven* Afdeelingen; waar van de 1ste behelst de beschouwing der Planeten, Cometen, vaste Sterren en verschillende wereld-stelsels; terwyl de 2de de schynbare gedaante des Sterren-

renhemels en de kennis van de Spheer behandelt. De 3de Afdeeling beschouwt de overeenkomst van den Aardbol met de schynbare gedaante des Hemels. De 4de handelt over de breedte en lengte der plaatsen. De 5de over de ware gedaante en grootte der Aarde, by het regte gebruik van den middag-cirkel, met de tafels, die hier toe behooren, en die naderhand dienen, om het stelsel der maten en gewigten te evenredigen, en den waren almanach te vinden. De 6de Afdeeling neemt de Hemel- en Aard-globen, het Tellurium en Lunarium te baat, om de voorgaande aanmerkingen optehelderen, en bevat alzoo 69 onderscheiden belangryke vraagstukken, die door de Globen kunnen worden opgelost: terwyl de 7de, of laatste, de famenstelling en het gebruik aanwyst van Land- en Zee-kaarten.

Reeds de eenvoudige opgave wyst de ongemeene belangrykheid van den inhoud; en, hoe zeer wy ook mogten vermoeden, dat, hier of daar, eene leemte plaats had, hoedanige in werken van dezen aard volstrekt onvermydlyk is, moet de Recensent echter, met de volste overtuiging, hulde doen aan deszelfs volkomenheid: als voldoende, zyns inziens, voor zoo ver hem de behandeling toeschynt, zonder hier in echter de berekeningen te begrypen, als welken hy, uit gebrek aan tyd, nog niet heeft kunnen nagaan, niet alleen aan de opgave van den titel, niet alleen aan de behoeften der Jeugd, en de verbeterde vereischten eener wetenschap, welke tot hier toe miskend werd, maar overtreffende in de daad alles, wat ergens, in eenig land, tot dit oogmerk, in het licht is verschenen. Met een byzonder genoegen, heeft de Recensent, ook in dit werk, gevonden, eene korte, doch naauwkeurige, beschryving van de verbeterde Aardglobe van onzen Landgenoot, den Hr. C. Covens, te *Amsterdam*, wiens zeer uitgestrekte kundigheden, yver en naauwkeurigheid, den regt verdienden lof ontvangen. Ook heeft hem by uitnemendheid behaagd de bescheiden toon, waar op de mindere verdiensten van vele geleerden en wysgeeren worden beoordeeld, als zynde ver verheven boven dat ellendig trots, waar mede zoms de Hr. Guthry, en velen zyner landgenooten met hem, alleenlyk de voordbrengselen van hunnen landaard verheffen, ten koste van alles, wat slechts uitheemsch is.

Een breedvoeriger uittreksel, waar by de aaneengeschakelde voordragt van den geheelen inhoud zou worden medegedeeld, gedoogt noch het bestek van ons Tydschrift, noch de aard van het werk zelf, welk, daar het eene zoo uitgebreide wetenschap behandelt, niet wel eene ineentrekking toelaat, zonder de kracht van het bewys te verminderen, dat meestal door berekeningen geltaafd wordt. Ook deze korte opgave zelve is genoegzaam, om elken beminnaar der Aardrykskunde te overreden, om dit boek zelf in handen te nemen, en alzoo

des-

desselfs waarde te kennen; gelyk de Recensent dan ook hartlyk verlangt, dat alle, tot nog toe gebruikte, Boeken in dit gewigtig vak, het zy voor het openbaar of afzonderlyk onderwys, die waarlyk meer dienden, om het geheugen der leerlingen te bezwaren, dan hunne kennis te vermeerderen, plaats zullen maken voor dit voortreflyk, en in zyne zoort tot hier toe éénig, Leerboek, tot welks even naauwkeurige voordzetting en voltooijing wy den Hr. DE GELDER allen voorspoed toewenschen.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 14 February 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

America 5 prCt. .	99¾ a 100¼
dito 4 prCt. .	97 a 98
dito dito met premie. .	106 a 106½
dito geconsolid. by Staphorst a 4½ prCt. .	69¾ a 70
Andeelen by Hope & Comp. enz. . . .	102 a 102½
Rusland 5 prCt. .	98 a 98½
Zweden 5 prCt. .	101 a 101½
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96½ a 97½
dito Kroon 4 prCt. .	96¼ a 96½
Keizer 5 prCt. .	90 a 90½
Keizer 4½ prCt. .	82 a 82½
dito 4 prCt. .	76½ a 76¾
Spaanse 5 prCt. .	93¾ a 94¼
dito 4½ losb. van 1804–7.	97 a 92
Engeland. Annuiteiten 3 prCt. . .	55 a 56
Fransche Rep. Geconsolid. renten . .	52¾ a 53¼

Wisselcours.

Op Londen. :	36:0 a 35:10
— Parys. . . .	55

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt. . .	39¾ a 40¼
dito a 2½ prCt. .	35¼ a 35½
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	51¼ a 51½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt. .	45 a 45½
dito 1801. a 3½ prCt. .	50¼ a 50½
dito Domeinen. 4 prCt.	69½ a 69¾
dito Vrywillig a 5 pCt.	76½ a 78½
Rescriptien Losb. 1804.	93 a 94
——— ——— na den Vrede. . .	51 a 51½

Holland.

Obligatien en Recepissen a 2½ prCt. . .	34 a 35½
Dito vrywillig a 5 prCt.	62¼ a 62½

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt.	33 a 34

Vriesland.

Obligatien a 2 prCt. .	37 a 38
Agio van de Bank. .	4½

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

De gelyktydige waarneming van buitengewoone bewegingen des Aardryks, in zoo vele verschillende Steden onzes Vaderlands, had het reeds buiten twyfel gesteld, dat zy aan éene of andere algemeene oorzaak toe te schryven waren, en men wagtte nog slechts de berigten uit andere streeken, om deze bewegingen stellig voor eene Aardbeving te verklaren. Die berigten zyn thans ontvangen. Het is de reeds zoo ongelukkige Spaansche Stad *Mallaga*, welke het eigenlyk toneel van dit vreeslyk natuurverschynsel geweest is. Op dien zelfden Vrydag, den 13 January, heeft men aldaar eenen schok gevoeld, die 55 seconden lang aangehouden heeft. Vier huizen zyn om verre geworpen, vele anderen beschadigd en onderscheidene grootere gebouwen uit hunne grondvesten geschokt. Gelukkig zyn slechts weinige menschen gekwetst; maar, by het afgaan der post, was de geheele Stad nog in de grootste ongerustheid; de lucht was donker en onstuimig, een der gewoone voorteekenen van zulk eene verwoestende gebeurtenis, en de inwooners, voor eenen nieuwen schok vreezende, vlugteden, hoopsgewyze, naar het vlakke veld.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Febr.	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
8	30. 4 30. 3 30. 1	34 39½ 41	N. W. W. b. Z. W. Z. W.	voormidd. bewolkt; verder betrokken en harde wind.
9	29. 9 29. 8½ 29. 7½	44 45½ 45	W. Z. W. W. b. Z. W. Z. W.	betrokken; tusschen beide wat regen.
10	29. 5½ 29. 4½ 29. 3½	45 48½ 46	W. —— Z. W.	voormidd. helder; 's namidd. betrokken; 's avonds regen.
11	29. 2½ 29. 2 29. 4	44 48 44½	Z. Z. O. ——	voormidd. betrokken; verder regenagtig.
12	29. 8 30. 0 30. 2	31½ [illegible] 25½	O. N. O. N. O. ——	storm; betrokken; 's avonds helder.
13	30. 3 30. 3½ 30. 3½	23 29 23½	O. N. O. —— ——	helder; zeer harde wind.
14	30. 3½ 30. 3½ 30. 3½	23 31 23	O. N. O. —— ——	harde wind; helder.

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 149; en te *Haarlem* 9, onder welke laatsten 5 beneden de 12 Jaren.

AMSTERDAM. Den 27sten January, is alhier, in het Luthersche Diaconie-Huis, overleden, *Hendrik Hansen Lendorp*, geboortig van Wankendorp, in het Hertogdom Holstein, in den ouderdom van 103 Jaren. Van zyn tiende jaar af had hy de Zee bevaren, driemalen Schipbreuk geleden, en in verder gevorderde jaren, als Leggerman, alhier op de Schepen gediend, tot dat hy voor omtrent tien jaren in het Diaconie-Huis wierd geplaatst. In den laatstvoorgaanden Zomer bevond hy zich nog in staat om in de Stads Plantagie te kunnen wandelen. Hy is tweemalen gehuwd geweest, de eerstemaal in het jaar 1747, te Vlissingen, uit welk Huwelyk hem veertien Kinderen zyn geboren, dewelken, zoo als ook zyn Vrouw, reeds allen overleden zyn. In het jaar 1777 is hy alhier ten tweedemale gehuwd, heeft nog ééne Dochter verkregen, welke in haar vyftiende jaar is overleden. Zyne laatste Vrouw leeft nog in het Diaconie-Huis, en is 70 jaren oud.

BEKENDMAKINGEN.

BIOGRAPHISCHE KAART VAN DR. J. PRIESTLEY.

Welk een aangenaam nut Dr. *Priestley*, door de uitgave van deze LEVENSKAART van *Mannen van naam, rang en verdiensten in allerleije standen*, hebbe toegebragt aan Geschied-Tydreekenkunde, Levensbeschryvers in alle Eeuwen en onder alle Volken, is overbekend. Als in eenen spiegel ziet men in dezelve het *gelyktydig leefperk* en ook de *opvolging* van *bynaar alle groote mannen*, van de *vroegste dagen af tot nagenoeg den dag van heden*. Schooner tafereel van *Volks-* en *Lands-vermaardheid* toch kan niet worden aangeboden noch *nuttiger in de beoeffening der Weetenschappen*, dan dit; het pryst zich aan door zyne *duidlykheid*, vooral door zyne naauwkeurigheid; en daar de grootte juist zo is, als die wezen moet, wordt het oog in de *beschouwing* en het *gebruik dezer* KAART niet vermoeidt. Alles is gemaklyk en net geklassificeerd; en van meer dan 2000 VERMAARDE MANNEN worden *naam, geboorte* en *dood* vermeld; een en ander aantoonende hoedanige *omwenteling* en *stremming* ook in de Weetenschappen hebben plaats gehad; welke de voordgang derzelven geweest zy, en *waar* en *wanneer*

neer zy *nu* eene BLYDE, *dan* eene DROEVE *gedaante* hebben moeten aannemen. De gezegde KAART is, begeleid van eene *keurige* BESCHRYVING, meerendeels van Mr. J. W. THIERENS, die zoo wel aan *Kaart* als *Boek* eenen hoogeren graad van volmaaktheid geeft, dan het Engelsch origineel — zelf bezit. Met *proefkaartjes* vooraan gevoegd dient, ter *aanwyzing* van het *recht gebruik der grootere Kaart*. Dezelve word uitgegeven en afgeleverd by de Wed. J. DOLL, op het Rockin, te Amsteldam, en verders alom. NB. Deze KAART is ook op doek geplakt met 2 gladhoute rollen te bekomen.

*** VOOR ONDERWYZERS DER JEUGD EN HUNNE KWEEKELINGEN, is by C. TIMMER, Boekhandelaar te Amsterdam, gedrukt en alom te bekomen nog een kleen getal Exemplaaren, van het welbewerkte en voor de Jeugd allerbelangrykst Werk, getyteld: ALGEMEEN OEFFENSCHOOL VAN KUNSTEN EN WEETENSCHAPPEN VOOR DE JEUGD, in Vraagen en Antwoorden. —— Dit Werk is zeer onderhoudende geschreven en allerbyzonderst geschikt, om als een HANDBOEK by het onderwys van Jonge Lieden, van beide Sexe, te worden gebruikt, daar het hen op eene gemakkelyke en aangename manier bekend maakt met onderwerpen, welke voor eene beschaafde Opvoeding volstrekt onmisbaar zyn. —— Meer gevorderde zelfs treffen hier voor hun allerbelangrykste zaaken aan; terwyl by elke weetenschap word opgegeven wat Schryvers over zodanig een onderwerp breedvoeriger kan worden nagezien en waar door den gebruiker van *dit* HANDBOEK zyne verdere studiën kan voortzetten. Iets, het geen men te vergeefs elders zoude zoeken. —— Hier meerder van den Inhoud te melden zoude overbodig zyn; het goed vertier derzelve zy genoegzaam, om dit Werk, *waar van nog maar weinig Exemplaren voor handen zyn*, algemeen te recommanderen. —— VYF UITSLAANDE *Natuurkundige* PLAATEN verçieren het zelve, en is gebonden in geel Carton. De prys is 25 stuivers.

*** By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te Haarlem, wordt heden uitgegeven en is alom te bekomen: *Aan myne Landgenoten en bizonder aan myne Mede-Ingezetenen van het Departement Holland*, ten geleide van een eerbiedig CONCEPT ADRES *aan het Wetgevend Ligchaam der Bataafsche Republiek*, wegens de heffing van 40 Millioenen, ter Bestryding van het te kort op de Algemeene Behoeften voor het Jaar 1804, door HOLLANDO-BATAVUS, in gr. 8vo. à 1½ stuiver.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 8. *Vrydag den 24 February.*

BERIGTEN.

SPANJEN.

MADRID, *den 12 January.* Voor weinige dagen is de Hoogleeraar *de Sesse*, die, met zyn gevolg, sedert 8 jaren, ter bevördering der Natuurlyke Historie, onze West-Indische bezittingen, zoo in Noord- en Zuid-Amerika, als op de Eilanden, die ons aldaar toebehooren, doorkruistte, van zynen togt alhier te rug gekomen. De Kruidkunde was wel het voorname doel dier reize, en de verzameling in dit vak is ongemeen ryk geweest; hebbende hy reeds sedert eenelyke jaren, van tyd tot tyd, allerleie soorten van Zaden aan de Europische Plantenkenners, gelyk mede zyne verzamelingen van gedroogde Planten, aan den Kruidhof alhier overgemaakt. Hy berekent, de Plantkunde met meer dan 2500 nieuwe soorten verrykt te hebben, waar van nog maar weinigen beschreven zyn. Ook kan nu de Ichthologie van *Bloch* met 80 nieuwe Species van Visfen vermeerderd worden. —— 't Geen dezen togt van des te meer belang gemaakt heeft, bestaat in het invoeren van 4 Schoolen voor de Nat. Historie en byzonderlyk voor de Kruidkunde, in die Provintien, waar deze wetenschap tot nog toe niet beoefend wierd.

Men verwacht den Heer *van Humbold*, in dit voorjaar, uit Amerika, alhier te rug, en vermoedt, dat hy mogelyk reeds onder weg is.

FRANSCHE REPUBLIEK.

PARYS, *den* 12 *February*. De stoute en geleerde Reiziger VAN HUMBOLDT, schryft, in een brief van de maand Juny des voorledenen jaars, aan het Nationaal Institut, dat hy in April eerstkomenden in Europa denkt te wezen. Hy zendt aan het zelve een kist met Delfstoffen van Mexico en Peru, bestaande in Porphyren, Onyxen, gedegen Yzer, een geheel nieuwe Fossile: als mede opgaven van Geographische liggingen, en eene waarneming van den overgang van Mercurius, te Lima gedaan.

In de zitting van den 30 January, heeft het Institut tot Correspondenten benoemd de Heren *Gauss*, te Bronswyk, *Piazzi*, te Palermo, en *Wedeking*, te Wenen. De Geometrische Afdeeling had daar en boven voorgesteld de Heren *Kramp*, *Burman*, *Schubert*, *l'Huilier*, *François Colmar*, *Paoli* en *Caluzzo*; de Mechanische de Hrn. *Fossombroni* en *Girard*, en de Astronomische de Hrn. Baron *v. Zach*, *Oriani*, *Burg*, *Olbers*, *Slop* en *Henry*. In de zitting van 6 Febr. heeft men gekozen de Hrn. *Humboldt* en *Klaproth*.

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

ALKMAAR, *den 6 February*. De zeer ervaren Heer JOSEPHUS VAN DAM, onlangs aangesteld tot Lector in de Ontleed-, Heel- en Verloskunde, heeft op heden dezen zynen post aanvaard met eene plegtige redenvoering: *Over de voortreflykheid van 's menschen natuurlyk zamenstel, en tegenoverstelling van eenigen der voornaamste afwykingen en gebreken.*

NIEUW-

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN,
AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

NATUURKUNDE. *De Mensch, zoo als hy voorkomt op den bekenden Aardbol, beschreven door* MARTINUS STUART, *afgebeeld door* JAQUES KUYPER. IIde Deel. Te Amsterdam by *Johannes Allart*, 1803.

In N°. 13. van dit Weekblad, voor het jaar 1803. gaven wy, by ons verslag van het 1ste Deel dezes voortreffelyken werks, een uitvoerig berigt omtrent deszelfs aard, aanleg en bedeeling. Wy mogen dus deze als bekend vooronderstellen en ons tot den inhoud van dit tweede Deel bepalen. Eer wy echter tot deszelfs opgave overgaan, kunnen wy niet afzyn ons hartelyke genoegen te betuigen over de aanmoediging, welke de verdienstelyke uitgever van dit werk, in een vry ruim vertier, gevonden heeft, om zyne even kostbare, als de Nederlandsche Druk-, Teeken- en Graveerkunst vereerende onderneming op denzelfden loffelyken voet voort te zetten. Tot deze laatste verzekering geeft ons niet alleen het thans aangekondigde Deel het volste regt, maar moeten wy 'er zelfs nog byvoegen, dat het zelve, ten aanzien der afbeeldingen, in schoonheid van uitvoeringe het eerste nog merkelyk overtreft. Eene meerdere losheid en bevalligheid van teekening; een fynere toets der graveerstift, en bovenal eene zachtere en aangenamer kleuring verhoogen in ons oog derzelver kunstwaarde nog boven die, welke wy aan de afbeeldingen, in het 1ste Deel voorkomende, met zoo veel regts toekenden. Ook vonden wy de verwachting, welke de bekende fierlykheid en kracht van styl, den Heer STUART eigen, ons deed opvatten, dat de bevalligheid der beschryvinge aan die der afbeeldingen ten volle zou beäntwoorden in dit Deel, niet minder dan in het voorgaande bevestigd. Laat ons, na dit algemeene, den inhoud van het 2de Deel kortelyk opgeven.

De beschryving der Zuidzee-Eilanden, in het eerste aangevangen, wordt in dit Deel voortgezet. De eerste plaats nemen de bewooners der dusgenaamde *Vrienden-eilanden* in; de tweede die van *Nieuw-Caledonie*, de derde die der *Marquisen-eilanden*, de vierde de bewooners der *Nieuwe Hebrisden*, terwyl de vier volgende beschryvingen aan de volkeren van *Nieuw-Zeeland*, de *Pelew-eilanden*, de *Admiraliteits-eilanden*, en *van Diemensland* zyn toegewyd. Op voorgang der geloofwaardigste reisbeschryveren, wier werken telkens aan den voet der bladzyden worden aangehaald, geeft de Heer STUART kortelyk verslag van de natuurlyke gesteldheid dezer Eilanden, mitsgaders van de uiterlyke gedaante, levenswyze, zeden, denkwyze, Godsdienstige en burgerlyke inrigtingen van hunne bewooners. By elke beschryving is eene

afbeelding gevoegd, naar die, welke in de beste reisbeschryvingen voorkomen, naauwkeuriglyk gevolgd, op welke een man en vrouw in hunne natuurlyke gedaante en meest gebruikelyke kleeding worden voorgesteld. Dezelfde afbeelding vertoont ons doorgaans of eene hunner woningen, of iets van hunne gereedschappen, huisraad en wat van dien aard meer is. Gelyk hier door de verscheidenheid niet weinig bevorderd wordt, zoo is dezelve insgelyks uitgewerkt door de afgebeelde personen in verschillende houdingen, werkzaamheden en toestanden, naar gelange de beschryving daartoe aanleiding gaf, voor te stellen; iets, waar in wy niet kunnen nalaten den goeden smaak en de gelukkige vinding des Kunstenaars te bewonderen. Wy zullen thans nog tot eene proeve van den styl en trant der beschryvinge, een klein gedeelte van dezelve, doch met weglating van de aangehaalde plaatsen uit Reisbeschryvingen, laten volgen, en kiezen daar toe uit het volgende berigt van den aard en het karakter der in beschaafdheid meest gevorderde Pelew eilanders, met de beschryving van het tafereel, 't welk twee derzelven afbeeldt, en, naar ons gevoel, alle andere afbeeldingen in schoonheid en belangrykheid overtreft. De bedoelde plaats komt voor op bladz. 186—188 van het werk, en luidt aldus: „ De aard van deze menschen „ werd opzettelyk door ons tot hier toe verzweegen, om den „ Lezer zelven dien reeds van vooren te doen opmaaken uit „ het geen wy van hunne zeden zeiden; en moet dezelve nu „ reeds als zeer gunstig zyn voorgekomen, het byeengeza„ melde wegens hun charakter uit hun gedrag jegens de „ Schipbreukelingen zal hun bovendien nog zeer veel goeds „ in hun hart doen vinden. Beleefd, oplettend, kiesch, wel„ meenend, gul, dienstvaardig, minzaam, gastvry: ziet daar „ de hoedanigheden van hun hart jegens Vreemdelingen, uit „ welken zich elk terstond zynen Vriend verkiest, zoo wel „ als onderling. Dievery alleen bezoedelde zomtyds den lof „ hunner Deugden by de Schipbreukelingen: maar de vreemd„ heid van alles, wat zy zagen, wekte verzoekingen, die „ slechts voor zommigen onwederstaanbaar werden, terwyl „ 's Konings Vaderlyke bestraffing de eer der gansche Natie „ reddede. Werkzaamheid daartegen onderscheidde hun allen „ op de loflykste wyze, daar mans en vrouwen niet slechts „ den arbeid maatiglyk verdeelden, maar de Koning zelf ge„ noegen in een werkzaam leven vond. Deze algemeene „ werkzaamheid, welke by de vrouwen den tyd, zelfs in za„ menkouting, niet laat verlooren gaan, behoedt deze men„ schen voor alle de dartelheden en ontuchtigheden der le„ digheid, terwyl hunne gezelligheid tevens en gemeenzame „ verkeering met vrouwen eene bevallige losheid en beschaaf„ de kieschheid aan hunnen ganschen geest verschaft. „ Wys„ geeren in tegenspoed, *Stoïcynen* in smarten, en Helden in

„ den

„ den dood, bezitten zy echter — zegt KEATE — in meer
„ aandoenlyke gevallen van het menschelyk hart de tederheid
„ der vrouwen."

„ Deze menschen zyn het, welken het nevensgaande tafe-
„ reel, volmaakt naar de oorspronkelyke voorbeelden en ge-
„ heel sprekende in hun minnenswaardig charakter, afbeeldt.
„ De man is het beeld van *Abba Thulle*, den Koning van
„ *Pelees*, de vrouw is *Ludee*, eene zyner Echtgenooten.
„ Het kunstpenceel heeft beiden geteekend in het genot dier
„ *zoete rust*, die, buiten den kryg, het deel dezer menschen
„ is. Met zachten wellust houdt de Man het oog geslagen
„ op het schoonste tooneel in de gansche Natuur, de zoogen-
„ de Moeder aan zyne voeten. Deze zit in een gedachten-
„ loos genot van al het verrukkelyke van haren staat, het
„ welk alzins uitdrukt, hoe volmaakt wel het thands is aan
„ haar hart. Het krygstuig te vervaardigen, is inmiddels het
„ handwerk van den Vader, die zoo veel dierbaars te be-
„ schermen heeft. Het Beekjen tusschen den bekaaiden oever
„ is de spiegel van beider hart. Terwyl het gansche tooneel,
„ schoon letterlyk, — laat my zoo schryven, — overgeno-
„ men naar den dyk en landingsplaats te *Pelew*, in de vol-
„ maakste harmonie staat met de afgebeelde menschen, en
„ een schildery helpt voltooijen, in ons oog even belangryk
„ voor het zedenlyk als voor het kunstgevoel."

Wy eindigen ons verslag met ernstige aanbeveling van dit uitmuntend werk aan allen, die op de uitbreiding van den Vaderlandschen kunstroem prys stellen, in den hartelyken wensch, dat eene steeds toenemende aanmoediging by den Schryver, Kunstenaar en Uitgever den lust en yver meer en meer moge aanwakkeren, om de aangevangene taak op eene even roemryke wyze voort te zetten.

OPVOEDINGS-SCHRIFTEN. *Handboek voor de Onderwyzers op de openbare lagere Scholen binnen het Bataafsch Gemenebest*, vervaardigd op last van den *Agent van Nationale Opvoeding*. Eerste Deel. Te Amsterdam by *Pieter den Hengst*, 1803. 488 bladz. 8°.

Het heeft den Vaderlande, sedert vele jaren, niet ontbroken aan verschillende soorten van goede, ja voortreflyke, lees- en leerboeken, zoo voor de Jeugd in het algemeen, als voor de School-Jeugd in het byzonder. Menig een zal zich zelfs eer over eene te ruime, dan over eene te bekrompene keuze in dezen beklagen. Ook heeft het niet gemangeld aan enkele uitmuntende geschriften, zoo over de ligchaamlyke en verstandelyke, als over de zedelyke opvoeding. Waren sommige over dit belangryk onderwerp, zoo als de alom bekende werken van CAMPE en NIEMEYER, van Duitsche afkomst; het

zevende en negende Deel der Verhandelingen, uitgegeven door *de Hollandsche Maatschappy der Wetenschappen*, te *Haarlem*, getuigen, dat 'er, ook ten dezen aanziene, op den Vaderlandschen grond, mannen gevonden wierden, zoo als *Camper*, *Hulshoff*, *van der Palm*, die, uit welk een oogpunt men de zaak ook beschouwe, voor gene buitenlanderen, in oordeel, schranderheid en eigen vinding behoefden te wyken of onder te doen.

Alleen heeft 'er, tot voor weinig jaren, alomme, en voorak ook in ons vaderland, eene schaarste geheerscht van goede, met oordeel, mensch- en kinder-kunde, opgestelde werken over eene gepaste inrichting der lagere Scholen. —— Dit onderwerp had, zoo het scheen, te veel van het Schoolmeesterlyke, dan dat het, door mannen van oordeel, kunde en smaak, zou hebben kunnen behandeld worden. —— Langzamerhand echter heeft men gezien, dat dit een vooroordeel was; een vooroordeel, te schadelyker, naar mate de gebreken der lagere Schoolen grooter waren, en de nadeelige invloed daar van, by het opkomend geslacht, meer in het oog lopende.

Het *Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, te *Vlissingen*, was, voor zoo verre wy weten, het eerste, 't welk, in de jare 1779, de aandacht van het algemeen, en wel bepaaldelyk ook van de Geleerden, op dit onderwerp trachte te vestigen; met zoo gelukkig een gevolg, dat het agtste Deel van hare werken, bestaande uit een aantal keurige Verhandelingen van in Kerk en School beroemde mannen, H. J. Krom, K. van der Palm, D. C. van Voorst en G. J. Nahuis, onzes inziens, moet geacht worden, de eerste grondlagen te hebben gelegd van dat meer oordeelkundig, en in de daad verbeterd, Schoolonderwys, waar aan de loflyke Maatschappy *Tot Nut van 't Algemeen*, naderhand zoo oneindig veel heeft toegebragt, en 't welk nu, sedert eenigen tyd, op hoog gezag, alomme met de allergezegendste gevolgen verder wordt ingevoerd.

Het ontbrak nu nog maar alleen aan een gepast handboek, waar in men alles, wat over dit onderwerp te zeggen valt, in eene geregelde en geschikte orde, volledig zou kunnen bygeen vinden; een Handboek, niet ten dienste van School-Onderwyzers alleen, om daar uit de aangelegenheid en de pligten van hunlieder post te leren kennen; maar ook ten dienste van het algemeen, om daar door volkomen, op de naauwkeurigste en overtuiglykste wyze bekend gemaakt te worden met den eigenlyken aard en het doel van de verbeterde School-inrichting, en de redenen waarom het zelve in de daad dien grootschen naam, boven het oudere en gebrekkige verdiene.

Het is zoo, 'er waren wel enkele stukjes over dit onderwerp voor handen, zoo als de zeer bekende en met recht be-

benoemde Prysverhandelingen *over de gebreken in de Burgerscholen*, van den oordeelkundigen Schoolmeester, nu Schoolopziener, HENDRIK WESTER, in de oude Pekel-Aa, en HORSTIG, Consistoriaal-Raad en Superintendent te Buckeburg; als mede het *Rapport over den staat en de middelen ter verbetering der lagere Scholen, door eene daar toe benoemde Commissie, by den Raad der Gemeente van Leyden, ingeleverd* 28 *Juny* 1790, *te Leyden by Herdingh en Du Mortier*, 1796, inzonderheid de Inleiding en het tweede Deel; maar toch waren die stukken, of al te bepaald voor Schoolonderwyzers ingericht, of te zeer vermengd met enkel plaatslyke omstandigheden, of ook in het algemeen niet uitvoerig en volledig genoeg: dan dat men het opstellen van zulk een hier bedoeld Handboek, ook maar in eenig opzicht als overtollig zou hebben kunnen aanmerken.

Van zulk een volledig, uitmuntend en in alles aan het oogmerk beantwoordend Handboek, hebben wy nu het genoegen, onze landgenoten, het eerste Deel te mogen aankondigen. Wy hebben het zelve met ongemeen veel genoegen gelezen, en onder dit lezen dikwerf bewonderd den geest van orde, de juistheid, het oordeel, de schranderheid, het volledige en onpartydige, waar mede de kundige Schryver, A. VAN DEN ENDE, zoo wy wel onderrecht zyn, voorheen Predikant te Rozendaal en te Voorschoten, nu Lector in de Natuurkunde te Haarlem, dit geheele onderwerp behandeld heeft. — Doch het wordt tyd, dat wy den Lezer, zoo kort mooglyk, eenig verslag geven van dit waarlyk classiek, en in zyn soort eenig en geheel oorspronklyk werk.

Wat de uiterlyke vorm, inrichting en verdeling betreft: zo heeft het zelve veel overeenkomst met dat van NIEMEYER over de Opvoeding en het Onderwys. — Na eenige algemeene bedenkingen over de noodzaaklykheid van onderwys in de jeugd en de zorg van den Staat, vooral in deze laatste tyden, voor de openbare zoogenaamde lagere Schoolen: geeft de Schryver § 3. bl. 9, het oogmerk en de verdeeling van dit zyn werk op, hier in bestaande, dat het zelve in driën zal verdeeld zyn, zullende het *eerste* deel behelzen algemeene grondbeginselen, betreffende het openbaar lager Schoolwezen, het *tweede* deel opgeven de voorname gebreken, die, binnen dit Gemenebest, in het openbaar lager Schoolwezen plaats hebben, en het *derde* deel voordragen eene verbeterde inrichting van het openbaar lager Schoolwezen binnen deze Republiek. —— De beide eerste deelen worden in dit Boek afgehandeld; het laatste zien wy met verlangen in een tweede Boekdeel te gemoet.

Het *eerste* deel, meestal handelende over de bedoelingen van het openbaar lager Schoolwezen, is wederom in onderscheiden onderdeelen verdeeld, allen de aandacht van den le-

zer in het algemeen, en van den Schoolonderwyzer in het byzonder, hooglyk verdienende, doch tot welker opgave, wy ons, om de uitgebreidheid der ftoffe, en de naauwkeurigheid der behandeling, niet verder kunnen inlaten. Alleen kunnen wy niet voorby den lezer te doen opmerken, dat de S. § 3. en 12. bl. 19 en 40, zich, ten aanzien van het hoofddoel der Schoolinrichting, in dezer voegen uitlaat, dat, „ *vooreerst*, „ het eigenlyk gezegd onderwys, of het aanleeren der konften „ van lezen, fchryven en rekenen, dusdanig moet ingericht „ zyn, dat het ftrekke om de vermogens van het verftand te „ ontwikkelen, het zelve optefcherpen en met zulke kundig„ heden te verryken, als in iederen ftand onontbeerlyk zyn; „ dat, *ten anderen*, de vorming van het hart der jeugd, de „ aankweking der beginfelen van eerbied voor het Opperwe„ zen, deugd en goede zeden, verre van alleen te behoren „ tot de huislyke-opvoeding, boven alles ook een gedeelte „ moeten uitmaken van de zorg der Onderwyzers op deze „ Scholen, of wel dat de vorming van het hart zou kunnen „ worden aangemerkt als het hoofd-doel van het openbaar la„ ger Schoolwezen, waar toe de ontwikkeling van het ver„ ftand, het aanleeren van gepaste kundigheden, en de befcha„ ving van het uiterlyke, als middelen, dienstbaar waren; „ dat, *ten derden*, ook de befchaving van het uiterlyke, in„ getogenheid en welgemanierdheid door goede Schoolwetten „ en toezicht der Onderwyzers, moeten bevorderd worden, „ alles evenwel flechts *in zo verre*, als het geluk der kinde„ ren zelve, en hunne nuttigheid en bruikbaarheid voor den „ Staat, in den kring waar toe zy behoren, daar door, voor „ zo veel het hoogstnodige aangaat, kan bevorderd worden; „ dat, *ten vierden*, door de gezondheid des lighaams voor „ de onbelemmerde werking der zielsvermogens zulk een we„ zenlyk vereischte is, ook de zorg voor het lighaamlyke van „ de bepalingen en inrichtingen in eene wel aangelegde open„ bare lage School niet kan worden uitgefloten; — *einde„ lyk*, dat de bereiking van deze oogmerken door middel van „ verbeteringen in het Schoolwezen en in de School-inrichtin„ gen, zeker, hoewel niet op eens, maar langzamerhand kan „ worden te gemoet gezien." —

Onder de algemeene vereischten van een welingericht openbaar lager School, telt de Schryver zeer te regt op, dat het volgende behore (zie § 14. bl. 43.): 1°. een goed verftandig, kinderlievend Onderwyzer; 2°. onderricht in de meest noodzaaklyke kundigheden; 3°. goede duidlyke, en trapswyze aaneengefchakelde Schoolboekjes; 4°. eene goede, bevatlyke, verftandige en aangename leerwyze; 5°. behoorlyke oplettenheid op de vorming van het hart en de uiterlyke befchaving; 6°. eene welgeregelde en gepaste School-orde, School inrichting, Schoolwetten, waar onder de verdeeling in clasfen, de School-

exa-

examens en Schoolbezoeken; 7°. een ruim en wel van tafels en banken enz. ingericht Schoolvertrek; 8°. medewerking van Ouders en anderen; 9°. een geregeld en werkzaam Schoolopzicht, ook om den Meester tot zyn plicht te houden; eindelyk een *Handboek* dit alles duidelyk en zoo veel mooglyk practisch ontwikkelende en voordragende.

Het tweede deel, verre het uitgebreidste, handelt over de gebreken in het openbaar lager Schoolwezen. Na eene korte inleiding, onder anderen vermeldende waar in dit gedeelte des Handboeks verschille van het hier over geschrevene in het achtste Deel der Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap, en in de Prysverhandeling van H. WESTER: geeft de S op, dat dit deel ten onderwerp zal hebben de gebreken betreklyk de School-Onderwyzers; — het onderwys; — de boekjes; — de leerwyze; — de bedoeling, die men zich met de Schoolen en derzelver geheele inrichting pleeg voor te stellen; — de School-orde, School-inrichting en Schoolwetten; — het plaatslyke der Schoolvertrekken en de zorg voor de gezondheid; — de medewerking der Ouders, en eindelyk over die in het opzicht. —

Het is ons niet mooglyk den S. in het behandelen van alle deze onderwerpen, ook maar van verre, te volgen. Genoeg zy het den lezer te berichten, dat elk gebrek hier het onderwerp van een afzonderlyk hoofdstuk uitmaakt, en dat alles op de volledigste, keurigste en oordeelkundigste wyze wordt afgehandeld, met aanhaling, daar het te passe komt, van voorbeelden uit de daaglyksche ondervinding, of uit vorige Schoolinrichtingen ontleend, zoo dat men hier alles, ook wat de geschiedenis der School-inrichtingen betreft, zal by een vinden, wat 'er bykans over dit onderwerp, nuttig en dienstig kan gezegd worden. —— Over de School-Onderwyzers handelende, bepaald zich, onder anderen, de Schryver by de wyze waar op voorheen deze menschen aangekweekt en bevorderd wierden, mitsgaders over hunne sobere bezolding, en het gebrek van aanmoediging en handhaving in hun post. Over de onderwerpen des onderrichts sprekende, merkt hy zeer te recht op, dat dit, in zommige opzichten, veel te uitgebreid, in andere opzichten veel te gebrekkig, en in alles niet geschikt was naar de verschillende vatbaarheid en behoeften der leerlingen. —— Ongemeen lezenswaardig is ook het geen hy vermelt over de voormalige Schoolboeken; over het gebruik of liever *misbruik* van den Bybel tot een spel- en leesboek; over vele godsdienstige leerboekjes; over de onoordeelkundige en voor kinderen zeer onaangename leerwyze; over het verkeerd beloonen en straffen; mitsgaders over vele andere dingen, die de verstands-ontwikkeling en de zedenverbetering lynrecht in den weg stonden. Het noodzaaklyke van een gestadig en eenparig werkend toevoorzicht, zoo over

 den

den Meester, de leerlingen, als wel byzonder over de onderwys-methode, wordt opzetlyk in het laatste hoofdstuk aangewezen, en getoond wat daar in voormaals gebrekkig en verkeerd was. — Wat de meermalen gemaakte en ook meermalen opgeloste zwarigheid betreft, als of de thans bedoelde Schoolverbetering de lagere clasfen voor hunne gewoone bezigheden min gefchikt zou maken: deze wordt opzetlyk, bondig en alles afdoende voorgedragen en opgelost, in het begin des Boekdeels § 9—11. bl. 30—40.

Wy hopen, dat het vervolg, over de dadelyke Schoolverbetering, fpoedig het licht moge zien, en beloven ons, reeds by voorraad, hier van geen minder nut, dan wy vertrouwen, dat reeds dit eerfte Boekdeel zal kunnen opleveren.

KUNSTEN.

Het lot der vermaarde verzameling van Schilderyen en Gemmen des gewezen Hertogs van *Orleans*, heeft reeds lang de nieuwsgierigheid van alle Kunstenaren en Liefhebberen gaande gemaakt. Zie hier een meer naauwkeurig berigt daaromtrent, dan 't geen men tot hier toe kon geven.

Kort na het uitbreken van de Omwenteling befloot de Hertog zyne Schilderyen van de Italiaanfche en Franfche Schoolen te verkoopen. Hy deed ze, in 1791, voor 750,000 Liv. over aan den Hr. *Eduard Walkiers*, te Brusfel, die ze naar Engeland meende te zenden. Reeds waren zy te Havre, toen *Laborde Mercville*, een Neef van *Walkiers*, dien het fpeet, dat deze voortreffelyke verzameling naar Engeland zou gaan, hem overreedde, om hem de koop over te doen. Dit gefchiedde, onder beding, dat *Walkiers* 32 ftukken voor zich daar uit zou nemen. *Laborde* liet in zyn Hof, te Parys, een Zaal bouwen, om 'er de ftukken op te hangen. Maar de beroertens van 1792 maakten hem bekommerd voor het behouden van dezelve: en deden hem befluiten, om 'er mede naar Engeland te gaan; alwaar hy ze tot 1797 bewaarde. Reeds was hy met zyn Schat in Frankryk te rug gekeerd, toen de 18de Fructidor hem op nieuw deed vlugten. Toen, wanhoopende, om deze kostbaarheden voor zyn vaderland te kunnen bewaren, verkocht hy ze, voor 1,044,000 Liv. aan den Hertog van *Bridgewater*, den Grave *Carlesfey*

en

en Lord *Gower*. Dezen deelden de besten onder elkanderen, en verkochten de overigen. —— De ſtukken uit de Nederl. School behield *Orleans* tot 1792, wanneer hy ze aan een Engelschman, *Stade*, afſtond, die ze vervolgens by enkelden verkocht. De verzameling van geſneden Steenen (468 ſtuks), wierd door den Baron *Grimm*, voor de Keizerin van Rusland, voor 450,000 Liv. overgenomen. Een Onyx, waar op Agrippina, Druſilla en Julia afgebeeld zyn, en welke voor een wonder van Natuur en Konſt gehouden wordt, wierd meer dan 100,000 Liv. waardig geſchat; ſchoon de Grootvader des Hertogs daar voor niet meer dan 30,000 Liv. had betaald.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 21 February 1804, in Amſterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt. .	99¾ a 100¼
dito 4 prCt. .	97 a 98
dito dito met premie. .	106 a 106½
dito geconſolid. by Stap-horst a 4½ prCt. .	69¾ a 70
Andeelen by Hope & Comp. enz. . .	102 a 102½
Rusland 5 prCt. .	98 a 98½
Zweden 5 prCt. .	101¼ a 101¾
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 99
dito Leen en Wisſelb. 4 prCt.	96¾ a 97½
dito Kroon 4 prCt. .	96 a 96½
Keizer 5 prCt. .	90 a 90½
Keizer 4½ prCt. .	82 a 82½
dito 4 prCt. .	76½ a 77
Spanje 5 prCt. .	96½ a 94¾
dito 4½ losb. van 1804–7.	97 a 92
Engeland. Annuiteiten 3 prCt. . . .	55 a 56
Franſche Rep. Geconſolid. renten . .	52¼ a 52¾

Wisſelcours.

Op Londen. :	36:0 a 35:10
— Parys. . . .	53

BINNENLANDSCHE.

Bataaffche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt. . .	39½ a 40
dito a 2½ prCt. .	35¼ a 35½
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	50¼ a 50¾
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt. .	44¾ a 45¼
dito 1801. a 3½ prCt. .	49¾ a 50¼
dito Domeinen. 4 prCt.	69½ a 70
dito Vrywillig a 5 pCt.	76½ a 78
Reſcriptien Losb. 1804.	93 a 94
———— —— na den Vrede. . .	50¼ a 50¾

Holland.

Obligatien en Recepisſen a 2½ prCt. . .	34 a 35½
Dito vrywillig a 5 prCt.	62¼ a 62¾

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt.	33 a 34

Vriesland.

Obligatien a 2 prCt. .	37 a 38
Agio van de Bank. .	4⅞.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

De aanmerkelyke Zonverduistering, op gisteren voorgevallen, is alhier, zoo veel het doorgaans zeer ongunstig weder dit toeliet, op de Sterrewagt der Hoogeschool waargenomen. De heldere lucht van daags te vooren had my eene tamelyk voldoende tydsbepaling, door vele overeenstemmende hoogten veroorloofd te nemen, en ik was, door den eenparigen gang van ons Slinger uurwerk, op 3″ à 4″ voor den tyd zeker. — Gelukkig in der daad; want de dag der verduistering gaf gene genoegzame gelegenheid hier toe, daar de Zon noch aan den Meridiaankyker, noch door overeenstemmende hoogten alhier was waar te nemen. — Het begin of de eerste aanraking der Maan zag ik ten 10u 45′ 39″ ware tyd alhier, en ik meene reden te hebben, deze waarneming voor vry naauwkeurig te houden, vooral daar de Zon op dat oogenblik zeer helder door de wolken heenbrak. — Spoedig wierd zy weder bedekt en ons schoot niets overig, dan de toenemende verduistering, afgebroken, en voor weinige oogenblikken in hare schyngestalten te zien. Alleenlyk nam ik, ten 11u 43′ 8″ noch den ingang eener voorname vlak, die juist op de Zon was, waar. De Zon bleef voorts door wolken bedekt, en men zag haar den geheelen dag niet weder. — Hoe weinig ook deze Zon-Eclips, gelyk ik vrees, door de min gunstige luchtsgesteldheid aan andere Sterrekundigen, zoo wel als aan myne hoop, van een zoo zeldzaam verschynsel aan een onbewolkten hemel te mogen waarnemen, voldaan hebbe, verheuge ik my nogthans haar gezien, en vooral het begin Sterrekundig waargenomen te hebben; daar het zelve met myne slechts ruwere berekening volkomen overeenstemt; schoon my, aan den anderen kant, het gemis van eenen Heliometer by elke schyngestalte eenigermate bedroefde. Waarlyk, elke Eclips moest, myns oordeels, het getal der liefhebberen der Sterrekunde vermeerderen, daar hare berekening, zoo juist met de waarneming overeenkomende, een lofspraak is voor het menschelyk vernuft, en de verbazende hoogte, waar toe men zich trapswyze verheven heeft, doen bewonderen. — Nu hebben wy, die deze gedeelten onzer planeet bewoonen, geen

aan-

aanmerkelyke Zonverduistering voor 1842 te wachten, wanneer op den 8. July de Zon, doch noch ſterker dan nu, verduisterd zal worden: wie gevoelt hier niet de verhevenheid der Sterrekunde, daar wy het uur en minuut, waar op die verduistering zal voorvallen, nu reeds met dezelfde zekerheid voorzeggen kunnen, waar mede wy thans onze waarnemingen der voorledene Zon-Eclips verhalen.

Wat wyders de omſtandigheden der waargenomene verduistering betreft; — de bewolkte lucht verhinderde ons de vermindering van het licht (daar toch ſlechts een vyfde gedeelte der Zon ons verlichtte) waar te nemen: — doch de rand der Zon was aan het verduisterd gedeelte zeer ſcherp, het welk welligt een ſterk bewys voor de geringheid van den Maandampkring oplevert, daar wy, by de Maanverduisteringen, de ſchaduw onzer Aarde, doorgaans, zeer flaauw begrensd zien, het welk buiten twyfel door onzen dampkring grootendeels veroorzaakt wordt.

Leyden, den 12 Febr. 1804.

V. BEECK CALKOEN.

AMSTERDAM, *den* 11 *Febr.* Het ongunſtige weêr verhinderde, dat ik van de merkwaardige Zon-Eclips, op dezen dag, niet dan het begin hebbe kunnen waarnemen: ik obſerveerde met een 7 voets Acromatiſche kyker van *Dollond* 87½ vergr.

Het begin ten 10u 48′ 17″. ware tyd.

De Heer *O. S. Bangma* had de omſtandigheden van deze Eclips met de uiterſte oplettendheid berekend, en het begin gevonden om 10u 47′ 52″ w. t. dus maar 25″ verſchil. De Heer *Bangma* had echter het Meridiaan verſchil tusſchen Amſterdam en Parys op 10′ geſteld, dat 10′ 10″ had behooren te zyn; zoo dat het verſchil tusſchen de waarneming en berekening ſlechts 15″ bedraagt: een verſchil, dat by alle verbetering der Maan-Tafels nimmer geringer verwagt kan worden.

J. F. KEYSER.

WEER-

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Febr.	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
15	30 2¾	*23	N. N. O.	bewolkt, omtrent betrokken; tusschen beide wat sneeuw.
	30. 2¼	38	N.	
	30 2	34	——	
16	30. 2¼	30½	N.	bewolkt.
	30. 2½	38	——	
	30 2	27½	N. O.	
17	30. 3½	24½	N. O.	helder; 's avonds, betrokken.
	30. 3½	35	N.	
	30. 1¾	31½	W. N. W.	
18	30. 2¼	33	N. O.	voormidd betrokken; verder wolken.
	30. 3¼	33	——	
	30. 3¼	28	——	
19	30. 3¾	33	Z. O.	omtrent betrokken; dampig; tusschen beide wat regen.
	30. 2	40	N.	
	30. 2	35	——	
20	30. 2¾	36	N.	bewolkt,
	30. 2½	43½	N. N. W.	
	30. 2½	37½	——	
21	30. 3¾	40	N. N. W.	windig; voormidd. bewolkt; verder betrokken; 's avonds regenagtig.
	30. 3¾	46	N. W.	
	30. 3¾	41	——	

* 's Morgens ten half zeven uren 16 graden.

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

OVER DEN OORSPRONG VAN HET WOORD

GALYMATHIAS.

Men heeft dit woord, 't welk *onzin*, *wartaal*, beteekent, van de Franschen ontleend: en de gelegenheid, waar by het ontstond, wordt gezegd de volgende te zyn geweest. Een Fransche Boer, met name *Mathias*, was in een regtsgeding gewikkeld over een Haan, die in het Latyn *Gallus* heet. De Procureur, die, volgens de gewoonte in vroegere tyden, in de Latynsche taal pleitte, bediende zich, daar by, dikwyls van de woorden *Gallus Mathiæ* (de Haan van Mathias), doch versprak zich ook eenige reizen, door *Galli Mathias* (de Haans Mathias) te zeggen. Daar dit nu geen verstaanbaren zin opleverde, gaf dit aanleiding, om, in 't vervolg, de-

deze kwalyk geplaatste woorden *Galli Mathias*, in een te smelten, om daar mede een voordragt zonder slot of zin aanteduiden.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 174; en te *Haarlem* 10, onder welke laatsten 4 beneden de 12 Jaren.

BEKENDMAKINGEN.

*** J. ALLART, Boekverkooper te Amsterdam, geeft uit: ALGEMEENE AARDRYKS-BESCHRYVING, gevolgd naar den *derden druk* van NOELS *Fransche Vertaling* van de *Algemeene Aardryks-beschryving* van GUTHRY, zynde de Negentiende Engelsche Uitgave, met aanwyzing van de jongste *veranderingen* in Europa, zo ten aanzien van de *Verdeeling* der Landen, als ten opzichte der *Regeeringsvormen*, en verrykt met de nieuwste ontdekkingen, door JACOB DE GELDER, *Mathematicus*.

Deze volledige nieuwe AARDRYKS-BESCHRYVING, waar in niet alleen de *Politieke*, maar ook de *Handelbetrekkingen*, benevens de voordbrengselen van *Natuur* en *Kunst*, van alle de onderscheidene Landen en Volkeren, naauwkeurig worden behandeld en aangewezen, en waarom het zelve voor den *Staatsman*, *Koopman*, *Zeeman*, *Reiziger*, en, met een woord, voor ieder beminnaar der Wetenschappen, van de uitnemendste nuttigheid kan gerekend worden, is in zeer weinig tyds in 't *oorspronglyk Engelsch*, negentien malen gedrukt. Nu laatstelyk, binnen 2 à 3 Jaren, zyn van dezelve drie Fransche drukken, achter elkanderen, in 't licht gekomen, welke Editie door den Heere NOEL is uitgegeven, met alle die nieuwe Ontdekkingen, Verbeteringen en Veranderingen aangevuld, welke, na de jongste Engelsche Uitgave, van eenig belang konden geoordeeld worden. Dezelve is voorzien van een uitmuntende ATLAS, van de nieuwste en beste Kaarten, van alle de byzondere Landen, tot welker volmaking boven alle andere, tot nog toe bekende Kaarten, de Heer NOEL zich alle mogelyke moeite heeft gegeven. De Vertaling en verzorging dezer Uitgave, heeft op zich genomen, de Heer JACOB DE GELDER; (wegens zyne bedrevenheid in dit vak alomme bekend) welke dit uitmuntend Werk met de hoogstmogelyke naauwkeurigheid in 't Nederduitsch zal trachten in het licht te brengen, ook nog de *Atlas* van *Kaarten* op nieuw te bewerken en te verbeteren, volgens de laatste ont-

dek-

dekkingen en veranderingen in Europa, en daar naar het werk zelve inrichten, zo dat het in veel opzichten meer als *origineel*, dan als naarvolging moet worden beschouwd. Het eerste Deel van het zelve, behelzende de *Sterrekundige Aardryks-beschryving*, met de noodige ophelderende *Platen* en *Tafels*, wordt thans uitgegeven en is alomme in de Boekwinkels te zien en te bekomen. Het Publiek kan hier uit over de behandeling dezes werks oordeelen.

*** Heden is by de Wed. J. DOLL, op het Rockin, te Amsterdam, van de pers gekomen en alom verzonden:

DE STAATKUNDE der EUROPEESCHE MOGENDHEDEN, nopens het BESTUUREN van VOLKPLANTINGEN, onderzocht en beoordeeld door HENRY BROUGHAM Junior. Eerste Deel, in gr. 8vo, uit het Engelsch door P. VAN YZENDOORN, voorheen *Raad en Burgemeester der Stad Rotterdam, benevens Bewindhebber van de O. I. Maatschappy*.

By gemelde Wed. J. DOLL zyn nog eenige Exemplaren te bekomen van:

G. K. v. HOGENDORP, Verhandelingen over den OOST-IND. HANDEL en de KAAP DE GOEDE HOOP, 3 Stukken, in gr. 8vo.

——————— Brieven aan een Participant in de O. I. COMP., 3 Stukken, in gr. 8vo.

*** De Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te Haarlem, geeft uit en heeft alom verzonden: *Vrymoedige Voorstellingen, om te kunnen dienen ter overweging van een Ontwerp ter stichting van een* VEE-ARTZENYKUNDIGE SCHOLE *in ons Gemeenebest, door* J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, Medicinæ Doctor en Prælector in de Natuurlyke Historie op 's Lands Universiteit te Leyden enz. à *f* : - 18 - : NB. *Dit voor alle Liefhebbers van den Vaderlandschen* LAND- EN VEEBOUW *zo zeer belangryk Werkje, is doorvlochten met verscheiden aangenaame en onderhoudende bizonderheden, en gedrukt in denzelfden smaak als des Auteurs Natuurlyke Historie van Holland.*

*** In den Boekwinkel van A. LOOSJES Pz. zyn onder anderen te bekomen de volgende nieuw uitgekomen Boeken, enz.

Nederduitsche.

Kotzebue De Toneelspeeler tegen dank, 8°.	*f*	0	6	0
Nieuwenhuys (A.) Verh. over den Lieschbreukband, gr. 8°. m. p.	-	1	8	0
Verbaal van den Heer *Luning* &c. gr. 8°.	-	0	5	8
Bekn. Romeinsf. Gesch. 2de Dl. m. k. by *Leeuwestyn*, gr. 8°.	-	3	0	0
Sententien van *Story* &c. &c. gr. 8°.	-	0	16	0
Hageman (G.) De Vuurproef, Toneelsp. 8°.	-	0	14	0

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1804.

N°. 9. *Vrydag den 2 Maart.*

BERIGTEN.

FRANSCHE REPUBLIEK.

PARYS. Het ſtuk Gyps, over twee maanden, te *Pantin* gevonden, en bevattende een aanmerkelyk gedeelte van een viervoetig Skelet (zie onze voorgaande N°. 4.) is, door den Prefect der Seine, in wiens handen het gekomen was, uit naam der Gemeente van Parys, geſchonken aan het Muſeum van Natuurlyke Historie; en vervolgens aan den Hr. *Cuvier*, een der leden van het beſtuur over dit Kabinet, overhandigd, om het te onderzoeken.

Dit Skelet was niet van een Ram, gelyk in de meeste tydſchriften gezegd is, maar wel van een dier onbekende ſoorten van dieren, welker beenderen in onze Steengroeven verſpreid liggen, en die een tusſchen-geſlacht opleveren tusſchen de Tapir en de Rhinoceros. Men had tot nog daar van geene anderen, dan losſe ſtukken gevonden, als brokken van den kop, de pooten enz.: en reeds was het den Heer *Cuvier* gelukt, om uit deze losſe ſtukken een geheel geraamte by een te brengen.

Het brok van Pantin heeft het voordeel van verſcheidene gedeelten te bevatten, die men tot heden nog niet

by elkaar gevoegd zag, en dient gevolglyk ter bevestiging van het reeds bekomene, door het by een brengen van vroeger gevondene brokken.

Men ziet daar in een gedeelte van de onderkaak, een boven- en onderkies, de halswervelbeenderen, die van de ruggegraad, tot op de vyf benedensten toe; de ribben, het schouderblad, den schouder, de beiden beenderen van de voorpooten, een gedeelte van het bekken, een van het dybeen, en een der schenkelbeenderen; maar de kop en de pooten ontbreken.

Daar ondertusschen dezen reeds in andere stukken gevonden zyn, kunnen nu deze laatst ontdekten dienen, om de kennis van het soort te volmaken, en zyn dus van des te meer waarde, daar men ze bezwaarlyk by elkaar zal vinden in eene orde, zoo na aan de levende natuur komende.

Dit viervoetig dier is een van de zes soorten, door *Cuvier* reeds omschreven, volgens de beenderen onzer Steengroeven, en waar van 'er nog geen op de tegenwoordige oppervlakte der aarde levendig is weder gevonden, door Reizigers of Natuurkenners.

Het zelve is grooter dan een Vos en kleiner dan een Schaap. Het stuk van Pantin wyst aan, dat het op zyn minst zestien ribben moet gehad hebben. Alle de soorten van het geslacht, tot welk het behoort, waar aan *Cuvier* den naam van *Palaeotherium* heeft gegeven, hadden, gelyk dit, kiezen, nagenoeg met die van den Rhinoceros overeenkomende, met slag- en snytanden, gelyk die van den Tapir, terwyl de gedaante der beenderen van den kop het zeer waarschynlyk maken, dat het dier een snuit had, als deze laatste.

DUITSCHLAND en AANLIGGENDE LANDEN.

KONINGSBERGEN, *den* 12 *February.* De beroemde Wysgeer en Hoogleeraar alhier, EMMANUEL KANT, die zich, door zyne Schriften, by de geleerde wereld een zoo grooten naam gemaakt heeft, is, dezen ochtend, ten 11 uren, aan een verval van krachten, in het 80ste jaar zynes ouderdoms overleden.

DANIEL MELANDERHIELM,

Koningl. Zweedsche Kanzelary-Raad, Ridder van de Noordster, Hoogl. in de Sterrekunde, te Upsala, aanhoudend Geheimschryver van de Kon. Akademie der Wetensf. te Stockholm, en lid van verscheidene zoo in- als uitlandsche Akademien en Geleerde Genootschappen enz.

D. Malanderhielm werd, op den 9 November des jaars 1726 geboren. De eerste jaren van zyne jeugd leveren niets byzonder merkwaardigs op, dan dat de veelbelovende jongeling de Akademische lessen op de Universiteit van *Upsala*, met zulk eenen uitstekenden yver waarnam, als niet missen kon hem in vorderingen verre boven zyne Medeleerlingen te doen uitmunten, en tevens zynen Leermeesteren byzonderlyk in het oog te vallen. Onder de laatsten was voornamelyk *Klingenstierna*, op dien tyd Hoogl. in de Wiskunde aan die Hooge School, en naderhand Onderwyzer van den Kroonprins *Gustaaf*, (Vader van den thans regeerenden Koning), die in onzen *Melanderhielm* niet slegts eene groote neiging, maar ook een ongemeen geschikt talent voor de Wiskundige Wetenschappen bespeurde. Deze spoorde hem derhalven tot die beöefening krachtdadig aan: gelyk hy dan ook, onder deszelfs leiding, weldra daar in tot zulk eene hoogte klom, dat hy, in zyn 26ste jaar, met een Verhandeling voor den dag kwam, welke meer geleek naar het werk van een volleerd Meester, dan van een aankomenden leerling. Diestyds twistte men nog over de waarheid en toereikendheid der *Newtoniaansche Fluxie-* of der *Leibnitziaansche Differentiaal*-Rekening. *Melanderhielm* gaf, in het jaar 1752, zyne eerste Akademische Dissertatie in het licht: *de Natura et Veritate Methodi Fluxionum*, waar in hy een Geometrisch bewys voor deze manier van rekenen aanvoerde, dat veel beknopter en bondiger was, dan dat van den beroemden *Mac-Laurin*. Zulk eene intrede in de geleerde wereld stak te zeer uit, om *Melanderhielm* al spoedig geen post, naar verdiensten, te bezorgen. Hy

werd derhalven reeds in het jaar 1757 tot Adjunct van den Hoogl. in de Sterrekunde, *Strömer*, en, vervolgens, na diens overlyden, in 1761, tot werkelyk Hoogl. in die wetenschap benoemd.

Kort na het aanvaarden van dezen post gaf hy, in 1762, zyne merkwaardige Verhandeling uit, in welke hy zich als een diepdenkenden Uitlegger van *Newton's* Schriften vertoonde. De titel dezer Verhandeling is: *Isaaci Newtoni Tractatus de quadratura Curvarum, in usum Studiosæ juventutis mathematicæ explicationibus illustratus a Daniele Melandro, Astronomiæ Professore Upsal.* Dit stuk baarde veel opziens, en wierd, door de grootste Wiskundigen van dien tyd, inzonderheid door *Euler* en *d'Alembert*, met de hoogste goedkeuring ontvangen. *Melanderhielm* zoo gelukkig geslaagd zynde, by zyn eersten stap, op de verheven baan der hoogere Meetkunde, ging voort op dezen glansryken weg, met aanhoudende onderscheiding. In 1769 schreef hy zyne *Lineamenta Theoriæ lunaris:* daar hy echter, in Zweden, geen Drukker kon vinden voor een zoo diepzinnig werk, 't welk weinig aftrek beloofde, zond hy zyn Handschrift aan zynen Vriend en Correspondent, den geleerden Barnabiter *Paul Frisi*, te Milaan. Deze door en door kundige Geometrist, die de waarde van dit stuk wist te schatten, liet het te *Parma* drukken, onder den titel: *Danielis Melandri & Pauli Frisi alterius ad alterum de theoria lunæ Commentarii. Frisi* vond het stuk van zoo veel belang, dat hy 'er eene afzonderlyke Verhandeling van hem zelven *de Supputandis motuum lunarium aequationibus* byvoegde. 'Er waren, in dien tyd, nauwlyks zes Wiskundigen in geheel Europa, die het durfden ondernemen, om over zulk een onderwerp te schryven. Reeds negen jaren te voren (in 1760), had onze *M.* zyne aanmerkingen op de Theorie der Maan van *d'Alembert*, in het 22ste Deel van de Gedenkschriften der Zweedsche Akademie, te Stockholm, in 't licht gegeven.

Wy gaan met stilzwygen voorby het groot aantal van kleinere stukken, uit zyne pen gevloeid en geplaatst in de Akademische Schriften van het Upsalsche en Siener Genootschap van Wetenschappen, en vergenoegen ons met slechts eene korte aanhaling van eenigen der voornaamsten, die hy in de Verhandelingen van de Stockholmsche Akademie der Wetens. heeft doen plaatsen.

In

In het 33ſte Deel dier Verhandelingen, van het jaar 1771, toetst hy de vraag, „over de meerdere of mindere duurzaamheid der zichtbare wereld, met behoud der krachten, daar aan, by den aanvang, medegedeeld;" en bewyst daar by, dat de wet der zwaarte, naar de vierkante reden der afſtanden, het best berekend is voor de tot hier toe plaats hebbende werkingen tot de beſtendigheid van het Planetenſtelſel, en van alle mogelyke zwaartekrachts-wetten, die zich ergens naar de afſtanden regelen, het eenigſte is, waar door, wanneer men algemeene, in de natuur beſtendig waargenomene, bewegingswetten aanneemt, de natuur kan onderhouden worden, en, gevolglyk, het eenigſte, 't welk tot deze verhevene en groote oogmerken kan dienen."

In het 4de Deel der nieuwe Zweedſche Verhandelingen, onderzoekt hy den uitterlyken vorm der Kanonnen, op eene Wiskundige wyze, toont aan, dat de daar aan, by het gieten, gegevene gedaante zeer veel verſchilt van die, welke zy, volgens Wiskundige gronden behoorden te hebben, zoo wel tot beſparing van metaal, als tot het gemakkelyker vervoeren en behandelen.

In het 6de Deel dier nieuwe Verhandelingen, toest hy eene Differentiaal-vergelyking, van eene zeer zamengeſtelden vorm, welke de aandacht en overweging der beroemdſte Geometristen had gaande gehouden, vermits het op de integrering van zulke vergelykingen aankomt, wanneer men de bewegingen der Maan uit de wetten van algemeene zwaarte, gelyk mede de perturbatien der Planeten, uit die wetten, wil opmaken.

Hy had zynen ſtervenden Leermeester en Voorganger, *Strömer*, moeten beloven, het eerſte Sterrekundig Leerboek in Zweden te zullen ſchryven: en hield dit zyn woord in 1779, wanneer hy dit Leerboek, aan zyn Vriend *Paul Friſi* opgedragen, te *Stockholm*, *Upſal* en *Abo*, in twee 8vo Deelen, uitgaf onder den titel: *Conſpectus prelectionum Academicarum, continens fundamenta Astronomiæ; auctore Daniele Melanderhielm, Astron. Prof. Reg. Upſal &c.* Dit werk wierd niet alleen in Zweden, maar ook buiten 's lands, met zulk eene graagte ontvangen, dat het zelfs, te Milaan, by het *Collegio della Brera* tot een grondſlag van de openbare lesſen diende. Hoe gunſtig het insgelyks in Frankryk beöordeeld wierd, kan men zien uit het *Journal des Savans*

van Maart 1780. De aftrek daar van was zoo groot, dat het, binnen weinige jaren voor geen geld te bekomen was. *Melanderhielm* gaf derhalven, op verzoek der Kon. Zweedsche Akademie, in 1795, een tweeden druk, en wel in de Zweedsche taal, in 2 groot 8vo Deelen uit: de kosten van welke uitgave, die op 450 Dukaten liepen, de Akademie voor haar rekening nam. Ook deze druk was in twee jaren weder geheel uitverkocht.

In het jaar 1796 legde *M.*, in eenen sukkelenden ouderdom van 70 jaren, zyn post aan de Universiteit neder, echter met behoud van zyne jaarwedde, nevens den titel van *Professor Emeritus*. Zyn oogmerk was een stil leven te gaan leiden, en zich geheel aan zyne geliefde wetenschap te wyden: dan juist op dat pas viel de plaats van Geheimschryver by de Akademie der Wetenschappen, te Stockholm, open; welken post hy, op aandrang dezer Maatschappy en van zyne Ambtgenooten, zich liet bewegen te aanvaarden, alhoewel niet dan onder het voor hem zoo vereerend beding, dat de jaarwedde, op dien post gesteld, onder twee jeugdige Geleerden, van uitstekende bekwaamheden, ter hunner aanmoediging zou verdeeld worden. *Svanberg*, die door zyne Mathematische kundigheid uitmuntte, was de eene, en *Sjosten*, die zich op de Natuurkunde, met zoo vele talenten, toelegde, de andere, waar op de keuze viel. De eerste wierd by de Sterrewacht der Akademie tot Waarnemer aangesteld, en naderhand, gelyk bekend is, by de Laplandsche Graad - meting gebruikt: de laatste wierd verpligt, om Natuurkundige lessen te geven.

Gelyk een tweede *Lalande*, niets meer ter harten nemende, dan om met onvermoeiden yver, en eigen opoffering, de verhevendste der wetenschappen te bevorderen en te verbreiden; zag men hem, zelfs in zyn hoogen ouderdom, een der gewigtigste ondernemingen, de *Laplandsche* Graadmeting, tot stand, en, onder zyn geleide, ten einde brengen: waar door ons thans nieuwe uitkomsten en verbeteringen, omtrent de ware gedaante der Aarde, zyn opgeleverd.

Zoo vele verdiensten, omtrent de wetenschappen, konden geenzins miskend of onbeloond blyven. Koning *Gustaaf* III. verhief *Melanderhielm*, in het jaar 1773, in den Zweedschen Adelstand; by welke gelegenheid

by

hy (gelyk in Zweden gebruikelyk is) zyn naam *Melander* in *Melanderhielm* veranderde. In 1780, verwierf hy, ten teeken der Koningl. te vredenheid, eene aanzienlyke vermeerdering van Wedde. In 1785 wierd hy, tot Ridder van de Noordster-Orden benoemd, en, in 1801, schonk hem de thans regeerende Koning den titel van Kantzelary-Raad. Hy is, sedert 1789, Weduwnaar; hebbende in dat jaar zyn geliefde Echtgenoote verloren; by welke hy twee kinderen verwekte, die in de vroege jeugd reeds gestorven zyn. Geen afstammelingen kunnende nalaten, heeft hy zyne aanzienlyke en uitgezochte Wis- en Sterrekundige Boekery, die uit meer dan duizend Werken bestaat, aan de Universiteit van Upsal vermaakt, met een fonds, uit welks renten deze Boekverzameling, jaarlyks, kan vergroot worden.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

Geschiedkunde. *Levensgeschiedenis voor Jonge Lieden*. III. Deel, behelzende *het Leven van* James Cook, door C. Rogge. Te Leyden by *D. du Mortier en Zoon*, 1804.

Onder de nuttigste geschriften voor de Jeugd behoort, ongetwyfeld, dat gedeelte, welk de geschiedenis dienstbaar maakt ter vorminge van goeden smaak en van edele geneigdheden. Eerst dan voldoet zy aan hare verhevene bestemming. En zo uitgebreid alsdan de oude en hedendaagsche geschiedenis zelve is, zo onbeperkt is ook alsdan de keus. Bepaalt deze zich, echter, tot uitmuntende Mannen of Vrouwen van onzen leeftyd, en vooral tot zodanigen, die niet alleen het land hunner geboorte of opvoeding, maar die, door hunne edele bedryven, alle werelddeelen aan zich verpligteden, zo veel te hooger ryst hare waarde. Het is juist deze hooge waarde, welke zich kenmerkt in de alhier opgegeven *Levensgeschiedenis van* James Cook. Een Man, uit den Boerenstand afkomstig; als Matroos aan de Zeevaart verbonden; als Schippersmaat en Stuurman op onderscheiden reizen gediend; eindelyk, als Scheepsbevelhebber naar de Zuidpool gestevend, en, in deze hoedanigheid, de belangrykste ontdekkingen voor zyn vaderland, en ook voor de geheele Scheepvaart, hebbende gedaan: zulk een Man verdient lof, bewondering en navolging. Zulk eene Schets is vooral zeer gepast voor landen, wier voornaam bestaan in den Koophandel gelegen is, alwaar de Jeugd van

alle ſtanden tot lust voor den Zeedienst, tot yver in het verkrygen der nodige kundigheden van het Zee-wezen, tot moed in het doorſtaan van gevaren, niet genoeg kan worden aangemoedigd. Uit dezen hoofde, is ook de keus van zulk een onderwerp by uitnemendheid gepast voor dit ons Gemeenebest, welk in de Zee niet min zynen weldoener, dan zynen vyand, vindt. Maar bovenal voortreflyk is de wyze, waarop de Hr. Rogge deze geſchiedenis behandelt, daar zy ons niet alleen, met alle juistheid van verhaal, den beroemden Cook leert kennen in alle zyne onderſcheiden betrekkingen; niet alleen zyne verdienſten kenſchetst in de meenigte van gevaarvolle ondernemingen; maar nog daar en boven doorweven is met allerlei aanmerkingen, welke juist geſchikt zyn, om met voordeel te werken op het verſtand en hart der Jeugd. By dit alles paart zich nog eene eenvoudigheid en klaarheid van voordragt, door welke de Schryver toont, geheel meester te wezen van zyn onderwerp, en zich naar aller vatbaarheid te kunnen ſchikken: eene begaafdheid, welke zoo vaak mangelt in geſchriften, aan de Jeugd toegewyd, offchoon zy indedaad een onontbeerlyk vereischte moet genoemd worden. Eene uitmuntende Kaart, door den kundigen van Baarsel vervaardigd, draagt insgelyks by, om de Jeugd zelve met de gewigtige reizen en ontdekkingen van Cook aanſchouwlyk bekend te maken. In de daad, zoo iets geſchikt zy, om belang te verwekken by eene leergierige Jeugd; zoo iets haar kan aanvuren tot navolging van edele bedryven, die tot heil van land en volk ſtrekken, dan is het de toon, waar op de Hr. Rogge alhier geſchreven heeft, en zyne jonge lezers alzo verrykt met onderſcheiden kundigheden, welke, echter, door hem altyd worden gewyzigd tot veredeling van het hart. Eene dringende aanbeveling van zulk een voortreflyk geſchrift zou eene belediging zyn voor eenen Man, die het zich ten pligt maakt, om zyne verkregen, en waarlyk zoo zeldzame, kundigheden aan het belangryk vak der Opvoeding toetewyden.

Zedekundige Wysbegeerte, Samuelis Joannis van de Wynpersse *Oratio Inauguralis de Amore Dei erga ſe ipſum, omnis veræ ſalutis, omnis inter homines Juris, omniumque noſtrorum officiorum, fonte: publice dicta ad diem* XII. *Novembris* MDCCCIII. *cum extraordinariam philoſophiae in Academia Lugduno-Batavâ profesſionem ſolemniter adiret.* Lugd. Bat. apud *Sam.* et *Jo. Luchtmans*, 4°.

De geëerde Curatoren of Opzigters van 's Lands Univerſiteit te Leyden, oordeelden met regt, dat de hooge jaren en langdurige dienst van den Hoogleeraar D. van de Wynpersse, hunne aandagt en voorziening verdienden: die hooge jaren vorderden, dat dien beroemden Hoogleeraar een hulp in den

last van het dagelykfche onderwys wierde toegevoegd; zyne lange en getrouwe dienst billykten, dat zyne bekwame Zoon, die, reeds voorheen, voor zyn beroep, als Kerkleeraar, te Amfterdam, den post van Hoogleeraar in de Wysbegeerte, te Groningen, (alwaar ook zyne Vader, in dien Tak, Hoogleeraar geweest is,) hadt bekleed, tot zynen hulp en byftand wierde verkozen. Hoe aangenaam deze toevoeging aan den Eerwaarden Grysaard moet zyn, is gemakkelyk optemaken; terwyl dezelve ook het vooruitzigt geeft, dat dezelfde Leertrant, dezelfde Geest van onderwys. in Redeneer-, Overnatuur- en Zedenkunde, zal blyven ftand grypen; niet alleen om dat de Zoon byzonderlyk in de School zyns Vaders gevormd is, maar ook, om dat reeds uit de Redenvoering van den Hoogleeraar Sam. Jo. van de Wynpersse, in 1787, te Groningen, „Over „ het voorzigtig Beftuur der vereenigde denkbeelden:" (*De regimine idearum connexarum prudenter inftituendo*) gehouden, als mede uit de hier boven aangekondigde Redenvoering, en 's mans andere geleerde Gefchriften, als daar is zyne *Verhandeling ftrekkende tot Betoog, van het eeuwig en onveranderlyk onderfcheid van zedenlyk goed en kwaad, of deugd en ondeugd* enz. Amft. 1800. (welke door het Haagfche Genootfchap tot verdediging des Christelyken Godsdienst met den gouden Eerprys is bekroond) blykt, dat de Zoon die Leerftellingen van zynen Eerwaardigen Vader, by voorkeur, als de gegrondfte heeft aangenomen. Het komt hier weinig te ftade, dit wysgerig Leerftelfel te verheffen, of te wederfpreken: het is hier van meer belang, den inhoud dezer aangekondigde fraaie Redenvoering te doen kennen.

Daar ligt een grondbeginfel in het menfchelyk verftand, het welk beftendig naar de oorzaak, naar de reden *waarom*, ftreeft: men ontdekt het al vroeg in de kinderen, zoo dra zy eenige kennis bekomen, en niet zelden baren hunne vragen: *waarom dit*, en *waarom dat?* vergelegenheid, wat te antwoorden. De Koningsberger Wysgeer Imm. Kant plaatst dit onder de betrekking in Tyd; brengt het tot Oorzaak en Gewrogt; tot het Veronderftellende Oordeel, en den zamenhang der elkanderen opvolgende ftaten of gefteldheden der dingen; tot de *analogia fuccesfionis*, waar door *Niets zonder genoegzame oorzaak gefchiedt*. Op dit grondbeginfel, de agtfte Categorie by Kant, rust ook de *Mechanica* of Werktuigkunde.

Dog hoe dit zy, en hoe het met de ontwikkeling der grondvermogens van het menfchelyk verftand gelegen is, dit is zeker, men vraagt fteeds naar het *waarom?* men wil tot de eerfte oorzaak doordringen; hierom vroeg ook eens een Chineesch Keizer aan eenen Franfchen Zendeling, waarom 'er tog een Heelal was? en onze Wysgeren hebben reeds lang gevraagd, waarom God de Wereld heeft gefchapen? Waarom

wy rechten hebben, en waarom wy aan zekere pligten zyn onderworpen? De Hoogleeraar SAM. JO. VAN DE WYNPERSSE tragt dan hier van de oplossing te geven, en die eerste reden in de LIEFDE VAN GOD TOT ZICH ZELFS aan te wyzen. Dit Betoog loopt in deze geregelde orde af.

„ Al wat denkt, gevoelt en zich zelve bewust is, bemint zich zelven. Wy kunnen die zelfsliefde aan het Goddelyk Wezen niet betwisten. In God is die liefde eene standvastige goedkeuring van zich zelven, en neiging tot zyne eigene verhevene natuur. God kent zyne deugden en volmaaktheden en keurt die goed; niets kan zynen wil wederstreven; Hy is dus vry van alle zorgen. Doch by den Mensch is, na de verbastering of den val, die zelfsliefde aan vele gebreken onderworpen. Al wil de mensch het goede, hy is dikwyls verblind; hy wordt door hartstogten, door nyd, haat, wraakgierigheid enz. vervoerd, en heeft dus met zeer vele gebreken te worstelen.

„ De Zelfsliefde van God is de eerste bron van zoo veel Goeds, welk de Mensch geniet; de Schepping van het Heelal vloeide uit die Zelfsliefde voort: God zorgt voor het geschapene, en behoudt zyne Schepsels, om dat Hy zich zelven lief heeft; Hy beöogde het Heil van het Heeläl, wanneer Hy deszelfs zamenstel vastdelde. Echter is het geluk en behoud van 't Heeläl geenzins de hoogste reden, het uiterste oogmerk der schepping, maar veeleer Gods Zelfsliefde; het ten toon spreiden van zyne Magt, Kracht, Heerlykheid en Goedheid, welker erkenning de ware Eerdienst van God is.

„ Hoe meer God zich zelven lief heeft; hoe meer Hy wil, dat de Vroomen, die Hem eeren, gelukkig zyn; dus, hoe meer de Mensch aan Gods welbehagen gehoorzaamt, hoe gelukkiger hy is; dit geluk is hier de rust der Ziele, en hier namaals eene wooning en verblyf onder de Godzaligen.

„ Gods Zelfsliefde, is ook de bron der Goddelyke wetten en van alle pligten. God onderscheidt de vroomen van de boozen, om dat Hy zich zelven lief heeft; Hy schryft ze allen wetten voor, en uit die wetten volgen Regten en Pligten: die dan even zeer als de Wetten zelven, van Gods Zelfsliefde afdalen. Alle Zedenlykheid is van de Goddelyke Wet; dat is, van Gods Zelfsliefde oorsprongelyk. De Mensch is verpligt aan Gods Wetten te gehoorzamen, niet om derzelver nut en voordeel voor den Mensch, hoe ontegenzeggelyk ook anders, maar om zyne betrekking als Schepsel tot God, als zyn Schepper, den Maker en Onderhouder van 't Heeläl. Gods Zelfsliefde is het Grondbeginsel van Gods Zedenlyke volmaaktheden; dit is de *subjectiva Moralitas* of de onderwerpelyke Zedenlykheid. De Zedenlykheid der Menschen is alleenlyk eene *objectiva Moralitas*, eene voorwerpelyke en uitwendige Zedenlykheid, die alleen uit de betrekking van den

Mensch

Mensch tot God ontsproit. Gods Wetten zyn geen losse nuttige Raadgevingen; het zyn integendeel bevelen en geboden, aan welken de mensch, als onderdaan van God, verpligt is te gehoorzamen.

„ De Zelfsliefde bewoog God, om wetten te geven, en die met belooningen en straffen te bekrachtigen; die Zelfsliefde wil dus, dat die wetten worden nageleefd; hier uit vloeit Gods Rechtvaardigheid voort; waar uit de eerste en Hoogste Wet, of het Grondbeginsel van 't Natuur-Recht, kennelyk wordt: namenlyk: *Voldoe aan de Goddelyke oogmerken, voor zoo veel die, uit de natuurlyke orde der dingen, kennelyk zyn:* uit deze hoogste Wet vloeijen drie meer byzondere Wetten, namenlyk: 1. *Eer God;* 2. *Volmaak u zelven;* en 3. *Volmaak, naar uwe vermogens, ook anderen*, zoo door de vervulling van *a* volkomene, als *b* onvolkomene pligten " .

Het is moeilyk, wanneer wy van God en Goddelyke zaken spreken, gepaste uitdrukkingen te vinden. Het was ons ook onmogelyk, den beknopten inhoud, volgens het bestek van dit Weekblad, met de eigene uitdrukkingen des Redenaars voor te stellen; niet te min vleijen wy ons, zoo veel mogelyk die uitdrukkingen gevolgd en de meening van den Redenaar naauwkeurig voorgedragen te hebben. En welk gevoelen der Wysgeeren iemant ook in deze tedere stoffe moge ombelzen, hy zal deze Redenvoering, die met de leer van PUFENDORF volkomen instemt, met zeer veel genoegen lezen, zoo wel om de naauwkeurige orde en het naauw verband der stellingen, als om de duidelykheid der voordragt en de zuivere Latynsche taal, welke een bewyst oplevert, dat deze schrandere Wysgeer met de werken van CICERO zeer gemeenzaam bekend is.

MENGELWERKEN. *The works of the Right honourable Lady* MARY WORTLEY MONTAGU, *including her Correspondence, Poems, and Essays. Published by permission, from her genuine Papers.* 4 Vol. gr. 8°. *London*, 1803.

Lady *Mary Pierrepont*, Dochter des eersten Hertogs van *Kingston*, de Gemalin des Heren *Worthly Montagu*, een afstammeling van den onder de regeering van *Karel* II. zoo beroemden Grave *Sandwich*, is, in de geleerde wereld, genoeg bekend, byzonder door hare, bykans in alle levende spraken vertaalde, Brieven, welken zy, gedurende haar verblyf in Turkyen, en op weg derwaarts, aan eenige vrienden schreef. De voor handen liggende Verzameling is naar hare oorspronge]yke brieven en papieren, thans nog in bezit van haar Neef, den tegenwoordigen Marquis *Bute*, door den Hr. *Dallaway*, insgelyks door zyn verblyf in Turkyen en als Schryver bekend, in het licht gegeven. Vooraan vindt men be-

berigten nopens het Leven der Lady, door den Uitgever. Deze berigten zyn, deels, op de Engelsche wyze, vry wydloopig, en deels meer Historisch en Chronologisch dan wel Karaktermatig.

Lady *Mary* was geboren in 't jaar 1690. In 1716 verzelde zy haren Echtgenoot, als benoemden Gezant by de Porte, onder de regeering van *Achmet* III., naar de plaats zyner bestemming; van waar zy, twee jaren daar na, te rug keerde. Haren driejarigen Zoon, in Konstantinopel, de Kinderpokjes hebbende laten inenten, was zy, vervolgens, de eerste, die deze weldadige konstbewerking, in Engeland, invoerde. Zy onderhield met de schranderste vernuften, van haren tyd, en voornamelyk met *Pope*, eene zeer naauwe vriendschap; welke laatste echter, naderhand, in bittere vyandschap verkeerde. Over het geen aanleiding tot deze breuke gaf is veel geschreven. Buiten de algemeene gronden, in *Pope's* trotschheid, en zyne gehegtheid aan eene verschillende politieke parthy, met die van de Lady, welke tot de *Whigs* behoorde, te zoeken, vindt men voor de byzondere aanleiding tot dezen twist gene voldoende opheldering zelfs by den Hr. *Dallaway*, die ze daar in meent te vinden, dat *Pope* zekere Schimpdichten van Lady *Mary* (*Town Eclogues*) zich zelven zou toegeëigend hebben. Doch het zy hier mede, zo 't wil, zoo veel is zeker, dat *Pope* als Briefschryver zeer onvoordeelig tegen de Lady afsteekt. Die geenen van hem althans, welken hier voorkomen, zyn beneden alle Critiek.

In het jaar 1739 verliet Mevrouw *Montagu*, gezondheidshalve, Engeland, hield zich meestal in Italien op, keerde van daar, in 1751, te rug, en overleed in het jaar 1762. In het volgende jaar kwamen 3 Deelen van hare Brieven uit, waarop, 1767, nog een 4de volgde. Lady *Mary* had aan een Predikant in Rotterdam een afschrift van die Brieven gegeven, welken zy, gedurende het Gezantschap van haar man, geschreven had, doch die haar Schoonzoon, de bekende Lord *Bute*, weldra weder in handen wist te krygen. Ondertusschen was 'er, schoon buiten schuld van dezen Predikant, door bedrog, reeds een tweede Affchrift van genomen, waar naar zy, door *Cleveland*, in druk zyn uitgegeven: alhoewel met byvoeging van eenigen, die niet in het oorspronkelyk Handschrift gevonden worden, en dus waarschynlyk verdicht en uit *Cleveland's* pen gevloeid zyn.

De Brieven, die tot de helft van het 5de Deel loopen, maken wel het belangrykste gedeelte van de geheele verzameling uit: zynde de daar op volgende Versen en twee Vertogen van lettel beteekenis. De Brieven uit Turkyen zyn genoeg bekend. Oorspronglyk waren zy, gelyk alle de overigen der Lady, niet voor de pers geschikt. De doorgaande levendigheid van voordragt in dezelven heeft iets uitlokkends. Dat

geen,

geéft, 't welk daar in over de Turksche Vrouwen van aanzien voorkomt, zal wel altyd de hoofdbron dezer stoffe blyven, naardemaal geen Reiziger, sedert dien tyd, zulk eene goede gelegenheid had, om 'er zoo veel van te zien; schoon 'er al naderhand deze en geene verandering in de levenswyze der Turksche Vrouwen mogt voorgevallen zyn. Onder de talryke, thans voor 't eerst gedrukte, Brieven door haar sints 1739 tot 1760, aan haar Gemaal en hare eenigste Dochter geschreven, komen vele zeer onderhoudenden voor, schoon ook anderen van gering belang zyn. Doorgaans ontdekt zich in dezelven de Vrouw van een buitengewoon geöefend verstand, die zelve denkt, en haar eigen Genie volgt. —— Lady *Mary* was, wat men een Geleerde Vrouw mag heeten. Zy verstond Latyn en Grieksch, en had, in haar jeugd, *Epictetus* overgezet. Zy schiep vermaak in voor haar Man oude Byschriften afteschryven. Dit echter deed zy, zonder gemaaktheid, of geleerd te willen schynen: sprekende alleen van 't geen daar in belangryks voorkomt; en zonder de minste Statistieke, Mineralogische of andere geleerde kundigheden uitte-kramen. Alles bepaalt zich tot hartelyke betuigingen aan haar geliefde Dochter, en voornamelyk tot beöordeelingen omtrent menschen en boeken, tot zedelyke onderwerpen, korte voordragten, afbeeldingen en verhalen. Hoe ouder zy werd, hoe meer afgezonderd zy leefde, en zich aan het lezen van goede boeken overgaf. Zy bezat, 't geen men een mannelyk vernuft plag te noemen; een zeer juist en scherp oordeel. 't Geen zy met zoo veel verontwaardiging nopens Lord *Bolingbroke*, als Mensch en Schryver zegt, schynt niet geheel zonder grond te wezen. Het Genie van haren vermaarden Neef *Fielding* doet zy volkomen regt; schoon zy niet verzwygt, dat zyn ongeregeld gedrag, en schryven om brood, geen gering nadeel zyne Werken heeft toegebragt. Over *Richardson* velt zy een hard oordeel, schoon 'er veel waar's onder loope. Scherp is zy over de kleine Hartstogten en neigingen der anders groote Geesten, *Pope* en *Swift*, die zy zoo van naby kende. Jegens deze en geene personen echter laat zy warm gevoel blyken: doch haar oordeel over het Menschelyk geslacht in 't algemeen, en over het menschelyk geluk, is niet zeer opbeurend, hoe veel waarheids daar in ook mag gelegen zyn. De weinige regels, die zy, by gelegenheid over den Vriend harer Jeugd, den Bisschop *Burnet*, schryft, doen zoo veel eer aan haar hart als verstand. —— Ettelyke *fac similes* der handteekeningen van vermaarde Mannen, zyn door den Uitgever, by dezen zoo fraaien druk, gevoegd.

G. G. A.

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Uit *Petersburg* wordt gemeld, dat de waarde der van daar uitgevoerde goederen, gedurende het jaar 1803, bedragen heeft 31 Mill. 893 duizend 82 Roebels: en die der ingevoerden daar en tegen 21 Mill. 838 duizend 962 Roebels; 't welk den Russischen Handel voor dat jaar het aanmerkelyk voordeel van nagenoeg 10 Mill. Roeb. heeft opgeleverd. Van het uitgevoerde was ruim ⅓ voor rekening der Engelschen, die ook alleen by de 8 Mill. hadden ingevoerd.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 28 February 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt.	99¾ a 101
dito 4 prCt.	97 a 98
dito dito met premie.	105½ a 106
dito geconsolid. by Stapborst a 4½ prCt.	69½ a 70
Aandeelen by Hope & Comp. enz.	102½ a 102¾
Rusland 5 prCt.	98¼ a 98½
Sweden 5 prCt.	101½ a [illegible]
Denemarken, Toll. 4 prCt.	98 a 99
dito Lasa en Wisselb. 4 prCt.	96½ a 97½
dito Kroon 4 prCt.	96 a 96½
Keizer 5 prCt.	89½ a 90
Keizer 4½ prCt.	82 a 82½
dito 4 prCt.	76½ a 77
Spanje 5 prCt.	96 a 93½
dito 4½ losb. van 1804-7.	97 a 92
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	55½ a 56¼
Fransche Rep. Geconsolid. renten	53¾ a 55¼

Wisselcours.

Op Londen.	36:2 a 35:11
— Parys.	58¼

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	40¾ a 40½
dito a 2½ prCt.	35¼ a 35½
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	51¼ a 51½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	45 a 46¼
dito 1801. a 3½ prCt.	50¼ a 50½
dito Domeinen. 4 prCt.	69¾ a 70
dito Vrywillig a 5 pCt.	76¼ a 77¼
Rescriptien Losb. 1804.	93½ a 94½
——— na den Vrede.	51½ a 52
Holland.	
Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	34 a 35¼
Dito vrywillig a 5 prCt.	62½ a 63
Zeeland.	
Obligatien a 2½ prCt.	33 a 34
Vriesland.	
Obligatien a 2 prCt.	37 a 38
Agio van de Bank.	4½

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 182; en te *Haarlem* 16, onder welke laatsten 11 beneden de 12 Jaren.

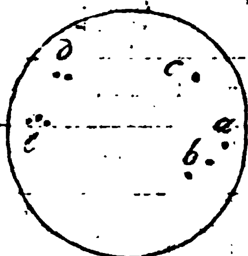
STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

De Maanverduistering, op den avond van den 26 January l. l., is door my, alhier, waargenomen met een 1½ voets Achromatike kyker:

Het Begin ten 8 uren 24′ 30″ ware tyd.
Einde — 10 — 44 45

En de Zonverduistering, op Zaturdag den 11 dezer, met een 4 voets Achromatike kyker, waar aan gezet was de Dagkyker van 50 malige vergrooting:

Het Begin ten 10 uren 56′ 33″ ware tyd.

Op de Zon vertoonden zich eenige vlekken, niet verre van den rand, ter plaatse daar de Eclips begon, als mede by den tegenoverstaanden N. Oostlyken rand, volgens nevensstaande Figuur.

a wierd van de Maansrand geraakt, ten 11 ur. 4′ 8″
b was geheel bedekt 11 ur. 4′ 50″
c eerste raking door den Maansrand 11 ur. 47′ 5″
geheel bedekt 11 ur. 48′ 13″

Van het Begin van deze groote Zonverduistering tot 15 min. over 12 uren had men het genoegen om deze Eclips te zien, toen zy op 't grootste was, na welken tyd de Lucht betrok, zoo dat de Zon geheel onzigtbaar raakte, waar door het Einde der verduistering, noch de in- of uitgang der N. Oostelyke vlekken *d* en *e*, niet konden waargenomen worden.

Enschede,
14 Febr. 1804. L. NIEUWENHUIS.

Liggende op circa 52° 15′ N. Breedte.
En in tyd ten Oosten van Amsterdam 8 Minuten.

Een

Een geweldige Wind- en Hagelbui, verzeld van Donder en Blixem, is, voorleden Vrydag 24 dezer, tusſchen 3 en 4 uren in den achtermiddag, voornamelyk over het meer Zuidelyk gedeelte van deze Republiek uitgebroken: waar door in den *Haag*, te *Amersfoort*, *Utrecht* en *Loenen*, gelyk ook te *Middelharnis*, de hoogſte Kerktorens getroffen wierden, en de ſpitſen der meesten in brand geſlagen. Te *Gorinchem* was een aanmerkelyke klomp Vuurs boven de Stad uit de lucht gevallen, die, tegen de Kerktoren aangedreven zynde, zich, op die wyze, in eene menigte van gloeiende vonken verſpreid had. Buiten de Leidſche poort, te *Amſterdam*, wierd een Molenaar, bezig zynde met de Zeilen intehalen, door het onweder dood geſlagen: ook te *Naarden* ſloeg de Blixem in het dak der kerk.

Van *Mallaga* ſchryft men, dat op den 21 January aldaar weder herhaalde zware ſchokken van Aardbeving gevoeld waren, die telkens byna een minuut lang duurden, doch gelukkig geene ſchade veroorzaakt hadden.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN,
BUITEN HAARLEM.

1804. Febr.	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
22	30. 3¾ 30. 3½ 30 2	41 45½ 40	W. N. W. W. ——	meest betrokken.
23	30. 0 30. 0 30 0¼	41 37 31	W. N. W. ——	ſtormagtig; 's morg. regen; verder ſneeuw- en hagelbuijen.
24	29. 9¾ 29. 4¾ 29. 5¾	33½ 39 31½	W. —— N. W.	ſtorm; voormidd. ſneeuw; verder zware hagel- en ſneeuwbuijen.
25	29. 6¼ 29. 6¾ 29. 7¼	32 39 31	N. —— N. N. W.	wolken, hagel- en ſneeuwbuijen.
26	29. 8½ 29. 9¼ 29. 8¼	33½ 39 35½	N. N. W. N. W. W.	wolken; weinige doch zware hagel- en ſneeuwbuijen.
27	29. 8¼ 29. 8 29. 8¼	36½ 42½ 33	N. W. W. N. W. W.	bewolkt,
28	29. 7 29. 7¼ 29. 6¾	38 37 33	N. W. —— ——	ſtorm, ſneeuw- en hagelbuijen, voormidd. met donder.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE, VOOR HET JAAR 1804.

N°. 10. *Vrydag den 9 Maart.*

BERIGTEN.

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

LEYDEN, *den 4 Maart.* De Hoogleeraar JAN FREDERIK VAN BEECK CALKOEN, door Curateuren der Universiteit alhier, van *buitengewoon*, tot *gewoon* Hoogleeraar in de *Natuurkyke Wysgeerte en Wiskunde* aangesteld zynde, zal op Zaturdag, den 10 Maart, dezen post, met eene plegtige Latynsche redenvoering, aanvaarden.

KORTE LEVENS- EN CHARACTER-SCHETS VAN WYLEN DEN HEER J. D. PASTEUR.

Aan den Uitgever van den Konst- en Letterbode enz.

Zeer geächte Vriend!

Daar onze waardige Landgenoot, JAN DAVID PASTEUR, *onlangs, gelyk gy weet, door eenen altevroegtydi-*

gen dood uit ons midden is weggenomen, zult gy zeer zeker met my gevoelen, dat de verdiensten van dezen man waarlyk te groot geweest zyn, om niet op de eene of andere wyze der vergetelheid te worden ontrukt. Nadien ik als zyn gemeenzame vriend met eenige byzonderheden van zyn leven en charakter bekend ben, heb ik gemeend deze schatting van hulde en erkentenis aan zyne assche verschuldigd te wezen, om die taak op my te nemen.

Ik twyfel niet, of uwe vriendschap jegens my en uwe eerbied voor den verdienstelyken naam van mynen afgestorven vriend, zullen dit myn voornemen begunstigen, door deze korte Schets, welke de onopgesmukte taal der waarheid in zich bevat, eene plaats in uw geacht weekblad interuimen.

Ontvang de verzekering der hoogachting, waar mede ik steeds ben

Uw bestendige Vriend,

Hage,
den February 1804. A. J. Verbeek.

Gelyk de Diamant zyne waarde niet ontleent van de rots, waar aan hy zyn oorsprong verschuldigd is, maar van den glans, welken hy in zich zelven bezit, zoo had onze verdienstelyke *Pasteur* ook zyn roem, zyne waarde, alleen aan zich zelven te danken.

Hy was te Leyden, op den 23 Mei 1753, uit geen vermogend, maar het geen oneindig meer zegt, uit een braaf burgerlyk geslacht geboren.

De weetgierigheid en zugt tot leren, welke zich in hem reeds in de kindsheid en eerste jongelingschap openbaarden, gaven aanleiding, dat hy tot de beoefening der wetenschappen werd opgeleid.

Na zyne letteroefeningen op de Latynsche Scholen met roem voleind te hebben, gaf zyne geboorte-plaats hem de geschiktste gelegenheid, om het onderwys der beroemdste Hoogleeraren op de aanzienlykste Hogeschool van ons vaderland te genieten.

Zich aldaar eenigen tyd op de Latynsche en Grieksche letterkunde toegelegd hebbende, beoefende hy voornamentlyk de Rechtsgeleerdheid; waarschynlyk met het

het oogmerk, om daar door met den tyd het middel van zyn bestaan te vinden.

Ondertusschen was de beoefening der Natuurkundige wetenschappen zyne voornaamste studie, zyne meest geliefkoosde bezigheid, waar aan de uren zyner rust en de ogenblikken zyner uitspanning met het meeste genoegen werden opgeofferd, terwyl zyn grootste wensch was zich eenmaal in de gelegenheid gesteld te zien, om met geheel zyn hart zich daar op toeteleggen.

De onzigtbare hand, die de lotgevallen der menschen bestuurt, begunstigde zyne wenschen. —— Op den 13 Febr. 1776. werd hy tot Commies der Convooien en Licenten, aan de 's Gravendeelsche Kille, in de nabuurschap van Dordrecht, aangesteld.

Het was hier, dat hy het ruimst genot zyner meest geliefkoosde wetenschap smaakte — het was hier, dat hy, onttrokken aan het stedelyk gewoel, de beste gelegenheid vond, om zich met alle zyne vermogens op de beoefening der fraaie wetenschappen toeteleggen en zich een ruimen voorraad van wysheid en kundigheden by een te zamelen, welke hem gedurende zyn geheel volgend leven tot zoo een groot sieraad verstrekte — het was hier, dat hy, volgens zyn eigen getuigenis in volgende dagen afgelegd, by het stille landleven, wiens bekoorlykheden niet weinig door de gelukkigste echtvereeniging met zyne brave Gade, *Johanna Hendrika Kraane*, waar mede hy op den 25 January 1778 was in het huwelyk getreden, de meeste genoegens van zyn leven smaakte, en dat gene vond, 't welk hy naderhand, in eenen hogeren kring geplaatst, dikwils te vergeefs gezogt heeft.

De ogenblikken, welke hier van zyne ambtsbezigheden overschoten, leefde hy voor zyn huisgezin, voor zyne landgenoten en vrienden, terwyl hy als een liefderyk Vader zelfs de eerste vermogens ontwikkelde van een vyftal kinderen, welke uit zyn echt geboren wierden. —— De vermogens van zyn verstand schitterden hier reeds in den naauwen kring van zyne vrienden en bekenden. —— Doch nauwlyks had de Staatsomwenteling van 1795 de loopbaan van eer en aanzien voor elken verdienstelyken vaderlander opengezet, of de ieverige man werd weldra opgezogt en aangespoord dezelve intetreden, om langs dien weg zyne talenten tot meerder nut van het vaderland en het algemeen welzyn te besteden.

Reeds in de maand February van dat zelfde jaar werd hem, door de Provisionele Representanten des Volks van Holland, de vereerende, maar tevens gewigtige, last opgedragen, om zich met den Lieut. ter Zee *Jan Louis Vitriarius* naar Engeland te begeven, ten einde het wederkeren der aldaar liggende Schepen, die hier te land thuis hoorden, te bewerken — de correspondentie tusschen de beide Natien, ware het mogelyk, te herstellen, en inmiddels alle bevelhebbers van Nederlandsche Schepen aldaar te onderrichten van den staat der zaken binnen dit Gemenebest, en hun den last van Hun Hoog Mogenden bekend te maken, om het ryk van Groot-Brittannien te verlaten, en met hunne Schepen, hoe eer zoo beter, in de eene of andere haven der vriendschappelyke Mogendheden binnen te lopen.

Myn bestek gedoogt niet, om breedvoerig te gewagen van den iever, het beleid en de voorzigtigheid, waar mede hy zich van deze zending kweet — het zal genoeg zyn met een enkeld woord te hebben opgemerkt, dat zyne ingezonden berichten by zyne hoge lastgevers eene algemene goedkeuring wegdroegen en een vereerend Staatsbesluit ten gevolge hadden, waar in onder andere deze woorden voorkwamen, *dat hy zich zoo wel van zynen plicht gekweten had, dat men zulks van den meest in het diplomatieke geverseerden Minister niet beter zoude hebben kunnen verwagten.*

Geen wonder dan ook, dat hem in het volgend jaar 1796, als een zigtbaar blyk van de goedkeuring voor de pogingen ten nutte van zyn vaderland aangewend, de aanzienlyke post van Lid der Marine dezer Republiek werd opgedragen.

Hy was uitnemend geschikt tot deze bediening, en zou het vaderland daar in zeer gewigtige diensten hebben kunnen bewyzen — doch het was hem niet gegund daar in langen tyd bezig te zyn.

Want zodra het volk in zyn natuurlyk, maar al te lang miskend, recht, om zyne bestuurders zelfs te verkiezen, was hersteld geworden, wierd hy op den 11den Maart van dat zelfde jaar door deszelfs keuze geroepen, om als Representant in de eerste Nationale Vergadering zitting te nemen.

Deze keuze verwekte eene algemene goedkeuring by de Ingezetenen des Lands, die eenmaal de gezegende vrugten der omwenteling hoopten te plukken en de

nieuwe orde van zaken op vaste, goede en deugdzame gronden wenschten gevestigd te zien.

Dan ook hier was zyne zitting van geen langen duur, daar hy in de maand October daar aan volgende wierd uitgekozen, om zich met de Burgers *Lesteyenon* en *Meyer*, in qualiteit van Commisfarisfen der Bataafsche Republiek, naar Parys te begeven, ten einde aldaar de Vredes-onderhandelingen bytewonen, die tusfchen den Gevolmagtigden van het Fransch Gemenebest *de la Croix* en den Engelfchen Gezant *Malmesbury*, ftonden aangevangen te worden.

Daar deze onderhandelingen reeds vrugteloos waren afgelopen, eer de Bataaffche Commisfarisfen tot dezelven werden toegelaten, vond onze *Pasteur* gene gelegenheid om zyne talenten, ten dienfte van het vaderland, zoo te befteden, als hy gehoopt had, fchoon hy het belang der Republiek in verfcheiden andere gevallen, waar toe hem deze vereerende zending gelegenheid gaf, met den meesten iever en getrouwheid behartigde.

In het vaderland terug gekomen zynde, opende hy, op den 1ften September van het volgend jaar 1797, als Prefident, de eerfte zitting van de twede Nationale Vergadering, met eene aanfpraak, welke de kenlykfte bewyzen droeg van zyn zuiver Patriotisme, zyne warme vaderlandsliefde, zyn iever voor het algemeen belang, zyne zucht voor de vryheid, en zyne hoogachting voor orde, gerechtigheid, deugd en goede zeden.

Geheel zyn gedrag, zoo wel in deze als in de eerfte Nationale Vergadering, kenmerkte den iever, waar mede hy bezield was, om de grote plichten te vervullen, die hem waren opgelegd, en de verwagting, die de Natie van hem had opgevat, niet alleen te voldoen, maar, ware het mogelyk, te boven te ftreven; — bovenal blonk in hem uit eene loflyke gematigdheid, welke alle zyne gangen beftuurde, om, zonder vervolging van iemand, met bedaardheid en wysheid, maar met ernst en ftandvastigheid tevens de misbruiken van den vorigen Regeringsvorm te verbeteren, de eenheid in het Beftuur daar te ftellen, en het nieuw gebouw van Staat, volgens de erkende grondbeginfels der omwenteling, optetrekken en te voltooien.

Dan het was deze zelfde gematigdheid, die hem tot misdaad gerekend wierd by de bewerkers en voorftanders der noodlottige omwenteling van den 22 January

 1798,

1798, op wier last de man, die reeds zoo veel aan zyn vaderland verdiend, die buiten en binnen de Republiek zich zoo veel roems verworven had, eerst naar de Kasteleny van Holland en van daar, met eene menigte andere Volksvertegenwoordigers, als Staatsgevangen naar het huis in het Bosch werd overgebragt — en daar bleef opgesloten, tot dat de gebeurtenis van den 12 Juny van dat zelfde jaar, misschien even noodlottig als die van den 22 January, maar welke door dezen volstrekt noodzakelyk was geworden, hem uit deze zyne gevangenis verloste en die vryheid wedergaf, welke hy met zoo veel iever en getrouwheid aan het gehele volk had trachten te verzekeren.

Zodra de Constitutionele orde van zaken hersteld was, wierd hem, op den 26 September daar aan volgende, de post van Secretaris van de twede Kamer des Vertegenwoordigenden Ligchaams opgedragen — en vervolgens die van Secretaris van het Wetgevend Ligchaam der Bataafsche Republiek, na dat by de gebeurtenis van den 17 October 1801 de toen plaatshebbende orde van zaken afgeschaft en eene nieuwe Staatsregeling was ingevoerd.

Dit was de politieke loopbaan van den waardigen man, wiens voornaamste bedryven ik slegts met een enkeld woord kan aanstippen, maar die vooral verdienden, om meer breedvoerig voor de nakomelingschap bewaard te worden. — Zyne ziel was geheel doordrongen met de liefde voor zyn vaderland en hoe vurig zyn hart klopte voor de vryheid, daar van ben ik dikwils oorgetuigen geweest — telkens uitte hy de vurigste wenschen, om den Staat eenmaal gelukkig te zien, en deze iever verdoofde in hem niet, toen zyn ligchaam reeds verzwakt naar zyn ondergang helde.

Niet minder belangryk was 's mans zedelyk character. — Hy bezat de uitmuntendste gaven van verstand en hart — zoo dat niemand, welke slegts eenigen tyd gemeenzaam met hem heeft omgegaan, zal willen ontkennen, dat hy boven vele anderen van zyne tydgenoten met een gezond oordeel, schrander doorzigt en goeden smaak bedeeld was — naauwgezet vervulde hy alle de plichten, waar toe hy als Burger, als Huisvader en als Vriend geroepen wierd. — Zyn omgang was heusch en hy beledigde niemand. — Hoe meer men hem leerde kennen, hoe meer men overtuigd wierd,

dat

dat het hem als byzonder eigen was deugden te bezitten en uitteoefenen, zonder in de daar aan grenzende ondeugden te vervallen. —— Hy was wys zonder hoogmoed, geleerd zonder waanwysheid, regtvaardig zonder gestrengheid, menschlievend zonder zwakheid, openhartig zonder losheid en voorzigtig zonder agterhoudendheid. —— Byna altyd verkeerde hy in een en het zelfde gemoedsgestel, zoo dat hy in voorspoed niet te veel opgebeurd en in tegenspoed niet te zeer was nedergeslagen. —— Steeds bedaard en standvastig in zyne beginselen, was niets in staat, om zyn hart zodanig te schokken of te overrompelen, dat hy in de grootste ongelegenheid zelfs niet altyd op die middelen bedacht was, welke hem op dat ogenblik als de geschiktsten ter uitredding voorkwamen.

Geen wonder, dat de vriendschappelyke verkering met een man van zulk een edel charakter aangenaam en hoogstbelangryk was. —— Vele jaren heb ik het genoegen gehad, om in zyne vriendschap te delen, en zoo veel onze omstandigheden toelieten met hem gemeenzaam omtegaan — en ik ben aan zyne nagedagtenis schuldig te erkennen, dat ik uit zyn gezelschap nooit anders dan beter en kundiger te rug keerde.

Anderen voortelichten was zyn hoogst vergenoegen, en tot beschaving en verlichting der Maatschappy iets te kunnen toebrengen, zyn grootste vermaak. —— De veelvuldige werken, door hem geschreven, vertaald en met zyne Aantekeningen verrykt, zullen ten allen tyden hier van tot het sprekendst bewys verstrekken, terwyl de graagte van onze landgenoten, om zyne schriften te lezen van zyne uitmuntende begaafdheden, en derzelver groot aantal (*) steeds van zyne onvermoeide naarstigheid en onafgebroken iever zullen getuigen.

Ja!

(*) De Werken door hem, zoo geschreven als vertaald, zyn niet minder dan 80 in getal. Onder de oorspronglyken verdienen inzonderheid genoemd te worden:

Beknopte Natuurlyke Historie der Zoogende Dieren, 2 Deelen.

De Russen in Noord-Holland, of *Vryhart en Saartje*, Tooneelspel in drie Bedryven.

Onder zyne vertaalde Werken munten uit:

J. Cook *Reize rondom de Waereld*, 13 Deelen.

Ja! ik maak gene zwarigheid te zeggen, dat de lust, welke hem als aangeboren was, om zyne talenten ten nutte van zyne landgenoten te befteden, eene grote aanleiding tot zyn vroegtydig afsterven gegeven hebbe.

Het zittend leven, dat hier toe vereischt wierd, beroofde hem van die uitfpanningen en ligchaamsoefeningen, waar van het gemis de oorzaak was der ziekte, die hem aan het vaderland en zyne vrienden ontrukte. — In deze zyne bezigheid ging hy met zoo veel iever en aanhoudendheid te werk, dat hy zich zelven, als het ware, voorbyzag, en, terwyl hy voor anderen bezig was, zyn eigen behoud uit het oog verloor.

Verftoppingen, veroorzaakt door gebrek aan de nodige ligchaamsbeweging, hadden hem federt den tyd, dat hy op het huis in het Bosch had gevangen gezeten, langzamerhand beginnen te kwellen. —— Zyn iever voor de ftudien, en zyne zucht, om zyne ambtsbezigheden behoorlyk en in de beste orde te verrigten, vermeerderde dezelve trapsgewys — en hoe zeer hy hier van overtuigd fcheen, was de getrouwfte raad zyner beste vrienden niet in ftaat, om hem van deze fchadelyke gewoonte terug te brengen, en tot meer ligchaamsoefening te bewegen.

Hy ftierf aan de gevolgen daar van op den 9 January 1804, in den ouderdom van vyftig jaren — beweend van zyne naastbeftaanden, betreurd van zyne vrienden en bejammerd van allen die gewoon zyn kundigheid, deugd en verdienften te waarderen. — Nalatende eene bedroefde Weduwe en vier veel belovende kinderen, twee Zonen en twee Dochters, welke ik hartelyk wensch, dat, de voetftappen van hunnen braven Vader drukkende, fteeds zullen delen in de achting van hunne Landgenoten, waar op zy, uit hoofde van de verdienften hunnes Vaders, eene billyke aanfpraak hebben.

Epi-

Mercier *Het Jaar* 2440, 3 Deelen.
T. Cogan *De Rhyn of Reize van Utrecht na Frankfort.*
De Natuurlyke Historie van den St. Pietersberg, 1fte Deel, door Faujas de St. Fond; waar van het 2de Deel, als mede nog eene
Natuurlyke Historie der Vogelen, by hem onder handen was.

Epitaphium Viri Meritissimi

Jani Davidis Pasteur.

Nuper, at ipse parum sperans, tibi longa vovebam
Tempora, prime meas inter amicitias:
Jamque tuis eheu! vix, Jane, revulsus ab ulnis,
Ad tumulum fletus et pia serta fero;
Optime, Jane, pater, conjux civisque, sodalis
Optime, quam cunctis collacrymande bonis!
Naturæ secreta sagax et noscere leges;
Et scriptis eadem pandere docte tuis.
Quæ tibi non vivo semper concessa, quietem,
Jam cinis, hic meritam, mi bone Jane, cape!

P. H. Marron.

B R I E F

van den Heer

Stipriaan Luiscius,

M. Dr. te Delft,

aan den Leidschen Hoogleeraar

N. G. Oosterdyk, Joansz.

Over diens Waarneming, geplaatst in N°. 6 van 10 February 1804, van dit Blad, Blz. 83 env.

Aan den Heer Redacteur der Konst- en Letterbode.

Myn Heer!

Het zal, myns bedunkens, nuttig zyn, dezen hier bygaanden Brief van den oordeelkundigen Heere Stipriaan

 Luïs-

Luïsçius, *in uw geächt weekblad plaats te gunnen. Dezelve behelst groote waarschynlykheid, welke ik hartelyk wensche, dat door herhaalde proeven zekerheid worde; waar toe ik my vlye, dat het geval, door my opgegeven, den yver van velen en byzonder van den zoo evengemelden mynen waardigen vriend zal gaande maken, 't welk my ten hoogsten aangenaam en het publiek van groote nuttigheid zyn zal.*

Ik blyf steeds met achting:

UEs. Dw. Dienaar,

Leiden, N. G. Oosterdyk,

d. 25 *Febr.* 1804. Joansz.

Hooggeleerde Heer!

Zoo welkom my eene waarneming van mynen voormaligen en steeds hooggeachten Leermeester wáre, zoo aangenaam moest het my ook natuurlyk zyn, daar in eene aanleiding te vinden, om met U H. Gel. daar over eenen enkelen brief te wisselen, welke voor my zelven eenig nut konde bevatten, en aan anderen mogelyk niet geheel ongevallig zal wezen; te meer, daar de onkundige, bevreesde en vooral de partydige lezer hier uit zomtyds eenige zwarigheid zoude kunnen putten tegen eene kunstbewerking, die het menschdom onder de rykste geschenken van den hemel, naar myn inzien, thans te houden heeft.

Ik meen U H. Gel. manier van denken te wel te kennen, dan dat ik zoude behoeven te vreezen, dat U H. Gel. my van eenige verwaandheid zoude beschuldigen, om dat ik trachtte iets uitteleggen, 't geen U H. Gel. verkoos in zoo verre in 't midden te laten. Dit, en de overlating der beoordeling, als mede de gevolgtrekkingen van het opgegeven geval (zoo als U H. Gel. zich uitdrukt) geven my eenig regt daar over myne gedachten te zeggen, welke ik gerustelyk aan U H. Gel. welwikkend en meer verlicht oordeel onderwerpe.

Het komt my dan voor:

1°. Dat de werking van het natuurlyk pokgif, in dit geval, op eene zeer eenvouwige en natuurlyke wyze kan verklaard worden; en

2°. Dat de opgegevene waarneming niet alleen geene zwarigheden oplevert tegen de zekerheid der inenting met de Koepokken, maar integendeel dezelve bevestigt.

Wat het eerste betreft; alle vreemde ligchamen of magten, die aan het dierlyk famenstel worden medegedeeld, doen het

aan

aan of doen het niet aan. Doen zy het aan; zoo is de werking plaatselyk of algemeen. Is zy algemeen, zoo lydt natuurlyk het geheele gestel; is zy plaatselyk, zoo lydt een deel als zodanig; terwyl, in het eerste geval, het een of ander deel meer of minder sympatisch word aangedaan, en in het laatste geval het ligchaam, door de plaatselyke aandoening, weder verschillend kan gewyzigd worden. Van het eerste geeft eene eenvouwige koorts ons een voorbeeld, waar in het hoofd somsgeweldig lyden kan; van het tweede hebben wy 'er in getale, door plaatselyke beledigingen van verschillende soorten; maar wy zullen, om by ons stuk te blyven, alleen van de inenting der Natuurlyke en der Koepokken spreken.

Het natuurlyk pokgif, onder de opperhuid gebragt, veroorzaakt in een ligchaam, 't welk de kinderziekte nog niet gehad heeft, eerst een klein plaatselyk puistje: dit wordt allengs grooter; de omtrek begint te zwellen en rood te worden; de nabygelegene deelen lyden niet zelden sympatisch; de puist begint eenig vocht te bevatten, en eindelyk wordt het geheele gestel aangedaan op eene wyze, aan deze ziekte eigen; terwyl men, hier of daar, byna altoos een of meer puisten op de oppervlakte van het ligchaam ziet ten voorschyn komen, die eene zekere stof bevatten, welke door ryping (zoo als men het noemt) allengs het vermogen verkrygt van dezelfde ziekte, door mededeeling, by andere menschen voorttebrengen. Deze puisten verdrogen alsdan, zy vallen af, en het ligchaam heeft hier door eene onvatbaarheid verkregen, om immer op deze wyze weder te worden aangedaan. Hier is dus eene plaatselyke aandoenlykheid geweest, die het pokgif, waar door zy veroorzaakt was, plaatselyk vergrootende, eindelyk het geheele gestel zoodanig wyzigde, dat de afscheidende huidvaten op de oppervlakte van het ligchaam eene stof neerplaatsten, die, aldaar verder bewerkt, ware natuurlyke pokstof leverde. Wy zullen ons hier niet inlaten, hoe, waar, of door welke vaten deze stof gemaakt is; dit gedeelte der dierlyke huishouding is nog te veel besluierd, dan dat wy daaromtrent nog meesterlyk kunnen beslissen. Zoo veel blyft echter zeker, dat, gelyk wy zoo even hebben aangemerkt, hier door het ligchaam eene onvatbaarheid verkregen heeft, om immer op dezelfde wyze te worden aangedaan. En dit meenen wy bevestigd te vinden in het algemeen, door alle die proeven, welken hieromtrent zyn genomen, en door die van DE SAINT LAURENT in 't byzonder; daar de inenting, aan zodanige personen herhaald zynde, geene uitwerking heeft op het geheele gestel, en, of geheel verdwynt, of eene plaatselyke ontsteking veroorzaakt, waar door dezelve stof somtyds, even als in het eerste tydperk van alle inentingen, plaatselyk vermeerderd wordt, maar niet wordt opgenomen, of ten minsten het gestel niet zodanig aandoet, dat eene critische depositie op de huid

huid plaats heeft. Het ligchaam heeft dus hier door niet altyd zyne plaatfelyke gefchiktheid tot de kinderziekte als het ware verloren, maar wel deszelfs algemeene: en dit fchynt my juist te hebben plaats gehad, in het geval, door U H. Gel. opgegeven, alwaar het ligchaam door de *vaccine* zyne algemeene natuurlyke gefchiktheid voor de kinderziekte verloren had, maar niet de plaatfelyke; zoo dat het, uit vergelyking met de waarnemingen door DE SAINT LAURENT opgegeven, vry zeker is, dat, indien men van die ftof had ingeënt, natuurlyke pokjes zouden ontftaan zyn. Het komt my ook daarom niet zoo geheel onwaarfchynlyk voor, dat men, by eene herhaalde inenting met koepokftof, wel eens eene enkele maal eene plaatfelyke ontfteking zoude kunnen verwekken, die wederom koepokftof zoude voortbrengen; want in zoo verre ftaat deze ftof met de natuurlyke gelyk, waar mede dit, gelyk bekend is, zeer ligt gefchiedt. Immers het groot verfchil tusfchen deze ftoffen, ten opzicht van hare uitwerking op het zelfde ligchaam, fchynt toch alleen voornamelyk daar in te beftaan, dat de algemeene aandoening, die de *vaccine* verwekt, niet van dien aard is, dat 'er eene critifche depofitie op de huid behoeft plaats te hebben, en ook zeer zeldzaam plaats heeft; terwyl zy echter, in die enkele gevallen, dat het gebeurt, met toevallen kan gepaard gaan, die alle critifche ziektens eigen zyn. En waarom zoude dit toch hier anders zyn dan met andere fmetftoffen? Hoe velen niet blyven altoos alleen plaatfelyk, hoe velen niet voor een tyd, die alsdan ook alleen in ftaat zyn om, van die plaats genomen, te besmetten; terwyl de overige vochten zeer gezond en onbesmettend zyn. Het kanker en de vuurfmet geven hier van voorbeelden. —— Dit hebben dus de besmettingen met elkander gemeen; maar zy hebben ieder natuurlyk hare wyzigingen naar derzelver eigen aard, de ligchamen, waar in zy werken en de plaatfen, waar aan zy toegepast worden, verfchillende. Zoo geeft de fteek van een infect aan een blad het vermogen, om door zyn eigen organismus een geheel ander ligchaam voort te brengen, dan door deszelfs gewoone werking konde gefchieden; zoo veroorzaakt een fpaanfchevlieg op de huid een blaas vol bloedwey, en de fteek van een bye eene inflammatie; terwyl de beet van een adder foms eene oogenblikkelyk dodelyke uitwerking heeft.

Ik meen dus, H. Gel. Heer! duidelyk genoeg betoogd te hebben, dat de ftof in de wondjes, die door de natuurlyke inenting in een reeds gevaccineerd ligchaam mogt worden voortgebragt, zeer wel natuurlyke fmetftof zyn en blyven kan, zonder dat hier uit zoude volgen, dat de pokwerende eigenfchap der vaccine hier door minder zoude geacht moeten worden; neen maar integendeel komt het my voor, dat deze inenting duidelyk het vermogen der vaccine aantoont, daar

zy

zy niet alleen het ligchaam zoodanig geschikt maakt, dat de natuurlyke besmetting daar op geen vat meer heeft, maar zelfs in die gevallen, daar zy het ligchaam zoo plaatselyk aandoet, dat 'er in het aangedane deel wezenlyk natuurlyke pokstof word voortgebragt, het ligchaam evenwel onvatbaar blyft, om algemeen daar door te worden aangedaan, even als in de ligchamen zelfs, die de natuurlyke kinderziekte geleden hebben, waar door dan ook het tweede gedeelte beantwoord zoude zyn.'

Het komt my dus voor, dat 'er uit het verhandelde twee gewigtige practische gevolgtrekkingen voortvloeien:

1°. Dat, in die gevallen van de natuurlyke inenting, alwaar de wondjes alleen werken, zonder eenige daar door ontstaande verdere uitslag, en in die gevallen van *vaccinatie*, waar in men volstrekt geene de minste algemeene ongesteldheid of liever aandoenlykheid bespeurt, men niet te voorzichtig zyn kan in het vertrouwen op de al of ongenoegzaamheid der inenting, in dat geval.

2°. Dat de inentingen, die, zelfs met goed gevolg, ondernomen worden, uit welzwerende inentingspuisten der natuurlyke of der koepokken, niet altoos voldoende kunnen gereleard worden, omtrent de beslissing, of het ligchaam, *waar uit de stof genomen is*, wezenlyk alle vatbaarheid voor de pokken verloren heeft, ja dan neen.

Ik laat dit alles intusschen aan U H. Gel. verlichtte denkwyze over; terwyl ik steeds met achting en eerbied blyve,

Hooggeleerde Heer!

Uw Hooggeleerdens Dienstwillige Dienaar,

Delft, d. 20 Febr. 1804.

A. v. Stipriaan Luïscius.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Pryzen der Effecten.

Op Maandag den 5 Maart 1804, in Amsterdam.

Buitenlandsche.

Amerika 5 prCt.	99¾ a 101
dito 4 prCt.	97 a 98
dito dito met premie.	105½ a 106
dito geconsolid. by Staphorst a 4½ prCt.	68½ a 69½
Andeelen by Hope & Comp. enz.	102½ a 103
Rusland 5 prCt.	98¼ a 98½
Zweden 5 prCt.	101½ a 102
Denemarken, Toll. 4 prCt.	94 a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96½ a 97½
dito Kroon 4 prCt.	96 a 96½
Keizer 5 prCt.	89½ a 89¾
Keizer 4½ prCt.	82 a 82½
dito 4 prCt.	76 a 76½
Spanje 5 prCt.	96½ a 94½
dito 4½ lesb. van 1804–7.	97 a 92
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	55½ a 56
Fransche Rep. Geconsolid. renten	53 a 53½

Wisselcours.

Op Londen.	36:2 a 36:0
— Parys.	53½

Bin-

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.	
Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	39¾ a 40¼
dito a 2½ prCt.	35½ a 35¾
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	51 a 51¼
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	44¾ a 45
dito 1801. a 3½ prCt.	50¼ a 50½
dito Domeinen. 4 prCt.	69⅝ a 69¾
dito Vrywillig a 5 prCt.	76 a 77¼

Rescriptien Losf. 1804.	93½ a 94¼
——— na den Vrede.	51 a 51⅛
Holland.	
Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	34 a 36
Dito vrywillig a 5 prCt.	62 a 62½
Zeeland.	
Obligatien a 2½ prCt.	33 a 34
Vriesland.	
Obligatien a 2 prCt.	37 a 38
Agio van de Bank.	4⅝

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

In de *Beobachter* (Waarnemer) van 11 February l. l., een Nieuwspapier, dat te Keulen uitkomt, leest men het volgende berigt, 't welk juist geen hoog denkbeeld inboezemt nopens de kundigheden van deze Steller:

„ Uit hoofde van het ingevallen regenachtig weder, zal de „ Zonsverduistering, tegen heden aangekondigd, niet voor „ morgen te zien zyn!!!"

Stadt-Cöllnisch patentisirter Astronomus.

Een ander bewys, hoe zeer de hoogere wetenschappen, in Keulen, bloeijen, levert ons de onlangs, door den Boekverkoper *Peter Hammer* aldaar, gedane aankondiging van een nieuw werkje, vervattende een Wiskunstig betoog, met fraai geteekende figuren verfierd, van de Woorden, in het Euangelie van Johannes, Hoofdst. XIII: 27, voorkomende:

„ En na de bete voer de Satan in hem." (te weten *Judas Iskariath.*)

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 130; en te *Haarlem* 16, onder welke laatsten 6 beneden de 12 Jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Te *Mallaga* en in derzelver ommestreken heeft men den 20 Febr. op nieuw eene vry sterke Aardbeving gevoeld: doch eene noch ongelyk heviger had den 13 Jan. aan de grensen

van

van Granada, by herhaling, plaats, als zynde de Stad *Motril* daar door bykans geheel verwoest geworden.

Het onweder van Blixem en Donder, van den 24 Febr., heeft zich, schoon een paar uren later, dan hier, tot in het voormalig Braband, 't welk thans een der Fransche Departementen uitmaakt, uitgestrekt, en op verscheidene plaatsen aldaar brand veroorzaakt.

In het *Zuidelyk* gedeelte van Rusland, naar den kant van den Caucasus, is de tegenwoordige Winter buitengewoon streng. Berigten van daar luiden, dat alle de Vruchtboomen, de Appelen alleen uitgezonderd, dood gevrozen zyn. By *Saratof* (op de Breedte van 51½ graden) was het ys in de *Wolga* een half elle dikker dan naar gewoonte. De Hennip-oly bevroor in de vaten, en de Brandewyn in de Huizen.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Febr.	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
29	29. 7 29. 8½ 29. 9	31½ 35 23¾	N. — N. O.	betrokken; sneeuwagtig.
Maart 1	29. 9 29. 9 29. 9	22½ 31½ 22	N. N. N. O. —	omtrent helder.
2	29. 8 29. 7 29. 6½	*30 34 30	N. N. W. N. W. —	betrokken; meest sneeuw.
3	29. 6 29. 6¼ 29. 7	33 36 30½	W. b. N. Z. W. Z. O.	voormidd. sneeuw; verder betrokken.
4	29. 7 29. 6½ 29. 6	26½ 34 27	O. Z. O. — —	windrig; voormidd. helder; verder benevelt.
5	29. 5½ 29. 4¾ 29. 4½	34 37½ 32½	O. b. Z. — —	benevelt; omtrent helder.
6	29. 5 29. 5½ 29. 6	34 42 34	Z. O. — —	omtrent helder.

* 's Nagts 17½ graden.

BEKENDMAKINGEN.

*** JOH. VAN DER HEY, te Amsterdam, geeft uit: Het POURTRAIT van den onlangs overledenen Hoogleeraar der Wysbegeerte, te Koningsbergen, IMMANUEL KANT, naar het origineel van *E. Wernet*, door *L. A. Claassens*. Prys *f* 1-:-:

VER-

*** VERKLARING, UITBREIDING, OPHELDERING en TOEPASLYK GEBRUIK van de *Tekften* over de *Lydensgefchiedenis* van onzen Heere JESUS CHRISTUS, welken, jaarlyks, in de zeven weeken voor Pafchen, in de Amfterdamfche en de andere Gemeenten van Nederland gepredikt worden, by weeklykfche Vertoogen in den *Ongeveinsden Christen*, door Profr. Y. VAN HAMELSVELD, worden heden uitgegeeven by den Boekverkooper M. DE BRUYN, in de Warmoesftraat, het zesde Huis van de Vifchfteeg, No. 204, te Amfteldam; waar op zullen volgen die op de Feestdagen van *'s Heilands Geboorte, Opftanding* en *Hemelvaart*, en de uitftorting van den H. GEEST, gepredikt worden. Nog weinige Exemplaaren zyn by bovengemelde te bekomen van de *Verklaring, Uitbreiding, Ophelderirg* en *toepaslyk gebruik der* XXXVII *Artikelen van de Geloofsbelydenis der Hervormden in Nederland*, en die van den *Heidelbergfchen Catechismus*, zynde het *zesde* en *vierde* Deel van dit alom geachte Weekblad. Geheel compleete Exemplaaren van dit Werk zyn nog maar zeer weinig overig.

*** Dezulken, welken, ter completeering van hunne Exemplaren, nog aparte Deelen of Nommers benoodigd zyn, van *den Godsdienstvriend*, 7 Deelen; *den Vryen Godsdienstvriend*, 3 Deelen; *den Menfchenvriend*, 10 Deelen; *de Vriendin van 't Vaderland*, door Mejufvrouw PETRONELLA MOENS; *den Ongeveinsden Christen*, thans 7 Deelen, door Profesfor Y. VAN HAMELSVELD; *de Nederlandfche Bibliotheek*, 8 Deelen; *de Nieuwe Nederlandfche Bibliotheek*, 8 Deelen; *de Vaderlandfche Bibliotheek*, 8 Deelen, en *de Nieuwe Vaderlandfche Bibliotheek*, thans 7 Deelen, gelieven zulks, voor den eerften April aanftaande, optegeven aan den Boekverkooper M. DE BRUYN, te Amfteldam, of zyne Correspondenten in de Buitenfteden; want 'er na dien tyd geene gelegenheid meer zyn zal daar mede te geryven.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1804.

N°. 11. *Vrydag den 16 Maart.*

BERIGTEN.

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

LEYDEN, *den* 10 *Maart.* Heden heeft de Hoogleeraar JAN FREDRIK VAN BEECK CALKOEN den post van *Philosophiæ Naturalis & Matheseos Professor Ordinarius*, aan 's Lands Universiteit alhier, aanvaard, met het houden van eene plegtige redenvoering, *de novissimis in Astronomia inventis*, d. i. *over de nieuwste ontdekkingen in de Sterrekunde.*

SLOOPING
VAN HET OUD
KLOKKENHUIS
TE HAARLEM.

Het Klokkenhuis, hier ter Stede, aan het Oostelyk hoekeinde van het groote Marktplein, in de Meimaand van het jaar 1479, door eenen *Gerrit van Vy* of *van Ry*

Ry (*) gebouwd, behoorde, met deszelfs vyf Klokken, oorspronglyk, aan de nabygelegen Groote, of Hoofd-Parochie Kerk, van ouds genaamd *St. Bavo*; wordende de inkomsten daar van besteed tot het onderhoud dier Kerke: gelyk ook deze inkomsten, sedert de invoering der Reformatie, daar aan, met het gebruik van het Kerkgebouw zelf, ten dienste der Nederduitsche Gereformeerden (†), gebleven waren, zonder echter eeni-

(*) Dezen Bynaam geeft hem *Schrevelius*, in diens *Harlemias* of eerste stichting der Stad Haarlem, 2de druk bl. 22; schoon *Ampsing* (zie beschryving en lof der Stad Haarlem, bl. 99.) *van Vy* geschreven had.

(†) Zoo noemden, toen al, zich liefst die uitgewekenen van het Pausdom, hier ten lande, welken, in onderscheiding van de overige Onroomschen, zoo Lutherschen als Doopsgezinden, de Geloofsbelydenis der Walsche, of Fransche kerken, die den naam van *Reformés* hadden aangenomen, volgden; (zie Brandt's *Historie der Reformatie*, D. 1. bl. 254.) hoe zeer deze benaming van *Reformés*, of *Hervormden*, met even gelyk regt toekwame aan alle overige Protestantsche Gezindheden van dien tyd. Althans dus wierd het reeds ingezien, by de Kerkelyke Afgevaardigden, door Koning *Jacobus* van Groot-Brittanje, op de Nationale Synode van Dordrecht, in het begin der zeventiende Eeuw: gelyk blykt uit het daaromtrent, op gezag van een derzelven, aangeteekende door Brandt, in diens zoo even aangehaald werk D. III. bl. 562 en 563. „Door de Engelsche Theologanten (lezen wy daar) wierdt „noch aengemerkt, dat in dese Sententie of Censure (tegen „de Remonstranten nam. waar aan zy echter weigerden „stem te geven) geseidt wierdt, dat de Synodale Canons ge„stelt waeren volgens het gevoelen van *alle de Gereformeer„de Kerken*, met welk seggen, hunnes bedunkens, wierdt „te kennen gegeven, dat men de Luthersche kerken, die „anders gevoelden, voor geen Gereformeerde kerken hadt te „houden, 't welk hun zeer hardt scheen te syn. Maer „*Schultetus* en *Polyander* seiden daer tegen, *dat de Lu„therschen dien naem selfs van hun hals schoven, en dat „se de Gereformeerden met dien naem van Gereformeert „haetelyk maekten*. Daer de President noch byvoegde, *dat „men de kerken hier in Nederlandt door den naem van „Gereformeerdt niet alleen van de Pausgesinden, maer „ook van de Lutherschen gewoon was t'onderscheiden.* „D'Engelschen gaven ten antwoordt, *dat de Lutherschen „in hunne kerken voor Gereformeerden wierden gerekent, „om dat de Reformatie en verbetering allereerst door „hen by de handt was gevat; dat se ook van hunnen Ko-*

„ning

eenige wettige overdragt van het dadelyk eigendom van een van beiden, aan die Gemeente. Zelfs, na de schikking, uit kracht der Staatsregeling van den jare 1798, onder de onderscheidene Godsdienstige Gezindheden der gezamentlyke Burgery van Haarlem over de Parochiale Kerken, volgens welke aan dit Kerkgenootschap, door de overigen, derzelver aandeelen aan dat Kerkgebouw, edelmoedig, en voor niet, in eigendom waren afgestaan, schynt alles, omtrent het Klokkenhuis, onbeslischt, immers op den vorigen voet gelaten te zyn. Ingevolge hier van, gepaard met het aanhoudend dralen, aan den kant der Gereformeerden, met het dadelyk aannemen van gemelden afstand — 't welk, voor zoo verre men weet, zelfs tot heden niet gevolgd is, — was dan ook het beheer over 't een en ander gebouw, als van ouds, gebleven in handen van Kerkmeesteren dier Gemeente.

Daar ondertusschen het Klokkenhuis, door het in onbruik geraken van het beluiden der dooden, of het trekken der Klokken, by sterfgevallen en statige begrafenissen, het vorig inkomen, allengs meer en meer en nu eindelyk geheel, verloren had, ja zelfs van geen verderen dienst voor het Algemeen was, dan om, door een der kleinste klokken, des morgens en 's avonds, het openen en sluiten van Stads Poorten en Boomen aan te kondigen, waar voor ligtelyk een andere Kerkklok konde gevonden worden (*); daar ook, boven dien, se-

„ ning last hadden, soo veel als mogelyk was, toe te sien, „ ten einde dat men de Lutherschen niet soude beledigen „ noch verongelyken." — 't welk dan ook eindelyk ten gevolge had, dat het woord *alle* wierd uitgeschrapt. Heden ten dage schynt zelfs deze benaming minder gepast te wezen, voor de zulken, welken nimmer de gevoelens der Roomsche kerk omhelsden, maar onder den invloed der beginsels van eene meer gezuiverde Euangelieleer geboren en opgevoed zyn: en, althans met opzicht tot het voorheen bevoorregt Kerkgenootschap, na de scheuring van 1619, wel eenig nader bepalend Byvoegsel, by voorb. van *Calvinisch* of *Dordsch*, in onderscheiding van *Remonstrantsch*-Gereformeerden, te behoeven. Van het eerste (Calvinisch-Hervormden) schynen verstandige en gematigde leden van dit Kerkgenootschap, tegenwoordig, niet afkeerig te wezen. Zie *Biblioth. van Theol. Letterk.* voor 1804, N°. 1. bladz. 00.

(*) Gelyk ook, sedert, de Torenklok der *Bakenesser* kerk de oude Poortklok werkelyk vervangen heeft.

sedert een geruimen tyd, het door klokkengeluid ter kerkgang roepen van de Gemeente, ingevolge het bekend Staatsverbod daaromtrent van 1795, al mede had opgehouden, en eindelyk het Gebouw zelf dermate begon te vervallen, dat daar aan weldra aanmerkelyke kosten zouden moeten gedaan worden; om alle deze redenen begrepen Kerkmeesteren, dat het meer overeenkwam met de finantiele belangen hunner Administratie, om dit, voor het meerendeel nutteloos geworden, gevaarte te laten sloopen, en zoo wel den afbraak daar van, als de klokken, daar in hangende, te gelde te maken. Voorzichtigheidshalven ging men hier in echter, niet verder, dan na vooraf zich deswegen schriftelyk vervoegd te hebben aan de Kamer van Wethouderen dezer Stad, en daar by eene speciale qualificatie tot het een en ander verzocht en bekomen te hebben. En, ingevolge hier van, begon men dan ook dadelyk, met het afbreken van het Klokkenhuis, en het uitligten, nederlaten, breken en vervoeren der klokken: 't welk, natuurlykerwyze, dagelyks, vele aanschouwers naar de plaats lokte, zoo om den bouw en nu ontdekte konstige inrigting van binnen dezes alouden Gestichts, voor 't laatst, nog eens naauwkeurig optenemen, als om de klokken zelve, met derzelver Opschriften van naby te beschouwen; terwyl eenige oplettenden en meer geöefenden, ten einde de geheugenis dezer Gedenkteekens van vroegere minverlichte begrippen en kerkgebruiken voor de Nakomelingschap te bewaren, zich wel de moeite wilden geven, om korte aanteekening te houden van het merkwaardige derzelven, en de inscriptien, zoo veel de uitgesletene letters gedoogden, afteschryven.

Wy vertrouwen onzen Lezeren, vooral den liefhebberen der Oudheid onder hen, geen ondienst te zullen doen met hier te laten volgen eene opgave van het Gewigt en de Maat van elk der klokken, als mede van derzelver, zoo Latynsche als Oud-Hollandsche (*), Opschriften, welke ons, door eene vriendelyke hand, met byvoeging hier en daar van eenige interpunctie,

om

(*) Nagenoeg, in taal, overeenkomende met het zoogenaamd Plat-Duitsch, zoo als het nog heden, in *Westphalen* en *Oost-Friesland*, aan de grenzen onzer Republiek, gesproken en geschreven wordt.

om den zin eenigermate duidelyker te maken, en deze en gene korte opheldering en, ter plaatsing is medegedeeld geworden. —— Ziet hier deze

OPSCHRIFTEN;

Op de groote Doodklok, wegende 9322 ponden; onderdiameter 6 vt. 1½ duim; dikte 6¼ duim. groote Rhynl. Maat.

Mille quadringentos fluxos octo deciesque,
Et tres post annos Domini, Moer ipse Gobellus
Me Salvatorem miranda condidit arte.
Plebe ferente cibum, fas est mihi (*) *pendere merces;*
Ast igitur sonus ipse meus, dum fertur in auras,
Hostem contundo veterem, tum fulgura dura
Et lites hominum, tempestatesque sonoras;
Ad festum vocito letos, ad funera mestos.

Op de kleine Doodklok, wegende 6186 ponden; onderdiameter 5 vt. 5 dm. dikte 6⅛ dm.

Quem fecere manus Gobel Moer en ego Bavo;
Trans auras dum pando sonos, hec munera plebi
Hujus presto loci; miseris eterna potestas
Placatur, datur atque salus, tum numina justis
Cuncta favent hominum votis; hinc ditis Averni
Regna tremunt (†), *summique Chorus letatur Olympi.*

Op de groote Kerkklok, wegende 3436 ponden; onderdiam. 4 vt. 5¾ dm. dikte 4 dm.

Marie es minen name
Min luut moet Gode sin bequame

Van

(*) Hier staat duidelyk *michi*. Verder vindt men op deze klok 3 beelden van den *Salvator Mundi* en 3 wapens van Haarlem.

(†) Dit woord eindigt duidelyk met een *e*, het welk onverstaanbaar is. Voorts vindt men op deze klok het jaartal 1484, gelyk ook 3 beelden van *St. Bavo*, in ridderlyk gewaad, houdende een zwaard in de eene en een valk in de andere hand. Benevens 3 wapens van Haarlem.

Van tempeeste behoet God al
Alfo varre als me min luut horen sal.
Anno Dom. MCCCLXXV.

Twe : ghebroeders : van Bruchghe : maecte : op : Sente : Bartelmeus : avent : maecten : s'mi : bit : voer : heur : beloen ; Amen. (§)

Op de kleine Kerkklok, wegende 2152 ponden, onderdiameter 3 vt. 10¼ dm. dikte 3 dm.

Me Moer Gobellus miranda condidit arte;
Dicor Martinus, hujus patriæque patronus;
Ast hilares hilaris pando trans aëra clanctus.

Voorts vindt men op deze klok het jaartal 1488 en 8 wapens van Haarlem.

Op de Poortklok, wegende 1520 ponden; onderdiameter 3 vt. 5¼ dm. dikte 2¼ dm.

Me Willebrordum Moer condidit ipse Gobellus;
Allicio populos; ad tristia lætaque pulsor;
In Busco genitum me florida continet Haerlem.

Verder als de voorgaande.

BRIEF

(§) Deze geheele pasfage wordt geplaatst, zoo als de naastmogelykfte zin fchynt te vorderen; anderszins zyn 'er verfcheiden woorden in befchadigd en byna onleesbaar, als by voorbeeld, *s'mi* is eigentlyk *s'mn*; *heur* en *beloen* zyn zeer onduidelyk, en fchynt men te moeten aannemen, dat het laatfte woord beloning beteekent. Voorts vindt men op dezelve 4 penningen, waar boven ftaat:

Defen penninc gaf Clas Hedur,

en

Defe penninc gaf Dirc van Hoeo.

Gelyk ook eenige beeldjes van Maria en andere heiligen, benevens eenige hoofden.

BRIEF

VAN

E. J. THOM. à THUESSINK,

M. D. EN PROFESSOR, TE GRONINGEN,

AAN DEN HEER

G. VAN WY,

LECTOR IN DE HEELK. TE ARNHEM;

OVER EENE NIEUWE WYZE VAN INENTING MET DE KORST DER KOEPOKKEN.

Zeer Geleerde Heer!

Ik heb met veel genoegen uit uwen brief aan my, in den *Alg. Konst- en Letterbode* van den 4 Novemb. 1803. N°. 46. gezien, dat de inenting der Koepokken, door middel van de roven of korsten in het werk gesteld, ook in uwe handen zeer wel geslaagd was.

De weinige berigten, welke ik ook in ons land van deze inenting ontvangen heb, zyn allezins voldoende geweest. Ik heb intusschen tot nog toe daar van minder algemeen kunnen gebruik maken, om dat de *vaccine* dit jaar meest overal verspreid was, en men daarom liever verkoos om, of van arm tot arm in te enten; het welk ik ook, in alle gevallen, als het veiligste zoude verkiezen; of om versch gedroogde stof, tusschen glasplaatjes bewaard, hier toe van elders te ontbieden.

Offchoon ik reeds uit my zelven had opgemerkt, dat de korst zich al vry spoedig in de koepok vormde, en dat dezelve uit zeer active stof bestond; dat de ongeschikte stof, welke, na het verdwynen der *areola*, onder de gedaante van een etteragtig vocht zich vertoonde, en gebezigd zynde tot de inenting, valsche koepokken voortbragt, niet in de korst zelve, maar onder of terzyde van dezelve gevormd wierd, merkte ik echter doch, dat dit by velen mistrouwen op deze manier van inenting baarde, te meer daar de dus ontbondene korst een wit, ondoorschynend, lymig vocht voortbragt, in gedaante zeer verschillende van die heldere lymphe, welke op den 7, 8 of 9 dag in de koepok bevat is.

Sedert wy nu een meer nauwkeurige kennis van den aard en het beloop der vaccine hebben, vallen deze zwarigheden

geheel weg, en ik vleije my genoegzaam te kunnen bewyzen, dat de korst een even zoo werkzame stof bevat, als de versche, of ten minsten als de gedroogde *lymphe* zelve. —— Volgens het nieuwste onderzoek (zie *Rapport fait au nom de la commission nomme par la clasfe des Sciences Mathematiques & Physiques, pour l'examen de la methode de preserver de la petite verole par l'inoculation de la vaccine par* Portal, Fourcroy, Huzard & Hallé. *Paris* 1803.) bestaat de *vaccine* niet uit een enkel blaasje, het welk, doorgestoken zynde, de heldere stof, welke daar in bevat is, in eens uitstort, maar uit een menigte kleine cellen, welke van elkander afgescheiden zyn; waarom ook by het doorsteken een zeer kleine hoeveelheid vocht ontlast wordt. — De korst der koepokken vormt zich niet op dezelve wyze als die der kinderpokken. Men zal immers by eene oplettende waarneming altyd zien, dat deze korst zich eerst als een klein stipje vlak in het midden der pok vormt en zich langzaam na de randen uitbreidt. Deze korst vormt zich ook niet eerst, na dat de koepok haren volkomenen wasdom gekregen heeft, maar reeds aanstonds in het begin. Op den vierden dag na de inenting ontwaart men het eerst een gevuld blaasje, het welk, op den vyfden of zesden dag, in het midden, by een nauwkenrig onderzoek, reeds een klein korstje vertoont, en zich met de koepok zelve in grootte uitbreidt. Het is dus klaar, dat de korst niet bestaat uit een vocht, het welk, gedurende de geheele ziekte, in de pok is afgescheiden, en daar heeft kunnen ontaarden, maar dat deze stof gevormd is uit eene *active lympha*, zodra dezelve in de cellen is afgescheiden, van den 5den dag af tot derzelver volkomene rypheid toe. —— Men kan dus deze korst met den Heer Bryce veilig noemen eene werkelyke *extractie-stof* der *vaccina*, welke al deszelfs kracht zeer lang behoudt. —— Men begrypt nu, waarom, wanneer deze korst met water gemengd wordt, de stof niet helder is: om dat deze stof met de *cellen*, waar in zy bevat is, verbonden blyft.

Uit het geen wy gezegt hebben omtrent de vorming der korst, blykt het echter genoegzaam, dat, wil men zeker van zyne, op deze wyze verrichte, inenting zyn, men zorgen moet, dat men geene korsten bezige, dan van zulke inentingen, welke eenen geregelden loop gehad hebben, en by welke de korst op de zoo even gemelde wyze gevormd is. —— Wy hebben gezien, dat men zomtyds, na den eigentlyken afloop der ziekte, na dat de *area* verdwenen is, nog stof aan de randen der koepok vindt, welke, niet helder maar etteragtig van aard zynde, geen geregelde koepokken geeft, maar valsche koepokken voortbrengt. Men vindt echter, volgens myne ondervinding, maar zelden deze etteragtige stof, en men zal meestal, wanneer de korst reeds droog is, daar onder geheel geen stof vinden. Deze etterige stof, onder of

ronds-

rondsom de korst, is niet natuurlyk aan de koepok; maar alleen een uitwerksel van de prikkeling der korst op de tedere daar onder liggende huid, waar door ontsteking en oppervlakkige ettering ontstaat. Deze ontsteking en ettering is by wylen zoo sterk, dat de ware korst hier door schielyk afgestoten wordt, waar na zich een nieuwe korst vertoont, welke van de eerste verschilt en tot de inenting ongeschikt is, om dat zy geen ware vaccinestof bevat.

De Heer Bryce, Geneesheer te *Edinburg*, heeft in een stuk, waar van de Hoogduitsche vertaling my eerst onlangs ter hand kwam, te gelyker tyd met my de inenting met de korsten, met het beste gevolg, verrigt, en daar van in het zelve verslag zeer belangryke proeven gegeven. (*Practische Beobachtung: uber die inentung der Kukpocken &c. von* J. Bryce *aus den Englischen überzett von* F. G. Friese. *Breslau* 1803.)

Ik heb de korst, met een weinig speeksel gemengd en fyn gevreven, gebezigd. Bryce neemt een klein stukje van de korst, laat dit eenige minuten met een drop koud water weeken, vryft het dan met een mesje op een stukje glas, en ent daar mede op de gewoone wyze in. Dr. Havinga heeft my onlangs geschreven, dat hy de korst ook alleen met een drop koud water bevogtigde en dan oploste op een stukje glas, om daar mede op de gewoone manier in te enten. Een myner voormalige geachte toehoorers, Dr. Ebbinga, van *Meppel*, verhaalde my onlangs, dat hy een stukje van de korst op een klein gemaakt wondje op den arm gelegd en daar uit de regelmatigste koepokken verkregen had.

Algemeen is men van meening, dat de koepokstof de uitwerking der lucht niet verdragen kan. Dr. Havinga schreef my onlangs, dat hy steeds met het beste gevolg met de korst bleef inenten, dat hy alleen dezelve voor vochtigheid bewaarde, dan dat zy hare kracht zeer wel behield, wanneer hy dezelve maanden lang in een eenvoudig papier bewaarde. Dr. Bryce had ook meermalen korsten tot de inenting gebezigd, die hy, alleen in papier gewikkeld, twee en drie maanden bewaard had. Ik geloof echter, dat het veiliger is, om de korstjes, voor de werking der lucht, in geslotene stopflesjes te bewaren, wanneer zy hare kracht zeker langer zullen behouden.

Men zal mogelyk hier my noch kunnen tegenwerpen, dat ik geene melding make van overinentingen met kinderpokstof gedaan. Daar hier nog geen epidemie van pokken plaats had, heb ik daar toe nog geene gelegenheid gehad; dan de Heer Bryce heeft, in het boven aangehaalde werk, eene menigte gevallen verhaald, waar uit blykt, dat niet alleen de loop dezer inenting volmaakt met die der gewoone overeenkwam, maar dat ook de kinderpokstof by overinenting even onwerkzaam was.

Ik moet hier eindelyk nog byvoegen, dat ik een en ander-

 maal

maal de inenting met de korst hebbende zien mislukken; meende, dat dit daar van af hing, dat uit deze koepokken stof tot inenting genomen was: ik moet hier deze misvatting herroepen, terwyl het genoegzaam uit de vorming der korst blykt, dat dit de oorzaak der mislukking niet zyn kan. Het is veel eer mogelyk, dat deze inentingen, welke ik zelve niet gedaan heb, met *secundaire* of etteragtige korsten geschied zyn. — Dr. HAVINGA was de inenting zeer wel gelukt, ofschoon hy uit alle *sujetten*, waar van hy de korsten gebezigd had, had ingeënt.

Ik hoop, dat deze nadere ophelderingen dienen zullen, om de zoo nuttige inenting der koepokken meer uit te breiden, en om ook dan dezelve gerust te kunnen in het werk stellen, wanneer daar toe versche stof ontbreken mogt.

Ik heb de eer met achting te zyn:

Groningen, UE. DV Dien.
d. 26 February 1804. E. J. THOM. à THUESSINK.

NADER EN BREEDER BERIGT AANGAANDE EEN NIEUW UITGEVONDENE THERMOMETER VAN DE LA LANDE, DOOR HEM ZELVEN.

(*Uit de* Mon. Corresp. *Feb.* 1804. *van* v. ZACH.)

Sedert 54 jaren ben ik gewoon waarnemingen op de Thermometer te doen: doch ik heb my dikwyls beklaagt, dat ik in de verdeelingen, geene zulke met de Natuur overeenstemmende eigenschappen, welken zy eigenlyk behooren te hebben, kon vinden. Sints de tyden van *Drebbel*, die, in het jaar 1630, de eerste Thermometer vervaardigde, zyn 'er nog wel twintigerlei soorten uitgevonden. Ik oordeel dus vryheid te hebben, om 'er nog eene byte voegen. 'Er zyn Thermometers, welker verdeelingen geheel niet dat geen uitdrukken, 't welk in de Natuur ligt. Het begin of kokend punt, is een punt, dat wy niet waarnemen. *Fahrenheit* heeft zich, by het vriespunt, van een geheel willekeurigen graad bedient. *Reaumur* verdeelde de ruimte tusschen het vriespunt en dat

van

van kokend water in 80; *Capi*, naar *Lanteney*, in 85, tot *Celsus*, in 100 deelen. Maar men weet thans volstrekt niet meer, wat eigenlyk de *Reaumursche* Thermometer is. Alle deze getallen beteekenen, doorgaans, niets, en steunen op geen grond, hoe genaamd. De gewoone Thermometers wyzen ons graden van warmte aan, wanneer wy zomwylen klappertanden; op zulken tyd, waar van *Horatius* zegt: „ *matudina parum cautos jam frigora mordent*, staan zy op een geringen graad van koude, terwyl wy echter geweldig krimpen.

Het oogenblik, waar op de Natuurkenners het niet eens kunnen worden over een Thermometer-schaal, kwam my het gunstigste voor, om eene nieuwe verdeeling voor te slaan. My dunkt, dat men al het gebrekkige kan verbeteren, door de twee Data, welken ik by myn nieuwe Thermometer voorstel.

Ik begin myne verdeeling, gelyk *Micheli*, by die Temperatur, die in het midden staat tusschen alle, sints verscheidene jaren, waargenomene graden. Zulk een midden heeft men gevonden op 9½° van de gewoone Thermometer (*Journ. de Phys.* 1792. Dec. p. 433.). Zy is dezelfde Temperatur, welke bestendig plaats heeft in de kelders van het Observatorium, te Parys. Zy is de natuurlyke warmte-graad onzer Aarde. Naar het voorbeeld van mynen ouden en achtingswaardigen Leermeester, *Joseph de l'Isle*, neem ik, voor de verdeeling van myn Thermometer, het 10 duizendste gedeelte van het daar toe benoodigde Kwikzilver aan. Men weet, dat de Kwik, onder alle Zelfstandigheden, het best kan dienen, om de uitzetting, op eene regelmatige wyze, af te meten. Reeds in het jaar 1738 vond hy deze evenredigheid der uitzetting. (*Mem. pour servir a l'hist. au progres de l'Astronomie*. St. Petersburg 1738.)

In het jaar 1750, maakte ik vele Thermometers, met hem, en dat wel op de volgende wyze: wy goten een glazenbuis, in ys gezet, vol met Kwikzilver, en weegden vervolgens zeer naauwkeurig af, alles wat 'er uit liep, by derzelver plaatsing in kokend water. Dit overloopsel bedroeg altyd één onçe op 66⅔, dat op 150⅔ uitkomt, verondersteld, dat de geheele massa van Kwik in 10 duizend deelen verdeeld is. (*Mem. de l'Academie* 1749. *Phil. Trans.* 1766. p. 377.) Deze 150 deelen vormen nu de graden van onze Thermometer, en zyn dus uit de Natuurkunde, d. i. uit de Natuur zelve ontleend, terwyl zy tevens zich wel voegen naar het eenvouwdigste van alle talstelsels, namelyk het decimaal-stelsel. Hier by komt nog een hooger trap van eenvouwdigheid, die opmerkelyk is. By onze Thermometers kan thans ieder een begrypen, wat voorheen voor velen onverklaarbaar was; b. v. de graad van warmte in onze gewoone Zomers, en die der koude in onze middelmatige Winters (*Mem.* 1765.) staan met elkanderen gelyk,

lyk, en beiden op 30° van onze Thermometer. Het getal 40 wyst een warmen Zomer en een guren Winter aan. 50 toont zoo wel de grootste hitte in *Senegal*, als de strengste vorsten van de jaren 1709, 1776 en 1788. Dit is ligt naar te gaan, en levert een zuiver en duidelyk begrip op van de hitte en koude eener jaargetij of van een buitengewoon jaar. 26 teekent de grootste koude en de sterkste hitte in het jaar 1737; een jaar, dat het minst ongelyk was, en waar in de Thermometer zich van 's Winters tot Zomers het minste veranderde. Eindelyk zyn 'er 30 en 40 tallen, van welken men helaas in de Gezelschappen zoo veel praat (*). Hier door bekomen zy, ten minsten een edeler zin en eene betere toepassing, daar zy tot een soort van kundigheid dienen, waar by toch ieder een min of meer belang stelt.

Bovendien heeft myne verdeeling nog dit vooruit, dat zy de graden de helft kleiner aanwyst, waar door men, by de meeste waarnemingen, van de moeite bevryd is, om breuken te berekenen.

Langs dezen weg meen ik eene methode gevonden te hebben, welke niet slegts alle voordeelen in zich vereenigt, maar tevens alle gebreken verhelpt.

De Physische Instrumentmaker *Mossy* (*Quai Pelletier* N°. 36.) heeft my beloofd, zulke nieuwe Thermometers te zullen vervaardigen (†), zoo dra zy openlyk bekend zullen gemaakt zyn. Ik voeg hier nog by een Tafel van Vergelyking met de gewoone Reaumursche Thermometer, voor zulken, die de gemaakte waarnemingen op onze Thermometer willen reduceren.

Men heeft my, op den 14 Novemb., by het *Nationaal Instituut* tegengeworpen, dat men, by Thermometers, de vaste punten, gelyk het vriespunt en dat van kokend water, diende te behouden: ik sta gaarne toe, dat zulks een vereischte is, om de Thermometer te vervaardigen, en behoude die punten ook. Maar men wist niet, hoe de tusschenruimte moest ingevuld worden: en ik gelove, dit kwaad verholpen te hebben. Zommigen beginnen van boven af te tellen; anderen van onderen. Het is veel natuurlyker en voeglyker om van het midden aantevangen, gelyk ik gedaan heb. Bovendien moet men de Reaumursche graden aan een kant zetten, vermits men tegenwoordig, volgens ons Decimal-stelsel, niet 80, maar 100 wil tellen; doch het een heeft zoo weinig grond als het ander.

Noch

(*) Dit ziet op het Spel *Trente et Quarante*, dat tegenwoordig by alle Parysche Gezelschappen in gebruik is.
v. Z.

(†) Men kan de Lalandische Thermometers ook bekomen by den Hof-Mechanicus *Schröder*, te Gotha, voor 4 tot 6 Rth.
v. Z.

Noch heeft men my tegengeworpen, dat, in Egypte, de binnenste temperatuur der aarde veel warmer is. Daar echter de temperatur, die wy in Parys hebben, het midden tusschen de hevigste koude en de grootste hitte in alle landen, waar de Thermometer waargenomen wordt, oplevert, is dit een genoegzame reden, om dit punt, als dat, waar van men moet beginnen te tellen, aantenemen.

Voor 't overige is dit punt, in de geheele wereld, dat geen, waar by men koud noch warm is: het behaagt elk een.

Het komt my zonderling voor, om of van het *kokend water* te beginnen, 't welk niemand in eenig land op den aardkloot ontwaar wordt, of van het *vriespunt*, een temperatuur die in het grootste gedeelte der bewoonde wereld geen plaats heeft.

TAFEL VOOR DE REDUCTIE DES 80 DEELIGE KWIK-THERMOMETERS VAN REAUMUR, OP DEN NIEUW UITGEVONDENEN VAN LA LANDE.

Graden van Warmte. Reaumur.	La Lande.	
80°	+132°. 3	Kokend Water.
36	49. 9	Hitte in Senegal.
32½	43. 3	
32	42. 3	Zomer van 1753, 65 en 93.
31	40. 4	
30	38. 5	Bloedwarmte.
29	36. 7	
28	34. 8	
27	32. 9	
26	31. 0	Middelbare Zomer in Parys.
25	29. 1	Onder den Æquator op ruime Zee.
24	27. 3	
23	25. 3	Koude Zomer in Parys.
22	23. 5	
21	21. 6	
20	19. 7	
19	17. 9	Zy-Wormen.
18	16. 0	
17	14. 1	
16	12. 2	
15	10. 3	Stookkasfen.
14	8. 5	
13	6. 6	
12	4. 7	
11	2. 8	
10	+ 1. 0	
9½	0. 0	Middelbare temperatuur.

Gra-

Graden van Koude.		
Reaumur.	La Lande.	
+ 9°	— 1°, 0	
8	2. 9	
7	4. 7	
6	6. 6	
5	8. 5	
4	10. 3	
3	12. 2	
2	14. 1	
1	16. 0	
0	17. 9	Smeltend Ys.
— 1	17. 8	
2	21. 5	
3	23. 5	
4	25. 4	Zagte Winter in Parys.
5	27. 4	
6	29. 2	
7	31. 0	Middelbare Winter in Parys.
8	32. 9	
9	34. 8	
10	36. 7	
11	38. 6	Winter van 1740 in Parys.
12	40. 4	
13	42. 3	
14	44. 2	Nul-punt na Fahrenheit.
15	46. 1	
16	48. 0	
17	49. 9	Winter van 1709 en 1776.
18	50. 8	Winter van 1788, in Parys.
30	74. 4	Vriespunt voor de Kwik.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 13 Maart 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt. .	99¾ a 101
dito 4 prCt. .	98 a 99
dito dito met premie. .	105¾ a 106
dito geconsolid. by Staphorst a 4½ prCt. .	68¾ a 69¼
Andeelen by Hope & Comp. enz. . .	102¾ a 103¾
Rusland 5 prCt. .	98½ a 98¾
Zweden 5 prCt. .	101¾ a 102¾
Denemarken, Toll. 4 prCt.	94 a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96¾ a 97¼
dito Kroon 4 prCt. .	96 a 96½
Keizer 5 prCt. .	89½ a 89¾
Keizer 4½ prCt. .	82 a 82½
dito 4 prCt.	76 a 76½
Spanje 5 prCt. .	96¾ a 95
dito 4½ losb. van 1804–7.	97 a 92
Engeland. Annuiteiten 3 prCt. . .	55½ a 56
Fransche Rep. Geconsolid. renten . .	53¼ a 53¾

Wisselcours.

Op Londen. :	36 : 1 a 36 : 4
— Parys. . .	[illegible]

BIN-

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	39¾ a 39⅞
dito a 2½ prCt.	35 a 35½
Losrenten uit de beffing van 98 à 3½ prCt.	50 a 50½
Dito uit de beffing van 1800. a 3 prCt.	44 a 44½
dito 1801. a 3½ prCt.	49¼ a 49¾
dito *Domeinen.* 4 prCt.	68½ a 69
dito Vrywillig a 5 pCt.	76½ a 77½
Rescriptien Loeb. 1804.	93½ a 94½
—— —— na den Vrede.	50½ a 51½
Holland.	
Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	33 a 34
Dito vrywillig a 5 prCt.	61½ a 62
Zeeland.	
Obligatien a 2½ prCt.	33 a 34
Vriesland.	
Obligatien a 2 prCt.	27 a 28
Agio van de Bank.	4½

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 179; en te *Haarlem* 14, onder welke waaren 6 beneden de 12 jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Maart	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
7	29 7 29 7½ 29. 8½	34 42 36	Z. O. —— ——	bewolkt, omtrent betrokken.
8	29. 9¼ 29. 9½ 29. 8½	33 44 34½	O. Z. O. —— O. b. Z.	helder; 's namidd. Windrig.
9	29. 7½ 29. 7 29. 7½	37 45 38½	Z. O. —— ——	betrokken; voorm. windrig; 's avonds regen.
10	29 8 29. 9½ 29. 9½	45 52 47	Z. O. —— ——	betrokken; dampig.
11	29. 9½ 29. 9 29. 8½	43 45 38	O. Z. O. O. ——	's morg. betrokken; verder helder; zeer windrig.
12	29. 8½ 29. 9 29. 9	37 52 40	Z. O. —— ——	helder.
13	29. 9 29. 9½ 29. 9½	36 53½ 39	Z. O. —— ——	helder.

BE-

BEKENDMAKINGEN.

. Voor de extra verminderde prys van ƒ 3-10-: in plaats van ƒ 5-8-: zoo lang een klein getal zulks toelaat, word aan GENEES en HEELKUNDIGE en derzelver LEERLINGEN aangeboden, het allernuttigst Werk, J. MACQUET. *Pathologie* of ZIEKTENKUNDE en beschouwing van 's Menschen Lichaam in den Ziekenstaat, 3 Deelen in gr. 8°. te zamen 1495 bladzyde; als ook K. G. HAGEN, LEERBOEK der APOTHEKARSKONST, waar in alles het geen tot een volkomen kennis der geheele Apotheek noodzaaklyk behoord geweten te worden: *het is onnodig de nuttigheid van het zelve te willen bewyzen*, tegen *uitgaven alleen in* Duitschland *kunnen zulks genoegzaam bevestigen. Ook heeft de* COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG TOEVOORZIGT, *het zelve meede de* LEERLINGEN *aanbevolen*. Dit Werk bestaat in 2 zwaare Boekdeelen, à ƒ 6-10-: De aflevering geschied in de Boekwinkel van L. VAN ES, in de Kalverstraat, te Amst. en alom.

. By L. VAN ES, te Amsterdam, word uitgegeven: HET ONWEERSVUUR in zyne RICHTING en UITWERKSELS NAGESPOORT, by het ongeval van de MOLEN *DE VALK* overgekomen: nevens eene BESCHRYVING van eene AFLEIDER, volgens de manier van J. CUTHBERTSON, tot beveiliging van ONWEDER; door W. VAN BARNEVELD, Apothekar te Amst. en Lid van diverse Genootschappen, met een uitslaande Plaat, à 12 st. Dezelve geeft uit: J. E. DOORNIK, over het DOELMATIGE in de NATUUR, à ƒ 1-:-: als ook J. E. DOORNIK, Aanmerkingen over de KOEPOKSTOF, à 12 stuivers.

. „De Boekverkoper F. BOHN te Haarlem heeft gedrukt „en alom verzonden: 1) DE FAMILIE VAN HALDEN, door „A. LAFONTAINE, met platen van *Jury* en *Martus*. „2) Het 2de en *laatste* Deel van DE ZONDERLINGE, door „A. LAFONTAINE, met pl. van *Vinkeles*. 3) DE ANTIEKE HELICON, behelzende de Levens der *Griekshe Dichters* van *Homerus* tot op *Callimachus*, voorgeleezen in, „en opgedragen aan de Maatschappy *Felix Meritis*, door A. „FOKKE Sz., met zeer veele ophelderende Aantekeningen, „en vercierd met vier comique Caricatuurplaten. 4) Het 5de „Deel van A. FOKKE Sz., BOERTIGE REIS DOOR EURO- „PA. 5) Het 3de Deel van SPIESS *Reizen door de holen* „*des Ongeluks en Verblyven der Elande*. 6) Het 2de en „*laatste Vervolg* op KNIGGE'S REIS NAAR BRUNSWYK.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE
KONST
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1804.

N°. 12. *Vrydag den 23 Maart.*

BERIGTEN.

FRANSCHE REPUBLIEK.

PARYS, *den* 8 *Maart.* De Klasse van Zeden- en Staatkunde van het Nationaal Institut, had, in hare vergadering van 15 Germin, an 10 (1802) de prysvraag opgegeven: „ over den invloed, dien de Hervorming van Luther had op den Staatkundigen toestand van verscheidene Staten in Europa, en op den voortgang der verlichting." Deze vraag, by de nieuwe inrigting van het Institut geoordeeld zynde, te behooren by de Klasse van Geschied- en Oude Letterkunde; heeft die Klasse, in hare afzonderlyke vergadering van laatstleden Vrydag, den 2den dezer; op het verslag der Commissie ter beoordeeling van de ingekomene Verhandelingen over dit onderwerp, den prys toegewezen aan de Verhandeling N°. 7, waar van de Schryver is de Heer *Ch. de Villers*, genoeg bekend door verscheidene Wysgeerige en Letterkundige Werken. De uitdeeling van dezen prys zal geschieden in de openbare vergadering van 2 Germinal (23 Maart) aanstaanden. Van de Verhandelingen N°. 4 en 2 zal loflyke melding gemaakt worden. . . .

PALLADIS, *VELLETRIENSIS* DICTÆ, STATUA,

LUTETIÆ PARISIORUM, IN MUSEO NAPOLEONTÆO, COLLOCATA.

Majestate docens, tristi at non tetrica fronte;
Formosa, illecebris sed sine, Cypri, tuis;
Omniscio Patris sic nata Minerva cerebro,
Et facie, et gressu, conspicienda fui.
Cecropias habitare olim me juvit Athenas;
Credor et hîc priscâ jam mihi sede coli.

P. H. MARRON.

IN FORUM OLITORIUM,

RUDERIBUS MONASTERII, OLIM *JACOBINORUM* DICTI, LUTETIÆ PARISIORUM SUPERSTRUCTUM.

Seditione furens quondam hic Discordia, regnat
Auspice nunc frugum Napoleone Dea.
Illa famem post se et graviora pericla trahebat:
Pacatos cives hæc alit atque beat.

P. H. MARRON.

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

UTRECHT, *den* 17 *Lentem.* Het verlies, het welk onze Akademie, in 1795, geleden heeft, door het vertrek

trek van den Wel-Eerw. Hooggel. WILLIAM LAURENCE BROWN, naar zyn Vaderland, staat eerlang vergoed te worden; daar het Gemeente-Bestuur dezer Stad, als Verzorgers dezer Hoogeschole, tot *Prof. Philosophiae moralis et Historiae Ecclesiasticae* heeft aangesteld den Wel-Eerw. zeer geleerden DITHMAR HUISMAN, Predikant by de Nederduitsche Hervormde Gemeente dezer Stad.

AAN DE HEEREN REDACTEURS VAN 'T WEEKBLAD:

DE ALGEMEENE KONST- EN LETTERBODE,

TEN ANTWOORDE OP HET:

IETS TER WEDERLEGGING VAN DE VOORGEWENDE ONGEZONDHEID DER STAD AMSTERDAM,

IN HUN WEEKBLAD N°. 53. OP DEN 23 DECEMBER LAATSTLEDEN, BL. 406.

MYN HEEREN!

De onbescheidenheid, met welke ik wel eens ben aangevallen door lieden, wien zulks het minste paste, heeft my meermalen het zwygen opgeleid, waar het anders tot wegneming van vooroordeelen of verkeerde indruksels mogelyk niet kwaad geweest ware te spreken. Thans bevind ik my in een omgekeerd geval. De Hr. Professor G. VROLIK, te Amsterdam, heeft op eene bescheidene wyze, en met naamsteekening, in uw geacht Weekblad, op den 23 December laatstleden, zyne Aanmerkingen aan 't lezend gedeelte onzer Inwoners medegedeeld, over eene aanteekening, in myn Werk over *de Historie der Hollandsche Staatsregering, of Geschied- en Staatkundig onderzoek, in welken zin de Staten van Holland zyn geweest de Wettige Souvereine Vertegenwoordigers van 't gansche Volk van Holland.* Ik had namelyk, aldaar, D. I. bl. 35. uit de *Registers der Dagvaarden van Holland* van AART VAN DER GOES, D. I. bl. 597. by gelegenheid eener Dagvaart onder Keizer Karel, op 't jaar 1540, eene aanmerking gemaakt over de Ongezondheid van een der beroemde Wereldsteden, ons machtig Amsterdam, en

over de meerdere sterflykheid der Bewoners aldaar, boven andere Steden; waar tegen de Hooggel. Heer *G. Vrolik* zich verklaart.

Doch verre van hier over gebelgd te zyn; 't welk ik overlate aan lieden, die niet aan tegenspraak gewoon zyn, of die geene tegenspraak kunnen velen: bedank ik dien Heer voor zyne Aanmerking, en ik zoude op dezelve hebben kunnen zwygen, indien het my meer te doen ware, om my zelven, dan om de waarheid te onderzoeken, en de zaak op te helderen; alzoo het my is voorgekomen, dat aan dit onderwerp nog wel eenige opheldering kan gegeven worden, en dat het geen de Hr. *V.* tot wederlegging myner voorbygaande Aanmerking te berde brengt, zelf aan eene *misrekening*, en ook te gelyk aan eene *miskenning* van myn waar oogmerk zy toe te schryven.

Wat het eerste betreft; namelyk, de *misrekening* van het getal der *levende Inwoners*, en de evenredigheid der jaarlyks *stervenden* uit dat getal, in de Stad Amsterdam. Het kon vreemd schynen, en de zaak is toch zoo, dat wy beiden uit dezelfde *bronnen* geschept, en gebruik gemaakt hebben van de Schriften der geleerde Heeren, *Struyck*, *Suszmilch*, en van den beroemden Amsterdamschen Hoogleeraar *van Swinden*, en nog anderen; schoon met verschillende uitkomsten.

Wy komen ook beiden daarin overeen, en nemen als waarheid aan, dat van alle de middelen, ooit gebruikt, om 't waar getal van *Levenden* in eene groote Maatschappy te vinden, het zekerste is de *personele* of *hoofdelyke Telling*, waar zulks mogelyk zy; en ook verschillen wy hierin niet, dat, om de betrekking van *stervenden tot werklyk levenden* te kennen, de *Doodlysten*, daar zy naauwkeurig zyn, moeten dienen. Maar wy zullen ook beiden eens zyn, dat door vele bykomende omstandigheden en onnaaukeurigheden in de Opgaven, vooral van Dooden, alles blyft by *gisrekeningen*, die derhalve vorderen eene bescheidene Behandeling in 't onderzoek van zulke zaken; waarom ook de Hr. N. Struyck achter zyne *Inleiding tot de Algem. Geographie*, D. I. bl. 321. zyn Werk, hoe bearbeid ook, den zedigen naam toevoegde van *Gissingen over den staat van het menschelyke Geslacht*. 't Welk even ook de oorzaak is, dat de beste Schryvers, de Heeren J. P. Suszmilch en J. C. Gatterer, de eerste in zyn treffelyk Werk. *de Godlyke orde heerschende in de Veranderingen van het menschelyk Geslacht uit de Geboorte, den Dood, en de voortplanting deszelven bewezen*; de tweede in zyne *Algemeene Hedendaagsche Geographie*, in zyn Voorbericht, ook dan zelfs, wanneer zy spreken *van de meerdere Sterflykheid* in *groote* en *ryke Steden*, — in *middelmatige* en *kleine Steden*, en *op het platte Land*, niet in allen deele met elkander overeenkomen. Evenwel hebben zy beiden,

den, na vele nuttige ontdekkingen, na langdurig vergelyken, en na menigvuldige overzicht van *Doodlysten*, hunne berekeningen gemaakt, en hieruit bevonden, dat, hoe grooter, hoe volkryker, en hoe ruimer bedeeld van levensbehoeften en weelde-voorwerpen, eene plaats of Stad zy, dies te meer menschen daarin doorgaans sterven; en wel zoo, dat volgens GATTERER. I. 38.

1. In groote en ryke Steden, van de 24 tot de 28. levenden, 'er jaarlyks één sterft; en volgens SUSZMILCH I. 50. jaarlyks meest $\frac{1}{27}$ of $\frac{1}{28}$, en dat dus de sterfte aldaar 't allergrootst is; zoo als hy dan ook *Berlyn* stelt op $\frac{1}{28}$ en de nog grooter Steden, *Rome*, *Londen*, *Parys* enz. op $\frac{1}{24}$ tot $\frac{1}{25}$.

2. In *middelmatige en kleine* Steden van 30 tot 32 één. De Hr. *Suszmilch* bl. 89, 103. stelt ten regel $\frac{1}{32}$.

3. Op *het platte land*, waar de sterflykheid, om vele redenen, in 't gemeen zoo groot niet is, als in de *Steden*, slechts één van 40 tot 42, waartegen *Suszmilch* bl. 82. dezelve brengt tot 42—43, maar bl. 103. by middelrekening op $\frac{1}{40}$. Zoo dat in 't algemeen over een geheel land, steden, en dorpen, in middental en in gewone jaren alles te zamen gerekend, slechts van de 32 of 33, doch in sommige landen maar van de 37 menschen 'er jaarlyks één sterft; waartegen de Hr. *S.* bl. 103. zyne geheele middenrekening neemt tot $\frac{1}{36}$ of $\frac{1}{35}$.

Ik konde hier by voegen den Regel van den Hr. MARTINET, die in zynen *Catechismus der Natuur* D. I. bl. 344. sprekende over de algemeene sterflykheid, zegt, dat

op het Land sterven	$\frac{1}{40}$
in kleine Steden	32
in de grooteren	28
in de grootsten	25

maar alzoo hy dit zelve niet anders dan op 't gezag van anderen ter neder stelt, zoo kan ik dit zyn getuigenis missen.

Daar nu niemand zyn zal, die *Amsterdam* niet onder de grootste, volkrykste, en machtigste Koopsteden zal begrypen; daar ook de Hr. *Suszmilch*, wien ik hier volge, *de berekening der groote Steden* ook op de groote Stad *Amsterdam* toepast: zoo zal het Besluit ligt opgemaakt zyn, en ik zal dan maar twee punten te vereffenen hebben, die tegen my ingebracht worden,

1. Dat ik aan Amsterdam te veel *stervenden* geve naar gelang der *levenden*.

2. Dat die sterfte aldaar zelfs meerder is dan in Londen en Parys.

Om het eerste af te doen, moeten wy de *Stervenden* tegen de *Levenden* stellen. En deze berekent de Hr. *Suszm.* bl.

92 en 914. zoo als zy zich in 't jaar 1752 bevonden, op ken tegen $24\frac{1}{10}$. Volgens den Hr. *V.* deed dit de Heer *Houttuyn* zelf, stellende 1 tot 24 of 25. Ik wil my met deze stelling van den by den Hr. *V.* ook voor *verdienstelyk* erkenden Hr. *Houttuyn* niet bevoordeelen, alzoo de Hr. *V.* zich juist tegen die berekening verklaart, en die sterfte volgens hem *te groot genomen is*. Maar dewyl machtspreuken alhier niets afdoen, noch den Hr. *V.* noch my van dienst zyn, laat ons zien, of wy geen' zekerder weg kunnen bewandelen, en wel vooreerst van de *levenden*.

In ons Land heeft eene algemeene Volkstelling by Hoofden nimmer plaats gehad, hoe zeer die in sommige andere Landen bekend ware: tot dat eindelyk in 't jaar 1795, volgens *het Plan* der toenmalige *Algemeene Representanten*, die Telling bevolen en bewerkstelligd is over de geheele Republiek, met insluiting van het Landschap *Drente*, en 't nog ons overgebleven gedeelte der Generaliteits-landen, thans *Bataafsch-Brabant* genoemd; en voor zoo verre deze Telling, volgens den grooten spoed en vele bezwaren naauwkeurig geweest is, bragt men toen het volle getal der Ingezetenen der Republiek tot 1880463 zielen, later op 1881881, waar onder Holland op 828542.

Wat *Amsterdam* byzonder betreft. Over 't getal der Bewoners van die groote Stad, heeft men te voren veel getwist en verschild.

De beroemde Hr. *Howart* gaf ze op voor	250000 zielen.
De Hr. *Kersseboom*, in 't j. 1740, op .	240000 ——
De Hr. *R. Price* op	200000 ——
En de Hr. *N. Struyck* op schaars . zie *Suszmilch* I. 92.	200000 ——
De Hr. *Wagenaar* op	200000 ——

En eindelyk de Telling, volgens het straks te noemen *Rapport*, brengt ze met het bygevoegde getal van 20335 van de *Joden*, te zamen op 217024. Maar welke is nu de Telling van den Hr. *V.*; en is daar in ook eene misrekening zelve, zonder nog te spreken van de toepassing op de *stervenden*?

De naauwkeurigheid der Telling van de Levenden in Amsterdam, door en onder 't oog van den beroemden Hoogl. VAN SWINDEN, met alle mogelyke oplettendheid, niettegenstaande zeer vele zwarigheden, gedaan, schynt geene twyfeling onderhevig te zyn. Maar als de Hr. *V.* nu die Telling, als de echte, en als volzeker, aanneemt, (en ik met hem) dan durve ik ook voor zeker stellen, dat hy zich, of niet naauwkeurig uitgedrukt, of zich verzonnen heeft; wanneer hy zegt, dat by *die telling* gebleken is, dat *het aantal van Christenen* (alleen, zonder nog de Joden te rekenen) aldaar uitkwam

op

op 220000 *Christenen* (1). Doch het tegendeel leert het *Officieel* gedaan *Rapport* van 1795, 't welk ik thans voor my hebbe, en 't welk men lezen kan in de *Nederl. Jaarboeken* van dat jaar 1795. bl. 6304 enz. waar de Opgave met uitgedrukte woorden deze is. Zy hadden gevonden

191855	Christenen.
20335	Joden.
4834	Menschen, alle Christenen.

Zoo dat 'er zich *binnen de Stad, en* NB. *derzelver Jurisdictie* bevonden

196689	Christenen.
20335	Joden.
te zamen . 217024	

waar onder de Mannelyken (2) .	97127
Vrouwelyken .	119897
	217024

Zy noemen dit uitdrukkelyk *eene bevolking van slechts* 191855 *Christenen, en* 20335 *Joden binnen de Muren* — *daar men doorgaans de Volkrykheid dezer Stad veel grooter stelde; de Hr.* KERSSEBOOM *op* 240000 en STRUYCK, *die* (volgens hun) *alles wat Amsterdam betreft, met alle mogelyke omzichtigheid, — jaaren achter een, heeft nagegaan, getuigde in* 1753, *dat het hem zeer waarschynlyk voorkwam, dat 'er toen geen* 200000 *menschen in Amsterdam waren.* Zy maken eindelyk geene zwarigheid, om het getal der Inwoners *iets over de* 200000 te berekenen (3). En hierin vind ik op mynen weg ook den kundigen WAGENAAR, boven genoemd, die op 't j. 1760 in zyn eerste Deel der *Beschryving van Amsterdam*, van hare bevolking sprekende, het

(1) Des Schryvers woorden zyn dezen, en ik kan 'er geen anderen zin aan hechten: *Toen men op hoog gezag, in October van het jaar 1795, het getal der Ingezetenen van Amst. had opgenomen, bevond men in dezelve ongeveer* 220000 CHRISTENEN, *en stelde hierop dit getal vast, om dat by de opneming ligtelyk deeze of geene onaangeteekend konde gebleven zyn.*

(2) In 't voorbygaan veroorlove men my, de aandacht te brengen op 't groot verschil der *Vrouwen*, en der meerderheid van 't getal boven de *Mans*, 't welk op zulk kleen getal ruim 22000 vrouwen meer uitbrengt. Ik kon dit van andere Steden, byzonder ook van Haarlem, aanwyzen. Ik spreke hier over breeder in myne gewone *dagelyksche Lessen* over *de Statistiek onzer Republiek.*

(3) Bl. 6305 f. *Uit hoofde der aangehaalde redenen — zoude het getal der Inwoners iets over de* 200000 *bedragen; een getal dat de Ondergetekenden geene zwarigheid zouden maken aan te nemen.*

het opgegeven getal van *Struyk* toestemt, en bl. 171. 'er byvoegt: *Anderen stellen 't getal grooter, doch zo 't ons toeschynt, op losfen grond.*

Hoe dan nu de Hr. *V.* zoo stellig zeggen kan, dat men het getal *der Christenen* in Amst. op 't jaar 1795. bevond *ongeveer* 220000 begryp ik niet; en 't is eene misrekening, die hier alles schynt afdoen. Evenwel hy bouwt hierop voort, in de berekening der *sterflykheid*, en zegt: *Wy blyven het getal op 220000 bepalen;* en als dan geeft zyn Hooggel. uit den Hr. *van Swinden*, volgens naauwkeurige aanteekeningen, op, dat in 20 jaren, van 1778.-1797, gestorven zyn 160678 *Christenen*, en dus jaarlyks 8034 *gestorven Christenen*, en hy besluit hieruit, dat de sterfte te Amsterdam zoude zyn van 1 tot 27 of 28.

Het eenigste, 't welk tot oplossing konde dienen, is, dat in het slot van 't gemelde *Rapport*, waar op wy beiden bouwen, gesproken wordt van *alle de Inwoners* te zamen, zoo *Joden* als *Christenen*, en dat de *Joden* op 't ronde getal van 21000 en de *Christenen* op 't ronde getal van 200000 berekend wordende, zy dus te zamen aldaar een getal van 221000 opleveren; 't welk de Hr *V.* dan als het ware getal, in 't rond van 220000 schynt aangenomen te hebben en daar op bouwt. Maar daar de Stellers van 't *Rapport* zelve zeggen, dat dit *op gissingen steunt*, zal ik ook op *zulke gissingen* niet bouwen, en my nu nog, om alles toetegeven, by hunne eigene telling en stellige opgave van 217024 bepalen.

Maar in de veronderstelling, dat dit Rapport nog het eenige echte is voor dezen tyd, en de telling uitmaakt van 217024 zoo *Joden* als *Christenen:* zoo valt hier nog eene tweede vergissing van den Hr. *V.* in 't oog. En wel deze: Dat hy de *Joden* van zyn getal van 220000 uitsluit, en dat aantal alleen tot *Christenen* brengt, zeggende uitdruklyk, 220000 *Christenen;* daar de gemelde telling de *Joden* uitdrukkelyk onder het getal der 217024 betrekt, ten getale van 20335. En dat dit zyne meening zy, lydt geene bedenking, alzoo zyn Hooggel. onmiddelyk laat volgen deze alles afdoende woorden: *gaat men het getal der Joden na, welke te Amsterdam inwonen, ze is deze sterfte nog veel minder als bepalende zich tot* 1 *van de* 33 *of* 34. Doch 't is my duister, wat hier mede bedoeld wordt. De Hr. *V.* namelyk had vooraf als zeker opgegeven, 't gene hem door zynen geachten Ambtgenoot, den Hr. Professor *van Swinden*, was medegedeeld, dat (verondersteld het getal van Christenen tot 220000) van het j. 1777 tot 1797 beiden ingesloten, en dus in een tydvak van 20 jaren, overleden waren 160678 *Christenen*, en dus jaarlyks 8034 *Christenen*. Als ik nu dit getal als waarheid aanneme; zoo doende, zoude, volgens hem, waar-

lyk

lyk 't getal uitkomen der ſtervenden van $\frac{1}{27}$: $\frac{1}{28}$. Maar dan begryp ik niet, hoe door bytelling der Joden, zoo van ſtervenden als van levenden, de ſterfte *minder zoude zyn, en zich bepalen tot* $\frac{1}{33}$ *of* $\frac{1}{34}$. Want, buiten dat zulks alhier, zonder het minſte bewys wordt nedergezet, is ook de ſtelling voor my duiſter; en, hoe ook berekend, misgevat. De duiſterheid ligt by my daar in, of die Hr. daar mede zeggen wil: 1°. dat door de byvoeging van nog 21000 Joden by zyne 220000 Christenen, hier door het getal der *ſtervenden* tot de *levenden*, berekend, zoude komen in evenredigheid van $\frac{1}{33}$ of $\frac{1}{34}$. Doch dit is onmogelyk, om dat de Joden, levend en dood, beiden buiten die berekening blyven, en, zoo zy 'er by komen, 't getal der 8034 geſtorvene Christenen dan even zoo wel met de *geſtorven Joden* moet vermeerderd worden, als 't getal der *levenden*. Of meent dezelve, 2°. dat het getal der *ſtervende* Joden op zich zelven is als 1 tot 33 of 34; zoo zoude hier uit volgen, dat 'er onder de Joden, te Amſterdam, die ook wegens groote netheid of zindelykheid niet beroemd zyn, niettegenſtaande aldaar zoo dicht op een gepakt wonende, door 't gebruik van meer zuur, enz. het aantal van *ſtervenden* veel geringer is dan onder de Christenen. Maar ook dan, al ware dat getal van dooden eens wat minder op 21000 zielen, zoude dit zeer weinig in de groote balans uitdoen.

Doch dit alles bouwt nog maar op de veronderſtelling, dat *de Telling van den jare* 1795, hoe naauwkeurig ook gedaan, de Regelmaat moet uitmaken, waar naar de ſterflykheid der Stad Amst. moet begroot worden, hoe onzeker dan ook in zyne toepasſing, en verſchillende berekening met de *ſtervenden*. Maar hierin vergist ook de Hr. *K.* zich merklyk. Hy heeft, of niet opgemerkt, of 't is hem ontſchoten, dat 'er in 't j. 1798, en dus nog 3 jaren later, eene nadere Telling gedaan is, en dat het deze latere Telling is, die ik gebruike, en niet die van 1795, welke ten grondſlage der Berekening behoort gelegd te worden. Deze Telling, zoo als dezelve by en uit kracht van *het Decreet van Verdeeling der Republiek in Departementen, in Ringen, en Hoofdplaatzen*, van 17 Nov. 1798, den Volke van Nederland openlyk is afgekondigd, en ook afzonderlyk in 8°. is uitgegeven, levert ons onderſcheidenlyk op het getal der Ingezetenen der *Steden, Dorpen* en *Gehuchten*, en onder dezen brengt zy de Stad *Amſterdam* ſlechts tot 200624 zielen, en meer niet. Ik zegge, *meer niet*. En meene zulks op vaste gronden te mogen doen; en hier uit zal het geheele Verſchil vereffend en in 't vriendlyke beſlist kunnen worden. Zien we dit nader.

Wy zagen boven reeds, hoe velen der vorige Schryvers omzworven en omliepen rondom het getal van 200000 zielen. Nu vindt men, dat in het *gepubliceerde Decreet* van 17 Nov. 1798, van *het Uitvoerend Bewind* de *Ingezetenen* van het

vierde Departement, of *dat van den Amstel*, waar van de Hoofdplaats *Amsterdam* is, allen te zamen gebracht worden tot het getal van 238431, maar ('t geen door velen niet opgemerkt is) dat onder dit getal ook berekend worden de inwoners van het *District* van *Weesp*, en al zynen omvang, met dat van *Sloten*, *Sloterdyk*, *Ye en Meer* (4). Deze laatste bewoners nu maken, volgens myne berekening, uit een aantal van 37807 zielen, zynde het District van Weesp aldaar gesteld op 33691
van Sloten, Sloterdyk enz. op 2616
en Ye en Meer op 1500

die te zamen opleveren 37807

of wil men liever, dat de *zevende Ring* van het *Departement des Amstels*, of de *Hoofdplaats Weesp*, met zyne omliggende plaatzen van *Muiden*, *Diemen*, *Ouderkerk* enz bl. 45. zullen uitleveren . . . 33691

Dan nog worden onder den 1sten Ring, Hoofdplaats Amsterdam, bl. 42. begrepen *Sloten*, *Sloterdyk*, *Osdorp* enz. ten getale van . . . . 2616.

en *Ye en Meer*, voor zoo verre 't niet onder den VIIden behoort, bl. 42. aldaar op 5000

te zamen . 41307

Wanneer ik nu deze 41307 aftrekke, (gelyk 'er Aftrekking geschieden moet) van 't opgegeven getal van 238431 van 't *Amstels Departement*, voor *de Stad* zelve: zoo zal het ware getal der Stedelyke Bewoners, *met Joden* en al, slechts zyn 197124 zielen; ja al ware het, dat ik in plaatze van 5000 voor *'t District Ye en Meer*, maar stelde eene kleinere helft, of 2000 buiten Amsterdam, zoo zoude toch na aftrek van 33691
2616
2000

ter somma van 38307

het aantal voor Amsterdam overblyven 200124, of, gelyk tot nadere bevestiging dezer myne berekening, in 't j. 1799, wordt opgegeven in *'t Byvoegsel op de Tegenbedenkingen der Roomsch-Catholiken over de Kerken*, zon zoude het getal zyn 200115 zielen. Dit getal nu, of wel de 200124 zielen, neme ik aan, als by den Staat voor 't ware getal aangemerkt; en

(4) Men vindt dit in *'t X Deel der volledige Verzameling der Publicatien*, Leid. Mortier, 8º. Nº. LIII.

en als ik dan dit vergelyke met het opgegeven getal van *Christenen*, die, op 't gezag van den Hr. *van Swinden*, sedert 20 jaren jaarlyks zyn gestorven, namelyk van 8034, zoo zal 'er zelfs nog minder uitkomen dan het door my bedoelde of geëvenredigd getal, van de *stervenden* tot de *levenden*, van $\frac{1}{23}$. Want, verondersteld dat dit getal van 200124 Inwoners, allerlei zielen of menschen van alle gezindheden, en dus ook de *Joden* bevatten, gelyk geschieden moet; maar daar en tegen de 8034 enkel *Christenen* zyn; zoo moeten by dit sterfgetal nog bykomen *de overleden Joden*. En al stelde men die slechts op 636 (om uit een kleiner getal *stervenden Joden* van 't grooter tal 21000 slechts $\frac{1}{33}$ deel te nemen) zoo zouden de Christenen tot . 8034 en
de Joden tot . . 636

te zamen gevoegd tot . 8670 dus het ware getal van jaarlyks overledenen te Amst. moeten zyn 8670, gesteld tegen de Levenden 200124, en dit in elkander gedeeld, niet meer uitleveren dan een van $23\frac{3}{36}$ of ongeveer $23\frac{1}{12}$, dat is, dat van elke $23\frac{1}{12}$ persoon 'er jaarlyks één ware overleden; een getal zeker, hoe naauw ook berekend, dat ik toch niet gaarn voor 't ware getal zoude aannemen, en 't welk door my ook niet bedoeld is, toen ik van de meerdere sterfte van de groote Stad Amst. boven andere Steden sprak; te minder, om dat volgens het nu korts gegeven Bericht, 't welk de Courant van de Gestorvenen in 't afgeloopen jaar 1803 ons mededeelde, de gestorvenen over dit jaar zyn 8262. Verondersteld nu, dat hier ook nog de *Joden* onder zyn, zoo zal 8262 tot 200124 staan, gelyk als ongeveer 1 tot $24\frac{2}{9}$. En zyn zy 'er niet onder, dan moet dat getal worden aangevuld met 636, en maakt dan zamen uit 8898.

En ik laat dan veilig aan 't oordeel van onzydige lezers over, of ik wel of kwalyk gezegd hebbe, dat de sterfte in Amsterdam meerder is dan in de volkryke Steden *Londen* en *Parys*, waar de meeste Schryvers het getal gewoonlyk brengen op $\frac{1}{25}$, dat is, alwaar 'er van 25 persoonen 'er jaarlyks 1 sterft. Ik heb hier toe de getuigenissen zoo van In- en Uitlanders bygebragt, en kan dit besluiten met de rekening van den Hr. *N. Struyk*, wiens naauwkeurigheid boven zoo hoog geprezen is, die namelyk de *overledenen* van 1746 tot 1752, te Amsterdam, opgeeft, en alstoen bevond te zamen 49494, en die hier uit het middental rekent op jaarlyks 8247. Daar by nu vaststelt, dat 'er in 't jaar 1752 geene volle 200000 in Amst. woonden; zoo maakt hy daar uit op de sterfte van 1 tot $24\frac{1}{10}$.

Evenwel wil ik den waarheidzoekenden en niet vooringenomen Lezer eene bedenking mededeelen, die deze Berekening mogelyk ten goede iets verzachten kan. Zy is deze:

Eene

„Eene groote en beroemde Koopstad, gelyk Amsterdam, bevat zeer vele inkomende Vreemdelingen, die wel is waar ook wederom vertrekken, en dus eenen *doortocht maken.* Doch het is niet die *doortocht*, dien ik bedoele, maar de aankomst van vele *volwassenen* in Koopryke Steden, waar van aldaar een gedeelte sterven, zonder daar *geboren* te worden, of aldaar als *inwoners* berekend te worden. Ik ontleen dit uit den Hr. *Kersseboom*, die in zyn Eerste Proeve, *over de menigte des Volks*, aanmerkende, *dat aldaar het getal der Dooden dat der Geborenen, hoewel met geen groot getal, gemeenlyk overtreft*, 'er byvoegt, dat Amsterdam *dit gemeen heeft met alle Commerciërende Steden, alwaar vele menschen komen, die, elders geboren, hunne woonplaats of verblyf in die Steden niet anders hebben als* Transitorié; *en gevolglyk geen familie constitueren.* — En ik vinde ook elders opgeteekend, dat het grooter getal van stervenden niet daar in te zoeken zy, dat 'er meer by ons *sterven* dan *geboren worden*; want dan zoude door den jaarlykschen meerderen voortgang van vermindering 'er schielyk eene *uitsterving* zyn; maar byzonder daar in, dat 'er zeer vele *volwassenen* van buiten inkomende, aldaar *sterven* zonder daar *geboren* te zyn, en dat dit wel als 1 tot 4 zoude zyn. Doch dit getal is, naar myn inzien, te veel vergroot.

Ik weet ook wel, hoe hevig men in uw geëerd blad, de *Konst- en Letterbode*, 1797, N°. 165, bl. 62, uitgevaren heeft tegen onze *Geboorte-, Doop-, Trouw-* en *Sterflysten*; om de evenredigheden met de Levenden daar uit op te sporen; en men ook goede redenen van het onvoldoende van dezelven geeft; dat 'er vele mans door de oorlogen omkomen; te scheep of op zee sterven; vele kinderen niet gedoopt worden, of voor den doop sterven; vele verhuizingen, enz. en dat men hier onder ook de *Inkomst van Vreemdelingen* betrekt. Doch men erkent zelve 'er by, dat men tot heden toe niets beters heeft; en die Lysten toch veel licht geven. Maar behalve, dat dit zoo wel tegen den Hr. *V.* zoude zyn, als tegen my; doet zulks alhier niets ter zake; dewyl ik het stuk der Vreemdelingen, hoe veel of weinig ook, ten voordeele van den Hr. *V.* aanvoere; en ten afslag brenge op 't groot getal der *stervenden* te Amsterdam. En hier mede heb ik myn eerste Aanmerking afgedaan.

Myne Tweede is, *de miskenning van myn oogmerk.* Indien de Hr. *V.* meenen mogt, dat ik met de aanhaling en opmerking van de ongezondheid der Stad, en vooral des Waters, iets onaangenaams hebbe willen zeggen aan de Stad Amsterdam of hare Ingezetenen: zoo miskende hy myn oogmerk, en merkte myne ware bedoeling niet op.

Al wie my kennen, en weten, hoe ik zelve over dit onderwerp denke, en in de Stad Amsterdam zynde, daar over wel eens

eens met deskundigen gesproken hebbe, weten het tegendeel. Verre was 't van myn doel verwyderd, om eene Stad, die by my op zoo hoogen prys staat, en met wier val of vernedering, de val en vernedering der geheele Republiek zoude te duchten zyn, eenige onaangenaamheden te willen zeggen, vooral wanneer die gebreken of ongemakken niet in 't zedelyke vallen, maar van zulke natuurlyke oorzaken zouden afhangen, die zy niet verhelpen kon, of onverhoopt niet te verbeteren waren. Wil men evenwel gebreken genezen, of verbeteren, zoo moet men de oorzaken der kwale eerst kennen.

Daar by is myne *Aanhaling* over de toenmalig erkende ongezondheid der Stad, welke ik ontleend hebbe uit *de Registers van Holland zelve*, (en die denklyk uit de penne van den *Advokaat*, naderhand *Raadpensionaris*, *van Holland* gevloeid is,) nopens iets dat gebeurd of gezegd is in het jaar 1540, niet in allen opzichte overeenkomstig met de tegenwoordige gesteldheid der zaken. En wie zoude een gezegde van over ruim derdehalf honderd jaren, *dat alle de Elementen daar bedorven waren*, thans willen toepassen op den tegenwoordigen toestand van zulke aanzienlyke en wereldberoemde Koopstad, als Amsterdam, die in grootheid, uitgebreidheid, volkrykheid, en, mag ik 'er nu byvoegen, in meerdere volkomenheid van voorzorgen voor de gezondheid zelve, niet in vergelyking komt met het voormalige Amsterdam: van welke aanzienlyke Stad, sedert de latere tyden, tot haren lof, by TOSEN (5), gezegd werd, dat *het te Amsterdam is, waar Vulkaan en Mars hunne rechte werkplaatzen hebben, en zulk eene menigte van schietgeweer en buspoeder hebben, dat Spanjen, Italie, Turkyen en andere landen daar mede voorzien worden*: en van welke men by S. RICARD (6) leest, dat alleen het *gewichtig Artikel van den* Geldhandel, en de *prodigieuse voorraad van Geld* (ten tyde dat hy zulks schreef) by hem beschouwd wierden, als *Circonstances, qui assurent à cette ville le premier rang parmi celles, qui font le plus grand Commerce dans les quatre parties du Monde.*

En wat de Amsterdamsche *Bank* betreft; toen men, door de ramp der tyden, zich in 't j. 1795 genoodzaakt vond, om van den tegenwoordigen staat derzelve eenige Opening te geven, die men lezen kan in *de Nederlandsche Jaarboeken*, 1795, vond men, bl. 953, daar by deze merkwaardige verklaring: *Onze Bank is van dien aard — dat zy den toon geeft in de reductie van alle mogelyke Geldspeeien. Alle handeldryvende Natien reguleren en bepalen hare Wisselcoursen naar 't voorgestelde* PARI *van onze Bank niet slechts*

(5) *Staatkunde van Europa*, D. III. bl. 203.
(6) *Traité général du Commerce*, T. I. p. 211: 4°. 1781.

flechts met ons, maar ook met alle verdere Landen over en weder. En van welk alles myn harteiyke wensch en bede is, dat zy dien roem nog lang blyve behouden.

Maar stelle ik nu hier tegen over den slechteren toestand dier Stad, die in 't j. 1540 als zoodanig beschreven wierd: dan behoeve ik ten bewyze slechts den Heer Wagenaar in te roepen. Dees meldt ons (*Beschr. v. Amst.* D. I. bl. 140.) de menigvuldige vergrootingen die eerst sedert 't j. 1581 in de toen nog kleine en oude Stad zyn aangevangen, en bl. 155, hoe de Westzyde van Amsterdam, ook met de drie aanzienlyke en met Paleizen als opgevulde Grachten, als zyn *de Heeren-, de Keizers-* en *de Prinsengrachten*, by uitleg is vermeerderd. De Heer *Wagenaar*, zelfs een Amsterdams Ingezeten, en Schryver, en wien kan ik voor Amsterdammers met meer vertrouwen opnoemen, die Heer bericht verder, bl. 136, dat de meeste Huizen der Stad in den aanvang der XVIde Eeuw, of na 't j. 1500, *nog Houten gevels hadden*, en van wederzyde *houten wanden*, die elkander niet raakten, en dat Keizer Karel, als Stads en Lands weldoener, in 't j. 1521, de Regering vryheid gaf, om te bezorgen, dat men de *houten huizen* zoude afbreken, en steenen in de plaats bouwen (7): dat voorts, in 't j. 1515, *de Singel*, ten Westen, en de *Kloveniers Burgwal* en *Geldersche Kaai*, ten Oosten, de uiterste palen der Stad waren, en dat in dezelve maar gevonden wierden 2531 haardsteden; en 't getal der Huizen niet veel boven de *tweeduizend* beliep. Waartegen hy, bl. 170, het aantal der Huizen, in 't j. 1747, begroot op 41561. Welk een aanmerklyk verschil! En zoude men zulke dingen niet mogen zeggen, zonder aan berisping onderhevig te zyn, of dat iemand zoude vermoeden, dat ik met die aanhaling eenig ander doelwit of meening hadde, of konde hebben, dan om eenen wenk te geven, en de aandacht te vestigen, om het geen 'er tot verbetering van eenige meerdere Ongezondheid van Lucht of Water, of van eenige, mogelyk, meerdere sterflykheid, kon bewerkstelligd worden, zoo in 't *zedelyke* als in het *natuurlyke*, aan te grypen en te verbeteren. Waar toe ik wensche, dat de hemel zyn zegen geve.

Adriaan Kluit.

HAN-

(7) Zie Noordkerks Privil. bl. 978 (53).

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 20 Maart 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt.	99¾ a 101
dito 4 prCt.	98 a 99
dito dito met premie.	105½ a 106
dito geconsolid. by Stap-horst a 4½ prCt.	68¾ a 69¼
Andeelen by Hope & Comp. enz.	102¾ a 103¾
Rusland 5 prCt.	98¼ a 98¾
Zweden 5 prCt.	101¾ a 102¾
Denemarken, Toll. 4 prCt.	93¾ a 98¼
dito Loen en Wisselb. 4 prCt.	96¾ a 97¼
dito Kroon 4 prCt.	95¾ a 96¼
Keizer 5 prCt.	88¾ a 89¾
Keizer 4½ prCt.	82 a 82¾
dito 4 prCt.	75¾ a 76¾
Spaansche 5 prCt.	97 a 95¾
dito 4½ loesb. van 1804-7.	97 a 98
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	55 a 55¾
Fransche Rep. Geconsolid. renten	51 a 52¾

Wisselcours.

Op Londen.	36 : 3 a 36 : 7
— Parys.	55¾

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.	
Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	38¾ a 38¾
dito a 2½ prCt.	34¾ a 35
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	49¾ a 50
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	43¾ a 44
dito 1801. a 3½ prCt.	48¾ a 49¾
dito Domeinen. 4 prCt.	68¼ a 68¾
dito Vrywillig a 5 pCt.	76¾ a 78¾
Recepissen Losb. 1804.	93 a 94
———— in den Vrede.	50¾ a 50¾
Holland.	
Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	33 a 34¾
Dito vrywillig a 5 prCt.	61¾ a 62
Zeeland.	
Obligatien a 2½ prCt.	33 a 34
Vriesland.	
Obligatien a 2 prCt.	37 a 38
Agio van de Bank.	4¾

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

PETERSBURG. De groote Zons-verduistering van den 11 Febr. l. l. kon, niettegenstaande dien dag, voor en na, de lucht betrokken was, echter gelukkig zeer goed, op de Sterrewacht, alhier waargenomen worden.

Het begin was ten 1 u. 15′, 6¼″ middelb. tyd, en
Het Einde . 3 u. 35′, 33¾″ ————

De grootste verduistering was van 11 Duim. 57 Min.

Wy hadden hier dezer dagen eene koude van 22°. Reaumur (of 17½ gr. onder o Fahrenheit.)

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Maart	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
14	29 9¼ 29 9¼ 29 9	38 57 38	Z. O. —— ——	helder.
15	29. 8¼ 29. 8 29 7¾	43 57 45½	Z. W. Z. W. W. Z. W.	bewolkt.
16	29. 7¾ 29. 8 29. 8¼	43 54 43	W. Z. W. N. W. N. O.	voormidd. omtrent helder; 's nam. omtrent betrokken; 's avonds mistig.
17	29 8 29. 8¼ 29 7¾	42 51 44½	O. b. N. —— O	voormidd. betrokken; verder bewolkt.
18	29. 5¼ 29. 5¾ 29 6¼	46 42 36	N. N. O. N. O. b. N. ——	harde wind; betrokken.
19	29. 6 29. 5¾ 29. 5¾	33½ 35 30	N. O. —— ——	zeer harde wind; betrokken; sneeuwagtig.
20	29. 6 29. 6¼ 29. 8	27½ 31 28	N. O. —— ——	stormagtig; meest betrokken.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 192; en te *Haarlem* 18, onder welke laatsten 6 beneden de 12 Jaren.

BEKENDMAKINGEN.

NB. In onze voorgaande N°. 10, bladz. 156, reg. 29, staat: *de vuursnet* lees: *het venusnet*.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1804.

N°. 13. Vrydag den 30 Maart.

BERIGTEN.

RUSLAND.

Petersburg. De bekende Luchtreiziger, *Garnerin*, heeft, in zyn tweede Luchtreis van hier, een hoogte van 1270 Fransche toises (ruim 7600 voeten) bereikt; en, ten verzoeke van den Hoogleeraar der laatstopgerichte Akademie te Dorpat, den Heere *Perrot*, die zich toen alhier bevond, in dat schaarsch bezocht gewest, eenige flessen met lucht gevuld, ten einde die bekwame Natuuronderzoeker daar mede de vereischte proeven zou kunnen nemen, waar van wy by gelegenheid den uitslag te gemoet zien.

Voor het Kabinet van Physische Instrumenten der bovengemelde Akademie, zyn sedert, door voornoemden Hoogl. aanzienlyke bestellingen, in Holland, gedaan: zoo dat die verzameling weldra met de kostbaarste stukken zich verrykt zal vinden.

Onder de bestelde Instrumenten noemt men een groote en kleine Electriseer-Machine, beiden volgens de beschryvingen van Dr. *v. Marum* te Haarlem, waar van de eerste in grootte de beroemde Electriseer-Machine van *Teyler's* Fundatie aldaar moet evenaren: als mede een *Gazometer*, volgens de verbetering en beschryving van straks gemelden Hollandschen Geleerden.

De Hr. *van Karamsin*, Ruslands geliefde Schryver, is door den Keizer tot Historieschryver van het Rusfisch Ryk, met een jaarwedde van 2000 Roebels, gedurende zyn leven lang, aangesteld: ook is deze verdienstelyke Geleerde tot Honorair lid der Universiteit van *Moskau* verkoren.

GROOTBRITANNIEN.

LONDEN. De Kon. Maats. der Wetenschappen zal voortaan eene geregelde briefwisseling houden met de voornaamste Akademien en geleerde Genootschappen in Europa, en jaarlyks den uitslag daar van bekend maken.

FRANSCHE REPUBLIEK.

PARYS. By het Nationaal Instituut is besloten, dat de werkelyke leden van het zelve voortaan een afzonderlyk kostum zullen dragen: waar toe echter de corresponderende buitenlandsche leden niet verpligt zyn.

Men heeft hier de onaangename tyding ontvangen, dat de Kapitein *Baudin*, die de Expeditie commandeerde, welke uit Havre gezeild is, om nieuwe ontdekkingen, en in de Poollanden verzamelingen voor de Nat. Historie te doen, op *Isle de France* overleden is.

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

AMSTERDAM, *den* 19 *Maart*. Op voordragt van Heeren Wethouderen, is den 23 Febr. door den Raad dezer Stad, de Resolutie van den Raad der Gemeente van den 17 Augustus 1796, by welke de Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Kerkelyke Geschiedenis aan het *Athenaeum Illustre* alhier, J. VAN NUYS KLINKENBERG, mede, om de als toen gevorderde verklaring van gevoelens, in zyne Hoogleeraarschap is opgeschort geworden, ingetrokken en buiten werking gesteld, hoewel

wel voor als nog zonder genot van zyne jaarwedde. Gemelde Hoogleeraar is dienvolgens in zyne vorige qualiteit door Curatoren van het *Athenaeum Illustre* erkend, en heeft op heden in de groote Gehoorzaal, voor eene aanzienlyke vergadering, eene openbare les gehouden, ten betoge, „ dat ook de twee eerste Hoofd„ stukken van het Euangelium van *Matthaeus*, uit de „ pen van dezen H. Schryver gevloeid zyn.

PROGRAMMA.

De onschadelykheid van de Inënting der Koepokken, door ervaren Genees- en Heelkundigen, uit alle deelen van Europa, beweezen zynde. — De gelukkige slaging van die eenvoudige kunstbewerking, ook in deze streken, door de ondervinding van hun, die zich met het verrichten daar van meer dan een Jaar onledig hielden; en de hoop om door dit middel de zoo zeer gevreesde kinderziekte, die zoo vele menschen mismaakt en vernield heeft, te keer te gaan en ware het mogelyk uitteroeijen, — hebben de werkende Leden van *het Genees- en Heelkundig Gezelschap aan de Zaan*, ten zinspreuk: *tot Heil van het Menschdom*, in navolging van andere Plaatsen, goedgevonden, hun oogmerk dien aangaande aan Zaanlands Ingezetenen bekend te maken.

Tot heden toe bepaalde zich de Inënting der Koepokken op deze Plaatsen alleen tot zodanige lieden, welken in staat waren, om de onkosten daar aan verbonden te kunnen voldoen, terwyl de Min-vermogenden, wien toch ook het leven en welzyn van hunne kinderen ter harte gaat, van dit voorrecht verstoken bleven.

Daar het doel van dit Gezelschap is, om het Heil van het Menschdom te behartigen, en daar de Min-vermogenden aan de Zaan ook onder begrepen zyn, hebben de werkende Leden van het zelve besloten, om dezen eenen weg te banen, waar door zy zelven en hunne kinderen van die onschadelyke kunstbewerking gebruik zouden kunnen maken; ten dien einde verklaren zy by dezen, dat zy de zodanigen en hunne kinderen *geheel om niet* met Koepokstof willen Inënten, en daar me-

mede zullen beginnen op den eersten Dingsdag in de maand February aanstaande, en zoo vervolgens elken Dingsdag en Vrydag van iedere week, 's Namiddags van 3 tot 5 uren, op de gewoone Vergaderkamer van het Gezelschap, ten huize van den Heelmeester W. DYKHOFF te *Oostzaandam*; zullende als dan telkens twee Leden zich aldaar bevinden, om de kunstbewerking te doen; en voorts zullen dezelven zorgen, dat alles wat in het beloop der Koepokken plaats heeft, behoorlyk verricht wordt, en zoo 'er iets buitengemeens mogte plaats hebben, daar van aanteekening te houden; om ten tyde, zulks begeerd wordende, daar van verslag te kunnen doen.

Het Gezelschap hoopt door deze hare welmenende poging de behoeftige Ingezetenen eenen wezenlyken dienst te doen, en verwacht dus van hun, dat zy van deze eenvoudige en onschadelyke kunstbewerking gebruik zullen maken; terwyl het Gezelschap in het vaste vertrouwen is, dat deze hare welmeenende poging de goedkeuring van elken weldenkenden menschenvriend zal wegdragen.

Aldus besloten in onze Vergadering den 27sten January 1804.

In naam van het Gezelschap voornoemd,
F. LE MAIRE, *Præses.*
B. H. VAN REE, *Secretaris.*

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

GESCHIEDENISSEN. *Romeinsche Geschiedenissen van* M. STUART, verkort door Y. VAN HAMELSVELD. In vier Deelen. Met Kaarten en Platen. Iste Deel. Te Amsterdam, by *J. Allart*, 1803.

De beoefening der geschiedenis voor ware geleerdheid en menschkunde, en alzo voor elken levens-stand onontbeerlyk zynde, verdient elke bydrage ter haret bevordering eenen dankbaren lof, vooral dan, wanneer de arbeid in zich zelf gewigtig en naauwkeurig is. Daar nu de Romeinsche Geschiedenis in dit vak een ongemeen nut verspreidt, om dat 'er, gedurende de Kristelyke jaartelling, bykans geen volk, geene natie, bestaan heeft, welke zich niet, min of meer, naar der Romeinen grondbeginselen vormde, moet alles, wat geschikt is, om hare beoefening uittebreiden, voor de algemeene letterkunde in de daad belangryk genoemd worden. Voortreflyk

was en blyft de arbeid van den Hr. STUART, daar hy de eerste is, die ons dezelve geschiedenis in allen haren omvang medegedeeld, en zyne karakterschetsen, uit den waren geest der tyden ontleend, zodanig heeft voorgedragen, dat zy ook tot nut van het tegenwoordige en van volgende geslachten kunnen dienen. Dan, daar zyn werk, overeenkomstig deszelfs aard, een aantal van Deelen beslaat, was de inval des Uitgevers geenszins vreemd, om het zelve tot een bepaald bestek te verkorten. Immers, zodanige verkorting was by uitnemendheid geschikt voor hun, die niet in de gelegenheid waren, het uitvoerig werk te bekomen, of ook voor anderen, die, offchoon het zelve hebbende gelezen, gaarne eene handleiding hebben, om zich zulks te herinneren, en eindelyk, daar ons tot nog toe een afzonderlyk beredeneerd kort begrip dier geschiedenis mangelde, ook voor hun, die zodanig iet tot eenen leiddraad voor hun onderwys behoeven. Intusschen, is zulk eene verkorting geenszins eene gemaklyke taak. Hy, die dit onderneemt, moet niet slechts door en door gemeenzaam zyn met de geschiedenis zelve; hy moet groote en minder gebeurdtenissen niet slechts in haren eersten aanleg en gevolgen wel weten te onderscheiden; hy moet niet alleen bekend zyn met de dryfveeren, waar uit de voorname persoonen handelden, die den Staat met hunne vermogens dienden, of ook deszelfs vernedering bewerkten; hy moet niet alleen den voordgang van konsten en wetenschappen gadeslaan; hy behoort niet slechts den Schryver, wiens werk hy tot een kort begrip zal vormen, geheel meester te zyn, zodanig dat deszelfs oogpunt, waar uit hy zag, deszelfs gedagten en oordeelvellingen de zynen worden: maar, offchoon hy reeds alle deze bekwaamheden bezit, dan nog moet hy de zoo zonderlinge gave bezitten, om alle deze overwegingen zyns oorspronglyken Schryvers met die kortheid, en tevens met die kracht, en die klaarheid voortedragen, dat de lezer in het kort begrip niets verlieze, maar, op welke plaats hy zulks opene, overal den oorspronglyken opsteller wedervinde. Wanneer wy nu deze aanmerkingen op het voor handen zynde werk toepassen, dan blyft de vraag; of de man, die deze moeilyke taak op zich nam, dezelve naar behooren hebbe uitgevoerd? Het is ons byzonder aangenaam, dat wy den zeer arbeidzamen VAN HAMELSVELD dezen lof van kortheid, juistheid en klaarheid, volkomen kunnen toewyden: daar wy, by eene naauwkeurige vergelyking, niet anders dan een zuiver afgietsel van STUART's oorspronglyk meesterstuk hebben gevonden. Dit oordeel is ons des te aangenamer, daar de Hr. HAMELSVELD, by dezen zynen arbeid, de moeite heeft genomen, om de Romeinsche Geschiedenis tot in hare bronnen natespooren, en hy zich zelf alzo overtuigd heeft gevonden wegens de kiesche naauwkeurigheid, waar mede zyn voorganger geschreven had.

Dit *eerste* Deel, bevattende een tydperk van 489 jaren,

 le-

levert alzo het kort gefchiedverhaal van *Rome's* ftichting en lotgevallen, onder de Koningen, Gemeensmannen, Tienmannen, en *Consuls*, tot aan den eerften Carthaagfchen oorlog. Het volgt dezelfde verdeeling in Boeken en Hoofdftukken, als in het oorfpronglyke werk gevonden wordt, en beflaat alzo den inhoud der eerfte 4 Deelen, met de groote helft van het 5de Deel. De Hr. H. meldt, in zyne korte Voorrede, de verkorting zodanig te hebben ingerigt, dat hy het geheele werk in 4 Deelen, aan dit eerfte gelyk, zal kunnen leveren. Hoe aangenaam, echter, deze verzekering voor het Publiek zy, oordeelen wy den vlytigen Epitomist te moeten verzoeken, om aan deze ftellige belofte zynen arbeid niet te wagen, wanneer dezelve eens een langer verwyl mogt vorderen, en liever de meerdere uitgebreidheid van nog één Deel te verkiezen, dan, door eene al te beknopte voordragt, de waarde van het oorfpronglyke te onthouden. Het nut, welke deze arbeid aan alle liefhebbers der Gefchiedenis, en byzonderlyk aan de leergierige Jeugd en derzelver Onderwyzers, belooft, daar dezelve uitnemend kan dienen tot een Handboek, doet ons ook te recht vertrouwen, dat dit Boek een gunftig onthaal by onze Landgenoten zal vinden, te meer, daar dezelfde keurige Kaarten en Platen, die het oorfpronglyk werk verfieren, ook voor de helft in dit kort Begrip voorkomen, zonder de kosten der uitgave zelve te bezwaren.

Levensbeschryvingen. *Karakterfchets van Dr.* M. Luther, ontworpen door E. K. Wieland, *Profesfor te Leipzig.* Uit het Hoogduitsch vertaald. Te Groningen en te Amfterdam, by *Wybe Wouters* en *J. F. Nieman*, 1803.

Eene zeer naauwkeurige, in eenen fchoonen en treffenden ftyl gefchrevene Levens- en Karakterfchets van den Grooten Martin Luther. Wat den Schryver, na zoo vele vroegere Levensberichten en Karakterfchetfen van dezen Kerkhervormer, tot het vervaardigen, en den Vertaler tot het vertalen bepaaldelyk van deze Schetfe bewogen hebbe, vinden wy nergens vermeld. Van den Vertaler ten minften hadden wy gewacht, dat hy kortelyk zou hebben opgegeven, wat hem hier toe hebbe aangefpoord, en waar in dit boek verfchille van een diergelyk Levensbericht van Luther, nevens dat van Calvyn, door den Lutherfchen Kerkleeraar Reiche, te *Leyden*, voor eenige jaren, uit het Hoogduitsch vertaald en in het licht gegeven. Doch neen, niets van dit alles! Wy vinden hier noch Voorbericht, noch Nabericht, noch Bladwyzer, noch verdeeling in hoofdftukken of paragraphen, noch zelfs aanhalingen uit Seckendorf, Walch, Fabricius of anderen, waar uit de Schryver zyne berichten moge ontleend hebben. Wil men het boek eenigzins leren kennen, men is genoodzaakt het geheel door te bladeren. —— Gelukkig dat men zich dezen arbeid niet zal beklagen, want van voren tot achteren is het overal

even

even keurig en vloeiend geschreven. Ook is de vertaling uitmuntend. Luther komt 'er alomme in zyne ware grootheid in voor, en worden zelfs zyne gebreken, met oordeel en kracht, verdedigd. Treffend is boven alles de beschryving van Luthers afsterven, en de daar op volgende te zamen gedrongene Karakterschetse, bl. 169—188, welke onder anderen op deze wyze, onzes inziens, naar waarheid wordt besloten. „ Zulk een groot van alle zyden beschouwd, zulk een be„ wonderenswaardig, zulk een algemeene dankbaarheid ver„ dienend man was Luther; even groot als mensch, als „ Staatsburger en als geleerde. Als mensch miskende hy nim„ mer zyne eigene fouten, en verviel nimmer tot andere mis„ stappen dan die door den eigenen en buitengewoonen gang „ van zynen sterken geest veroorzaakt werden. Als goed „ burger leidde hy de opmerkzaamheid der vorsten tot hunne „ dikwerf miskende plichten te rug, en predikte den onder„ danen gehoorzaamheid jegens hunne overheden. Als geleer„ de ontmaskerde hy verjaarde vooroordeelen en opende voor „ zyne tydgenoten, op meer dan eenerlei wyze, nieuwe uit„ zichten ter verdere uitbreiding van den kring der mensch„ lyke kundigheden. —— Met een woord, Luther was in „ alle opzichten een waarlyk groot man!"

Opvoedings-Schriften. *Vertalings-proeven voor gevorderde Leerlingen in de Latynsche taal, gedeeltelyk gevolgd naar het Hoogduitsch van* F. W. Döring. Te Zutphen, by *H. C. A. Thieme*, 1803.

By het eerste inzien dezer Vertalings-proeven, schoot ons terstond te binnen de welgegronde klagte van den Hoogleeraar Paradys, in zyne laatstgehoudene Latynsche Redenvoering (*), over het groot nadeel 't welk, in alle vakken van wetenschap, het verwaarlozen der Latynsche letteren, aan de eigenlyk gezegde geleerdheid of grondige kennis heeft toegebragt, eene verwaarlozing waar aan zich, volgens hem, het eerst, in het vak der Geneeskunde, de Hoogleeraaren aan de Schotsche Hoogeschoole, te *Edinburg*, hebben schuldig gemaakt (†). En in de daad, schoon wy voor ons gaarne en met genoegen zien, ja het zelfs waarlyk nuttig keuren, dat vele kunsten en wetenschappen ook verkrygbaar gemaakt worden voor hun, die der geleerde talen niet genoegzaam of in het geheel niet magtig zyn: zoo houden wy ons toch ook aan den anderen kant verzekerd, niet alleen dat de kennis der oude talen volstrekt tot eigenlyk gezegde geleerdheid noodzaaklyk is, dat buiten die kennis het zich oefenend gedeelte der wereld, weldra gevaar zou lopen van geheel tot het oppervlakkige te ver-

(*) N. Paradys *Oratio de cognitione historiae medicinae magno, cum ad medici in arte exercenda solertiam, tum ad artis amplificationem, adjumento.*
(†) Pag. 6.

vervallen; maar ook dat vele onderwerpen, louter van eenen bespiegelenden aard, altyd, zoo als oulings pleeg te geschieden, in de Latynsche tale moesten verhandeld worden.

Daar en boven houden wy ons ook met den genoemden Hoogleeraar en alle liefhebbers der echte geleerdheid verzekerd, dat, gelyk hy zich fraai en krachtig uitdrukt, „ niemand zich ooit meer afzonderlyk heeft toegelegd op het „ kennen en beoefenen van de schriften der Ouden, die uitmuntende leermeesters niet alleen in styl en schryfwyze, „ maar ook in ware en eigenlyk gezegde wysheid; zonder, „ ook in andere bedryven, daar van, ik weet niet welk, eene „ maat van beschaafdheid, zoo in het daaglyksche leven als in „ de gesprekken, te ontlenen (*).”

Hoogst welkom moeten dus den beminnaar der echte geleerdheid alle pogingen zyn, die, zoo in ons vaderland, als elders, worden aangewend, om ook het vak der geleerde talen, op eene meer oordeelkundige en bevallige manier, dan zulks voorheen pleeg te geschieden, voor de Jeugd te verhandelen, open te leggen, en aangenaam te maken. Hebben J. M. Gesner, J. H. M. Ernesti, van Ommeren, Wyttenbach, Bosscha, Werner, Gedike en anderen zich in dit opzicht, op meer dan eene wyze verdienstelyk gemaakt: aan de Vertalings-proeven, welke wy thans voor ons hebben, kunnen wy mede den welverdienden lof niet ontzeggen, als zynde, gelyk de Vertaler of Navolger H. B. in zyn Voorbericht zeer te recht aanmerkt, het bekende *thema*-boek van Reitz, als handleiding tot het wel Latynschryven, ten eenenmale ongeschikt. Dezelve zyn ontleend eeniglyk uit de Romeinsche Geschiedenis, vatbaar gemaakt voor eene echt Latynsche vertaling, en met dat inzicht, volgens H. B., gekozen, dat ze, niet alleen met de eigene woorden en spreekwyzen der Ouden, maar ook geheel in den geest der Latynsche tale kunnen worden overgebragt. — Ze hebben in dit opzicht het dubbel voordeel, dat ze den eenigzins meer gevorderden leerling niet alleen oefenen in het goed Latyn schryven, maar hem ook gelyktydig een algemeen denkbeeld der Romeinsche Geschiedenis geven, iets waar toe de oorspronglyke Opsteller F. W. Döring, als leerling van den beroemden Heyne en uitgever van Catullus, genoegzame bekwaamheid getoond heeft te bezitten.

Het werkje is verders in twee afdeelingen verdeeld, en bevat in het geheel 194 *themata*, gaande in alles van het meer gemaklyke tot het meer moeilyke over. — Onder ieder *thema* vindt men, in echt Latyn, opgave van zulke woorden en spreek-

(*) *Nemo in scriptis veterum, optimorum, ut scribendi, sic et sapiendi magistrorum, versatus unquam fuit paullo diligentius, quin aliud agendo ab eorum consuetudine nescio quem urbanitatis ac suavitatis in vita ac sermone colorem duceret.*

spreekmanieren, als de leerling anders in het kleine of groote Woordenboek van SCHELLER zou moeten opzoeken. In een *Naberigt*, 't welk *vooraan* geplaatst is, vindt men nog iets aangaande het een en ander, 't welk in deze Vertalings-oefeningen, ten aanzien van den Latynschen styl, moet in acht genomen worden. Dit is van zeer veel belang en met oordeel te zamen gebragt. Wat de Nederduitsche taal en spelling betreft: deze komt ons geheel zuiver en onberispelyk voor. Met veel nut zal dus een kundig Onderwyzer van deze Vertalings-proeven voor zyne leerlingen, ter bereiking van de bedoelde eihden, kunnen gebruik maken. De eenige aanmerking welke wy 'er, ook na het lezen der oordeelkundige Voorrede, op hebben, zou deze zyn: dat, wanneer eeniglyk dit boek tot een *thema*-boek gebruikt wordt, de jonge lieden alleen maar den historischen styl leeren kennen, en moeite zullen hebben, om, wanneer de noodzaaklykheid zulks vereischt, over andere onderwerpen, meer uit de tegenwoordige geleerdheid of uit het daaglyksch leven ontleend, in goed Latyn te schryven. Dit is toch ook noodzaaklyk, om dat men niet eeniglyk Latyn leert om de oude Classike Schryvers te verstaan, maar om ook andere en latere Latynsche Schryvers te lezen, en zich, over allerlei onderwerpen goed en algemeen verstaanbaar, is het noodig, uittedrukken. Dat dit, behoudens zuiver Latyn en eenen goeden styl, geschieden kunne, hebben honderden andere en latere geleerden derwyze boven allen tegenspraak gesteld, dat het onnoodig is hier by een oogenblik stil te staan. Ook hebben ERASMUS in zyne volgeestige *Colloquia*, CASTALIO in zyne *Dialogi Sacri*, N. KLIMIUS (HOLBERG) in zyn *iter subterraneum*, de Latynsche Vertaler van CAMPE's beroemden ROBINSON CRUSOE, en meer anderen getoond, dat men, ook over daaglyksch voorkomende zaken, tot nut en vermaak voor de jeugd, in goed Latyn kan schryven. Het hier voorgestelde vindt men nader bevestigd en aangedrongen door den beroemden SCHELLER, in zyne *praecepta stili bene Latini, parte post.* Append. I. Sect. II. *De exercitatione in latine scribendo, dicendo et meditando* p. m. 704—768. inprimis autem 768. Lipf. 1779; welke voorschriften, elk die waarlyk nut uit deze Vertalingsproeven trekken wil, vooraf dient gelezen, en zich eigen gemaakt te hebben.

K U N S T E N.

De beroemde Kunstschilder *Rehberg*, Medelid van de Akademie der Kunsten, te Berlyn, die zich doorgaans te Rome ophoudt, om de zich aldaar oefenen-

de Pruisfifche Kunftenaren, welke penfioen van de Akademie trekken, te onderwyzen, heeft, op verzoek van den Staatsminister *v. Hardenberg*, een keer naar Berlyn gedaan, en in de maand January l. l. eenige, door hem mede gebragte, Schilderyen en Teekeningen in de zaal der opgemelde Akademie opgehangen. De Schilderftukken beftonden in de volgende Taferelen: 1. *Amor* en *Bacchus*, de Druiven persfende, naar een idée van Anakreon. Dit ftuk is nagenoeg 4 vt. en 3 dm. hoog. 2. *Amor* en *Venus*. Amor klaagt aan zyne Moeder over de pyn, welke een Beijen-fteek hem veroorzaakt. (Vergel. Anakreon L. I. Ode 40.) 3. *Metabus, een Volckfche Koning, zyne Dochter Camilla in het pylfchieten onderrigtende*. De ongelukkige Vorst was gevlugt. Het Toneel is in een Bosch. Naast Camilla ftaat een Tygerhond. Dit ftuk heeft de Koning voor zyne Gemalin gekocht. 4. *Narcisfus*, zich in het bad fpiegelende. Dit is het kleinfte ftuk, zynde 2 vt. breed en 1½ vt. hoog. 5. *Orpheus* en *Eurydice* uit de onderaardfche wereld te rug keerende. Orpheus is in zyn gewoon kostum, gelyk Apollo met de Lier. Beiden ftaan aan den ingang van een Hol, den weg naar de boven-wereld verbeeldende. Op den achtergrond ziet men de rivier Acheron, waar over *Charon* de Schimmen voert. Kenners loopen zeer hoog met dit ftuk. 6. *Oedipus* en *Antigone*. De Dochter leidt haren blinden Vader. 7. *Homerus aan de hand der Dichterlyke Mufe*. Het grootfte ftuk, dat algemeen geprezen wordt. —— Tot de Teekeningen behooren: 1. *Julius Sabinus*, met zyne Vrouw in een grot zittende. Een fchreiend kind ftaat voor hen, en een ander ligt aan 's moeders borst. 2. *De vlugtende Kaïn*, die de handen faamgevouwen houdt en het hoofd voor over laat hangen. (Deze Teekening is door den Koning gekocht.) 3. *Niobe met hare kinderen*, welke door Apollo en Diana met pylen doorfchoten worden. 4. *Endymion*, flapend in een landfchap, 't welk door de Maan verlicht wordt. 5. *Osfian* en *Malvina*. —— Voorts eenige Italiaanfche Gezichten, met Sepia getoetst.

LYST

Lyst van verscheidene Stukken, zoo Geschilderd als Gegraveerd, die vervaardigd worden in den Kunstwinkel van de Piranesi, te Parys (*).

Etrurische onderwerpen.

1. De Schaking van Atalante door Hyppomenes.
2. Loopende Atalantes.
3. Amor met de 3 bevalligheden.
   Allen hoog 20 en br. 27 dm. Prys van elk stuk: met waterverf 50 Fr. — gegraveerd an trait 6 Fr.

Onderwerpen, genomen uit de Freskes van Herculanum.

1. Twaalf Bacchanten met derzelver zinnebeelden. Hoog 19½ en br. 14½ d. Prys van elk, in olyverf 100 Fr. — in waterverf 70 Fr.
2. Vier Centauren. Hoog 12 br. 15 dm. Prys van elk: in olyverf 250 Fr. — waterv. 200.
3. Eene Bacchante verrascht door een Faun. Gelyke grootte en soort, dezelfde prys.
4. Een Faun, die een Nymph wil grypen. Gelyke grootte en soort, eenerl. prys.
5. Een Drievoet van bronze, georneerd met een Sphinx. H. 17 br. 12 dm. — Prys in waterverf 48 Fr.
6. Een dito, met Faunen. Gelyke grootte en soort, dezelfde prys.
7. Een antike marmren Vaas, met Basreliefs. Dito, dito, dito.
8. Een antike Vaas van bronze. Dito, dito, dito.

9. Een

(*) Alle deze Stukken zyn, voor evenredige pryzen, te bekomen in allerleie groottens, om voor Kamer-ornamenten te dienen, by de Fabriek der *Piranesi*, in het *College de Navarre, rue de la Montagne Sainte Geneviene;* als mede op het Plein van het *Tribunat, rue St. Honoré*, N°. 1354.

9. Een antiek Ledikant van bronze, ſterk gebrneerd. Hoog 24 br. 19 dm. — Prys in waterv. 50 Fr.
10. Een antike Vaas van bronze, in den vorm van een Theetrekpot, met den ketel. Hoog 28 br. 20 dm. — Prys in waterverf 50 Fr.
11. Orestes en Pilades, met ketenen beladen, voor Iphegenia gebragt. H. 9½ br. 18 dm. — In waterverf 200 Fr.
12. Olympus voor de voeten van Apol, verzoekende om genade voor Marſyas. Gelyke grootte, ſoort en prys als boven.
13. De Sallustiaanſche Obelisk: afgebeeld aan alle de vier kanten, vol met Hieroglyphen: ſtaande voor de kerk van *la Trinita di Monti*, te Rome. Groot adelaars papier. — Gegraveerd . . . prys 10 Fr.
14. Hylas door de Nymphen weggevoerd. H. 8 br. 10½ dm. In waterv. 100 Fr. in plaat 2.
15. De Bruiloft van Bacchus en Ariadne, genomen uit de Thermen van Titus, de *Aldobrandynſche Bruiloft* geheten.
16. Apollo *Citharædo*, van het Paryſche Kabinet. H. 18 br. 13. Prys in olyverf 90 Fr. — in waterv. 70 Fr.
17. De Negen Zanggodinnen, gevonden in het veld van Casſius by Tivoli, uit het Kabinet v. Parys. H. 18 br. 13 dm. Prys van elk in olyv. 90 Fr. waterv. 70 Fr.

Onderwerpen, genomen uit de Freskes van de Villa Negroni.

1. Adonis ter jagt gaande.
2. Adonis ſtervende in de armen van Venus.
3. Venus, uit de Zee gekomen, op een rots zittende.
4. Venus een boom ſchuddende en met kinderen ſpelende.
5. Herkules, in een ſtaat van dronkenſchap.

Allen h. 9½ br. 7½. Prys van elk ſtuk in waterverf 150 Fr.

Onderwerpen van Raphaël, *ontleend uit de Freskes van* Farnéſine.

1. Venus, vertoornd op Pſyhé, beveelt hare kinderen

ren om deze te straffen, als zich eene gelyke schoonheid met haar aangematigd hebbende.

2. Amor, getroffen door de schoonheid, welke door zyne moeder vervolgd wordt, wyst haar naar de bevalligheden.

3. Venus, Psyché vervolgende, is verontwaardigd over de bescherming, welke Juno en Ceres de vlugteling verleend.

4. Venus, Psyché vruchteloos op aarde gezocht hebbende, rigt haar wagen, door duiven getrokken, naar het verblyf der Goden.

5. Venus verzoekt Jupiter en verkrygt van hem, dat Mercurius wordt gezonden om Psyché op te zoeken.

6. Mercurius roept den Raad der Goden byeen, om over het Huwelyk van Amor met Psyché te beslissen.

7. Psyché, in de lucht opgenomen, biedt Venus een Vaas aan, met Styx-water, door haar zelve uit de zwarte fontein geschept.

8. Psyché, uit de Hel te rug komende, biedt Venus het geschenk der schoonheid aan, in een gouden doosje bevat.

9. Cupido bezweert Jupiter om den toorn van Venus te stillen, en hem Psyché ten vrouwe te geven.

10. Mercurius leidt Psyché op den Olympus, om met Amor te trouwen.

Allen hoog 18 br. 14 dm. Prys van elk stuk: in olyverf 160 Fr. — waterv. 130.

(*Het vervolg hierna.*)

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

Van *Petersburg* heeft men, dat de Keizer, op eenigen afstand van die Stad, eene Colonie van Engelsche Boeren heeft aangelegd, om aldaar den Landbouw, op de Engelsche manier interigten. Om dit Institut zoo algemeen nuttig als mogelyk te maken, worden jonge lieden uit de Provintien derwaarts ontboden, ten einde het praktikale van den Engelschen Landbouw te leeren. Een ryk particulier heeft reeds 3000 Roebels weggelegd

legd voor het tweejarig onderhoud in de Colonie van vier Jongelingen, die de Univerſiteit alhier, op aanmaning van den Curator Prins *Czartoryski*, derwaarts moet zenden.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 27 Maart 1804, in Amſterdam.

BUITENLANDSCHE.

America 5 prCt.	99¾ a 101
dito 4 prCt.	98 a 98½
dito dito met premie.	105½ a 106
dito geconſolid. by Stap-horst a 4½ prCt.	67 a 68
Aandeelen by Hope & Comp. enz.	103¼ a 103¾
Rusland 5 prCt.	98½ a 98¾
Zweden 5 prCt.	101½ a 102
Denemarken, Toll. 4 prCt.	93½ a 98½
dito Leen en Wisſelb. 4 prCt.	96½ a 97½
dito Kroon 4 prCt.	95½ a 96½
Keizer 5 prCt.	86½ a 88½
Keizer 4½ prCt.	82 a 82½
dito 4 prCt.	75½ a 75¾
Spanje 5 prCt.	96½ a 94½
dito 4½ lesb. van 1804–7.	97 a 92
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	56 a 57
Fransche Rep. Geconſolid. renten	50 a 50½

Wisſelkours.

Op Londen.	36 : 3 a 36 : 6
— Parys.	53

BINNENLANDSCHE.

Bataafſche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	38¾ a 39
dito a 2½ prCt.	34¼ a 34½
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	50 a 50¼
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	43½ a 46¼
dito 1801. a 3½ prCt.	48½ a 49
dito Domeinen. 4 prCt.	68½ a 68¾
dito Vrywillig a 5 pCt.	77¾ a 78¾
Reſcriptien Lotb. 1804.	93¾ a 94½
——— ——— na den Vrede.	50½ a 51

Holland.

Obligatien en Recepisſen a 2½ prCt.	33 a 34½
Dito vrywillig a 5 prCt.	61 a 61½

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt.	33 a 34

Vriesland.

Obligatien a 2 prCt.	37 a 38
Agio van de Bank.	[illegible]

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

" Den 12 Maart l. l. des avonds omtrent 12 uren, ontdekte Dr. OLBERS, te *Bremen*, een Komeet, onder *Bootes*, by de 725 Ster der Maagd, volgens de lyst van *Bode*. Ten 12 u. 37'' ware tyd, was hare regte opklimming 220° 16', Noordl. afwyking 7° 10'. Den 13den, ten 11 u. 20' w. t. de regte opklimming 220° 20'. De Noordl. afwyking 11° 20'. De ko-

Komeet was niet met het bloote oog te zien, maar kon met een kyker, van slechts middelmatige grootte, worden waargenomen.

Volgens berigt van den Hoogl. *Hassenfratz*, in de Moniteur van 18 Maart geplaatst, had de Onder-Prefect van Moustier, *Avet*, in het Departement van Mont-Blanc, hem geschreven, dat 'er, in zyn Arrondissement, 's morgens tusschen 1 en 2 uren van 13 Pluviose (3 Febr.), Aardbevingen gevoeld waren.

„Opmerkelyk," voegt de Hoogl. daar by, „is het, dat men in het midden der Alpen, en aan de oevers der Zee, zoo in Europa als Azia, gelyktydig, zodanige schuddingen op eenmaal, van alle kanten, ontwaar heeft geworden."

In den volgenden nacht tusschen den 14 en 15den gevoelde men insgelyks te *Lallette*, Departement der *Charente*, eene ligte schudding, verzeld van een sterk onderaardsch gedruis. De rigting van de eene en andere was van Z. O. naar N. W.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Maart	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
21	29. 9¾ 29. 9¾ 30. 0	26 33 25½	O. N. O. — —	zeer harde wind; wolken; omtrent helder.
22	29. 9 29. 8 29. 7¾	22½ 31½ 22½	O. b. N. — —	helder; zeer harde wind.
23	29. 6½ 29. 6¾ 29. 6¾	22½ 37 31½	Z. O. Z. —	's morgens helder; verder betrokken.
24	29. 6½ 29. 7¾ 29. 8	37½ 43 31½	W. W. N. W. Z. Z. W.	's morg. sneeuw- en hagelbuijen; verder omtrent helder.
25	29. 6½ 29. 5¾ 29. 5	37 47½ 42	Z. Z. W. Z. W. —	harde wind; bewolkt.
26	29. 4¾ 29. 3¾ 29. 3	40 52 42	Z. Z. Z. O. —	voormidd. bewolkt; verder omtrent betrokken.
27	29. 3¾ 29. 4 29. 5	41½ 47 35½	Z. W. — Z. Z. W.	bewolkt; wat buijig.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 141; en te *Haarlem* 17, onder welke laatsten 6 beneden de 12 Jaren.

BEKENDMAKINGEN.

*** „ Onlangs is by den Boekverkoper F. BOHN te Haarlem „ van de Pers gekomen: 1) Y. VAN HAMELSVELD *Kerkelyke Geschiedenis*, 7de Deel. — 2) GESCHIEDENIS VAN DE AGTTIENDE EEUW, door JAN FOKKE 3de Deel, vercierd met twee uitmuntende uitslaande plaaten, voorstellende de *aardbeving te Lissabon* en *den aanval van* Fielding *op het Convooi onder den Schout by Nacht* Byland, *getekend door* C. Groenewegen *en gegraveerd door* R. Vinkeles. — „ Dit Deel loopt tot den jare 1780, het 4de Deel wordt tot „ 1795 gebragt, en dan nog met een Deel, zal dit Werk, „ (waarin al het merkwaardige, het welk in de laatste honderd „ jaren voorgevallen en op eene beknopte en zakelyke wyze „ verhandeld is;) geheel compleet zyn. — 3) C. DE JONGS „ *Reizen naar de Kaap de Goede Hoop, Ierland* en *Noorwegen*, 3de en laatste Deel, vercierd met de onderscheiden „ Klederdragten der Noordsche Boeren en Boerinnen, in 16 „ gekleurde Afbeeldingen. — 4) BARROWS *Reizen in de* „ Binnenlanden *van het Zuidelyk gedeelte van* Afrika, 2de „ Deel, waar by de groote, nieuwe, algemeene *Kaart* van „ de Colonie *de Kaap de Goede Hoop*, ontworpen volgens de „ nauwkeurigste berekeningen van de afstanden der plaatsen, „ en menigvuldige waarnemingen van breedte, gedaan op deze „ Reis. — 5) SCHILLERS *Levensbeschryvingen van eenigen der meest beroemde en beruchte Mannen, meerendeels van onzen tyd*, 3de Deel. — 6) VOOR KINDEREN, 3de „ Druk, met 12 *nieuw* geinventeerde, en in een goede smaak „ *gekleurde Plaatjes*, in Cartonneband à 18 st.

*** In den Boekwinkel van A. LOOSJES Pz. zyn onder anderen te bekomen de volgende nieuw uitgekomen Boeken, enz.

Nederduitsche.

Tollens Cz. (*H.*) De Gusbers; Treursp. 8°. . . . *f* 0 - 12 - 0

Brougham Junior (*H.*) Het bestuuren van Volkplantingen, 1ste Deel, gr. 8°. . . . . . - 1 - 8 - 0

Warnsdros (*H. E.*) Joodsche Oudheden, gr. 8°. . . - 4 - 16 - 0

Latynsche.

Prospectus Grammaticæ Latinæ, in Plano. . - 0 - 4 - 0

Fransche.

Sandifort (*J. Bartoldi*) Description et usage de la regle à Miroir, gr. 8°. avec pl. . . . . - 0 - 15 - 0

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 14. *Vrydag den 6 April.*

BERIGTEN.

DUITSCHLAND en AANLIGGENDE LANDEN.

WENEN, *den* 18 *Febr.* Het is thans volkomen zeker, dat de beiden Heeren FRANK, Vader en Zoon, het beroep naar de Rus-Keizerlyke Universiteit, te *Wilna*, de eerste als *Prof. Therapeuticæ Specialis & Clinicæ*, en de laatste als *Prof. Pathologiæ et Therap. Univers.* hebben aangenomen, en wel onder de volgende ongemeen voordeelige voorwaarden:

JOHANN PETER FRANK bekomt, behalven vrye wooning, eene Jaarwedde van 6000 zilvren Roebels, en, buiten staat gerakende, om zyn Ampt waar te nemen, de helft, als pensioen, met vryheid, om het te verteeren, waar hy zal verkiezen. Elk van zyne Dochters is ook, in geval van zyn overlyden, een pensioen toegezegd van 500 zilv. Roeb. zoo lang zy ongehuwd blyft. De Zoon, JOSEPH FRANK, trekt eene jaarlyksche bezolding van 2000 zilv. Roeb. met eene vrye wooning. Ook heeft hy toezegging, om zyn Vader, met een vermeerderd inkomen van 3000 Roeb. te zullen opvolgen. Wyders hebben zy beiden vrye Reis- en Transport-kosten: en deelen tevens in alle de voordeelen en privilegien, voorleden jare, door den Keizer

aan de Hoogleeraren van *Wilna* verleend: als een aanzienlyk tractement voor derzelver Weduwen, de vryheid om ter waarde van 6000 Roeb. aan inkomende regten onderhevige goederen, tolvry, in Rusland intevoeren, en verlof, om het land, des verkiezende, weder te verlaten, zonder uitgaande regten te betalen enz.

Voor de invoering van het Clinisch Instituut, waar voor een Jesuiten Collegie zal dienen, zyn niet minder dan 50000 zilv. Roeb. bestemd.

Verslag van welgeslaagde Galvanische Proefnemingen, ter opwekking en herstelling van het Gehoor by een twaalfjarig doofgeboren kind.

Briefswyze medegedeeld aan den Schryver van dit Blad,

door den heer

Willem Paschen, Gz.

Drossaard van het Ampt Bredevoort, te Winterswyk.

Gy vraagt my, waarde Heer! om eene, zoo naauwkeurig mogelyke, opgave der proeven, door my, met de Voltasche Kolom, op 't gehoor van myn Zoontje genomen. Met genoegen voldoe ik by dezen, zoo veel ik vermag, aan dit uw verlangen.

Dit kind was, in zyn vroegste jeugd, volstrekt Doof, zoo dat het, door het geluid van eene vry groote Tafelschel, niet wierd afgetrokken, als zyne aandacht op iets anders gevestigd was. Ons eenigste vooruitzicht was dus, om hem, in vervolg van tyd, op het Instituut voor Doven en Stommen, te *Groningen*, te zenden, zoo dra hy den ouderdom van 12 jaren, als by die

Stich-

Stichting, zoo ons berigt wierd, bepaald by het aannemen van kinderen, zou bereikt hebben.

Het kind, intusschen, omtrent zes jaren oud zynde; kwam het ons voor als of deszelfs gehoor zich eenigermate begon te ontwikkelen: althans zeer sterke geluiden, b. v. van een klok of snaphaanschoot enz. trokken deszelfs aandacht. Wy raadpleegden daar over met Professor *Forsten*, te Harderwyk; dan deze gaf ons weinig hoop: gelyk ook het gebruik der door zyn HG. voorgeschreven middelen zonder vrucht bleef

Het knaapje was met dit alles ongemeen vlug, wist zich door teekenen by een ieder te doen verstaan; ook konde ik en myn Huisgenooten hem alles door teekenen beduiden.

By de acht jaren bereikt hebbende, beproefde ik om hem eenige woorden, door ze hem dikwyls zeer sterk voor te schreeuwen, te leeren. Dit gelukte ook; hy leerde deze en geene woorden zeer gebroken nazeggen; doch iemand, daar aan niet gewoon, kon bezwaarlyk raden, wat hy meende. Door eene dagelyksche oefening echter, vorderde hy hier in zoo ver, dat hy zeer vele woorden aan de beweging der lippen verstond: en hy zoude het daar in nog veel verder gebragt hebben als men zich tegens hem altoos van woorden, en nooit van teekenen, bediend had. Dan zyne speelmakkers, zich door teekenen gemakkelyker kunnende doen verstaan, kozen dien korteren weg. Dat hy genoegzaam alles aan de beweging der lippen zag, konde ik merken daar aan, dat, wanneer ik in 't duister met hem wilde spreken, ik my niet, dan door onmatig sterk schreeuwen, by hem kon doen verstaan.

Zoo stond het met hem, toen ik, van tyd tot tyd, in de Nieuwspapieren las, dat 'er onderscheidene gelukkige proeven op het gehoor, met de Voltasche Kolom, genomen waren: vooral maakten die proeven, door den Apothecar *Sprenger*, te Jever, (in N°. 2. voor den 14 Jan. 1803, van den *Konst- en Letterbode* geplaatst) my daar op opmerkzaam; en, daar de tyd vast naderde, waar op hy te Groningen konde en zoude geplaatst worden, als nu nagenoeg 12 jaren oud zynde, wilde ik gaarne vooraf die proeven met hem nemen; weinig denkende, dat dezelven zulke gelukkige gevolgen zouden hebben.

Ik verschafte my dan den noodigen toestel, en be-

 gon,

gon, in de maand October des voorleden jaars, myne proefnemingen. Daar ik niet dan eenige kleine werkjes daar over gelezen had, en met den toestel weinig bekend was, maakte my dit in den beginne zeer behoedzaam. Ik begon derhalven eerst met 7 à 8 lagen, zoo dat de werking even voelbaar was; ook maar op één oor: voor eerst, om dat ik daar door beter onderscheid tusschen het gegalvaniseerde en 't andere oor dacht te zullen kunnen bespeuren, en ten anderen, om, als de proef eens kwalyk uitviel, niet alles te bederven. Na 14 dagen, des daags tweemalen, Galvaniserens, gaf het kind my te kennen, dat hy met het gegalvaniseerde oor beter dan met het andere hoorde. Hier door aangemoedigd, galvaniseerde ik de beiden ooren; de kolom tot 15 lagen versterkende. Hier door vorderde hy dagelyks meer en meer, zoo dat hy, na verloop van circa eene maand, het tikken van een Zakhorologie duidelyk konde hooren, als het hem digt voor het beste oor — namelyk 't geen 't eerst gegalvaniseerd was — gehouden wierd. Sedert ging ik, alle dagen, tot heden toe, éénmaal 's daags met de bewerking voort, telken reize omtrent een half uur daar toe bestedende. Hier door heeft men thans zoo veel gewonnen, dat hy het tikken van een Zakhorologie, op een voet afstands van het oor, hooren kan, en het schynt my toe, dat wy nog dagelyks vorderen. Gedurende 5 maanden, welken 'er sints deze proefneming verloopen zyn, is hy ook in 't spreken ongemeen toegenomen; verstaat alles wat zoo in de dagelyksche verkeering voorvalt, als mede kleine vertelsels, anders geschikt voor kinderen van 3 of 4 jaren, zonder dat men sterk tegen hem behoeft te spreken; en leest vry duidelyk. Vele woorden ontbreken hem nog wel; maar dagelyks leert hy nieuwen. Op eenen afstand van 75 treden kan men hem reeds roepen, dat hy 't hoort: hy luistert gaarne naar de Musiek, en danst zeer goed in de maat, naar de viool.

De Toestel, dien ik tot deze proefnemingen bezig, bestaat in Zink-plaatjes, ruim zoo groot als een Driegulden, echter iets dunner. In den aanvang bediende ik my van daar toe vervaardigde koperen platen van gelyke grootte, doch half zoo dik. Dan, daar dezen, door het zoute water zeer moeilyk schoon te houden waren, gebruikte ik vervolgens Drieguldens, die het zelfde effect deeden, en gemakkelyker schoon te houden

den zyn. Dun Laken, in sterke pekel van keukenzout geweekt, vond ik beter dan Papier of Linnen; zoo deze echter na elke proef niet uitgewasschen en gedroogd wierden, was de uitwerking slapper. De Kolom plaatste ik op het kistje, ter bewaring van den toestel vervaardigd, tusschen drie glazen pypen; het kistje zelf was ook, om de mededeeling te voorkomen, met glazen pootjes voorzien; de bovenste en benedenste schyf waren ieder van een gaatje, buiten de Kolom uitstekende, voorzien; in het onderste (van koper of zilver) haakte ik den afleider, bestaande in een koperen ketting, aan 't eind door een glazen pyp loopende; het regtstandig koperdraad, voor omgebogen, wierd in het vooraf bevochtigd oor gebragt; voorts liet ik hem met den vinger, insgelyks in sterke pekel vooraf natgemaakt, de bovenste Zink schyf aanraken. Nu en dan heb ik wel aan de bovenste en onderste schyf elk eenen afleider bevestigd, en beiden ooren te gelyk gegalvaniseerd; doch dan was de uitwerking te sterk, en het kind had 'er hinder van, en wilde 'er vervolgens op die wyze niet gaarn weder aan. Hy zegt thans, als ik hem galvaniseere, dat het is, als of hy altoos weerlichten ziet, en men hem met kout water in 't oor spuit.

Zie daar, Myn Heer! zo ik meen, op eene genoegzame wyze, aan uw verlangen beantwoord; ik laat u vryheid om 'er dat gebruik van te maken, 't welk gy best zult oordeelen: en ben steeds met hoogachting enz.

Uw dienstvaardige

Winterswyk, W. PASCHEN, Gz.

den 11 Maart 1804.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

STATENKENNIS. *Staatkundige Verzamelingen betreklyk* Egypte, *benevens een Verhaal van den zeer gedenkwaardigen Veldtogt der Engelschen in het voorjaar van* 1801*; met belangryke Byvoegsels, door* G. BALDWIN, *Schildknaap.* Uit het Engelsch door J. Z. Te Groningen en te Amsterdam by *Wybe Wouters* en *J. F. Nieman*, 1803.

De Hr. *Baldwin*, in dienst der Engelsche Indische Compagnie, levert, in dit Stukje, onderscheiden bedenkingen we-

gens de ligging, den koophandel, de regeering, den toestand en het belang van *Egypte*, zo voor *Engeland*, als voor *Frankryk*. By zyn langdurig verblyf aldaar, was hy in de gelegenheid geweest, zich de kennis van dat land eigen te maken, en de voorgenomen expeditie der Engelsche Regeering naar *Egypte*, in den jare 1801, gaf aanleiding, dat hy, zo door den Opperbevelhebber der Engelsche Krygsmagt, als door den Secretaris van Staat, ten aanzien van eenigen der genoemde punten, werd geraadpleegd. Daar de *eerste* uitgave zyner Bedenkingen zeer spoedig was uitverkogt, werd hy te rade, de *tweede* uitgave eenigzins uitvoeriger te maken. Het is deze, welke alhier wordt medegedeeld, en waar in een omstandig berigt wegens het Staatsbestuur der *Mameluk-ken*; een nader betoog van het gevaar voor *Engeland*, wanneer *Egypte* door *Frankryk* bezeten werd; eene Verhandeling over den Egyptischen Slavenhandel, en Aanmerkingen over het gebruik van Olie in de Pestziekte, door verscheiden bewyzen bevestigd.

Daar *Egypte*, sedert eenige jaren, het voorwerp was der algemeene aandacht, en deze, nog zeer onlangs, door de reis van DENON is opgewekt, kunnen wy de vertaling van dit Engelsch Stukje geenszins vreemd vinden. Welligt verlangt de onpartydige Lezer zelf, hier en daar, eene vergelyking te maken tusschen de berigten, door de Franschen, met die, door den Hr. BALDWIN, van de Engelsche zyde, medegedeeld. Hoe zeer de Recensent, nu en dan, in dit stuk, die vooringenomenheid ontdekt heeft, welke aan het nationaal karakter der Engelschen byzonderlyk eigen is, en hoe gaarn hy, in dit werkje, eene beter orde had verlangd, welke eenige herhalingen zou hebben verhoed, moet hy, aan den anderen kant, erkennen, daar in verscheiden wetenswaardige byzonderheden te hebben gevonden, welke naauwlyks elders voorkomen: zoo dat hy zulks veilig durft aanpryzen, als der lezinge overwaardig, en vooral voor hun, wier Staatkundige of Handeldryvende betrekking het hun ten pligt maakt, hunne aandagt te vestigen op een Land, zoo ryk in gewigtige voortbrengselen der natuur, zoo naauw grenzende aan de Oostersche bezittingen, en echter, door een jammerlyk inwendig bestuur, ten allen tyde, de prooi van jaloerschen nyd, en het voorwerp van den naaryver van bykans alle Europesche Mogendheden. —— Belangryk, schoon geenszins nieuw, is hier het uitvoerig berigt wegens de wonderbare kracht der warme Olie van Olyven, in de Pestziekte, welker gebruik, by de wryving des ligchaams, blykens zeer vele getuigenissen, gediend heeft en tot voorbehoedmiddel, en ter daadlyke genezinge.

ANDRIES LUBLINK DEN JONGEN. Te Amsterdam by *J. Allart*, 1803.

Brieven en briefwisselingen van eenen man, als *Lublink den Jongen*, die het Nederlandsch publiek, zoo dikwerf reeds, op keur van eigen werk en alom beroemde vertalingen, vergast heeft, kunnen by geene moogelykheid met onverschilligheid worden ontvangen, maar moeten, buiten twyfel, de aandacht trekken van allen, die met 's mans vroegere geschriften bekend, en niet ten eenenmale van alle gevoel voor werken van oordeel, smaak en stichting ontbloot zyn.

De brieven-bundel, thans voor ons liggende, is, blykens het Voorberigt, deszelfs oorsprong verschuldigd aan vroegere losse overdenkingen, van tyd tot tyd, en wel bepaaldelyk, onder het opzamelen van bouwstoffen voor Verhandelingen, by een vergaderd, en nu, geheel in den daar aan meest voegenden brief-styl, overgegoten.

Verre de meesten derzelven zyn van den Heer *Lublink* zelven; eenigen zyn van anderen, meestal ingerigt, om, op eene allezins vriendschaplyke en gepaste wyze, te toetsen, nader te bevestigen, of zelfs ook te wederleggen de door den eersten geöpperde gedachten, gissingen, voorslagen of gevoelens. Gelyk 's mans onpartydige geaardheid in het plaatsen van zulke tegenbedenkingen ten sterksten doorstraalt: zoo toonen ook deze Brieven zelve, hoe men, behoudens de volkomenste vriendschap, niet alleen zelfs in gewigtige zaken van elkander verschillen kunne, maar ook, daar over rondborstig en openhartig aan elkander zyne gedachten kunne openbaren. De Brieven over *de taalverryking* en *de vryheid der drukpersse*, onder anderen, leveren van dit gezegde zeer treffende proeven op. De inhoud dezer Brieven is ongemeen zeer verschillende.

De *eerste* gaat over de Nederduitsche taalverryking, b. v. over het woord *Nachtgelykheid* in plaats van *Dag- en Nachtevening*; *Samenklank* voor *Harmonie*; *Gewas-kunde* voor *Kruid-kunde*; *Rangschikking* voor *Classificatie*; *Uitlanden* voor *Emigreren*; *Prikkelvaardigheid* voor *Irritabiliteit* enz.

De *tweede* behelst een antwoord op den voorgaanden, ginds en elders met wederlegging van zommige voorgedragene gissingen. —— Beide deze Brieven, gelyk mede de *vyfde*, *zesde*, *tiende* en *elfde*, dragen vele blyken van grondige taalkennis, en zullen door de liefhebberen der Nederduitsche Taalkunde met veel genoegen gelezen worden.

De *derde* handelt over den byzonderen smaak om Leerredenen te lezen; welke smaak hier op eene allezins gepaste en manlyke wyze, onder behoorlyke bepalingen, verdedigd wordt.

De *vierde* behelst eenige wysgeerige bedenkingen over de verbeelding en het droomen, waar in gissingen voorkomen,

die eene nadere toetsing door desbevoegde Zielkundigen grootelyks verdienen.

De *vyfde* en *zesde* bevatten voor- en tegenbedenkingen over den oorsprong der navolgende spreekwyzen: *De baren of golven glad kemmen; De vinnen van zich steken; Iemand aan den mond hangen; Hy heeft hair op zyn' tanden; Alles moet hy hem op zyn elf en dertigste wezen; Het kan niet door den beugel; De hand over het hart leggen; Ondertusschen sterft de Koe, de Keizer of de Olyfant; Hy speelt om de Keizer zyn baard; Hy weet waar Abraham de mostert haalt; De dagen zyn een hanentrée gelengd; Hy leeft op een groten voet; Hy is de tramontane kwyt; Hy slaapt als een Roos;* en, *Dit onder de Roos.*

De *zevende* is van eenen zeer Godsdienstigen aard, en handelt over het gebed, bepaaldelyk over het zoogenaamd wondergebed van LAVATER, de gevoelens van BAUM en anderen.

De *agtste* en *negende*, over de vryheid van de Drukpers, loopen nog al vry wat uit een. De agtste, van den Heer L. zelf. is meer voor het onbepaalde. Beiden zyn met veel oordeel en menschen-kennis geschreven, en behelzen geenzins overtollige gedachten over zoo kiesch en belangryk een onderwerp.

De *tiende* en *elfde* gaan, met voor en tegenbedenkingen, over den oorsprong en afleiding der woorden *Averrechts; Bastaard; Batuwe; Gissen; Gooiland; Hoosvat; Herberg; Ledikant; Mak; Node; Omhelzen; Pillegift; Piloot; Puren; Schoorvoetende; Stiefmoeder; Somtyds; Sui; Verbluffen, Verbysteren; Beetje, Belul.*

De *twaalfde* en *dertiende* behelzen troostgronden aan eene Moeder by het afsterven van haren eenigen Zoon; beide in eenen hartlyken en belangwekkenden toon.

De *veertiende* en *vyftiende* zyn geestig en tevens scherpzinnig over het verschillend genot van vruchten en bloemen.

De *laatste* handelt over het Puntdicht, waar in vele aardige en lezenswaardige voorbeelden.

En dit zy tot eene korte opgave van den hoofdzaaklyken inhoud genoeg. Zonder voor dit weekblad al te breedvoerig te worden, laat 'er zich niet veel meer van zeggen. —— De keuze zou hier ook moeilyk zyn, daar de onderwerpen in de daad niet weinig uit een loopen, en ook velen aan zeer verschillende meeningen onderhevig zyn. —— Liever sluiten wy ons berigt met het slot der Voorrede van den Schryver zelve.

„ Vermoedelyk, (zegt hy) zullen zommigen dezen bundel als „ een zeldzaam mengelmoes van ongelykstaltige dingen be„ schouwen; — maar even daar door, kunnen 'er ook lezers „ van verschillenden smaak, iets in aantreffen, dat voor hen „ belangryk is. Enige onderwerpen zal men misschien te luch-

„ dig geschetst, te kort behandeld vinden; — maar ieder
„ kundige in enig vak van wetenschap, is meestal verge-
„ noegd, wanneer men het voor hem slechts aanstipt. Ande-
„ re onderwerpen weder, zullen te breed, te uitgewerkt
„ voorkomen; maar wie vindt het niet natuurlyk, dat iemand,
„ die tot zekere jaren gekomen is, over zyn geliefkoosde on-
„ derwerpen met vertrouwde vrienden gaarne wat langer keu-
„ velt?

„ Doch ik bemerk dat dit niet weinig naar verschoning be-
„ gint te zwemen, en deze zou ik liever niet behoeven." —
Nu deze behoeft ook zeker een Schryver als *Lublink* niet!

TEEKENINGEN EN PRENTEN.

Te Parys is te bekomen by den Auteur *David*, rue Vaugirard, N°. 1202, BONAPARTE, *in den slag van Marengo*, vernemende het sneuvelen van den Generaal *Desaix*: in 't koper gebragt door *David*, lid van de Kon. Akad. der Schilder- en Beeldhouwkunst, 20 dm. hoog en 16 breet.

BONAPARTE is verbeeld te paard zittende, verzeld van verscheidene Officieren, in het midden van een levendig vuur, digt by een kleine bom, die aan het springen is: zynde het oogenblik, waar op hy den dood van *Desaix* verneemt. Prys 12 Fr. Eerste drukken zonder letter 24 Fr.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

UITVOER UIT DE HAVEN VAN ODESSA, AAN DE ZWARTE ZEE, IN 'T JAAR 1803.

Aan Tarwe	Czetwert	518260
—— Rogge	——	35740
—— Gerst	——	1562
—— Turksch Koorn . .	——	18142
—— Erwten	——	5466
—— Bonen	——	1082
—— Haver	——	620
—— Lynzaad	——	260
	Czetwert	581132

Zynde à 16 Czetwert p. Last, dus Lasten 36320¾

Aan

Aan	Talk	Pud.	968
—	Kaarssen	—	257
—	Boter	—	4226
—	Lyn-Oly	—	120
—	Geele Wasch	—	107
—	Touwwerk	—	39681
—	Vlas	—	390
—	Anys	—	1780
—	Hazenvellen	Stuk	24000
—	Ossehuiden	—	449
—	Wol in zakken	—	120
—	Lynwaad	—	2516
—	Vossevellen	—	2175
—	Koorn-Brandewyn	Wedro	3100

De bovenstaande Goederen, uit Odessa, *waren geladen in de volgende Schepen.*

140	Russische.
291	Oostenryksche.
19	Turksche.
13	Fransche.
18	Jönische.
3	Napolitaansche.
23	Ragusesche.
6	Engelsche.
3	Spaansche.
480	

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 3 April 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt.	99¾ a 101
dito 4 prCt.	98 a 98¾
dito dito met premie.	105½ a 106
dito geconsolid. by Stapborst a 4½ prCt.	67 a 68
Andeelen by Hope & Comp. enz.	103¾ a 103¾
Rusland 5 prCt.	98½ a 98¾
Zweden 5 prCt.	101¾ a 102
Denemarken, Toll. 4 prCt.	93¾ a 98
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96¾ a 97¾
dito Kroon 4 prCt.	96¾ a 96¾
Keizer 5 prCt.	88 a 88¾
Keizer 4½ prCt.	82 a 82¾
dito 4 prCt.	74¾ a 75¾
Spanje 5 prCt.	96¾ a 95
dito 4½ losb. van 1804–7.	97 a 92
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	56 a 56¾
Fransche Rep. Geconsolid. renten	50¾ a 51¾

Wisselcours.

Op Londen.	36;5 a 36;8
— Parys.	53

BIN-

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.	
Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	38¾ a 39
dito a 2½ prCt.	34¼ a 34½
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	49¾ a 50
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	43 a 43½
dito 1801. a 3½ prCt.	48¾ a 49
dito Domeinen. 4 prCt.	68¼ a 68¾
dito Vrywillig a 5 pCt.	78¾ a 79¼
Rescriptien Loot. 1804.	93½ a 94½
——— ——— na den Vrede.	50¼ a 50¾
Holland.	
Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	33 a 34
Dito vrywillig a 5 prCt.	60¾ a 61
Zeeland.	
Obligatien a 2½ prCt.	33 a 34
Vriesland.	
Obligatien a 2 prCt.	34 a 35
Agio van de Bank.	4¼

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

VREESLYKE OVERSTROOMING OP HET EILAND MADERA, DIE OP ZONDAG DEN 9 OCTOBER 1803 HEEFT PLAATS GEHAD.

De Lucht was dién dag zeer betrokken, het regende onophoudelyk en men had nu en dan rukwinden, die echter niet zeer geweldig waren vóór Zonnen-ondergang. Maar toen begon de Zee geweldig te bulderen, en het wierd zoo donker, dat men geene twee stappen vooruit kon zien. Met het slaan van 8 uren des avonds, wierden de vreedzame Inwooners eensklaps overvallen door den woedendsten storm, met onweêr en plasregen vergezeld. —— Alle dwarsstraten van het Oostelyk gedeelte der Stad *Funchal* (Hoofdplaats des Eilands) wierden op éénmaal tot de eerste verdieping overstroomd met de stortvloeden, die van de gebergtens afstroomden, en alle hinderpalen omverre wierpen. Toen zag men diepe ontsteltenis, ook by de onversaagdste Zeelieden. Van alle kanten hoorde men niets dan het instorten der Gebouwen; stukken van Rotsen, van eene ontzettende grootte, die by honderden te gelyk, drie mylen boven de Stad, losgerukt waren, woelden met de yslykste schokken op en onder elkander, en sleepten, vereenigd met het water, dat nu tot eene vervaarlyke hoogte geklommen was, kerken, kloosters, geheele straten, boomen, bruggen, beesten, en

en 800 Menschen met zich in den afgrond. De stikdonkere nacht wierdt nu en dan door een bliksemstraal verlicht, die de akeligste tooneelen vertoonde. Hier zag men Moeders, tot aan den hals in het water verzonken, die met moeite in de overstroomde straten staande bleven, terwyl zy met de eene hand hare kinderen boven het hoofd hielden en met de andere naar een steunpunt zogten; daar dezulken, die hen wilden te hulpe komen, door dryvende stukken hout en Wynvaten verminkt wierden.

Aan de andere zyde vertoonde de Zee een niet minder akelig gezicht, doch was niet zoo noodlottig voor de Menschen. De meeste Schepen raakten hunne Ankers, Kabeltouwen, hunne Lading en hunne Booten kwyt. Verscheiden Matroozen wierden van het Dek gerukt en naar alle Boorden geslingerd, zoo dat zy genoegzaam onophoudelyk verscheidene voeten onder water stonden, en alle Zeelieden, daar ter Rheede, hun laatste oogenblik steeds wagtende waren. —— Het getal der Menschen, welken in dien vreeslyken nacht omkwamen, en zulks slechts binnen den tyd van eenige minuten, wordt op 1000 geschat. Vele duizend anderen zagen zich uit den schoot des overvloeds in de ellendigste armoede gedompeld. Tien duizend pypen Wyn en Brandewyn waren in weinige uren een prooi der vloeden.

Den volgenden morgen zag men het Zeestrand met ontelbaar vele overblyfselen bedekt, onder welken zy, die de verwoesting ontkomen waren, al schreijende de verplette Lyken hunner Bloedverwanten en Vrienden opzogten. De lucht was nog vele dagen naderhand zoo zeer door den stank der Lyken bedorven, dat men voor de Pest begon te vreezen, en dien ramp alleen door gedurige berookingen van Pik, Teer en andere brandstoffen, kon voorkomen. Negen en twintig Wyngaarden wierden, buiten de Stad, door den Vloed weggesleept, de Boomen tot de wortels afgebroken, en alles weggespoeld, tot zelfs de aarde toe, zoo dat thans de Rotsen zich zoo kaal en naakt vertoonen, als in Noorwegen. De *Ribera Brawan* (razende Rivier), die alle deze vernielingen aanrichtte, heeft ook de Stad van dien naam byna geheel omgekeerd; slechts één menschelyk schepsel ontkwam aldaar de overstrooming, een kind namelyk, in een teenen wiegje, het welk op den

afhang eens heuvels, tusschen het riet, een schuilplaats vond, en den volgenden morgen aldaar slapende gevonden wierd. Vele weken daarna, spraken de Zeelieden, die te *Funchal* aan land kwamen, nog gedurig van Lyken, Kisten en Doozen, die zy verscheiden uren verre in Zee, vlottende gezien hadden.

Het Steedje *Machico* wierd, benevens vele Inwooners, ook door dezen Orkaan verwoest; men gist dus, dat deze droevige gebeurenis ontstaan zy door eene losbarsting der Wateren, die uit den schoot der Bergen kwamen opborrelen, en in de lage Valleijen neêrstortende, zulke vernielingen aanrichtten, welke door alle gevoelige Zielen, als een nieuw bewys der broosheid van het menschelyk leven, en als de ontzettendste gebeurtenis van dien aard, sedert de bekende Aardbeeving te *Lisbon*, in 1755, steeds zullen betreurd worden. De vernielde Eigendommen worden op meer dan elf Millioenen Guldens begroot.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Maart	BAROMETER.	THERMOMETER.	STERKTE DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
28	29. 5¾ 29. 6¼ 29. 7¼	41 49 34½	O. N. O. N. O. — —	voormidd. bewolkt; verder helder.
29	29. 7½ 29. 7¼ 29 7	*33½ 44 40½	N. W. Z. W.	meest bewolkt.
30	29. 6¼ 29. 6¼ 29. 4¾	45 51 44½	W. Z. W. —— ——	harde wind; betrokken; tusschen beide iets regen.
31	30. 1¾ 30. 1¼ 30. 2¼	43 41 38½	W. b. N. N. W. W.	voormidd. bewolkt; 's namidd. sneeuw met regen; 's avonds wat buijig.
April 1	29. 2½ 29. 3 29. 4	36 40 35½	W. Z. W. —— W.	's morg. hagel met sneeuw; voormidd. harde wind; verder wolken.
2	29. 3¼ 29. 3 29. 2	38 47 39	Z. W. N. O. ——	voormidd. bewolkt; verder betrokken.
3	29. 3¼ 29. 4¼ 29. 6¼	40 48 31	N. W. —— W. N. W.	omtrent betrokken; 's avonds helder.

* 's Morgens vroeg 26½ gr.

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 162; en te *Haarlem* 13, onder welke laatsten 4 beneden de 12 jaren.

In de Provintie van *Nieuw Oost-Pruissen* (voorheen een gedeelte van Polen) zyn, gedurende 1803, behalven de Militairen, 45,446 kinderen geboren, en 27,588 persoonen overleden. Het getal der eerste overtreft dat der laatsten 17858: er levert dus eene aanzienlyke vermeerdering der bevolking op. Onder de overledenen telde men 35 van 100; 4 van 101; 5 van 102; 65 van 103, en 1 van 120 jaren.

BEKENDMAKINGEN.

BERICHT.

Zeer zelden gebeurt het, dat, in ons Vaderland, verkopingen *afzonderlyk* worden gehouden van *Schilderyen*, *Werktuigen*, *Naturalia*, *Penningen*, *Oudheden*, *Kunststukken*, *Liefhebberyen*, enz., naardien dezen doorgaands, als een Aanhangsel der Boekverkopingen, voorkomen, en dan veelal zoodanig, dat 'er, noch op de voordeelige plaatsing in de Catalogi, noch op de juiste benaming, noch op de rangschikking gelet wordt, of worden kan. Bepaalde verkopingen, 't zy van nagelaten goederen, 't zy van, hier en daar, verzamelde stukken, worden nimmer vóór het drukken der Catalogus aangekondigt, en laten dus aan menigen geene plaats meer open, om deze of gene stukken by zulk eene verkoping te voegen; en wat dies meer zy.

Het is den Ondergeteekenden, uit dien hoofde, dikwyls, voorgekomen, dat het zeer wenschelyk ware, bepaalde verkopingen *vooraf* te annonceren, waar op aan ieder de gelegenheid gegeven wierdt, om *Liefhebberyen* enz., zich, onder zekere bepalingen, te kunnen afhandig maken; verkopingen, die, door de byéénzameling der kunststukken, de goede behandeling der Catalogus en de welingerichte verzending dezer, de gegadigdens uitlokken, en alzoo het bieden aanmerkelyk verhoogen.

In den naderenden Zomer, zal, onder het oog van den Ondergeteekenden, binnen *Delft*, ter tyd en plaatse, nader bekend te maken, eene dusdanige verkoping, tegen eene matige

tige provisie, worden aangelegd, welke, voornamelyk, tot de volgenden zaken zal bepaald wezen, als:

Schilderyen, Prenten, Teekeningen.
Boetseer-, Beeldhouw- of Gietwerk.
Wis-, Natuur-, Schei-, Bouw-, Werktuigkundige Instrumenten.
Chirurgische, Anatomische, Muzyk enz. dito.
Naturalia, Anatomische Preparaten.
Gezetwerk van edele Gesteentens, Paerlen enz.
Kunststukken in Goud, Zilver, Yvoir en allerlei stof.
Medailles, Munten, Antiquiteiten, enz.
Geweren, Jagt- en Vischtuigen.
Gereedschappen.
Kunstglazen.

De Ondergeteekende verwacht van elk, die genegen zy van deze verkoping gebruik te maken, eene duidelyke opgave van den persoon, die de goederen zendt, of wel, zoo hy zich alléén met letters aan hem wil bekend maken, dat hy deze niet twyfelachtig schryve. Zullende dan ook de quitantie, 't zy voor het zuiver provenue, 't zy voor de weder afgifte der niet verkogte goederen met deze eigen letters, door dezelfde hand geschreven, moeten geteekend wezen.

Zoo dra de stukken ingekomen zyn, zal de Ondergeteekende dezelven, vervolgens, nummeren, en eene lyst van die Nos. aan de eigenaars afgeven, welke Nos. op de Catalogus zullen worden uitgedrukt met en nevens de Nos. der rangschikking.

Indien iemand aan den Ondergeteekenden niet opgeeft de pryzen *na genoeg*, waar voor de stukken moeten verkocht worden, dan moet hy zich troosten met de prys, welke daar van komt.

Elk stuk zal vóór de verkoping, door eenen bevoegden kenner, in ieder vak, getaxeert worden, ten einde de prys daar van niet willekeurig opgegeven worde; waar van de Ondergeteekende dat gebruik zal maken, het welk hy, naar bevind van zaken, en tot het meeste voordeel der verkopers, zal in het oog houden.

De onkosten op het drukken der Catalogus, de Advertentien, Oppassing, Toezicht, Bediening, Expeditie enz. zullen op der Verkopers rekeningen gesteld worden naar evenredigheid der Nos., welke iemand verkoopt; zullende deze onkosten, niet boven de 12 per Cent loopen.

De goederen moeten vragt-vry gezonden worden, of zal anderzins de zender daar van de vragten en onkosten op zyne rekening valideren.

De Ondergeteekende behoudt aan zich de al- of niet aanneming

ming der goederen, welke men aan hem zoude gelieven te zenden; als mede, indien de opgave derzelve niet juist mogt bevonden worden, de verandering daarvan.

Met de rangschikking, en het opmaken der Catalogus, zal een aanvang gemaakt worden, niet later dan 15 Mey; na welk tydstip niets meer zal worden aangenomen.

Eindelyk belooft de Ondergeteekende aan de genen, die van deze verkoping zouden willen gebruik maken, zonder bekend te wezen, eene volkomene geheimhouding, waar op men staat mag maken.

Delft, 20 Maart 1804. J. H. ONDERDEWYNGAART CANZIUS.

*** By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz. te Haarlem en zyne Correspondenten wordt uitgegeven:

I. HET MORGENSLOKJEN, *Een Gemeenzaam Buurpraatjen* tusschen *Diewertjen* en *Grietjen* en eenige andere persoonen, uitgegeven door de *Bataafsche Maatschappy:* TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN. kl. 8°. à 6 duiten en 25 te gelyk nemende 5 duiten per stuk.

II. VERTOOGEN ter *Beschaving* en *Verbetering* van den zogenaamden *Gemeenen Man*, voorgedragen in het *Openbaar Volks-Onderwys* van het Departement *Haarlem* der *Bat. Maatsch.* TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, door A. LOOSJES Pz. kl. 8°. à 6 stuiv. Deze Vertoogen behelzen: 1. De Beschouwing der Nadeelen van *Zwier* en *Pracht* voor den zogenaamden Gemeenen Man, in het Karakter van *Zwierige Neeltje.* 2. De *Agterklap* en *Kwaadsprekendheid* in derzelver oorsprong en gevolgen beschouwd, benevens de Karakters van *Jaap de Snapper*, *Grietje Ratelmond* enz. 3. Ongeoorloofdheid en slechtheid van het *Vloeken* en *Zweeren* in de Burgerlyke Zamenleving, benevens de Karakterschets van eenen zich verbeterenden *Vloeker.*

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1804.

N°. 15. Dingsdag den 10 April.

NB. Dit N°. word, met bygevoegde Kaart en Bylage, voor het dubbeld van den gewoonen prys, nam. 5 ſtuivers, uitgegeven.

BRIEF

VAN DEN

Lieut. Col. Directeur der Fortificatien en Inſpecteur in het 2de District der Rivieren van de Bat. Republiek,

C. R. T. KRAIJENHOFF,

AAN DEN

COLONEL BARON VON ZACH,

Directeur van het Astronom. Obſerv. Seeberg, by Gotha;

houdende verſlag van gemaakte vorderingen der

GEODESISCHE WAARNEMINGEN, IN DE BATAAFSCHE REPUBLIEK.

December 1803.

Hoog Welgebooren Heer!

De ſucceſſive lezing uwer zeer belangryke *Algemeene Geographiſche Ephemeriden* en de daar op gevolgde Maandelykſche Correspondentie ter bevordering der Aard- en Hemelkunde, verſchafte my het genoegen, ook daar in; van tyd tot

tyd, deze en geene Geögraphische bepalingen aan te treffen van Steden en plaatsen, binnen het territoir der *Bataafsche Republiek* gelegen. — Vooral bedoel ik hier het geen door den Hoogleeraar der Leydsche Universiteit, VAN BEECK CALKOEN, betreklyk den altoos merkwaardigen arbeid van SNELLIUS, door den Heere TRIESNECKER en door den Franschen Astronomist PERNY, ten aanzien zyner eigene metingen, is medegedeeld; benevens de daar uit afgeleide plaats-bestemmingen, die gewis meer by my dan by eenig ander de aandacht moesten opwekken, als, door het Bataafsch Gouvernement, speciaal gechargeerd zynde met het formeren eener geheel nieuwe Geögraphische Kaart van deze Republiek.

Welke de redenen geweest zyn, die het Gouvernement voornoemd, in den jare 1798, tot deze roemwaardige onderneming hebben doen besluiten; hoedanig de eerste aanleg was, welke omstandigheden hebben medegewerkt, om deze zaak langs hoe meer tot een grooter trap van volmaaktheid te brengen, en eindelyk gelyk te stellen met ondernemingen van den zelfden aard, in andere Landen, bereids ten uitvoer gebragt, of nog in werking, zal ik, kortheidshalven, stilzwygend voor by gaan; te meer, om dat dezelven reeds gevonden worden in zeker gedrukt bericht van den jare 1801 (*): het welk ik de eere heb hier by te voegen, en waar uit gezien kan worden, dat reeds sedert den tyd van vyf jaren aan deze gewichtige taak geärbeid is; hebbende de byna onafgebrokene Oorlogsdiensten, die ik, in myne primitive betrekking, noodzaaklyk presteren moest, aan de vorderingen van dit werk niet weinig vertraging toegebragt.

Ondertusschen draagt men buiten 's Lands geene, of ten minsten zeer weinige, kennis van de Bataafsche metingen: een diep stilzwygen van onze zyde, en het bestaan van reeds gemeld bericht alleen in de Nederlandsche taal, die zoo weinig algemeen is, heeft men veelal als de oorzaak daar van aan te zien. Men gelooft welligt als nog, dat de uitvoering van dit werk blyft overgelaten aan den reeds genoemden Franschen Astronomist PERNY, die, in de maand Augustus van den jare 1796, aan ons Gouvernement eene Nota deed aanbieden, behelzende eene opgave van de kosten, welken zouden vereischt worden ter voortzetting der begonne onderneming, om een gedeelte van den Aardboog, en wel, met betrekking tot onze Republiek, tusschen *Texel* en *Bergen op Zoom*, af te meten; doch welke voorstelling, weinig tyds daar na, van de hand gewezen is, met vrylating echter aan voornoemden Astronomist, om voor eigene rekening, dat is ten koste der Fransche Republiek, zyne voorgenomene meting te vervolgen, on-

(*) De Titel van dit stuk is: *Nodig en zaaklyk berigt aan het Publiek wegens de groote Kaart* enz. in *den Haag*, by *J. C. Leeuwenstyn*.

De Redacteur.

onder vriendelyk aanbod van zodanige hulp en adsistentie, als hy zelf zou noodig oordeelen en begeeren. — Dan, het zy dat dit Besluit den Heere PERNY niet aangenaam ware, het zy dat andere redenen hem van zyn voornemen hebben doen afzien, de zaak altans heeft geenen voortgang gehad, en de uitvoering daar van is naderhand aan eigene Landgenooten toebetrouwd.

Opzetlyk heeft men tot dus verre van de vorderingen dezer werkzaamheden niets anders bekend gemaakt, dan het weinige, in het reeds aangehaalde stukje voor handen: men verkoos liever de zaak tot zekere rypheid te brengen, en aan dezelve juist daar door eene meerdere waarde by te zetten, dan door overhaasting, gelyk veeltyds gebeurt, gebrekkige resultaten op te geven, die men welligt verpligt zou zyn naderhand zelf te herroepen.

Thans echter is het oogenblik daar, dat men, met volkomene gerustheid, een zeer aanzienlyk gedeelte van dezen arbeid aan de openbare beoordeeling kan overlaten: en ik durf my vleijen, dat het den Vry-Heere VON ZACH geenszins onaangenaam zyn zal, een min of meer uitvoerig verslag van de Bataafsche metingen te lezen, onder zeer eerbiedige toelating, om daar van in zyne Maandelyksche Correspondentie, naar welgevalle, gebruik te maken.

By den aanvang van dit werk moest het terstond als onvermydelyk voorkomen, of zelf, met de vereischte naauwkeurigheid, eene bekwame Standlinie te meten, of als zodanig provisioneel aan te nemen den een of anderen afstand tusschen twee plaatsen, even juist bekend, als of dezelve, ten voorzegden einde, opzetlyk gemeten was. Het eerste ontmoette vele zwarigheden, daar men van de noodige Werktuigen tot eene zoo delicate operatie niet was voorzien, en bovendien voor als nog geene geschikte plaats had uitgekozen. Het tweede, aan minder moeite en bedenking onderworpen, werd bepaald, en alzoo de meting der vereischte Standlinie tot eene nadere gelegenheid uitgesteld.

De afstand van *Bergen op Zoom* tot *Zierickzee*, welke uit de waarnemingen van den Heer PERNY, aan het Gouvernement medegedeeld, en in originali by ons berustende, bekend moest zyn, scheen terstond voor het oogmerk zeer geschikt, en men zou, tot besparing van tyd en kosten, zich gerustlyk daar van bediend hebben, indien herhaalde zeer nauwkeurige berekeningen van gemelde waarnemingen ons geene zekere ongerustheid hadden ingeboezemd. Trouwens, daar de Heer PERNY den Driehoek van *Middelburg*, *Hulst* en *Goes* niet schynt te hebben waargenomen, moest men natuurlyk op de gedachten komen, om, na alvorens de onderlinge afstanden dezer plaatsen, met behulp der omliggende driehoeken, gevonden te hebben, ook de hoeken van dien driehoek te berekenen, om dat, wanneer alle waarnemingen waren opgegeven, zoo als zy

in de daad zyn moeten, deze berekening de hoeken even goed als de waarneming zelve moest doen bekend worden: tot eene proeve waar van zou moeten dienen, dat de hoeken in het ronde om *Hulst* en *Goes* of de zoogenaamde *tour de l'horizon*, als nu door deze berekening bekend zynde, zouden hebben moeten bedragen 360°, ten minsten op zeer weinige secunden na. Edoch men bevond integendeel, dat de hoeken om het middelpunt van *Goes* by de eene berekening 1′ 11″,2 en by eene andere in de meest toegeeflyke onderstelling 1 minuut, en de hoeken om *Hulst* 11 secunden van die standvaste grootheid verschilden; terwyl men voorts, den ongemeten hoek op *Goes* aannemende, zoo als dezelve zou moeten zyn, eene onzekerheid in den afstand van *Hulst* tot *Middelburg* aantrof van meer dan 25 voeten. —— Men oordeelde zulks te moeten toeschryven aan de successive accumulatie van kleine misslagen, welligt in de metingen van PERNY begaan, en besloot diensvolgens, met verwerping van zyne waarnemingen, hooger op eene andere standlinie te verkiezen, van welker naauwkeurigheid men reden had volkomen verzekerd te zyn: en zoodanig was de afstand van *Duinkerken* tot *Montcastel*, eene der zyden van den laatsten drieboek ten Noord-Oosten door den Heer DE LAMBRE, in zyne Meridiaan-boogsmeting, waargenomen, en door den Hoogleeraar VAN SWINDEN aan ons medegedeeld: dezelve heeft de lengte van 14088,30 Toisen (*) en was bovendien te meer verkieslyk,

1°. Om dat op deze wyze de Bataafsche metingen onmiddelyk zouden kunnen verbonden worden met de altoos in de Geschiedenis der Wetenschappen roemwaardige verrichtingen, die ten grondslag zyn gelegd van de nieuwe Maten en Gewigten, ook in ons Gemeenebest, volgens de Acte van Staatsregeling, eerlang in te voeren.

2°. Om dat het geenszins onverschillig was, aanvang te kunnen nemen van eene plaats, *Duinkerken* te weten, wier juiste Geögraphische bepaling aan geene de minste twyfeling meer onderhevig is, en daar, behalven dit, zeer vele azimuthale waarnemingen, by herhaling, zyn gedaan, welken men zich al mede kon ten nutte maken.

Overeenkomstig dit ontwerp, begon ik, in de maand Mey van het voorgaand jaar 1802, myne Geödesische operatien, geadsisteerd door den Heer J. DE GELDER, zeer ervaren Mathematicus, en aan wien ik de berekening van alle de te doene waarnemingen opgedragen heb.

Wy bedienden ons van eenen zeer uitmuntenden gewerkten Repetitie Cirkel van BORDA, door LENOIR, hebbende 16 Fransche

(*) In de *Meridienne Verifiée*, Paris 1744, p. 166, is deze afstand op 14086,00 Toisen, en in het *Exposé des Operations, faites en France en 1787, pour la jonction des Observations de Paris et Greenwich*, p. 52, op 14087,01 aangegeven.

ſche duimen middenlyn binnen den verdeelden rand; en namen, na eenige weinige proeven, daadlyk de methode aan, om te gelyk elk éénen der kykers te behandelen, ten einde van het juist pointeren der voorwerpen volkomen zeker te zyn, en de misſlagen te ontgaan, welken niet zeldzaam voorvallen op zwakke en dreunende Toren-zolderingen, wanneer men zich naamlyk, vooräl by het meten van groote hoeken, ten einde door de kykers beurtelings te kunnen zien, van plaats veranderen moet.

By deze voorzorge voegden wy noch eene andere, te weten, om, by de herhaling van elke hoekmeting, die men naar gelang van de overeenſtemming der reſultaten, tot 2, 3, 4 en 5 malen toe, in verſchillende omſtandigheden, deed, telkens van voorwerpen te verwisſelen, waar door men beöogde het verſchil te middelen, dat uit de onderſcheidene wyze van de voorwerpen te zien, welligt zou ontſtaan kunnen.

Zeer gaarne zouden wy den ſchakel van driehoeken op het Territoir der Franſche Republiek veranderd hebben, ten einde te kunnen ontgaan het gebruik der driehoeken *Brugge, Aardenburg, Gent*, en *Gent, Antwerpen, Hulst*, wier gedaante niet zeer voordeelig is, blykens het hier bygevoegde net van Drièhoeken; dan daar de omſtandigheden van het terrein geene andere ſchikking gedoogden, waren wy verpligt ons ſtiptelyk aan het ontwerp van PERNY te houden; immers tot *Antwerpen, Hulst* en *Middelburg* toe; het welk ons dan ook in de gelegenheid bragt, om wederkeerig zyne en onze waarnemingen met elkanderen te kunnen vergelyken.

Al aanſtonds ontdekten wy deze en geene verſchillen, het welk niet alleen de aandacht en oplettenheid op alles, wat ſlechts eenigen invloed hebben kon, deed verdubbelen, maar bovendien ook dezelfde hoekmetingen, in zeer verſchillende omſtandigheden, zoo dikwils herhalen, dat 'er geene de minſte twyfeling kon overig blyven; en nogthans waren deze verſchillen zomtyds zeer aanmerklyk, bedragende van 0'',247 tot 10'',4505 toe.

Moeilyk valt het de oorzaak hier van aan te wyzen: edoch, indien men uit het Register van waarnemingen, op het territoir der Bataafſche Republiek door den Heere PERNY gedaan, en aan ons Gouvernement, eigenhandig onderteekend, overgegeven, eenig beſluit mag opmaken, dan zou men welligt geloven moeten, dat elke hoek door hem ſlechts éénmaal waargenomen was: het welk de ondervinding ons geleerd heeft, dat, zelfs by zeer goede omſtandigheden, nog gevaarlyk is, en alzoo heeft doen beſluiten een *medium* te nemen uit twee, drie of meer waarnemingen in verſchillende omſtandigheden gedaan, en niet meer dan *één, twee*, of zeer zeldzaam *drie*, ſecunden uit elkanderen loopende (*).

De

(*) De driehoek, waar in wy het grootſte verſchil met den Heere PERNY ontdekt hebben, is die van *Brugge, Hooglede, Thielt*, in de benedenſtaande Tabel geplaatst en overgenomen uit de *Algemeene Geögraphiſche Ephemeriden IV Deel, Iſte Stuk, July 1799, Inleiding*, Pag. 32.

De

kel te kunnen rondmeten of den zoogenaamden *tour de l'horizon* te doen, waar door wy telkens een middel hadden, om de juistheid onzer waarnemingen te kunnen toetsen. Trouwens wy deeden op elk Standpunt de vereischte reductien tot het middelpunt en den Horizon, en verlieten het zelve niet, voor en aléér zeker te zyn, dat niet alleen de som der gemetene hoeken de 360 graden zeer naby kwamen, maar ook dat elke hoek op zich zelf volkomen goed gemeten was. —— De hier bygevoegde tafel sub Litt. A. en de daar uit opgemaakte driehoeken kunnen ten bewyze verstrekken van de zekerheid dezer Methode, reeds van den beginnen af door ons aangenomen en overal ten uitvoer gebragt, waar de omstandigheden toelieten den geheelen Cirkel rond te meten (*).

Gedurende deze operatien, te velde, was de Heer DE GELDER bezig met de berekeningen der Geographische bepalingen niet alleen voor de Hoofdpunten of plaatsen van den eersten rang, dat is de geenen, welken het net van driehoeken uitmaken, maar ook voor de punten van den tweeden rang, te weten die, welken uit twee, drie en meer snydingen alle uit de hoofdplaatsen gedaan, bekend geworden zyn (†). —— Ik voe-

(*) Zeldzaam is ons tot dus verre de noodzaaklykheid voorgekomen, om van signalen te moeten gebruik maken, alzo de torens, in den schakel van driehoeken vallende, voor de plaatsing van het werktuig en het doen der waarnemingen, de eene meer, de andere minder, doch allen genoegzaam geschikt waren. Alleen zyn, op het hooge duin te *Huisduinen*, op de kerk van *Harderwyck*, daar voor weinige jaren de toren gevallen is, op de *Lemelerberg* in Overyssel en voorts noch op twee plaatsen van de Veluwe, Signalen opgerigt, waar van het eene, op het ontwerp van driehoeken, met de letter O geteekend, de hoogte had van 70 voeten en geschikt moest zyn, om op den top de waarnemingen te doen, ten einde over de heuvelen en bosschen van dit terrein den schakel van driehoeken tot aan den Yssel voort te zetten; — zynde deszelfs zamenstelling, offschoon alleen uit Stygerwerk bestaande, van genoegzame stevigheid, om, althans by stil weder, en behoorlyke vertuijing, met de vereischte naauwkeurigheid te kunnen waarnemen.

(†) Omtrent de bepaling der tusschenpunten of die, welken buiten den schakel van driehoeken gelegen zyn, heeft men de volgende methode in acht genomen. Men stelde naamlyk den bovenkyker van den repetitie Cirkel op *nul*, en rigtte denzelven eerst op het een of ander vast voorwerp, dat is, den toren van de eene of andere hoofdplaats, vervolgens den benedenkyker, op dit zelfde voorwerp, naauwkeurig gepointeerd en vastgezet zynde, maakte men den bovenkyker los, bewoog denzelven over den verdeelden Rand en mat alzoo den hoek van elken Toren, die zich in den kyker opdeed, met de gezegde hoofdplaats, waar op men altyd zorge droeg den benedenkyker juist gerigt te houden. — In dezer voege nam men alle de zichbare Torens, in den Cirkel rondom de standplaats gelegen, waar; en dewyl dezelfde operatie, op elk der drie hoofdplaatsen een driehoek uitmakende, geschiedde, zoo moest natuurlyk elk punt, binnen dezen driehoek gelegen, immers indien het zelve uit alle drie de standplaatsen zichtbaar was, door drie snydingen bepaald worden; — gebeurde dit echter niet, en was men nog omtrent het een of ander punt onzeker, dan begaf men zich naar deze plaats of naar anderen omgelegenen daar toe geschikt, om door middel van Sextantmetingen alle onzekerheid te doen ophouden. Op deze wyze zullen de dorpen en andere plaatsen van de Republiek, binnen den schakel der hoofddriehoeken gelegen, allen met zoo veel naauwkeurigheid bepaald zyn, als met betrekking tot het oogmerk noodig en voldoende kan geoordeeld worden.

voege hier by, voor zoo verre die berekeningen reeds afgeloopen zyn, een Alphabetifchen tafel, fub Litt. B., van alle de Hoofdpunten, mitsgaders der voornaamfte plaatfen van den tweeden rang, tot onderfcheiding met een * gekenteekend; terwyl voorts hier by dient aangemerkt te worden, dat de zoo wel bekende lengte en breedte van *Duinkerken*, benevens de aldaar zoo dikwyls herhaalde waarnemingen betreklyk het azimuth van *Hondfchoten*, *Mont-Casfel* en *Watten*, ten grondflag onzer berekeningen gelegd zyn.

In dezer voege was ons reeds, in den afgelopén Winter, de Geographifche beftemming van *Utrecht* (zullende nagenoeg het middelpunt zyn der nieuw uit te gevene Kaart) bekend geworden; wanneer wy het van belang oordeelden, om door daadlyke waarnemingen, met den repetitie Cirkel op de Poolfter de breedte van deze plaats te bepalen, ten einde die met het refultat der Geödefifche waarnemingen te kunnen vergelyken.

De Hoogleeraar HENNERT verleende ons zeer vriendelyk de vryheid, om van het Obfervatorium der Hooge School te mogen gebruik maken, en wy volbragten, op het einde van de maand Maart dezes jaars, de ons voorgeftelde waarnemingen, welken, fub Litt. C., hier by zyn overlegd, te gelyk met de daar uit afgeleide poolshoogtens.

De gevonde breedte voor den Domtoren, in den nacht tusfchen den 27 en 28 Maart l. l., bedroeg 52° 5′ 33″,927 en tusfchen den 28 en 29ften 52° 5′ 31″,065, een midden uit beiden geeft dus 52° 5′ 32″,496. Het Refultat der Geödefifche waarnemingen bepaalt deze breedte op 52° 5′ 31″,02, gevolglyk zoude het verfchil zyn 1″,476. — Maar, wanneer de eerfte waarneming, dat is die tusfchen den 27 en 28ften Maart, in welken nacht de omftandigheden minder gunftig en de marche der repetitien, uit dien hoofde, ook minder regelmatig waren, verworpen wordt, met behoud der laatfte alleen, dan bedraagt het verfchil geen enkel tiende deel van ééne fecunde, en ftemt in dit geval de waarneming op den Domtoren nader overéén, met de beide waarnemingen op het Obfervatorium, waar uit het medium was 52° 5′ 13″,885, en waar by geteld zynde het verfchil in breedte met den Domtoren, bedragende 16″,93, en zeer naauwkeurig berekend uit een opzetlyk daar toe gemeten driehoek (door den *Dormtoren*, het *Obfervatorium* en den toren der Stad *Montfoort* geformeerd) dan is de gezogte breedte van den Domtoren 52° 5′ 30″,815 verfchillende van de Geödefifche waarnemingen 0″,205.

Het zy derhalve de eerfte, het zy de laatfte, hier voorgedrage bepaling, het zy eindelyk een medium uit allen aangenomen worde, de overeenftemming der Geödefifche en Astronomifche waarnemingen blyft altyd voldoende: te meer, daar wy reeds een tweede, niet minder beflisfend. voorbeeld aangetroffen hebben, betreklyk de bepaling van het Obfervatorium

 in

in den Haag, waar van uit zeer vele waarnemingen even eens op de Poolster met den Cirkel van BORDA, in den jare 1801 en 1802 gedaan, de breedte gevonden is 52° 4′ 49″,52 het welk van 52° 4′ 49″,91 uit de Geödesische operatien afgeleid, naauwlyks een halve secunde verschillende, in de daad, eene zeer gepaste voldoening verschaft, en alzoo opwegen kan tegen de byna ongelooflyke zorge en moeite aan de uitvoering van eene zoo uitgebreide en gewigtige onderneming verknogt.

Zie daar, Myn Heer! een kort en zaaklyk verslag van de Geödesische metingen der Bataafsche Republiek, waar mede men dus op dit oogenblik zoo verre gevorderd is, dat 'er waarschynlyk niet meer dan eene enkele Campagne zal noodig zyn, om den schakel van driehoeken over onze grensen te brengen tot in *Oost-Friesland*, het *Graafschap Benthem*, *Munsterland* en de *Fransche Republiek*; zynde het voornemen, om ten Noorden aan *Emden*, ten Zuiden aan *Venlo*, en voorts ten Oosten aan daar toe geschikte punten, reeds door den arbeid van anderen en bezonder den Generaal-Major VON LE COCQ bekend geworden, aan te sluiten, ten einde zoo veel mooglyk ter bevordering der Geögraphie van Europa ook het onze toe te brengen.

Eene der gewigtigste Operatien, welken nog overig blyven, is het meten der Grondlinie, waar van hier boven gesproken, en waar toe reeds eene zeer geschikte plaats in het Noordelyk gedeelte van het Departement Friesland is uitgekozen, te weten in het zoogenaamde *Oude Bild* van *St. Jacobi* af tot *L. Vrouwe Parochie* toe; zynde een afstand van ongeveer 9000 toisen; kunnende daadlyk deze Grondlinie op de daar aan evenwydig gelegene torens van *Franeker* en *Leeuwarden* overgebragt worden.

En alzoo men durft vertrouwen, dat het eventueel te vinden verschil tusschen de door ons aangenomene en nog te metene Grondlinie niet van zoo veel belang zyn zal, dat hier door eene merkbare verandering aan het ontwerp der Kaart (in het meermaal aangehaald gedrukt berigt te vinden) zou kunnen toegebragt worden, heeft men begrepen met de teekening en de gravure daar van steeds te mogen voortgaan. — Welligt zal 'er nog gelegenheid zyn, om by de afzending van dezen Brief eene kleine proeve te voegen (*), welke U in

staat

(*) De Hr. KRAIJENHOFF ons een afschrift van dezen zynen Brief, in originali, ter plaatsing zendende, had insgelyks de goedheid om ook daarby te voegen een Afdrukfel van de hier bedoelde proef. Zy bestaat in eene Sectie der Kaart, welke slechts een klein gedeelte bevat van de Hollandsche Duinkust, waar op de Steden *Leiden*, *de Haag* en *Delft* komen, loopende langs strand van *Sandvoort* tot *'s Gravesande*; terwyl het overige nog opengelaten grooter vak van dit Blad, zal dienen, om daar op het Net van Driehoeken, waar van hier achter al mede, zoo verre men met de meting tot heden gevorderd is, een proef volgt, in deszelfs geheel te plaatsen.

De Baron v. ZACH, die in dezen voor een allerbevoegst, zoo wel als meest on-

ſtaat zal ſtellen, om zoo wel over de uitvoering der Kaart, als over de waarde der Operatien, die daar toe ten gronde gelegd zyn, te kunnen oordeelen. — Inmiddels heb ik de eere met volmaakte hoogachting te zyn:

Hoog Welgeboren Heer!

U HWGBs. zeer Gehoorzame Dienaar:

(get.) C. R. T. Kraijenhoff.

BYLAGEN. Litt. A.

Rondmetingen, herleid tot de Middelpunten der Torens en tot den Horizon.

Haarlem.		Amsteldam.	
Zandvoort		Haarlem	
	113° 23′ 42″, 5931		69° 52′ 43″, 082
Alkm. W. T.		Alkm. W. T.	
	77 2 28, 6190		53 24 2, 283
Amſteldam		Edam	
	66 46 54, 6870		78 48 21, 887
Nieuwkoop		Naarden	
	42 31 59, 4380		38 1 9, 586
Leyden		Utrecht	
	60 14 53, 6800		43 12 48, 514
Zandvoort		Nieuwkoop	
			76 40 55, 474
		Haarlem	
	359° 59′ 59″, 0171		360° 0′ 0″, 826

Naar-

onzydig beöordeelaar moet gehouden worden, geeft 'er naar waarheid dit loflyk en aanpryzend getuigenis van: „ Het Topographisch gedeelte van deze Kaart is met eene netheid en naauwkeurigheid uitgevoerd, welke niet meer te verlangen overlaat. Elk afzonderlyk Huis, elke Koorn- en Watermolen, elk Kadykje, elk Torentje, Koepel of Turkſche Tent, op de Buitenplaatſen, is, met al wat 'er toe behoort, zeer netjes en naauwkeurig aangeduid. Alle Steden zyn volgens derzelver juiste platte gronden geteekend. Men ziet den loop der Graften door dezelven, en kan tevens de ligging en deelen der Vestingwerken daar by bekennen. Dus ziet men, b. v. de drie groote Graften der Stad *Delft*, welken haar van het een tot het ander einde doorſnyden. In *Leiden* kan men duidelyk de 14 Bastionnen onderkennen. Een vreemd Reiziger zou op deze Kaart alleen elke Stad kunnen doorlopen. Alle Trigonometriſche Standpunten (die men in alle tot nog voor handen zynde Kaarten onaangeduid gelaten heeft) zyn door het teeken ⊙ hier naauwkeurig aangewezen. Dus ziet men, b. v. in *Leiden* zoo wel de *Saaihal*, als de *Sterrewacht*, in *Delft* de Nieuwe Kerks-toren, en in *den Haag* de Kerk-toren en *Sterrewacht* aangeduid. By de laatste plaats vind men ook het fraaie Geboomte, bekend onder den naam van het *Haagſche Bosch*, met de Lustplaats *de Oranje Zaal.* Elk Meir, elke Polder, heeft hier derzelfs eigene gedaante en vorm. De Graad in Breedte beſlaat hier 35 Paryſche duimen. Elk blad is, binnen 's rands, 33½ Rhynl. duimen in de lengte en $30\frac{5}{12}$ in de hoogte. De gravure is ongemeen zuiver en duidelyk." *Aant. v. d. Redact.*

NAARDEN.

Utrecht	
	107° 52′ 42″, 522
Amſteldam	
	47 7 13, 595
Edam	
	96 57 51, 065
Harderwyk	
	56 25 41, 434
Amersfoort	
	51 36 31, 718
Utrecht	
	360° 0′ 0″, 334

EDAM.

Enkhuyſen	
	34° 24′ 30″, 392
Hoorn	
	60 1 41, 053
Alkmaar	
	87 28 18, 337
Amſteldam	
	54 4 25, 658
Naarden	
	124 1 2, 698
Enkhuyſen	
	359° 59′ 58″, 138

ALKMAAR.

Schagen	
	32° 45′ 24″, 527
Petten	
	141 59 14, 147
Haarlem	
	33 4 48, 837
Amſteldam	
	39 7 40, 303
Edam	
	36 6 36, 018
Hoorn	
	76 56 16, 249
Schagen	
	360° 0′ 0″, 081

WESTERLAND.

Schagen	
	80° 4′ 48″, 860
Medenblik	
	45 26 8, 985
Staveren	
	109 47 2, 588
Oudeſchild	
	44 58 46, 528
Kykduin	
	79 43 12, 942
Schagen	
	359° 59′ 59″, 903

SCHAGEN.

Medenblik	
	57° 6′ 23″, 626
Westerland	
	52 18 17, 828
Kykduin	
	88 2 11, 075
Petten	
	66 25 55, 287
Alkmaar	
	57 55 25, 203
Hoorn	
	38 16 46, 301
Medenblik	
	359° 59′ 59″, 820

MEDENBLIK.

Enkhuyſen	
	66° 7′ 36″, 589
Staveren	
	97 52 20, 100
Westerland	
	42 48 48, 579
Schagen	
	82 57 48, 173
Hoorn	
	70 13 25, 927
Enkhuyſen	
	359° 59′ 59″, 368

ENKHUYSEN.

Urk	
	89° 42′ 24″, 990
Staveren	
	71 43 32, 057
Medenblik	
	55 14 22, 555
Hoorn	
	27 53 13, 694
Edam	
	115 26 25, 246
Urk	
	359° 59′ 58″, 542

HOORN.

Schagen	
	45° 8′ 18″, 509
Alkmaar	
	83 51 42, 871
Edam	
	117 42 17, 207
Enkhuysen	
	54 32 13, 802
Medenblik	
	58 45 27, 593
Schagen	
	359° 59′ 59″, 982

DRIEHOEKEN UIT BOVENSTAANDE RONDMETINGEN OPGEMAAKT.

Nieuwkoop .	67° 22′ 13″, 971
Leyden .	70 5 48, 334
Haarlem .	42 31 59, 438
	180° 0′ 1″, 743
Sphærisch exces	1″, 269
Misslag =	+ 0″, 474

Haarlem .	77° 2′ 28″, 619
Amsteldam .	69 52 43, 082
Alkmaar .	33 3 48, 837
	180° 0′ 0″, 538
Sph. exc.	1″, 200
	59″, 338
Misslag =	÷ 0″, 662

Nieuwkoop	36° 32′ 9″, 230
Haarlem .	66 46 54, 687
Amsteldam .	76 40 55, 474
	179° 59′ 59″, 391
Sph. exc.	1″, 074
	58″, 317
Misslag =	÷ 1″, 683

Alkmaar .	39° 7′ 40″, 303
Amsteldam .	53 24 2, 283
Edam . .	87 28 18, 337
	180° 0′ 0″, 923
Sph. exc. .	1, 157
	59″, 766
Misslag =	÷ 0″, 234

Amsteldam .	38° 1′ 9″, 586
Utrecht .	34 6 9, 760
Naarden .	107 52 42, 522
	180° 0′ 1″, 868
Sph. exc.	1″, 163
Misslag =	+ 0″, 705

Amsteldam	78° 48′ 21″, 887
Naarden .	47 7 13, 595
Edam . .	54 4 25, 658
	180° 0′ 1″, 140
Sph. exc. =	0″, 991
Misslag =	+ 0″, 149

Alk-

Alkmaar . .	36° 6′ 36″, 018
Hoorn .	83 51 42, 871
Edam . .	60 1 41, 053
	179° 59′ 59″, 942
Sph. exc. .	0″, 756
	59″, 186
Misſlag =	÷ 0″, 814

Hoorn .	117° 42′ 17″, 207
Enkhuyſen .	27 53 13, 694
Edam .	34 24 30, 392
	180° 0′ 1″, 293
Sph. exc. .	0″, 554
Misſlag =	+ 0″, 739

Hoorn .	58° 45′ 27″, 593
Schagen .	38 16 46, 201
Medenblik .	82 57 48, 173
	180° 0′ 1″, 967
Sph. exc. .	0″, 789
Misſlag =	+ 1″, 178

Schagen . .	57° 55′ 25″, 803
Alkmaar . .	76 56 16, 249
Hoorn .	45 8 18, 509
	180° 0′ 0″, 561
Sph. exc. .	0″, 958
	59″, 603
Misſlag =	+ 0″, 397

Medenblik	70° 13′ 25″, 927
Enkhuyſen	55 14 22, 585
Hoorn . .	54 32 13, 772
	180° 0′ 22″, 284
Sph. exc. .	0″, 537
Misſlag =	+ 1″, 747

Westerland	60° 4′ 48″, 860
Schagen .	57 6 23, 626
Medenblik .	42 48 48, 579
	180° 0′ 1″, 065
Sph. exc. .	0″, 635
Misſlag =	+ 0″, 430

Westerland	79° 43′ 12″, 948
Schagen .	52 13 17, 821
Kykduin .	48 3 29, 525
	180° 0′ 0″, 295
Sph. exc. .	0″, 545
	59″, 750
Misſlag =	÷ 0″, 250

Uit de ſom der rondmetingen, *tour de l'horizon*, op elke ſtandplaats gedaan, en zoo weinig verſchillende van 360°, zou men, *a priori*, moeten beſluiten, dat de ſom der hoeken van elken driehoek, uit deze rondmetingen zamengeſteld, juist zou moeten gelyk zyn aan 180° (immers op ſlechts zeer weinige deelen van eene enkele ſecunde na). Ondertusſchen heeft zulks geenszins altyd plaats, en ontdekt men zomtyds een verſchil ± 1, 2 en 3 ſecunden. —— Naauwlyks zal men behoeven aan te merken, dat dit verſchil enkel afhangt van de overhelling der meeste toren-ſpitſen naar de een of andere zyde; welke oorzaak is, dat de projectie van deze ſpitſen, waar op men uit de omgelegene ſtandplaatſen viſeert, niet altyd juist overéénſtemt met het middelpunt der platteformen, waar op men zich ſtelt, om de waarnemingen te doen en tot welk middelpunt de herleiding dier waarnemingen geſchiedt. —— Trouwens, indien men zich op elken toren in het *point de mire*, dat is het point waar op men van andere torens geviſeert heeft, ſtellen kan, of wanneer de projectie van de torenſpitſen met het uitgemeten middelpunt der platteformen altyd juist overeenſtemde, dan zou voorzeker ook de ſom van elken waargenomen driehoek of volkomen aan 180° gelyk zyn, of althans ſlechts weinige deeltjes eener enkele ſecunde van deze ſtandvaste grootheid verſchillen.

Uit.

Litt. B.

GEOGRAPHISCHE BEPALING VAN LENGTE EN BREEDTE, VOOR VERSCHEIDENE PLAATSEN DER BATAAFSCHE REPUBLIEK.

	Lengte.			Breedte.		
A.						
Aardenburg	1°	6′	41.″2	51°	16′	27.″[illegible]
Alkmaar Kerk T.	2	24	30.08	52	38	2.61
——— Waag T.	2	24	54.64	52	37	52.41
Alphen in Holland	2	19	31.05	52	7	50.4
Amsteldam Wester T.	2	32	52.78	52	22	33.26
——— Felix Meritis.	2	32	53.604	52	22	17.02
——— Oude Kerk T.	2	33	42.89	52	22	33.36
Antwerpen Lieve Vr. T.	2	3	55.0	51	13	16.2
Assenede.	1	25	3.6	51	13	42.2
B.						
Bergen op Zoom.	1	57	8.2	51	29	44.5
's Bosch	2	58	27.0	51	41	34.6
Beverwyk	2	19	20.16	52	29	14.14
Bommel	2	34	50.1	51	48	53.1
Bodegraven	2	24	31.0	52	5	[illegible]
Brielle	1	49	35.7	51	54	15.6
Breda	2	26	21.1	51	35	25.7
Brugge Hall. Toren	0	53	18.2	51	12	33.4
D.						
Delft Nieuwe K. T.	2	1	30.5	52	0	49.9
Dixmuiden	0	31	40.95	51	2	4.84
Dordrecht	2	19	27.5	51	48	34.7
Duinkerken	0	2	23.0	51	2	11.0
E.						
Edam Speeltoren	2	42	41.65	52	30	49.[illegible]
G.						
Gent St. Bavo T.	1	23	26.7	51	3	14.0
Geertruidenberg	2	31	39.4	51	42	5.0[illegible]
Goede-Rheede	1	38	23.4	51	49	11.1
——— Steenebakk	1	35	27.4	51	49	49.[illegible]
Goes Stadhuis T.	1	33	16.49	51	30	18.304
Gorinchem	2	38	15.0	51	49	50.1
Gouda,	2	22	29.3	52	0	42.9
's Gravesande	1	49	30.0	52	0	20.4
H.						
Haag Kerk T.	1	58	13.7	52	4	48.1
—— Observatorium	1	58	32.51	52	4	49.92
Haarlem	2	18	4.89	52	22	56.92
Helmont	3	19	23.3	51	29	4.5
Hellevoetsluis	1	47	38.0	51	49	29.0
Heusden	2	48	8.4	51	44	4.2
Hilvarenbeek	2	48	7.8	51	29	24.3
Hillegom	2	14	30.88	52	17	34.48
Hoogleden	0	44	45.45	50	58	44.39
Hoogstraten	2	25	33.7	51	24	5.2
Hondschoten	0	14	59.41	50	58	56.37
Hulst	1	43	12.6	51	16	53.1
K.						
Katwyck aan Zee	2	3	20.5	52	12	15.3

Ley-

	Lengte.			Breedte.		
L.						
Leyden Saayhall	2°	9′	20″167	52°	9′	26
——— Obfervatorium	2	8	58.077	52	9	29
* Loenen	2	41	15. 14	52	12	37.
Lommel	2	58	46. 4	51	14	45.
M.						
* Marken	2	46	13. 69	52	27	41.
* ——— Vuurtoren	2	48	13. 59	52	27	39.
* Maasfluis	1	4	53. 9	51	55	24.
Middelburg Abdy	1	16	42. 5	51	30	3.
* Montfoort	2	36	44. 28	52	2	46.
* Monfter	1	50	9. 4	52	1	3.
* Muyden	2	44	0. 36	52	19	48.
* Muyderberg	2	46	42. 85	52	19	49.
N.						
Naarden	2	49	35. 71	52	17	49.
Nieuwkoop Kasteel	2	26	39. 1	52	9	6.
Nieuwpoort in Vlaanderen	0	24	52. 9	51	7	41.
* Noordwyk binnen	2	6	39. 3	52	14	8.
O.						
Ostenden	0	35	1. 1	51	13	49.
* Oosterhout	2	31	33. 4	51	38	44.
* Oostooren	1	46	4. 5	51	55	[illegible]
* Oudewater	2	32	3. 30	52	1	25.
* Overfchie	2	4	53. 3	51	56	24.
P.						
* Purmerende	2	36	36. 66	52	30	41.
R.						
Rotterdam	2	8	56. 6	51	55	22.
S.						
* Schiedam	2	3	45. 9	51	55	9.
* Scheveningen	1	56	14. 0	52	6	29.
T.						
Thielt Stadhuis	0	59	27. 5	51	0	4. [illegible]
* Tafelberg by Naarden	2	53	28. 86	52	16	42. 56
U.						
Utrecht Dom T.	2	47	9. 71	52	5	[illegible]
* ——— Obfervatorium	2	47	1. 605	52	5	13. [illegible]
V.						
* Veere	1	19	52. 41	51	32	53. 64
* Vlaardingen	2	0	24. 3	51	54	23. 8
* Vlisfingen Oostk.	1	14	42. 21	51	26	42. 02
W.						
* Weesp	2	42	24. 0	52	18	31. 08
Willemftad	2	6	9. 1	51	41	34. 8
* Westzaandam	2	28	59. 24	52	26	45. 56
* Woerden	2	32	51. 6	52	5	13. 93
Z.						
Zierickzee	1	34	44. 2	51	39	4. 2
Zwaanenburg	2	24	41. 86	52	23	12. 05

Huis van het Hoogheemraadfchap van Rhynland.

Aanmerkingen.

De lengte is berekend van het Nationaal Obfervatorium, te Parys.

In de plaatfen zyn altoos genomen de groote Kerktorens, ten ware zulks de omftandigheden niet toelieten: — doch is, in dat geval, de naam van de torens of plaatfen, die men voor de Obfervatorien gebruikt heeft, op deze Lyst uitgedrukt.

BY-

oren te Utrecht, in den nacht van den

...ien.	Schijnbare Distantiën van het Zenith.
1 4	39° 38′20″, 85
1 7	39° 37′54″, 4
9 1	39° 37′59″, 7
5 6	39° 38′ 0″, 1
8	

(*) Deze Refractie is volgends

Gevolglijk de b...

Afstand van de

Een midden uit

[illegible], Kortinge, [illegible] voor
twee Medailjes, die uitgedeeld worden aan verdienstelyke Landbouwers en Kooplieden. Het aanleidelyke tot deze inrigting zal niet vreemd voorkomen aan dezulken, die weten, dat 's Keizers doorluchtige Gemalin

ter, op het Observatorium te Utrecht, op den Nacht van
Ware Culminatie den 27. ten 0u. 32'18"947 's morgens.

nomene ten.	Correctiën. Eerste Term.	Schijnbare distantiën van het Zenith.
	36",351	
15'55"	2) 33",019	39° 38'32", 18
	26",638	
31'45"	4) 22".659	39° 38'25",914
	17",895	
48'10"	6) 15",605	39° 38'27", 05
	12",399	
4'45"	8) 10",685	39° 38'27", 53
	7",773	
21' 7",6	10) 6",709	39° 38'25",7323
	4",8441	
37'45"	12) 3",929	39° 38'25", 29
	2",759	
54'20"	14) 1",980	39° 38'24", 51
	0",911	
11'20"	16) 0",460	39° 38'25", 28
	0",014	
28'30"	18) 1",217	39° 38'26", 4
	2",368	
45'15"	20) 3",013	39° 38'26", 31
	4",651	
2'00"	22) 5",624	39° 38'26", 41
	6",209	
18'25"	24) 7",463	39° 38'25", 84
	13",154	
34'35"	26) 14",714	39° 38'25", 31
	18",007	
51'00"	28) 20",214	39° 38'25", 31
	23",632	
7'00"	30) 25",813	39° 38'25", 69
	30",286	
22'00"	32) 32",662	39° 38'24", 25

ALGEMEENE

KONST

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 16. *Vrydag den 13 April.*

BERIGTEN.

RUSLAND.

Petersburg, *den* 24 *Febr.* De Akademie der Wetenschappen, alhier, heeft van zyne Keizerlyke Majesteit eene afzonderlyke kleedy verkregen, 't welk alleen door de werkelyke leden mag gedragen worden. Het zelve bestaat in een blaauw - lakenschen rok, met gelykverwige kraag en omslagen, witte vest en broek, en geele knoopen: waar van kraag, omslagen en zakkleppen zeer netjes in 't goud geborduurd zyn.

Ook heeft de Keizer by de Akademie der Konsten, in deze Hoofdstad, eene gelyke klasse ingevoerd, als waar mede, by de laatste inrigting van het Nationaal Instituut, te Parys, de vierde klasse van dat geleerd Genootschap is vermeerderd geworden: te weten eene klasse van *Penning-Stempelsnyders.* Deze schikking is reeds van een gewenscht gevolg geweest; voor dien tak van graveerkunst: hebbende twee Leerlingen in die kunst, by de Akademie, kortlings, de Stempels gesneden voor twee Medailjes, die uitgedeeld worden aan verdienstelyke Landbouwers en Kooplieden. Het aanleidelyke tot deze inrigting zal niet vreemd voorkomen aan dezulken, die weten, dat 's Keizers doorluchtige Gemalin

lang gewoon was, en nog is, om zich, in ledige uren, met het graveren van fyne Gesteenten bezig te houden: een arbeid, waar in Hoogstdezelve aanmerkelyke vorderingen gemaakt heeft.

FRANSCHE REPUBLIEK.

PARYS. De *klasse der Geschiedenis en oude Letterkunde*, van het Nationaal Instituut, heeft in de openbare vergadering van 23 Maart l. l. de vraag, voorheen opgegeven door de klasse van Zedelyke en Staatkundige Wetenschappen, nopens het denkvermogen en deszelfs eerste beginsels, waar op geene voldoende antwoorden waren ingekomen, herhaald, om beantwoord te worden voor 1 Nivose (December) van 't jaar 13: met toezegging van eene zwaardere gouden Medailje, ter waarde van by de 1700 Franken. Ook heeft zy, in die zelfde zitting, een nieuw Prysvoorstel opgegeven, insgelyks vóór den gemelden tyd te beantwoorden, bestaande in „ een Critisch onderzoek van de „ bronnen, waar uit *George de la Syncelle* geput heeft, „ en van het gebruik, door hem daar van gemaakt by „ het opstellen van zyn Chronographie."

De prys voor het beste antwoord, op dit laatste voorstel, is een gouden Eerpenning van 1500 Franken; zullende de beoordeeling van een en ander geschieden in de openbare vergadering van den eersten Vrydag in de maand Germinal des jaars 13.

PARYS. Men vindt in N°. 14. van het *Magazin Encyclopedique*, voor dit jaar 12, een uitvoerig en lezenswaardig uittreksel van den Hr. DE LA PORTE DU THEIL, uit het 10de Hoofdstuk van eene Latynsche Verhandeling, welke door een Napolitaanschen Geleerden, met name N. IGNARA, reeds over eenige jaren in het licht wierd gegeven (*), waar in die Schryver, met vry schyn-

(*) De titel van dit Latynsche werk is: *De* Phratriis *primis Græcorum politicis Societatibus Commentarius, in quo Inscriptiones* Phratriacæ *Neapolitanæ illustrantur. Neapoli* MDCCXCVII. ex Typographia Simoniaca, *in* 4°.

schynbare redenen, tragt te betoogen, „dat de Steden *Herculanum* en *Pompeji*, niet, gelyk al de wereld gelooft, by de uitbarsting van den berg Vesuvius, in den jare 79, waar van Plinius gewaagt, ten eenemale verdelgd zyn, maar, na dat zy, door Keizer Titus weder volkomen hersteld en opgebouwd waren, eerst eenige Eeuwen daar na, te weten in 471, by eene zoo geweldige uitbarsting van dien Volkan, waar door deze tevens eene geheele verandering van gedaante, volgens Strabo en Cassius, onderging; en waar door opgemelde Steden ten eenemale onder stof en lava bedolven geraakten; schoon echter die overstelping niet zoo oogenblikkelyk geschiedde, of de meeste inwooners hadden gelegenheid hunne elders den wyk te nemen; gelyk ze dan ook sedert ingelyfd waren, die van *Herculanum* in de Stad *Napels*, en die van *Pompeji* in de Stad *Nola*."

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

Haarlem, *den* 9 *April.* Directeuren van Teyler's *Fundatie*, en Leden van het *Godgeleerd Genootschap*, ten bestemden tyde vergaderd, om uitspraak te doen over de ingekomene Antwoorden op de uitgeschrevene Prysvraag voor 1803: *Van welken aart waren de Zoenofferanden onder het Oude Verbond? — Heeft de dood van* Christus *daar mede eene genoegzame overeenstemming, om, met de daad, in het licht van een Zoenoffer beschouwd te worden? — zo ja — Hoe verre strekt zich die overeenstemming uit?* hebben, met eene meerderheid van *negen* stemmen tegen *een*, den *gouden Eerprys* toegewezen aan de Verhandeling, ten spreuke voerende: *Laboremus vita nostra Sanctimoniam pro Sacrificio offerre; Nemo enim bonus Dei Sacerdos esse potest, nisi qui se ipse Hostiam producens, propriam Animam quasi simulacrum quoddam aedificet, et Mentem et Intellectum in Templum constituat, in quo divinam lucem suscipere possit.*

Verba Porphyrii, *apud* J. Saubertum, *de Sacrificiis veterum* p. 635.

De opening van het verzegeld Naambriefje gaf den Naam te lezen van R. Koopmans, *Leeraar der Doopsgezinden te Amsterdam.*

Onder de overige Verhandelingen keurde die zelfde meerderheid waardig gedrukt, en nevens de bekroonde uitgegeven te worden, twee Verhandelingen; de een onderteekend met de Spreuk:

Geen Goud, of Eer; maar de Waarheid is myn doel!

De ander was onderschreven:

Juvat immemorata ferentem
Ingenuis oculisque legi, manibusque teneri.
HORATIUS *Epist. ad Maecenatem.*

Behalven deze drie Verhandelingen waren het Genootschap toegezonden de volgende Stukken. — Een met de Spreuk: *Hy neemt het eerste weg om het tweede te stellen.* — Een tweede onderschreven: *Wy dan vyanden zynde zyn met God, verzoend door den dood zyns Zoons.* PAULUS. — Een derde, voerende ter Zinspreuk: ROM. X: 4. COLLOSS. II: 17. — Een vierde, zonder Spreuk, met een Billet van buiten onbeschreven. — Een vyfde, geteekend met twee onaangeduidde plaatsen, een van PAULUS en een van PETRUS.

De Schryvers der beide Verhandelingen, die, nevens de bekroonde, staan gedrukt te worden, noodigt men uit tot de opgave van hunne *Namen*, binnen den tyd van zes weken (*).

VER-

(*) Het kan niet dan ieder een in 't oog vallen, en moet vooral den beiden Schryveren, die hier verzocht worden, om hunne namen, tegen een bepaalden tyd. optegeven, vreemd voorkomen, dat dit verzoek nu, voor de eerstemaal, sedert meer dan 25 jaren, gedurende welken TEYLER's *Stichting* bestond, niet verzeld gaat met de aanbieding van eene *zilveren* Medailje, gelyk tot dus verre, in gevallen, als het tegenwoordige, pleeg te geschieden: doch het blykt, uit alle voorgaande berichten van beoordeeling en prys-toewyzing, waar by aan een of twee der accederende Schryveren, zulk een zilveren Eerprys werd aangeboden, dat de Leden van het Genootschap zelve: geene beschikking daaromtrent, hebben, maar dat de uitdeeling dezer Eerpenning alleen afhangt van het goedvinden der Direkteuren.

Wy zyn verzocht, om deze opheldering hier by te voegen, ten einde daar mede te voorkomen, dat de leden van TEYLER's *Godgeleerd Genootschap* onder verdenking zouden geraken, als of zy hunne tot hier toe altoos betoonde onzydigheid en cordate denkwyze verruild hadden voor eene bekrompenheid van geest, die aan loutere kleinigheden blyft hangen.

De Redacteur.

VERORDENINGEN

OMTRENT HET

GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZICHT

BINNEN DE

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

(*Geſtatueerd by het Wetgevend Ligchaam en gepubliceerd door het Staatsbewind den* 30 *Maart* 1804.)

Art. 1. Ten einde behoorlyk gezorgd worde, dat aan niemand, dan die daar toe, op eene wettige wyze, de bevoegdheid verkregen heeft, de uitoefening van eenigen Tak der Geneeskunde worde toevertrouwd, en om de onheilen, zoo veel mooglyk, voor te komen, welke, uit onkunde of vermetelheid in dat vak, voor de Maatſchappy voortvloeijen, zal in elk Departement dezer Republiek worden opgericht *eene Departementale Commisſie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht*, welke Commisſien, reſpectivelyk, hare zittingen zullen houden in de Reſidentie der Departementale Beſturen; doch zullen, in Holland, drie zoodanige Commisſien zyn, naamlyk, behalven die in den Haag, eene te Amſterdam en eene te Dordrecht, of op zoodanige andere Plaatſen van dat Departement, als het Beſtuur van het zelve zulks zal goedvinden; aan yder van welke drie Commisſien het opzicht over een bepaald Diſtrict zal worden toevertrouwd, overeenkomſtig eene deswege te maken verdeeling, waar toe de Voordragt, door dezelve Commisſien, aan de beoordeeling en approbatie van het Departementaal Beſtuur van Holland, zal moeten onderworpen worden.

2. Deze Commisſien zullen beſtaan uit een geſchikt getal kundige en ervarene Mannen, in elk Vak der Geneeskunde, binnen het Departement of Diſtrict, waar zy gekozen worden, woonachtig; en zullen dezelve, voor de eerſtemaal, worden ſamengeſteld uit de Leden der Departementale Commisſien van Geneeskundig Beſtuur, by Reſolutie van het voormalig Uitvoerend Bewind van 3 January 1801, No. 35, in werking gebragt, yder in het Departement waar zy woonachtig zyn; doch de Vacatures, welke invallen, of Suppletien, al-

waar het tegenwoordig getal onvoldoende is, zullen respectivelyk vervuld of gedaan worden door de Departementale Besturen, uit een Drietal, door de Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht ingediend; wordende voorts aan de respective Departementale Besturen overgelaten, om, zulks verkiezende, by elke Commissie, eenen Medicinæ Doctor tot vasten President aan te stellen; te kiezen, het zy uit de actueele Leden dier Commissien, het zy buiten dezelve, zoo nu, als in het vervolg.

Zullende voorts gezegde Commissien, yder aan haar Departementaal Bestuur, eene Voordragt doen omtrent de wyze van successive aftreding der Leden in dezelve, gelyk mede omtrent alle verdere Huishoudelyke Schikkingen, waar by het belang der Ingezetenen daadlyk is geconcerneerd.

3. Aan yder dezer Commissien wordt, voor de bezorging van een geschikt Locaal, Benoodigdheden van Vuur, Licht, Schryfbehoeften en Ameublementen, uit 's Lands Kas, toegelegd eene jaarlyksche Somma van ƒ 300-:-:; en wyders, als nog, een jaarlyksch Subsidie van ƒ 800-:-:, waar uit derzelver overige Uitgaven, als de hulpmiddelen tot het afnemen der Examens, de Reiskosten tot het visiteeren der Chirurgyns- en Apothecarswinkels ten platten Lande en in kleine Steden, de Reis- en Teerkosten der Buiten-Leden, en andere benoodigde Onkosten zullen moeten worden goedgemaakt.

4. De werkzaamheden der Departementale Commissien van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht zullen bestaan:

1. In het onderzoek en de beoordeeling van de bekwaamheid of bevoegdheid der geenen, welke zich tot de exercitie van eenigen tak der Geneeskunde, in haar Departement, etablisseeren.
2. In het toevoorzicht, binnen het zelve, op de rigtige en goede exercitie van de Practyk der Geneeskundige Wetenschappen, door reeds Geëtablisseerden.
3. In eene behoorlyke waakzaamheid, by het onverhoopt ontstaan van Epidemische Ziekten binnen haar Departement, gelyk mede omtrent alles, wat de verbetering der Geneeskundige Practyk, in derzelver geheelen omvang, als ook de bevordering van de Gezondheid der Ingezetenen, in het algemeen, aanbelangt.

5. Dezelve Commissien zullen voortaan, by uitsluiting van alle andere Collegien of Personen, hoe ook genaamd, alleen het recht hebben, om alle Examina, die te voren door of voor Stedelyke of andere Collegien wierden geïnstitueerd, af te nemen, en hen, die zich als Heel, Vroedmeester, Apothecar of Vroedvrouw, in Steden, of ten Platten Lande, wenschen neder te zetten, te examineeren, en in die qualiteiten te bevorderen; wordende, mitsdien, by dezen, voor vervallen

len verklaard alle Verördeningen, welke in de Steden en voor het Platte Land, dienaangaande, hebben bestaan, of nog mogten vigeeren; terwyl aan geene Getuigschriften van afgelegd Examen, afgegeven na de Publicatie dezes, door eenig ander Collegie of Persoon, *dan door eene Departementale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt*, eenig valeur zal mogen gehecht worden, om, daar op, iemand tot de Practyk der Heel-, Verlos- of Artzeny-mengkunde toetelaten; zullende het wyders aan dezelve Commissien vryßaan, in de, door haar, afgegeven Getuigschriften, melding te maken van eenen meer byzonderen graad van Kunde, door de Geëxamineerden aan den dag gelegd.

6. Door elk, die als Heel-, Vroedmeester, Apothecar of Vroedvrouw wenscht te worden geëxamineerd, zal een vast Examen-geld worden betaald, waar omtrent, gelyk mede omtrent het employ dier Gelden, eene algemeene bepaling voor ieder Departement, door de respective Departementale Besturen zal worden gemaakt, na deswegen een Voorstel van de gemelde Geneeskundige Commissien te hebben gerequireerd; zuilende voorts, ter dezer gelegenheid, door of van wege den Geëxamineerden, geene geschenken of maaltyden mogen gegeven worden; terwyl het wyders aan elke Commissie zal vrystaan, om de Examina *gratis* aftenemen, of, naar gelang der omstandigheden, te verminderen, indien, namelyk, de te examineeren Persoon zyn onvermogen, tot genoegen der Commissie, doet blyken.

7. Dezelve Commissien zullen in de Getuigschriften, door haar, aan Heelmeesteren aftegeven, moeten specificeeren, of iemand voor het Platte Land, of voor eene Stad geëxamineerd is; zullende die geenen, die zich ten Platten Lande willen nederzetten, ook moeten geëxamineerd worden in de behandeling der meest voorkomende inwendige Ziekten, de hulp in haastige en gevaarlyke Toevallen, en de eerste beginselen, ten minsten, van Artzeny-mengkunde; en zullen tot het Platte Land mede gerekend worden alle zoodanige Steden, waar geene Stedelyke Commissien, op den voet, als in Art. 30. wordt bepaald, gevonden worden.

8. Het zal mede aan de Commissien vrystaan, om Getuigschriften aftegeven, waar door iemand alleen bevoegd is, op eene bepaalde Plaats, de Practyk te exerçeeren, zonder onbepaalde Admissie, en onder vereischte precautien, ingevalle, naamlyk, niet anders in de behoefte van die Plaats kan worden voorzien; doch zal zoodanig iemand, by verhuizing, aan een nader Examen onderworpen zyn, voor de Commissie, onder welker Ressort hy zich alsdan zal willen etablisseeren.

9. Een yder, die in eene der meergemelde qualiteiten, door eene Departementale Commissie, is geëxamineerd en bekwaam bevonden, is, in dat geheel Departement of District, waar

dezelve het toevoorzicht heeft, naar luid van zyn Getuigschrift, zonder nader Examen, admisſibel, mits hy, zich nederzettende in Plaatſen, waar Contributien gevorderd worden, zich aan dezelve onderwerpe, en onder de reſtrictien, in Artykel 8 vermeld.

En zal iemand, na twee jaren in dat Departement of District, alwaar hy is geëxamineerd, de Practyk uitgeoefend te hebben, vervolgens, onder dezelfde voorwaarden in de geheele Republiek admisſibel zyn, mits zyn Getuigſchrift, door de Departementale Commisſie, onder welker Resſort hy zich dan met de woon wenſchte neder te zetten, worden geviſeerd, op eene Boete van tien Guldens, voor elke Maand, welke hy zal verzuimd hebben zyn Diploma te laten viſeeren, na dat hy zich zal hebben geëtablisſeerd.

10. De thans geëtablisſeerde Medicine Doctoren zullen, by verhuizing naar eene andere Plaats, mede verpligt zyn, hun Diploma te laten viſeeren door de Departementale Commisſie, waar onder zy gaan woonen, op eene gelyke Boete.

11. De Medicinæ Doctoren, na Publicatie dezes, gepromoveerd, of zich etablisſeerende, zullen insgelyks gehouden zyn, hunne Diplomata te laten viſeeren door de Departementale Commisſie, onder welker Resſort zy zich nederzetten, op eene gelyke Boete. En zullen geene Diploma's of Getuigſchriften voor valabel erkend worden, om daar op iemand tot de Practyk der Inwendige Geneeskunde bevoegd te verklaren, dan, waar uit blykt, dat dezelve op eene Inlandſche Akademie is gegradueerd, of, indien op eene Buitenlandſche, dat hy, een genoegzamen tyd, Akademisch Onderwys heeft genoten, en zyne Examina in Perſoon heeft afgelegd, en mits, op zoodanige Buitenlandſche Akademie, aan Doctoren, binnen deze Republiek gepromoveerd, de uitoefening der Inwendige Practyk, uit kracht van hun Diploma, zonder eenig nader Examen, hoedanig ook, en op gelyken voet, met alle anderen, op die Akademie, Gegradueerden, worden geaccordeerd.

(*Het vervolg in onze eerstkomende.*)

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN,
AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

GESCHIEDKUNDE. *Het Leven van* JAN KASPER LAVATER, *door deszelfs Schoonzoon*, GEORGE GESSNER. Uit het Hoogduitsch. Tweede Deel. Te Amſterdam, by *J. Allart*, 1803.

In N°. 17. des voorgaanden jaars van onzen *K. en L. Bode*, gaven wy verſlag van het 1ſte Deel van dit veelbevattend werk. Gaarn nemen wy de taak op ons, om onze Lezers ook

ook met den inhoud dezes 2den Deels bekend te maken. Wy ontmoeten alhier LAVATER geheel in zynen manlyken leeftyd, en zoo veel te belangryker is dus dit verhaal van zyn leven. Het zelve is verdeeld in 20 Hoofdstukken, die allen meer of min gewigtige voorvallen behelzen, in het tydperk van 1770 tot 1785, en geenen geringen invloed hadden, zoo wel op zyne omstandigheden, als op zyne denkwyze, en op zyn karakter. Zoodanigen zyn de dood van zynen vriend HENDRIK HESS, en de aanvang zyner vriendschap met PFENNINGER; zyne voorbarige uitdaging van MENDELSSOHN tot onderzoek, en, zoo mogelyk, tot wederlegging van BONNET's *bewyzen voor het Christendom*, door L. uitgegeven; zyne byzondere weldadigheid omtrent armoedigen, door hem, op zyne godsdienstige gronden, tot eene zeer groote mate uitgebreid; zyne voortreflyke handelwyze omtrent eene Dweepster, welke, ten dien tyde, veel opziens baarde; de indruk, dien de dood van zyne Moeder op hem maakte; zyne grondstellingen omtrent de opvoeding zyner kinderen; zyne uitgebreide verkeering met menschen van allerlei standen, en zyne veelvuldige reizen, het zy ter verlustiging, of tot andere nuttige einden, als waar aan zyne geschriften over de Gelaatkunde, en ook over Godsdienstige en Godgeleerde onderwerpen, meestal hunnen oorsprong verschuldigd waren; de byzondere tooneelen van zyn huislyk leven, van zyne uitspanningen, van de bezoeken, welken hy in meenigte ontving, van de uitgestrekte briefwisseling, welke hy naauwkeurig onderhield, en van zyne bevordering tot het Diakenschap by de *St. Pieter* Kerk, te *Zurich*; zyne duizenderlei bemoeijingen met allerlei personen en zaken, waar toe hy, dikwerf zyns ondanks, gedrongen werd; de lof, eindelyk, die hem, in alle zyne onderscheiden werkzaamheden, te beurte viel, maar ook de laster, en de haat tevens, welken zyne zoo geheel byzondere denk- en handelwyze hem berokkenden. Dezen allen zyn de onderwerpen, die in dit Deel voorkomen, en door den Hr. GESSNER, op eenen gelyken eenvoudigen, waarheidvollen toon, als in het 1ste Deel, en wel meest met LAVATER's eigen woorden, uit zyne aanteekeningen en de affchriften zyner brieven verzameld, worden voorgedragen. Men vindt alzoo, ook in dit Deel, eenen schat van aanmerkingen, redeneeringen, aangenomen grondstellingen, en derzelver invloed op de bedryven des gewoonen levens, die LAVATER juist zoodanig kenmerken, als hy was, en als hy zyn moest, in wien eene getrouwe opvolging der grondbeginselen van verstand en hart, het zy dan waar of valsch, een hoofdtrek des karakters was.

Gaarn had de Recensent, volgens zyne vorige belofte, ter dezer gelegenheid, zyne oordeelvelling medegedeeld over den Man, die in alles zoo zonderling dacht en handelde. Dan, een 3de Deel, welk nog te wachten staat, laat een zeer ruim

 veld

veld over, om LAVATER, in duizend andere gelegenheden, nog van nader by te leeren kennen. Dus schort hy zyn oordeel op, tot dat het geheele werk zal zyn uitgegeven. Ook onthoudt hy zich alhier van de mededeeling eener proeve, die tot bewys der voortreflykheid van dit boek zou moeten dienen, daar de aard des werks zelven zulks niet gedoogt, en die proeve ook onnut zoude zyn voor ieder, die LAVATER zelf wil kennen en beoordeelen. Hy, die dit verlangt, moet het werk zelf inzien. Hy moet, aan de hand van GESSNER, met LAVATER zelf verkeeren, en dan eerst, na dat hy den geheelen levensloop van dezen man zal hebben nagegaan, zal hy hem zich kunnen voorstellen, zoo als hy in de daad geweest is, en heeft moeten zyn. Zulk een gewigtig onderzoek stelt den lezer schadeloos, door de meenigte van belangryke opmerkingen, welke allen dienen, om het belangryk vak der Menschkunde meer en meer te verryken.

TEEKENINGEN EN PRENTEN.

Portrait van Keizer ALEXANDER I. te paard, in uniform gekleed, geteekend door *Biroschkow*, en in plaat gebragt door *Arndt*, hoog 6 duimen, breed 11 dm. te Leipzig, by *Richter*. Prys 1 Rks. 16 gr. in 't zwart, en gekoleurd 2 Rxd. 16 gr.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

DEN HAAG, *den* 28 *Maart*. By het Staats-Bewind is op den 17den dezer geärresteerd eene Instructie voor den nieuw geörganiseerden Raad der Asiatische Bezittingen en Etablisfementen. Volgens deze Instructie, welke in negentien Artykelen is afgedeeld, zal gemelde Raad bestaan uit negen Leden en vergaderen in den Haag. De Leden zullen genieten eene Jaarwedde van *f* 5000-:-:, en in Commissie zynde, daar en boven een Daggeld van *f* 10-:-: — De bevoegde Rechter van den Raad, zoo en Corps, als voor ieder der Leden, zal zyn het Nationaal Gerechtshof. De werkzaamheden van den Raad zullen zyn betrekkelyk: — 1. Tot de Regeering op de Bezittingen en Etablisfementen van de Republiek in Asia, aan den Uithoek van Afrika, — in

het byzonder tot het doen naarkomen der subsisterende Verbonden en Contracten met de omliggende en andere Vorsten en Volken, mitsgaders het gedrag der Amptenaren en Bedienden, op die Plaatsen geëmplooijeerd. 2. Tot de Justitie en Policie, in het algemeen specterende de bewaring der rust, vrede, veiligheid en goede orde, in dezelve Bezittingen en Etablissementen. 3. Tot de zorg voor de behoorlyke uitvoering van de bevelen van den Raad. 4. Tot het houden eener onafgebrokene Correspondentie tusschen den Raad en de Gouverneurs-Generaal, mitsgaders de Hooge Regeering van Bataafsch Indiën, ten einde, door middel van deze Correspondentie, geduriglyk narigten van gezegde Gouverneurs-Generaal en Regeering te ontvangen, en de bevelen van den Raad aan dezelve mede te deelen. 5. Tot het te Gelde maken der Producten, uit de Indische Domeinen provenieërende, en in Europa moetende worden verkocht; byzonderlyk de overeenkomsten, ten dien opzichte, het zy met de Asiatische en tot den Theehandel geöctrooijeerde Compagnie, het zy met anderen, aan te gaan. 6. Tot de administratie der Finantiën hier te Lande; daar onder begrepen de inkoop van zoodanige Goederen, als volstrekt onontbeerlyk zal zyn, om naar Indiën te verzenden. 7. Tot de administratie der Finantiën, Domeinen en Magazynen in Indiën. Zullende met betrekking tot de werkzaamheden van den Raad, voor zoo veel de noodige voorziening omtrent de verdeediging der Asiatische Bezittingen, die aan den Uithoek van Afrika, de huishoudelyke inrichtingen van de Land- en Zeemagt in Indiën, mitsgaders de onontbeerlyke verzendingen van Goederen voor de Arsenalen en Hospitalen, concerneert, door het Staats Bewind nadere bepalingen worden vastgesteld, en de noodige directie desaangaande aan den Raad worden opgedragen.

De thans in functie zynde Amptenaren zullen, zoo veel immer mogelyk is, in functie blyven, of by vacatures de voorkeur hebben boven anderen. Indien het noodig is, zullen 'er Departements-Commissarissen benoemd worden, wier aanstelling, als ook die van des Raads Algemeenen Ontvanger en Secretaris, voor de eerstemaal door het Staats-Bewind alleen, en vervolgens door het zelve uit een drietal, ter Nominatie van den Raad, verricht zal worden. Voor het overige be-

heeft deze Instructie nog eene menigte andere bepalingen, gedeeltelyk reeds vervat in die van het thans aanwezig Bestuur.

De aangestelde Leden van den nieuwen Raad, die, met Mey aanstaande, zitting zal nemen, zyn de Burgers: *J. A. de Mist*, *J. J. Keyzer*, *J. W Schorer*, *A. H. Bouwer*, *H. van Straien*, *P. van Tsendoorn*, *S. C. Nederburg*, *J. P. Scholte*, en *J. H. Mollerus*.

OVER DE VRYWILLIGE GELD-NEGOTIATIE.

Gearresteerd den 19 *Maart* 1804.

DOOR DEN HOOGLEERAAR

J. F. HENNERT.

De proportie tusschen de fournissementen in Comptanten en in Bataassche Effecten, staat als 534 tot 466, of zeer naby, als 8 tot 7. Bygevolg staat een aandeel tot het fournissement in Effecten als 15 tot 7. Op het getal 15, als op eene *basis*, zyn de Loteryen gevestigd. Dus is de eerste Lotery van 15 Millioenen, de tweede van 2 maal 15, of 30 Millioenen, en de vyfde van 5 maal 15, of 75 Millioenen. Volgens de aangenomene proportien van 8 tot 7, moeten, in de vyfde Lotery, gefourneerd worden 40 Millioenen in Comptanten, en 35 Millioenen in Bataassche Effecten. Voor deze 35 Millioenen worden gemortificeerd 100 Millioenen aan Effecten, op den voet van 35 per Cent, door welke eene jaarlyksche rente van 2 en een halve Millioenen vervalt. Deze 2 en een halve Millioenen worden tot de twintigjarige aflossing der Pryzen, uit de Lotery, jaarlyks besteed. De 40 Millioenen, in Comptanten gefourneerd, veroorzaken (à 5½ prCent) eene jaarlyksche rente van 2.200 000 Guldens; tot welker opbrengst eene belasting van 2½ prCent op de inkomsten,

ften, of ⅕ prCent van de bezittingen, of 11 verhooging van de algemeene lasten, zoude voldoende zyn. Waarlyk eene geringe belasting, ten opzichte van alle voorgaande zware heffingen. Maar, na verloop van twintig jaren, worden, jaarlyks, die 2,500,000 renten gemortificeerd, welke niet alleen toereikende zullen zyn, tot betaling der 2,200,000 renten, uit de 40 Millioenen gesproten, maar ook tevens een overschot van 300,000 Guldens aan het Land inbrengen, waar voor, door het inkoopen van Bataafsche Effecten, de schuld verminderd word.

Betoogt hebbende, dat deze Geld-Negotiatie aan het Land niet nadeelig is, moest ik bewyzen de voordeelen voor de Deelnemers, waren dezelve niet klaarblykelyk: dus slechts weinige woorden. Men geniet een jaarlyksche rente, die, voor ieder aandeel, *f* 55-:-: bedraagt: tevens ontvangt men *f* 25-:-: voor een *niet* uit de Lotery: dus geniet men *f* 80-:-:, of 8 prCent, gedurende den tyd van twintig jaren, en vervolgens 5½ prCent; behalven de Expectance van groote pryzen te bekomen.

Wie zyn Lot voor *f* 340-:-: verkoopt, en dus slechts *f* 660-:-: fourneert, ontvangt eene perpetuelle rente van 8⅓ prCent.

Om de voordeelen der Deelnemers met een voorbeeld op te helderen, onderstel ik een Capitaal van *f* 100,000-:-:, volgens de tegenwoordige waarde, gevende 5 prCent, dus *f* 5000-:-: jaarlyks. Wanneer de Eigenaar van dit Capitaal, Obligatien op *Amerika*, *Rusland*, *Zweden*, te zamen bedragende een somme groot *f* 50,000-:-:, bezit; welke Effecten omtrent à pari zyn en 5 prCent geven, dus eene rente groot *f* 2500-:-:; en voor deze Effecten Aandeelen van de vrywillige Geld-Negotiatie genomen heeft, geven die hem een jaarlyksche rente, groot *f* 4000-:-:, dus een *surplus* van *f* 1500-:-:. Met dit *surplus* kan deze Capitalist de loopende heffingen, van ½ prCent van de Bezittingen, en 7 prCent van de Inkomsten, gemakkelyk voldoen. Want ½ prCent van het Capitaal van *f* 100,000-:-: bedraagt *f* 500-:-:; de 7 prCent van alle zyne Inkomsten (thans groot *f* 6500-:-:) bedragen *f* 455-:-:, waar by nog mogelyk 2½ prCent van de Inkomsten zullen komen, dus *f* 167-:-: te zamen eene somme van *f* 1122-:-: uitmakende. By gevolg

blyft

blyft hem noch over *f* 378 - : - : ter voldoening van [illegible] dere lasten, als inkwartieringen, tiende verhooging enz. Wenschelyk is het, dat de goede Ingezetenen aan de hoop van 's Lands Regeerders zullen voldoen. Het plan van deze Geld-Negotiatie, 't welk aan deszelfs Uitvinder veel eer doedt, is op goede en Wiskundige gronden gevestigt.

J. F. Hennert.

Liefdadige Stichtingen.

De Graaf Scheremetoff, eerste Kamerheer van zyne Russische Majesteit, heeft, ter vereering van de gedachtenis zyner overledene geliefde Echtgenoote, in haar naam, een Gasthuis gesticht, voor zieken en arme lieden, als mede om behoeftige arbeiders te ondersteunen, en zulken, die om schulden gevangen zitten, los te maken enz.; waar voor hy eene som van niet minder dan van 2½ Mill. Roebels heeft weggelegd. De Keizer heeft hem hier op, ten blyke van zyne goedkeuring, met het groot Kruis der Orden van *St. Waldimir* vereerd; terwyl de Senaat een gouden Medaille ter zyner vereering heeft laten slaan.

Pryzen der Effecten.

Op Dingsdag den 10 April 1804, in Amsterdam.

Buitenlandsche.

America 5 prCt.	99¾ a 101
dito 4 prCt.	98 a 98½
dito dito met premie.	105¾ a 106
dito geconsolid. by Stophorst a 4½ prCt.	67 a 68
Anleesen by Hope & Comp. enz.	103¾ a 103¾
Rusland 5 prCt.	98¾ a 98¾
Zweden 5 prCt.	101¼ a 101½
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 98
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96½ a 97½
dito Kroon 4 prCt.	95½ a 96½
Keizer 5 prCt.	87½ a 88
Keizer 4½ prCt.	82 a 82½
dito 4 prCt.	74½ a 74½
Spanje 5 prCt.	97 a 98½
dito 4½ lesb. van 1804–7.	97 a 98
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	56 a 56½
Fransche Rep. Geconsolid. renten	61 a 51½

Wisselcours.

Op Londen.	36 : 5 a 36 : 8
— Parys.	53

Bin-

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	38[illegible] a 39
dito a 2½ prCt.	33[illegible] a 34
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	49[illegible] a 49[illegible]
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	42[illegible] a 43
dito 1801. a 3½ prCt.	48[illegible] a 4[illegible]
dito Domeinen. 4 prCt.	68[illegible] a 68[illegible]
dito Vrywillig a 5 pCt.	77[illegible] a 78[illegible]
Recipissen Loth. 1804.	93[illegible] a 94[illegible]
——— ——— in den Vrede.	50[illegible] a 5[illegible]
Holland.	
Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	33 a 34
Dito vrywillig a 5 prCt.	59[illegible] a 6[illegible]
Zeeland.	
Obligatien à 2½ prCt.	33 a 34
Vriesland.	
Obligatien a 2 prCt.	34 a 3[illegible]
Agio van de Bank.	[illegible]

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 153; en te *Haarlem* 13; onder welke laatsten 7 beneden de 12 jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BINNEN HAARLEM.

1804. April	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
4	29. 7 29. 7 29. 6	39 48 41[illegible]	Z. Z. W. W. Z. W. Z. W.	voormidd. wat buijig; verder bewolkt.
5	29. 5[illegible] 29. 5 29. 4[illegible]	45 47 36[illegible]	Z. W. W. Z. W. Z. W.	voormidd. harde wind; wolken en buijig; 's namidd. sneeuw.
6	29. 8 30. 0 30. 1[illegible]	41 46 37	W. N. W. N. W. ———	harde wind; buijig; voormidd. met hagel en sneeuw.
7	30. 2[illegible] 30. 2[illegible] 30. 2[illegible]	41 47 37	N. W. ——— ———	wolken; voormidd. windig.
8	30. 2[illegible] 30. 2[illegible] 30. 2[illegible]	42 48 38[illegible]	N. N. N. O. ———	bewolkt; meest omtrent betrokken.
9	30. 1[illegible] 30. 0 29. 9[illegible]	42 46 40[illegible]	N. O. ——— ———	meest betrokken; harde wind.
10	29. 9[illegible] 29. 9[illegible] 30. 0[illegible]	40 42 40	N. O. ——— ———	betrokken; zeer harde wind.

BEKENDMAKINGEN.

*** By den Boekhandelaar J. ALLART, te *Amsteldam*, wordt heden *gratis* uitgegeven: BERICHT EN VOORWAARDEN

BERIGT VAN INTEEKENING, op een zeer *belangryk Werk*; bestaande in eene *uitvoerige Verhandeling over de platte, sphærische Driehoeks- en Veelhoeksmeetingen en derzelver toepassing op de Sterre, Aardryks- en Zeevaartkunde*, het welke zal uitgegeven worden onder den titel: HANDLEIDING TOT DE BESCHOUWENDE EN WERKDAADIGE MEETKUNST DER PLATTE EN LICHAAMELYKE HOEKEN EN DER RECHTLYNIGE VLAKKEN EN PLAK VLAKKIGE LICHAAMEN, ontworpen door JACOB DE GELDER, *Mathematicus* in den *Hage*. Dit werk, het welk de vrugt van des Schryvers tien jarige arbeid is, bevat alles, wat voor *Ingenieurs, Landmeeters, Waterbouwkundigen, Zeevaarenden, Aardryks-* en *Sterrekundigen*, in den tegenwoordigen staat der menschelyke kennis noodzaakelyk moet geleerd en beoefend worden. De vereeniging van de voornaamste vindingen en theorie der grootste Wiskundigen van dezen tyd, met des Schryvers eigen vindingen en verbeteringen, maakt dit werk zoo volledig, methodiek, en algemeen nuttig, dat 'er in geene taal over dit onderwerp een werk met zoo veel zorgvuldigheid behandeld, en zulk eene rykdom van stof bevattende, zal voor handen zyn. Tot eene proeve van den Druk en de behandeling dezes Werks, zyn tevens by den Uitgever dezes, en de navolgende Boekverkopers, (vermits dit niet algemeen aan alle zyne Correspondenten kon verzonden worden) voor handen en te zien drie afgedrukte bladen dezes Werks. Als te Dord by *Blussé* en *van Braam*; Haarlem *v. Walré en Comp.*; Leiden *Haak en Comp.*; Rotterdam *D. Vis, P. Holsteyn* en *van den Dries en Zoon*; den Haag *Erven van Cleef, Thierry en Mensing, en Immerzeel*; Utrecht *de Wed. v. Terveen en Zoon*; Delft *de Wed. de Groot en Zoon* en *J. Regeer*; Maassluis *M. v. Lopik*; Gorinchem *J. v. d. Wal*; Gouda *Brinkman* en *Klein*; Schoonhoven *Schieke*; Schiedam *van Hemsdaal*; Middelburg *Wed. W. Abrahams* en *J. van Benthem*; Vlissingen *Maarsman*; Zutphen *van Beest*; Zwol *F. Clemens* en *de Vri*; Arnhem *P. Nyhof*; Hoorn *Breebaart*; Deventer *Brouwer*; Breda *van Bergen*; Leeuwarden *Cahais*; Groningen *J. Oomkens* en *H. Eekhoff H. Z.*; 's Bosch *Palier en Z.*; Harlingen *v. d. Plaats*; Workum *J. Verwey*; Franeker *D. Romar*; Zaandam *H. v. Akken*; Enkhuizen *Franx*; Purmerende *Peereboom en Zoon*; Harderwyk *J. van Kasteel*; Alkmaar *Molkman en Comp.*; Goes *D. Koning Bz.*; Nymegen *Haspels*; Zierikzee *A. van Setten*; Coeverden *van der Scheer*; Brielle *Boers* en *Merkenburg*; Amersfoort *Blankenburg*; Embden *E. Eeckhoff*; Z. Bommel *J. Noman*; Vlaardingen *Nykerk*; Thiel *Regelius*; Edam *Rolff*; Bergen op Zoom *Verkouteren*; Campen *Brok*; Sneek *v. Gorkum*, en te Zaandyk by *C. Brandenburg*.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 17. *Vrydag den 20 April.*

BERIGTEN.

RUSLAND.

PETERSBURG. De Keizer gaat steeds voort met de Geleerden en Letterkundigen aantemoedigen en te beloonen. De Heer *Lebedew* heeft 10,000 Roebels van hem ontvangen, om zyne *dertig jarige Reis door Europa en Asia* te laten drukken. De Professor *Strakow* 6000 Roebels tot het drukken van zyn Vertaling der *Reizen van Anacharsis.* De Heer *Poliatkoski*, de Vertaler van den *Rykdom der Natien*, door *Smit*, 5000 Roebels tot het zelfde einde.

De gelden, die de Monarch, sedert zyne komst tot den Troon, ter aanmoediging van Kunsten en Wetenschappen, heeft uitgegeven, zyn al aanmerklyk. In 1801 kogt hy voor 60,000 Roebels de verzameling der Mineralen van den Heer *Forster*; in het volgend jaar kogt hy het Kabinet van de Princesse *Jablonowski*, bestaande in zeldzaamheden van allerlei soort; in het zelfde jaar kogt hy te Basel de Bibliotheek van Och en deed dezelve present aan den Prins *Gallitzin.*

Eindelyk, om niets onbeproefd te laten tot onderwys zyner Onderdanen, deed hy verscheiden Geleerden, ieder met eene byzondere Commissie belast, door Eu-

ropa reizen. Den Heer *Chitrow*, die de Etablisſementen der Armen moest onderzoeken, werd voor zyn reis 25,000 Roebels, 's jaars, toegelegd; de Graaf *van Platen*, die de geſteldheid en behandeling der Bosſchen in Duitschland moest opnemen, ontfing een Jaargeld van 15,000 Roebels en de Heer *de Waxel*, die op de Manufacturen van Engeland onderzoek moest doen, kreeg daar toe een Jaarwedde van 5000 Roebels.

Volgens een door den druk gemeen gemaakten ſtaat der nieuwe Univerſiteit, te *Dorpat*, kost die Hooge School, jaarlyks, aan Wedden der Hoogleeraren en Lectors, benevens die van de hoogere en lagere bedienden, 68,800 Roebels; aan onderhoud der Gebouwen enz. als mede aan het completeren der verſchillende Kabinetten en Toeſtellen, 22,700 Roebels; aan Penſioen-gelden 10,000 Roebels; aan jaarlykſche beloonisgen voor de Studenten, en Pryzen, 5500 Roebels; aan de Spaarkas voor toevallige uitgaven, 19,000; bedragende zamen 126,000 Roebels.

Z W E D E N.

Onze beroemde Reiziger en Natuuronderzoeker *Sparrmann* houdt zich tegenwoordig onledig met het laten drukken van het 5de Stukje van zyn *Muſeum Carlſonianum*, dat 25 afgezette afbeeldingen van nieuwe Vogelſoorten zal bevatten. Deszelfs nieuwe reizen worden, door Dr. *Rühr*, te Greifwalde, naar zyn Handſchrift, en met zyne Byvoegſels, in het Hoogduitsch vertaald.

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

UTRECHT, *den* 12 *Grasm.* Heden heeft de Hoogl. HERMANNUS ARNTZENIUS, *J. U. D. Juris Civ. Rom. Hodierni, nec non Publ. Batavi Prof. Ord.*, de waardigheid van RECTOR MAGNIFICUS dezer Akademie overgedragen aan den Hoog-Eerw. SEBALDUS RAU, *Theol. Doct. Theol. Typic. & Exeget. nec non Linguar. Orient. et Antiquit. Sacr. Prof. Ord.*, met het houden eener Redenvoering: *de patria potestate Romana, origine ſua et effectu, induli civitatis conſentanea*, dat is:

» over

„ over de Vaderlyke magt der Romeinen, in hare oor„ sprong en werking, overeenstemmende met den aart „ van den Burgerstaat." Voorts is het *Secretariaat* van den Heer RAU overgegaan op den Hooggel. JOH. FRED. HENNERT, *Phil. Doct. Philosophiae, Matheseos & Astronomiae Prof. Ord.*

HAARLEM, *den* 18 *April.* Als Schryver van het Antwoord op de Vraag van TEYLER's Godgeleerd Genootschap, over *de Zoenöffers onder het Oude Verbond*, geteekend met de Zinspreuk uit HORATIUS:

. . . . *Juvat immemorata ferentem*
Ingenuis oculisque legi, manibusque teneri.

welk antwoord, volgens bericht by onze laatst voorgaande van 13 dezer, waardig was geöordeeld, om openlyk gemeen gemaakt, en in het eerste uit te geven Deel der gedrukte Verhandelingen van het Genootschap, als een *Tweede Accesfit*, by het bekroonde Stuk gevoegd te worden; heeft zich, sedert, bekend gemaakt de Wel-Eerwaarde GERBRAND BRUINING, *Leeraar der Remonstrantsch-Gereformeerden*, te *Nieuwkoop.*

VERORDENINGEN

OMTRENT HET

GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZICHT

BINNEN DE

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

(*Gestatueerd by het Wetgevend Lichaam en gepubliceerd door het Staatsbewind den* 20 *Maart* 1804.)

(*Vervolg en slot van bladz.* 248.)

12. Voor de Visie van *Diplomata Doctoratus*, of andere Getuigschriften, in de vorige Art. vermeld, zal eene matige Contributie, door de Departementale Besturen, na, dewe-

wegens, de confideratien van hunne refpective Commisfien van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht te hebben ingenomen, te bepalen, aan dezelve Commisfien moeten worden uitgekeerd.

13. Ten einde de Departementale Commisfien met den ftaat der Geneeskunde, binnen haar Departement of District, bekend worden, zullen aan dezelve moeten opgegeven worden het getal, de namen en de bevoegdheid, van alle de geenen, die, het zy in Steden, het zy ten Platten Lande, de Practyk van eenigen Tak der Geneeskunde uitoefenen, ten welken einde, ten fpoedigften, de noodige maatregelen, door haar, zullen beraamd, en, op authorifatie van het Departementaal Beftuur, in het werk gefteld worden.

14. Die geenen, welke voor den 3 January 1801 zyn geëtablisfeerd geweest, en hunne Konst, *ex profesfo*, hebben uitgeoeffend, zullen op die Plaats, waar zy woonachtig zyn, daar mede mogen voortgaan, mits zich met de bewyzen hunner bevoegdheid, binnen den tyd van drie Maanden na het emaneeren dezer Wet, aan de Commisfie adresfeerende, en zich onderwerpende aan zoodanig nader onderzoek, als dezelve, naar omftandigheden en bevind van zaken, zal oordeelen noodig te zyn; by verplaatzing echter, of verhuizing, zullen zy gehouden zyn, een behoorlyk Examen afteleggen voor de Commisfie, onder welke zy alsdan zullen behooren; edoch, ten aanzien van dezulken, die, te voren reeds Examen gedaan hebbende, zich willen verplaatfen, zal de Commisfie, onder welke zy zich gaan begeven, na examinatie hunner Getuigfchriften, oordeelen, of zy, al dan niet, of zoo ja, op welk eene wyze, nadere blyken hunner bekwaamheid behooren afteleggen.

En zullen zoodanige Perfonen, tot het Examen verpligt wordende, gehouden zyn zich daar toe, by de eerfte aanmaning, te fisteeren, op eene boete van vyftig Guldens, en alsdan, binnen een voortefchryven tyd, aan dit vereischte niet voldoende, zullen zy, ingevolge Art. 16, als Onbevoegden, behandeld en geftraft worden.

15. Alle andere onbevoegde of ongeëxamineerde Perfonen, tegen de heilzame intentie dezer Wet, eenigen Tak der Geneeskunde, hoe ook genaamd, exerceerende, zullen, voor de eerftemaal, verbeuren eene boete van vyftig Guldens, met confiscatie hunner Geneesmiddelen; voor de tweedemaal agterhaald wordende, met een Confinement van zes weken; voor de derde reize, aan den Lyve geftraft worden, en uit deze Republiek verbannen.

16. En zal voordaan geene Geconftitueerde Magt, onder wat voorwendfel ook, vermogen iemand tot de uitoefening der Genees-, Heel-, Verlos- of Artzeny-mengkunde, onder hare Jurisdictie, toetelaten, dan die daar toe, volgens den in-

houd

hond dezes, is bevoegd verklaard, of de permissie heeft; maar zullen dezelve daar en tegen gebonden wezen, om, met alle gestrengheid, tegen het inkruipen van misbruiken, dienaangaande, te waken.

17. De Departementale Commissien van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht zullen, in haar Departement of Districť, een naauwkeurig toezicht moeten houden op de uitoefening der Geneeskundige Wetenschappen, strekkende vooral, om de Konstöefenaars ten Platten Lande, en in de kleine Steden, waar geen ander opzicht gevonden wordt, by hunnen pligt te houden.

18. Zy zullen de misbruiken, die binnen hun Departement of Districť plaats hebben, met allen ernst opspooren, en ook hare aandacht vestigen op de Geneeskundige verzorging en bediening der Armen, vooral, ten Platten Lande, en in de kleine Steden, ten einde, voor zoo verre, dienaangaande, Departementale voorzieningen mogten vereischt worden, daar toe, de noodige Voordragten aan de Departementale Besturen in te zenden.

19. De Departementale Commissien hebben het recht, om, wanneer grove, in de Practyk van eenigen Tak der Geneeskunde, begane misslagen ter harer kennisse komen, den genen, die daar van beschuldigd wordt, voor zich te ontbieden, de zaak in questie te onderzoeken, en, na eene onpartydige beoordeeling, den Beschuldigden te corrigeeren, en vermeenende, dat de omstandigheden van dien aart zyn, dat, hieromtrent, spoedige of nadere voorzieningen behooren plaats te hebben, daar toe gemotiveerde Voordragten, aan het Departementaal Bestuur, te doen.

20. Aan dezelve Commissien is mede gedemandeerd de visitatie der Apothecars- en Chirurgyns-Winkels, binnen haar Departement of Districť, overal, alwaar geene Plaatselyke, daar toe, gequalificeerde Collegien bestaan; ten welken einde zy jaarlyks, één of tweemalen, op onbepaalde tyden, één of twee Leden uit haar midden, of wel andere bekwame Konstöefenaars, zullen committeeren.

21. Zoodra 'er eene Epidemische of Besmettelyke Ziekte in eene Plaats, alwaar geene Plaatselyke Commissie van Geneeskundig Toevoorzicht exteert, ontstaan is, zal het Gemeente-Bestuur, de Drost of Officier, daar van kennis moeten geven aan den President der Departementale Commissie, waar onder die Gemeente behoort, met inzending der Berichten, daar van ingekomen; zynde dienvolgens allen, die de inwendige Practyk aldaar oefenen, op eene boete van vyf-en-twintig Guldens, verpligt, de naauwkeurige beschryving van zoodanige Ziekte, aan het Gemeente-Bestuur, den Drost of Officier, intezenden.

22. Zoodra de Departementale Commissie, of derzelver President, kennis heeft bekomen van het ontstaan eener Epidemi-

mische Ziekte, zal daar van, daadlyk, Bericht moeten gegeven worden aan het Staatsbewind, en aan het Departementaal Bestuur, met Voordragt der noodige mesures, in dezen te nemen; terwyl het zelve Staatsbewind, mede telkens, zal moeten geïnformeerd worden van den aart, en den staat der Ziekte, als mede van de middelen, tot stuiting van den voortgang derzelve aangewend.

23. In geval de nood zulks vordert, zal de President der Departementale Commissie; die, ook, uit dien hoofde, altyd een Medicinæ Doctor, door het Departementaal Bestuur aantestellen, behoort te zyn, of wel één of twee andere Leden der Commissie, Medicinæ Doctoren zynde, door het Departementaal Bestuur gecommitteerd worden, om den aart en staat der Ziekte te onderzoeken, de noodige middelen ter geneezing of voorkoming van de verdere verspreiding derzelve, *in loco*, aantewenden, waartoe de Reiskosten en Vacatien, door het Departementaal Bestuur, worden goedgemaakt. En zal mede, by het grasseeren van zoodanige Besmettelyke Ziekte, de President der Departementale Commissie, des noodig oordeelende, bevoegd zyn, dezelve buitengewoon te convoceeren, ten einde door dezelve nadere maatregelen aan het Departementaal Bestuur, of, ingeval algemeene beschikkingen vereischt wierden, ook aan het Staatsbewind, zouden kunnen voorgedragen worden, tot geneezing of stuiting der Ziekte.

24. In Departementen, alwaar Archiaters en Districts-, Ampts- of Quartiers-Doctoren gevonden worden, zullen door dezelve, met de Departementale Commissien, de noodige schikkingen, onder approbatie van het Departementaal Bestuur, moeten gemaakt worden, ten einde, by het ontstaan van Epidemische- of Besmettelyke Ziekten, dezelve Archiaters en Districts-, Ampts-, of Quartiers-Doctoren, met de Commissie, onderling, zouden kunnen werkzaam zyn, tot bereiking van hetzelfde heilzaam doeleinde.

25. Dezelve Comissien zullen ook vooral hare aandacht vestige op middelen, om, voor het Platte Land en de kleine Steden, allengs bekwame Voorwerpen aantekweeken, ten welken einde zy niet alleen, tot verbetering, zoo veel moogelyk, van het lot der Konstöefenaars aldaar, maar ook tot vorming van ervarene en geschikte Personen, door een meer doelmatig Onderwys, de noodige Voordragen zullen doen, en welke Voordragten zich ook zullen moeten bepalen tot de middelen, om Plaatsen, alwaar geschikte Konstöefenaars ontbreken, van dezelve te voorzien.

26. De Commissien, hoe zeer niet bevoegd, om eenig gezag, de Geneeskundige Policie betreffende, uitteöefenen, of bestellingen deswegens, eigener authoriteit, te maken, mogen en moeten echter op alle Onderwerpen, daartoe specteerende, acht geven, ten einde de noodige Voorstellen, ter verbete-

ring,

ring, aan het Departementaal Bestuur, te kunnen doen, en zullen dezelve Commissien verder, tot bevordering van Algemeen Nut, ten minsten éénmaal 'sjaars, aan het Departementaal Bestuur, een Verslag hunner Handelingen inleveren, welk Verslag, of het dubbel van dien, door de Departementale Besturen, ook weder jaarlyks, aan het Staatsbewind, zal worden overgezonden.

27. Ten einde, in Plaatsen, alwaar zulks mooglyk is, een meer onmiddelyk Toevoorzicht op de uitoefening van alle Vakken der Geneeskunde plaats hebbe, zullen overal, waar gewoonlyk, vier of meer Medicinæ Doctoren geëtablisseerd zyn, en de Practyk uitoefenen, en wyders de Plaatselyke omstandigheden zulks gedoogen, door de Gemeente-Besturen opgericht, en in werking gebragt worden *Plaatselyke Commissien van Geneeskundig Toevoorzicht*, bestaande uit een geschikt getal Genees-, Heel-, Verlos- en Artzeny-Mengkundigen, doch alles buiten kosten van den Lande.

28. Deze Commissien zullen het Plaatselyk Toevoorzicht uitoefenen over alle de Takken der Geneeskunde, en de Algemeene of Plaatselyke Wetten, dienaangaande bestaande, of nog te emaneeren, voor zoo verre dezelve tegen de Algemeene Wetten niet stryden, helpen handhaven en doen observeeren, als mede, by Epidemische Ziekten, aan het Gemeente-Bestuur de noodige maatregelen, tot stuiting derzelve, voordragen, en van het ontstaan derzelve, aan de Departementale Commissie, waar onder zy behooren, kennis geven, en voorts met dezelve in Correspondentie treden over zoodanige Onderwerpen, als tot bevordering van den meerderen bloei der Geneeskunde kunnen strekken.

29. Dezelve zullen mede het toevoorzicht hebben over het Onderwys in de Geneeskundige Wetenschappen, het welk Plaatselyk, in de Nederduitsche Taal, gegeven wordt, en, door geschikte Verordeningen, zorgen, dat allen, voor wien dit Onderwys geschikt is en gegeven wordt, daar van, naar behooren, gebruik maken; en voorts, in het algemeen, alles aanwenden wat tot bevoordering, aanmoediging, en eene betere uitoefening der voorschreve Konsten kan dienstig zyn.

30. Alle, die de Genees-, Heel-, Verlos- of Artzenymengkunde in eene Plaats, alwaar eene Plaatselyke Commissie van Geneeskundig Toevoorzicht gevestigd is, wenschen uit te oefenen, als mede derzelver Leerlingen, moeten by dezelve Commissien, tegen betaling van zekere Leges, ingeschreven worden, en op dat het gemis van de Examen-Gelden, de Plaatselyke Collegien niet zoude buiten staat stellen, om nuttige Instituten te bevorderen, of in stand te houden, zal, door de Gemeente-Besturen, elk in den zynen, na ingenomen advys der Plaatselyke Commissien, eene vaste Contributie bepaald worden, welke iemand, die, onder hun Plaatselyk Territoir,

ritoir, als Heel-, Vroedmeester, Apothecar of Vroedvrouw, wenscht geadmitteerd te worden, verpligt zal zyn, by de Inschryving in het Register, te voldoen, met dien verstande, dat dit Admisſie-Geld niet zal mogen excedeeren het geen te voren voor het Examen, in zoodanige Plaats, gevorderd werd; terwyl wyders in ſtand zal blyven de Jaarlykſche Contributie, welke in ſommige Plaatſen gevorderd en beſteed wordt, het zy tot bevoordering van het Geneeskundig Onderwys, het zy tot dergelyke, voor de Maatſchappy, nuttige einden; zullende derhalven alle de in dit Artykel vermelde Contributie-Gelden, in geenen deele, tot het houden van eenige Maaltyden mogen worden gebeneficeerd.

31. Alle Boeten, volgens den inhoud dezes gevorderd wordende, zullen komen een derde ten voordeele van den Officier, die de calange doet, een derde ten voordeele van de Departementale Commisſie, en in Plaatſen, waar Plaatſelyke Commisſien beſtaan, of opgericht worden, van dezelve Plaatſelyke Commisſien, en eindelyk, een derde ten voordeele van de Gemeene Plaatſelyke Armen; terwyl het gebruik, het geen van de hier uit profiueerende Gelden, door de Departementale of Stedelyke Geneeskundige Commisſien, behoord gemaakt te worden, op dezelfde wyze zal worden geregeld, als hier boven Art. 30, omtrent de Examengelden en Contributien is bepaald.

32. Alle Departementale en Gemeente-Beſturen zullen, zoo veel mooglyk, de Departementale en Stedelyke Commisſien, in hare nuttige werkzaamheden, onderſteunen en handhaven; wordende voorts alle Juſtitieele Officieren in dit Gemeenebest gelast, om, op de naarkoming van al het, by dezen, geſtatueerde behoorlyk te vigileeren, zoo als, volgens eene goede Adminiſtratie der Policie en Juſtitie, zal bevonden worden te behooren.

33. Door den Preſident der Departementale Commisſien zal, in handen van het Departementaal Beſtuur, en door de Leden, in handen van den Preſident, worden afgelegd, de navolgende Eed:

„ Ik belove en zweere, dat ik den Post van Lid der
„ Departementale Commisſie van Geneeskundig Onder-
„ zoek en Toevoorzicht, getrouwlyk, zal waarnemen;
„ de bepalingen der Wet, vervat in de *Publicatie* van
„ den 20 Maart 1804, naar myn vermogen, zal naar-
„ komen en doen naarkomen, zonder daar van afte wy-
„ ken, om lief of leed, gunst of ongunst, maar dat ik
„ in alles, onpartydiglyk, naar myn beste geweten, zal
„ handelen, niets anders bedoelende, dan aan de heil-
„ zame oogmerken der Wet, zoo veel mooglyk, be-
„ voorderlyk te zyn.

„ *Zoo waarlyk helpe my God Almagtig!*"

KUN-

KUNSTEN.

PROGRAMMA

DER

ACADEMIE

TER BEVORDERING

DER

SCHILDER-, BEELDHOUW- EN GRAVEERKUNDE,

OPGERICHT TE LEYDEN, ONDER DE ZINSPREUK:

ARS AEMULA NATURAE.

De Heer *J. Meerman* verlangende zyne Nederduitsche vertaling van *Klopstok's Messias* te versieren met platen des verhevenen onderwerps waardig, heeft de Bestuurderen der Leydsche Schilder- en Teeken Academie verzocht, alle Kunstenaars, byzonder de Nederlandsche, uit te nodigen, om daar toe, voor elk des twintig Zangen van dat Heldendicht, eene Teekening te vervaardigen. Zich alléén de keuze der onderwerpen voorbehoudende, looft hy voor elk derzelven eenen Eereprys uit van *tachtig Guldens*, door de voornoemde Directeuren toe te wyzen aan hem, wiens Teekening zy zullen oordeelen het best aan het oogmerk te voldoen. De bekroonde Teekening zal, in plaat gebragt zynde, aan den Teekenaar als zyn wettig eigendom worden te rug gegeven.

Men maakt thans een begin met de vyf eerste Zan-

gen, uit welke de volgende onderwerpen zyn gekozen (*).

Onderwerp uit den eersten Zang.

Jesus staat des nachts boven op den Olyfberg, en zweert zynen Vader de menschen te zullen verlossen. Vs. 43—144. By alle vryheid, welke den dingeren naar den prys gelaten wordt, begeert men echter, dat de Vader niet, gelyk in de anders schoone plaat voor het eerste Deel der Leipziger uitgave, in menschelyke gedaante worde voorgesteld.

Uit den tweeden Zang.

De redding door *Jesus* van den voorheen bezetenen *Samma* in het oogenblik van de vlugt van *Satan*, vs. 191—196. De geschiedenis begint reeds met vs. 99, en eindigt met vs. 236: waar uit men van zelve zal kunnen zien, welke persoonen als daar by tegenwoordig moeten verbeeld worden.

Uit den derden Zang.

Het ontwaken van *Judas* uit zyn' droom, vs. 656. Om de beste keuze in het stoffeeren dezer Teekening te doen, zal de geheele Zang moeten gelezen worden.

Uit den vierden Zang.

Nicodemus zegent *Philo*, die hem gevloekt had, en verlaat met *Joseph* van *Arimathaea* den Joodschen Raad, vs. 531—551. De geschiedenis loopt van het begin des Zangs tot vs. 618.

Uit den vyfden Zang.

De Stamvader van een geslacht van onsterfelyke menschen, op eene der Starren, verkondigt aan de zynen, dat

(*) De vertaling van den Heere *Meerman*, naar de Leipziger editie in 4to van 1799 gemaakt zynde, passen de getallen der Versen, hier opgegeven, volkomen op dezelve, maar ook op dezelve alleen slechts.

dat de dood op onzen aardbol heerscht; met de uitwerkingen tevens van dit verhaal, vs. 205—249. De geheele episode duurt, van vers 153 tot 278.

De Kunstenaars, welke lust en moed gevoelen, om voor één of meer der opgegeven onderwerpen naar den prys te dingen, zenden hunne Teekeningen, met een verzegeld billet, behelzende hunnen naam en adres, voor 't einde van de maand September 1804, aan den Voorzitter der Leydsche Schilder- en Teeken-Academie A. Delfos. Men verzoekt, onder 't oog te houden, dat het formaat en de grootte der Teekeningen beantwoorden aan den letterdruk, zynde groot 4to, en dat dezelve dus niet meer dan 8 Rhynlandsche duimen hoog, en 6 duimen breed kunnen zyn.

Kunstenaars! gy vooral, op welke ons Vaderland nog roem draagt, ziet hier eene taak uwer krachten waardig. Dat uw geest door het lezen en bepeinzen der aangewezen Dichtregelen zich verheffe tot het heiligdom, waar de Godsdienst de hulde der Dichtkunst met die der Schilderkunst ontvangt; zoo zal uw werk tevens uwe talenten en uw hart eere aandoen, en uwen naam onsterfelyk maken.

Leyden, den 6 April 1804.

Uit naam van Directeuren,

S. F. J. Rau.

KUNSTEN EN KUNSTVERZAMELINGEN.

Onlangs zyn weder, te Parys, verscheidene Kunststukken, in de openbare Kabinetten, ten toon gesteld. In het *Museum Napoleon* het Standbeeld van een Zwaardvechter, door *Canova* aan het Nationaal Instituut gezonden, en behoorende tot een groep, waar aan deze Meester tegenwoordig bezig is; benevens de Torso van een Genie, die men op het Praalgraf van *Æneas* III. ziet: en, in de Ganery van *den behoedenden Senaat*, den Eed der Horatiers, nevens Brutus, na de veroordeeling zyner Zoonen naar huis te rug gekomen; beiden

den tot nog der Regeering toebehoorende, en waar van het eerste stuk, in 1782, te Romen, en het laatste, in 1791, te Parys, alleereerst voor het publiek te zien was.

Volgens brieven uit *Florenzen*, in het vyfde Stukje van een Tydschrift, 't welk te Romen, onder den titel van *Italia*, uitkomt, geplaatst, zyn alle de tot hier toe gesloten geweest zynde kamers der Kunstganery, aldaar, op nieuw opengesteld, en alle de Schilderyen en Standbeelden, die 'er uit genomen waren, daar in te rug gebragt; behalven de Medische Venus en eene menigte van Kameën, welker verzameling wel niet weder volledig zal worden; en welker overschot, niet dan door byzondere vergunning, te zien is.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

IETS

OMTRENT DE BEREKENING VAN DEN HOOGLEERAAR

J. F. HENNERT,

IN 'T VOORGAANDE NUMMER VAN DEN LETTERBODE.

De Proportie staat zeer naby als 8 tot 7. In de 5de Lotery moet gefourneerd worden 40 Mill. in Contanten en 35 Mill. in Bataafsche Effecten, waar voor worden gemortificeerd op den voet van 35 prCt. 100 Mill. aan Effecten, en jaarlyks 2½ Mill. aan Intrest; welke echter tot de 20 jarige aflossing der Prysen uit de Lotery, jaarlyks, weder worden besteed; zoo dat, gedurende die 20 jaren, de Mortificatie der 100 Mill. aan Bataafsche Effecten geen uitwinst oplevert.

Nu zegt de Hoogleeraar HENNERT, de 40 Mill. in Contanten gefourneerd, veroorzaken, à 5½ prCt. Intrest, eene jaarlyksche Rente van *f* 2,200,000-:-:; hier in is eene grote Misstelling, alzoo, volgens dezelve, het beloop

loop der Negotiatie, en de daar voor te gevene Oblig. maar 40 Mill. zouden beloopen: dan de Negotiatie is groot 75 Mill. terwyl, zoo wel voor de gemortificeerde 100 Mill. aan Bataaffche Effecten, op den voet van

35 prCt.	35 Mill.
als van de	40 Mill. Contanten

Oblig. à 5½ prCt., makende te zamen 75 Mill. aan de Deelnemers zullen en moeten, volgens het plan der Neg., worden afgegeven: waar door, à 5½ prCt., eene jaarlykfche rente zal veroorzaakt worden over 75 Mill.

van	ƒ 4,125,000 —
en niet flechts	- 2,200,000 —
het geen een jaarlyks verfchil maakt van	ƒ 1,925,000 —

Dit blykt duidelyk uit de voordragt van het Plan door het Staatsbewind aan het Wetgevend Ligchaam, in dato 12 Maart 1804, waar by men vindt, dat voor ieder 15000 Aandeelen wordt gecreëerd een nieuw Capitaal

van ƒ 15,000,000, rentende à 5½ prCt. .	ƒ 825,000 —
waar tegen gemortificeerd wordt de Intrest wegens fournisfement aan Bataaffche Effecten, ter nominale waarde van ƒ 1334 — voor ieder Aandeel, makende een Cap. van circa 20 Mill. à 2½ prCt.	- 500,000 —
dat, mitsdien, over elke 15000 Aandeelen, ten meeste een permanent bezwaar aan jaarlykfche renten wordt veroorzaakt van .	ƒ 325,000 —

Brengt men nu deze 15000 Aandeelen, door 5 maal vergrooting, tot het beloop der Negotiatie, dan bekomt men de 75000 Aandeelen of de 75 Mill. en vermeerdert te gelyk 5 maal het jaarlyks permanent bezwaar

van ƒ 325,000 — Aan Intrest beloopt het	ƒ 1,625,000 —
hier by komt de 20 jarige aflosfing der pryzen uit de Lotery, ten bedrage van	- 2,500,000 —
makende het vorig gestelde beloop van	ƒ 4,125,000 —
waar van de berekende Intrest, door den Heer HENNERT, afgetrokken wordende	- 2,200,000 —
de misrekening bewyst van 's jaars .	ƒ 1,925,000 —

en dat 'er dus gezorgt moet worden, gedurende de 20 jarige aflosfing der Pryzen uit de Lotery, voor een bezwaar

zwaar van *f* 4,125,000 — in plaats van *f* 2,200,000 — en, na verloop van 20 jaren; als die jaarlyksche aflossing der Lotery van *f* 2,500,000 is gemortificeerd, een jaarlyksch permanent bezwaar over blyft van *f* 1,625,000 in plaats van dat, na verloop van de 20 jaren, die *f* 2,500,000 renten, zynde gemortificeerd, zyn opgegevene belasting zoude voldoende zyn ter betaling der gestelde *f* 2,200,000 renten, uit de 40 Mill. gesproten; en dan nog een overschot zoude laten van *f* 300,000, om door Inkoopen de schuld van het Land te verminderen.

Ik zoude juiste données moeten hebben van de 8 jarige heffing, wat het ½ prCt. op de Bezittingen en de 2 prCt. of 5 prCt. op de Inkomsten opbrengt, om te beoordeelen of zyn Hooggel. gestelde van 2½ prCt. op de Inkomsten, of ¼ op de Bezittingen *f* 2,500,000 zoude opbrengen, en ik twyfele of het die som wel zoude opleveren.

Belangende de berekening van het voordeel voor de Deelnemers; daar op is aantemerken, wat de verandering van Effecten op Amerika, Rusland en Zweden betreft, hoe veel een Bezitter al by de Bataafsche Fondsen is geïnteresseerd, en of hy het raadzaam vindt een grooter gedeelte van zyn vermogen 'er in te plaatsen; want een voorzigtig man zal niet alles aan éénen spyker hangen, en dan behoefde men, om die vermeerdering van Intrest, juist niet in de Negotiatie te nemen: die zich tot dat einde niet meer aanpryst, dan andere Effecten, by voorbeeld de 5 prCt. dito van 1797, die C. 60 prCt. gelden; de 5 prCt. van 1803, die C. 37½ prCt. gelden; de Bataafsche Rescriptien van 4 prCt., die C. 50 prCt. gelden; waar by men dezelfde vermeerdering van Interest bekomen kan, om daar uit de opgegevene belastingen gemakkelyk te voldoen: grooter reden van aanpryzing vinde ik voor de Deelneming, in de verwagting, dat, als de Neg. ten volle wordt ingeschreven, men van eene geforceerde Heffing op de Bezittingen, dit jaar, bevryd zoude blyven.

De Berekening der vermeerdering van Interest by verandering dier buitenl. Effecten in Bataafsche, is echter nuttig ter inlichting en handleiding van minkundigen in het finantieele, en van hun, die op de vermeerdering hunner Inkomsten niet bedacht zyn noch diergelyke berekeningen maken (*).

PRY-

(*) Door de aan ons verzochte plaatsing van dit Stuk, zou reeds

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 17 April 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt.	100¾ a 101
dito 4 prCt.	98 a 98¼
dito dito met premie.	105½ a 106
dito geconsolid. by Stapborst a 4½ prCt.	67 a 68
Andeelen by Hope & Comp. enz.	103¼ a 103½
Rusland 5 prCt.	97¾ a 98¼
Zweden 5 prCt.	100¾ a 101¼
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96¾ a 97¼
dito Kroon 4 prCt.	95¾ a 96
Keizer 5 prCt.	88 a 88½
Keizer 4½ prCt.	[illegible] a 81¼
dito 4 prCt.	74¾ a 75
Spanje 5 prCt.	96¾ a 95⅜
dito 4½ losb. van 1804–7.	97 a 98
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	56 a 56¼
Fransche Rep. Geconsolid. renten	50¼ a 50½

Wisselcours.

Op Londen.	37:1 a 37:4
— Parys.	58

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	38¾ a 32¾
dito a 2½ prCt.	33¾ a 33¾
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	48¾ a 49
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	42¾ a 42¾
dito 1801. a 3½ prCt.	48 a 48½
dito Domeinen. 4 prCt.	68¼ a 68¾
dito Vrywillig a 5 pCt.	77½ a 77¾
Rescriptien Losb. 1804.	93 a 94
——— ——— uit den Vrede.	50¼ a 50½

Holland.

Obligatien en Renspiissen a 2½ prCt.	33 a 34
Dito vrywillig a 5 prCt.	59 a 59½

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt.	32 a 33

Vriesland.

Obligatien a 3 prCt.	34 a 35
Agio van de Bank.	4¾

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 120; en te *Haarlem* 20, onder welke laatsten 7 beneden de 12 Jaren.

Op

reeds van zelve vervallen de mededeeling van een ander soortgelyk, ons reeds vroeger van elders toegezonden, door een onbekenden hand, en geteekend met de Letters S. S., 't welk hoofdzakelyk daar mede instemt; indien wy het ons tot geene Wet hadden gesteld, gelyk meermalen door ons is aangekondigd, om geene naamlooze Stukken, waar van de Zenders ons geheel onbekend zyn, in ons Blad te plaatsen.

Aant. van den Redacteur.

Op den 2den dezer Maand, is in het Departement *Utrecht*, onder *Doorn*, in den zeldzamen ouderdom van 112 jaren en 2 maanden overleden, JOHANNA WOUDENBERG, Weduwe van *Jan van der Woert*; nalatende 7 kinderen, 24 klein-kinderen en achter-klein-kinderen; zy was tot op een paar dagen voor haar dood, nog sterk en vlytig genoeg, om haar Spinwerk, waar mede zy de kost won, voort te zetten.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. April	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
11	30. 0 29. 9¼ 29 9½	40 42 40	O. O. N. O. ——	betrokken; zeer harde wind.
12	29. 9 29. 8¼ 29 8	39½ 46 39	O. b. N. O. N. O. ——	zeer harde wind; voormidd. betrokken; verder wolken.
13	29. 7¾ 29. 7½ 29. 7¾	41 47 42½	O. O. b. N. O.	betrokken.
14	29. 7½ 29. 7¾ 29. 7	45 61 50	O. O. b. N. O.	bewolkt.
15	29. 6¾ 29. 6½ 29. 6	53 61 48	O. O. N. O. ——	benevelt; harde wind.
16	29. 5¼ 29. 5 29. 4¾	45 45 45½	N. O. —— N.	zeer harde wind; betrokken; tusschen beide regen.
17	29. 4½ 29. 5 30. 5½	43½ 47 43	N. O. —— N.	harde wind; betrokken; voormidd. regenagtig.

BEKENDMAKINGEN.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 18. *Vrydag den 27 April.*

BERIGTEN.

TURKYEN.

KONSTANTINOPEL, *den 2 Maart.* De Boekdrukkery maakt in dit Ryk steeds aanmerklyke vorderingen. Niet alleen is 'er onlangs, gelyk reeds gemeld is, uit de Drukkery van den Grooten Heer, een *Muselmanschen Catechismus* te voorschyn gekomen, maar ook is *Abdorrahman Effendi* tot Directeur dier Drukkery aangesteld; zoo dat eerlang de kostwinning der zoogenaamde Copiïsten, of Naschryvers, welker getal in deze Stad zeer groot is, geheel tot niet zal loopen. Een van hunne voornaamste bezigheden, waar uit zy hun grootste bestaan hebben, is het namaken van een soort van Almanach, die ieder jaar, volgens een Sterrekundige berekening van het Hof, vervaardigd wordt, en waar in op iederen dag het uur van vasten en bidden wordt aangewezen. De naauwkeurigheid, die de Muselmannen in acht nemen, om de geboden van den Alcoran te volgen, is oorzaak, dat die namakers jaarlyks duizenden dier Almanachen verkochten, tot meerderen of minderen prys, naar gelang van de versiersels, met welken zy dezelven te voorschyn bragten.

Ondertusschen is 'er reeds, in het voorleden jaar, 'zulk een Almanach, die men den *Almanach van den Ramazan* noemt, te Scutari gedrukt, op Italiaansch papier, waar in men, op iederen dag, de minuut aangewezen vindt, op welken het vasten moet beginnen; de lengte der nachten, gedurende welken zy zich aan de genieting der zinnelyke vermaken mogen overgeven, en waar in eindelyk, in navolging van den Luikschen Almanach, den besten tyd van aderlaten, purgeeren en koppen wordt opgegeven.

Deze nieuwigheden mogen een Europeaan toeschynen van weinig belang te wezen, doch voor het Turksche Gouvernement zyn dezelven zeer gewigtig. Het heeft langs dien weg de proef willen nemen van de gezindheid des volks; het welk doorgaans vrees heeft voor alle nieuwigheden. De Copiïsten zyn de eenigen, welken 'er over te onvreden zyn, maar de Godsdienstige onder de armen zyn 'er zeer over vergenoegd, daar zy zich zoo goedkoop van een Almanach kunnen voorzien, en 'er is nu werklyk een voor het geheel jaar onder de pers. Indien eenig Wysgeer mogt lagchen, om deze eerste voortbrengsels der Turksche drukpers, laat hy zich dan eens voor den geest brengen de eerste Werken, die door *Guttemberg* en de zynen, het eerst in Duitschland, en door *Gering* te Parys, gedrukt zyn geworden; dan, *Abdurahman Effendi* laat het hier niet by blyven, hy heeft reeds onder zyn pers *de Jaarboeken der regering van Abdul Hamet*, en doet de *Engelsche Atlas van Faden* graveren en drukken; ook legt men zich thans te Konstantinopel met ernst toe op de Aardrykskundige kennis, en de Major *Rennel* heeft 'er zeer veel nut van gehad, in het vervaardigen der twee groote Kaarten van Asia, waar mede hy sedert twee jaren is bezig geweest.

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

ZEDEKUNDE. *De waardy en het belang van den Godsdienst voor den Mensch, door* JOANNES IJSBLINK, DEN JONGEN, *vryelyk bearbeid naar het Hoogduitsch.* In Octavo. Te Amsterdam, by *G. Warnars*, 1803.

Wy

Wy hebben wel eens by ons zelven gedacht, wat is toch de reden, dat de zoo nuttige werken van den verdienstelyken *Spalding*, die by zyn landgenooten in zulk een' goeden reuk staat, en van wien men in Duitschland niet dan met zekeren eerbied spreekt, hier te lande niet meerder opgang maakte? De verscheiden vertalingen van eenigen derzelven, zyn toch niet allen even slecht — doch wy zagen dit, tot ons genoegen, opgehelderd in de Opdragt van dit werk aan den Hoogleeraar *van der Palm* (die wy voor de lezing van het boek als noodzaaklyk aanbevelen) waar uit volkomen blykt, dat geen eigenlyke vertaling van *Spalding* ons ooit zou kunnen voldoen. Misschien is dit ook het geval met andere Schryvers, en wy zouden gaarne zien, dat men een soortgelyke behandeling ook eens in andere gevallen beproefde; doch alleen onder de uitdruklyke voorwaarde, dat hy, die zulks onderneemt, der beide talen door en door magtig, en vooral meester van zynen styl moge wezen, dewyl anders zulk eene omkleeding ligt kakelbont kon worden.

De kundige en bekwame *Lublink* levert hem, in het voorhanden zynde werkje, een gepast model van dusdanig eene bearbeiding, welke zich, door duidelykheid van voorstel, zoo wel als aangenaamheid en vloeibaarheid van styl en taal, by elk, wiens Zedelyke smaak nog onverbasterd genoeg gebleven is, om zulk soort van geschriften met genoegen te lezen, ten sterksten moet aanpryzen.

Een en ander staal, zal hier, zo wy vertrouwen, genoeg zyn, om onzen lezeren desaangaande ten vollen te overtuigen. Zoo lezen wy, onder anderen, over het onbetwistbaar gevoel der Zedelykheid, het eeuwig onderscheid namelyk tusschen Recht en Onrecht: bladz. 7 en 8.

„ Wat, ondertusschen, de oirzaak is, dat de levendigheid van deeze overtuiging, van deeze waarheid, door veeler gedrag zo zeer wordt tegengesproken, laat zich niet zo ligtelyk verklaaren. Mogelyk zyn 'er zulke *vernuften*, of liever zulke *wilden*, die zich gaerne zouden diets maaken, of wel zich zelven meenen overreed te hebben, dat de heilige uitdrukkingen van *Recht* en *Pligt* en *Deugd*, voor leutere dweepery moeten gehouden worden; en dat het, inzonderheid, de grootste dwaasheid zou weezen, het denkbeeld daarmede verknocht, als een' gebiedenden regel voor onzen wandel te doen gelden. Echter laat zich de verkondiging van deeze Filosofie, nergens met luider stemme hooren, of het moest ergens in het een of ander afgesloten hol van roovers weezen. Voor het overige gedraagt men zich, wanneer dit onderwerp ter baane komt, als of 'er over den eigenlyken zin geen verschil was, en als of elk van zelven begrypt, wat men 'er onder verstaat. De woorden *Recht* en *Onrecht*, de benaamingen van een' *eerlyk man* en een' *schurk*, zyn te gelyk met de

natuurlyk daaräanverknochte begrippen van lof en blaam, van eer en schande, nog in den gewoonen omloop. En even dit, dat zelfs de stoutste schenner der zedelyke wetten, het niet durft waagen, dit algemeen menschengevoel tegen te spreeken; dat hy zich gedwongen ziet de benaaming van een' *schurk* (hoewel dikwyls vry bedremmeld) met verachting en versmaading te uiten, terwyl misschien, op dat oogenblik, een stem in zyn binnenste hem toeroept: „ die zyt gy zelf!" — even dit, is reeds een vernederend offer, dat hem het onuitwischbaar gevoel van Recht en Onrecht, dat hem zyn geweten afperst."

Onder de waarschouwingen tegen een verkeerde strekking van Godsdienstige bespiegelingen, en wel opzettelyk tegen het misbruik van het Kantianismus, door daartoe onbevoegde vernuften, laat zich de gryze *Spalding* op deze wyze hooren: (bladz. 119—121.)

„ Alle de kundigheden wegens het hoogste Wezen, en onze betrekking tot hetzelve, zyn van dien aart, en moeten daartoe dienen, dat zy tot wezenlyk nut voor elk denkend mensch, naar deszelfs verscheide geestvermogens en omstandigheden, kunnen verstrekken; — en dit is alleen in zo verre mogelyk, als het binnen het bereik ligt van den leerling, en voor zo verre hy zich iets als wezenlyk waar kan voorstellen. Het is natuurlyk, dat een scheppend vernuft, het welk voor het eerst eenige nog onbekende verscheidenheden in de begrippen, of eenig nieuw verband tusschen dezelven ontdekt, niet zelden genoodzaakt wordt geheel byzondere en nog ongebruikte beteekenissen voor het gevondene te bezigen, om zyn nieuwe denkbeelden daaräan vast te hechten, en zich in de vlucht zyner nasspooringen, door geen te breedvoerige omschryvingen te laaten ophouden. Dit is dan voor zulke vernuften, die door het overwinnen dier moeilyke hinderpaalen tot een klaarer voorstelling weeten te geraaken, reeds een merklyk voordeel. Maar, even om deeze reden, dat die zwaare taal van nieuwe beteekenissen, onmogelyk van elk geleerd kan worden, en men hier, tegen éénen Ingewyden, die het doorworstelde, duizend anderen zal aantreffen, die van deeze manier geen vrucht kunnen trekken, althans niet met toepassing op het gewigtigste onderwerp voor den mensch, den Godsdienst naamelyk, is het ook onbetwistbaar, dat voor deezen die geheele toestel van diepzinnige inspanning ten eenemaal verloren gaat. . . .

„ Ondertusschen bestaat de klasse van deeze uitgeslotene of ongewyden, niet enkel uit den gemeenen hoop van onkundigen; maar daartoe behooren ook ontelbaare anderen, die, óf door hun natuurlyk verstand, óf door hunne opvoeding en verkregen kundigheden bekwaam genoeg zyn om duidelyke, voor hen belangryke waarheden, wel te bevatten en te beoor-

voordeelen; maar die echter door veelerleie hindernissen belet worden, zich aan het beöefenen eener Godsdienstige filosofie overtegeeven, welke het eigen is, in zulk eene vreemde taal voor hen te spreeken. Daar moet derhalven, (wy althans geloovén het voor ons zeker) een ander, veiliger en meer betreden pad weezen, langs het welk de menschen tot het aangewezen doel kunnen geraaken, zonder dat van hen gevorderd wordt zo veel transscendentaale duisterheid te ontraadselen; het zou anders nog onverantwoordelyker worden, dat men zich niet meer moeite geeft, om het op een' meer vatbaaren voordragt voor het algemeen toeteleggen. In alle gevallen moest men dit aan die weinige oirspronkelyke vernuften overlaaten, welke bevoegd zyn tot het doorgronden en uitbreiden der weetenschappen; maar dan moest men ook by de *echte kenners* van het nieuwe, (niet by de blooie naklappers van vormen en spreekwyzen) ten sterksten aandringen, om die kundigheden, welke door de eersten uit de diepe bronnen der waarheid wierden opgedolven, vooräl die van een algemeen belang zyn, voor het gros der menschen duidelyk en gebruikbaar te maaken. Wy hoopen niet dat de laatsten zich door dit voorstel vernederd of beledigd zullen rekenen. Het is toch edeler en meer verdienstelyk, den aanwas van nuttigheden by de menigte te bevorderen, dan onophoudelyk met nieuwgevormde schoolsche, onverstaanbaare kunstwoorden te schermen, by zodanige gelegenheden, waar ze óf niet te pasfe komen, óf niets beteekenen; waar het alleen om waarheid, om bevattelyke, reine, vruchtbaare waarheid te doen is, zonder opzicht tot de party of school, waaraan wy die te danken hebben, of zonder dat het noodig is, ons door derzelver byzonder taalëigen die te herïnneren."

Breeder en meerder uittreksels laat het kort bestek van ons Blad niet toe: de bygebragte houden wy voor voldoende, om het Stukje by alle vrienden van den Godsdienst aantepryzen.

KERKGESCHIEDENIS. *Neueste Brittische, Hollændische und Deutsche Missions-anstalten &c Hedendaagsche Zendelings-Genootschappen, zoo in Engeland als in Holland en Duitschland, met elkander vergeleken, door* G. J. STRAKE, met een' Voorreden van Dr. L. MEISTER, 100 bladz. in 8°. Te Bremen, by *Seyffert.*

Bekend zyn de verrigtingen der tegenwoordige Engelsche Zendelings-Genootschappen, uit derzelver Schriften, die, van tyd tot tyd, te Londen, in druk, uitkomen. Men weet reeds, dat de Zendelingen naar Otahito niet alleen aldaar niet geslaagd zyn, maar zelfs aanleiding tot een Burger-Oorlog, op dat Eiland, aanleiding hebben gegeven. Met dit alles hebben nog twee zulke Genootschappen, een in Holland en de an-

ander in Duitschland, zich by het Engelsche gevoegd. Betrekkelyk die Genootschappen geeft de Schryver hier, de volgende stukken in 't licht. 1. Aanmaning van het Zendeling-Genootf. te Londen, aan alle deszelfs Broeders, over de geheele wereld verspreid. 2. Redenvoering, gehouden in de vergadering van het Hollandsche Zendeling-Genootf. te *Rotterdam*, den 17 Juny 1802. 3. Circulaire aan alle de Geestelyken van de Hoofdkerk, in Groot-Britanje, geteekend door *Th. Scott*, en vertaald uit het Engelsch, met Aanteekeningen. Uit dezen Brief ziet men, dat het Engelsche Zendelings-Genootf. reeds 200 leden sterk is. 4. Onderhandeling met de Zendelings-School te Berlyn. 5. Over den geest der Zendelings-Genootschappen. 6. Uittreksel van ettelyke Brieven.

Journ. Gen. de Litter. Etrangère, N°. 5. An. 12.

BEÖORDEELING VAN VADERLANDSCHE GESCHRIFTEN, IN BUITENLANDSCHE JOURNALEN.

WYSGEERIGE GESCHIEDENIS. *Hugonis Grotii Batavi, Parallelon Rerumpublicarum*; met eene Nederduitsche overzetting van dit Werk, onder den tytel: *Vergelyking der Gemeenebesten &c.* naar het Handschrift van *de Groot*, uitgegeven, vertaald en met Aanteekeningen verrykt door Mr. *J. Meerman*. 3 Deelen in gr. 8°.

De Hollandsche vertaling van dit Werk is naauwkeurig, en de daar by gevoegde Aanmerkingen over zaken, door *de Groot* slechts even aangestipt, zyn zeer uitvoerig. Overal dragen zy blyken van des Vertalers diepe kunde, en van zyn yver tot voortplanting van Geschiedkundige waarheden.

Het zelfde Journ.

KUNSTEN EN KUNSTVERZAMELINGEN.

MUSEUM NAPOLEON.

(*Eene Critische Kunstbeschouwing, overgenomen uit de No.* 54, 56 *en* 57, *voor* 1804, *van de* Freimuthige: *zynde dit Stuk, uit de onderteekening van de Letters* Kz., *waarschynlyk van* KOTZEBUE.)

1. *Ganery van Schilderyen.*

Eerste Zaal. Deze bevat de *vruchten der verovering uit Venetien, Florenzen, Napels, Turin* en *Bologna*. Hier

Hier munt sterk uit, *de verzoening van eene onwillige misdaad des Heil. Julianus.* De arme man had het ongeluk gehad zyn Vader en Moeder te vermoorden, daar hy ze beiden in zyn bed vond, en zich, door het duistere van den Nacht misleid, verbeeldde, dat hy zyn Vrouw met een vreemd Man betrapte. Tot boeting van zyne zonde, vlood hy met zyne Vrouw naar den oever van een snel stroomende rivier, waar over men niet dan met groot gevaar kon komen. Hier stichtte hy een Gasthuis voor Armen en Noodlydenden. Het gebeurde eens, in het hartje van den Winter, dat hy te middernacht, een klagende stem, aan de overzyde, hoorde; fluks steekt hy derwaarts over en vindt een armen melaatsen, voert hem over, brengt hem in huis en legt hem, ter verwarming, vermits hem geen vuur geleek, in zyn eigen bed. Plotseling ziet hy den kranken met een Hemelglans omgeven: deze verzekert den vroomen Gastheer, dat hy, door zyne betoonde bermhartigheid, het begaan misdryf voor altoos geboet heeft, en verdwynt daar op. De Schilder (Allori uit *Florenzen*, in de 16de Eeuw) heeft het oogenblik gekozen, en voortreffelyk afgebeeld, waar in de *H. Julianus* den armen uit het bootje helpt.

Eene Heilige Familie van Andreas del Sarto is, onbeschryflyk, lief: doch men verzinkt in weedom met een vrouwlyk knielend beeld (van den Romein Feti) welker blik, op een Doods-hoofd staende, niet onduidelyk zegt: *Ik heb alles verloren!* —— De *Schaking van Helena*, door Guido, is een fraai, maar belachlyk, tafereel. Kan men wel denken, dat, by eene schielyke ontvoering, de beminde op alles, zelfs tot haar *Schoothontje* toe, denken zou? Het mag ook wel, in het dagelyksch leven, meermalen gebeuren, dat de Kamenier er ongelyk beter uitziet, dan hare Meesteres, maar in eene afbeelding had Guido Reni zich hier voor moeten wachten. —— Al wie het voor onverschillig houdt, omtrent welke voorwerpen de kunst zich oefent, kan den *Bedelaar* van Murillo bewonderen, die zich de luizen afvangt; ik keer hem den rug toe, en ga meesmuilende een Heilige Familie van denzelfden Meester voorby, waar in de kleine Jezus met een *Rozenkrans* speelt. Myn gelach verandert echter in diepen ernst, zoo dra ik myn oog rigte naar het schoone beeld van

den onthalsden Engelschen Koning; *Karel den Eersten*. Een Hollandsch Meester schilderde hem in het 27ste jaar zyns ouderdoms. Dit Portrait maakt zeker, in *Parys*, noch veel sterker indruk, dan in *Turin*, alwaar het veroverd is, kon geschieden. — De *Bruiloft van Kanaan*, door PAUL VERONESI, is, in vele opzichten, merkwaardig. Vooreerst, om dat het stuk een van de grootste Tafereelen is, die ergens aanwezig zyn; ten tweeden: om dat de Schilder verscheidene Portraiten van beroemde en onvermaarde personen van zynen tyd daar op gebragt heeft. De Bruidegom, b. v., is een zekere Marquis GUASTO, de Bruid de Gemalin van FRANS I.; naast welke deze Vorst zelve zit, met Koningin MARIA van Engeland aan zyne zyde. Hier op volgt zelfs de Turksche Keizer SOLIMAN II., en dan eene Vrouw met een Tandenstoker, de Echtgenote van den Marquis DE PESCAIRE. Keizer KAREL V. zit op een vry ongeschikte plaats, nam. waar de tafel een winkel maakt, zoo dat hy slechts van ter zyde te zien is. Ettelyke Kardinalen en Monniken, vrienden van den Schilder, zitten en staan. Zeer in 't oog vallend, eindelyk, is de bende Musikanten, waar onder VERONESI de beroemdste Venetiaansche Schilders van zyn tyd heeft afgebeeld: hy zelve speelt de Violonçel. Ongemeen koddig zyn de misslagen tegen de Tydrekening, De Muzikanten spelen naar nooten. KAREL V. pronkt met de *Orden van het Gulde Vlies* enz. Dit stuk hing voorheen in de Eetzaal der Monniken van ST. JORIS, te *Venetien*, en de Schilder kreeg minder voor zyn arbeid, dan tegenwoordig, meermalen, een goed Portrait kost, te weten, niet boven de 90 Dukaten. — Met ongemeen genoegen beschouwt men eene Schildery van RUBENS, waar op hy zoo wel zich zelven, als zyne geliefste en vermaardste vrienden heeft afgebeeld. Men ziet hier HUGO GROTIUS, dien braven Geleerden, met zyn geliefd hondje; naast hem JUSTUS LIPSIUS, de beroemde Leuvensche Hoogleeraar: het borstbeeld van SENECA, achter hem, ziet mogelyk op zyne Schriften over het *Stoicismus*, gelyk de *Tulpen* schynen aantceduiden, dat hy, in zyne uren van uitspanningen, deze bloemen, die in zyn tyd nog nieuw waren, yverig kweekte. De groote Schilder zelf en zyn broeder voltooijen de belangryke groep. — Maar niet verre daar

van hangt een afzichtelyk Tafereel van SEBASTIANO DEL PLOMBO, verbeeldende de H. AGAATH, die al heel mooi moet geweest zyn, vermits, tot haar ſtraf voor het verſmaden van de liefde eenes Governeurs, haar de tepels der ſchoone borſten met tangen worden afgeknepen. Hoe kan de *edeldſte kunst* in zulke voorwerpen behagen ſcheppen?

Nu komt men in de eigenlyke Ganery. Zy is niet minder dan 400 ſchreden lang; en zal, eerstdaags, tot op 600 gebragt worden. Want achter het houten beſchot, aan het einde der Ganery, is nog vry wat ruimte, welke opgepropt is met Schilderyen, die op en over elkanderen aan de wanden hangen, en die nog niet gerangſchikt of gerepareerd hebben kunnen worden. — De rei begint, ter regter hand, met de *Franſche School.* Aanſtonds trekken de verwondering meer dan 20 groote ſtukken van CHARLES LE BRUN, waar onder my byzonder de *Tent van* DARIUS beviel. Na den ſlag, waar in ALEXANDER dien Vorst overwon, treedt de Veroveraar, alleen van zyn gunſteling NEPHESTION verzeld, in de tent der Perſiſche Vorstinnen. SYSIGAMBIS, de Moeder van DARIUS, werpt zich aan de voeten des Gunſtelings, daar zy, door de pracht zyner wapenrusting misleid, hem voor den Koning zelven aanziet. Haren misſlag beſpeurende, wil zy zich verontſchuldigen. „ Gy misdoet niet," zegt ALEXANDER, „ hy is myn „ tweede ik." —— Naast SYSIGAMBIS ligt de Gemalin van DARIUS geknield, houdende den overwinnaar haren Zoon tegen. De weenende STATYRA, met hare jongſte Zuster (de Dochters van DARIUS), en een talryk gevolg van Vrouwen, Priesters en Geſnedenen, vullen de overige plaats van dit grootsch tooneel. — Ongemeen bevallig is de *Geboorte van Kristus*, door den zelfden Meester, waar in de drieërlei verlichting, van een lamp, een brandende haardſteê, en der Hemelſche Heerlykheid, een krachtig Schilder-Effect doen. —— Noch bevalliger is de *Heilige Maagd met de Druiventros* (van MIGNARD), dus geheeten, om dat de Moeder het Kindeke een druif geeft. —— Men vindt, in alles, niet minder dan een *paar Honderd* Heilige Maagden met het Kind JEZUS, in deze Ganery; hoe ſchoon dus ook het voorwerp zyn mag, komt het al te dikwyls weder. —— Schrikverwekkend is de *Zondvloed*

van Poussin. Men zou in dit water springen, om de arme Huisgezinnen te redden, die vruchteloos den dood poogen te ontworstelen. Theolon is een naam weinig bekend, doch hy verdiende meer vermaard te wezen, als hy noch meer stukken van gelyke waarde, als de *Kop van eene Oude Vrouw*, dien ik voor uitmuntend houde, heeft nagelaten. — Van van Dyk's levendige beelden is hier een groote verzameling. Bovenal beviel my een *ex voto*, waar in de Offeraars, Man en Vrouw, voor de Heilige Maagd knielen, en door het Kindeke Jezus hemelsch vriendelyk bejegend worden. *Hemelsch*, zegge ik? Neen, een weinigje *aardsch*, want de kleine Kristus verheedert zich, om den man aan de baard te stryken. —

'Er hangt een Portrait van een Duitscher, met name Faes, dat, zoo men zegt, zeer gelykend is, maar wie zou in dit aangezicht den *Protector* Cromwel zoeken? Veel sprekender heeft Holbein, of de natuur, het gelaad van den Kanzelier Thomas Morus, geleverd. Zulk een man vertrouwe ik het toe, om zyn hals, koelbloedig, onder den byl te leggen. — Noch een paar andere Portraiten van Holbein, *een jonge Vrouw* met een fluier, de handen, gekruisd over de knien houdende, en een Erasmus, zal ieder, met my, met genoegen beschouwen. — Wil men echter eens hartelyk lachgen, dan moet men gaan naar het *Driekoningen Feest* (*Fête des Rois*) van Jordans: en men zal, doorgaans, zich geen minuut van lachgen kunnen onthouden, wanneer men ziet hoe de Gasten, al lachgende, den Driekonings-koek bekyken. — Zeer weinig voldoende is my Lairesse's *Herkules* tusschen de Wellust en Deugd, en zeer koddig een dikke *Venus* van Rembrandt, in Vlaamsche kleedy, met fraaie groote oorringen, voorgekomen. Voorzeker was den Jongen, die voor haar staat, geen paar vleugels aangeplakt; geen levendige ziel zou raden, dat hy een *Amor* moest verbeelden. Dan bevalt my ongelyk beter het uitmuntend *Familie Stuk* van den min vermaarden Ostade, waar voor ik drie zulke *Rembrandtsche Venussen* gaarne zou geven. Een klein, door den tyd geschonden, stukje, 't welk een *Tournooi-Spel* moet voorstellen, en van de hand van Rubens zou wezen, eischt een sterke verbeeldingskracht, om 'er zoo wel het voorwerp als den

Schil-

Schilder in te bespeuren. —— Gy, meesterstuk van SCHILLER, zacht ziende ELIZABETH VAN BOURBON, Minnares van Don CARLOS, treft myl ongelyk meer, dan RUBEN's penseel; en slechts deze sprekend afgebeelde *Huisselyke Vrolykheid* van v. STEEN kan myn oog van u aftroonen. Men hange dit stuk naast dat van de H. AGAATH, welke men de-boezem-tepels afknypt, en vrage dan zich zelven, of men meer van v. STEEN of SEBASTIANO houdt?

Zeer Dramatisch heeft TERBURG een vry dartel tooneel behandeld, waar op een dikke Zoldaat, een Jovialisch drinkebroêr, een Meisje geld aanbiedt, dat wel de oogen neder, maar evenwel het geld niet afslaat. — Het Portrait van een ouden Kastelein der Schilder-Akademie, te Antwerpen, (van C. VOS) is van verrukkelyke waarheid; en de *Micheliena* van BAROCCI, van eene onuitsprekelyke bevalligheid. Had 'er die schoone Bedevaart-Zuster met 'er daad zoo bekoorlyk uitgezien, zyne Heiligheid zelf zou bezwaarlyk zich voor profane liefde behoed hebben. —— Des te tergender is weder het *Martelaarschap* der H. PLACIDA en H. FLAVIA, van CORREGGIO. Lieve God! welk een slet is hier deze H. FLAVIA. Geen wonder, dat de Saraçenen, die anders geene vyanden van de schoone kunne waren, dit vrouwspersoon zoo onhoflyk behandelden. —— *De Vloek over de eerste Ouderen*, van DOMINICHINO, verwekt gelach, in plaats van siddering. Een talryke troep van Engelen draagt onzen lieven Heer in de wolken, die ongetwyfeld naar beneden zou gevallen zyn, zo de Engelen Hem niet overäl met de handen onderstut hadden, inzonderheid onder de *Posteriora*. —— De *Bethlehemsche Kindermoord* is weder een van die stukken, waaromtrent zelfs de naam van GUIDO RENI, by my, niets kan afdoen. Bovendien heeft deze anders groote Meester hier zeer luttel kennis aan het moederlyk hart verraden, en op verre na van zyn onderwerp niet zoo veel party getrokken, als hy had *kunnen* doen. De Moeders doen niets dan *vlugten* en *misbaar maken*; geen een ziet men in eene *smekende*, of *verwerende*, houding. Verweren in 't byzonder kon hier althans niet achter gebleven zyn, daar het zwakste Hoen zyne jongen tegen een Arend verdeedigt. Ik errinner my, in *Wenen*, zoo my voorstaat in het Kabinet van den Prins

van

van *Lichtenstein*, een soortgelyk Tafereel van welken Meester weet ik niet meer, gezien te hebben: waar van de vinding ongelyk beter was. Daar op ziet men de hand van eene wanhoopige Moeder, welker kind zoo straks doorstoken was, op het eigen oogenblik de wangen opscheuren van den Moordenaar. Het stuk was by uitstek fraai en waar. — Al wie DAVID's Tafereel, de *Sabynsche Vrouwen*, gezien heeft, sla het oog op dezelfde Historie, door GUERCINI behandeld. Met den eersten opslag ziet men wel, dat deze laatste geen Dichter was: wie echter kan een groot Schilder worden, zonder Dichter te wezen? De beiden stukken in zyne gedachten met elkaâr vergelykende, moet iemand den inval krygen als of de Smid van onze Opera, V—s, ook eens een *Wallestein* heeft willen schryven. — De *naar huis keerende verloren Zoon*, van SPADE, is in myn oog zeer schoon; bizonder het gelaad en de houding van den Zoon, dat levend beeld van gebrek en berouw. — Twee vrouwelyke Portraiten, van LEONARDO DA VINCI, boeijen u onwederstaarbaar. Het een verbeeldt de ongelukkige ANNA VAN BOLEYN, en verwekt deelneming over het lot van het origineel, zelfs meer dan over de kunst. Het andere is Mevrouw LISE, de Gemalin eenes Florentynschen Edelmans. Voor zeker eene tweede Heilige Maagd in zachtheid en hemelsche aanminnigheid van gedaante. — *Twee peinzende Jongelingen*, van RAPHAËL, zyn voortreffelyk, en boezemen my een veel verhevener denkbeeld in van dezen grooten Schilder, dan zyn H. MICHAËL, zoo als deze den Duivel bevegt. — Ik besluit met GUERCINI's *Mars*, *Venus* en *Amor*, waar de laatste zyn pyl, moetwillig dreigende, op het punt schynt te staan van te willen afschieten; terwyl de betooverde aanschouwer die alle oogenblikken in het hart verwacht, zonder te kunnen besluiten om het schot te ontwyken.

Dit is zoo omtrent alles wat my byzonder, onder het bezichtigen van dit Kabinet, beviel. — Hoe? hoor ik vragen, niets meer van RUBENS, van wien men echter meer dan vyftig stukken hier aantreft? Geen enkeld woord van VERNET's, der natuur ontstolene, Landschappen? Niets van 25 ALBANO's, en even zoo vele ANNIBAL CARACCIO's? Geen sylabe slechts van DOMENICHINO's beroemd *Avondmaalhouding des H. Hyeronimo*?

tie? enz. — Niets van die allen. Ik heb reeds myne zwakheid bekend. Iets, 't welk ik enkel uit het oogpunt van kunst beschouw, en, zo men wil, ook bewonder, prent zich niet diep in myn geheugen, ik kan 'er nie s, op nieuw, van vertellen. De hooggeroemde *Afneming van het Kruis*, b. v. — ja dit stuk vinde ik ongemeen fraai — maar ik kan daar by nooit vergeten, dat het *Kruis* by de Joden even het zelfde was als by ons de *Galg*, en dat eene *Afneming van de Galg*, volstrekt geen onderwerp voor de Schoone Kunsten is. Even zoo gaat het my met die fatale Martelaarsstukken, waar van het in de Ganery insgelyks wemelt. Zulk eén geroosterde, doorpriemde of gevilde, Heilige, al ware hy ook door den grootsten Meester, die 'er ooit bestond, geschilderd, is my een onverdragelyk kunststuk, dat ik niet schielyk genoeg kan voorby loopen. — Wat de Landschappen betreft, daaromtrent koestere ik al weder myn byzondere kettery. Wel is waar, dat my de *geschilderde* Landschappen ongelyk beter bevallen, dan de *beschrevene*, en Vernet en Hackert (van welken men hier niets aantreft) slepen my zelfs dikwyls, in verstommende verwondering, weg, maar — ik houde daar van geen afdruksel over in mynen geest, ten ware dan, dat het Landschap door een *Historie* bezield was, — immers is by my, eens vooral, een Historie-Schilderstuk het *hoogste* en *eenigste* in deze kunst.

Jammer, dat de Catalogus van deze Ganery zoo gebrekkig is. Veele stukken hebben geheel valsche Nommers en ettelyken zelfs geene. — Met een *vreemdeling-kaartje* in de zak, kan men dezen heerlyken Kunsttempel byna dagelyks bezoeken, en daar dezelve voor de inlanders slechts op zekere dagen open staat, heeft men, als vreemdeling, het voordeel, om geheel onverhinderd daar in op en neêr te gaan. Alleen is men niet zelden maar altoos omringt van jonge leergrage Kunstenaren en Kunstenaressen, die, hier en daar, hoog en laag, op den grond of op stellaadjes zitten, om, ter leerzame oefening, de beste stukken te copiëren.

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 24 April 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt. .	100¾ à 101
dito 4 prCt. .	97½ à 98
dito dito met premie. . .	105¾ à 106
dito geconsolid. by Stapborst à 4½ prCt. .	67 à 68
Andeelen by Hope & Comp. enz. . .	103¾ à 103⅞
Rusland 5 prCt. .	97¾ à 98
Zweden 5 prCt. . .	100¾ à 101
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 à 99
dito Leenen Wisselb. 4 prCt.	96½ à 97½
dito Kroon 4 prCt. .	95½ à 96
Keizer 5 prCt. .	88 à 88½
Keizer 4½ prCt. .	79¾ à 80
dito 4 prCt. .	75 à [illegible]
Spanje 5 prCt. .	97½ à [illegible]
dito 4½ leeb. van 1804–7.	97 à [illegible]
Engeland. Annuiteiten 3 prCt. . .	55 à 55½
Fransche Rep. Geconsolid. renten . . .	51¼ à 51½

Wisselcours.

Op Londen. :	37:0 à 37:3
— Parys. . . .	53½

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt. . .	38¾ à 39
dito à 2½ prCt. .	33¾ à 34
Lossrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	49 à 49½
Dito uit de heffing van 1800. à 3 prCt. .	42¾ à 43
dito 1801. à 3½ prCt. .	42 à 42½
dito Domeinen. 4 prCt.	68 à 68½
dito Vrywillig à 5 pCt.	76 à 78
Rescriptien Loeb. 1804.	92 à 93
———— per den Vrede. . .	50½ à 50¾

Holland.

Obligatien en Recepissen à 2½ prCt. . .	33¾ à 34
Dito vrywillig à 5 prCt.	59¾ à [illegible]

Zeeland.

Obligatien à 2½ prCt.	32 à [illegible]

Vriesland.

Obligatien à 2 prCt. .	33 à 34
Agio van de Bank. . .	4½

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

De Markgraaf KASIMIR, van *Bareuth*, liet, in 1525, toen de Boerenkryg zich wyd en zyd verspreid had, een Edict afgaan van den volgenden merkwaardigen inhoud: „ Daar het oproer door ongeleerde en onbekwa- „ me Predikers gesticht was, wilde hy dus tegenwoor- „ dig den Leeraren bevelen, wat zy te prediken had- „ den.

„ den. Zy moesten, nam, niet langer slechts weg be- „ weren, dat *alleen* het geloof zalig maak, maar zorg- „ vuldig daar by voegen, dat zulks alleen van het *le-* „ *vendig* geloof te verstaan was. Voornamelyk echter „ moesten zy de Boeren beduiden, wat of wel de ware „ *Kristelyke Vryheid* mogt wezen: nam. eene vryheid „ naar den *Geest*, niet naar het *vleesch*, eene in- *geene* „ uitwendige vryheid, eene innerlyk geestelyke, gelyk „ de wereldsche vryheid een *ding van den Duivel* was. „ Gesteld dus zelfs, dat de Overheden van hunne on- „ derhoorigen onbillyke dingen mogten vorderen, mogt „ men zich evenwel daar tegen niet met *geweld verzet-* „ *ten*, maar zich als een *waar Kristen* gedragen, die „ wel het *ongelyk verdraagt*, maar *geen onregt doet*, „ en alles Gode aanbeveelt." Op het ontwerp of de klad van dit Edict leest men noch de volgende Aanteekening:

„ Deze aanschryving is gedaan, toen myn genadigste Heer, Markgraaf KASIMIR — *zich van* „ *den Steen had laten snyden.*" — (*)

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 162; en te *Haarlem* 15, onder welke laatsten 5 beneden de 12 Jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. April	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
18	29. 6¾	45	N.	betrokken; 's avonds buijig.
	29. 6½	50	N. W.	
	29. 7	39	——	
19	29. 6½	40	N. W.	hagel-, sneeuw- en regen-buijen met wind.
	29. 6¼	42	——	
	29. 5⅓	36	W. N. W.	

(*) Z. *Neuere Geschichte des Furstenthums Bairreuth von 1486 tot 1527. Eerster Th. S.* 204-2 5. waar een echt Diplomatisch getrouw afschrift van bovenstaand Edict voorkomt.

1804. April.	BARO-METER.	THER-MOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS-GESTELD-HEID.
20	29. 5¼ 29. 5¼ 29. 5¼	42 47 36	N. W. N. W. N. W.	harde wind; voormidd. wolken; verder zeer buijig.
21	29. 4¾ 29. 5¼ 29. 5¼	40 44 36	W. N. W. W. W. Z. W.	voorm. zware sneeuw- hagel en regenbuijen, met harde wind; verder wolken; 's nagts donder.
22	29. 6 29. 7 29. 6¼	42 46 39	W. W. b. Z. Z.	wolken; windrig; 's nagts zware regen.
23	29. 5¾ 29. 6¼ 29 7¼	41 49 38½	W. — — W. b. Z.	's morg. zware storm; voormidd. regen en sneeuw; verder betrokken.
24	29. 8 29. 8¼ 29. 8¼	49 56 50½	Z. Z. O. — —	voormidd. regenagtig; verder omtrent betrokken.

BEKENDMAKINGEN.

*** De Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te Haarlem, is voornemens, in de Maand *Juny* of *July* dezes jaars, VERKOOPING te houden van eene kleine doch fraaije VERZAMELING *Fransche* en *Nederduitsche* BOEKEN; zullende den juisten tyd en de plaats nader worden opgegeven. Iemand intusschen eenige goede Werken daar by hebbende te voegen, gelieve zich aan den bovengenoemden, hoe eer zo beter, te adresseeren.

*** De Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te Haarlem, geeft heden uit en heeft gedeeltelyk aan zyne Correspondenten verzonden: *Opgave van Wetten en Verordeningen in onderscheidene Tydvakken in Engeland omtrent het* ARMENWEZEN *gemaakt, getrokken uit het Werk van den Heer* RUGGLES, *voorafgegaan van eenige algemeene Aanmerkingen over den tegenwoordigen staat van het* ARMENWEZEN *in de* BATAAFSCHE REPUBLIEK, *door* VAN LEYDEN VAN WESTBARENDRECHT, in gr. 8°. à 18 st.

*** In den Boekwinkel van A. LOOSJES Pz. zyn onder anderen te bekomen de volgende nieuw uitgekomen Boeken, enz.

Nederduitsche.

Vertrouwde Briefwisseling van Lodewyk XVI. 2de St. gr. 8°.	-	1 - 0 - 0
Bluoff (*A.*) Proeve van Gereform. Kerkgezangen, gr. 8°.	-	0 - 11 - 0
Roche (*R. M.*) De Abdy-kinderen, 2de Dl. gr. 8°.	-	1 - 10 - 0
Leven van Doctor Faustus, gr. 8°. met pl.	-	3 - 0 - 0
Van de Staatszorg der Overheid vóór den Godsd. &c. gr. 8°.	-	0 - 18 - 0

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 19. *Vrydag den 4 Mey.*

BERIGTEN.

RUSLAND.

MOSKOW. Een nieuwe, byzonder voor de Buitenlandsche Geleerden en Taalkundigen, ongemeen belangryke, vrucht der Russische Letterkunde, is, ongetwyfeld, het Werk, 't welk door den Collegie-Raad en Hoogleeraar J. HEYM (een Duitscher van geboorte, die voor eenige jaren uit Bronswyk herwaarts aan onze Universiteit beroepen is) sedert 1799, van tyd tot tyd, in druk, is uitgegeven, en tot heden wordt voortgezet. Dit werk bestaat in een nieuw, zeer volledig, niet min naauwkeurig en net gedrukt *Russisch, Fransch* en *Hoogduitsch* Woordenboek, of liever Woordenboeken, waar van het eerste, met het *Russisch* vooraan, reeds compleet, in drie zware Boekdeelen, in gr. 4°. of klein fol. formaat, verschenen is: gelyk ook het eerste Deel van het 2de Woordenboek, met het *Fransch* vooraan, loopende van den letter A—K.; wordende de overige 2 Deelen van dit, met die van het *Derde, Hoogduitsch, Fransch* en *Russische*, van tyd tot tyd, verwacht.

De Keizer heeft het plan des Grave van *Romanzoff*, Minister van den Koophandel, tot het bouwen van een Beurs op *Wazili-Ostrof*, en het aanleggen van Kaaijen,

met Granitsteen, langs de boorden van den *Neva*, aldaar, en ten dien einde eene Som van 1,930,138 Roeb. aangewezen. Het opzicht over dezen bouw is aan den voornoemden Minister, met en benevens eene Sub-Commissie van vier leden, toevertrouwd.

FRANSCHE REPUBLIEK.

PARYS, 28 *Ventose*, *jaar* XXII.
(19 *Maart* 1804.)

ALEXANDER LENOIR,

DIREKTEUR VAN HET MUSEUM DER FRANSCHE GEDENKSTUKKEN,

AAN DEN BURGER

MARRON.

BURGER!

„ *Het belang, dat gy stelt in de bewaring van het Graf van den Amiraal* COLIGNY, *en de deelneming die gy my in het byzonder betuigd hebt, toen ik u kennis gaf van myn voornemen, om dat fraai Gedenkstuk door aankoop magtig te worden, ten einde het van de vernieling te bevryden, en in het* Museum, *aan myne zorg toebetrouwd, te midden der groote mannen van de* 16de *Eeuw te plaatsen; alles noopt my om u de waarnemingen mede te deelen, die ik, voor eenige dagen, te* Maupertuis, *gedaan heb, nopens den tegenwoordigen staat van dat Gedenkstuk. — In hoope, dat dezelven u niet onaangenaam zullen zyn, zoo biede ik u teffens de betuigingen myner hoogachting aan.*

(get.) LENOIR.

OVER DEN TEGENWOORDIGEN STAAT VAN HET GRAF VAN COLIGNY, TOT NOG TE MAUPERTUIS.

De Heer DE MONTESQUIOU (*), Eigenaar van het Landgoed en Kasteel van *Maupertuis*, de nagedachtenis van

(*) Gewezen *Marquis* en lid der Fransche Akademie; vervolgens benoemd tot de *Constituante* Vergadering enz.

van den beroemden Amiraal GASPARD DE COLIGNY, op eene treffende wyze, met een Gedenkstuk willende vereeren, verkreeg, op zyn sterk dringen, van den Hertog van LUXEMBOURG, Heere van *Châtillon*, de overblyffels van dien grooten man, zorgvuldig door zyne vertrouwden en vrienden by een verzameld, in 1572.

Dezen hadden dezelven in een looden kist besloten, en bygezet in eene der onderaardsche kelders van het Kasteel van *Châtillon*: alwaar zy gebleven zyn tot op den 18den Augustus 1786, wanneer de Hr. DE MONTESQUIOU dezelven deed overbrengen naar *Maupertuis* (*), en ter bewaring stellen in een *Sarcophage* van zwart Marmer, geplaatst in eene Graf-kapel, in den *antieken* smaak gebouwd, welke hy, in zyn park, aan de boorden van een klein riviertjen, had doen oprigten. De onsterfelyke daden en de rampspoeden van COLIGNY wierden door gepaste opschriften aan den aanschouwer errinnerd.

De Hr. DE MONTESQUIOU stierf, gedurende de omwenteling, en het Graf van den Amiraal DE COLIGNY geraakte, benevens het Landgoed en het Kasteel van *Maupertuis*, in handen van eenen gemeenen hebzuchtigen Slyter of zogenaamden Afbreker. Hy deed het Kasteel, met alle de daar toe behoorende gebouwen, afbreken. Dit vernomen hebbende, besloot ik, om, zo het mogelyk ware, de Graf-kapel van COLIGNY te beveiligen, door dezelve aan te koopen, en haar vervolgens naar *Parys* over te brengen, en weder te doen oprichten in den Elysefchen Tuin van het Museum der Fransche Konststukken. Deze Graf-kapel zal zoo veel te meer opmerking verdienen, daar zy de eenige in hare soort in Frankryk is, toegang verlenende aan hem, die het *monument* zelf bewonderen wil, en zyne gemoeds-aandoeningen by de overblyffels des gestorvenen botvieren. Hoe veel te sterker zal dit Gedenkstuk niet in het oog vallen te midden van die van CATHARINA DE MEDICIS, van KAREL *den Negenden*, van den Kanselier BIRAGUE, van den Maarschalk ALBERT DE GONDY, bloeddorstige aanhitsers van den Paryschen moord, die al-

(*) Een Dorp, 12 mylen van *Parys* gelegen, in het Departement van *Seine* en *Marne*.

allen mede onder myne bewaring ſtaan! Hunne moord-kreet was deze (*):

„ Men ſpaar' geen' Hugenoot! 't is Medicis, de Koning,
„ God zelf, die 't ons beveelt: geen Ketter vind' verſchooning!"

Men kan zich herinneren hoe VOLTAIRE, in zyne *Henriade*, van die ontmenschte dwepers ſpreekt:

„ Nevers, Tavanne en Retz, die 't ſchuim dier yveraaren,
„ Met de uitgeſchreven rol der wreedgedoemde ſchaaren,
„ En dolken in de vuist, alom in 't gruwelſpoor
„ Hunne offers wyzen, gaan dien drom in 't woeden voor."

Den 8ſten Ventoſe van 't jaar XII (28 Febr. 1804), begaf ik my naar *Maupertuis*, ten einde aldaar kennis te nemen van het geen 'er mogt overblyven van de bewuste Graf-kapel, en daar van te trachten eigenaar te worden. Ik vond het *monument* vry wel bewaard. Het uitwendig voorkomen daar van is eenvoudig; het is gebouwd van harde bik- en molen-ſteen.

Op eene der zyden van de kapel leest men het volgend opſchrift, gehouwen op een plaat, in letters van 3 duimen grootte:

„ Hier rusten, en worden eindelyk, na verloop
„ van twee eeuwen, geëerd de overblyſſels van
„ GASPARD DE COLIGNY, Amiraal van Frankryk,
„ geſneuveld op Sint-Bartels nacht den 24ſten Aug.
„ 1572."

Eene eiken-houten deur, met hare yzeren grendels en beſlag, ſluit den ingang der kapel. Iepen-, cypres- en denne-boomen overſchaduwen dezelve.

De kapel is van binnen geheel en al bekleed met bruin en grys Vlaamsch Marmer: uitkomende paneelen van Turksch blaauw, vol *inſcriptiën*, ſteken by deze eenvoudige verſiering af: het *plafond* is insgelyks afgedeeld in Marmeren paneelen, die het wulfſel uitmaken. Ter regter zyde ſtond de bovengemelde *Sarcophage* (of Graftombe) van zwart Marmer: die in het oog valt door hare ſtatige eenvoudigheid. Dezelve rust op Leeuwen-pooten, van dezelfde ſtoffe; boven op ſtaat eene

Lyk-

(*) Naar de vertaling van FEITAMA.

Lyk-busch, insgelyks van zwart Marmer, en hooger leest men, op eene koperen plaat, het volgend opschrift:

Magni illius Franciæ Admiralis Gasparis à Colliniaco, hujusce loci domini, ossa in spem resurrectionis hic sunt deposita: anima autem apud Deum, pro quo constantissime pugnavit, recepta est.

Het dekſel der *Sarcophage* is onlangs afgenomen geworden, om, met gemak, daar uit te halen de looden kist, waar in het gebeente van den Amiraal was. Deze kist, benevens de voorgemelde koperen plaat, is, door onbekenden, ter ſluik, weggevoerd, en dat wel, (naar het zeggen in het dorp is,) even na de verkooping van het Landgoed. Men meent echter, dat deze ſchending van de asch van Coligny, minder aan kwaadwillendheid, dan aan eerbied voor de gedachtenis van dien held is toeteſchryven, en dat ik, eens meester geworden zynde van het *monument*, de looden kist weldra weêrom zal krygen.

Op de Turksch blaauwe paneelen van het inwendig verſierſel leest men eene reeks van Verſen uit de *Henriade*; aldus beginnende:

„ De gryaard, wapenloos, ziende alles hem begeeven," enz.

en dus eindigende;

. . . . . „ het afgehouwen hoofd
„ Wordt, Medicis ten buit, geworpen voor haar voeten,
„ Om, met haar ſnooden Zoon, daar aan haar lust te boeten."

De voor dit Gedenkſtuk uitgekozen plaats, is alleszins grootsch. Het ſtaat op een heuveltje, aan den kant eener rivier, die kronkelend door eene wyduitgeſtrekte weide loopt, hier en daar met treurwilgen en ander geboomte overſchaduwd. Niet ver van het Graf, ziet men eene onzachlyke *Pyramide*, van zandſteen gemaakt en trapsgewyze oploopende, volmaakt in den Egyptiſchen trant. Tot ingang dient een deftig voorportaal, pronkende met vier kolommen, naar de Pæstumſche bouw-orde, van harden bikſteen. Het bergachtig verſchiet praalt van rondômme met ſtatig geboomte.

Aan den gintschen oever ziet men eene kleine Landhoeve en een Molenwerk, dat door het water gedreven wordt, en waar aan een Molenaar, met zyn gezin, woont.

Het viervoetige Vee, dat, in de weide, om de molen graast, de Zwanen en ander water-gevogelte, in de rivier zwemmende, maken eene verrukkelyke vertooning, verlevendigen het landschap, en leveren een weluitgedacht contrast op met het sombere van het hoofdtooneel.

ALEXANDER LENOIR,

DISPERSIS HEROÏS COLINIAEI CINERIBUS, INSTAURATO MONUMENTO, PARENTARE MEDITANTEM.

Queis fuerant vicibus tua vivi obnoxia fata,
In tumulo similes te, Colinaee, premunt.
Conderis ignoto trucidatus, magne, sepulcro;
Et sine honore cinis, per duo saecla, lates,
Surgunt digna tibi tandem monumenta; nec illis
Contingit longo tempore tuta quies.
An dolus? an virtus funebrem surripit urnam?
O! maneat probris inviolata novis!
Te placidis Nigri vult reddere cura viretis,
Utque decet, manes sancta piare tuos.
Fac rata vota viri, cui tot rapuisse tropaea
Gratatur turpi Gallia barbariae!

P. H. MARRON.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

DICHTKUNDE. *Poëzy, uitgegeeven door Mr.* WILLEM BILDERDYK, in drie Deelen, in Octavo. Te Amsterdam, by *Johannes Allart*, 1803.

Zegen de minnaars en voorstanders der Nederduitsche Dichtkun-

kunde, zich te lang verstoken van de smaaklyke vruchten, die de Heer *Bilderdyk* hen zo ryklyk plag opteleveren; hoe aangenaam moest het hen wezen, toen, onlangs, aan hunnen wensch niet alleen voldaan wierd, door zyn bewerking van *l'Homme des Champs*, maar ook nu, door zyn uitgegeven Bundel van niet minder dan drie Deelen Poëzy. Wel is waar, dat wy hier niet alles als eigen arbeid van den Heere *Bilderdyk* mogen beschouwen, daar hy, op een vry ongemeene wyze, als Dichter en Uitgever in één persoon verschynt, of liever betuigt, wel zyn deel in dezen bundel te hebben, doch dat dezelve hoofdzaaklyk bestaat uit gewrochten van anderen, door zyn gegeven dichtlessen ontstaan, en waar in, gelyk hy (niet zeer nederig) zegt, een geest doorstraalt, die in den leerling den meester doet kennen. Hoe het zy, hy verklaart, als Uitgever, zich der kunstlievende wereld daar voor aansprakelyk te stellen; en daar ons hier zo vele tafereelen zyn voorgekomen, waar in wy moeten vermoeden, dat ook de meester de hand heeft gehad, behoeven wy niet te schroomen, hem of zyne discipelen door onze bedenkingen te zullen beledigen. Echter is de arbeid, die hy voor den zynen erkent, met de letter B onderscheiden, terwyl die van anderen, volgens zyn bericht, hoewel met verschillende tekens gemerkt, daarom juist niet altoos verschil van personen te kennen geven. Ondertusschen verdient de pooging van den Heere *Bilderdyk* allen lof, om, door zyn aanleiding, onderwys en beschaving, den Hollandschen (Nederlandschen) Pindus te verwyderen (verwyden) en uittezetten, waar van, zegt hy, geen besluit eener Vergadering hem heeft kunnen verbannen of uitsluiten; gelyk wy ons ook, tot nog toe, geen decreet kunnen herinneren, waar by iets diergelyks heeft plaats gehad. Wy, voor ons, zouden dien Dichter 'ernstelyk durven uitnoodigen, ons op meerder diergelyke lettervruchten van hem en anderen te onthalen; doch hy schynt het hieromtrent nog met zich zelven op verre na niet eens te wezen. In het begin van zyn Voorrede lezen wy: dat het denkbeeld, hoe dit misschien zyn laatste arbeid is, daar voor zeker belang zal inboezemen. — Wat verder zegt hy, welligt eenmaal gelegenheid te zullen hebben, om zyn landaart (landgenooten) zyn byzondere begrippen, ten aanzien van smaak en dichtkunst te kunnen mededeelen. — Eenige bladzyden later, vinden wy ook: „ het onthaal dat dezen bundel verbeidt, zal van onzen „ voortgang in dit letterperk beslissen," — en, evenwel zegt hy, kort daar op, dat hy hier zynen lezeren mogelyk het jongst vaarwel toeroept — verder, in een later byvoegsel, heet het: „ dit is hoogstwaarschynlyk wel de laatste reis, dat „ ik mynen landgenooten, in een Voorrede, toespreek; — doch dan ook volgt 'er weder, dat hy van zyn onder handen zynde Nederduitsche Spraakkunst eerlang, nog het een of ander

der vak zal uitgeven; — terwyl dan, eindelyk, die hooggeving weder verdwynt, en *Bilderdyk* een affcheid van zyn genegen lezer neemt, dat, naar allen fchyn, zegt hy, van geen ander zal gevolgd worden. De voorbeelden zyn in de daad niet zeldzaam, van Dichters, die ons, by elk nieuw voortbrengfel van hun vernuft, bedreigen, dat dit gewisfelyk het laatfte is, en zy hunne lier aan de wilgen zullen hangen: doch dit gefchiedt dan alleen om het Publiek, het welk zy gelooven, dat in hunne kunstgewrochten een *verbazend* gewigt ftelt, door die bedreiging, vervaard te maken; *terwyl zy zelf* niets minder bedoelen, dan de wereld met hun *gefchryf* te verfchoonen: doch een man als *Bilderdyk*, behoeft zich van zulke kunstjes niet te bedienen, en wanneer hy, onder anderen, wegens zyn twee navolgingen van OSSIAN, zegt, dat het wel de twee laatfte zyn zullen, die men van hem te wachten heeft, zal gewisfelyk elk, die gevoel en fmaak voor echte poëzy by zich koestert, met befcheidenheid by hem aandringen, om toch dit vonnis te herroepen. Wy, althans, zouden zulk eene vertaling van den geheelen OSSIAN, met al het karakteristieke van het oorfpronglyke, en al de losheid van eigen werk, als een kunstgefchenk befchouwen, dat alle aanfpraak op de dankbaarheid onzer natie zou hebben.

Wat, voor het overige, de betreklyke waarde der verfchillende Dichtftukken, in dezen geheelen bundel, aangaat, kunnen wy niet altoos met het oordeel van den Heere *Bilderdyk* instemmen. Dat de Verfen, met B geteekend, over het algemeen, de voorkeur verdienen, fpreekt wel van zelven; en het ftrekt het hart van den Uitgever geenszins tot oneer, dat hy den arbeid van zyne kunstvrienden boven den zynen verheft. Wy zouden het anders als een *verkeerd geplaatfte* nederigheid aanzien, om, by voorbeeld, het Vers, betyteld: *het Genoegen*, (I. Deel, bladz. 153.) geteekend W, boven dat van *Bilderdyk*, onder denzelfden tytel, (I. D. bl. 18.) te verkiezen. —— Doch laat ons onze gedachten over een en ander Dichtftuk, in dezen bundel, vrymoedig openleggen.

Zeer in het oog vallende is het eerfte Vers, *de Lentemorgen*, zynde eene vrye, losfe en meesterlyke vertaling naar het Deenfche, van den verdienftelyken *Tullin*. *Bilderdyk* acht het, te recht, als een meesterftuk van het geen de Engelfchen *descriptive poetry* noemen; en Recenfent, die deze vertaling met het oorfpronglyke vergeleken heeft, kan zyn verwondering, over het fraaije der navolging, niet fterk genoeg uitdrukken. Dat men uit een paar ftaaltjes oordeele!

Natuur, in nieuw herboren leven,
  Omtuild met bloem en lentefpruit,
Scheen dartlend af en aan te zweven
  In lucht, en zee, en veld, en kruid.
De grond fchool weg in duizend kleuren,
En waasfemde zyne ambergeuren

Aan

Aan 't levenwekkend windje toe;
Terwyl Zefier zyn wiekjes repte,
En 't hart een' nieuwen adem schepte,
Van 't hygen van die weerlust moê.

En, na een beschouwing van het hemelwelfsel:

ô Heerlyk schouwspel voor myne oogen,
Die hier, door perk noch grens gestuit,
Een waereld overschouwen mogen
Die alle schoonheid in zich sluit!
Ik zie de warme zonnestralen
Langs gouden bergen, bruine dalen,
Zich spieglen in den waterval,
En, dansende op den rug der baren,
Als op hun eigen schynsel staren,
In 't rustloos tuimlend zeekristal.

Dit mag schilderen heeten.

De vier Jaargetyden van *Bilderdyk*, in het eerste Deel, zyn ook, over het algemeen, fraai en bevallig.

In het tweede Deel heeft ons ongemeen behaagd *de Houwlykxprent*, door *Jacob Cats*. Dit is zó geestig, zó fraai gevolgd, zo waarlyk in 's mans smaak, dat wy ons geen diergelyk voorbeeld kunnen herïnneren. Eéne bedenking moet zekerlyk by ons opkomen, wanneer wy *Cats* over het gebruik van het loogzout, van het salpeter en vitriolzuur, ter ontwikkeling der stoffen, en ter ontbinding der metalen, hooren spreken, zó geleerd, als een bekwaam leerling van *Lavoisier*, en bedreven in alle ontdekkingen der latere Scheikundigen, dan heeft dit eenigzins het voorkomen van een ouden Romein, dien wy in een Engelsche frak, of de *coëffure a l'incroyable* van een' modernen Franschman zien verschynen. Het costuum althans voegt niet by den man. Doch gaarne willen wy dit, ter liefde van de behandeling, over het hoofd zien; daar wy ons overtuigd houden, dat als *Cats* de kundigheden van onzen Dichter had gehad, hy ze even zó, en niet anders, zou gebruikt hebben.

In dit zelfde Deel is een *Geboortegroet*, aan zekere Jongkvrouwe, haar met een papieren bloemmand toegezonden. Louter geest en aardigheid, allerbevalligst uitgedrukt, heerscht in het geheele stukje. Deze ééne trek voor velen. De Juffer, namelyk, vermaakt zich met het vervaardigen van kunstbloemen. Dit was haar, reeds in haar wiegje, door Flora voorspeld.

„ 'k Schenk u (sprak zy) myn vermogen.
„ Schep gy bloemen, dierbaar kind,
„ Onverstrooibaar door den wind!
„ Voer den hemel in uwe oogen,
„ En de meymaand in uw hand,
„ Als myn kenbaar liefdepand!"

 En

En zie hier de tooverachtige wending van onzen Dichter:

Hier brak ze af; en 't oude grootjen
Dat uw levensdraad begon,
Was verwonderd daar ze spon,
Met de vuurtest op haar schootjen,
Dat hy, als heur spinrad snort,
Met vipol omkronkeld wordt.

Van een gantsch anderen aart, *doch even voortreflyk*, is een volgend Vers over *de ware Grootheid*. Hier in is weder alles met die filosofische naauwkeurigheid uitgedrukt, waar over wy ons by *Bilderdyk* zo dikwerf verwonderden. Hier wordt de waarlyk groote man, vry van alle verwaandheid en windmakery, naar het leven geschilderd. Zo heet het, onder anderen:

Verwondring voor zich op te wekken,
Is ver' beneden 't geen hem past:
Wie de oogen tot zich tracht te trekken,
Geen wysheid is aan praalzucht vast.
Hy zal een' leeftyd met ons wonen,
En nooit zyn meerderheid vertoonen:
Ja, als zyn kennis ons verlicht,
Zoo schynt hy 't slechts uit ons te delven,
En wy, wy danken 't aan ons zelven,
Wat we aan zyn Wysheid zyn verpligt.

Het derde Deel heeft ons, over het algemeen, merklyk minder behaagd dan de twee voorige Deelen. De stoffe is te eentoonig, en maar weinige stukken hebben eene uitstekende waarde... *De Nachtwandeling*, eene der uitvoerigste Gedichten, schildert een binnenlandsch reisje van weinige dagen, met zulk eene ophooping van de akeligste gevaren, en in zulk een styl, als men van een Oostersch Dichter zou verwachten, die ons, door zyn schrikwekkende avonturen in de woestynen van Arabiën, wil verbazen. Wy zyn een vyand van alle groteske beschryvingen en denkbeelden, en hebben daar van by onzen Dichter en zyne kunstgenooten meerder voorbeelden gevonden. Laat ons een paar bybrengen. Zo lezen wy (I. D. bl. 76.) in het Vers, betyteld: *de Kruisdood*

Wel moog' het ingewand der aarde zich verscheuren,
De Zon haar eigen straal ontvliên,
En aan den hemeltrans slaan treuren.

Welk een buitenspoorig denkbeeld is het toch, dat de Zon haar eigen straal ontvliedt! hoe kan men de Zon van haar stralen afzonderen? Niet beter is het gesteld, daar in *de Moo-*

Moederlyke Zucht (III. D. bl. 94.) den Schepper, als oorzaak van alle bestaan, op deze wyze wordt aangesproken:

Geen grasjen kan het veld ontschieten,
Daar gy, Vrymachtbre, 't niet gebiedt:
Geen sterveling 't levenslicht genieten,
Daar gy veroordent, „ Blyf in 't niet."

Is het, hoe fraai, hoe grootsch het ook klinken moge, geen onzin, dat de Vrymachtbre (ook dit woord behaagt ons weinig) den Sterveling gelast: „ Blyf in 't Niet! Hoe komt 'er toch een Sterveling in het Niet te pas?

Doch nog een enkel woord van eenige andere Gedichten. Met eenigen der Romances schynt *Bilderdyk* nog al wat op te hebben. Ze zyn, onzes oordeels, vry ongelyk van waarde, en, doorgaands, minder fraai dan die van *Feith*. Wy zouden *Jonker Brand van Wyk*, van allen den voorrang geven, ten zy men *het Nachtspook* mogt verkiezen, dat zich misschien daarom minder aanpryst, dewyl het zo grappig eindigt; waar by dan al het voorgaande, als zeer deftig en ernstig, te veel afsteekt. Als een uitmuntende proeve van nabootsende poëzy, moeten wy uit deze Romance aanhalen, de beschryving hoe het paard van *Jonker Egmond*, in den regenachtigen nacht, den slibberigen weg doorwaadt:

Het plascht, het plascht, het kletst, het kletst,
En slobbert door moeras en kreken.
Het ros ontzet op ieder tred,
En struikelt in het moddrig wed,
Of blyft in taaien kleigrond steken.

Voor zeker Vers, in het tweede Deel, *het Geluk*, verwacht de Heer *Bilderdyk* een onbepaalde goedkeuring, en geeft 'er veel lof aan. Men zal het gewisselyk met genoegen lezen, en 'er een goeden redeneertrant, doch weinig nieuwe of ware poëtische beelden in aantreffen. —— Wy zouden te breed uitweiden, indien wy ons langer met de waardeering der verscheiden Dichtstukken, in dezen Bundel, ophielden, dat ook veelal van elks byzondere verkiezing en kunstsmaak afhangt.

Over de zedelyke strekking der Gedichten, in deze Verzameling, zal men eenparig genoeg denken, dat ze merklyk afwykt van die, welke men in verscheidene vroegere weelige Gedichten van *Bilderdyk* waarnam, en waaromtrent dus geen waarschouwing behoeft plaats te hebben. Hier en daar echter zal men wel iets aantreffen, dat aanmerking verdient. Wanneer de Dichter, by voorbeeld, (I. D. bl. 21.) tegens *zyn Dierbare* zegt;

Wat

Wat-leggen Priesterlyke banden
By andren, menschelyke banden;
ô De onzen zyn door God gelegd.
Hy, die ons voor elkaêr bestemde,
Voor eeuwig hart aan harte klemde,
Hy is het zegel onzer Echt.

dan zyn dit gevoelens, die wy niet gaarne zo onbepaald zouden overnemen; doch dan behooren zy, misschien, „ tot die „ beginsels, boven wereld en toeval verheven, welke (volgens het zeggen van onzen Dichter in de Voorrede) „ de „ beminlyke harten doordrongen, waar uit zy voortvloei„ den — en dit laten wy voor zyn rekening.

(*Het vervolg en slot in onze eerstkomende.*)

KUNSTEN EN KUNSTVERZAMELINGEN.

De Kollegie-Raad *Martos*, Adjunct des Rectors by de Akademie der Kunsten, te *Petersburg*, en Professor der Beeldhouwkunst aan dezelve, heeft, dezer dagen, het fraaie Gedenkteeken voltooid, 't welk de Keizerin, Moeder, voor hare Ouders laat oprigten. Het zelve is 12 voeten hoog en zal op *Pawlowk*, in het midden van eenen daar voor gebouwden Rouw-Tempel, geplaatst worden. De Beelden en Basreliefs, die het zelve versieren, zyn van wit, de Architektuur van graauw Italiaansch Marmer, en de Obelisk (of Naald) van Russisch Graniet. Op een hoog voetstuk ziet men aan een Zuil een Medailjon, met de Beeltenissen der overledene Ouders. Op deze Zuil staan twee Lykbusschen. Ter rechter zyde staat een Levensgroot beeld, in de gedaante van een Bescherm-Engel, die met een sluijer de Lykbusschen overdekt, en de dierbare overblyfsels der gezaligden tot derzelver aanstaande herleving bewaart. Ter linker zyde ziet men een vrouwelyk beeld, insgelyks van Levensgrootte, verbeeldende de Kinderlyke liefde, in verslagenheid en rouwe. Beneden aan het voetstuk zyn 3 Bas-reliefs, waar van het een de overledene Hertog en Hertogin, met de handen in elkander staande en dus als na den dood nog vereenigd blyvende, verbeelt; met ter zyde staande afbeeldsels van de deugden, welken het doorluchtig paar, in deszelfs leven, versierden. Het tweede Bas-relief, aan de regter hand van het eerste, vertoont de Aardshertogin

togin ELIZABETH met hare Zuster, de Hertogin van Holstein en dezer jonggebooren kinderen, uit hoofde van haar overlyden, hemelwaarts zwevende. Op het derde veld ziet men den Prins, *Karel* van *Wurtemberg*, dien Mars tot Heldendaden opvoert, doch, in het midden zyner loopbane, door den dood wordt ingehaald. — Het geheele Praalgraf is, ongemeen kunstig, en byzonder zyn de beiden Standbeelden, in den echten antiken styl, uitgevoerd.

Volgens berigten uit *Rome*, heeft de tegenwoordige Paus den besten wil, om alles voor de Kunsten te doen wat de bekrompen staat zyner Geldmiddelen kan gehengen. De Perseus en Kraegantes van *Canova* staan reeds in het Vatikaansch Kabinet. Bovendien heeft men verscheidene antike Standbeelden en Bas-reliefs in handen gekregen, waar by men echter minder op kunst dan wel op ouderdom, enkel om de ledige plaatsen te vullen, gezien heeft. Van het graven in *Ostia*, onder het opzicht van eenen *Fea*, dat nog wel het een en ander mag bydragen, heeft men tot dus verre niet meer vernomen, dan dat 'er twee Zuilen van Cipollino, 30 palmen hoog, by de 30 brokken van Standbeelden, een goede kop, een vloer van Mozaïk en 80 penningen, meest van metaal, wel bewaard, en grootdeels uit de tyden van Trajaan en Hadriaan, nevens twee zeer zeldzame Pertinax, gevonden zyn. Men denkt echter, dat de Architektuur wel het meeste by dezen arbeid zal winnen; gelyk men ook op een nieuwen aanwas van meer en meer zeldzamer geworden Porphyrsteenen, Nero antico en zoortgelyken mag hoopen. Men heeft ook weer begonnen te graven vlak aan den voet van het Kapitool en den Triomfboog van *Septimius Severus*. Ter diepte van 12 voeten is men gekomen op het basiment der Zuilen, en geheel ongeschonden geblevene Bas-reliefs, in verband staande met al het overig kunstwerk aan het geheel gebouw, ontdekt. Men spreekt ook van voorgenomene delvingen aan den Tempel van *Faustina*, en op andere plaatsen van het *Campo Vacino*.

On-

Onder de uitheemsche Kunstenaars, die zich tegenwoordig in *Rome* ophouden, munt voornamelyk uit de Deensche Beeldhouwer *Thorwaldson*, een gevaarlyk mededinger van *Canova*, die reeds 6 jaren zich aldaar bevond, en vele kleine stukjes aan Engeland geleverd heeft, doch die, door zyn laatste werk, eerst regt bekend geworden is. Dit stuk verbeeldt een *Jason*, levensgrootte, in het oogenblik, dat hy het gulde Vlies genomen had: een stuk, dat voor één van de fraaisten der hedendaagsche Kunstwerken gehouden wordt. Thans is hy bezig aan een tweeden van het schoonste marmer, zoo men zegt, voor den Heer *Hope*, te Amsterdam, waar voor hy 800 Dukaten zou bedongen hebben. Bovendien arbeidt hy aan een Bas-relief, verbeeldende de vervoering van *Briseis* uit de tent van *Achilles*.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 1 Mey 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt. .	100¾ a 101
dito 4 prCt. .	97½ a 98
dito dito met premie. .	105¾ a 106
dito geconsolid. by Stap-horst a 4½ prCt. .	66¾ a 67¼
Andeelen by Hope & Comp. enz. . .	103 a 103¾
Rusland 5 prCt. .	97½ a 97¾
Zweden 5 prCt. .	100¾ a 100¾
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96¾ a 97¼
dito Kroon 4 prCt. .	95¾ a 96
Keizer 5 prCt. .	88 a 88¼
Keizer 4½ prCt. .	79 a 79¾
dito 4 prCt. .	74¾ a 75
Spanje 5 prCt. .	97¾ a 95¾
dito 4½ losb. van 1804–7.	97 a 92
Engeland. Annuiteiten 3 prCt. . .	54¾ a 55¾
Fransche Rep. Geconsolid. renten . .	51¼ a 51¼

Wisselcours.

Op Londen. :	37:0 a 37:3
— Parys. . . .	53¾

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt. . .	38¾ a 39
dito a 2½ prCt. .	33¼ a 33¾
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	48¾ a 49¼
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt. .	42½ a 42¾
dito 1801. a 3½ prCt. .	47¾ a 48¼
dito Domeinen. 4 prCt.	68¼ a 68¾
dito Vrywillig a 5 pCt.	76½ a 77¾
Rescriptien Losb. 1804.	92¾ a 93¾
———— —— na den Vrede. . .	50¾ a 50¾

Holland.

Obligatien en Recepissen a 2½ prCt. . .	32¾ a 33
Dito vrywillig a 5 prCt.	58¾ a 59

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt.	32 à 33

Vriesland.

Obligatien a 2 prCt. .	33 a 34
Agio van de Bank. .	4¾

GE.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 126; en te *Haarlem* 19, onder welke laatsten 8 beneden de 12 Jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

Volgens brieven van den 6 April l. l. uit *Petersburg*, had men aldaar den 25 Febr. een soortgelyk Onweder, van Wind, Sneeuw en Weêrlicht, gehad, als op dien dag in Holland en elders was waargenomen.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. April	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
25	29. 7 29. 6¾ 29. 6¾	53 59 48	z. o. z. z. o.	voormidd. betrokken; 's midd. regen met wind; verder bewolkt.
26	29. 5¼ 29. 6½ 29 6½	51 56 46½	z. w. —— ——	zeer harde wind; 's morg. betrokken; verder bewolkt; tusschen beide iets regen.
27	29. 5¼ 29. 5¾ 29. 6¼	49 55½ 47½	z. z. w. ——	stormagtig; 's morgens regenagtig; verder bewolkt.
28	29. 6¾ 29. 7¾ 29. 8½	61½ 57 52	z. b. o. z. w. w. z. w.	voormidd. regen; verder omtrent betrokken; dampig.
29	29. 9 30. 0 30. 0	48 68 47½	w. z. w. —— z. o.	voormidd. en 's avonds betrokken; dampig; 's namidd. omtrent helder.
30	30. 0 30. 0 29. 9½	56 72 60	o. z. o. o. ——	bewolkt; veel helder.
Mey 1	29. 8¾ 29. 8¾ 29. 8½	60 63¾ 57½	o. z. o. —— z. w.	betrokken; meest regen.

BE-

BEKENDMAKINGEN.

⁂ By den Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te Haarlem, wordt heden uitgegeven en is alom aan zyne Correspondenten verzonden:

I. ZEDELYKE VERHAALEN door A. LOOSJES Pz., met Plaaten door *R. Vinkeles*, in gr. 8°. op Schryfmed. — *Deze Verhaalen*, getiteld: MARINUS VAN JERSEKE, — SARA HOUTTUIN en CORNELIA VAN DER HORST, behooren geheel in het vaderland te huis, en zyn geschreven met oogmerk, om, op eene onderhoudende wyze, by te dragen ter bevordering van goede Zeden in het algemeen, en bizonder om edele en kiesche gevoelens den harten der Nederlandsche Jeugd in te storten. De Prys is *f* 3-:5-:

II. *Opgave van Wetten en Verordeningen in onderscheidene Tydvakken in Engeland omtrent het* ARMEN-WEZEN *gemaakt, getrokken uit het Werk van den Heer* RUGGLES, *voorafgegaan van eenige algemeene Aanmerkingen over den tegenwoordigen staat van het* ARMEN-WEZEN *in de* BATAAFSCHE REPUBLIEK, *door* VAN LEYDEN VAN WESTBARENDRECHT, in gr. 8°. à 18 st.

NB. Dit Boek verdient dit oogenblik allerbizonderst de aandacht der geheele Natie, zo, uit hoofde van den deerlyken staat des Armenwezens, als dat het Departementaal Bestuur van Holland wegens hetzelve in dit gedeelte onzes Vaderlands, ter gelegenheid van het bekend voorstel van den Heer Mr. J. MEERMAN, eene Resolutie genomen heeft, by welker in werking brenging, de Wetten en Verordeningen, elders plaats hebbende, alle opmerkzaamheid verdienen.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 20. *Vrydag den 11 Mey.*

BERIGTEN.

NOORD-AMERIKASCHE VEREENIGDE STATEN.

NORTHUMBERLAND, *den 6 February.* De alom vermaarde en verdienstelyke Kristen-Wysgeer, Dr. *Priestley*, is niet meer in leven. Na eene langzame verzwakking ontsliep hy heden morgen om 11 uren, zeer zagtkens, in den ouderdom van 70 jaren, 10 maanden en 12 dagen. De Philadelphische Courant deelt ons het volgend bericht van zyne laatste uren mede. „ Sedert de laatste veertien dagen wierden de toevallen van gebrek aan spysverteering, waar aan hy na zyne laatste ziekte, in 1801, sukkelde, meer ontrustende. Zyne beenen zwollen, en hy verzwakte van tyd tot tyd. Een paar dagen voor zyn dood was hy zoo zwak, dat hy naauwlyks op en neêr kon gaan. Zomwylen was hy niet in staat te spreken: zoo dra echter was hy niet een weinig bekomen, of hy verklaarde aan zyne vrienden, dat hy, gedurende deze zyne sprakeloosheid, niet dan een aangenaam gevoel was ontwaar geworden. Bevindende, dat hy niet lang meer leven konde, sprak hy gedurig met zyne vrienden vol opgeruimdheid. Hy gaf zyne dankbaarheid te kennen over zyn geluk, van gerust in den schoot zyner familie, zonder smerten, en

met een gezond hart te kunnen sterven. Met een byzonder genoegen stond hy stil, op het geluk, hem te beurt gevallen, van in kennis geraakt te zyn met de beste en verstandigste mannen van zynen tyd, en verheugde zich in de bewustheid van een nuttig en gelukkig leven geleid te hebben, waar voor hy zynen dank betuigde aan den Oppersten Bestuurder der menschelyke lotgevallen. Verzocht hebbende, dat men hem het elfde Hoofdst. uit het Euangelie van Johannes zou voorlezen, liet hy den lezer by het 25 vers ophouden. Daar op ging hy uitweiden over het nut, 't welk hy getrokken had uit het dagelyks lezen der H. Schriften, en prees die gewoonte by de omstanders aan. „ Wy „ zullen allen," sprak hy, „ eenmaal by elkanderen „ komen; maar hebben slechts eene verschillende op„ leiding noodig, overeenkomstig onze verschillende ge„ aardheden, om tot onze eindelyke gelukzaligheid te „ worden voorbereid." Een vriend kwam by hem in de kamer: „ Gy vindt my nog in 't leven," zeide hy. Deze gaf daar op ten antwoord: „ Ik hoop, dat gy al„ tyd zult leven." „ Ja," hernam *Priestley*, „ ik ge„ loof, dat wy elkanderen in eene andere betere we„ reld zullen wedervinden;" vattende daar op met vuur zyns vriends hand.

Na het avondgebed van Zondag, wanneer zyne kleinkinderen aan zyn bed gebragt wierden, sprak hy elk van dezelven afzonderlyk aan, en beval hen elkanderen lief te hebben enz. „ Ik ga nu slapen," voegde hy 'er by, „ gelyk ook gy, myne kinderen, want de dood is een „ lange zoete slaap in het graf, en wy zullen eens el„ kanderen weder zien." Omtrent 10 minuten daar na ontsliep hy zoo zagt, dat het niemand der aanwezigen gewaar wierd. Hy had zyn aangezicht met de hand bedekt.

R U S L A N D.

PETERSBURG. 'Er zullen, op Keizerlyken last, 3 Vee-Artzenykundige Schoolen in dit Ryk worden aangelegt, te weten, alhier te *Petersburg*, te *Moskau* en *Lubny*, welker hoofddoel is, om de Ruitery van bekwame Paardendokters en Hoefsmeden te voorzien, en

te-

tevens een genoegzaam aantal der zulken, zoo voor de Provintien als de Stoeteryen, te kunnen leveren. De genoemde plaatsen zyn daar toe gekozen, vermits 1. zulk eene School, alhier te *Petersburg*, onder een onmiddelyk opzicht staan, en voor anderen in 't vervolg tot een model dienen kan; 2. om dat de Opper-Stalmeester, Graaf *Subow*, zulk een School voor *Moskau* verzocht heeft, voor rekening van den Stalhof aldaar, en 3. dewyl *Lubny* nog voorzien is van verscheidene belangryke Geneeskundige inrigtingen, door wylen *Peter den Grooten* aldaar aangelegd, als een Kruidhof, Apotheken, en een grooten voorraad van Geneesmiddelen; gelyk het ook in het midden ligt van de Veerykste Gouvernementen, als dat van Klein-Rusland, Slopodo-Ukraine, Kurski, en het voormalig Polen, alwaar vele Stoeteryen zyn, en een groot aantal van Paardenvolk, wegens den goedkoop van het voeder, zich bevindt.

Het onderwys zal drieledig zyn: 1. eene grondige en volledige kennis der Vee-Artzenykunde, of voorbereiding om daar in als Hoogleeraar les te kunnen geven; 2. Het onderwys voor Vee-Artzen, en 3. voorbereiding voor Paardendokters en Hoefsmeden. Het eerste onderwys zal echter bepaaldelyk alleen te *Petersburg* gegeven worden. In deze laatstgemelde Schoole zullen, ten dien einde, 3 Hoogleeraren en twee Adjunct Professoren, nevens vier Studenten voor het Professoraat zich bevinden.

In elke School onderhoudt de Kroon 10 leerlingen, nevens nog 50 kweekelingen, uit Zoldaten kinderen, die voor Paardendokters geschikt zyn. Buiten dezen kunnen ook alle zoodanigen, die op eigen kosten de Vee-Artzenykunde willen leeren, aldaar onderwys bekomen, en zoo wel dezen als geenen, kunnen, na een behoorlyk doorgestaan examen, of in zoodanige posten, als door de Regeering staan ingevoerd te worden, geplaatst worden, of verlof krygen, om op zich zelve de Vee-Artzenykunde uitteoefenen.

De Adjunct Hoogleeraar *Knigen* zal, met drie Studenten in de Heelkunde, naar Berlyn gezonden worden, om aldaar het volledig onderwys in de Vee-Artzenykunde te genieten. De eerste echter zal daar slegts 6 maanden, en vervolgens noch andere 6 maanden te Weenen doorbrengen: maar de Studenten zullen 'er 2 jaren blyven. Wyders zullen 'er nog drie Studenten naar

Wenen gezonden worden, die, na het voltrekken hunner studien, over Berlyn herwaarts, gelyk die van Berlyn over Wenen, te rug zullen keeren, ten einde, daardoor, in staat gesteld te worden, om des te beter de inrigtingen, in de beiden Steden, met elkanderen te vergelyken. — Het Collegium Med. zal de beste Werken over de Vee-Artzenykunde in de Russische taal laten overzetten.

By de Schoolen bevinden zich Stallen voor zieke Paarden, Hoornvee, Schapen enz. waar van zulken, die aan arme lieden behooren, voor niet worden opgepast en behandeld, en die van minbehoeftigen tegen betaling van voeder en geneesmiddelen.

Tobolsk. Den 16 January l. l. wierd, alhier, by de Hoofd Volks-School, in tegenwoordigheid des Aardsbisschops van *Siberien*, den Gouverneur Generaal, Gouverneurs en eene talryke vergadering, een openbaar examen gehouden, 't welk door den Direkteur *Lafinow*, met eene redenvoering, geöpend wierd. Ettelyke Scholieren hielden redenvoeringen in de Russische en Tartaarsche taken, en de geheele Actus liep tot algemeen genoegen af, met de uitdeeling van Boekpryzen aan 25 Leerlingen, die de meeste vorderingen gemaakt hadden.

NIEUW-UITGEKOMEN BOEKEN,
AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

Dichtkunde. *Poëzy, uitgegeeven door Mr.* Willem Bilderdyk, in drie Deelen, in Octavo. Te Amsterdam, by *Johannes Allart*, 1803.

(*Vervolg en slot van bladz.* 306.)

Zien wy op het kunstmatige der behandeling, dan is 'er van *Bilderdyk* altoos veel te leren. Zoo zyn, onder anderen, eenigen van zyn gelykenissen, of zeer schrander uitgevonden, of, daar zy naar anderen gevolgd zyn, fraai uitgedrukt. Waar wierd, by voorbeeld, een schoonheid heerlyker, door gelykenissen, opgeluisterd, dan de schoone Dochter van *Reuthamir* by *Ossiaan?*

Haar boezem was als 't schuim dat op de golven kruit;
Haar voorhoofd, als de glans van 's hemels morgenkrieken,
Haar halsomgolvend hair, als 't git der ravenwieken:
Haar ziel was edel, zacht, en ademde enkel deugd.

Eene

Eene andere gelykenis voldeed ons minder. Zy komt voor (I. D. bl. 122.) in een Engelsch Gedicht, aan Koning *Karel* I. toegeschreven, en dat door hem in zyn gevangenis zou zyn opgesteld.

De snoodheid wapent zich met my, met myn vermogen,
Om door myn eigen magt, myn magt ter neêr te slaân.
Ja, in myn eigen naam wordt my myn kroon onttoogen!
Zo breekt men 't diamant door zyn vergruizeld graan.

niet, om dat wy de gelykenis, op zich zelven, tot dit oogmerk, zouden afkeuren, voor zo verre zy het beeld ophelderdert; maar om dat zy ontleend is van zekere kunstbewerking, welke, door middel van diamantpoeder, den diamant zelven doorzaagt en van een scheidt; iets het geen men niet kan vooronderstellen, dat elk lezer genoegzaam bekend is, en dat echter volstrekt vereischt wordt, zal hy anders deze toepassing verstaan. Van nog éene gelykenis, moeten wy gewag maken, die zo naauwkeurig als gelukkig is bewerkt, en, inzonderheid, in de voor- en tegenstelling, met de volmaaktste symmetrie, als men het zo noemen mag, is uitgedrukt.

Gemeen gebloemt' van lage distelstruiken,
Veredeld door een kunstervaren hand,
Moog in den hof met vreemden tooi ontluiken,
Die valsche praal houdt in zyn zaad geen' stand.
Zyn vorm en kleur, eens door de kunst geschonken,
Verloopt, en gaat met elke teelt te niet:
En mogt zyn plant in Floraas gaarden pronken,
Zyn afkomst wordt vóór onkruid uitgewied.

Maar hooge abeel en lommeryke ceder
Vervallen nooit van d'aart van hun geslacht;
Hun laatste spruit geeft nog heur' oirsprong weder,
En is, als hy, des aardryks fierste pracht.
Met de eigen kracht trotseert zy 't onweêr woeden,
En keert den wind op uitgebreide blaân,
En biedt den mensch, by gloed of regenvloeden,
Heur gastvry loof en koele schaduw aan.

Maar indien men nu vraagt, waar toe deze gelykenis dient, wat ze hier moet bewyzen of ophelderen? dan schamen wy het ons byna te zeggen, aan welk een beuzeling al dit kunstschoon is verkwist. De Dichter, namelyk, heeft dit Vers vervaardigd voor eene Adelyke Jongkvrouwe, by het overhandigen van haar wapenzegel, en, ter dier gelegenheid, worden nu alle de hoogwaardige tekens van dien stempel, oneindig boven alle eigene verdiensten verheven.

De dorre krans, met Grootvaêrs bloed bespat,
Heeft schooner glans dan eigen lauwerblad;
En Attalus en Krezus Koningsschat,
Met wat de Taag en Ganges samenvat,
Zwicht voor den gloed van Oudooms gulden sporen.

En al zien wy dan ook eens den luister van Grootvader of Oudoom door den naneef bezwalkt; geen nood! dit moet alles weder te recht komen.

Het echte vuur van welgeboren stammen
Blyv' voor een' wyl in smorend stof bedekt:
Ofschoon zyn licht, zyn luister 't oog niet trekt,
't Vereeuwigt zich, om eenmaal weêr te ontvlammen,
In 't nageslacht op 't glansrykst opgewekt:

Dit is de tekst, waar over de *heerlyke* gelykenis, die wy bybragten commentarieert. Men *leze* die nogmaals, en de deze armzalige toepassing:

Ach! 't is de ziel, die met het bloed der Vaderen
Op 't heilig bed in 't kroost zich overplant:
Die met dat bloed zich uitstort in zyne aderen,
Zyn borst verheft, en in zyne oogen brandt!

Wy durven het oordeel over die Logica, gerustelyk aan den bescheiden lezer overlaten.

Nu nog een enkel woord over de taal en versificatie. Het ergert ons altoos, als mannen, die beiden zo zeer in hunne magt hebben, als onze *Bilderdyk*, zich toegeven in slordigheden, die men in eerste leerlingen zou gispen. Wanneer wy (I. D. bl. 19.) lezen:

Laat andren zich met grootsche tittelen
Het eerbegeerig harte kittelen.

dan is wel *tittelen*, in de plaats van *tytelen*, gekomen, om het rym, zo wel als dat, elders (III. D. bl. 27.) *werdt* gerymd wordt op *hart* en *smart*. Zo zien wy ook (III. D. bl. 34.) *tranen vlieden*, in plaats van *vlieten*, om te rymen op *geschieden*. Even zo lezen wy, dat by ons *alleen vertroosting rest*, in plaats van *overblyft*, om dat er *geprest* vooraf gaat. Ook dat, om die reden, aan de boom een *zucht ontgaat*, in plaats van *ontstygt* (III. D. bl. 41.) Dan krygen wy hier door ook niet alleen een nieuwe woordenfabriek, en dit in de schoone navolging van *Ossiaan*,

Zy scheen als de eerste maan door saamgepakte nevelen,
Wen wolken losse sneeuw het firmament begevelen.

(be-

(*beginselen* zal niet ligt van elk verstaan worden) maar ook, buiten het rym, mogen wy wel toezien of de phraseologie onzer taal geen geweld wordt aangedaan. Zo zegt de Dichter van den brandenden Zomer (I. D. bl. 94.)

Beuk en Pyn en Eik verschroeien
Van zyn sap verteerend gloeien,
En gaan kleur en lommer kwyt.

Kwyt gaan zal men thans niet meer gebruiken voor *verliezen*. Van den zelfden stempel is (I. D. bl. 134.)

Waan niet zo gy u verdedigd,
Dat gy 't krank gemoed bevredigt,
Neen, gy breidt het onheil voort.

voor *gy vergroot het onheil*.

Nog vinden wy hier en daar gebruik gemaakt van vryheden, die wy eerder elk ander, dan de pen of het toezicht van *Bilderdyk* zouden vergeven.

Hoe wenschte ik reeds ontdaan te zyn
Van 't my zo folt'rend leven!

Wie zou, in prose, ooit, in dien zin, *ontdaan* voor *ontslagen* schryven? Het is ook niet naauwkeurig, men is als thans zich zelven niet gelyk wanneer men nu eens (I. D. bl. 89.) van den verliefden *Zefir* spreekt, en dan weder (I. D. bl. 100.)

Dat *Zefier* geen adem heeft.

Tot die vryheden en onnaauwkeurigheden, zouden wy ook rekenen, wanneer men van het enkelvoudige in het meervoudige, en zo, omgekeerd, van het meervoudige in het enkelvoudige spreekt. Zie hier een voorbeeld van het eerste (I. D. bl. 106.)

De adem, die haar borst bezielde,
't Vuur, dat door hare aders krielde,
Zyn gedoofd en uitgebluscht.

Van het tweede (I. D. bl. 108.)

Van den honger opgedreven,
Huilt, dat woud en velden beven,
Wolf en Tyger om zyn aas.

Wolf en *Tyger huilen* toch, maar *huilt* niet. Ook behoort hier toe, misschien, de verkorting of inëensmelting van *m'* voor *men*. Zie (II. D. bl. 5.)

Waar m' al wat heilig is met dartle voeten stoot.

En wat verder:

Waar m' op het vuigste hart een ordensband ziet dragen,

gelyk zulk een verkorting en inëensmelting voor *my*, *allezins* geoorloofd is, en ook door onzen Dichter gebezigd wordt, by voorbeeld, in de Romance Leonore:

Van Willem beroofd, is de waereld me een hel.

Nog eens, wy zouden dit by andere Dichters over het hoofd zien, maar zulke Dichters mogen geen slechte voorbeelden geven.

Met opzicht tot de taalverryking, is *Bilderdyk* gewisselyk de rechte man; doch velen van zyn zamengestelde woorden kunnen ons luttel behagen. *Steenrotshardheid* (III. D. bl. 39.) is misschien nog eenigzins verschoonbaar: *Steigerziek* gezach (I. D. bl. 33.) kan alleen in den zamenhang verstaan worden. *Vreugdeschallen* (I. D. bl. 30.) voor *vreugdeklanken*, zal niet algemeen voldoen. Een maagd met *donkerblaauwende* oogen (I. D. bl. 29.) is onbetwistbaar niet goed. Het werkwoord *blaauwen*, zo als *het gebergte* (by *Vondel* en anderen) *blaauwt*, komt hier, by de oogen, niet te pas. Zo veel te gelukkiger, daar en tegen, is de beschryving van een berceau van bloeijende vruchtboomen, wanneer de Dichter, in *den* fraaijen *Lentemorgen* zich verbeeldt als rustende,

Voor zon en waereld gants verborgen,
In bloesemstrooiend loofverdek.

Dat ook velen dezer Gedichten wel eens naar den grond en hemel zouden rieken, waar ze ontsproten, was ligtelyk te vermoeden, en zouden wy zo euvel niet opvatten. Doch *kinderbed* meer dan eens gebruikt voor *kraambed*, valt wat sterk in 't oog. *Welke*, voor *verwelkte* (III. D. bl. 11.)

Weg dan, *welke* rozenkronen!

kon ligt ontslippen; en misschien is *stokken*, voor *haperen*, *gestuit worden*, gelyk het van Karlon heet, (I. D. bl. 49.)

Zyn boezem flokte in 't spreken. –

misschien, zeggen wy, is dit te verdedigen; doch wy hebben 'er één ontmoet, die alle anderen overtreft, en geen Nederlander zal verstaan (III. D. bl. 134.)

Gelukkig zy, wien 't gunstig lot,
Myn dierbre hartevriend, uw omgang mag *gewaren!*

dit *gewaren*, is wel het echte Germaansche *gewähren* voor *vergunnen.*

Na zo vele dorre aanmerkingen, die sommigen ligt beuzelachtig zullen voorkomen, zouden wy nu gaarne den lezer nog op eenig uitvoerig Gedicht van den Heere *Bilderdyk* vergasten, om te toonen hoe hy ook houding aan een kloek geheel weet te geven; doch hier toe ontbreekt het ons aan ruimte; dat men zich dierhalven vergenoege met een paar kleine Dichtstukjes, die onze gunstige gedachten over dezen geheelen Bundel kunnen staven.

Het eene is betyteld;

ECHTE LIEFDE.

Zangstukken.

Uit verscheiden bron ontsprongen,
Doch vereenigd saamgevloten
Tot een onverdeelbaar vocht,
Vloeien; stroomen, kronklen, zwigten,
Twee rivieren
In gemeenen loop en bocht.

Maar in dit vereenigd vlieten,
Daar zy door 't gebergte schieten,
Deelt een rots heur' stroom in twee;
Zyn ze nu niet afgescheiden?
Neen, geen druppel stort in zee,
Of hy is een deel van beiden,
En voert beider wezen meê.

Laat geweld hunn' loop versteuren;
Laat het bed en oevers scheuren,
Eenmaal wierden zy tot een.
Waar zy de armen henen strekken,
Waar zy trekken,
Lot en wezen blyft gemeen.

Zoo, zoo zyt gy, Echtelingen,
Wie de ware gloed doordringen,
Wie hy ſamenſmelten mocht!
Niets dat u van één kan rukken,
Tot eene enkle ziel gewrocht!
Valt de wereld ook in ſtukken,
Eeuwig blyft gy ſaamverknocht.

Het ander is *op eens kindtjens afſterven*, waar van de hoofddenkbeelden wel niet nieuw zyn, en by onzen *Wellekens Smits* en anderen gevonden worden, doch hier allerbevalligst zyn uitgedrukt.

„ Haalt me een Roosjen, Serafynen,
„ Uit de dorre zandwoestynen
„ Van het ondermaanſche diep!
„ Midden onder 's aardryks doornen,
„ Bloeien 'er nog uitverkoornen,
„ Die ik voor myn' hemel ſchiep.

De Almacht zweeg; een Engel daalde,
Wien de heerlykheid omſtraalde
Van de Godheid, die dit ſprak.
Met de zicht des doods gewapend,
Vond hy 't lieve Roosjen ſlaapend,
En hy ſneed het van den tak.

Waarom valt gy thans aan 't klagen,
Gy, die 't Roosjen hebt gedragen,
Van uw' Roos beroofde Tronk?
Door den Seraf afgeſneden,
En verplant in 't zalig Eden,
Is het nu den Englen pronk.

KUNSTEN.

De Orologiemaker *Strasser*, een zeer voortreffelyk Kunſtenaar, heeft een Mechanisch Orchest uitgevonden en zamengeſteld, waar aan hy 10 jaren gearbeid heeft en dat hy op 60,000 Roebels ſchat. Daar het moeilyk vallen zal tot dezen prys een kooper tot dit buitengewoon kunstwerk te vinden, heeft de Uitvinder het plan gemaakt, om het in eene Lotery van 60.000 van 1 Roebel te laten verſpelen, eene onderneming, die tot nu toe in Petersburg en Moskou zeer goed heeft opgenomen, zo dat reeds de helft der Billetten verkocht

kocht

kocht is. Die Kunstenaar hadt reeds in het jaar [illegible], voor *Catharina* II., een diergelyk werk vervaardigd; zyn nieuw Mechanisch Orchest overtreft niet slechts dat, maar ook zeer verre alle diergelyke Muzyk Automaten. Het geheel stelt de gedaante voor van eenen Tempel, in den Antieken styl. Het ligchaam is van het schoonste Mahognyhout, zo wel van binnen als buiten ryk bewerkt; daar alles, wat tot de Architectuur behoort, als lysten, kantelen, tandwerken, groeven, schagten met bloemwerk, postumenten, en de gezamentlyke kornissingen, zo wel gesneden als gladde, massif in 't vuur verguld zyn. De geheele hoogte bedraagt 10 voeten, de breedte 8 en de diepte even zo veel. Het geheel gebouw, dat in weinige uren uit elkander genomen en in elkander gezet kan worden, is overal op eene onmerkbare wyze met schroeven zamengevoegd. Boven de kroonlyst is, tusschen vier zuilen van Dorische bouworde, een Astronomisch Æquatiehorologie geplaatst, dat acht dagen loopt en de uren slaat. De slinger, die zich tusschen twee spiegelglazen bevindt en zigtbaar is, weegt 120 ponden en is met de compensatie naar *Lepaute* bearbeid. De suspensie is volgens *Berthoud*. Het Mechanisch werk zelfs is geheel van gepolyst koper en staal, behalven de pypen, die ten deele van de daar toe noodige houtsoorten, ten deele van metaal vervaardigd zyn. Alles wat de Werktuigkunde, tot op dezen tyd, voor dit vak nuttig uitgevonden heeft, is hier in de grootste volkomenheid gebruikt; alles is op eene zo ligte behandeling ingericht, dat zelfs de onkundigste, by eene kleine aanwyzing, het geheel bestuur van dit werktuig op zich nemen kan. De Muzyk is in twee Orchesters afgebeeld, die elkander onderstappen, en bestaat uit de volgende stemmen: het eerste Orchest: Viola di Gamba 12 voet; Fluiten [illegible] voet; Fluiten 8 voet; Fluiten 4 voet. Tweede Orchest: Fluiten 8 voet; Vox humana 8 voet; Fugara 8 voet. Zoo ook heeft de Machine zelve twee bewegingswerktuigen, en is daar door, wyl de lange duur van de Muzyk veel wind vordert, des te meer voor alle beschadiging beveiligd. De blaasbalgen zyn zo volkomen toegesteld, dat zy altyd gelyken wind geven, en dat alle trillende beweging onmogelyk is. Het aantal trommels, waar aan de Zoon van den Kunstenaar als ver-

vaar-

vaardiger veel deel heeft, beloopt dertien. Zy zyn maar de volkomenste Partituren der daar op gestelde stukken bearbeid. De volant, die in het binnenste van het werk geplaatst is, kan zonder moeite zo gesteld worden, dat ieder stuk in zyne behoorlyke tydmaat met voegzame snelheid gespeeld word. De voordragt der Muzyk stemt met de natuur van het Orchest, zoo na mogelyk, overeen. Sterkte en zwakte, af- en oploopen van den toon, ook rustingen en capricen, bizonder in Cadenzen, doen dit Kunstproduct, boven alle diergelyken, aanmerklyk uitmunten.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

UITWATERING, IN DE NOORDZEE, BY KATWYK.

By het Wetgevend Ligchaam is dezer dagen, overeenkomstig de voordragt van het Staatsbewind, besloten tot eene *uitwatering*, by *Katwyk aan Zee*, ten einde, langs dien weg, het steeds toenemend al te hoog boezemwater van Delft- en Rhynland, 't welk, door het jaarlyks meer en meer aanslibben van het Ye, zich niet genoeg door de Sparendamsche en Halfwegsche Sluizen kan ontlasten, beter en spoediger te kunnen kwyt raken. Deze zaak was, sedert een geruimen tyd, een onderwerp van Deliberatie by het Hoogheemraadschap van Rhynland; op last van welk Collegie, reeds in 1802, door de Heeren *F. W. Conrad*, *A. Blanken Jz.* en *J. Kros*, een naauwkeurig onderzoek omtrent den voorslag des Heren *A. P. Twent*, nopens zoodanig eene uitwatering, in het begin van dat jaar, door den druk gemeen gemaakt, was gedaan, en vervolgens een simpel Rapport ingeleverd, het welk met de daar toe behoorende Bylagen, Kaarten en Platen, sedert mede in druk verschenen is.

VRY-

Vrywillige Geldnegotiatie van dit jaar 1804.

Aan den Redacteur van de Algemeene Konst- en Letterbode.

Myn Heer!

Met genoegen las ik in uw geacht weekblad de gewigtige Aanmerkingen, omtrent de Vrywillige Geldligting, in dit jaar uitgeschreven. Het zy my, ook geoorloofd eene gunstige zyde van die Geldligting voor de Deelnemers, naar waarheid, voor te dragen. Immers hy, die voor een aandeel geeft *f* 900-:-: 4 prCts. O. I. Comp. en daar by voegt, na verkoop van zyn Lot, (want deze is eene gewillige kans) voor *f* 324-:-: (of mogelyk tot hooger prys), slechts de som van *f* 210-:-: trok aan intressen van die *f* 900-:-: à 4 prCt. . . . . *f* 36- 0-0
Van die Contanten à 5 prCt. ter som van *f* 210-:-: . . . . . . - 10-10-0

Dus . *f* 46-10-0

Daar hy integendeel nu voor zyn aandeel in gem. Negotiatie *f* 1000-:-: à 5½ trekt . . . . - 55- 0-0

Dus een Nieuw Papier en meerdere Intrest . . *f* 8-10-0
Voorheen . . . . - 46-10-0

f 55- 0-0

Het Deelnemen met *f* 1334-:-: 2½ prCts. Obligatien, by Contanten, staat in dezelfde Evenredigheid.

Ik volharde met achting:

Uw bestendige Lezer,

Den 3 Mey 1804. * * * *

Het Engelsch rypaard van wylen den Koning van Pruissen, *Frederik den Grooten*, *Condé* geheten, en dat sedert zyn overlyden in de Dier-Artzenykundige School werd

werd opgepast, is in den nacht tusschen 17 en 18 April l. l. gestorven, in een ouderdom van byna 40 jaren, en dus op een levenstrap dien zelden het paard bereikt. Het had gedurende 16 jaren zynen Meester gediend, zynde in 1770, in Engeland, gekocht. De Koning maakte 'er byzonder veel werk van, uit hoofde van zyn schoone gestalte en goede hoedanigheden, vooral in den kryg, daar zelfs het hevigste kanonvuur niet in staat was het beest te ontrusten. *Frederik* liet het dagelyks voor zyn kamer komen, en voerde het telkens in eigen persoon met Suiker, ook wel, wanneer het in den tyd was, met Meloenen en Vygen. De eenigste zware diensten die *Condé* te verrigten had, bepaalden zich by de Potsdamsche revuen en Herfst-manoeuvres; wordende niet anders buiten dat gebruikt, dan om kleine wandelingen of ritjes te doen.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 8 Mey 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

America 5 prCt.	100 a 100¼
dito 4 prCt.	97½ a 98
dito dito met premie.	105½ a 106
dito geconsolid. by Staphorst a 4½ prCt.	66½ a 67½
Andeelen by Hope & Comp. enz.	102 a 102½
Rusland 5 prCt.	97 a 97½
Zweden 5 prCt.	100¼ a 100¾
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96¾ a 97½
dito Kroon 4 prCt.	95½ a 96
Keizer 5 prCt.	88 a 88½
Keizer 4½ prCt.	79 a 79½
dito 4 prCt.	74½ a 75
Spanje 5 prCt.	97¼ a 95½
dito 4½ losb. van 1804–7.	97 a 92
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	55 a 56
Fransche Rep. Geconsolid. renten	51¼ a 51½

Wisselcours.

Op Londen.	37:0 a 37:5
— Parys.	53½

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.	
Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	38½ a 39
dito a 2½ prCt.	33 a 33½
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	48¾ a 49½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	42¼ a 42½
dito 1801. a 3½ prCt.	47¾ a 48½
dito Domeinen. 4 prCt.	68 a 68½
dito Vrywillig a 5 pCt.	76½ a 76¾
Rescriptien Losb. 1804.	93 a 94
——— na den Vrede.	50¼ a 50½
Holland.	
Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	32 a 33
Dito vrywillig a 5 prCt.	58 a 58½
Zeeland.	
Obligatien a 2½ prCt.	32 a 33
Vriesland.	
Obligatien a 2 prCt.	33 a 34
Agio van de Bank.	4½

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 161; en te *Haarlem* 18, onder welke laatsten 10 beneden de 12 jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Mey	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
2	29. 9¾	56	W. Z. W.	voormidd. helder;
	30. 0	61	Z. W.	verder meest betrokken.
	30. 0	53	N.	
3	30. 0	56	O.	's morgens mistig;
	30. 0	76		verder bewolkt.
	29. 9½	59½	Z. O.	
4	29. 9¾	65	O. Z. O.	bewolkt.
	29. 9¾	82	O. b. N.	
	29. 9¾	67½	Z. O.	
5	29. 9¾	67½	Z. O.	bewolkt.
	30. 0¾	70	N. W.	
	30. 1¾	58		
6	30. 1¾	61	N. W.	helder.
	30. 2¼	70		
	30. 2¼	58		
7	30. 2¼	56	N. W.	's morgens wat regen;
	30. 2¼	61		voormidd. bewolkt;
	30. 2¼	51		verder zware zeevlagen.
8	30. 1¾	51	N.	's morgens dampig;
	30. 1¾	60	N. b. O.	verder betrokken;
	30. 1	55½		's namidd. regenagtig.

BEKENDMAKINGEN.

Ein

Preis *f* 0 : 16 St.

Die deutsche Sprache welche sowohl ihrer litterarische Schätze, als übrigen Vorzüge wegen immer mehr Liebhaber erhält, und allgemeiner verstanden wird, fand schon seit längerer Zeit in Holland starke Aufnahme; um so mehr ist es daher zu verwundern, dass hier bis jetzt noch so wenig zur Erleichterung beym Lernen derselben gethan worden ist. — Einige wenige in *französischer Sprache* geschriebene Hülfsbücher abgerechnet, besitzt man nur 2 Grammairen, und außer diesen beynahe keines zur *Uebung* im Uebersetzen geschickt.

Man hofft daher durch die Ausgabe dieses 2ten Theils des vor einiger Zeit bey demselben Verleger erschienen *Buchstabier- und Lese-Buchs*, (welcher eine Sammlung guter Aufsätze der bekanntesten deutschen Schriftsteller enthält,) diesen bisherigen Mangel einigermaßen abzuhelfen, und manchen Lehrenden und Lernenden den Unterricht dadurch angenehmer zu machen.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 21. *Vrydag den 18 Mey.*

BERIGTEN.

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

HAARLEM. By den Uitgever van dit Blad, den Boekhandelaar *A. Loosjes Pz.*, ziet tegenwoordig het licht een Bericht van Inteekening, op een zeer belangryk Werk, 't welk voorzeker eenig in zyn soort, en de vrucht is van eenen meer dan 30jarigen arbeid des Schryvers, te weten *Eene Natuurlyke Historie van het Rundvee, in Holland, door* J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Med. Doct. en Prælector in de Nat. Hist.* te Leiden. Dit Werk, waar van hier by eene korte schets voorkomt, zal geheel in denzelfden smaak als des Schryvers bekende *Nat. Historie van Holland*, en met eene gelyke letter gedrukt worden, en 10 Deelen in gr. 8°. bestaan, die echter, naar ruwe gissing, niet boven de 130 à 140 bladen Letterdruks zullen opleveren, en dus, het blad tegen 2¼ stv. berekend, buiten de Platen, voor de Inteekenaars, niet meer dan 15 à 16 guldens zullen kosten. Wel is waar, dat de menigte van in plaat te brengen Afbeeldingen, zoo als die allen in de Schets van 't Werk beschreven en opgeteld worden, natuurlykerwyze den prys nog aanmerkelyk zal verhoogen; dan daar deze Afbeeldingen niet alleen volstrekt onontbeerlyk

zyn in een Werk van dezen aard, maar ook, door derzelver fraaiheid en naauwkeurigheid, daar aan geene geringe waarde zullen byzetten; gelyk bevoegde beoordeelaars, die, van tyd tot tyd, de eigenhandige Teekeningen van den Heer *Berkhey* zagen, ons verzekeren; zou het zeker dubbel jammer wezen, dat de uitgave, by gebrek aan een genoegzaam getal van Inteekenaren, uit dezen hoofde moest achterwege, en de Natie daar door verſtoken blyven van een vrucht, op haren eigen grond geteeld, en waar op zy, zoo min als eenige andere Natie, tot nog toe boogen kon.

Niet zonder grond, vertrouwt derhalven de Uitgever, en wy met hem, dat alle leden onzer Vaderlandſche Geleerde Genootſchappen, zoo wel als dezen zelve, alle liefhebbers der Natuurlyke Historie, en van den Vaderlandſchen Veebouw, gelyk mede alle welgeſtelde Land- en Bouwlieden, gaarne het hunne zullen bybrengen, om de onderneming van dit kostbaar Werk mogelyk te maken. Zelfs mag men onder een Staatsbeſtuur als het onze, 't welk reeds zoo vele preuven gaf van deszelfs zucht ter bevordering van Land- en Veebouw, als beiden zulke voorname takken van onzen nog overgebleven Nationalen vlyt en welvaart uitmakende, billykerwyze, zoo geene regtſtreekſche ondersteuning, immers eene zylingſche begunſtiging en medewerking, in dezen, verwachten: welke, welligt, met geen meer vrucht zou kunnen verleend worden, dan door eene aanpryzing van hooger hand, by alle Gemeenten en Gemeente-beſturen, ten platten lande, waar de Veebouw het voorname middel van beſtaan by de Opgezetenen is, om, voor rekening der Gemeente, voor dit Werk te laten inteekenen, ten einde te kunnen ſtrekken, om, by deze en geene voorkomende gevallen, door de Land- en Veebouwers geraadpleegd te worden: vooral, daar de Vee-Artzenykunde, onder ons, in vergelyking met andere volkeren, nog zulke geringe vorderingen ſchynt gemaakt te hebben.

Daar ondertuſſchen de kennis van de Hollandſche taal, waar in het Werk oorſpronkelyk geſchreven is, en ook gedrukt zal worden, zich weinig verder uitſtrekt, dan tot de zoo eng bepaalde grenzen van deze Republiek, en een Stuk van dezen aard, zoo wel eene behoefte voor de Buitenlandſche Veebouwers, als voor die van ons eigen land is, willen wy den Uitgever wel

in

in bedenking geven, of het niet raadzaam zou wezen, om met de Nederduitsche ook te gelyk eene *Fransche* uitgave te bezorgen, ten einde langs dien weg dit nuttig Werk ook onder andere Natien te verspreiden, en dus zoo wel het vertier daar van te vergrooten, als den goeden uitslag der onderneming des te meer te verzekeren.

PROGRAMMA

VAN HET

GENEES- EN HEELKUNDIG GENOOTSCHAP

TE ALKMAAR.

De verschrikkelyke verwoestingen, sedert Eeuwen, door de natuurlyke kinderziekten onder het menschdom aangericht, zyn niet alleen door bevinding, voor een groot gedeelte, bekend; maar een ieder, welke de historiën der Epidemiën inziet, staat verbaast over de menigte slagtoffers, welke door haar vernielende hand zyn ter neder geveld; terwyl een menigte anderen, voor een gedeelte, hunne gezondheid, zintuigen en aangeboorene schoonheid (waar van de meeste huisgezinnen genoegzame kenteekenen opleveren) voor altoos hebben verloren.

In andere landen, als ook binnen deze Republiek, hebben de hooge *Bestuurders*, door het emaneeren van aanmoedigende Wetten, (zie onder anderen ook de Publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, in dato 17 April 1801) getracht deze wreede plaag, door de inenting, te beteugelen; dan, niettegenstaande deze heilzame voorzorg en de bevinding, dat alle, welke deze kunstbewerking ondergingen, van de kinderziekten zyn vry gebleven, heeft men echter, meestal uit verregaande vooroordeelen, deze inenting niet zoo algemeen kunnen maken, als ter bereiking van het groot oogmerk dienstig was, waar door, in weerwil van deze zeer prysbare poogingen en alle andere

 aan-

aangewende moeiten, de besmetting van die ziekten niet werd vermindered.

Daar nu de plicht van ieder Artz vordert, ja gebiedt, om alle vermogens aan te wenden tot afweering van dusdanige vernielende ziekten, en de minvermogende mede in de gelegenheid te stellen, zich even als de meervermogende, of voor een te vroegen dood, of voor een gebrekkig leven, te bewaren, heeft men tot dat einde het tegenwoordig, zoo alomme door de geheele Aardbodem beproeft en bekend, middel, dat der koepokinenting uitgevonden; een middel, het welk met geene de minste gevaren des levens vergezeld gaat; een middel, het geen noch besmetting, noch ziekte van eenig het minste aanbelang, met zich voert; een middel, het geen zelfs niet verhindert, dat moeders hare kinderen, zonder eenige besmetting, kunnen laten zuigen; ja een middel, dat deze pestziekte geheel vernietigt. Iets het geen ontegenspreeklyk niet alleen door geheel Europa reeds met millioenen van proeven is gestaaft geworden, zoodanig, dat deze bewerking in verscheidene landstreeken, op publiek gezag, word daargesteld, maar daar en boven door de grootste en meest kundige Artsen der geheele wereld bevorderd en als een groot geschenk van het Goedertieren Opperwezen beschouwd word.

Het is dan op dien grond, dat de leden van het onlangs binnen deze Stad opgericht Genees- en Heelkundig Genootschap, onder de Zinspreuk: *Ter bevordering der Gezondheid*, op middelen zynde bedagt geworden, om tot wering van deze, met regt, zoo zeer gevreesde ziekte (welke nog weinige weeken geleden in een klein gedeelte dezer Stad, zich wederom met die verwoedheid vertoond heeft, dat in drie huishoudingen zeven kinderen zyn besmet geworden, waar van niet meer dan twee het leven hebben mogen behouden) mede te werken, en ware het mogelyk door dezen weg geheel te vernietigen: waaromme zy hebben goedgevonden, op het voetspoor van onderscheidene plaatsen in deze Republiek, handen aan het werk te slaan, en hun genomen besluit desaangaande, ter kennisse te brengen van Alkmaars Ingezetenen en anderen, welken daar van gebruik zouden gelieven te maken.

De bedoeling van dit Gezelschap zynde, ter bevorde-

dering der gezondheid werkzaam te wezen, en den minvermogenden (wien het behoud en welzyn hunner kinderen even dierbaar als den vermogenden is, en welke echter, zoo wel hier als op andere plaatsen, uit gebrek aan tydelyke vermogens, blyven uitgesloten) mede in de gelegenheid te stellen, om van deze zoo heilzame kunstbewerking te kunnen gebruik maken: zoo is het, dat het gezegde Genootschap, bestaande uit de Stads Doctoren J. VAN DER HORST en P. D. SONNEVILLE, den Lector in de Ontleed-, Heel- en Verloskunde J. VAN DAM, de twee Stads Chirurgyns J. M. BREHL en J. HANOÜ, benevens den Secretaris J. LÜSINK, zich by deze aanbieden, om alle de minvermogende en hunne kinderen, om niet, met de koepokstof inteënten, en daar mede een begin te maken op Vrydag aanstaande, den 11 Mey, en zoo vervolgens op ieder Vrydag en Dingsdag, des namiddags ten 4 uren, in de gewoone Vergaderplaats, in het Gasthuis alhier, hun door Regenten van gemelde huis daar voor afgestaan, als wanneer telkens een voldoend getal leden zich aldaar zullen bevinden, om die kunstbewerking uitteoefenen, die vervolgens zullen zorgen, dat alles, wat in den loop der koepokken plaats heeft, behoorlyk naargekomen en verricht word, om, wanneer 'er iets buitengewoons mogt voorkomen, daar van aanteekening te houden, ten einde deswegens, zulks noodig geoordeeld wordende, gebruik te kunnen maken; wordende een ieder verzogt, welke van deze eenvoudige inenting zich zal willen bedienen, alvorens aan een der bovengenoemde leden van het Genootschap zich aantemelden.

Het meergenoemd Instituut vertrouwt, dat het aanbod by dezen gedaan, door behoeftige Ingezetenen zal aangemerkt worden als een wezentlyken dienst die aan hun geschied, en verwagt dus wederkeerig, dat zy van deze eenvoudige en onschadelyke kunstbewerking zullen gebruik maken; terwyl het Gezelschap zich durft vleijen, dat, daar alleen het doelwit is een menigte nuttige leden der Maatschappy, zonder eenig het minst gevaar, te behouden, deze belanglooze pogingen, tot nut der minvermogende Stadgenooten daargesteld, niet alleen de goedkeuring van alle menschenvrienden zal wegdragen, maar dat een ieder, die, onverschillig in welke betrekking, eenen meerderen of minderen invloed

op de minvermogende uitoefent, deze welmeenende daad zal helpen ondersteunen.

Aldus besloten den 27 April 1804.

P. DE SONNEVILLE, *President.*
J. LUSINK, *Secretaris.*

KUNSTEN EN KUNSTVERZAMELINGEN.

MUSEUM NAPOLEON.

Eene Kritische Kunstbeschouwing.

(*Vervolg van bladz.* 285.)

2. *Ganery van Antiken, Standbeelden, Busten en Basreliefs.*

By het inkomen in deze Ganery, ondervond ik, schoon slechts flaauw, eene soortgelyke gewaarwording, als ik gewoonlyk gevoele, wanneer ik onder eenen helderen Sterrenhemel sta. Met eenen eerbied, die ontroering verwekt, bevindt men zich onder derdehalfhonderd heerlyke Gedenkstukken der Griekfche en Romeinsche Oudheid. Hier is een Zaal aan Keizeren gewyd, dáár aan *vermaarde mannen*, deze aan *Lacoon*, geene aan *Apol*, een derde aan de *Zanggodinnen*.

Ik wil rond wandelen en vertellen. Daar staat eene uitmuntende *Diana*, uit Parisch marmer, die reeds sedert den tyd van Hendrik IV. in Frankryk, en voorheen het grootste kunststuk was, 't welk dat Ryk bezat. Zy schynt vergramd, en grypt naar een pyl, om een Rhee te beschermen, dat onder haar Boog vlugt. Men wendt voor, familie gelykenis tusschen haar en haren broeder, den *Apol van Belvedere*, te kunnen bespeuren. — Ik ga voort naar het Standbeeld van *Juliaan den Afvalligen*, en vertoef daar by langer, dan by *Diaan*, om niet door kenners te worden uitgelagchen. Deze maakt slegts myne verbeeldingskracht gaande, geene houdt myn geest bezig. — De gelykheid

van

van den kop, vergeleken met die men op Medailles ziet, zou zeer groot zyn. Des te beter! Ik ben in myn schik, dat *Juliaan* 'er zoo uitgezien heeft. Men gelooft, dat Parys, nog by het leven des Keizers, dit Standbeeld in Griekenland heeft laten maken, om het ter eere opterigten van eenen Held, die Parys beminde, het purper binnen hare muren aannam, haar verfraaide, tot een Hoofdstad verhief, en den grond voor hare aanstaande grootheid legde. Het beeld lag een geruimen tyd in een vergeten hoek van een Beeldhouwers winkel, toen de Regeering het voor het Museum kocht. — Ik loop voorby dezen zoo trotschen als gruwzamen *Nero*, die zich hier als zegevierder in de Grieksche Spelen liet afbeelden; een eer, waar op hy, gelyk men weet, meer gesteld was, dan op die van den Scepter. Ook de kop is gelykend; maar de kunstenaar heeft hem gevleid, en de gemeene trekken veredeld. —— Ja deze kolossale *Melpomene*, niet minder dan 12 voeten hoog, lokt wel voornamelyk het oog tot zich door hare grootte, en is zeker, wat den *omtrek* betreft, het merkwaardigste overblyfsel der Oudheid. Oorspronkelyk versierde zy, met hare 8 dergelyke zusters, den Schouwburg van Pompejus. —— Een keurig bewaarde *Sarcophaag* laat zich met genoegen beschouwen, wegens hare kunstige Basreliefs: van voren de Negen Zanggodinnen, ter zyde *Calliope* met *Homerus*, en *Erato* met *Socrates*, in gesprek staande. —— Een slapende *Faun* was my daarom te merkwaardiger, daar dezelve op een der Lusthuizen van den *goeden Aurelius* werd opgedolven, die 'er zich welligt dikwyls aan verlustigd heeft. Bovendien bezit dit stuk eene hooge kunstwaarde, vermits men op vry goede gronden vermoedt, dat het een copy in marmer is van het brons van *Praxiteles*, 't welk in Griekenland zoo algemeen vermaard was.

Ariadne, sluimerende op de *rots van Naxos*, zal wel op elk niet zoo veel indruk maken, als ik daar by ondervond: naardemaal dit het zelfde Standbeeld is, dat onder den naam van *Cleopatra* bekend staat (eene dwaling, waar toe een armband, in de gedaante van eene slang, aanleiding gegeven heeft), het zelfde, waar van een voortreffelyke copy op het bordes van den trap in het Michailofsche Paleis stond; het zelfde, waar voor ik *Paul* I. twaalf uren voor zyn dood, voor de laatstemaal zag en sprak.

Gaarne beken ik, dat de inhoud der Zaal van vermaarde mannen, voor my van ongelyk meer belang geweest is, dan de Standbeelden van alle Goden en Godessen. Hier vindt men *Seno*, het hoofd der Stoicynen, en *Demosthenes*, den Prins der Redenaren. De laatste is in eene zittende gestalte, doorbladert een boek, en schynt in diep gepeins te wezen. Men kent hem terstond aan de sterk binnenwaarts omgebogen bovenlip, waar uit waarschynlyk het natuurlyk gebrek ontstond, 't welk hem belemmerde in duidelyk te spreken. Hier staat *Trajaan*, niet als Keizer; maar als Wysgeer: daar *Sextus*, wiens gedachtenis, als Oom van *Plutarchus*, en noch meer als Leermeester van den braven *Marcus Aurelius*, ons zeer dierbaar blyft. Ginds *Phocion*, de bescheidenste van alle Helden, ook hier zonder eenigen opschik; daar *Menander*, de *Prins van het nieuwe Blyspel* (gelyk hem de Grieken noemen). Hy zit en schynt te slapen. ô Waarom heeft de tyd niet zoo wel zyne Schriften, als dit Marmer, verschoond! Tegenwoordig waren zy ons meer welkom, dan ooit; want uit alles, wat men 'er van weet, blykt, dat onze hedendaagsche Grieksche mannetjes, waarschynlyk, daar door in de uitterste verlegenheid zouden geraken, om den armen Grieken alle smaak te ontzeggen. — In gelyke houding met *Menander* ziet men hier ook den Schouwspel-Dichter *Posidippos*, een beeld van groote, eenvoudige, waarheid. Deze *Hermès* verbeelt een jongen Losbol, die zyn gezondheid verzwiert en geene een man, die de kunst leerde, om haar weder te herstellen. *Alcibiades* en *Hippocrates*. Ongaarne ruk ik my hier van los en ga verder.

Wat kan bevalliger zyn dan die schoone maagdelyke gedaante, welke men *Ceres* noemt, om dat het een *Lapper* belieft heeft, haar een korenair in de hand te stoppen. Waarschynlyk hield zy, voorheen, een boek, en wierd, als de Muse *Clio*, geëerd. Eene overheerlyke *Urania*, is waardig naast haar te staan. — Eene Romeinsche *Matrone*, waar van de kop een portrait is, boezemt eerbied in. Zy wierd by Tripoli gevonden, en is niet alleen zeer wel bewaard, maar ook een van de beste werken van smaak der aloudheid. — De zoogenaamde Zwaardvegter (eigentlyk wel een zieltogend krygsman, of barbaar, welligt een Duitscher of Gallier) is, door duizend copyen en nabootzingen, ge-

noeg bekend. Hy behoort onder die kunststukken, welken by my geene waarde hebben. Het zelfde zal ik ook maar schielyk van den beroemden *Torso* zeggen, en daar mede myn geweten van een zwaren schuld ontlasten.

Allerliefst is de *Faun, met de metalen vlekken:* zyn vrolyk lagchen is besmettelyk, en zyn onschuld zoo sprekend. De eene wang en schouder geeft een metalen weerschyn van zich af, waar van de naam ontleend is. —— Even beminnelyk is eene jonge Romeinsche Dochter, met een hoofdçieraad, gelyk men in de beste tyden van het Romeinsche ryk gewoon was te dragen. De kop is een portrait. Gelukkig de Vader of Echtgenoot, die deze reine onschuld bezat. Mogelyk was dit Standbeeld een *ex voto* aan een Tempel gewyd, of versierde het vaderlyk huis.

Het is toch zonderling, dat men, schoon zich niet geschapen voelende om aantegapen en natepraten, evenwel eenigermate huiverig blyft, om zich openlyk tegen het gemeen gevoelen te verklaren. Zoo gaat het my al weder met de *Venus de Medicis* en den *Laocoon*. Wat kan ik het evenwel helpen, dat my deze *Venus* voorkomt als een vry aardig kameniertje, welke door den jongen heer van het huis in *profond negligé* verrascht wordt, en die niet zeer ernstig zyne wellustige blikken poogt te ontwyken! —— De kunstenaar, die deze *Venus* schiep, zou *Cleomenes* geheten hebben, en in het vervaardigen van schoone vrouwenbeelden zeer gelukkig geweest zyn: zelfs zoo verre, dat, volgens het verhaal van *Plinius*, een Romeinsche Ridder eens doodelyk verliefd geworden was, op een zyner Standbeelden. —— Wyders wat kan ik 'er tegen doen, dat deze *Laocoon* eene aandoening by my verwekt, als de Menschenvreter te *Berka*, by Weimar, toen ik hem in myne Jeugd zag radbraken? —— Kunst, hooge kunst! — ik heb allen eerbied voor de kunst; maar, daar ik hier niet kwam, om in de Ontleedkunde te studeren, ga ik het stuk voorby, zonder echter iemand in zyn geloof te willen doen wankelen. Men late my ook slechts het myne, 't welk onveranderlyk daar in bestaat, dat de *schoone kunsten* ook *schoone voorwerpen* moeten behandelen, en dat, even min als de voorstelling van *Gerstenberg's voortreffelyke Urgolino*, op het tooneel, kan behagen, de *Laocoon* met zyne afschuwelyke slangen zulks

vermag. —— Om myne verbeelding van hem losterukken, blyve ik voor het Standbeeld van dezen schoonen Jongeling staan, dien men *Paris* heet, vermits hem de lapper een Appel in de hand gestopt heeft, doch die eigenlyk een Priester van den God Mithra verbeeldt, wiens geheimnissen in grotten gevierd wierden. Ook delfde men hem op uit een hol aan den Tyberstroom. — De Drapery van zyn gewaad is ongemeen vol smaak. — Doch voorzeker kan hy op verre na in volkomenheid niet halen by dien overheerlyken Jongeling, die men zeer lang voor een *Antinous*, vervolgens voor een *Theseus*, toen voor een baardelozen *Herkules*, toen weder voor een *Meleager* hield, en nu eindelyk vry eenparig voor een *Merkuur* houdt. Hy zy en heete, wie en hoe hy wil, maar hy is en blyft een der aanzienlykste kunststukken in de ryke verzameling. De Harmonie tusschen alle zyne deelen is zoo schoon, dat *Poussin* eenmaal van hem de evenredigheden der menschen-gedaante ontleende. —— De schoone *Leucothea*, de voedster van *Bacchus*, met dezen haren zuigeling op den arm, was wel waardig om door *Winkelmann* vereeuwigd te worden. Deze groep is een der *oudste* nog aanwezige Grieksche kunststukken. Ô Hoe vriendelyk ziet zy op het kind neêr! Geen moeder kon haar daar in overtreffen. — Maar stil! ik sta voor den *Apollo van Belvedere!* en voor *ditmaal* kniele ik gewillig neder, en vereenig myn staren, myne opgetogenheid met die van kenners en niet kenners. Ja, deze snelle voet heeft de slang *Python* ingehaald: reeds vloog de doodelyke pyl van de boog: elk lid getuigt nog van de inspanning; het misnoegen is op zyne lippen, maar tevens het vertrouwen op de zegenpraal en het genoegen van *Delphi* van dit monster verlost te hebben, in zyne oogen te lezen. De losse lokken zwieren hem om den hals, of kruipen onder den godenband door. Om de regter schouder hangt de pylkoker aan een band, ryke schoeisels versieren zyn voet. De afgeschoven chlamys ontbloot elk deel van zyne goddelyke gestalte. Eeuwige Jeugd, Adel, rapheid, kracht en fraaiheid, maken de deelen uit, waar mede hy zamengesteld is. —— Jammer is het, dat dit beeld zoodanig geplaatst is, dat men het van alle zyden niet naauwkeurig kan beschouwen. De nieuwe inscriptie op het zelve is genoeg bekend.

Ik zou thans liefst geen enkel woord meer zeggen: want,

want, als de Zon eenmaal aan den hemel prykt, verdwynen alle Sterren. Het zou echter ondankbaar wezen, geheel stil te zwygen van de heerlyke Zanggodinnen, die eene afzonderlyke Zaal versieren, vooral van de aanminnige *Thalia*, met de Eppenkroon en de Tambourin, beiden op hare afkomst van *Bacchus* duidende; met het grappig Gryns en eindelyk met de Herdersfluit, als zynde ook de Muse der Herderszangen. —— Vlak naast haar staat een Hermes van *Socrates*, die haar scherts niet verachtte, nevens een Borstbeeld van *Virgilius*, die zoo veel met haar ophad. —— Niet verre van daar vertoont zich een zittende *Euripides*, van des te grooter waarde, uit hoofde van het Byschrift op de Plint, vervattende niet alleen den naam van dezen grooten Tooneel-Dichter, maar ook een lyst zyner werken.

Onder de veelvuldige Borstbeelden dezer Ganery, noeme ik, als by uitstek fraai, of althans door het contrasterend geplaatste zeer belangryk: de kolossale Buste van Keizer *Hadriaan*, en die van *Nero*, deze, op eene belagchelyke wyze, met een *Heiligschynsel* gehuld, gelyk hy zich by zyn leven reeds, in dien tooi, op muntpenningen liet slaan. Het Borstbeeld van *Commodus*, dat maar zelden in marmer gevonden wordt; die van *Galba*, en de ongemeen gelykende van *Julia Mammea*, die eerzuchtige moeder van *Alexander Severus* enz. Men mag ook de oude fraaie *Badstoel* van *Rosso antico* niet voorbygaan, vooral wanneer men zich, meesmuilend, errinnert, dat deze, in de middeleeuw, tot een Pausselyken troon diende, en eerst, door *Pius* VI. aan de ongewyde Oudheid te rug gegeven is. —— Ook het kolossale Standbeeld van een Egyptischen Afgod, verdient opmerking, deels wegens de stoffe (zynde Albast), deels wegens deszelfs hoogen ouderdom, als hebbende waarschynlyk gestaan in een Tempel van *Horus*. —— Zo men nu, noch, onder de *Basreliefs*, bewonderd heeft den *Antinous*, den *jagenden Boschgod* en het allerliefste *Kind met de Zwaan*, dan heeft men alles gezien, wat ten minste myne aandacht byzonder tot zich getrokken heeft. De *Pallas van Velletri* was, gedurende myn vertoef in Parys, nog niet aangekomen.

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

OUDHEIDKUNDE. G. VAN HASSELT's *Arnhemsche Oudheden*. I. Deel. Te Arnhem, by *J. H. Moeleman Junior*, 1803.

De onderzoeklievende beminnaar van zyn Vaderland moet natuurlyk groot belang ſtellen in de kennis van de zeden, gewoonten en inſtellingen, zoo burgerlyke als godsdienſtige, by zyne Voorouders aangenomen. Van het uiterſte gewigt ook is die kennis tot regt verſtand der geſchiedenisſen van vroegere tyden. Hoewel door den yver van kundige mannen, ter opſporing en gemeenmaking van oorſpronkelyke Gedenkſtukken der Oudheid, de gezegde kennis reeds aanmerkelyk werd uitgebreid, zyn 'er nogthans in de byzondere Steden en Gewesten nog zeer vele hoogstmerkwaardige ſtukken voorhanden, welker uitgave tot het zelfde einde zeer veel kan toebrengen. Niet aangenaam intusſchen is de taak, om een zo menigte verſchimmelde en half verſletene, veelal niet dan met moeite leesbare papieren te doorzoeken, om daar uit het belangrykſte ter kennis van het algemeen te brengen; en hy, die zich dezen verdrietigen arbeid getroost, heeft voorzeker eene dubbele aanſpraak op de erkentelykheid zyner landgenooten. Wy twyfelen des niet, of de verdienſtelyke uitgever der aangekondigde *Arnhemſche Oudheden*, door vroegere Oudheidkundige Schriften met roem bekend, zal ook door dit werk by alle Vaderland- en Oudheidminnaars grooten dank behalen. Het zelve behelst eene aanzienlyke verzameling van oude Keuren, Brieven van onderſcheidenen aard, Handelingen der Regering, Vonnisſen van Schepenen en meer dergelyke ſtukken, naar de oorſpronkelyke papieren naauwkeurig afgeſchreven. Alle ſtukken, in deze verzameling, zyn zeker niet van het zelfde belang; de meeste nogthans zyn meer of minder dienſtig tot opheldering van reeds bekende, of tot openbaring van geheel onbekende byzonderheden, en niet alleen voor de kennis der Vaderlandſche Oudheden, maar ook voor die van de Taal onzer Voorouderen belangryk. De Heer VAN HASSELT heeft verkozen de ſtukken, door eene menigte van kleine Hoofddeelen, meest allen over een byzonder onderwerp handelende, te verſpreiden, en dus meer bouwſtoffen, dan wel aaneengeſchakelde Verhandelingen over het een of ander onderwerp geleverd. Deze trant heeft zyne voor- en nadeelen; wy voor ons echter hadden hier en daar eene meer geregelde en uitvoerige Verhandeling van eenig onderwerp gewenscht, en gelooven, dat de lezing hier door meer onderhoudend en belangryk zou geworden zyn. Ook hadden ſommige ſtukken, onzes achtens, vooral voor lezers, die in de

oude taal minder bedreven zyn, eenige meerdere opheldering-gen vereischt. Wy willen echter hier door de waarde van den arbeid des Heeren VAN HASSELT geenszins verkleinen, die voorzeker door dit eerste Deel zyner *Arnhemsche Oudheden*, den beminnaren der Vaderlandsche Oudheidkunde aanvankelyk een' grooten dienst bewezen heeft, en, naar wy hopen, door de voortzetting van dit werk nog verder bewyzen zal. Een werk van dezen aard is niet wel voor een uittreksel vatbaar; om echter onzen lezeren deszelfs inhoud eenigermate bekend te maken, zullen wy hier eenige opschriften der onderscheidene Hoofdstukken, waar in het zelve verdeeld is, en welke niet minder dan 70 in getal zyn, afschryven. Dezelve luiden: *Huwlyks voorwaarden.* — *Consent tot trouwen.* — *Trouwen.* — *Keuren omtrent trouwen en bruiloft houden* — *Begraven.* — *Doodkleed.* — *Doopvonte.* — *H. Arnold en de Hertoginne en het jonge heerschap te gast.* — *Wyn.* — *Godswyn.* — *H. Arnolds reis ten H. grave.* — *Aflaat.* — *Vryplaatzen.* — *Overspel.* — *Maaltyd aan den Stadhouder.* — *School.* — *Sint Clara.* — *Dobbelen en Spelen.* — *Groentens.* — *Zweerddansers.* — Dit weinige zal, vertrouwen wy, genoeg zyn, om onze lezers den onderscheidenen inhoud van dit werk eenigzins te doen kennen, en over deszelfs belangrykheid te doen oordeelen. Wy zien de voortzetting van het zelve met verlangen te gemoet, en wenschen den verdienstelyken Uitgever ten dien einde de noodige gezondheid, lust en krachten toe.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

EGYPTISCHE EIJERBROEIJERY.

Onder alle uitvindingen en ontdekkingen is 'er, ontwyfelbaar, geen, die zoo nuttig en belangryk is dan die, welke tevens tot een aangenaam, voedend en versterkend levensmiddel voor het menschdom verstrekt. Dat ook onze landgenooten, in dit geval, voor geen vreemdelingen in vinding hebben te wyken, zal het volgend verslag te kennen geven.

Ik had, vóór een' geruimen tyd, den Heer *E. Brouwer*, een' myner bekenden, woonachtig in de Plantagie, binnen deze Stad, van de wyze, waar op de Egyptenaren derzelver Eijerbroeijeryën, fabrieksgewyze, inrich-

richten, hooren spreken; als waar in zy eenige duizend kiekens op éénen keer kunnen uitbroeden; gemelde Heer had my menigmaal gesproken van zyn oogmerk, om zoodanig iets in onze Stad tot zynent te willen beproeven: hy ontveinsde zich de zwarigheden deswegens niet, en menigvuldige hinderpalen vertraagden, in den aanvang, zyne heilzame onderneming; dan hoe aangenaam wierd ik verrascht, toen die Heer my, eenige dagen geleden, tot zynent onthaalde, op het treffend schouwspel van ruim honderd zoodanig door kunst uitgebroeide kiekens, die allen, tierig, sterk en gezond, met gretigheid derzelver voedsel gebruikten, terwyl een grooter aantal eijeren noch in de netgevormde ovens lag, gereed om dagelyks achtereenvolgende uit te komen. Alle hinderpalen waren overschreden, alle zwarigheden overwonnen; de fabriek was tot stand gebragt. Men gevoelt dat voorál de opkweeking van dat ouderloos gedierte, tot zynen vollen wasdom toe, het gewigtigste en zorgelykste gedeelte der behandeling uitmaakt; de gezegde Heer is, tot dus verre, in die opvoeding zeer gelukkig geslaagd.

Ik bewonderde het vernuft, de vinding, den yver en het geduld van dien man, die, in vroeger tyd, zich tot den koophandel bepälende, en door dien zelfden handel ongelukkig geworden, zich, door middel zyner industrie, ondersteund door het vermogen eener tederlievende Schoonzuster, poogt te herstellen, en, met in achtneming van het algemeen belang, zynen staat tracht te verbeteren: waarlyk een pryslyk oogmerk, het welk den byval zyner landgenooten overwaardig is! De fabrieken, van allerhanden aart, zyn niet dan te veel vervallen in ons land, en de naaryver der ingezetenen is niet dan te veel door de rampen des oorlogs uitgebluscht. Hy, die, in welk vak ook, eenige uitvinding ten nutte van het algemeen aanwend, is des te méér lofwaardig, en verdient zoo wel de aanmoediging van byzondere persoonen, als van het bestuur zelven, te erlangen.

Sedert een aantal jaren zyn, in ons land, de Hoenders tot een' zeer hoogen prys gestegen, het welk dezelven voor den middenstand, en althans voor den schamelen ingezetenen, byna onverkrygbaar heeft gemaakt; ondertusschen is het bekend van welk nut, van welke verkwikking, een jong Hoen voor eenen kranken is, dien men het zelve, om den hoogen prys, veelál thans

moet onthouden: door de inrichting van gemelden Heer zal men dat gedierte, binnen weinig tyd, overvloediger, en dus veel goedkooper, kunnen bekomen; zynde hy in staat verscheiden duizend eijeren te gelyk uit te laten broeden, en zynde hy gezind zyne fabriek in het groot te behandelen, en ook andere soorten van pluimgedierte aldaar voort te kweeken, indien hy slechts van de begunstiging der liefhebberen zich verzekerd houden mag.

Ziet daar, Landgenooten! u eene inrichting medegedeeld, van welke de nuttigheid u genoeg in het oog zal vallen, en welke eerlang openlyk voor het algemeen te beschouwen zal zyn. Dus komt de kunst de natuur te gemoet, en vermeerdert derzelver rykdom, door hare voortbrengselen te vermeerderen; dus komt het vindingryk vernuft, ondersteund door een taai geduld, alle hinderpalen te boven.

Amsteldam, Mey 1804. A. L. B.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 15 Mey 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt.	100 a 100¼
dito 4 prCt.	97¾ a 98
dito dito met premie.	105½ a 106
dito geconsolid. by Staphorst a 4½ prCt.	65¾ a 66¾
Andeelen by Hope & Comp. enz.	102¾ a 103
Rusland 5 prCt.	96¾ a 97¾
Zweden 5 prCt.	100¾ a 100¾
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 96
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	97¾ a 98¾
dito Kroon 4 prCt.	95¾ a 96
Keizer 5 prCt.	88 a 88¾
Keizer 4½ prCt.	79 a 79¾
dito 4 prCt.	74¾ a 75
Spanje 5 prCt.	97¾ a 95¾
dito 4½ loeb. van 1804–7.	96 a 92
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	55 a 56
Fransche Rep. Geconsolid. renten	54¾ a 54¾

WISSELKOURS.

Op Londen.	36:11 a 37:2
— Parys.	53¾

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	39 a 39¾
dito a 2½ prCt.	33 a 33¾
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	49¾ a 50
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	42¾ a 43
dito 1800 a 3½ prCt.	48¾ a 48¾
dito Domeinen. 4 prCt.	68¾ a 69
dito Vrywillig a 5 pCt.	76¾ a 76¾
Rescriptien Losb. 1804.	93 a 94
——— ——— na den Vrede.	90¾ a 91¾

Holland.

Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	58 a 58
Dito vrywillig a 5 prCt.	58¾ a 59

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt.	38 a 39

Vriesland.

Obligatien a 2 prCt.	33 a 34
Agio van de Bank.	4

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 114; en te *Haarlem* 16, onder welke laatsten 7 beneden de 12 Jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Mey	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
9	30. 0½	64	N. W.	voormidd. betrokken; verder bewolkt.
	29. 9½	58	——	
	29. 0½	48	Z. W.	
10	29. 8½	53	W.	harde wind; 's morgens regen; verder bewolkt; 's avonds wat buiig.
	29. 8½	58	W. b. N.	
	29 [illegible]	48	Z. W.	
11	29. 8	50	N. W.	harde wind; voormidd. betrokken; verder wolken.
	29. 9	53	——	
	29. 9	44	——	
12	29. 9	45	N. W.	zeer harde wind; meest betrokken.
	29. 9½	48	——	
	29. 9½	46	W. N. W.	
13	29. 9½	46	N. W.	harde wind; bewolkt.
	29. 9½	52	——	
	30. 0½	40	——	
14	30. 0½	51	N. W.	bewolkt.
	30. 1	63	O.	
	30. 1½	48	——	
15	30. 1½	53	O. Z. O.	bewolkt.
	30. 1½	67	——	
	30. 1	55½	——	

BEKENDMAKINGEN.

*** In den Boekwinkel van A. LOOSJES Pz. zyn onder anderen te bekomen de volgende nieuw uitgekomen Boeken, enz.

Nederduitsche.

De Minnaar van zich zelven, Blysp. 8°. . . . f 0 - 8 - 0
Zander (*C. P.*) Redevoering op den Bededag, gr. 8°. . . - 0 - 6 - 0
Spaan Inl. tot de Hist. v. Gelderland, gr. 8°. 3de Dl. . - 3 - 0 - 0
Piper (*J. H.*) Over den Regel van Driën &c. 8°. . . - 0 - 4 - 0
Tafel van Additio met de Verklaring, 8°. . . . - 0 - 3 - 0

Hoogduitsche.

Meyer (*L. H.*) Neue Deutsche Chrestomathie, 12°. . . - 0 - 16 - 0

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 22. Vrydag den 25 Mey.

BERIGTEN.

ITALIEN.

Het zevende Stukje van het Tydschrift *Italien*, levert, onder anderen, eenige berigten nopens den tegenwoordigen staat der Letterkunde en des Boekhandels in deze Gewesten, waar van het zakelyke hier op neêr komt.

„ Ettelyke binnen kort in het licht verscheenen Journalen leveren onbedrieglyke blyken op, dat de Letterkunde, by de Italianers, op nieuw begint te herleven. Ook wordt de Boekhandel, thans, door de poogingen van deze en geene, voornamelyk Florentynsche, Boekverkoopers, niet weinig opgebeurd. De Boekhandelaars *Landi* en *Molini*, te Florenzen, nevens de Abt *Rosini*. (Uitgever van de *Dante*, *Petrarcha*, *Ariosto* en *Tasso*), federt kort Lector te Pisa, zyn met elkanderen overeengekomen, om een Centraal Magazyn van Italiaansche Werken aanteleggen. De Toskaansche regeering heeft reeds hare bescherming en ondersteuning aan die onderneming toegezegd."

De Geleerde Don MICHELI CALCAGNI is thans bezig met het schryven van een paar Werken over de Penningkunde van Sicilien, waar van de tytels zyn:

1. *La Galleria numismatica degli antichi Rei Tiranni della Sicilia.*

2. *Viaggio numismatica per la Sicilia e per le Isole d'intorno.*

De beiden Werken zullen de beschryving bevatten van verscheidene, tot nog toe onbekende, Penningen.

GROOT BRITANNIEN.

LONDEN. De Direkteurs van het Britsche Museum, alhier, hebben Dr. *Combe's* Verzameling van oude Engelsche Bybels gekocht, welke de eenige volledige in geheel Engeland is.

Hier is ook thans eene Stereotypische Drukkery, toebehoorende aan zekeren *Wilson*, in Dukestreet, aan den gang.

FRANSCHE REPUBLIEK.

PARIS. In de openbare vergadering van het *Philotechnisch Genootschap*, den 17 Maart l.l. alhier gehouden, en door *Cavallée* met een Verslag der werkzaamheden van de leden, in het laatste vierendeel jaars, geopend, wierden ettelyke Dichtstukken en vervolgens Verhandelingen voorgelezen; een van welke, over *de kleedy der Grieksche Vrouwen*, door den Heer *Amaury Duval* was ingeleverd, en waar in de Schryver betoogt, dat de tegenwoordige dragt der Fransche Vrouwen juist die kleedy van de Hoeren was of ook wel misschien van de Meisjes, van welke men zich by openbare plegtigheden bediende; maar dat die der Huismoeders en deftige Vrouwen geheel anders was; wyl deze zich nooit met naakte borsten en armen in het openbaar vertoonden.

LEVENS-BERIGT

VAN

DEN RIDDER, DON

JOSEPH NICOLAS D'AZARA,

ARRAGONIER, SPAANSCH GEZANT TE PARYS,

EN

ALDAAR OVERLEDEN.

Don JOSEPH NICOLAS D'AZARA werd, in 1731, te Barbunales, digt by Balbastro, in Arragon, geboren. Hy begon zyne studiën op de Universiteit van Huesca en vervolgde dezelve op die van Salamanca, met zulk een luister, dat hy de aandacht van Don *Ricardo Wall*, Minister van *Ferdinand* VI., die toen in groot aanzien was, tot zich trok. Deze Minister gaf Don *Nicolas* (zoo noemde men hem langen tyd) in keus eene plaats in de Regeering, by het Leger, of in het Departement der Buitenlandsche Zaken. Don *Nicolas* verkoos het laatste, en werd, in 1765, tot Agent by den Heiligen Stoel benoemd. En op dien tyd opende zich voor hem eene loopbaan, die aanhoudend in gewigt aanwies en welke wy zullen beschouwen 1°. ten opzichte van de Kunsten en Wetenschappen; 2°. van de Staatkunde en 3°. in zyn levenswyze en zyne byzondere betrekkingen.

§. I.

De smaak voor Wetenschappen en Kunsten openbaarde zich by den Ridder *d'Azara* reeds in zyne jeugd. Allen, die zich met de Gedenkteekenen der Oudheid gemeen gemaakt hebben, dragen kennis van het borstbeeld van den vergoden *Claudius*, gehuld met eene glinsterende kroon en rustende op een Arend, die zich bo-

ven een stapel Engelsche en Duitsche wapenen verheft. Dit borstbeeld, het welk gevonden is te Frattochie (het oude Boville), waar de kapel van de familie *Julia* was, was door den Kardinaal *Ascagne Colonna* aan den Koning van Spanje geschonken. Het was zonder hoofd. De Heer *d'Azara* ontdekte, nog jong zynde, dit hoofd, dat by geval 'er van af geraakt was; maar, niettegenstaande alle zyne pogingen, heeft hy het niet zoo ver kunnen brengen, dat het weder op zyn borstbeeld gezet wierd. Men ziet in een Reis door Spanje, van *Antonio Pons*, dat zelfs, in 1776, het borstbeeld van *Claudius* nog verminkt was.

De studie der Oude Talen is onontbeerlyk, om met vrucht die der Gedenkstukken te beöefenen. De Ridder *d'Azara* leidde zich op dezelve reeds vroeg toe. Hy verstond de Latynsche taal zoo wel, dat hy die zuiver schryven konde. Langen tyd had hy het Grieksch verwaarloosd; maar hy gevoelde de noodzakelykheid, om 'er zyne aandacht op te vestigen, en weldra stelde hy zich in staat om, zonder moeite, zoo wel de Grieksche Aanhalingen als Opschriften uit te leggen.

Hy was nog in Spanje, toen hy de vriend werd van een beroemd Schilder, in Saxe gebooren, doch welken Rome en Spanje elkander betwist hebben, en die deze twee Landen met zyne Meesterstukken verrykt heeft. Het is zeer waarschynlyk, dat *Mengs* aan de beschermende vriendschap van den Heer *d'Azara*, een gedeelte van zyne talenten, van zyne vorderingen en vermaardheid verschuldigd is. Zonder deze, had hy niet geweten, wat hy vermogt, en by gebrek aan aanmoediging, had hy nimmer boven het middenmatige geklommen.

Wat 'er van zy; de vriendschap, die tusschen hen, te Madrid, ontstond, werd nog hartelyker te Romen. Deze vriendschap versterkte in den Ridder *d'Azara* zynen smaak voor de schoone Kunsten. Hy kreeg een klaarder inzien van zaken. Maar ter gelyker tyd nam hy zekere algemeene stelregels aan, die, hoewel fraai en bondig, echter niet minder moeilyk in de toepassing zyn en onvermydelyke dwalingen met zich voeren, wanneer men op dezelve geene uitzondering gedoogt. Deze stelregels hielden den Ridder *d'Azara* binnen de boorden van den goeden smaak; maar zy waren de bron

van

van eenige buitenſpoorige gevoelens en te ſtrenge oordeelvellingen.

By den dood van *Karel* III. kreeg de ſmaak voor de Kunſten van den Heer *d'Azara* gelegenheid zich te ontwikkelen. Hy liet in de kerk van *St. Jacob*, van het Spaanſche volk, een vierkante *monoptere*-tempel oprigten, van dezelfde Doriſche order als het Parthenon van Athenen. Een *monoptere*-tempel is een tempel, die geheel open is, rustende op pilaren, zonder muren, die 'er de binnenſte verdeelingen van bedekten. Het praalgraf van dien Koning ſtond in dezen tempel, en de Urne was gemaakt naar de ſchoone porphyre Tombe, die men, te Rome, de Tombe van Agrippa noemt.

Dit Praalgraf, van zulk een oude en ſtyve order, moest grooten indruk maken. Het was echter veilig voor berispingen. De Ridder *Boni*, Opziener van de gebouwen van den Hertog van Toscane, die thans dezelfde plaats aan het Hof van Etrurie bekleed, las, in eenige Societeiten, een beöordeeling van dit model voor, geſchreven met al den eerbied, aan zulk een tegenparty verſchuldigd; hy gaf inzonderheid voor, dat de oudheid ſlechts ronde *monopteren* kende.

Het is zeker, dat *Vitruvius* van geen vierkante *monopteres* ſpreekt, en men kon daar uit beſluiten, dat een tempel, van dezen vorm, nimmer in een' goeden ouden ſmaak kon wezen. De Heer *d'Azara* kon 'er goede redenen tegen aanvoeren; maar hy verkoos voor alles, om voorbeelden en plaatſen van gezag aantehalen. Een Oudheikundige van zyne vrienden had het geluk van juist dat te vinden, het welk hy zocht. Hy haalde in een berigt, dat publiek gemaakt werd, het voorbeeld aan van een' vierkante *monoptere*, te Olympie, ter gedachtenis van *Oxylus* opgericht en in Pauſanias beſchreven.

Eenigen meenden, dat men niet altyd af kon op den ſmaak van den Heer *d'Azara* voor het oude. De verlichtſte ſmaak kan met vooroordeelen gepaard gaan. Die van den Hr. *d'Azara* werd gevoed door langdurige ſtudien en aanhoudende navorſchingen. Hy had met den Prins *de Santa-Croce*, te Tivoli, ondernomen te graven. De plaats, die zy uitkozen, was die van het buitenverblyf der oude *Piſo's*. Men had het geluk 'er eene menigte hoofden te vinden, behoorende tot beeldtenisſen van beroemde mannen. Dit was, gelyk men

 weet,

weat, het sieraad der Lusthuizen van de oude Romeinen. Het grootste deel dezer mannenkoppen was zonder borstbeelden en by gevolg zonder opschrift, dat 't het voorwerp van leerde kennen. Men moet hier van uitzonderen, dat van *Alexander den Grooten*, een kostbaar stuk, dewyl het het eenig echt afbeeldsel van dien onsterfelyken Veroveraar is. Deszelfs bestemming was, om het eigendom van een niet min beroemden held te worden. De Ridder *d'Azara* haastte zich met den eersten Consul daar mede te vereeren. Dit Gedenkstuk, eenig in zyne soort, maakt heden, een deel uit der verzameling van het Museum, aan het welk het de eerste Consul gegeven heeft.

Het vuur van den Hr. *d'Azara*, voor geleerde navorschingen, was niet uitgeput; het was byna een hartstocht by hem, en in zielen van zulk eenen aard houden de hartstochten niet op dan met het leven. Weinig dagen voor zyn' dood, hield zich de Ridder *d'Azara* nog bezig met zyne aanstaande reis naar Tivoli en het delven, het welk hy daar voornemens was voort te zetten.

De Hr. *d'Azara*, vol iever voor de oude Gedenkteekenen, had dien ook voor de Weetenschappen. Hy had de Natuurlyke Historie en Scheikunde beoefend; hy had zelfs met *Volpato*, een beroemd Plaatsnyder, beproefd, om porçelein te maken, en het vernis van het zelve te volmaken. Met de nieuwere Geschiedenis was hy gemeenzaam bekend, byzonder met dat deel, het welk men Diplomatiek noemen kan. Hy bezat uitgebreide kennis in de Historie van Spanje, zoo algemeene als byzondere. Hy schreef zyne moedertaal met bevalligheid en kracht; hy schreef ook het Italiaansch en Fransch met gemak.

Den Hr. *d'Azara* als Schryver beschouwende, kent men geen Werk geheel van hem, dan de Spaansche vertaling van het Leven van *Cicero*, door *Midleton*, welke hy naar 't oorsprongelyk Engelsch vervaardigde, en met geleerde Aanteekeningen verrykte. Hy versierde het ter zelfder tyd met verscheidene, in 't koper gesneden, Oudheden, welke meest alle afbeeldingen voorstellen van beroemde personen, waar van in die Geschiedenis melding gemaakt wordt. By die gelegenheid maakte hy het eerste echte afbeeldsel van den Redenaar *Q. Hortensius*, den tegenparty van *Cicero*

pu-

publiek. Dit portrait is getekend naar een kleine Hermes, die op de *Villa Albani* is; en waar op een oud opſchrift ſtaat. De ſtyl der Spaanſche vertaling van het Leven van *Cicero*, is vooral merkwaardig, wegens hare edelheid en naauwkeurigheid.

Het Leven van den Schilder *Mengs*, dat voor de Schriften van dezen Kunſtenaar ſtaat, te Parma, in 2 Deelen, in 4°. uitgegeven, is ook van den Hr. *d'Azara*. Men zeide, dat hy, in dit leven, de verdienſten van zyn' vriend wat vergroot heeft, die op zyn hoogſt een gewoon Kunſtenaar was. Men voegde 'er by, dat hy een weinig ſcherp geoordeeld had over de groote Schilders der drie laatſte Eeuwen. Maar de Aanmerkingen die de Hr. *d'Azara* publiek maakte, waren niet allen van hem. Een gedeelte derzelven was opgeſteld door den Hr. *Milizia*, een Napolitaan, en een man die veel geest bezat, en ook de Schriften van *Mengs*, maar zeer ruwe ſchetſen en onvolkomene kladden, had uitgegeven. *Milizia* ſchroomde niet in deze Aanmerkingen den bytenden aard en de vergrootingen van *Mengs* te overtreffen.

Ik heb van het ſchoon Gedenkſtuk, in de kerk van *St. Jacob* opgerigt, by gelegenheid van den dood van *Karel* III., geſproken. De Heer *d'Azara* meende 'er een Lykreden, in het Spaanſch, ter eere van dien Vorst, by te moeten voegen. Deze Lofrede pryst zich aan door de juistheid, waar mede het karakter van den Vorst ontwikkeld is, als ook door de naauwkeurigheid zyner daden en van de anecdoten. De Opzichter over zyne Boekery, *Arteaga*, vertaalde dezelve in 't Latyn; maar, daar deze 'er een ſoort van een opgeſmukte Lykreden van gemaakt had, liet de Miniſter, die ſlechts een Levensberigt, in den ſmaak van *Cornelius Nepos*, had willen geven, hem zynen arbeid hervatten.

Men kan eenige Aanmerkingen van den Hr. *d'Azara*, op het Engelſch Werk van *Bowles*, aanhalen, betrekkelyk de Natuurlyke Historie van Spanje. Hy had al mede, in zyne moedertaal, het zesde Boek van *Plinius* vertaald, dat de Kunſten betreft; ook was hy nog aan eene vertaling van *Seneca*, *de Wysgeer*, begonnen, en had eenige Spaanſche Fabelen gemaakt. Deze ſtukken zyn niet in het licht gekomen.

(Het vervolg in onze eerstkomende.)

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN,

AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

WYSGERIGE GESCHIEDKUNDE. *Register op* HUGO DE GROOT'S *Vergelyking der Gemeenebesten: gevolgd door eene Narede, gelyk mede door Athenen onder* CLEO, *of eene Verhandeling over het Tooneeldicht van* ARISTOPHANES: *de Ridders, als bylage tot het Hoofddeel der Vryheid en Slaaverny; door Mr.* JOHAN MEERMAN, *Heer van Dalem en Vuren*. Te Haarlem by *A. Loosjes Pz*. 1803.

Met genoegen zien wy de belofte vervuld, door den Heer MEERMAN, in het Voorberigt van het IIIde Deel der *Vergelyking* gedaan, van namelyk een Register der voornaamste woorden en zaken in die *Vergelyking* en de daar by gevoegde Aanmerkingen voorkomende, te zullen leveren. Het zelve werd, naar luid van het Voorberigt, met de meeste zorgvuldigheid vervaardigd door den Hr. J. BRILL, te Leyden, en zal voorzeker niet weinig toebrengen, om het gebruik van dit, voor de Geschied- en Oudheidkunde zoo belangryk Werk, aangenamer en gemakkelyker te maken. Het Register, 't welk ruim 170 bladzyden beslaat, wordt gevolgd door eene *Narede* van den Heer MEERMAN, waar in hy de verbeteringen opgeeft, welke zoo zyne vertaling als zyne Aanmerkingen behoeven, en welke hy eensdeels aan in- en uitlandsche Journalen en de mededeeling van kundige lieden, andersdeels aan eigen nader onderzoek te danken heeft. Gelyk deze Narede ons ten bewyze strekt van de naauwkeurigheid van den Heer MEERMAN, zoo geeft zy ons tevens blyken van zyne edelmoedigheid in het erkennen van zyne dwalingen en misvattingen; waar toe de Geleerden zich niet altyd even bereid toonen. Dat de Schryver ook gebruik gemaakt heeft van de weinige Aanmerkingen, in de onderscheidene berigten van zyn Werk, in dit Weekblad voorgedragen, is ons uit meer dan eene proeve niet onduidelyk gebleken. Ook heeft hy tegen eene enkele derzelve eenige bedenkingen aangevoerd, met name ook tegen het geen wy omtrent dezen en genen Germanismus door hem gebruikt, gezegd hebben. Voor zoo verre de woorden *maler* voor *schilder* en *malery* voor *schildery* aangaat, nemen wy onze aanmerking te rug, daar deze woorden ook by KILIAAN voorkomen; van *roep* en *opwyzen* in den zin, waar in de Heer MEERMAN zich daar van bediende, twyfelen wy zeer, of in goede Schryvers voorbeelden te vinden zyn, hoewel hy verzekert dezelve, *als echte Vaderlandsche uitdrukkingen*, ontmoet te hebben. Op het geen bl. 301 en 302, ingevolge, naar 't schynt, van onze aanmerkingen (*), ge-

(*) Zie *Alg. Konst- en Letterbode* voor 1803, 1ste D. bl. 356 en 357.

gezegd wordt omtrent de Dichters; op welke DE GROOT, by zyne lofspraak van de Nederduitsche Dichtkunst, gedoeld kan hebben, merken wy aan, dat de Dichterlyke Brief, door HOOFT aan de Leden der Amsterdamsche Kamer *in Liefde bloeijende* toegezonden, en in zyne *Mengelwerken*, bl. 732, gedrukt, reeds in den jare 1600, en dus twee jaren voor de *Vergelyking* van DE GROOT, door hem geschreven werd. Het is waar, dezelve draagt ter a. pl. het jaartal van 1607 of 1608; doch dit is zeker eene verzinning, zoo als blykt uit de stellige en herhaalde verzekeringen van BRANDT, omtrent de door ons opgegevene jaarteekening (*), en uit de byzonderheid, dat hy dien Brief uit Florence schreef, op eene reize, van welke hy reeds in 1601 terugkeerde (†). Ook gaf HOOFT reeds in den jare 1602 of 1603 zyn bevallig en zoetvloeijend Tooneelspel, *Granida*, in het licht (§). — Doch wy gaan over tot het even aangenaam als verrassend toevoegsel, 't welk de verdienstelyke MEERMAN ons levert in zyn voortreffelyk stuk, ten titel voerende: *Athenen onder Cleo, of Verhandeling over het Tooneeldicht van Aristophanes, de Ridders*. Dit stuk komt te voorschyn als eene Bylage tot het IIIde Hoofddeel van DE GROOT's Vergelykinge, *Over de Vryheid en Slaverny in 't handelen en spreken*. De Heer MEERMAN had alreede, in eene doorwrochte Aanteekening op het gemelde Hoofddeel, eene beknopte schets gegeven van de Atheensche Staats-geschiedenis en de verbastering der Volksregering in dat Gemeenebest, waar door het zelve een prooi werd van verachtelyke en onkundige Volksleiders, en gedurig lyk door hevige partyschappen geschokt werd. Ter nadere opheldering van dit laatste is deze Verhandeling geschikt, bestaande voor het grootste gedeelte in eene ontleding en gedeeltelyke vertaling van een Tooneelstuk van ARISTOPHANES, *de Ridders* genaamd, 't welk geheel tegen CLEO, een' berucht Volksleider, die, na den dood van PERICLES, zich tot het hoogste aanzien wist te verheffen, is ingerigt, en, overeenkomstig de Vryheid van het oude Atheensche Blyspel, dezen op het vinnigst doorstrykt en in het hatelykst daglicht plaatst. Tot het nader onderzoek van dit Tooneelstuk werd de Heer MEERMAN geleid door eene Verhandeling van den Gottingschen Hoogleeraar HEYNE, ten titel voerende: *Libertatis et aequalitatis civilis in Atheniensium Rep. delineatio*, waar in deze zyne schets van de ontaardingen der Atheensche Volksregering bevestigt en opheldert door het byeenzamelen van eenige hoofdtrekken uit het gemelde Blyspel.

Eerst

(*) Zie *het Leeven van Hooft* door BRANDT, geplaatst voor zyne *Ned. Historie*, bl. 5. en *Vondels Leven* door denzelfden, bl. 12.
(†) Zie de eerstgemelde *Levensbeschryving*, bl. 6.
(§) Zie het zelfde Stuk, bl. 7.

Eerst had de Schryver ten oogmerk eene vertaling van het geheele stuk te leveren, en was daar mede reeds verre gevorderd, toen hy, hier van afziende, besloot, liever, gelyk by deze Verhandeling geschied is, een beredeneerd verslag van deszelfs inhoud, met eene ingelaschte vertaling der belangrykste tooneelen, te geven. De ontvouwing der redenen van dit veranderd besluit brengt hem tot meer opzettelyke ontwikkeling zyner denkbeelden omtrent de verdiensten der Blyspelen van ARISTOPHANES; denkbeelden, waar mede wy vertrouwen, dat ieder, die een redelyk hoogachter, geen blind bewonderaar der Ouden is, volkomen zal instemmen. Hier op doet de Schryver ons den Volksredenaar CLEO kennen, als een man uit de heffe des gemeens voortgesproten, van het verachtelykst karakter, en die door lage vleijery en eene bulderende welsprekendheid zich in 's Volks gunst had weten in te dringen. Daar na geeft hy ons berigt van vroegere Tooneelstukken van ARISTOPHANES, waar in deze CLEO, het natuurlyk voorwerp van den haat aller weldenkenden, meer zydelings werd doorgestreken, met inmenging van eenig verslag omtrent de onbegrensde vryheid van het oude Attisch Blyspel. Hier na eene gebeurtenis verhaald hebbende, welke CLEO nog in blakender gunst by het gemeen, en even daar door by aanzienlyken en weldenkenden nog in feller haat bragt, komt de Heer MEERMAN nader tot het Blyspel *de Ridders*, 't welk zynen naam ontleent van deze tweede der vier Orden van Staat, door SOLON ingesteld, waar van de leden, altyd vyanden van CLEO geweest zynde, als zoodanigen hier voorkomen en de Choren van het Blyspel uitmaken. Eer hy echter van het stuk zelf verslag doet, spreekt hy vooraf van den tyd, waar op het zelve vertoond werd, en van de inrigting van het Atheensche tooneel, voor zoo verre de kennis daar van tot regt verstand van het Blyspel dienstig is. Hier op volgt een breed en uitvoerig verslag van den ganschen inhoud des Tooneelstuks, met eene tusschengevoegde vertaling der voornaamste tooneelen, waar in het ons niet mogelyk is den Schryver te volgen. Zoo veel echter moeten wy zeggen, dat ons by de nalezing van het oorspronkelyk Grieksch gebleken is, dat door den Heer MEERMAN niets belangryks is overgeslagen, en de lezer geene reden heeft, om zich over het achterhouden der vertaling van het geheele stuk te beklagen, als ook, dat by de vertaling, voor zoo verre die door den Schryver geschied is, de kracht van het oorspronkelyke doorgaans zeer getrouw en gelukkig is overgebragt. Intusschen zy het ons vergund eene enkele kleine aanmerking mede te deelen, welke ons by de vergelyking van het oorspronkelyke is voorgekomen: Op bl. 76, waar CLEO het eerst op het tooneel verschynt en met een woest geschreeuw DEMOSTHENES en NICIAS van zamenzwering tegen den Staat en eene poging, om

de

de Chalcidiërs tot afval van Atheenen te verleiden, beschuldigt, komt in het Grieksch een fyne trek voor, dien wy in het verslag van den Heer MEERMAN ongaarne missen. CLEO namelyk grondt de gemelde beschuldiging op het zien van een' Chalcidischen beker in handen van DEMOSTHENES. Hier door wordt, myns bedunkens, op eene geestige wyze, de nietigheid der gronden doorgehaald, waar op dergelyke Volksverleiders, als CLEO, gewoon zyn hunne beschuldigingen van verraad te bouwen. — CLEO wordt doorgaans voorgesteld als uit Paphlagonië afkomstig. De Heer MEERMAN noemt hem dus somwylen den *Paphlagoniër*, doch meermalen ook den *Paphlagont*. Wy twyfelen of een volksnaam dezen uitgang duldt, welke, om de gelykheid met dien van *Archont*, eer eene waardigheid schynt aan te duiden. Men zegt *Archont*, om dat Αρχων in gen. Αρχοντος heeft; doch Παφλαγων heeft, zoo als men weet, in gen. Παφλαγονος. — Ook is het zeker aan verzinning te wyten, dat men doorgaans, b. v. bl. 84 en 114, *Pyraeus* in stede van *Piraeus* leest, gelyk het Grieksche Πειραιος vordert. — Op bl. 91 vindt men het Grieksche κατα νους πραξας vertaald, *naar zyn hart het werk volvoerd zien*; beter ware dit, onzes achtens, overgezet: *daar* (of *wyl*) *zyn hartewensch vervuld is.* — Op bl. 123 lazen wy, regel 7 van boven, voor *de lysten van de Pnyx*, liever, *de teugels van den Pnyx*, Gr. του Πυκνος τας ηνιας. — *Lysten* toch kan in goed Hollandsch hier niet anders dan *registers* beteekenen; in den zin van *teugel*, waar voor de Heer MEERMAN het woord nog eens bezigt, moet men *leisel* of *leidsel*, van *leiden*, gebruiken. — Op bl. 124, regel 8 van onderen, staat, zeker door eene drukfout, *streelen* voor *steelen*, gelyk het oorspronkelyke en het verband vordert. — Doch, gelyk wy reeds te kennen gaven, deze aanmerkingen zyn van klein belang, en ontnemen den arbeid van den verdienstelyken Schryver dezer Verhandeling niets van zyne waarde, even weinig als het de verdiensten van zynen, over 't geheel zuiveren, levendigen en bevalligen styl vermindert, dat hy op bl. 25 het Germaansche woord *merkmaal* voor *merkteeken*, *kenteeken*, *bewys*, en op bl. 29 de met den aard onzer tale onbestaanbare spreekwyze *zich van dezelve* (plaats) *te bemachtigen*, voor *dezelve* (plaats) *te bemagtigen*, bezigt.

De Heer MEERMAN neme deze Aanmerkingen alleen aan als een bewys van de byzondere oplettendheid, waar mede wy zyn Werk hebben nagegaan, en waar toe alleen de groote waarde, welke wy aan het zelve hechten, ons kon aanzetten. —— Voorts hebben wy onzen Lezeren nog te melden, dat op het verslag omtrent *de Ridders* van ARISTOPHANES nog een kort berigt volgt van de verdere verrigtingen van CLEO en de latere aanvallen van ARISTOPHANES tegen dezen

De-

Demagoog, die in eenen stryd tegen de Lacedemoniers, tot heil zyns vaderlands, sneuvelde, 't welk daar door niet alleen van een' snooden Burger, maar ook, weinig tyds later, van een' verderfelyken oorlog, door zyn eigen belang voornamelyk levendig gehouden, ontslagen werd.

Wy eindigen dit berigt, met den geleerden Meerman voor zyne diensten, in de uitgave en aanzienlyke verryking van het Werk des onsterfelyken de Groot's, en byzonder ook in de aangekondigde Verhandeling, aan zyne letterminnende landgenooten bewezen, hartelyk dank te zeggen, en hem ons vurig verlangen, en in het zelve, naar wy vertrouwen, dat van alle hoogschatters der wetenschappen, te betuigen, dat hy voortga, uit zynen ryken voorraad, meer dergelyke geschenken aan de geletterde wereld mede te deelen.

Beöordeeling van Vaderlandsche Geschriften, in Buitenlandsche Journalen.

Amsterdam.

Sedert Petiscus de Hollandsche taal bearbeidde, is het tot nog toe niemand gelukt, iets zoo bondigs in dit vak te leveren, als ons het Nederduitsch Taalkundig Woordenboek. door P. Weiland, Eerste Deel, A-D, 1802; Tweede Deel, E-H, 1803, gr. 8°., het welk by *Joh. Allart* uitkomt, belooft. Uit volle overtuiging kunnen wy daarom de liefhebbers der Hollandsche Letterkunde verzekeren, dat dit Werk in duidelykheid, gepastheid en grondige taalkennis, in vele opzichten, boven menig anderen, van die soort, uitsteekt, en bizonder zich daar door van voorgaande Werken onderscheidt, dat het byna by ieder woord zoo wel deszelfs oorsprong als afwyking, in de menigvuldige spreekwyzen, volgt, en daar door den Lezer in staat stelt, om de oudste Historie der Hollandsche tale te kunnen navorschen. Wy zouden te wydloopig worden, wilden wy ook slechts eenige weinige, zelfs de voornaamste artikels, ten bewyze van dit, op waarheid en overtuiging gegrond, oordeel aanvoeren: in tegendeel zullen wy 'er eenige woorden trachten uit te kippen, omtrent welke wy het met den kundigen Schryver niet volkomen eens zyn. Om echter ook hier in ons niet te ver te begeven, willen wy slechts eenige artikels uit het Tweede Deel aanvoeren. Bl. 9. *Eeren* hoogachten. De Schr. voegt hier by: „ Eertyds beteekende „ *Eeren* ploegen" (het land omploegen). Dit is ons nog nimmer voorgekomen, hoewel in de Oud-Hollandsche taal, vooräl in de Geldersche, de spreekwyze: *Hy eert het Land*, by eenige Landlieden gebruikt werd, wanneer de Akkerbouw

in

in den ruimsten zin van het woord verstaan moest worden. Daar uit echter juist *Eeren* voor ploegen afteleiden, komt ons te gewaagd voor; ook had de dubbelde beteekenis van het woord *eeren* — *hoogachten* — *ploegen* (het land in eere houden — het hoogachten) uitvoeriger bewezen moeten worden. Hier in, zoo als in meer andere opzichten, stonden hem de voorbeelden zyner landgenooten KILIAAN en NIEUWENHUIS, ook inzonderheid van onzen Duitschen ADELUNG, ten dienst. —— Bl. 16. *Ekel.* Zou niet dit woord van *akelig* afteleiden zyn? —— By het woord *Fondament* is de bekende beteekenis van *anus*, *podex* niet opgegeven. —— Bl. 71. missen wy het woord *Galery*; een artikel, dat in de Bouwkunde, en in de Scheepsbouwkunde in het bizonder, vooral voortkomt. Hier stonden den Schryver eene menigte hulpmiddelen ten dienst, b. v. WINSCHOTEN's *Zeeman*, art. *Galdery*; WITSEN's *Scheepsbouw en Bestier*, Dl. I. bl. 491.; VAN YK, DU HAMEL DU MONCEAU, RÖDING's *Allgemeines Wörterbuch der Marine*, 1 Bd. art. *Gallerie*, en meer anderen. —— Bl. 75. hadden wy by het art. *Gang* eene uitvoerige verklaring en zamenstelling van de daar van afgeleide uitdrukkingen en de beteekenissen van *Ganghoofd*, *Gangspil* enz. te gemoet gezien. By het art. *Gat* vindt men bl. 78. ten onrechte het spreekwoord gebragt *niet weten in wat gaten te gieten.* Of 'er is by vergissing een druk- of schryffout begaan, of ook wel iets uitgelaten geworden. Eene dubbelde spreekwyze is in het gemeene leven de Hollandsche taal hieromtrent eigen: niet weten in wat *gat men zal kruipen* en niet weten in wat *noten het te gieten.* —— Bl. ... stootte ons het van het Duitsche *Gehalt* afgeleide woord *Gehalte.* Het laatste is oorspronkelyk geen Hollandsch; maar men heeft in latere tyden, vooräl sedert de Omwenteling, in 't einde van January 1795, in de Nederlanden begonnen, met allerleie vreemde woorden en spreekwyzen op den Bataafschen bodem te verplanten, en dezelve terstond in Hollandsche Woordenboeken, van lateren tyd, te plaatsen. Het ware echter billyk, dit niet te doen, en slechts te trachten om de landsprake te *verbeteren*, — niet te *verbasteren!* — Het woord *gekristend*, bl. 107, dunkt ons hier op de verkeerde plaats te staan, daar de beteekenis van den Kristelyken Doop, in de 16de en 17de Eeuw, in Holland *kerstenen* (iemand een Kristen maken) genaamd werd (zie HUIDECOPER op MELIS STOKE Deel I. bl. 23 volg. by HOOFT en anderen). —— In het art. *Goud* en deszelfs zamenstelling, als mede de verscheidene afleidingen der daar uit ontstaande spreekwyzen, vinden wy ook bl. 199. de beteekenis *Goudglid*, zonder eenige verklaring, daar van, welke dit tot asch gebrand lood allezins verdiend had; daar de Heer W. ook by het art. *Glid* van dit voortbrengsel der kunst geen woord spreekt. Beter zou het zyn

als

als de Schr., volgens Kiliaan, *Glede* geschreven, en in 't art. *Goud*, waar *Goudglid* voorkomt, op *Glede* opzicht genomen had. Want daar *Glede* van het Duitsche *Glätte (Lithargyricum)* afkomt; en het *Goud-* en *Zilverglid* by de reiniging van het Goud en Zilver, met behulp van lood, door flaauwer of sterker vuur, gemaakt wordt, had zulks, als mede hoe het best kon voortgebragt en er uitgetrokken worden, hier aangewezen moeten worden. —— De spreekwyze, bladz. 222, *in den haak zyn*, heeft ons, met betrekking tot de Bouwkundige verklaring, niet voldaan. Ieder Bouwkundig Woordenboek heeft daaromtrent eenen beteren oorsprong medegedeeld. —— In het artikel *Haspel* is het spreekwoord: *Dat is een haspel van een mensch*, bl. 347, eene te sterke en te uitgestrekte verklaring gegeven, waar het heet: „*dat is een sukkel, een halve gek.*" Beter verstaat men daar door iemand, die in zyne bedryven en daden verwarde begrippen laat zien; eene in het oog loopende mate van weifelend oordeel verraadt, of strydige invallen ... Meer durven wy niet opgeven, om nog eenige plaats, voor een gelyksoortig Werk, te sparen, het welk te ...

ZUTPHEN en DEVENTER
by H. C. A. Thieme, in 1803, groot 640 bladz. in kl. 8°. onder den titel van: *Neues Deutsch-Holländisch Hand-Wörterbuch* uitgekomen en by *J. C. Heinsius*, in Commissie, te verkrygen is. Dit voortreffelyk Hand-Woordenboek, het welk niet alleen ten volle de plaats vervangt van het gelyksoortig Deel des Woordenboeks van Moerbeek en Kramer, maar ook het zelve, in een bekwaam formaat, tot een Handboek gebragt heeft, munt bizonder, door deszelfs naauwkeurigheid in beide Talen, uit, en zal zeker allen Hollandsche Vertalings-Fabrikeurs een buitengewoonen dienst doen, die sedert eenige jaren zich in 't bizonder bezig houden, met het Hollandsch lezend Publiek met half verstaanbare Duitsche letterkundige voortbrengselen te vermoeijen en daar door het fyne gehoor der Nederduitsche taal Germanismen voor te werpen, het welk van ieder barbarismus afkeerig en gewoon is vaderlandsche denkbeelden met taalkundige naauwkeurigheid te verbinden. — Aan het einde van dit *Hand-Wörterbuch* vindt men een vyfvoudig algemeen nuttig Aanhangsel: 1.) Lyst der eigen namen van Personen; 2.) die van Landen, Steden en Rivieren; 3.) Lyst van Hoogduitsche onregelmatige werkwoorden, die in de Technologie voorkomen, benevens derzelver zamenstellingen; 4.) het zelfde in de Hollandsche taal en 5.) een Geslachtlyst van Hollandsche Zelfstandige Naamwoorden. —— Ook het papier en de fraaie letter, waar op en waar mede dit Boek gedrukt is, strekken den Uitgever en Drukker tot eer.

GOD-

GOUDEN en ZILVREN GEDENKPENNINGEN.

STOCKHOLM.

De Akademie der Wetenschappen, alhier, heeft, ten blyke van hare dankbare erkentenis jegens haren ver dienstelyken Geheimschryver, den Kanzelary-Raad en Ridder van de Noordster-Orden, VAN MELANDER-HJELM, die, voorleden jaar, uit hoofde van zynen hoogen ouderdom, zyn affcheid nam, op den zelven eene Medailje laten vervaardigen, welke, op de voorzyde, deszelfs Borstbeeld, met zyn naam en tytels, vertoont, en op de keerzyde, *Urania*, als het Zinnebeeld der Sterrekunde, met derzelver Attributen, en het Byschrift: *Vetat mori.* Op den rand leest men: *Secretario suo dignissimo abeunti, Academia Regia Scientiarum Stockholmensis.* 1803.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN,

Op Dingsdag den 22 Mey 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt.	100 a 100[illegible]
dito 4 prCt.	97[illegible] a 98
dito dito met premie.	105[illegible] a 106
dito geconsolid. by Suparhorst a 4½ prCt.	65[illegible] a 66[illegible]
Andeelen by Hope & Comp. enz.	102[illegible] a 103
Rusland 5 prCt.	96[illegible] a 96[illegible]
Zweden 5 prCt.	100[illegible] a 100[illegible]
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	97[illegible] a 98[illegible]
dito Kroon 4 prCt.	95[illegible] a 96
Keizer 5 prCt.	88 a 88[illegible]
Keizer 4½ prCt.	79 a 79[illegible]
dito 4 prCt.	[illegible] a 75
Spanje 5 prCt.	96[illegible] a 95[illegible]
dito 4½ losb. van 1824–98	96 a 92[illegible]
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	55 a 56
Fransche Rep. Geconsolid. renten	53[illegible] a 54[illegible]

Wisselcours.	
Op Londen.	37:2 a 37:6
— Parys.	53[illegible]

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.	
Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	39 a 39[illegible]
dito a 2½ prCt.	33 a 33[illegible]
Losrenten uit de heffing van 98 a 3½ prCt.	49[illegible] a 50[illegible]
dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	42[illegible] a 43[illegible]
dito 1801. a 3½ prCt.	48[illegible] a 48[illegible]
dito Domeinen. 4 prCt.	68[illegible] a 69[illegible]
dito Vrywillig a 5 pCt.	70[illegible] a 70[illegible]
Rescriptien Losb. 1804.	93 a 9[illegible]
[illegible] na den Vrede.	[illegible]

Holland.	
Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	32[illegible] a [illegible]
Dito vrywillig a 5 prCt.	59 a 59[illegible]

Zeeland.	
Obligatien a 2½ prCt.	28 a 28[illegible]

Vriesland.	
Obligatien a 2 prCt.	33 a 34

Agio van de Bank.	3[illegible]

GE-

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 97; en te *Haarlem* 12, onder welke laatsten 3 beneden de 12 Jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. May.	BARO-ME-TER.	THER-MOME-TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS-GESTELD-HEID.
16	30. 0¼	58½	Z. O.	bewolkt.
	29. 9¾	73	——	
	29. 8	61	——	
17	29. 7	58	Z.	voormidd. betrokken;
	29. 8¾	60	W. b. Z.	zeer windig;
	29 9¾	50½	W. Z. W.	verder bewolkt.
18	29. 9¾	55½	W. N. W.	helder.
	30. 0¼	66	——	
	30. 0¼	58	——	
19	29. 9¾	55	Z. O.	wolken.
	29. 8¾	71	O. N. O.	
	29. 8¾	57	N. N. O.	
20	29. 8	59	N. N. O.	omtrent helder; zeer windig.
	29. 8	71	O. N. O.	
	29. 8¾	[illegible]	N. N. O.	
21	29. 8¾	57	N.	bewolkt.
	29. 9	71½	O. Z. O.	
	29. 9	57	O.	
22	29. 9¾	60	Z. Z. O.	voormidd. bewolkt;
	29. 9¾	65½	W. Z. W.	verder regen.
	30. 0	55	W. b. N.	

NB. Op aanstaanden Dingsdag, den 29sten dezer, zal een Extraordinair, dubbeld N°. van dit Blad worden uitgegeven, *over de bevolking, sterfte en voorgewende ongezondheid der Stad Amsterdam*, door Prof. J. H. VAN SWINDEN.

De Brief van Q. N. N. over *de Heffingen*, is wel ontvangen: echter, hoe gegrond wy ook de aanmerkingen, daar by voorkomende, vinden, kunnen wy dien niet plaatsen, voor en aleer de Schryver zich met naamsonderteekening nader aan ons zal hebben bekend gemaakt: kunnende hy zich op onze bescheidenheid, daar by, volkomen verlaten.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE
KONST
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1804.

N°. 23. *Dingsdag den 29 Mey.*

OVER DE BEVOLKING VAN AMSTERDAM, DE STERFTE DIE ALDAAR PLAATS HEEFT, EN DE VOORGEWENDE ONGEZONDHEID UIT DEZE DOOR SOMMIGE OPGEMAAKT.

DOOR

J. H. VAN SWINDEN.

De Hoogleeraar Kluit gevonden hebbende, dat, na het geen myn waardige Vriend en verdienstelyke Ambtgenoot, de Hoogl. Vrolik, in zyn brief aan onzen waardigen Ambtgenoot, den Hoogleeraar Cras, ter wederlegging van de voor-

gewende ongezondheid der Stad Amsterdam, gezegd heeft (1), „ 'er aan dit onderwerp nog wel eenige opheldering kan gegeven worden," zal het my niet kwalyk kunnen nemen, dat ik, ook aan myn kant, vinde, dat zyn brief, in de *Letterbode* van 23 Maart dezes jaars gedrukt, wel verre van de zaak te voldingen, nog zeer vele ophelderingen vereischt. Het belang der zake en *pligt*, beiden, eisschen, dat ik dit stuk by de hand vatte; waarom ik hier van *pligt* spreek zal straks blyken.

Al wat ik hier over te zeggen heb, komt neder op het onderzoek van deze vyf Vragen.

1° Welke is de bevolking van Amsterdam? Op welke gronden is, het geen men daaromtrent stelt, gevestigd?

2°. Hoe vele menschen sterven 'er jaarlyks te Amsterdam? en waar op is het getal, dat men deswegens opgeeft, gegrond?

3°. Hoe groot is de sterfte in die Stad?

4°. Kan men uit die sterfte afleiden, dat de Stad Amsterdam ongezond is?

5°. Welke kracht van waarheid bezit de plaats, door den Hoogl. Kluit uit de Registers van Mr. Aart van der Goes aangehaald?

Ik zal, in het behandelen dezer stukken, de misslagen, door my begaan, zonder eenige bewimpeling, erkennen: doch tevens, zonder te vreezen, daar door, de palen der bescheidenheid te buiten te gaan, of het geen men aan de geleerdheid des Hoogl. Kluit verschuldigd is te verminderen, de feilen, die zyn Hooggel. in deszelfs brief begaan heeft, aantoonen. Het is onder geleerden niet vreemd, van zich hunne misslagen onderling onder het oog te brengen: *hanc veniam damus petimusque vicissim.*

(I.)

Welke is de bevolking van Amsterdam?

In de maand October 1795, zyn de Ingezetenen der Stad Amsterdam en derzelver Jurisdictie geteld geworden: men heeft, huis by huis, in iedere wyk, het getal der bewooners, zoo mans als vrouwen, jongelingen als jonge meisjes, ieder afzonderlyk opgenomen; waar van voor iedere wyk afzonderlyke lysten zyn gemaakt, met aanteekening van de gracht, de markt, of het plein, waar op, van de straat, steeg, of gang, waar in ieder huis staat, van den naam der bewooners van het huis, of der bewooners van het benedenhuis, voor die huizen, waar in zich verscheiden huisgezinnen bevinden, en dat

(1) Letterbode 25 Dec. 1801.

dat alles afzonderlyk voor Christenen, afzonderlyk voor Joden, welke, gelyk bekend is, meest allen, in één en het zelfde gedeelte der Stad woonen. De Commissie (2), onder wiens opzicht de telling is geschied, heeft opgegeven, dat 'er zich toen in Amsterdam en hare Jurisdictie bevonden (buiten de *transitoire* vreemdelingen, die afzonderlyk, ten getale van 1458, aangeteekend zyn geworden)

Christenen	. .	196.689
Joden	. . . .	20,335
In 't geheel	. .	217,024 Inwooners.

Doch ik heb, reeds in het jaar 1796, in openbaren druk aangetoond (3), dat ik door het stellen van één getal, op eene verkeerde plaats, te weten de lyst der Joden in plaats van op die der Christenen, eene feil begaan had, en dat, wanneer dezelve verbeterd wordt, het getal der

Christenen	. .	196,972
Dat der Joden	. . .	20,052
en dus het geheel, als te voren	.	217,024 Ingez. bedraagt.

Dat eene telling geen Mathematische naauwkeurigheid toelaat, spreekt van zelfs. Vele Ingezetenen, byzonderlyk onder de min beschaafden, en vooral, wanneer, gelyk hier het geval was, eene telling eene zeer vreemde zaak is, en nog meer wanneer men 'er zich op toelegt, gelyk in 1795, ook op dit stuk, geschiedde, om verkeerde inzichten daar aan toeteschryven, zyn huiverig alles naar waarheid optegeven: de telling zal dan voorzeker niet te veel, maar, om niet te zeggen waarschynlyk wat te weinig Ingezetenen hebben opgegeven. Ook heeft de Commissie geene zwarigheid gemaakt te stellen, dat het

(2) Zie het *Rapport over de Telling van het Volk van Amsterdam door J. P. Farret, A. G. Verster, J. H. van Swinden*, met alle de Tabellen, te Amsterdam, in 1795, in Folio, uitgegeven: waar van, gelyk ook van de twee *Rapporten over de verdeeling der Stad in Districten, en het by een roepen der Grondvergaderingen*, exemplaren op verschillende soorten van Papier gedrukt zyn, om by de *Beschryving van Amsterdam, door* WAGENAAR, gevoegd te kunnen worden.

(3) Bl. 11, noot *a* van het *Rapport over de verdeeling van Amsterdam in Districten en Grondvergaderingen* &c. Ik heb die *noot*, waar in ik ook iets aanvoer over de juistheid der telling, met de eerste letters (J. H. v. S.) van myn naam onderteekend, op dat men eene feil, die ik begaan had, en welke derhalven door my alléén moest gebeterd worden, niet op rekening van myne Medebroeders in de Commissie zoude stellen; gelyk, veelligt, zoude hebben kunnen geschieden, indien de feil in den text aangewezen en verbeterd geworden ware.

het getal der Christenen in eene ronde som 200,000 en dat der Joden 21,000, en gevolglyk het geheel 220,000 zoude kunnen bedragen: om welke getalen te bekomen men slechts behoeft te onderstellen, dat 'er om de zeven huizen één mensch te weinig geteld is. Ik heb echter naderhand voor my zelven redenen gevonden, die ik in het vervolg zal bybrengen, om het getal der Joden op 22,000, en derhalven het geheel op 222,000 te brengen.

Hoe dit zy, het getal der Christenen, *'t welk de telling zelve opgeeft*, bedraagt dan 196,972, en *is, op goede gronden*, op 200,000 gebragt. De Hoogleeraar VROLIK heeft dit in zyn reeds gemelden brief op 220,000 gesteld: en het is met *volle regt*, dat de Hoogleeraar KLUIT dit als eene *misrekening* voordraagt, welke by natuurlyk aan dien geenen moest toeschryven die dat getal in druk heeft uitgegeven. *Maar die feil moet* AAN MY ALLÉÉN *en niet aan den Hr.* VROLIK *toegeschreven worden.* Te weten: toen zyn Hooggeleerde my, vóór verscheiden maanden, naar het getal der geenen, die hier jaarlyks sterven, en naar dat der Ingezetenen gevraagd had, heb ik hem die getalen afzonderlyk voor de Christenen, afzonderlyk voor de Joden opgegeven: welke hy dan ook, wegens het vertrouwen, waar mede hy my vereert, gevolgd heeft. Hoe zeer nu stond ik verwonderd, toen ik in den Brief van den Hoogleeraar KLUIT ontwaarde, dat dit getal 220 duizend Christenen, te onregt, door den Hoogl. VROLIK was opgegeven? hoe veel meer, toen deze my, kort daar na, aantoonde, dat dit zelfde getal in myne aan hem schriftelyk medegedeelde opgave stond? Hoe het kome, dat ik my verzonnen heb, weet ik niet: ik had, de opgave aan den Hoogl. VROLIK zullende doen, myne aanteekeningen en de drie getalen 200,000, 22,000, en 222,000 voor oogen, en ik ga, in plaats van het eerstgemelde, 220,000 schryven: ik heb zelfs, wat my nog meer verwonderd, toen ik den Brief, door den Hoogleeraar VROLIK in de *Letterbode* geplaatst, las, myne begane feil niet opgemerkt gehad. De Hoogleeraar KLUIT heeft zy my doen opmerken. Hoe dit alles zy; het is zeker, dat ik gedwaald heb: ik beken het zonder bewimpeling: en het doet my leed van daar door gelegenheid te hebben gegeven, dat men den Hoogleeraar VROLIK eene feil heeft moeten te lasten leggen, waar aan zyn Hooggel. geen schuld heeft, en die ik alleen begaan heb. Ik verzoek dan den Hoogleeraar KLUIT die feil op myne rekening te willen stellen, en myne dankbetuiging voor de aanwyzing derzelve te ontvangen.

Dat de Telling, in October 1795 geschied, met zoo veel naauwkeurigheid verricht is geworden, als toen mooglyk was, is by my zeker: dat 'er feilen ingeslopen zullen zyn is buiten twyfel, en, uit den aard der zaken, onvermydelyk: waarom ook de Commissie tot *motto*, of spreuk, op haar Rapport, de-

deze woorden, van den Rechtsgeleerden ULPIANUS, gesteld heeft, „*Vitia priorum consuum editis novis professionibus evanescunt*:" en het ware te wenschen, dat die Telling binnen weinige jaren, by v. in 't jaar 1800, ware hernaald geworden, en om de vyfentwintig jaren herhaald wierd, gelyk eene vergadering, waar van ik de eere gehad heb medelid te zyn, zulks, in 1797, aan de Regeering der Stad, als nuttig, heeft voorgedragen gehad (4).

Die Telling is niet eene bloote opgave, maar eene wezenlyke hoofdelyke telling geweest; dat is, eene zoodanige, waar in men, huis by huis, alles heeft opgenomen en aangeteekend; en wel zoo, dat alle de stukken *in originali* aanwezig blyven, en men nu zelfs nog, by zeer velen, zoude kunnen nagaan of de tellig rigtig geweest is. Het is door die aanteekeningen, dat men in staat geweest is niet alleen de Stad in *Veertien Districten*, ieder van 30 Grondvergaderingen, en van omstreeks de 15,000 zielen, en daar te boven in dertien Grondvergaderingen, doch onder het *District* YE-EN-MEER behoorende, te verdeelen, dezelven allen op eene platten grond der Stad afteteekenen, maar ook twee Quohieren te vervaardigen, waar in ieder huis met zyn nummer en de Grondvergadering, waar toe het behoort, aangeteekend staat (5): by het vervaardigen nu van die Quohieren, is het gebleken, dat 'er in de Telling geen gracht, geen markt, geen straat, geen steeg, geen gang, geen bewoond huis is overgeslagen geworden.

Zoo-

(4) De Commissie, namelyk die in 1796 benoemd is geworden tot het vervaardigen van een Plan voor eene Commissie van Geneeskundig Toevoorzicht: Zie het tweede Deel van hare Rapporten, Rapport No. XXXIV. bl. 6—15; waar in, ook iets te vinden is over de telling, die alhier in 1622 verricht is geworden, en die toen 104691 Ingezetenen heeft opgegeven. Eene nieuwe telling zoude noch veel gemaklyker dan in 1795 te verrichten zyn, om dat ieder huis met een bestendig *Nummer* geteekend is, naar den rang, waar in het zich bevindt op de gracht, markt, of in de straat, steeg, of gang, waar het staat.

(5) Deze Quohieren zyn vervaardigd door de Commissie, benoemd geweest tot het verdeelen der Stad, en het byeenroepen der Grondvergaderingen, en in 1796 aan den Raad der Gemeente overhandigd geworden. In het eene staan, voor elke Grondvergadering van ieder District, by hunne nummers aangeteekend de huizen van elke gracht, markt, straat, steeg of gang tot iedere Grondvergadering behoorende: met opgave der zielen in die huizen geteld, en met aanwyzing der *Huiszittenwyken*, in welke die huizen gelegen zyn: ten einde ten allen tyde alles tegen de originele lysten, die door de Wykmeesters der Huiszittenwyken, ieder in zyne Wyk, zyn opgemaakt, te kunnen vergelyken. Het tweede Quohier bevat, in eene alphabetische orde, iedere gracht, straat, markt, plein, steeg en gang, met aanwyzing van het District en de Grondvergadering waar toe ieder huis, door zyn nummer op die gracht, straat &c. aangewezen, behoort. Ieder Quohier is met een uitvoerig Voorberigt voorzien. Beiden worden op het Stadhuis bewaard.

Zoodanige Telling heeft dan, door de wyze, waar op zy verricht is geworden, in de daad eenig gezag, en draagt innerlyke kenmerken van naauwkeurigheid; terwyl zy te gelyk de middelen in zich bevat, waar door men ze, des goedvindende, kan nagaan. Zy verschilt, gelyk ik straks reeds aanmerkte, van eene bloote opgave *in globo*. Zoodanige opgave *in globo* heeft hier in 1796 of 1797 plaats gehad, toen de Opzieners der verschillende Godsdienstige Gezindheden zyn verzocht geworden, het getal der zielen, tot hunne Gezindheid behoorende, optegeven. Hoe zy daar in te werk gegaan zyn; of zy huis aan huis zyn rondgegaan om onderzoek te doen naar het getal der geenen, die, of als Ledematen, of uit hoofde hunner geboorte, tot hunne kerk behooren, dan wel of zy daar in, gelyk men zegt, een' slag geslagen hebben; de boeken der Ledematen en eenige bygevoegde informatien tot grondslag nemende; is my onbekend. Een Vriend heeft my een afschrift van die opgaven bezorgd gehad, waar van ik, wel is waar, reeds elders gebruik gemaakt heb (6), doch dat ik oordeel hier te moeten herhalen, daar wy toch over de bevolking van Amsterdam handelen.

De Gereformeerde Gemeente omtrent	98,000	zielen.
De Walsche dito	3,000	
De Engelsche dito	318	
De Episcopale dito	32	
		101,350
Doopsgezinde Gemeente, vergaderende by den Toren en by het Lam .	1,430	
Dito vergaderende by de Zon . .	501	
Collegianten Weeshuis	13	
		1,814
De Remonstranten hebben zich ongehouden geacht opgave te doen: ik stel by rooijing		537
Evangelische Broederschap . .	58	
Gemeente der Vrienden . . .	7	
		65
Evangelische Luthersche Gemeente .	27,449	
Herstelde Luthersche Gemeente .	5,640	
		33,089
		136,855

(6) Rapporten (noot 4) aangehaald: Rapport No. XXXIV. bl. 9.

Transport		136,855
Roomsch Catholyke Gezindheid	43,195	
De Clergie	520	
		43,715
Grieksche Gemeente	21	
Armenische dito	9	
		30
Som van alle de Christenen, tot Gemeenten behoorende		178,600
De Telling heeft gegeven, Christenen		196,972
Het verschil bedraagt een getal van		18,372 zielen,

die, zo de opgave der Opzieners van de verschillende Gemeenten even naauwkeurig is als de Telling, (en behoudens het geen te veel of te weinig voor de Remonstransche Gemeente mag gesteld zyn) tot geen Gemeente zyn behoorende.

De Parnassims der Hoogduitsche Natie hebben opgegeven een getal van	20,304 zielen.
Die van de Portugesche Natie	2,800
te zamen	23,104
De Telling gaf	20,092
Derhalven geeft de opgave meer dan de Telling	3,092

Indien men zich het oogmerk, waar toe deeze opgave der Gezindheden geschieden moest, herinnert, zal men geredelyk toestaan, dat het belang van iedere derzelver niet medebragt te weinig op te geven, maar eerder zoo veel mooglyk. Ik heb derhalven voor my zelven, daar de naauwkeurigheid, waar mede die opgave geschied is, my onbekend is, geen zwarigheid gemaakt, voor de Joden een middengetal te neemen tusschen 21,000, waar op de Commissie voor de telling dezelven gebragt heeft, en 23,000, volgens de opgave der Parnassims; en het getal der Joden derhalven op een rondgetal van 22,000 te brengen. Ik houde dat der Christenen op 200,000, zonder daar in, uit hoofde der gemelde opgaven, eenige verandering te maken: want dat 'er velen zyn, die zich tot geene Gezindheid begeven, tot geen Gemeente behooren, is overbekend, en het blykt uit het getal der Armen, die men Huiszitten-Armen noemt (7). De

(7) In de Rapporten over de Huiszitten-huizen, in 1796 of 1797 uitgegeven, wordt aangeteekend, dat men in dat der Oude-zyde in den Winter be-

De Telling, in 1795 verricht, blyft derhalven by my, niet alleen een ſtuk waar uit men, met genoegzamen grond, over het getal der Ingezetenen van Amſterdam kan oordeelen; maar ook het *eenigſte* ſtuk dat men daar toe gebruiken moet.

De Hoogleeraar KLUIT zegt, wel is waar, 1°. dat 'er in 1798 eene nadere telling is verricht geworden: 2°. dat hy die nadere telling heeft gebruikt: 3°. dat die telling ſlechts 200,624 zielen voor Amſterdam, en *meer* niet, opgeeft. Het ſpyt my te moeten bewyzen, dat deze drie gezegden, welke bl. 185 gevonden worden, drie feilen zyn, die de *Hoogleeraar* KLUIT begaat. Ik verzoek hy voortaad verſchooning over deze ſtoutheid. [illegible]

'Er is geen Telling in 1798 gedaan. Tot den 30 July, dat ik naar Parys vertrokken ben, heeft zy geen plaats gehad. Zy kon, wel is waar, in myne afwezigheid, buiten myne weten, geſchied zyn: maar niet buiten weten der Ingezetenen: op alle myne informatien heb ik een ontkennend antwoord bekomen. Waar op dan ſteunt het voorgeven van den Hoogleeraar KLUIT? niet op „ Deze telling, zegt hy, zoo als de„ zelve by en uit kracht van het *decreet* tot verdeeling der „ Republiek in Departementen, in Ringen en Hoofdplaatſen, „ van 17 Nov. 1798, den Volke van Nederland openlyk is „ afgekondigd, en ook afzonderlyk in 8°. is uitgegeven, le„ vert ons onderſcheidenlyk op het getal der Ingezetenen in „ de Steden, Dorpen, Gehuchten: en onder dezen brengt zy „ de Stad Amſterdam ſlechts tot 200,624 en meer niet: ik „ zeg *meer niet:* en meene zulks op vaste gronden te mo„ gen doen." Laat ons dit nagaan.

Het geen de Hoogleeraar KLUIT een *Decreet* noemt is eene *Publicatie*, door het Uitvoerend Bewind, op den 17 Nov. 1798 afgekondigd. In dezelve, die thans voor my ligt, wordt de verdeeling der Republiek in Departementen, Ringen en Grondvergaderingen aangekondigd, tevens met byvoeging van het getal zielen, dat elke plaats of Ring van de plaats behelzen; maar 'er wordt geen woord gezegd van de telling, waar uit de aangevoerde getalen oorſpronkelyk zyn, veel min wordt 'er by dezelve eene telling afgekondigd.

Die Publicatie is gegrond op een Decreet van het Wetgevend Lichaam van den 9 November, (het welk ik insgelyks voor oogen heb) waar by de tweede Kamer bekrachtigd heeft het *Beſluit* deswegens op den 31. October door de eerſte Kamer genomen, en wel overeenkomſtig met de Rapporten, door de daar toe benoemde Commiſſie, zoo wel op dien dag [illegible] als,

[illegible]

gedeeld heeft 3647, en in dat van de Nieuwe zyde, 8820; te ſamen 12467 huisgezinnen: waar onder echter die Armen begrepen zyn, waar aan Turf is uitgedeeld geweest, hoewel zy van eenige Diaconie of Armbezorgers, van welke religie het ook zy, onderſtand waren genietende.

als, te voren, den 12 dier zelfde maand uitgebragt: in welk Rapport van den 12 October men bl. 14. met zoo vele woorden leest: „ Wat de *Volkstelling* en de verdeeling der Grond„ vergaderingen betreft, zoo hebben wy *gevolgd* de *Volks„ telling in de Nederlandsche Republiek, uitgegeven op „ last der Commissie tot het ontwerpen van een plan van „ Constitutie voor het Volk van Nederland, in den jare „ 1796.*" Wel verre dan dat men, gelyk de Hr. KLUIT voorgeeft, in 1798 eene nieuwe telling zoude gedaan, en tot grondslag van de verdeeling der Republiek in *Departementen* en Ringen gelegd zoude hebben, heeft men de telling in 1796, op hoogen last in druk gegeven, gebruikt. In deze nu heeft men de telling, te Amsterdam, in 1795 verricht, gevolgd, ten getale van 217,024 zielen.

Er is dan in 1798 geen nieuwe telling geschied: de Hoogleeraar KLUIT wanende eene nieuwe telling te gebruiken, heeft zich in de daad van die van 1795 bediend: maar zyn Hooggeleerde heeft daar en boven eene derde feil begaan, met uit die Publicatie van 17 Novemb. 1798, het getal der zielen, daar in voor Amsterdam gesteld, slechts op 200,624 te brengen, daar 'er wel degelyk 217,024 in geteld zyn. Zie hier het bewys van myn gezegde.

Van bladzyde 49 tot 56 van de Publicatie, wordt het *Departement van den Amstel* beschreven: daar in nu leest men

I. Ring, Hoofdplaats Amsterdam . .	34,116 zielen
maar daar van aftrekkende de Inwooners van *Slooten, Slooterdyk, Osdorp* en *de Vrye Geer*, uitmakende te zamen .	2,616
blyven 'er voor Ingezetenen van Amsterdam alleen	31,500
II. Ring, bevattende Ingezetenen van Amsterdam	34,100
III. Ring, dito	34,600
IV. Ring, dito	34,100
V. Ring, dito	34,500
VI. Ring, dito	33,324
VII. Ring: voor 12 Grondverg. van District III. te Amsterdam	11,400
Voor 3 Grondverg. van District V. te Amsterdam	2,000
Nog voor de Grondvergaderingen, N°. 1, 2, 3, van het District *Ye-en-Meer*, doch binnen de Jurisdictie van Amsterdam gelegen .	1,500
Het overige dier Ring behoort niet tot Amsterdam.	
Komt voor alle de Ingezetenen van Amst.	217,024

volkomen het zelfde getal, dat in het Rapport over de telling, in October 1795 verricht, gevonden wordt.

Maar, zal men, en te regt, zeggen, zo dan de Hoogl. KLUIT en gy dezelfde telling gebruikt hebt, hoe komt het toch, dat, daar gy in die telling 217,024 zielen vindt, zyn Hooggel. 'er maar 200,624 gevonden heeft? Dit komt, om dat, het zy met eerbied gezegt, in ieder der drie berekeningen die de Hr. KLUIT daaromtrent gemaakt heeft, meer dan eene feil gevonden wordt. Het ſpyt my wederom dit te moeten bewyzen: maar de zaak van de bevolking van Amſterdam moet toch wel ééns voldongen worden. Zie hier myne bewyzen.

Eerſte berekening van den Hoogl. KLUIT.

Het Departement van den Amſtel wordt, naar waarheid, opgeven te beſtaan uit . . . 238,431 zielen

Van dat getal trekt de Hoogleeraar KLUIT af:

1°. Den geheelen VII. Ring, waar van de hoofdplaats is *Weesp*: dit is eene feil 33,691

2°. Uit den I. Ring *Slooten* &c. dit is juist 2,616

3°. Nog uit den VII. Ring de drie Grondvergaderingen van *Ye-en-Meer*: dit is eene tweede feil 1,500

te zamen . . . 37,807

Komt derhalven, volgens den Hr. KLUIT, voor Amſterdam alleen de ſomma van . 200,624

De eerſte feil van den Hoogl. KLUIT beſtaat dan hier in, dat hy het geheel *Diſtrict Weesp*, gelyk hy zich uitdrukt, ten getale van 33,691 zielen, van het getal voor het geheel Departement, aftrekt: niet lettende, dat *Weesp* niet is een *afzonderlyk Diſtrict*, maar ſlechts de hoofdplaats van den VII. Ring des Departements *Amſtel*; en dat tot dien zelfden Ring behooren 22 Grondvergaderingen van het III. en het van het V. Diſtrict van Amſterdam: en dan nog 3 Grondvergaderingen, welke, wel is waar, tot het Diſtrict *Ye-en-Meer* (8) behooren, doch die niet te min binnen de Jurisdictie

(8) Amſterdam is, gelyk ik reeds gezegd heb, in 1797, verdeeld geworden in XIV Diſtricten, en daar te boven in 13 Grondvergaderingen, welke tot het Diſtrict *Ye-en-Meer* behooren: en waar van by de Publicatie van 17 Nov. 1798, de drie eerſte zyn gebragt tot den VII en de 10 laatſten tot den I. *Ring* van het *Departement Amſtel*. Van die Dertien Grondvergaderingen, zyn No. 1, 2, 3, 4, 5 buiten de Muren der Stad, doch in hare Jurisdictie gelegen: No. 6 gedeeltelyk (voor zoo veel 275 zielen betreft) buiten, gedeeltelyk binnen de Stad: No. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 geheel binnen de Muren.

dictie van Amsterdam gelegen zyn; het alles ten getale van 14.900 zielen, allen in Amsterdam, of Jurisdictie daar van, woonagtig. En de tweede feil is deze, dat de Hoogleeraar, na den *geheelen* VII. Ring te hebben afgetrokken, nog eens aftrekt de 1500 zielen, vervat in de drie Grondvergaderingen van *Ye-en-Meer*, welke in dien zelfden zevenden Ring begrepen zyn, en gevolglyk, by verzinning, het zelfde getal *tweemalen*, in plaats van ééns, afgetrokken heeft. De berekening van den Hoogleeraar KLUIT zoude aldus ingericht hebben moeten zyn.

Het geheel Departement van den Amstel bedraagt			238,431 zielen
Hier van af den geheelen VII. Ring .		33,691	
Minus { 22 Grondv. van Distr. III.	11,400		
4 d°. ———— V.	2,000		
3 d°. van District *Ye-en-Meer* . .	1,500		
Te zamen tot Amsterdam behoorende		14.900	
blyft .		18,791	
Nog aftetrekken uit den Eersten Ring, *Sloten* &c.		2.616	
fom .			21,407
Blyft voor Amsterdam alleen . . . . zoo als de telling geeft.			217,024

Tweede berekening van den Hoogl. KLUIT.

In die tweede berekening, zyn insgelyks twee fouten van den zelfden aard, als in de eerste, begaan.

Van het geheel Departement, ten getale van . trekt de Hoogl. KLUIT af,		238,431 zielen
1°. Den geheelen VII. Ring of . dat ik reeds getoond heb eene feil te zyn.	33,691	
2°. Uit den I. Ring *Slooten* &c. dat juist is	2,616	
3°. Nog uit den I. Ring 10 Grondv. *Ye-en-Meer* . . . . dat eene fout is, want die behooren tot *Amst.* Zie *noot* (8).	5,000	
te zamen .		41.307
Zoo dat zyn Hoog. voor Amst. alléén verkrygt		197,124

In

in plaats van 200,624 zielen, die zyne eerste berekening opgeeft: een verschil, dat reeds het vermoeden van begane feilen, het zy in eene dier twee berekeningen, het zy, gelyk het geval is, in beiden, by alle aandachtige Lezers heeft moeten doen opkomen: want de Publicatie van 17 Nov. 1798 geeft, het zy zy eene nieuwe telling bevatte, of niet, maar één éénig bepaald getal voor de bevolking van Amsterdam op.

De derde berekening van den Hoogleeraar KLUIT

is eene volstrekt willekeurige daad: want in dezelve vindt hy goed voor de 10 Grondvergaderingen van *Ye-en-Meer*, in den I. *Ring* begrepen, niet 5,000, die de Publicatie opgeeft, en die hy in de tweede berekening heeft gebruikt, maar slechts 2,000 te nemen: en derhalven van het geheel Departement, niet, gelyk in de tweede rekening, 41,307, maar 41,307 min 3,000, dat is 38,307 aftetrekken, waar door hy een getal van 200,124 verkrygt, het welk hy aanneemt (NB.) *als by den Staat voor het ware getal aangemerkt*. Ik zoude niet gaarne op zoodanige wyze den wil van den Staat uit Publicatien opmaken. De Staat heeft hier duidelyk opgegeven, hoe veel zielen 'er behooren tot de Grondvergaderingen, die de XIV Districten van Amsterdam uitmaken; en insgelyks hoe veel 'er behooren zoo wel tot de 3 eerste, als tot de 10 laatste van de 13 Grondvergaderingen van het District *Ye-en-Meer*, welke binnen Amsterdam en deszelfs Jurisdictie gelegen zyn: niet te min trekt de Hr. KLUIT zoo maar 3,000 zielen van de laatstgemelden af; en, na zoo willekeurig gehandeld te hebben, zegt zyn Hooggeleerde, dat de uitkomst van zyne rekening, te weten een getal van 200,124 zielen, *als het waar getal door den Staat opgegeven*, aangemerkt moet worden.

Ik vraag den Lezer en den Heer KLUIT verschooning, my hier zoo lang en met zoo veel byzonderheden te hebben opgehouden; maar ik wenschte gaarne, dat 'er geen twyfel meer overig bleef: en ik besluit uit al het gezegde, 1°. dat de Publicatie van 17 November 1798, de telling, in 1795 verricht, tot grondslag aanneemt (9): 2°. dat die telling opgegeven heeft 196,972 Christenen: 20,052 Joden, in 't geheel 217,024 zielen; welk getal ik geen zwarigheid maak, om tot het rond getal van 222,000 te brengen: te weten 200,000 Christenen; en 22,000 Joden. Dit laatste is, wel is waar, gissing: en ik bouw even ongaarne als de Hoogl. KLUIT op gissingen: maar daar het vast staat aan den eenen kant, dat het onmooglyk is, dat

(9) Al ware dit niet met zoo vele woorden gezegd geweest in het Rapport, waar op die Publicatie gegrond is, zoude het genoegzaam blyken uit de volmaakte overeenkomst der getalen, die in de Publicatie voorkomen met de getalen in de *Volkstelling der Nederlandsche Republiek*.

dat eene Telling volkomen juist zy, en dat zy door de bedeesdheid der Ingezetenen natuurlyk wat te weinig moet opgeven, is het ook aan den anderen kant zeker, dat, wanneer zy door de Tellers ter goeder trouwe, op eene juiste en geschikte wyze, en, by twyfelachtige gevallen, met het noodig onderzoek geschiedt, de begane feilen binnen zekere palen begrepen zyn: dat men derhalven dezelve, door waarschynlyke gissingen, kan, en mag verbeteren. Het staat my nog levendig voor, welke byna algemeene kreet opging, toen het bekend werd, dat de telling slechts 217,000 zielen, en vooral maar 20,000 Joden opgaf, daar men de bevolking veel grooter geschat, en dikwerf het getal der Joden op dertig of veertig duizend gebragt had. De telling over geheel Holland heeft insgelyks, en zelfs in dezelfde evenredigheid als in Amsterdam (10), minder opgeleverd dan men waande: en dit zal altyd het lot zyn van tellingen met betrekking tot ingebeelde begrootingen.

Doch men stelle eens, dat 'er in 1798 eene nieuwe telling geschied ware, en dat deze slechts een getal van 200,124 Ingezetenen voor Amsterdam had opgeleverd, dan zoude men nog geen regt hebben, om deze boven de eerste van 1795 te gebruiken, ten zy men eerst beweze of, dat die eerste onnaauwkeurig geweest is, of dat 'er in minder dan drie jaren eene verhuizing van 16,900 zielen uit Amsterdam alléén had plaats gehad. Eene gezonde *Critica* immers komt even in waarnemingen, als in andere studien te pas: en wanneer men op eene en dezelfde zaak waarnemingen aantreft, die tegen elkanderen stryden, gelyk hier, in deze onderstelling, het geval zoude geweest zyn, behoort men, alvorens ze te gebruiken, derzelver waarde te wikken en te wegen, en na zoodanig een onderzoek de beste te kiezen; of, zo men al, noch op goede, noch, ten minsten, op waarschynlyke gronden, eene keuze doen kan, geen van allen te gebruiken, en de zaak in het onzekere te laten. Dit zy over het eerste stuk, de bevolking van Amsterdam betreffende, genoeg.

II.

De tweede vraag, waar op ik moet antwoorden, is deze: hoe veel menschen sterven 'er jaarlyks te Amsterdam? en waar op is het geen deswegens gezegd wordt, gegrond?

De Hoogleeraar KLUIT zegt: „ dat de Hr. VROLIK vooraf „ als zeker hadt opgegeven, dat (voorondersteld 't getal van „ Christenen al tot 220,000) van het jaar 1777 tot 1797 bei- „ den

(10) Zie de reeds gemelde noot *a* bl. 12. van het Rapport, hier boven *noot* (3) aangehaald.

„ den ingesloten, en dus in een tydvak van twintig jaren (11),
„ overleden waren 160,678 Christenen, en dus jaarlyks 8034
„ Christenen:" als of de Hr. VROLIK het getal der jaarlyks stervenden afhangkelyk gemaakt hadt van, of in eenig verband gesteld, met het getal dat hy voor de levenden opgeeft: het welk, daar die twee getalen uit zeer verschillende waarnemingen worden opgemaakt, een misslag zoude geweest zyn, dien echter myn Ambtgenoot niet begaan heeft. Hy geeft, en te regt, eerst afzonderlyk op het getal der Inwooners: dan afzonderlyk, dat der jaarlyks stervenden: waar uit hy, by vergelyking, de sterfte opmaakt.

'Er worden, ter Stads Secretarie, uit de opgaven, die aldaar gedaan moeten worden, maandelyksche lysten opgemaakt van alle de overledenen Christenen, afzonderlyk, van de Hoogduitsche Joden, afzonderlyk, en van de Portugesche Joden afzonderlyk. De opgave der overledene Joden geschiedt eens 's maands door de Parnassims. Deze lysten (waar uit 'er jaarlyks algemeene worden vervaardigd) bevatten, volgens eene Alphabetische orde, de namen der ziekten waar aan de gestorvenen opgegeven worden overleden te zyn, met byvoeging van het getal der overledenen aan iedere ziekte. Voor de Christenen wordt, daar te boven, nog eene lyst, maand by maand, gehouden van den ouderdom der overledenen: te weten doodgebooren; onder de twee jaren; onder de tien jaren: en zoo vervolgens tot onder de 100 jaren: en dan boven de 100 jaren. De Joden geven geen ouderdom, en ook in de lysten, die ik hier gebruikt heb, geen *doodgebooren*en op.

Toen ik, in het jaar 1796, door den Raad der Gemeente toegevoegd werd aan een gezelschap mannen, allen, ieder in zyn vak, door eenen gevestigden, en wel verdienden, roem bekend, om een plan te maken voor eene Commissie van Geneeskundig Toevoorzicht, zyn my die lysten ter hand gesteld. Daar nu, het geen Sterflysten, Probabiliteit van Leven enz. betreft, reeds vóór dertig jaren, een geliefkoosd gedeelte myner studiën hadt opgeleverd, oordeelde ik, my deze gelegenheid ten nutte te moeten maken, om behoorlyk nategaan het geen te Amsterdam, ten opzichte van Leven, Ziekten, en Dood, plaats heeft. Ik heb derhalven die lysten niet alleen nagefchreven, maar ook, volgens de verschillende tydvakken, jaren, maanden, saisoenen, ouderdommen gerangschikt, en berekend. De Tabellen, door dien arbeid verkregen, waren reeds in 't begin van 1798 gereed: ik heb ze derhalven slechts tot

(11) De jaren tusschen 1777 en 1797 ingesloten, maken een tydvak van 21 jaren en niet van 20 jaren: de Heer VROLIK heeft echter een Tydvak van 20 jaren en niet van 21 jaren gebruikt: maar hy zegt ook uitdrukkelyk de jaren van 1778 tot 1797: 1777 is in den Brief van den Hr. KLUIT een drukfeil.

tot het jaar 1797 ingesloten gebragt, en niet eerder dan met de lyst voor 1778 begonnen, om dat ik toen nog geen vroegere lyst bekomen had; hoewel zy voor de ouderdommen sedert 1777, en voor de ziekten sedert 1774 aanwezig zyn. Ik heb derhalven aan den Heer VROLIK het gevraagde uit myne twintigjarige Tabellen medegedeeld. Andere bezigheden en omstandigheden hebben my belet dit werk sedert 1798 voort te zetten, hoewel ik jaarlyks de lysten 'er heb bygeschreven. Doch ik heb nu, by gelegenheid van dit opstel, 'er noch het een en ander, tot 1802 ingesloten, bygevoegd: het jaar 1803 heb ik nog niet opgemaakt.

Het optellen der getalen op de lysten van twintig jaren aangeteekend, heeft my dan geleerd, dat 'er van het jaar 1778 tot 1797, beiden ingesloten, binnen Amsterdam en hare Jurisdictie, overleden zyn

Christenen		160,678
Hoogduitsche Joden	11,996	
Portugeesche	1,718	
Gezamentlyke Joden		13,714
Som van alle de overledenen		174,392

'Er zyn eenige aanmerkingen ten opzichte van deze getalen noodig.

1°. Ik heb gezegd, dat 'er voor de Christenen twee soorten van lysten vervaardigd worden: lysten volgens de ziekten: lysten volgens de ouderdommen. De som van alle de overleden Christenen bedraagt, in de gemelde twintig jaren, volgens de lyst der ziekten, een getal van . . . 162,313

Maar hier van moeten noodwendig afgetrokken worden de van buiten ingevoerde lyken, als welke niet tot Amsterdam behooren, ten getale van .	799	
Ik heb ook afgetrokken de lyken die tot het jaar 1790 ingesloten onder den tytel staan van „op last van den Hr. „Hoofd-Officier op het Pestkerkhof be„graven," ten getale van . .	683	
En noch de lyken der geenen, die in het jaar 1781, in het Gasthuis, aan hunne wonden, op den slag by Doggersbank bekomen, overleden zyn . .	19	
te zamen .		1,501
Zoo dat 'er voor Amsterdam overblyven .		160,812

het

Transport	160,812
het welk, met het getal hier boven gemeld, en door my aan den Hr. Vrolik opgegeven, te weten	160,678
een verschil geeft van	134

het geen, de jaren door elkanderen geslagen, voor ieder jaar een verschil geeft van zeven menschen: dat te gering is, om 'er verder by te blyven stil staan.

Het getal nu van 160,678 is dat, het welk uit de *lysten* voor de Ouderdommen voortspruit, als men de getalen optelt van de geenen, wier jaren, toen zy overleden, als bekend opgegeven zyn geworden. Die getalen nu waren de eenigen, die door my in myne berekeningen over de Levenskracht konden gebezigd worden: en daarom heb ik dezelven in myne Tabellen gebruikt. . . . .

2°. Ik heb ook gezegd, dat onder het getal der overledene Christenen, de *Doodgebooren* begrepen zyn; dezen beloopen in die twintig jaren op 3994. Indien men derhalven oordeelde dezelven niet onder de *gestorvenen* te moeten brengen; (hieromtrent nu kunnen de gedachten, niet zonder rede, verschillen) zoude het getal der overledenen maar 156,684 bedragen.

3°. Ik heb voor de lysten der overledene Joden ook het getal der Ingevoerden afgetrokken: doch dezen bedragen in die vier en twintig jaren maar agt voor de Portugesche en drie voor de Hoogduitsche Joden.

Dat de sterfte in verschillende jaren zeer ongelyk geweest is, spreekt van zelf: doch in de vraag „ welke is het getal „ der jaarlyks stervenden?" verstaat men te spreken van alle de jaren door elkanderen geslagen, van een midden-getal uit alle de jaren, ten einde, zoo na mooglyk aan het ware te komen. Hieromtrent nu moet men zich wachten van, of een te klein, of een te groot getal jaren te nemen: een te klein, om dat men dan te veel afhangt van den invloed der byzondere omstandigheden, welke in een kort tydperk plaats gehad kunnen hebben, gelyk in het vervolg blyken zal; en de geheele Theorie der Midden-getalen, hier op gevestigd, is, dat de invloed der byzondere omstandigheden, die dan in dezen, dan in geenen zou werken, door die tegengestelde werking zelve vernietigd wordt. Men moet ook geen *te* groot getal jaren nemen, om dat men dan gevaar loopt van den invloed der langzamerhand doch bestendig werkende oorzaken te miskennen, en gevolglyk de zaken niet uit het waar oogpunt te beschouwen. Ik heb geoordeeld, dat een getal van twintig jaren veelligt genoegzaam zoude kunnen zyn, om met tamelyke zekerheid een midden-getal te bekomen: en ik heb daar

door

door gevonden, dat als dan het midden-getal der jaarlyks ster-vendeń alhier is voor de Christenen . . 8034 (12)
doch zo men de doodgebooreneń niet mede telt 7834

Voor de Hoogduitsche Joden	600	
Voor de Portugesche	85	
Voor alle de Joden te zamen		685
Voor alle de Ingezetenen		8719
doch zonder de doodgeboorenen		8519

Maar, om te beter te onderscheiden, wat die loop van twintig jaren aanmerkelyk mogt opleveren, heb ik denzelven in vyf Tydperken, ieder van vier jaren, verdeeld: waar by ik nu een zesde Tydperk, van 1798 tot 1801, beiden ingesloten, voegen zal, om een geheel beloop van vierentwintig jaren te bekomen. Zie hier de middengetalen der gestorvenen in die Tydperken.

I. 1778-1781:	Christen.	8966	Hoogd. Jod.	576	Portug.	101
II. 1782-1785	———	8009	———	576	———	82
III. 1786-1789	———	7898	———	622	———	89
IV. 1790-1793	———	7007	———	589	———	73
V. 1794-1797	———	8382	———	636	———	85
VI. 1798-1801	———	7624	———	514	———	79
Gemiddeld uit XXIV jaren		7971	———	585	———	85

Som der Joden 670
Som van Christenen en Joden 8641

Doch, indien men van dit getal, 7971, voor de Christenen, de doodgebooren aftrekt, wier midden-getal voor die XXIV jaren 212 bedraagt, zal men 7759 voor de jaarlyks gestorven Christenen, en 8429 voor het getal van alle de jaarlyksche overledenen verkrygen.

Wie nu, die al het bovenstaande aandachtig nagaat, zal in twyfel staan, om te besluiten, dat de gemiddelde getalen der jaarlyks stervenden, welke het naast aan de waarheid komen, zyn:

Voor

(12) Indien men, niet het getal 160,678, dat ik aan den Hoogleeraar Vrolik heb medegedeeld, maar het getal 160,812 gebruikt, zoude het gemiddeld getal 8041 bedragen: het verschil is te gering, om in aanmerking te komen.

[illegible] 2463

[illegible]

[illegible] op de [illegible] Eene ver- [illegible] brengt [illegible] door [illegible] twyfelachtig voor,

voor; dat, indien er eene verandering van 9000 zielen, in korten tyd, in Amsterdam, voorviel, men zulks niet alleen in het getal der gebooreenen, getrouwden, overledenen, maar ook in vele andere zaken bemerken zoude.

Dit vooraf aangemerkt hebbende, zal ik nagaan, welke de sterfte te Amsterdam is, onder de Christenen, onder de Jooden in het algemeen, onder de Hoogduitsche en Portugesche Jooden afzonderlyk, onder alle de Ingezetenen te zamen: waar door wy gelegenheid zullen hebben, om het geen den Hoogleeraar Kluit in de gezegden des Hoogl. Vrolik duister, of zelf onmooglyk, voorkomt, hoewel het naar waarheid gesteld is, op te helderen.

Indien men het getal Christenen (196,978), by de telling opgegeven, divideert door het midden-getal der jaarlyks gestorvenen, uit twintig jaren opgemaakt, en door den Hoogl. Vrolik naar waarheid gebruikt, te weten door 8034, is het quotient der divisie $24\frac{5}{10}$: indien door 7971, het midden-getal uit 24 jaren: is het quotient $24\frac{7}{10}$: doch indien men, gelyk, myns oordeels, om zoo na mooglyk aan de waarheid te komen, geschieden moet, het getal der Christenen op 200,000 en het midden-getal der gestorvenen op 8000 stelt, zal het quotient van de divisie dier twee getalen 25 bedragen: dat is, de sterfte onder de Christenen zal in die onderstellingen zyn $\frac{1}{24\frac{5}{10}}$, $\frac{1}{24\frac{7}{10}}$, $\frac{1}{25}$: of $\frac{10}{245}$, $\frac{10}{247}$, $\frac{10}{250}$: dit alles echter indien men de *doodgebooreenen* onder de overledenen telt: zo men dezen niet mede telt, zal de sterfte, in dezelfde drie onderstellingen van Ingezetenen, zyn $\frac{1}{25\frac{1}{10}}$: $\frac{1}{25\frac{4}{10}}$: $\frac{1}{25\frac{6}{10}}$: dat is: $\frac{10}{250}$: $\frac{10}{255}$: $\frac{10}{256}$: zoo dat men de sterfte onder de Christenen niet op meerder dan op $\frac{1}{24\frac{1}{2}}$ brengen mag, en wil men eene gezonde *Critica* gebruiken, op het hoogst op $\frac{1}{25}$ brengen moet: of, zoo men de doodgebooreenen niet medérekent, op $\frac{1}{25\frac{1}{10}}$ of $\frac{10}{256}$.

De Heer Vrolik stelt, wel is waar, [illegible] à [illegible], in plaats van [illegible] à [illegible]: dan die feil is, zonder zyne schuld, uit de door my begane feil in het aan hem medegedeeld getal 220,000, oorspronkelyk.

By de telling zyn de twee Joodsche Natien niet afzonderlyk, maar te zamen, opgegeven: wy zullen derhalven ook eerst alle de Joden, in een geheel, beschouwen.

Indien men het getal 20,335, dat de telling opgeeft, *divideert* door 685, het gemiddeld getal der stervenden, uit 20 jaren opgemaakt, is het quotient $29\frac{7}{10}$; indien door 670, het gemiddeld getal der stervenden, uit 24 jaren opgemaakt, is het $30\frac{4}{10}$. Indien men het getal 23,104, door de Parnassims opgegeven, door dezelfde getalen divideert, zullen de quotienten zyn $33\frac{7}{10}$, $34\frac{5}{10}$. Eindelyk, indien men het getal 22,000, dat, om bovengemelde redenen, het naast aan het waar getal der Joden komen zal, door het waar getal 675 der *jaarlyks* stervenden divideert, zal het quotient zyn $32\frac{6}{10}$. Naar mate men zich dan tot eene of andere dier onderstellingen bepaalt, zal de sterfte der Joden, in *Massa* genomen, gesteld moeten worden op

$$\frac{1}{29\frac{7}{10}},\ \frac{1}{30\frac{4}{10}},\ \frac{1}{33\frac{7}{10}},\ \frac{1}{34\frac{5}{10}},\ \frac{1}{32\frac{6}{10}},\ \text{of}$$

$$\frac{10}{298},\ \frac{10}{303},\ \frac{10}{337},\ \frac{10}{345},\ \frac{10}{326};$$

en wie zoude, dit alles nagaande, twyfelen, om $\frac{1}{31}$ à $\frac{1}{34}$ voor het geen het naast aan de waarheid komt, aantenemen.

Beschouwen wy nu de Hoogduitsche en de Portugesche Natien afzonderlyk, en deelen wy de getalen, door de Parnassims opgegeven, te weten 20,304, en 2800, respectivelyk door de midden-getalen der jaarlyks stervenden, uit 24 jaren afgeleid, dat is door 590 en 85, verkrygt men de quotienten $34\frac{4}{10}$: $32\frac{94}{100}$: dat is, de sterfte der Joden zal bedragen by de Hoogduitsche Natie $\frac{1}{34\frac{4}{10}}$: of $\frac{10}{344}$: by de Portugesche zeer ten naasten by $\frac{1}{33}$ of $\frac{10}{329}$.

Dan, indien men, gelyk ik oordeel te moeten doen, om nader aan de waarheid te komen, het gantsch getal der Joden op 22,000 stelt, en dat getal in twee deelen verdeelt, die dezelfde reden onderling en tot 22,000 hebben, als de getalen 20,304 en 2,800 onderling en tot 23,104: zullen wy 19,334 voor de Hoogduitsche en 2,666 voor de Portugesche Joden verkrygen: waar uit, op dezelfde wyze, de sterfte voor de Hoogduitsche en voor de Portugesche Joden wordt opgemaakt te zyn $\frac{1}{32}$ en $\frac{1}{31\frac{4}{10}}$ of $\frac{10}{320}$ en $\frac{10}{314}$ respectivelyk.

In-

Indien wy eindelyk de geheele massa der Ingezetenen, zonder onderscheid van Christenen of Joden, beschouwen, en het getal 217,024, door de telling opgegeven, agtervolgens, door 8720, het getal der jaarlyks stervenden, uit 20 jaren opgemaakt, door 8641, het zelfde getal, uit 24 jaren opgemaakt, door 8675, het waar jaarlyks getal der stervenden: en eindelyk het getal 222,000, dat ik, op goede gronden, zo ik vermeen, voor het getal der Ingezetenen van Amsterdam aanneem, door 8675, het getal der jaarlyks overledenen, divideert, zal men voor de sterfte verkrygen de getalen

$$\frac{1}{24\frac{9}{10}},\ \frac{1}{25\frac{1}{14}},\ \frac{1}{25},\ \frac{1}{25\frac{6}{10}}:$$

In de onderstelling namentlyk, dat men de Doodgeboorenen by de Christenen onder het getal der overledenen brengt: zo men dezelven daar van aftrekt, zal, in dezelfde onderstellingen, de sterfte uitgedrukt worden door

$$\frac{1}{25\frac{5}{10}},\ \frac{1}{25\frac{7}{18}},\ \frac{1}{25\frac{7}{19}},\ \frac{1}{26\frac{3}{18}}:$$

waar uit volgt, dat men de sterfte niet grooter stellen kan dan $\frac{1}{25}$, zonder tegen alle de regels van eene gezonde *Critica* aanteloopen: en dat $\frac{1}{26}$ het naast aan de waarheid komt.

Laat ons nu uit het verhandelde die gevolgen afleiden, welke daar uit rechtmatig voortvloeijen.

1°. Dat de sterfte by de Joodsche natie merkelyk *geringer* is dan by de Christenen.

2°. Dat de Hr. VROLIK, te regt, gezegt heeft: „Gaat men „ het getal der Joden na, welke te Amsterdam inwoonen, zo „ is deze sterfte noch veel minder, als bepalende zich tot 1 „ van de 33 of 34." De Hoogleeraar VROLIK heeft in deze zyne berekening de getalen, door de Parnassims opgegeven, gebruikt.

3°. Dat die stelling van den Hoogl. VROLIK, noch duister, noch onbegryplyk, noch, hoe ook berekend, eene misvatting is, gelyk de Hoogl. KLUIT voorgeeft. De Hr. VROLIK spreekt hier duidelyk van de Joden, gelyk uit de geheele zinsnede blykt.

4°. Dat, hoewel de Hooggel. Heer KLUIT betuigt niet te begrypen, hoe, „ door bytelling der Joden, zoo van stervenden als van levenden, de sterfte minder zoude worden," het echter waar is, dat zy het wordt: want zo de sterfte der Christenen alléén $\frac{1}{25}$ of $\frac{10}{250}$ bedraagt, bedraagt die der Joden en der Christenen te zamen, dat is die van alle de Inwooners

in massa beschouwd, enz. Deze zaak is, buiten twyfel, den Hoogleeraar KLUIT duister voorgekomen, om dat hy zich, op dat oogenblik, den zoo bekenden Regel uit de leere der Evenredigheid niet herinnerd heeft: te weten, dat wanneer men by twee getalen, die in zekere reden tot elkanderen staan, twee andere voegt, die onderling eene andere reden hebben, de sommen dezelfde reden als de eerstgemelde getalen niet behouden. In ons geval by v. indien men by de twee getalen 200.000 en 8.000 [dat der levende en dat der jaarlyks stervende Christenen] die onderling staan als 250 tot 10, twee andere getalen voegt 22.000 en 675 [dat der levende en dat der jaarlyks stervende Joden] die onderling staan als 336 tot 10, zullen de sommen 222,000 en 8675 de reden van 250 tot 10 niet behouden; maar eene reden bekomen, die tusschen 250 tot 10 en 336 tot 10 zal invallen (te weten 256 tot 10); doch die nader aan de eerstgemelde dan aan de laatstgemelde komen zal, om dat het getal der Christenen ruim het negenvoud is van dat der Joden.

Het is dan een zaak die volkomen bewezen is, hoe veel moeite de Hoogleeraar KLUIT ook schyne te vinden, om dezelve aantenemen: te weten, „ dat 'er onder de Joden te Am„ sterdam, die [het zyn 's mans eigen woorden] wegens groo„ te netheid of zindelykheid niet beroemd zyn, niettegenstaan„ de aldaar zoo digt op elkander gepakt woonende, het aan„ tal der stervenden [d. i. de reden der stervenden tot de le„ venden] *veel geringer* is dan onder de Christenen.

Ik zal hier de oorzaken van dat verschynsel niet gaan onderzoeken; maar ik vermoed dat, buiten andere redenen, de armoede zelve, die een zeer groot aantal Joden, vooral onder de Hoogduitsche Natie, noodzaakt een zeer streng dieet te houden, het waarnemen hunner Wet, welke hun het gebruik van eenige spyzen, die voor ongezond aangezien worden, verbiedt, een zeer actief leven enz., veel tot dit verschynsel toebrengen: in welke *gissing* ik, meer of min, door de twee volgende byzonderheden bevestigd worde.

De eerste is deze: dat wanneer de Joden, vooral die der Hoogduitsche Natie, door ziekten aangetast worden, op welke bekrompe wooning, ophooping van velen in een klein bestek, morssigheid, vervuilde lucht, gebrek aan verversschingen enz. eenen zeer grooten en nadeeligen invloed hebben, de sterfte onder hen weldra veel grooter wordt dan, by dezelfde ziekten, onder de Christenen: en alleen grooter wordt onder dezulken dezer Natie, waar by de zoo even gemelde omstandigheden meer byzonder plaats hebben, dat is onder de Hoogduitsche Joden, en niet onder de Portugesche, welke, doorgaans, wat ruimte van wooningen, en van tydelyke middelen, of van hulp voor min gegoeden betreft, in merkelyk gunstiger omstandigheden zich bevinden dan de overigen. Ik

neem

neem tot voorbeeld de Kinderziekte. In de 24 jaren, welke de zes tydperken, hier boven opgegeven, uitmaken, zyn 'er ten grave gedaald:

	Door de Kinderziekte.	Door alle de ziekt. te zamen	reden dier getalen.
Christenen .	15406	191310	als 1 tot 12[illegible]
Hoogd. Joden .	1944	14052	— 1 tot 7[illegible]
Portug. Joden .	134	2036	— 1 tot 15[illegible]
Som . . .	17574	207138	als 1 tot 11[illegible]

De kinderziekte alleen sleept dan te Amsterdam ruim een twaalfde gedeelte der stervende Christenen weg: en meest over al heeft de reden van $\frac{1}{14}$ of $\frac{1}{16}$ plaats (13): maar onder de Hoogduits. Joden doet zy omtrent $\frac{1}{7}$ van allen ten grave dalen: welke eene ongelukkige plaag voor het Menschdom! doch, wat men veelligt niet verwagt zoude hebben, en vreemd voorkomt, zy felt onder hare slachtoffers slechts een vyftiende gedeelte der Portugesche Joden! een verschynsel, waar van de reden zal moeten gezocht worden in verschil van omstandigheden, van levenswyze, van betrekkelyke hoeveelheid van armen, middelmatigen en ryken: waar by het der moeite overwaardig zoude zyn nategaan, of ook de inenting dier ziekte by de Portugesche Joden, in evenredigheid, merkelyk meer in zwang zoude zyn dan by de Christenen: een onderzoek, waar toe my de gelegenheid ontbreekt.

De twede byzonderheid is deze: dat sommige ziekten, minder schynen te heerschen, by de Hoogduitsche Joden dan by Christenen, by Christenen dan by Portugesche Joden; want, zo zy in dezelfde mate by de Hoogduitsche Joden als by de Christenen heerschten, zouden zy 'er denkelyk, om de aangevoerde redenen, meer menschen wegslepen. Ik breng in de onderstaande Tafel allen die in de vierentwintigjarige sterflysten aangetekend staan als overleden aan Heete koortsen, Rotkoortsen, Roodvonk, Vlekke ziekte, Uitslag, Bluskoortsen; en tevens de reden van de overledenen aan die ziekten tot alle de Dooden:

Hoogduitsche Joden .	361	als	1	tot	39
Christenen . . .	8453	—	1	—	22[illegible]
Portugesche Joden .	175	—	1	—	11 [illegible]/16

Ik onthoud my van uitlegging; maar wat vermogen niet of

(13) Zie D. BERNOULLI *Mem. de l'Acad.* 1761. p. 7. In den Haag heeft het getal $\frac{1}{11}$ der overleden bedragen van 1755—1772. Zie *Verzameling van geneesk. Lysten* &c. 4°.

strenge diëet, onthouding van ongezonde spyzen, en, in dit geval, doorgaand en gewoonlyk gebruik van zuur enz. of wel tegengestelde oorzaken? Dan wat hier ook van zy: indien myn bestek my toeliet hier breeder uittewyden, zoude het my ligt vallen, uit myne Tabellen aantetoonen, hoe, voor zeer vele ziekten, de orde van sterfte verschilt tusschen Christenen en Joden, ja tusschen de Joden der twee Natien.

Onze beschouwing der Christenen en der Joden afzonderlyk, doet ons zien, en het belang der zake vordert, dat ik hier een uitstap make, hoe nuttig, ja *zelfs* hoe noodzaaklyk het is, wil men over de sterfte, die plaats heeft, met genoegzame naauwkeurigheid, handelen, niet alleen de Ingezetenen, zoo maar in *globo*, gelyk meest geschiedt, en alle te zamen, te nemen, maar dezelve in verschillende clasſen te verdeelen: ook zoude men, indien de sterflysten ingerigt wierden naar het Plan, in 1797, door de Vergadering, waar van ik reeds gesproken heb, na zeer rypen rade, vervaardigd, veel lichts ontvangen over verscheiden belangryke omstandigheden, die thans, of geheel onbekend, of, ten minsten, zeer onbepaald zyn: over den wederkeerigen invloed der ziekten op de onderdommen, de kunnen, de beroepen enz.: en vooral in de mooglykheid gesteld worden om te kunnen nagaan, in hoe verre plaatselyke omstandigheden van ligging, van ruimer of minder ruime lucht, van ophooping der ingezetenen in bekrompe wooningen, van de vogtigheid van dezen &c. &c. invloed hebben op de gezondheid, en daar door aanleiding bekomen, om de gedachten nader, en met meer grond, te vestigen over het geen ter verbetering, zo mooglyk, zoude kunnen strekken. Welk bovenmatig verschil is 'er niet voor ligging, inrigting, en ruimte van wooningen en omstandigheden van Inwooners, tusschen Distrikt VII of XIII byv. (onder anderen, de aanzienlykste gedeelten van Keizers- en Heerengrachten bevattende) en Distrikt XI of XII, vooral dat gedeelte van Distrikt XII, dat tusschen de Prinsen- en Lindengrachten, en den Schans bevat is? Ook heeft de *Commissie* van Geneeskundig Toevoorzicht, niet lang na hare aanstelling, reeds op den 19 September 1798, het gemelde plan ter sanctie aan de Municipaliteit aangeboden: doch met dit ongelukkig gevolgd, dat het, niettegenstaande het zeer gunstig advis van het Committé van Algemeen Welzyn, is in advis gehouden tot dat een *effectief* Stedelyk Bestuur zoude zyn daargesteld (14) en dat 'er tot nu toe niets van die zaak is geworden.

(14) *Dagbladen der Municipaliteit*, 29 October 1798, bl. 136. Dit Plan werd, door wylen den verdienstelyken Doctor VAN HEEKEREN, tot grondslag gelegd van het algemeen plan, door hem voor de geheele Republiek ontworpen: welk algemeen plan, na dat het door de Agenten van Justitie, Politie en Opvoeding was gediscutieerd geweest, door den laatstgemelden aan het Uitvoerend Bewind is ingediend, en door die vergadering naar de Eerste Kamer

den. Dit valt te meer te bejammeren, daar, in het gemelde Plan, ook voorgesteld wordt eene behoorlyke opgave van gebooreden, welke reeds by Stedelyke Publicatie van 1 Maart 1796 aan alle Vroedmeesters en Vroedvrouwen bevolen was; doch aan welke, zo ik wel heb, niet is voldaan geworden; zoo dat het getal der geenen, die jaarlyks alhier gebooren worden, onbekend blyft.

Men denke niet, dat, het geen ik zoo even opmerkte, omtrent het nut, dat goede en welingerichte sterflysten kunnen te weeg brengen, om over de sterfte en gezondheid te oordeelen, eene herschenschim of overdreven gedachte zy. De Graaf Balbo, welke, by myn verblyf te *Parys*, aldaar Gezant was van den Koning van Sardinie, en tevens Lid van de Commissie der Maten en Gewigten, een man van uitnemende geleerdheid, en onder wiens oog, toen hy Opperste der Politie te Turin was, de sterflysten van die plaats komen moesten, ontwaarde uit dezelve, in 1788, dat 'er te Turin een zeer aanmerkelyke sterfte plaats had, die niet eens door de Geneesheeren, (veelligt uit hoofde van de classe van Menschen, waar in zy voornamelyk voorviel) was opgemerkt geworden: een gepast onderzoek werd rasch in 't werk gesteld. De gesprekken, die ik daaromtrent, en over het geheel onderwerp, sterflysten betreffende, met dien Heer gehouden heb: de verhandelingen, die zyn Ed. my ter lezing heeft vergund: de briefwisseling die wy te Parys zelve daar over hebben onderhouden, hebben my veel stoffe tot overdenking en leering verschaft. Ik schreef aan zyn Ed. op den 5 October (1798) „ *C'est une reflexion bien sage que celle que vous* „ *faites, que les Tables mortuaires sont très-propres à* „ *nous faire connoitre une mortalité qu'on ne soupçonne-* „ *roit peu sans elles, qui echapperoit meme aux Mede-* „ *cins: et il seroit à souhaiter qu'on en fit partout de* „ *bonnes,*" en den 12 November, op eene vrage my door zyn Ed. gedaan: „ *Je voudrois pouvoir vous faire part* „ *avec la meme exactitude de ce qui a lieu à Amster-* „ *dam: mais jusqu'à present les Tables mortuaires ne* „ *distinguent pas les sexes; et les ages n'y sont pas com-* „ *fi-*

mer van het Vertegenwoordigend Ligchaam, op den 18 Augustus 1800, voorgedragen. De Eerste Kamer heeft het zelve, na op den 25 November een uitvoerig Rapport van de daar toe benoemde Commissie te hebben ontvangen, op den 10 December in een Besluit veranderd. Ik herinner my niet of de Tweede Kamer, vóór hare ontbinding, daar op iets besloten heeft, en ik kan zulks thans niet nazien: maar ik meen my zeer duidelyk te herinneren, dat de Commissie, tot het overwegen dier zaak benoemd, tot het niet bekrachtigen heeft geadviseerd. Doch ik kan dat Rapport thans onder myne papieren niet vinden. Of dit, in alle opzichten, zoo nuttig plan, wederom in overweging zal genomen worden, is my onbekend.

„ *finis avec les maladies* (15): *ce sont deux défauts im-*
„ *portans auxquels on remédiera complettement si l'on*
„ *met en exécution le plan que le Bureau de santé a pro-*
„ *posé.*" Ik wist niet dat toen alle hoop daar op, immers *provisioneel*, reeds verdwenen was (16).

Ik keer van dezen uitstap nog een oogenblik te rug naar de sterfte, die in Amsterdam plaats heeft. De Tafel hier boven voor zes tydperken, ieder van vier jaren, opgegeven, toont genoeg hoe verschillende zy in verschillende jaren is. Ter nadere bevestiging hier van zal ik de vyf jaren, waar in de grootste sterfte plaats gehad heeft, aanvoeren.

	1800	1781	1780	1784	1788
Christenen . .	10354	10019	9747	9359	9325
Hoogd. Joden .	833	615	612	766	824
Portug. Joden .	135	111	82	91	114
Som . . .	11322	10745	10441	10216	10263

Hier uit blykt:

1°. Dat de jaren, waar in de meeste Christenen gestorven zyn, niet altyd zyn die van de grootste sterfte voor de Joden: en omgekeerd. Men zal zelfs zoo dadelyk bemerken, dat het jaar 1788 een der moordadigste geweest is voor de Hoogduitsche Joden, en tevens een, waar in de minste Christenen gestorven zyn. En zoude men dan nog kunnen twyfelen of het nuttig zy, in eene zoo volkryke Stad de sterflysten zoo interigten, dat men de verschillende classen van Ingezetenen afzonderlyk kunne nagaan?

2°. Dat, hoe groot ook de sterfte in die jaren mogen geweest zyn, dezelve echter, Gode zy dank! verre beneden de sterfte is, welke men in voorige tyden alhier heeft ondervonden. In 1617 zyn 'er 8440 menschen in Amsterdam overleden; in 1624, 11795, hoewel 'er toen niet veel over de 105,000 Ingezetenen, die de telling van 1622 opgeeft, zullen geweest zyn: in 1635, 8177; in 1655, 16727; in 1664, 24148; in 1727, 13755 en nog in 1728, 11164, hoewel in die

(15) Ik spreek alléén van Amsterdam: in de Haagsche Lysten, door wylen den Burgem. DIERKENS uitgegeven, staan de Mans en Vrouwen afzonderlyk; de Ziekten ook met betrekking tot de jaren.

(16) Ik heb 'er my ook te Parys aan gelegen laten leggen, om de wyze te weten, waar op dit geheele werk van Geboorte- en Sterflysten enz. in Frankryk verricht word. De toenmalige Minister van Binnenlandsche zaken, de uitmuntende FRANÇOIS (*de Neufchateau*) heeft my in verscheiden gesprekken, mondeling, vervolgens schriftelyk, alles wat ik begeerde te weten, medegedeeld.

die tyden de bevolking zoo groot niet was als nu. In die jaren hebben geweldige ziekten het geheele Land door gewoed (*).

Het valt ligt te bevroeden, dat de kinderziekte eenen aanzienlyken rol in die groote sterfte zal gespeeld hebben: dit heeft, vooral, in de jaren 1784 en 1788 plaats gehad; toen immers heeft de kinderziekte, ten honderd van alle die overledenen, weggesleept, onder de Christenen 27 en 22: onder de Hoogduitsche Joden 46 (of byna de helft,) en 27: by de Portugesche 17 en 26 (17). Zie hier de volledige Tafel:

Aan de kinderziekte: in .	1800	1781	1780	1784	1788
Christenen . . .	1802	605	880	2549	2059
Hoogduitsche Joden .	246	188	129	351	223
Portugesche Joden .	35	14	7	16	30
Som . .	2083	807	1016	2906	2312

Indien men deze getalen van die der algemeene sterfte aftrekt, blyft 'er over voor de sterfte door andere ziekten dan de kinderpokjens veroorzaakt:

	1800	1781	1780	1784	1788
Christenen	8552	9414	8867	6810	7266
Joden	687	524	558	490	685
Som . .	9239	9938	9425	7300	7951

Waar uit blykt, dat de meerdere sterfte der jaren 1784 en 1788 geheel aan de kinderziekte moet worden toegeschreven: maar dat die der overige jaren, vooral die van 1781, van andere oorzaken heeft afgehangen. Ik zal my in het onderzoek derzelve niet inlaten, maar alleen opmerken: dat, in het gemelde jaar, de groote sterfte geen plaats gehad heeft voor kinderen, of jongelingen beneden de 20 jaren: zy schynt van het 30ste jaar begonnen te zyn: is vreeslyk geweest tusschen de 40 en 50, en vooral tusschen de 60 en 70, 70 en 80 jaren.

De

(*) Commelin *Beschryving van Amsterdam*, op het einde: en Struik *Nadere Ontdekkingen.*

(17) Hoe verbazend groot moet dan in die jaren niet geweest zyn het getal der geenen, die, door de kinderziekte aangetast, daar aan overleden zyn? Men heeft als men 'er aan denkt. Volgens de navorschingen van de Bernoulli, sleept zy, somtyds, een derde, over het geheel een zevende, of een agtste, van allen, die zy aantast, weg: zie ook la Condamine *Mem. de l'Acad.* 1765. p. 531.

De jaren, waar in de geringste sterfte is voorgevallen, zyn de volgende: waar by ik tevens de getalen der geenen gevoegd heb, die aan de kinderziekte zyn overleden, op dat men zoude kunnen bemerken, welke, ook in die jaren, de invloed dier ongelukkige ziekte geweest is.

	1798	1787	1785	1792	1790	
Christenen . .	5957	6524	6506	6680	6730	
Hoogduitsche Joden	362	413	503	544	811	NB.
Portugesche Joden .	55	64	72	72	104	
Som A . .	6374	7001	7081	7286	7645	
kinder-ziekte. Christenen .	132	72	420	329	293	
kinder-ziekte. Hoogd. Joden	8	4	91	44	14	
kinder-ziekte. Portugesche .	0	0	1	2	1	
Som B .	140	76	512	375	308	
Verschil met Som A	6234	6925	6569	6911	7337	

Ik zal niet herhalen, wat ik meermalen heb doen opmerken over het verschil der sterfte tusschen Christenen en Joden: Joden en Joden: en voeg 'er alleen by, dat de Jaren *1786*, 1778, 1783, waar in de minste Christenen aan de kinderziekte overleden zyn, de getalen *54*, *59*, *60*, respectivelyk, opgeven.

Dit zy genoeg over de sterfte: ik vrees my, door het belang der zaken, en myne genegenheid om dezelve te behandelen, reeds te verre te hebben laten vervoeren. Ik ga over tot de vierde vraag.

IV.

De vierde vraag, welke ik my voorgesteld heb te onderzoeken, is deze: „ Kan men uit de sterfte, die te Amsterdam plaats heeft, afleiden, dat die Stad ongezond is?"

De Hoogleeraar Kluit beslischt de zaak in eens. In de aanteekening, welke aanleiding tot het geschil tusschen den Hoogl. Vrolik en hem gegeven heeft, zegt hy uitdrukkelyk: „ dit „ toch is en blyft *zeker*, dat in Amsterdam, naar evenredig„ heid der levenden, meer menschen sterven *dan zelfs in de* „ *volkryke Steden Londen en Parys:* dit bestemmen in- en „ uitlanders *uit eenen Mond*, die de *sterflysten gezien heb-* „ *ben.*" Hoe ver dit *uit eenen mond* strikt naauwkeurig zy, lust my niet thans te onderzoeken: tot bevestiging voegt 'er de Hoogleeraar Kluit, in zyn brief, by: „ Ik laat veilig aan

„ 't

„ 't oordeel van onzydige lezers over, of ik wel of kwalyk „ gezegd hebbe, dat de sterfte in Amsterdam meerder is, dan „ in de volkryke Steden *Londen* en *Parys*, waar de meeste „ Schryvers het getal gewoonlyk brengen op $\frac{1}{25}$, d. i. alwaar „ van 25 personen jaarlyks één sterft. Ik heb hier toe *getui-* „ *genissen, zoo van in- en uitlanders, bygebragt*, en kan „ dit besluiten met de rekening van den Hr. N. STRUYK, „ wiens naauwkeurigheid boven zoo hoog geprezen is: die „ nam. de overledenen van 1746 tot 1752, te Amsterdam, „ opgeeft, en als toen te zamen bevond 49,494, en die hier „ uit het middental rekent op jaarlyks 8247. Daar hy nu „ vastftelt, dat 'er in 't jaar 1752 geen volle 200,000 in Am- „ sterdam woonden, zoo maakt hy daar uit op de sterfte van „ 1 tot $24\frac{1}{10}$." Het doet my leed op deze plaats te moeten aanmerken: 1°. Dat de Hoogleeraar KLUIT geen *getuigenissen aangebragt*, maar slechts *gezegd* heeft, dat 'er *getuigd werd*. Hadt zyn Hooggel. getuigenissen *aangebragt*, dat is de Schryvers aangehaald, zoude men dezelve kunnen nazien en hunne getuigenissen wikken en wegen. 2°. Dat zyn besluit op eene verkeerde rekening steunt, te weten, dat het getal der Ingezetenen, te Amsterdam, maar 200,124 bedraagt, het geen wy hier boven getoond hebben, dat volstrekt onnaauwkeurig en veel te klein is: waar uit dan ook volgt, dat de daar uit opgemaakte sterfte van $\frac{1}{23\frac{1}{11}}$ geheel abusief is. 3°. Dat de berekening van STRUIK, die voorzeker een zeer kundig en naauwkeurig Man was, doch welke niet altyd in zyne navorschingen een fyn oordeel of eene genoegzame *Critica* gebruikt heeft, hier niet geldt: zoo wel, om dat het stellen van 200,000 inwooners, te Amsterdam, omstreeks 1752, niet op dadelyke waarnemingen steunt, als om dat het getal der overledenen slechts uit zes jaren wordt opgemaakt: welk tydvak te kort is, om naauwkeurigheid toe te laten. Indien b. v. iemand voor Amsterdam wilde gebruiken de jaren 1779 tot 1784, hy zoude vinden, dat 'er in dat tydstip van zes jaren, alhier overleden zyn 58,181 menschen, dat is, gemiddeld, jaarlyks 9696, dat meer dan 1000 grooter is dan het waar gemiddeld getal: en stellende 222,000 inwooners, zoude hy de sterfte vinden $\frac{1}{23}$: zoude dit juist zyn? voorzeker neen: even weinig als indien iemand het gemiddeld getal, opgemaakt uit de vier jaren 1790—1793, toen de sterfte, immers by de Christenen, zeer gering was, namenlyk 7669, 'er uit besloot dat de sterfte te Amsterdam maar $\frac{1}{29}$ bedraagt.

Dan laat ons de zaak dieper onderzoeken en nagaan 1°. of het waar is, dat de sterfte te Amsterdam grooter is dan die, welke voor Parys en Londen wordt opgegeven? 2°. Of het zoo gemaklyk valt dit uit de sterflysten optemaken, dat het ge-

genoeg is de sterflysten daar toe zoo maar eens intezien en te vergelyken? 3°. Of de opgave van eene grooter sterfte, regtmatig zelfs uit sterflysten opgemaakt, wel een genoegzaam bewys oplevert van de ongezondheid eener plaats? Het belang der zaak vordert, dat zy op die wyze behandeld worde.

Het eerste lid der vraag: „ is de sterfte te Amsterdam grooter dan in andere volkryke Steden, en met name dan te „ Parys en te Londen?" zal ons niet lang ophouden. Wy hebben gezien, dat de jaarlyksche sterfte te Amsterdam $\frac{1}{25}$ à $\frac{1}{26}$ der inwooners bedraagt. Men geeft op, dat dezelve in andere volkryke Steden $\frac{1}{25}$, $\frac{1}{24}$, ja zelfs te Londen $\frac{1}{22\frac{1}{2}}$ bedraagt. Zo die opgaven even naauwkeurig zyn, als ik my vleije, dat die van Amsterdam is, volgt het duidelyk, dat de sterfte te Amsterdam iets geringer is dan in die plaatsen, en niet, gelyk de Hoogleeraar KLUIT opgeeft, grooter. Het verschil is, wel is waar, zoo groot niet als de Hoogleeraar VROLIK het uit een door my, by verzinning, verkeerd opgegeven getal heeft moeten opmaken: doch het verschil is en blyft wezenlyk. Ik redeneer in de onderstelling, dat de getalen voor de andere groote Steden naar waarheid zyn opgegeven, dat thans noch tyd, noch gelegenheid, noch dit bestek my veroorloven strikt te onderzoeken.

Het tweede lid der vraag „ of het zoo gemaklyk valt uit „ de sterflysten, die voor handen zyn, de sterfte in verschillende plaatsen te vergelyken, dat het zoo maar genoeg zy „ de sterflysten intezien, om die vergelyking te bekomen?" vereischt een breeder onderzoek.

De sterflysten, in zich zelve beschouwd, geven *onmiddelyk* alléén te kennen, hoe veel menschen 'er jaarlyks op eene bepaalde plaats sterven. Uit vele jaren maakt men de gemiddelde sterfte op: wy hebben reeds gelegenheid gehad te zien, hoe men in feilen kan komen te vervallen, met een te klein getal jaren te nemen, of by toeval, een getal waar in de sterfte bestendig groot of bestendig klein geweest is. Men behoort al verder, alvorens te oordeelen, te weten of de opgaven der gestorvenen altyd op den zelfden voet geschieden? of men de doodgeboorenen mede telt of niet? enz. Ziet daar wat men uit de sterflysten, en derzelver vergelyking *onmiddelyk* leeren kan: en meer niet. Maar, om dan de sterfte te kunnen bepalen, moet men nog weten welk het getal is der levenden, of van alle de inwooners der plaats. De sterflysten doen ons dit niet *onmiddelyk* kennen: dit kan *onmiddelyk* niet anders dan door eene telling bekend worden: van hoe weinige plaatsen nu is de bevolking, door telling, bekend? En dan nog hoe veel omzichtigheid behoort men niet te gebruiken, om het gemiddeld getal der jaarlyks stervenden, uit

de

de sterflysten opgemaakt, op dat der levenden toetepassen? Men behoort te weten of de telling over dezelfde ingezetenen geloopen heeft als de opgave der dooden. Laat ons dit door twee voorbeelden ophelderen. Men vindt jaarlyks in de Nieuwspapieren eene opgave der overledenen te Wenen. Suszmilch heeft eene Tafel van 1720 tot 1753 opgegeven; welke jaren in 4 tydperken, ieder van 5 jaren, en in een van 8 jaren, zyn verdeeld: waar uit genoegzaam blykt, dat 'er in die jaren merkelyke verandering is voorgevallen; eerst van aanwas, toen van vermindering en van groote vermindering sedert 1743. Maar zyn die dooden alleen uit de Stad, of wel uit de Stad en Voorsteden te zamen? Is het Garnisoen 'er by gerekend of niet? Eene vraag die natuurlyk ontstaat, daar men elders (18) vindt aangeteekend, dat 'er in 1771 eene opschryving gedaan is, waar door in de Stad zelve (doch zonder de Voorsteden daar by te rekenen,) gevonden zyn 53519 personen. Zo men nu het midden-getal der dooden, uit den evengemelden Tafel opgemaakt, hier op toepast, te weten 6163, zoude de sterfte zyn van 1 op 8 à 9, dat ongerymd is: men moet derhalven besluiten, dat het getal der dooden niet alleen dat voor de Stad, maar tevens voor de Voorsteden is: maar dan is, by gebrek van het getal der inwoonders in de Voorsteden te kennen, alles onzeker.

Struik en Suszmilch geven beiden voor een aantal jaren op, zoo wel de bevolking (welke jaarlyks door de Priesters in iedere Parochie wordt opgegeven), als het getal der jaarlyks gestorvenen voor Romen; het gemiddeld getal uit die 35 jaren, van 1709 tot 1743, is, volgens den laatstgemelden, 5651 voor de overledenen, en 147,000 voor de inwooners: waar uit de sterfte volgt $\frac{1}{25}$. Maar de Joden, wier getal, te Romen (19), La Lande op 12,000 stelt, zyn in die opgave der bevolking niet begrepen: zyn zy het al of niet in het getal der begravenen? Zoo lang dit niet beslischt is, kan men 'er niets uit besluiten.

2°. Wanneer men bemerkt, of van elders weet, dat plaatsen in een bestendigen staat van vermeerdering of vermindering zyn, valt het moeijelyk, om niet te zeggen onmooglyk, de sterfte te bepalen, al zyn 'er goede sterflysten, om dat men niet, met zekerheid, weet hoe veel de Ingezetenen allengskens toe- of afnemen, en men derhalven een der leden van de proportie niet met genoegzame naauwkeurigheid kent. Amsterdam is, sedert de telling van 1622, die, in een rond getal, 105,000 menschen gaf, en die van 1795, op het minst op 212,000 zielen, meer dan dubbel in bevolking geworden, hoewel die vermeerdering reeds lang vóór 1795 had opgehouden.

(18) *Haarlemsf. Courant*. 1771, N°. 32. Dingsdag.
(19) *Voyage d'un François en Italie*, Tom. V. C. 49. p. 127.

den. Hoe zoude men, uit de opgave der jaarlyks gestorvenen, voor sommige tusschen tyden, de bevolking met juistheid bepalen? Ik vindt aangeteekend (20), dat in 1748 het getal der personen, in Utrecht en hare Vryheden, op 25,244, en dat der jaarlyks gestorvenen, uit 13 jaren, van 1742 tot 1754, opgemaakt, 1120 bedroeg: waar uit de sterfte $\frac{1}{22\frac{1}{2}}$ volgt. Zoude men zoo maar, zonder verder onderzoek, eene zoo groote sterfte in Utrecht durven stellen? Volgens de telling van 1795 bedraagt het getal der Ingezetenen 32,294, het is derhalven merkelyk toegenomen. Maar welke is omstreeks dien tyd de sterfte geweest? Indien het genoegzaam ware de zeven jaren 1788, 1791, 1799-1803 ingesloten, die ik uit de *Letterbode* heb aangeteekend, te gebruiken, en die te zamen opgeven 6726 overledenen, derhalven, gemiddeld, 961 jaarlyks, zoude de sterfte slechts zyn $\frac{1}{33\frac{1}{2}}$, dat, denkelyk, nader aan de waarheid komt; maar zyn die 6726 overledenen alléén in de Stad, of in de Stad en Vryheid te zamen? misschien het eerste: immers dat getal is merkelyk kleiner dan het geen zoude voortvloeijen uit de lysten der overledenen van 1770 tot 1779, die in de *Natuur- en Geneeskundige Correspondentie* [I. Deel, bl. 508.] voorhanden is, en dat wel, al neemt men een middel uit de laatste jaren? Of is in de daad de sterfte in Utrecht, in de laatste 20 jaren, verminderd, niettegenstaande den aanwas van inwooners? Zo ja, aan welke oorzaken moet dit worden toegeschreven? Hoe veel wordt 'er derhalven al niet vereischt, alvorens regt en juist uit opgave van gestorvenen, dat is uit sterflysten, iets te kunnen besluiten!

Haarlem bevindt zich in een staat van vermindering in de bevolking. Men vindt aangeteekend, dat die vermindering eerst omstreeks 1750 zoude begonnen zyn. In 1748 is het getal der Ingezetenen, op last der Regeering, in de Stad en Vryheid derzelve, opgenomen, en bevonden 26,281 menschen te bedragen (21): doch men zegt, dat 'er de Weeskinderen en de menschen in 't Gasthuis niet onder begrepen zyn: men stelle met STRUIK 26,800. Van 1745 tot 1756 zyn 'er in Haarlem 12,858 menschen gestorven; het geen een gemiddeld getal opgeeft van 1071: waar uit de sterfte volgt $\frac{1}{24}$: zouden wy dan de sterfte in Haarlem maar zonder verder onderzoek, grooter dan die van Amsterdam stellen? By de laatste telling is,

(20) *Staat der Vereenigde Nederlanden*, XI. Deel, bl. 340.
(21) Zie STRUIK Nadere Ontdekkingen, bl. 112: in de Haagsche *Natuur- en Geneeskundige Correspondentie Societeit*, I. Deel, 2de Stuk, bl. 647.

is de bevolking van Haarlem bevonden te zyn 21,227: indien men het getal der jaarlyks gestorvenen van 1788 tot 1800 uit den *Letterbode* optelt, en door 13 dividecrt, krygt men een gemiddeld getal 790: [of dit getal zich ook voor de overledenen in de Vryheid uitstrekt weet ik niet zeker: ik gis van ja:] waar uit dan eene sterfte van $\frac{1}{26\frac{7}{8}}$ volgt: iets geringer dan in Amsterdam.

Deze voorbeelden zyn genoeg om aantetoonen, dat men al met eenige omzichtigheid in het gebruiken van sterflysten moet te werk gaan, wil men door dezelve weten, wat waarheid is.

Maar 'er is meer. Wy hebben te meermalen gezegd, dat tot het bepalen der sterfte noodig is het getal der Ingezetenen te weten: dat dit voor verre de meeste plaatsen niet by telling, maar slechts by gissing, bekend is, en dat de sterflysten het zelve niet *onmiddelyk* opgeven. Ik zeg *onmiddelyk*, want men kan de bevolking uit dezelve opmaken, mits de sterflysten daar toe behoorlyk ingericht zyn; maar daar toe behoort alsdan eene geheele berekening, waar in men met omzichtigheid moet te werk gaan, en noch meer in de besluiten, die men 'er uit afleidt. Wat de sterflysten betreft, zy kunnen tot dat einde niet dienen, ten zy de overledenen daar op met de jaren, die zy bereikt hadden, staan aangeteekend. Dit heeft nu voor minder Steden plaats dan de bloote opgave der overledenen: zoodenige sterflysten werden voorheen te Parys niet opgemaakt, uitgezonderd voor enkele Parochien waar van de *Curés*, gelyk die van *St. Sulpice* (22) den noodigen yver bezaten, om tot bevordering der wetenschappen mede te werken. Te Londen worden zy, wel is waar, op dien voet uitgegeven, maar niet voor alle Parochien, voor alle Ingezetenen: en men weet hoe gebrekkig zy in hare inrigting zyn, hoewel zy, niettegenstaande die gebreken, nuttig zyn. Voor Amsterdam hebben wy dergelyke vry goede lysten. Het is den Wiskundigen bekend, hoe men daar uit de bevolking moet berekenen (23): maar in welke onderstelling zal het besluit uit die berekening afgeleid, volkomen juist zyn? in deze, dat allen, die op zoodanige plaats sterven, aldaar gebooren, en door alle de tydperken van hun leven tot den dood toe gegaan zyn? Die onderstelling moge, overhoops, voor eenige kleine binnensteden, in sommige landen, plaats hebben: maar heeft het noch voor Parys, noch voor Londen, noch voor Amsterdam.

(22) Zie DEPARCIEUX *Essai sur les probabilités de la durée de la vie humaine*, p. 103: alwaar men ook andere Tafels deswegens aantreft. Ook die van de beroemden WARGENTIN, welke die zaak in Zweden met ongemeene naauwkeurigheid heeft behandeld. En wie zoude by ons den keurigen arbeid van wylen den Lector WYNGAARD, te Deventer, kunnen vergeten?

(23) Zie ook de reeds meermalen aangehaalde Rapporten: Rapport N°. XXXIV. bl. 31 en volg.

dam. Men behoort dan in de berekening voor zoodanige plaatſen de eerſte beſluiten, die zy opgeeft, nader te ontwikkelen, en door het gebruik eener gezonde *Critica*, mitsgaders door de kennis van het geen plaatſelyke omſtandigheden betreft, te verbeteren. Ik heb in 1797, voor Amſterdam, uit de middelgetalen van vier tydperken, ieder van vier jaren, van 1779 tot 1782: van 1783 tot 1786 enz., de berekeningen gemaakt, de *kromme lyn van afſterving* voor ieder dier vier tydperken geteekend, zoo wel gebruik makende van de ware getallen, als van de getalen, na ze voor ieder der vier tydperken tot eenen gemeenen wortel van 100,000 gebragt te hebben, en die kromme lynen met de kromme lyn, welke ik uit de beroemde Tafel van DUPRÉ DE ST. MAUR (24) had opgemaakt, vergeleken. Eerst door dien arbeid heb ik den waren aard der verſchillende zaken, waar op men letten, de onzekerheid waar mede men beſluiten moet, leeren kennen. Het is mooglyk, dat dit het onderwerp van eene of andere Verhandeling uitmake, zo ik immer iets naders over Amſterdam uitgeef. Ik voer dit alleen aan, om te doen zien, dat, zo allen, die ſterflysten van Amſterdam en andere groote Steden gezien hebben, zoo maar gereedelyk vergelykingen maken en beſluiten opgeven, zy veelligt gevaar loopen, om onnaauwkeurige gevolgtrekkingen voor waarheid op te disſchen.

Het derde lid der vraag „ of de opgave van eene grooter „ ſterfte, rechtmatig zelfs, uit ſterflysten opgemaakt, wel „ een genoegzaam bewys oplevert van de ongezondheid eener „ plaats, ” vereischt een behoorlyk onderzoek; en ik twyfel of men wel *altyd*, en *in alle gevallen*, *daar uit alléén* tot de ongezondheid eener plaats kan beſluiten. Men vergunne my de redenen myner twyfeling op te geven.

De ſterfte, die ergens plaats heeft, hangt niet alleen af van de plaatſelyke omſtandigheden, welke uit hunnen eigen aard invloed hebben op de gezondheid en het leven der ingezetenen: als daar zyn, de ligging der plaats, vooral met betrekking van den aard des gronds, waar op zy gevestigd is; en van het geen dezelve omringt: ruime lucht of bosſchen, ſloten of beemden, droege of moerasſige gronden, vrugtbare landen, bezaaide, of wel modder bevattende ſtilſtaande of loopende wateren enz. verder de inrichting der woningen; hare ligging op ruime kaaijen, markten, in ruime ſtraten; of in enge ſtraten, ſtegen, of gangen; hoog en opeengepakt; de richting der ſtraten, ten opzichte van de meest heerſchende winden: het water dat door de Stad heenloopt, en of het den grond, waar op het vloeit, altyd bedekt, dan wel, by ebbe, geregeld, of fomtyds, de ſlib bloot laat liggen enz. Deze omſtandigheden maken, door zich zelven, eene plaats gezond of ongezond;

over

(24) Zie dezelve by BUFFON *Hiſt. Naturelle*; (in 12°.) 4de Dl. bl. 384.

over het geheel, of voor sommige ingezetenen, naar mate zy voor de geheele plaats, of voor eenige gedeelte alléén derzelve gelden. Maar de sterfte hangt bovendien af van de bedryven, en de soort der ingezetenen, van sommige gebruiken onder hen plaats hebbende, en van politieke verordeningen; uit deze drie omstandigheden kan wel de sterfte grooter of kleiner worden; maar de laatsten doen niets, en de eerstgemelden slechts gedeeltelyk iets, tot het geen men noemen kan gezondheid of ongezondheid der plaats.

Door de bedryven der ingezetenen versta ik vooreerst de fabrieken, welke zy, in groote Steden vooral, menigvuldig aanleggen. Dezen kunnen, door hunnen aard, nadeelig zyn voor die, welke daar in werken; sommigen, gelyk bekend staat, zyn het in de daad, en de sterfte kan 'er door vermeerderd worden: maar dit heeft geen invloed op de overige inwooners, noch op de gezondheid der plaats zelve: andere strekken, door de dampen, die zy opgeven, om de zuiverheid der Lucht te verminderen, en in zoo verre hebben zy op de gezondheid der plaats een onmiddelyken invloed.

Door bedryven der ingezetenen versta ik al verder derzelver levenswyze; waar onder men, in groote Steden vooral, overdreve weelde, dartelheid, losbandigheid van allerlei aard, ontucht, als voorname oorzaken van kwynende ziekten en meerdere sterfte optelt, en te recht: doch deze oorzaken, moreele oorzaken zynde, die volstrekt alléén op die geenen werken, welke zich aan die levenswyze overgeven, kunnen niet tot oorzaken van ongezondheid der plaats, in zich zelve beschouwd, gebragt worden. Maar al wat in de daad oorspronkelyk immoreel is, of tot eene overdadige wyze van leven behoort, daar latende; zouden niet, in zeer volkryke Steden, de groote bezigheden veler ingezetenen, het werken boven mate, op welke wyze het ook zy; de gemoedsbewegingen die daar door veroorzaakt worden, veelen der zwakken of minder sterken onder hen, spoediger, als ik my zoo mag uitdrukken, slyten, dan in een stiller kring zoude geschied zyn? en zoude deze oorzaak ook niet al onder de oorzaken der meerdere sterfte in groote en volkryke Steden, het zy dan Hof-plaatsen, het zy handeldryvende Steden, gerangschikt moeten worden? hoe wel voor den sterken, meerdere arbeid, vooral ligchamelyke arbeid, mits niet al te overdreven, den sterken nog sterker moet worden. Doch ook deze bedryven doen niets tot de gezondheid of ongezondheid der plaats, in zich zelve beschouwd.

De soort der ingezetenen behoort ook in aanmerking te komen. Wy hebben reeds gezien, welk verschil 'er te Amsterdam is tusschen Christenen en Joden. 'Er zal verschil van sterfte zyn tusschen twee plaatsen, waar in alles gelyk is, ook het getal ingezetenen; maar waar in verschil plaats heeft van betrekkelyke hoeveelheid van armen, ryken, en middelmatigen: en om meer bepaaldelyk te treden tot het geen ik byzonder bedoel:

doel: men ftelle twee plaatfen, in alles volkomen gelyk, ieder van honderdduizend ingezetenen; men verdeele de eerfte in vyf districten, ieder van twintigduizend zielen, uit gelyke getalen van mans, vrouwen, kinderen, bejaarden beftaande, zo dat, over hoops, dezelfde fterfte in die vyf districten plaats zal hebben. Men verdeele insgelyks de tweede plaats in vyf districten, waar van vier aan de voorigen gelyk zyn, doch de vyfde uit een Garnifoen van 20 duizend man beftaat, gelyk te Berlyn b. v. (25), dan zal de fterfte in dat vyfde district geringer zyn dan in ieder der vier overigen, en dus ook zal die voor de geheele Stad geringer zyn dan in de eerstgemelde. Immers dat vyfde district beftaat niet uit ingezetenen van allerlei ouderdom, van de jongfte kinderen af, of van allerlei foort, tusfchen welke de fterfte zy $\frac{1}{28}$, $\frac{1}{26}$, $\frac{1}{27}$ zo men wil, maar uit uitgelezene manfchappen, overhoops tusfchen de 20 en 60 jaren: oorfpronkelyk zonder ligchaamlyke gebreken, waar van 'er geen een of met nypende armoede worftelt, of in buitenfpoorigen overdaad leeft: waar onder velen zich aan ontucht mogen overgeven, maar voor wier gezondheid, by de geringfte onpasfelykheid, zorg wordt gedragen: van welke, naar mate hunner ouderdom, van 20, 30, 40 of 50 jaren, volgens den gewoonen loop, flechts $\frac{1}{78}$, $\frac{1}{59}$, $\frac{1}{41}$, $\frac{1}{34}$, gemiddeld $\frac{1}{55}$, jaarlyks fterft, in plaats van $\frac{1}{28}$, of $\frac{1}{26}$, of $\frac{1}{27}$, gelyk by de overigen, en zulks onafhangelyk van de gezondheid der Stad. Indien dan de fterfte te Berlyn b. v. $\frac{1}{31}$, en, te Amfterdam, alwaar geen Garnifoen, of flechts een zeer gering Garnifoen legt (want de Stads Soldaten zyn meestal als Burgers te befchouwen, en bovendien te gering in getal, om in aanmerking te komen) $\frac{1}{28}$, zoude ik niet gaarne *daar uit alleen* befluiten, dat Amfterdam ongezonder is dan Berlyn, maar veel eer het tegendeel (26). Eene zelfde redenering geldt voor die plaatfen, daar niet alléén Garnifoen legt, maar boven dien vele Kloosters zyn, gelyk 'er voorheen te Parys en Wenen waren.

Gewoonten en politieke verordeningen behooren ook by de vergelyking in aanmerking te komen: onder welke laatften ik echter hier niet bedoel de zorg die door den Magiftraat gehouden wordt, over de reinheid der ftraten enz. Ik zal hier terftond Parys tot voorbeeld van het eerfte en Londen tot dat van het laatfte nemen.

Het

(25) Dit voorbeeld komt ongeveer overeen met het geen STRUIK (*Nadere Ontdekkingen*, bl. 99.) van Berlyn, voor het jaar 1747, opgeeft. SUSZMILCH ftelt de fterfte te Berlyn $\frac{1}{28}$.

(26) Indien men onderftelt dat het Garnifoen te Berlyn één vyfde gedeelte der Ingezetenen, de fterfte onder dit $\frac{1}{55}$ en die van alle te zamen $\frac{1}{31}$ bedraagt, zoude de fterfte by de Burgers alleen $\frac{1}{25}$ zyn: en dus grooter dan te Amfterdam.

Het was te Parys voorheen, en zulks is het veeligt nog, eene, byna algemeene, gewoonte onder alle classen, ook by de geringen (27), om de eerstgeboorenen kinderen zeer kort na hunne geboorte, naar het platte Land, dikwerf zeer ver van Parys af, ter minne te zenden. Ieder een weet nu, dat de sterfte onder jonggeboorenen kinderen veel grooter is dan onder meer gevorderden, of volwassenen. Men ontlastede derhalven Parys van een aantal kinderen; en het groot getal der geenen, die onder hen kwamen te overlyden, werden niet op de sterflysten gebragt: waar door de sterfte veel geringer werde dan zy anders zoude geweest zyn. MALOUIN heeft in de *Memoires de l'Academie des Sciences*, van 1746 tot 1753, jaar op jaar, het getal der gebooreenen (of liever gedoopten) en der gestorvenen opgegeven. Dezen hebben in dien tyd, gemiddeld, jaarlyks bedragen 18,854: zoo het nu waar is, gelyk het waar is, dat 'er in het eerste jaar des levens $\frac{1}{4}$ (of gelyk misschien anderen stellen $\frac{1}{5}$) van alle de gebooreenen ten grave daalt, zal dit altyd een *deficit* van drie duizend zielen op de sterflysten, uitmaken, al zoude men onderstellen, dat slechts iets meer dan de helft der gebooreenen, het geen buiten twyfel veel te weinig gesteld is, naar buiten werdt gebragt. Dit *deficit* blykt ten duidelykstеn hier uit, dat het gemiddeld getal der gebooreenen, in die zelfde jaren, gem. 21,795 bedragen heeft: en dus veel grooter geweest is dan dat der gestorvenen, het geen men weet dat anderszins in plaatsen van zoodanigen aard niet voorvalt. Men handelt dan onnaauwkeurig, indien men Steden, daar zoodanige gewoonte geen plaats heeft, met Parys vergelykt, zonder daar op te letten. Indien de sterfte, uit de sterflysten opgemaakt, te Parys even als te Amsterdam $\frac{1}{28}$ was, zoude ik besluiten, dat *in de daad* de sterfte te Amsterdam geringer is dan te Parys.

Men heeft opgemerkt, dat, hoewel te Londen het getal der Inwooners, in de laatste jaren, merkelyk is vermeerderd, het getal der jaarlyks stervenden merkelyk is afgenomen. Zonder nu te ontkennen, dat verbeteringen, in de Stad zelve gemaakt, daar in ook het hare toebrengen, is het zeker, dat die vermindering voornaamlyk toeteschryven is aan de wyze Wet, in 1767 (28) uitgevaardigd, dat alle kinderen, ten lasten van den Armenstaat, binnen drie weken, na hunne geboorte, naar buiten moeten worden gebragt, om aldaar tot hun zesde jaar te verblyven. Hier door worden de sterflysten van een aantal der zulken, waar onder de sterfte de grootste is, ontlast. Ook blykt het, dat, daar het getal der geenen die daar op, als onder de twee jaren gestorven, stonden aangeteekend, te vooren jaarlyks, door een gemiddeld getal telkens uit tien jaren opgemaakt, 10,000 bedroeg, het allengskens gekomen is op 9,000, op 7,800, en van 1790 tot 1800 op 6,000. En hoe veel kinderen 'er door dien regt wyzen maatregel in 't leven behouden worden, wordt genoegzaam hier uit opgemaakt, dat het uit de Registers van het *Vondelings-Gasthuis* blykt, dat de sterfte der kinderen beneden het jaar, welke allen ter minne naar het platte Land gezonden worden, in de laatste dertig jaren, verminderd is in de reden van 12 tot 7.

Eindelyk zy het my geoorloofd te twyfelen, of men, in het beoordeelen der ongezondheid van eene plaats, niet boven en behalven de sterfte zelve, in het algemeen, nog zoude behooren te letten, op die, welke in verschillende tydperken des levens plaats heeft? waar men, overhoops, het meest tot eenen hoogen ouderdom geraakt? waar kennelyke *endemische* ziekten het meest heerschen, en de gevaarlykste zyn? waar de epidemien, welke van tyd tot tyd voorvallen, de meeste verwoesting aanrichten? enz. Ik wensch, dat men Amsterdam eens ten dezen opzichte met andere, zoo binnen- als buitenlandsche, plaatsen, vergelyke. HALLER zeide (29), en ik geloof, het zy met den diep-

(27) Zie daar over DÉPARCIEUX l. c. p. 70.

(28) Zie HEBERDEN *on the increase of different diseases*, Lond. 1801: en MORTON EDEN *Recherches sur le nombre des habitans de la Grande Bretagne* p. 57. (uit het Engelsch vertaald.)

(29) *Elementa Physiologiae* Lib. XXX. Sect. 2.

hen eertijds gezegd, welken men aan zoo een Man, een der sieraden van de voorgaande Eeuw, verschuldigd is, ten onrechte, zoo wel over het geheel, als omtrent het verband, dat hy tusschen de beide deelen der zinsnede stelt, *Rara senectus insalubris est et brevis aevi:* en ik twyfel of het gezag van STRUIJK, waar op hy zich beroept, hier wel behoorlyk is toegepast. Het is ten volle zeker, dat 'er in ons Land vele voorbeelden van hoogen ouderdom gevonden worden, en wylen de Burgemeester DIERQUENS heeft duidelyk aangetoond (30), dat zy werkelyk meerder in getal zyn in den Haag dan in verscheiden plaatsen buiten 's Lands. In Amsterdam sterven 'er, gemiddeld, jaarlyks, by de Christenen, 270 menschen tusschen 80 en 90; 33 tusschen 90 en 100 jaren en daar boven: welke getalen op de 1000 stervenden geven 38 en 4 respectivelyk. Weinige jaren gaan 'er voorby, dat 'er niet iemand boven de 100 jaren komt te overlyden: in de 26 jaren, tusschen 1777 en 1803, heeft dit getal 35 bedragen; waar onder een van 106, een van 105, een van 104, twee van 103, een van 102½, vyf van 102 en zeven van 101 jaren gevonden worden.

V.

„ De laatste vraag, die ik my voorgesteld heb te beantwoorden, is deze: „ welke kracht van waarheid bezit de plaats, door den Hoogleeraar KLUIT, „ uit de Registers van MR. AART VAN DER GOES, aangehaald."

De plaats zelve is deze:

„ De Keizer zoude het antwoord der Staaten [in 1540] te Amsterdam af„ wagten: maar de vergadering was verlegt tot Haarlem, om dat te Amster„ dam de *vier Elementen gecorrumpeerd zyn*," ende om te behoeden de ge„ zondheid van sine Majesteit, ende der genen die hem volgen, en water „ drinken willen, het welk te Amsterdam niet en docht ende *veel siek, sie de „ dooels* drincken souden mogen." Waar by de Hoogleeraar KLUIT deze merkwaardige woorden voegt: „ men roeme thands op de gezondheid van Amster„ dam ende dat men zich aan het water gewent."

Het valt gemaklyk in dit gezegde eene grootspraak te ontwaren: want, voor een oogenblik, daar latende, het geen het water betreft, wie zoude durven beweren, dat de Aarde of Grond 'er toen meer *gecorrumpeerd* was dan jaren te voren: dat in 1540, toen 'er nog op lange na zoo vele Fabrieken te Amsterdam niet waren als nu, de lucht *gecorrumpeerd*, of zelfs even ongezond was als nu? In welken zin men met eenigen schyn van waarheid zeggen kon, dat het *vuur*, het derde Element, *gecorrumpeerd* was, vat ik niet. Ik bespeur in die taal de grootspraak van Hovelingen, die liever gehad zullen hebben, dat de Keizer in de aangename oorden van Haarlem, dan te Amsterdam, vertoefde: doch niet te min maakte de Keizer geen zwarigheid zich naar Amsterdam te begeven, zich aldaar treffelyk te laten onthalen, en 'er eenen nacht door te brengen; het geen ook voor 's Majesteits gezondheid niet nadeelig geweest is (31). Maar het geen van het water gezegd wordt, is insgelyks geheel en al valsch. Te weten, het water der Amsterdamsche Grachten was nog in 1525 tot innerlyk gebruik geschikt, en werdt tot het brouwen van Bier gebruikt; dan door het verwyderen der Zeegaten, en de grooter Zeevloeden; die, ingevolge daar van, voor de Stad kwamen, werdt het langzamerhand brak, en begon een onaangenamen reuk van zich te geven: het werdt echter nog, in eene keure van 10 Mey 1530, *zeer kostelyk* genoemd: en men kan veilig besluiten, dat het nog in 1591 tot inwendig gebruik werdt gebezigd, daar de Magistraat toen noodig oordeelde te verbieden, dat men de Verweryen

el-

(30) *Verzameling van Naauwkeurige Lysten* &c. Hage 1774, 4°.
(31) WAGENAAR, *Beschr. van Amst.* I. 252. *Vaderl. Hist.* V. 190.

[illegible] zoude aanleggen dan waar nu de Groene Burgwal of Verwersgracht en de Zwanenburgwal gelegen zyn; en zulks vooral, om dat (het zyn de eigen woorden der Keure) „ door de vergifte en corrosive stoffen, die by eenige „ vetteryen worden gebruikt, alle deezer Stads wateren zulks worden vergiftigd „ en geïnfecteerd, dat niet alleen de ghebuuren, maar ook de gemeene Burgery daar door ligtelyk letzel aan haare gezondheid zoude konnen lyden (32)."

Wat al verder het Water der Grachten betreft, ieder een weet, dat de ingezetenen zich aan het zelve *niet behoeven te gewennen*, daar het niet tot inwendig gebruik gebezigd wordt, met uitzondering, misschien, in zeer langduurige winters, wanneer, uit gebrek, wel eens ysschotsen gesmolten worden. Hoe 'er in dat gebrek zoude kunnen, en 't zy met eerbied gezegd, allang hadt, zoude moeten voorzien worden, is door de Vergadering, waar van ik mede meermalen gesproken heb, overtuigend bewezen (33). Het water dan der grachten, indien het nadeelig is voor de gezondheid, kan het niet anders zyn dan door den stank, dien het in sommige tyden opgeeft: doch of, en in hoe verre, die stank eenen nadeeligen invloed op de gezondheid hebbe, heeft voor ruim twintig jaren het onderwerp uitgemaakt van een twistgeding tusschen twee [illegible] Geneesheeren, en daar over zal ik thans niet beslisschen. Het water, dat tot drank gebruikt wordt, is, of Regen- of zogenoemd Schuitenwater, of water dat meer gegoeden voor hunnen Tafel uit Utrecht of Loenen laten komen. Van het laatste zoude het overtollig zyn te spreken. Dat het eerste uit zynen aard niet nadeelig is, is overheerschend: dan het kan zulks in de Regenbakken worden, door de vermenging met Loodstoffen, waar van [illegible] al te veel voorbeelden zyn: hoe de Ingezetenen zich daar tegen moeten behoeden, en wat 'er deswegens aan den kant der Regeering zoude kunnen gedaan worden, is wederom breedvoerig aangetoond (34). Doch hoewel de Commissie van Geneeskundig Toevoorzicht dit tweede gedeelte, op den 13 Augustus 1798, aan de Municipaliteit ter sanctie heeft voorgedragen, is daar op, den 29 October, niettegenstaande het gunstig Advis van het Committé van Algemeen Welzyn, besloten, uit hoofde dat die Municipaliteit slechts was *Administratief*, en zich van alle Wetgevende Magt moest onthouden (35) dit stuk in Advis te houden, tot dat 'er een Effectief Stedelyk Bestuur zoude aangesteld zyn. Zoude dan het laten beproeven, of het water, dat men van Stadswege aan de Gemeente verkoopt, nadeelig is of niet, geen onderwerp van Administratie zyn? Sedert heb ik niets van die zaak vernomen. Het Schuitenwater is uit zich zelve zuiver, wanneer men het ter behoorlyke plaatse haalt, of het niet in de kleinere Schuiten brak worde. Hoe te zorgen, dat 'er geen Schuitenwater, dan dat zeer zuiver is, worde ingevoerd en bewaard, is in het breede aangetoond geworden (36). De Commissie van Geneeskundig Toevoorzicht, den 22 September 1802, aan het Committé van Algemeen Welzyn, adviserende over de klagten, door een Hoofd-Officier van Weesp ingebragt, dat namelyk het Water niet gehaald werd ter plaatse daar het zoude behooren, heeft het geen te [illegible] daaromtrent was voorgedragen, weder hooren aangedrongen, doch tot nu toe is dit wederom zonder gevolg gebleven. In hoe verre nu de Commissie, al of niet, gelyk hadt eenen toen voorgeslagen maatregel, eenen *halven maatregel* te noemen, en af te keuren, is, in den strengen Winter van 1803, genoegzaam gebleken.

Wat

(32) Ik maak geen zwarigheid om woordelyk over te nemen het geen in de reeds meermalen aangehaalde Rapporten, Rapport N°. V. bl. 131 en 132, over deze zelfde zaak gezegd is geworden.

(33) *Rapport* N°. VIII en N°. IX.

(34) *Rapport* N°. VII.

(35) Dagbladen der Municipaliteit voor dien dag, reeds hier boven (14) aangehaald.

(36) *Rapport* N°. VIII en IX.

Wat eindelyk de Hoogl. KLUIT zegt van miskenning van zyne oogmerken, in het plaatsen van de aanhaling, waar van wy de waarde nu onderzocht hebben, is iets, dat my niet raakt, en de Hoogleeraar VROLIK heeft van die oogmerken niet gerept. Wy leezen nu uit den brief van den Hoogleeraar KLUIT, dat zyn oogmerk geweest is „ een wenk te geeven en de aandacht „ te vestigen op het geen 'er tot verbeetering van eenige meerdere onge„ zondheid van lucht of water, of van eenige, mooglyk, meerdere sterflyk„ heid, kon bewerkstelligd worden, zoo in 't zedelyke als in het natuurly„ ke, aan te grypen en te verbeeteren." Hier voor zal, voorzeker, ieder bewooner van Amsterdam, zyn Hoogeel., met my, oprechten dank betuigen: en ik doe het voor my te meer, daar ik wel wil bekennen, dat ik, uit my zelven, niet zoude hebben kunnen opmaken, hoe een gezegde, dat de Hoogleeraar KLUIT zelf verklaart, dat „ niemand gaarne op den tegenwoordigen „ toestand van zulk eene aanzienlyke en waereld-beroemde Stad zoude willen „ toepassen," aanleiding zoude kunnen geven, om op het verbeteren van dien tegenwoordigen toestand zyne aandacht te vestigen. Dan men leert dagelyks als men het geluk heeft van behoorlyk voorgelicht te worden.

Dat 'er zeer vele zaken zyn, waar in door politieke verordeningen, het geen, in Amsterdam, op de gezondheid der Ingezetenen invloed heeft, kan verbeterd worden, is, by my, zeker. De Vergadering, benoemd geweest tot het vervaardigen van een Plan voor eene Commissie van Geneeskundig Toevoorzicht, heeft dezelve, allen, onderzocht, en het geen ter verbetering dienstig is, na rypen rade, voorzichtige overweging, en vele ingewonne informatien, voorgedragen. Zouden dan de gegronde raadgevingen en het gedeelte werk dier Vergadering, het lot ondergaan van zoo vele nuttige voordragten, van welke VOLTAIRE zoo zinryk gezegd heeft:

Mais de tous ces conseils l'effet le plus commun
Est de voir tous nos maux sans en soulager un.

en geen ander nut doen, dan by de Nakomelingschap tot lof te strekken der geenen, welke dien arbeid hebben verricht, en van den Magistraat die denzelven heeft laten ondernemen? Dit zoude my in myne ziel leed doen: *en ik zoude het als een ongeluk voor Amsterdam beschouwen, zo 'er geen van de voorgestelde verbeteringen in trein wierd gebragt.*

Ik heb de taak, die ik voorgenomen had, afgesponnen. Ik heb myne misslagen openlyk erkend: die van den Hoogleeraar KLUIT aangewezen: het spyt my gedwaald te hebben, en te zien, dat de Hoogleeraar KLUIT ook gedwaald heeft: wy kunnen, misschien, beiden, om ons te troosten, op de anderen wyzende, zeggen: *est aliquid miseris socios habuisse malorum.*

Misstellingen aldus te verbeteren.

Bl. 355, reg. 3, *van onderen in den text:* Niet te veel, maar om niet te zeggen waarschynlyk; *lees:* niet te veel, maar waarschynlyk.

Bl. 356,	reg. 2.	220,000		*lees:*	221,000
— 362,	— 3. *van ond. in den text*	niet		—	vier
— 364,	— 3.	20,000		—	22,000
— 368,	— 8.	zou		—	zin
— 377,	— 7. van onderen:	*peu*		—	*pas*
— —	— 2.	28 *Tables*		—	*nos Tables*
— —	laatste reg.	*confondu*		—	*confondus.*
— 378,	reg. 21.	1788		—	1798
— 380,	— 8.	862		—	362
— 383,	— 2 van onderen:	212,000		—	217,000.

NB. De Prys van dit Buitengewoon No. is 6 stuivers.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE KONST- EN LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 24. *Vrydag den 1 Juny.*

BERIGTEN.

DUITSCHLAND en AANLIGGENDE LANDEN.

BERLYN, *den* 12 *Mey*. Onze zoo verdienstelyke Stadgenoot, de beroemde Boekhandelaar en Schryver, FREDERIK NICOLAI, Medelid van de Kon. Akademie der Wetenschappen alhier, en der Keur-Paltz-Beijersche, te *Munchen*, is nu ook tot Correspondent verkoren van de Keizerl. Akademie der Wetens. te *Petersburg*.

De Koningl. Overste en buitengewoon Gezant aan het Turksche Hof, Heer van KNOBELSDORFF, (Schoonzoon van den Bataafschen Ambassadeur VAN DEDEM TOT DE GELDER) is tot buitengewoon lid van onze Akademie der Wetenschappen verkoren, en in de Philologische klasse derzelve geplaatst.

De Hoogleeraar BOURGUET en de Artillery-Lieutenant VAN VOSS zullen, tusschen den 15 en 20 dezer maand, eene Luchtreize, van hier, ondernemen, met een Ballon, die byna eens zoo groot is, als die van GARNERIN. Het oogmerk is, om op dezen togt proeven en waarnemingen te doen.

Men is alhier, sedert eenigen tyd, bezig, met, in het groote Gasthuis der *Charité*, proeven te nemen, om de koude koorts te genezen met de Galatine, of de Lym van dieren, vooral met de gewoone Kastemakers lym. Tot dus verre zyn deze proeven by uitstek wel geslaagd: kunnende men van dezelven een breeder bericht vinden in het 2de Stuk des 18den Deels van HUFELAND's *Journal der Pract. Heilkunde*, 't welk Dr. BISSCHOFF daar in heeft doen plaatsen.

LEVENS-BERIGT
VAN
DEN RIDDER, DON
JOSEPH NICOLAS D'AZARA.

(*Vervolg van bladz.* 343.)

De Hr. *d'Azara*, bekend als een man van smaak en als Schryver, is niet minder lofwaardig wegens de ondersteuning, die hy aan Kunstenaars en Geleerden verleende. Hy stelde zyn vermaak in hun gezelschap; hy verleende hun zyne bescherming, welke in Spanje, en te Rome vooräl, veel vermogt; hy bezorgde hun den toegang tot de schatten, welke Rome in zich bevat; het zy in de Boekery van het Vaticaan en de Kabinetten van den Paus; het zy in de kostelyke verzamelingen van Handschriften, Oudheden en andere voorwerpen, tot de kunsten behoorende, die in de groote huizen van die beroemde Stad gevonden worden. Hy beveiligde hen, voor de vervolgingen, waar aan zy, die zich, in welke loopbaan ook, onderscheiden, zeer dikwyls in dat land blootgesteld zyn. Hy bezorgde hun werk of posten. Eindelyk, om beter in de gelegenheid te zyn, van hen te kennen, het zy met betrekking tot hunne oogmerken, het zy tot hunnen staat, verzocht hy hen alle Woensdagen gezamentlyk ten eeten. De meest

ver-

vertrouwden werden Vrydags toegelaten. Over 't algemeen ontvingen van hem vreemdelingen, die de liefde voor de kunsten naar Rome dreef, en hem aangeboden werden, allerlei blyken van onderscheiding en genegenheid.

Dit gevoelen veranderde door geen bykomende omstandigheden. Het was bekend, dat de Hr. *d'Azara* de Jesuiten niet beminde, en echter allen van die Orden, welken zich een naam in kunsten en wetenschappen gemaakt hadden, genoten van hem, in Italie, hulp en bescherming. Een werk moest slechts de goedkeuring der Geleerden wegdragen, en de Ex-Jesuit, die 'er de Schryver van was, zag zyn pensioen verdubbeld, en somtyds driemaal verhoogd. De Abten *Bisso*, *Andrés*, *Requeno*, *Eximeno*, *Clavigeri*, *Ortiz* en eene menigte anderen, ondervonden zyne weldaden. Ik had boven allen *Artcaga* moeten noemen, die daar en boven Opzichter over zyne Boekery en zyn vriend werd.

De Ridder *d'Azara* telde onder het getal zyner vrienden den Kerkvoogd *Borgia*, tegenwoordig Kardinaal, een begunstiger der Geleerden, en zelfs een geletterd man, zeer beroemd wegens zyne gewyde en ongewyde geleerdheid. Men vermeldt, ten opzigte van dezen Prelaat, een belangryke anecdote. Deze was in de ongunst van *Pius* VI. geraakt, om dat hy onder *Clemens* XIV. een vyand der Jesuiten geschenen had. De leden van deze Orden waren in groote achting by den nieuwen Paus. De Minister besteedde onvermoeid zynen iever om den Prelaat weder in gunst by den Paus te brengen, en slaagde 'er in.

De Hr. *Visconti* ondervond ook in eene zeer byzondere omstandigheid de uitwerkselen van zyne toegenegenheid. De Paus was vergramd op hem, om dat hy, Prelaat van het Paleis zynde, den kerkelyken staat verlaten had, om te huwen. De Hr. *d'Azara* deed den Paus zyne vooringenomenheid vergeten, zelfs in zoo verre, dat de Hr. *Visconti* tot Directeur van het Museum van het Capitool benoemd werd; een post, die altyd bekleed was geweest door personen van groot aanzien.

Ik heb een groot aantal Geleerden en beroemde Kunstenaars gesproken, die de bescherming van den Hr. *d'Azara* genoten hadden. Elk weet, dat *Mengs* in dit opzicht de eerste plaats bekleedde. Door het aanzien

 van

van dezen Minister, verwierf *Mengs* van den Koning van Spanje, dat hy te Rome mogt blyven, en evenwel zyn inkomen van 6000 Piasters behield, 't welk hy als eerste Schilder van den Koning trok.

By het overlyden van dezen Kunstenaar, die, niettegenstaande zyn voorspoed, door zyne ongeregeldheid, een arm huisgezin naliet, werd de Hr. *d'Azara* de Vader van deze familie. Hy verkreeg van zyn Hof pensioenen voor alle de kinderen van *Mengs; hy wist* de weinige Schetsen, Teekeningen en onvoltooide Schilderstukken tegen zeer hooge pryzen te verkoopen, welke *Mengs* naliet en hy heeft steeds deszelfs kinderen begunstigd. Zyne genegenheid strekte zich zelfs tot zyne kweekelingen uit. Onder deze was hy byzonder verkleefd aan den Hr. *Lastandsa*, een Spanjaard; hy liet hem in het plafond (zoldering) van een kamer van 't Spaansche Paleis een' Wysgeer schilderen, die een Staatsman komt bezoeken. Men herkent in het figuur van den Wysgeer het afbeeldsel van *Milizia*, terwyl men in het gelaad van den Staatsman de trekken van den Minister heeft poogen te brengen.

Deze *Milizia*, waar van ik reeds gesproken heb, was een van de beste vrienden van den Hr. *d'Azara*. Hy was, gelyk ik zeide, een schrander man, van een bitsen aard en een groot kenner der Bouwkunde; zyne beginselen en oordeelvellingen, die buitengemeen streng schenen, komen ons voor op de bekende geaardheid van *Mengs* en den Hr. *d'Azara* overgegaan te zyn. Men kan dezelve verschoonen van wegen de bedorven manier, die sedert langen tyd in de Bouwkundige Scholen, te Rome, heerschtte.

§. II.

In Italie, onder den Paus *Clemens* XIII., ving de Hr. *d'Azara* zyne Staatkundige loopbaan aan. Hy werd eerst slechts geplaatst in hoedanigheid van Agent voor de Kerkelyke Zaken, by de zoogenaamde Pausselyke *Daterie*, te Rome. Deze ondergeschikte post werd in zyne handen allengskens grooter, door het vertrouwen van het hof, dat hy by uitsluiting wist te winnen, en de gewigtige zaken, die hy gelegenheid had te bewerken. Zoo verkreeg hy, in weinige jaren, eene achting, welke men Geleerden, Kunstenaars, Heeren,

Car-

Cardinalen en zelfs Vorsten hem zag toedragen. Reeds op zyne eerste reis, in 1769, scheen *Joseph* II. getroffen over de wysheid, de inzichten en kennis van den Ridder *d'Azara*. Op zyne tweede reis, in 1783, was de Ridder *d'Azara* de eerste persoon, welken deze Vorst wilde zien en raadplegen.

De ongenoegens met het Hof van Parma, de afschaffing der Jesuiten, de dood van *Ganganelli* en de benoeming van *Pius* VI. verschaften hem de eerste gelegenheden, om zyne bekwaamheid te oefenen en dezelve te leeren kennen. Het gewigtigst dezer gebeurtenissen was de afschaffing der Jesuiten. *Munhino* naar Rome gezonden, om den wederstand des heiligen Stoels te verwinnen, onderscheidde gemakkelyk de verdiensten van *d'Azara*; en wanneer hy, in Spanje terugkeerende, om den post van eersten Minister te aanvaarden, zyne plaats liet vervangen door den Gezant *Grimaldi*, liet hy niettemin het bestier der zaken in handen van den Ridder *d'Azara*. Zyne talenten waren bekend. In zulk eene netelige omstandigheid waren die noodig. De Staatkundige en Godsdienstige belangens van het Roomsche Koningryk konden geen bekwamer handen toevertrouwd worden. *Grimaldi* was Gezant voor 't uiterlyke, maar de Ridder *d'Azara* indedaad de Agent van zyn Hof. Schielyk daarna overleed *Grimaldi* en de Ridder *d'Azara* had niets by de bediening van zynen post te voegen, dan den tytel, die hem ontbrak.

De ziekte en dood van *Clemens* XIV. volgden rasch op de afschaffing van de Orden der Jesuiten. Deszelfs dood schynt byzonder de aandacht van den Ridder *d'Azara* tot zich getrokken te hebben. Hy droeg de grootste zorg van 't begin der ziekte van den Paus, om den Geneesheer *Adinosti* een dagelyks berigt nopens den staat van deszelfs gezondheid te vragen. Volgens deze berigten en verscheiden andere waarnemingen, die hy ontvangen had, hield hy zich verzekerd, dat *Clemens* XIV. niet gestorven was aan een natuurlyke ziekte. Hy is altyd in die gedachten gebleven.

De Ridder *d'Azara* bragt veel toe tot de benoeming van *Pius* VI.; hy had 'er zich zomtyds over te beklagen. Sinds langen tyd hadden de Ministers van Spanje en Frankryk invloed gehad op de zaken van Rome. *Pius* VI. dan eens toegevend, dan weder halstarrig, bespeurde ongaarne dezen invloed. Zyne geheime gene-

genheid voor de Jesuiten, bragt hem met de twee Ministers in veelvuldigen woordenstryd. *Bernis*, bezadigd van karakter, bepaalde zich tot zagte pogingen; *d'Azara* een Hof vertegenwoordigende, waar men nog meer de terugkomst van die Societeit vreesde, dan te Versailles, was genoodzaakt een dringender houding aante nemen.

Na een Wener reis, ontveinsde *Pius* VI. minder zyne genegenheid voor de Jesuiten. Verleid door het onthaal, hem aldaar aangedaan en het welk zyne voorloopige gesprekken met de Ministers der twee Hoven hem niet hadden doen hoopen, hieldt *Pius* VI. zich van de onderfteuning des Keizers verzekerd. Toen geloofde hy zich ten dezen aanzien van alle omzichtigheid te kunnen ontslaan, De uitkomst toonde weldra, dat 's Paussen vertrouwen bespottelyk was.

Men weet, dat *Joseph* II., in 1783, weder te Rome kwam, Hy liet terstond den Ridder *d'Azara* by zich roepen en vertrouwde hem, in volle uitgebreidheid, het algemeen plan van hervorming, dat hy voor zyne Staten ontworpen had. De uitvoering van dat plan moest den doodelykften flag toebrengen aan de regten van den heiligen Stoel. De Ridder *d'Azara*, die groote reden van klagten tegen den Paus had, wederleide niet te min met vuur, het geen hem in dit plan te overdreven voorkwam. en zyn raad vond gelukkig ingang by den Keizer;

In den twist van den heiligen Stoel met de kerkelyke Keurvorsten, in dien, welke ontstond met het Hof van Napels, als ook in eenige omstandigheden, betrekkelyk de benoeming der voornaamste Ministers by het Hof van Rome, gedroeg de Ridder *d'Azara* zich naar vaste grondregelen, die hem, nu eens bemind, dan weder gevreesd, maar altoos geacht maakten.

Opmerkelyk is het, dat men meent, dat de keus van den Cardinaal *Zelada*, door den invloed van dezen Minister bepaald zy. Hy had geen reden 'er zich over te verheugen. Dit tydsgewricht, 't welk dat der Fransche omwenteling is, was ook dat, waar in de achting van den Ridder *d'Azara* merkelyk begon te dalen.

De Ridder *d'Azara* had schier algemeen den naam van Wysgeer verworven. Deze naam, die mogelyk alleen uit zyne tusschenkomst in de zaak der Jesuiten ontsproot, maakte hem verdacht in de geschillen, welke den Godsdienst en deszelfs tederste belangen betroffen.

ken. In deze gewigtige crisis stelde de Paus de teugels van zyn bestuur in handen eener vergadering van Cardinalen, en deze vergadering verkoos tot hunnen voornaamsten Agent een Staatman, genaamd *Barbers*, tot hevige maatregels geneigd. Deze omstandigheid vermeerderde de stormen over den heiligen Stoel; zy belemmerde ook den toestand van den Ridder *d'Azara*.

Evenwel hy kon nog met goeden uitslag tegen de moeilykheden worstelen; maar weldra kwamen daar op de gebeurtenissen van 1796. De Franschen bezaten het Noorden van Italiën; zy stonden gereed om naar Romé te trekken, waar het Fransche Volk uitgedaagd geworden was; de tusschenkomst van *d'Azara* werd de eenige toevlugt. Door de verzoeken van den Paus gedrongen, vertrok de Minister naar Milaan; hy is genoodzaakt een leger van oproerige boeren door te trekken; krygt een zware kneuzing aan het hoofd en vervolgt zyne reis, niettegenstaande de beschimpingen en gevaren, en treft eindelyk *Bonaparte* te Bologne aan.

D'Azara werd door *Bonaparte* op prys gesteld, gelyk *Joseph* II. hem in waarde hield. Van deze byeenkomst dagteekent zich de eerste indruk, dien de man op hem maakte, welke het voorwerp zyner standvastige bewondering was; hy kon echter het doel, dat hy zich als Onderhandelaar had voorgesteld, op deze reis, niet bereiken. Dat hy verkreeg, was genoeg ter redding van Rome; maar deze redding scheen bevooroordeelde gemoederen te duur gekocht te zyn; ondankbaarheid was alleen het loon voor den moed en den iever van een enkelen opregten en heilzamen vriend, dien toen de heilige Stoel had.

Hy ondervond weldra andere verdrietelykheden. Behaalden de Fransche Legers eenig voordeel, alles was stil te Rome; trof dezelven eenig ongeluk, alles was 'er in rep en roer. In deze beurtelingsche verwisseling van hoop en vrees, werd *d'Azara* dan eens verdreven, dan eens geroepen; en hoewel hy altyd het laatste voorwerp van hoop ware, was hy echter staag dat van mistrouwen. Het vermoorden van een Fransch Generaal, de beroertens van 't land en de ontbinding der Pauselyke regering, die 'er het gevolg van was, deden hem besluiten naar Florence te vlugten.

Niet zonder onaangenaamheid zag zich de Ridder *d'Azara* genoodzaakt, om van drieëndertigjarige ge-

woontens afstand te doen. Deze gebeurtenis, in vele opzichten smartelyk voor hem, werd echter door eene omstandigheid veraangenaamd, welke hy zich gaarne erinnerde. Op dezen tyd maakte hy kennis met den Franschen Gezant *Joseph Bonaparte*. Zulk een mate van wysheid, zulk een geest van onderscheiding en bevrediging, als weldra aan Frankryk een van deszelfs bekwaamste en gelukkigste Onderhandelaars moest geven, werd ligtelyk door den Ridder *d'Azara* opgemerkt en gewaardeerd; zy werden de grondslagen van eene verbintenis, welke hy steeds beminde en aankweekte.

Verwyderd van zyne Vrienden, Boeken en Schilderyen, scheen Parys hem zyne verliezen te vergoeden; Kunstenaars, Geleerden, Letterkundigen, Staatslieden; elk behaagde het den Patriarch der Kunsten en Staatkunde hulde te bewyzen. Hy verbondt zich bovenal naauw met een van onze Ministers, wiens vriendschap de aangenaamste troost van zynen ouderdom geworden was. Reeds langen tyd gewoon dagelyks in gezelligen omgang zyn vermaak te scheppen; was het menigvuldig gezelschap van een man, die ter gelyker tyd zyn verstand en hart aan zich verbond, alle dagen een behoefte voor hem; en zelden liet hy na dezelve te voldoen.

De Ridder *d'Azara* was een Spanjaard door en door; maar zyne wyze Staatkunde deed hem de belangen van Frankryk omhelzen, die hy meende dezelfde te zyn, als die van zyn vaderland. Men weet niet, of deze dubbele neiging altyd onpartydig is op prys gesteld; zeker is het, dat, gedurende het grootste deel van de tyd zyner zending te Parys, hy onophoudelyk tusschen ongunst en gelukkig slagen dobberde.

Op het oogenblik, dat hy naar Barcelona gebannen werd, meende hy zich van de genegenheid van zyn Gouvernement verzekerd te mogen houden. Weldra verandert het Ministerie, hy komt weder in gunst. Naauwlyks te Parys teruggekeerd, is hy op nieuw het voorwerp van ongenoegen by zyn Hof; deze tweede ongunst verdwynt als de eerste; maar by eene derde hervatting, ontneemt men hem zyn Gezantschap. Dit is het einde zyner Staatkundige loopbaan; dit is ook dat van zyn leven. De Hr. *d'Azara* beminde bovenmate zyn vaderland, maar men verzekert, dat zyne openhartigheid somtyds, zo niet de palen van gematigdheid, ten minsten die van voorzichtigheid overschrydde.

Men

Men zal met genoegen vernemen, dat de ledige uren, die hem zyne ballingschap te Barcelona verschafte, besteed zyn aan het opstellen van Memorien, waar in de uitvloeisels zyner langdurige ondervinding zullen gevonden worden, als ook het verhaal van eene menigte gevallen, die onder zyne oogen of medewerking geschied zyn. Het is te hopen, dat zulke waardige stukken het licht zullen zien.

(*Het vervolg in onze eerstkomende.*)

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

Dichtkunde. *Eemlandsch Tempe, of Clio op Puntenburgh; Landgedicht, van* Pieter Pypers. In twee Deelen (met doorloopende bladzyden) met Plaaten. Te Amsterdam, by *J. P. Uylenbroek*, 1803. In 8°.

Dit Werk, van den Heer Pypers, wierd met niet weinig ophefs aangekondigd. Het was prachtig uitgevoerd, en met een menigte van kunstplaten, zoo oude als nieuwe, opgesierd. Het wierd door den Dichter „ aan de geachte Burgery der „ Stad Amersfoord, met eerbied en verknochtheid, toegeheiligd;" terwyl het eerste exemplaar van dit Tempe, door hem den Burgeren Bestureren dier Stad wierd aangeboden. „ Ontfangt het (schreef hy) als een duurzaam gedenkteken „ myner liefde tot myn geboortegrond; bewaart het in uwe „ Raadzaal enz." Hier aan wierd ook door den Raad voldaan, en den Dichter, by een zeer verëerenden brief, een aanzienlyk zilveren geschenk, waar op Stads wapen kunstig is uitgebeeld, toegezonden (*). Zoo waschte hier de eene hand de andere. Geen wonder, dat dit alles opzien baarde. Zonder dien grootschen toestel, zou de geheele arbeid ligt weinig in aanmerking zyn gekomen. Doch, gelyk de man met een rykgegaloneerden rok onze oogen trekt, dien wy, in een burgerpakje, ongemerkt zouden voorby loopen, zoo ging het ook hier; en Dichters, Recensenten, Lezers van allerleie soort, staken de ooren op, beschouwden het verschynsel van naderby, en oordeelden meestal, dat het niet veel om het lyf had. Als wy 'er vrymoedig onze gedachten over zullen zeggen, is het Werk niet zoo belangryk, als het door 's Dichters eigenliefde (de gewoone poeëtische erfzonde) en te gelyk door zyn

(*) Zie onze *Konst- en Letterbode*, 1803, II. D. bl. 370.

zyn hooge Mecenaten wierd aangezien; — doch ook niet zoo geheel mislukt, dat het een geschikt voorwerp van lachverwekkende spotterny of zoutelooze, zoo geen hatelyke, *Bedenkingen* zou wezen. De Heer Pypers, die zegt hier mede zyn dichterlyke loophaan te eindigen, had toch voornamelyk op het oog, om zyne Stadgenooten een leerryk vermaak te bezorgen, door het fraaije van hun geboorteplaats en derzelver omtrek, vooräl van zyn geliefd Puntenburch, als Dichter te schilderen, en met stichtelyke bedenkingen te doormengen. En van dezen kant, is het Werk niet zonder verdiensten. De zedelyke bedenkingen en lessen zal men althans geen goedkeuring weigeren; en de lezers, die zich in de Werken van een Klaas Bruin, Jan Luyken, Anslo, Boddaart, Zeeuw en anderen van dien stempel, plegen te vermaken, zullen ook hier hunne rekening vinden. Wy hoopen, dat het de schimmen dezer mannen niet zal ergeren, dat wy hen met onzen Pypers vergelyken, voor zoo verre zy hem nu en dan in eigenlyke kunst overtreffen. Pypers heeft gewisselyk gevoel voor de schoone natuur, en weet die wel waartenemen; maar dit gevoel voor hare schoonheden is nog geheel iets anders, dan die te schilderen; en dit geeft hem, op zich zelven, nog geen recht om te zeggen: *anch' io son pittore*. Zyn algemeen ontwerp geeft hy op, als „ een denkbeeldige wandeling „ door Eemlands bekoorlyke landsdouwen, met tusschenpoo„zingen, in den lentetyd begonnen, en in den zomer geëin„ digd." — en op zulk een wandelingetje, in zulk een oord, kan het niet aan stoffe ontbreken, en kost het meerder moeite die te schikken, dan te verzamelen, ten zy men zich met een berymde Catalogus wil te vrede houden.

Met betrekking tot het kunstmatige der poëzy, heeft de man zich, onzes oordeels, het werk wat te moeilyk gemaakt; of, gelyk men het wel eens uitdrukt, te veel hooi op zyn vork genomen. Wy willen dit zeggen. Om zulk een menigte van stances, juist van twaalf regels, elk met twee drieklanken, te vervaardigen, zoodanig, dat 'er de moeite van de kunst niet in doorsteekt, vereischt in de daad geöefende handen, die met het rymwerk knap weten omtegaan. Zie hier een voorbeeld van den vorm, en wel geen der ongelukkigsten: het is gericht aan de verdienstelyke Mevrouwe de Neufville, gebooren Ritter.

Als de toonkunst snaaren spant,
Dartelt uwe vlugge hand
Op de dansende klavieren.
Schilderkonst en Toonkunst sieren
Uwe deugd en uw verstand,
Groot door eedle harmonyë,
Teder in uw melodyë,

Stemt

Steunt gy snaaren op uw lied;
Als uw toonen ryzen, daalen,
Als uw vingers beelden maalen,
Schiet uw konst alöm haar straalen . . .
Gy alleen aanschouwt (bemerkt) die niet.

Men bespeurt ligtelyk, dat deze trant, in zulke korte regels, aan veel zwarigheden onderhevig is, en het rym hier dikwyls denkbeelden voortbrengt, die, als verminkte kinderen, nog de teekenen der kunstverlossing dragen; behalven dat 'er de uitdrukkingen althans geweldig onder lyden. Men zal dit niet zelden in het doorbladeren van dit boek gewaar worden. Zoo valt ons in het oog, daar de Dichter (bl. 79) Stadwaart keert.

Vredige Eemstroom! zilvren vliet!
Langs uw ritslend waterriet,
Waar ik my in klaver baade,
Wandel ik met myne gade,
Naar dien steilen piramied', Waar enz.

Dat *baden in klaver* is hier even zoo gedwongen als de *steile piramied*. Eenige bladzyden te vooren, is het nog erger (bladz. 68.)

Welk een spitse piramiê
Die ik in de verte zie!

Nog eens, in deze zelfde stance, tegen den Amersfoorder toren.

Toren! nader ons: wy gaan,
Langs den krommen vloed, u tegen,
't Schynt gy zyt om ons verlegen:
Maar, gy wist niet, welke wegen
Wy verkozen in te slaan.

Waarlyk, was de Dichter niet zoo verlegen geweest om het rym, de toren zou niet zoo verlegen geweest zyn over de ontmoeting van hem en zyne Gade; en misschien was 'er dan ook de verschooning niet ingekomen, dat dees, ongelukkig, niet wist welk een' weg ons paar zou nemen.

Van de Stads buitengraft heet het:

Leevend water, uit de beeken
In de vestgraft neêrgeweken,
Kabbelt, langs den groenen boord.

hoe gedwongen is dat *neêrgeweken?*

Op

Op eene andere plaats:

Zie de kudde stalwaart jaagen,
Door den veldknaap, die de slagen
Van zyn staf het vee doet draagen.

slagen te *doen draagen*, in plaats van die te *geven?* —

Hier toe rekenen wy ook, dat wanneer onze Schryver den Dichterendrom op Middelwyk voorhoudt, (bl. 60.)

Zeên van boekwyt voor hunne oogen,

maar dan ook, om des lieven ryms wille,

Honig in den neus *gevlogen*.

doch waar toe meer voorbeelden?

Sommige denkbeelden schynen ook, door al te trosch te willen wezen, nonsens te worden.

't Zandje, in 't diepst der zee bedolven,
't Nietig speeltuig haarer golven,
Is ten minste in 't groot heeläl
Eén klein stipje; maar, Heelällen,
Schoon onnoemlyk in getallen,
Zyn geen zandkorl, neêrgevallen
In Hem, die nooit einden zal.

Heelällen, al ware het ook met nog zulke kapitale letters gedrukt, *Heelällen*, in het meervoudige, is even zoo ongerymd, als dat een zandkorl in den Oneindigen nedervalt: louter bombast! — En hoe steken hier dan tegen af zoodanige platheden (om het op het zachtste te noemen) het zy in de uitdrukking of in de gedachten, die men in geen deftig Gedicht kan dulden. By voorbeeld, in den aanhef aan zyn' gesneuvelden broeder:

ô Myn broeder! goede Jan!
Driewerf moedige oorlogsman!

In de gedachten hinderen ons nog meer, die kinderachtige spelingen, en hondermalen gebruikte wendingen, welke, even daar door, niet meer verrasschen. Een voorbeeld zal weder onze mening ophelderen. De Dichter wil uit zyn koepel zien, doch wordt daar in verhinderd:

Door een zee van eikentakken.

Die zee golft hem dáár zeer te onpas: hy beklaagt zich over die berooving van zyn uitzicht: evenwel, zegt hy:

Schoon

Schoon dat wyd gezicht verdwyn',
Zal ik niet wraakzuchtig zyn.

En waarom niet?

Wraakzucht voegt een edel hart.

Hy bedenkt zich echter weldra.

Maar gy zult, na vier paar jaaren,
My niet kwellen met uw blaêren,
Als de byl my wraak verschaft.

Dit is nog al een ruim uitstel, en tyds genoeg, om de eerste drift te doen bekoelen. In allen gevalle, is de dichterlyke wraak een aardig ding, althans by onzen PYPERS. Zie het aan nog een ander staaltje, waar die weder te pas komt. In een zonderlinge pligtpleeging aan zyn Gade, zegt hy (bl. 223.)

Heeft de Hemel onze Trouw
Niet bekroond, ô eedle Vrouw!
Met een' krans van jonge loten,
Uit de Liefde voortgesproten,
Waar uw deugd in leeven zou;
ô! 'k Zal my daarover wreeken.

En hoe zal hy die wraak, jegens zyn Echtgenoote, oefenen?

Door alöm uw deugd te preeken.

Dit sluit als een bos.

Nu nog eene enkele aanmerking over de taal. De Heer PYPERS is ook een liefhebber van koppelwoorden, waar toe onze ryke taal van zelve medewerkt, en is hier in, over het algemeen, niet ongelukkig geslaagd. Minder behagen ons eenigen derzelven, wanneer hy ze als byvoegelyke gebruikt, voor zoo verre zy ons dan, by de naamwoorden, niet zeer gepast voorkomen: by voorbeeld:

(Bl. 159.)

Verder, naar de rechterhand,
Groent een *oogbedwelmend* land.

(Bl. 66.)

Welk een *hemelgeestlend* groen
Zien wy, wandlend', herwaart spoên?

(Bl. 23.)

St!.. Ik hoor den leeuwerik,
Onder 't *schuifelend* bladgetik.

En nog eens, dat zelfde bywoord (bl. 77.)

In moerasfen *schuifelend* riet.

Wy, voor ons, gelooven, dat men *wel eens spreekt* van een *brein*, maar nimmer van een *oog* dat *bedwelmd is*; — dat het *geeslen*, althans *het geeslen van den hemel*, by het streelend groen, weinig past, — en dat het geraas, het getik, het geklater van de bladeren (in den zin als het gekletter van den regen) niet wordt uitgedrukt door *geschuifel*, dat wy alleen gewoon zyn aan de slangen toeteschryven.

De Heer PYPERS zal ons deze aanmerkingen niet ten kwade kunnen duiden, indien hy anders derzelver waarde onpartydig gelieft te weegen, daar wy geen oogmerk hadden hem meesterachtig te bedillen, althans niet om hem in zyn dichterlyke of burgerlyke eer te krenken. Wy herhalen het, ondanks vele zwakheden, zal dit Werk aan zoodanige lezers, waar voor het schynt aangelegd, een stichtelyk vermaak kunnen verschaffen; en zelfs de kunstkenner zal 'er, hier en daar, schilderingen, beelden en gevoelens in aantreffen, welke by zyn goedkeuring niet zal ontzeggen. Ten bewyze, zouden wy ons beroepen, onder andere onderwerpen, op den nietigen stryd der Vorsten op dezen aardbol, (bl. 65.) — Gods menschenmin, (bl. 276.) — het kerkhof te Leusden, (bl. 162.) — de beschryving van den Treek, (bl. 162.) — van de watervallen, (bl. 101.) — van de tabaksplanting, (bl. 197.) — en van de weevery; welk laatste wy hier by voegen:

Wat getokkel, wat gedruis
Dreunt byna in ieder huis?
Door [illegible] de schietspoel giert doorgeeten
Van de gladgekemde keten;
'T Snorrend spinwiel maakt geruisch.
Om het muf katoen te noppen,
Hooren wy 't op teenen kloppen.
Kaarden kammen 't zacht als dons,
Thans ontdaan van ruig en splinter.
Ieder werkt 'er, ieder wind 'er,
Ieder spoelt 'er, ieder spint 'er ...
Klettrend weefstouw! wat gebons!

HAN-

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 29 Mey 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt.	100 a 100¼
dito 4 prCt.	98¼ a 98¾
dito dito met premie.	105¾ a 106
dito geconsolid. by Stophorst a 4½ prCt.	65¾ a 66¼
Aandeelen by Hope & Comp. enz.	102¾ a 103
Rusland 5 prCt.	96¼ a 96¾
Zweden 5 prCt.	100¾ a 100¾
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 99
dito Leen en Wisselbr. 4 prCt.	96¾ a 97¾
dito Kroon 4 prCt.	95¾ a 96
Keizer 5 prCt.	88 a 88¼
Keizer 4½ prCt.	79 a 79¼
dito 4 prCt.	74¾ a 74¾
Spanje 5 prCt.	96¼ a 95¾
dito 4½ losb. van 1804–7.	96 a 92¼
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	55¾ a 55¾
Fransche Rep. Geconsolid. renten	54 a 54¾

Wisselcours.

Op Londen.	37 : 3¼ a 37 : 7
— Parys.	53¾

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	39 a 39¾
dito a 2½ prCt.	33¼ a 33¾
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	50¾ a 51
Dito uit de heffing van 1800, a 3 prCt.	48¾ a 43¾
dito 1801. a 3½ prCt.	48¾ a 49¾
dito Domeinen. 4 prCt.	69¾ a 69¾
dito Vrywillig a 5 pCt.	77 a 77¾
Beloftien Losb. 1804.	93¾ a 94¾
———— na den Vrede.	90 a 92

Holland.

Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	32¾ a 33
Dito vrywillig a 5 prCt.	58¾ a 59¾

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt.	32 a 33

Vriesland.

Obligatien a 2 prCt.	33 a 34
Agio van de Bank.	4 prCt.

GESCHIED- EN LETTERK. ANECDOTES.

De onlangs overledene Hertog, ERNST van *Saxen-Gotha*, heeft, in de bestelling van zyne alleréénvoudigste Begrafenis, een zoo loflyk als zeldzaam voorbeeld van nederigheid gegeven. Volgens het voorschrift by zynen Uittersten Wil, is zyn lyk, des nachts, in diepe stilte, op een Eilandje, in zyn Engelschen tuin, in een aarden graf, aan de voeten van zyne overledene kinderen, zonder een kist, gelegd, en enkel met aarde bedekt, waar op vervolgens een Boom geplant wierd; dit laatste geschiedde eigenhandig door den jongsten zyner twee nagelatene Zonen, aan welken hy dezen hof vermaakt had.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* ....; en te *Haarlem* 10, onder welke laatsten 4 beneden de 12 Jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Mey	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
23	30. 1¾	54	W.	voormidd. betrokken;
	30. 1¾	67	——	verder bewolkt.
	30. 1	52	Z. Z. W.	
24	29. 9¾	61	Z. O.	voorm. omtrent betrokken;
	29. 8¾	67	Z. Z. O.	verders regen met wind.
	29. 7¾	58	——	
25	29. 6¾	55	Z. Z. O.	voormidd. meest regen met
	29. 7½	60½	Z. W.	zeer harde wind;
	29. 8¼	52	——	verder omtrent betrokken.
26	29. 7¼	55½	Z. Z. O.	voormidd. en 's av. regen;
	29. 8	58	Z. W.	's namidd. bewolkt.
	29. 8¼	54	——	
27	29. 9¾	59	Z. W.	voorm. bewolkt; omtrent
	30. 0¾	62	W. Z. W.	betrokken met zeer harde wind;
	30. 0¾	52	Z. Z. W.	verder helder; winderig.
28	29. 9¾	68	Z. O.	
	29. 9¾	74½	Z.	bewolkt.
	29. 8¾	59½	W.	
29	29. 7	58½	Z. W.	harde wind;
	29. 9	59	——	voormidd. meest regen;
	30. 0	54½	W.	verder bewolkt.

BEKENDMAKINGEN.

*** BLOEMHERT. *Hofzang voor de Vaderlandsche Flora in de bekoorlyke Landsdouwen en Bloemhoven van* HOLLAND; door JOANNES LE FRANCQ VAN BERKHEY, in gr. 8°. op Schryfmediaan met een Didotsche letter zindelyk gedrukt, wordt by A. LOOSJES Pz., te Haarlem, en by zyne Correspondenten uitgegeven à 5½ stuiv.

„ *De Uitgever vertrouwt, dat dit bevallig Zomerge-„schenkje van den ouden Dichter, aan zyne Landgeno-„ten aangenaam zyn zal, daar 'er, op eene vrolyke „en levendige wyze, de bekoorlyke schoonheden van de „Bloemhoven en Landsdouwen van Holland in werden af-„geschilderd.*"

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 25. *Vrydag den* 8 *Juny*.

BERIGTEN.

RUSLAND.

PETERSBURG. Een der grootste Schatten van Letterkunde bevindt zich tegenwoordig in deze Stad. Een zeer bemiddeld liefhebber van Boeken namelyk heeft, gedurende de onrustige jaren der omwenteling, in Frankryk, zich van zyn verblyf aldaar bediend, om de merkwaardigste en kostbaarste Handschriften uit de vermaardste Boekeryen, die toen geplunderd wierden, optekoopen, en, op die wyze, eene verzameling van 900 Boekdeelen te bekomen, die, in waarde, ongetwyfeld, slechts door weinigen zal geëvenaard worden. Dezelve bestaat grootdeels uit die Handschriften, welken den Schryver van het *Traité de Diplomatique* tot modellen gediend hebben, en wydets uit de zeldzaamste Stukken der beroemde Abtdyen van *Corvey* en *St. Germain des Prés*; en der Boekeryen van *Seguier*, den Aardsbisschop van *Sens*, Hertog *de la Valliere* enz., benevens eene menigte der zeldzaamste oude Drukken van de 15de Eeuw; waar van ettelyken zonder jaartal en Drukker.

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

UTRECHT, *den* 2 *Juny*. De Eerwaardige GABRIEL VAN OORDT, Predikant by de Hervormde Gemeente te

Haarlem, herwaards in dezelfde betrekking door den Kerkenraad dezer Gemeente alhier beroepen zynde, is tevens, door de Bezorgers onzer Hooge Schoole, aangesteld tot *Professor* in de *Godgeleerdheid* aan dezer Stads Akademie. De hooge jaren en ligchaamszwakheid van den gryzen Prof. G. Bonnet, en diens eigen begeerte aan Curatoren daar toe voorgedragen, hebben tot deze beroeping veel aanleiding gegeven. Men verblydt zich hier te meer over de aanneming van dit dubbeld beroep, door den Eerw. van Oordt, daar hem, ten zelfden tyde, het Hoogleeraarampt in de *Philosophie*, aan de Akademie te *Groningen*, was aangeboden, waar voor hy nu bedankt heeft.

LEVENS-BERIGT

VAN

Den Ridder, Don

JOSEPH NICOLAS D'AZARA.

(*Vervolg en slot van bladz.* 401.)

§. III.

Na van den Hr. *d'Azara* gesproken te hebben ten opzichte der Wetenschappen en Staatkunde, schynt het welk nog over blyft te vermelden wegens zyn byzonder leven, niet zeer gewigtig te zyn; evenwel 'er zyn karaktertrekken, die opmerkelyk kunnen zyn, als zy zich in eene sterke ziel en verheven geest laten zien.

De Natuur behaagde het, den Hr. *d'Azara* even zeer als het geluk te begunstigen. Zyne gestalte was middenmatig, maar zyn gelaad opmerkelyk door de regelmatigheid der trekken, als ook door een veelbeteekenend voorkomen, 't welk de aandacht opwekt en eerbied inboezemt.

'Er zyn menschen wier zagte deugden en beminnelyke geaardheid eene meer algemeene toegenegenheid inboe-

boezemen kunnen; weinigen zyn 'er, die meer dan hy, met zulk een vast karakter en zulke wezenlyke hoedanigheden begiftigd zyn, die eerbied en achting vorderen.

Zyn levendige geest was tot alles in staat. Minder stroef, dan zyn eerste voorkomen aanduidde, was hy, vooräl in zyne jeugd, bekend met verstrooijing en de vermaken, maar nimmer met de ledigheid.

Hy had eene byzondere naauwkeurigheid in zyne denkbeelden en uitdrukkingen. Hy bezat bovenal eene zonderlinge gaaf, om met woorden te schilderen, ik zal niet zeggen, met een schitterend coloriet, maar ten minsten met sterke trekken. *Michel Ange* en *Raphaël* schenen zyne modellen geweest te zyn. Onder alle kunsten waren kracht en naauwkeurigheid het devies van zyne School. Dat enkel *afgemaakt* en *gedwongen* was, in welk vak ook, behaagde hem niet. Zyn langdurig verblyf in het vaderland der kunsten, zyne daar op gevolgde betrekkingen met hun, die dezelve beöefenen, het gewigt der rol, die hy speelde, hadden hem eene soort van Dictatorschap doen verkrygen, het welk hy niet, zonder zich 'er op te laten voorstaan, uitoefende, maar waar aan men zich zonder moeite onderwierp.

Hy was onverzettelyk, zoo in zyne gevoelens, als gedachten; somtyds standvastig tot halstarrigheid toe; meer gebiedend dan medeslepend; geschikter en meer genegen om te bewyzen dan te overtuigen en beter in staat te beslissen dan rypelyk te overwegen; wanneer hy de tegenwerping hare kracht niet benam, verzwakte hy derzelver moed. Voor 't overige was hy zyn vaderland en vrienden getrouw, deed zyn woord gestand: en heeft hy somwylen hun streng behandeld, die zich aan hem overgaven, nimmer heeft hy dezelve verraden of verlaten. Hy onderhield in Spanje naauwe vriendschappelyke verbintenissen, die meer dan veertig jaren oud waren.

De Heer *d'Azara* sprak overvloedig en sierlyk, wanneer het onderwerp zulks medebragt. Wegens de geringe mate van omzichtigheid, waar mede hy zich by wylen uitdrukte, heeft men in verzoeking geweest, om hem voor onbescheiden te houden, maar dit was hy nimmer in zaken van eenig wezenlyk gewigt. Langen tyd leerde hy voorzichtigheid te Rome. Niemand kon ondoorgrondelyker zyn, wanneer zulks noodig was. Hoe-

wel achterhoudend onder het voorkomen van achteloosheid, en schrander by het uiterlyke van eene ruwe openhartigheid, kon men hem echter niet te regt van valschheid beschuldigen. Hy bezat eene loosheid, die vermomt, eene, die het toekomende gist, maar nimmer die, welke bedriegt.

Welke ook zyne geheime gevoelens geweest mogen zyn, waar omtrent zelfs zyne beste vrienden niet zonder vermetelheid zouden hebben kunnen beslisfen, zyn uiterlyk gedrag is altyd onberispelyk geweest. Nimmer deed hy iets, dat onbestaanbaar was met de waardigheid van zyn publiek karakter of de wetten van den godsdienst, in welken hy gebooren en gestorven is. Hy was het die door *Bodoni* het nagelaten Dichtstuk van den Cardinaal *de Bernis*, getyteld: *La Religion vengée*, in vier verschillende formaten liet drukken.

Hy onderging den dood even als hy de rampen geleden had. Teekenen eener ziekte, welke ieder een, behalven hy, doodelyk geoordeeld had, gingen zyne laatste ongenade vooraf. Zyn bloed was zigtbaar bedorven, zyne beenen zwollen. Eene blaauwachtige bleekheid misvormde trekken, welke, in eenen gevorderden leeftyd, nog iets edels behouden hadden. Men zag 'er de beeltenis in van een dier schoone oude koppen, waar van hy zoo lang een ieverig bewonderaar en verlicht beoordeelaar geweest was. Kort voor zyn einde behield zyne ziel moed en bleef hopen. Hy sprak onophoudelyk van de terugkomst der Lente; hy vleide zich in dezelve, dat Italie te herzien, waar in hy zulke aangename en gelukkige dagen had doorgebragt. Zich de meesterstukken van Schilder- en Beeldhouwkunst, die hy met zoo veel kosten en smaak byeenverzameld had, erinnerende, zag hy geheel van de Staatkunde af, die zoo vele stormen over den avond van zyn leven verspreid had; wilde hy niet leven dan vóór de kunsten, de rust en vriendschap; en was eindelyk zyne aangenaamste verbeelding, nog eenige jaren het bekoorlyke van dat gevoelen te verlengen, het welk hem sedert zoo langen tyd aan Mevrouw de Princes van *Santa Croce* en hare familie verbond. De loop der dingen gedoogde niet, dat deze zoete verbeelding tot stand kwam.

Doch hy heeft de benaauwdheden niet ondervonden, die gewoonlyk ons einde voorgaan. Had hy een voorge-

gevoel van het zyne, dit duurde slechts weinige oogenblikken. By het krieken van den dag, waar op hy stierf, greep hem onverhoeds eene koude aan. Men brengt hem by zyn haard, om hem eenige warmte te geven: vruchteloze poging! Het was de koude des doods. Hy vergist 'er zich niet in. Een zyner Broeders was by hem. „ Myn Broeder!" zeide hy met een bly gelaad, „ van den staat, waar in ik ben, tot den „ dood, is maar een stap, ik ga dien doen." Een gebaarde eindigde dit gezegde. Deze gebaarde kondigde niet alleen die soort van onderwerping aan, welke somwylen het gevolg van zwakheid is, maar die onverschillige fierheid, waar mede een groote ziel de nietigheid der menschelyke zaken kan beschouwen.

Na het gebruik der spraak verloren te hebben behield hy tot het laatste oogenblik zyne kennis. Geen teeken van smert, geen blyk van schrik was 'er. De avond, die zynen laatsten dag vooraf ging, kon hy nog zyne hand uitstrekken en vaarwel zeggen aan drie zyner waardste vrienden, den Cardinaal *Caprara*, den Hr. *Marescalchi* en den Ridder *Angiolini*. Zy verlieten hem met ontroering, zonder hoop van hem weder te zullen zien.

In den volgenden ochtend werd 'er een Priester by hem geroepen; hy hoorde deszelfs vermaningen aan. De geestelyke bystand werd hem verleend. Ten vyf uren des avonds van den 26sten January overleed hy: zyne overblyfselen werden terstond in de kerk van St. Johannes, een aanhangsel van die van St. Roch, gebragt en vervolgens op het kerkhof van Montmartre begraven. Een groote stoet vergezelde zyne begravenis. Deze laatste blyk van achting en vriendschap heeft zyne schim moeten voldoen.

Hy heeft een aanzienlyk vermogen nagelaten, niet in vaste goederen, maar in kapitalen, huisraden, schilderyen, borstbeelden, gegraveerde steenen en andere voortbrengselen der kunst. Dit is de vrucht van aanhoudende spaarzaamheid, van de staatkundige betrekkingen, waar in hy zich bevond en eenige zoo wettige als voordeelige speculatien. Hy had niets van zyn vaderlyk erfgoed. Hy had zyn deel van het zelve aan zyne broeders overgelaten. Het eenige vast goed, dat hy bezeten heeft, is een huis in Rome.

In 't midden der rykdommen en waardigheden, ont-

brak den Ridder *d'Azara* een der aangenaamste banden, die ons aan het leven verbinden; hy stierf zonder nakomelingschap. 'Er blyven nog over van hem eene zuster, twee broeders en verscheiden neven. Don *Francisco* leeft in Arragon van het vaderlyk erfgoed zyner familie. De ander, Don *Felix*, een geleerd Natuurkundige, heeft onlangs Europa de viervoetige en kruipende dieren van Paraguya leren kennen, waar hy meer dan twintig jaren doorbragt. Hy was, vyftien maanden geleden, een' broeder te Parys komen opzoeken, waar van hy byna geheel zyn leven gescheiden was geweest. Hy was het, die hem in zyne laatste oogenblikken bystond. Hy zal lang tranen storten op het graf van een man, die zyne familie en zyn vaderland tot eer verstrekte.

TEEKENINGEN EN PRENTEN.

Onder de fraaije voortbrengselen der Graveerkunst, welke wy sedert eenigen tyd in dit Land zagen te voorschyn komen, moet ongetwyfeld geteld worden het keurig uitgevoerd Portrait van den Eerwaarden Heer JACOB GERARD STARINGH, ANTH. FIL., geb. te Genderingen den 11 Oct. 1717; Pred. te Hummelo den 10 Jan. 1740; te Gouderak den 26 February 1741; aldaar noch predikend Leeraar 1803, en dus de oudste der nog dienst doende Gereformeerde Predikanten in Nederland. — Teekening en gravure zyn beide van den met lof bekenden *Hodges*, en dit Portrait verdient, zoo uit hoofde van het zonderlinge van den langen tyd, welken de Eerwaarde STARINGH het Predikampt bekleedde, als om de schoonheid van het Portrait zelve, dat een' beminnenswaardigen zeven en tachtig jarigen Gryzaard voorstelt, eene plaats in de Vaderlandsche Kunstverzamelingen. Het zelve pronkt met het volgend zinryk Vers van den Eerw. *J. W. Bussingh*.

Beschouw met eerbied hier den Oudsten Heilgezant,
Die nog, met vuur der Jeugd, in Neêrlands Tempelchoren,
Trots By- en Ongeloof, de reine Leer doet horen,
En Jesus Kruisbanier, vol moed en yver, plant.
Geleerdheid — Godsvrucht — Smaak, doorwrochte Schriftverklaring,
Juicht, dankende aan de Kunst, om 't Achtbre Beeld van STARINGH.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

EENIGE BEDENKINGEN OVER DEN ONGELUKKIGEN TOESTAND, WAAR IN ZICH TEGENWOORDIG 'S LANDS INGEZETENEN, MET OPZICHT TOT HUNNE GELDMIDDELEN, BEVINDEN.

Briefswyze medegedeeld aan den Schryver van dit Blad.

In zyne rampen geduldig te zyn, past den braven, past vooral den Christen; maar ongevoeligheid is noch geduld, noch onderwerping, noch wysheid.

Hoe kan, hoe mag, men ongevoelig zyn, wanneer men aan den boord eener ftyle rots ftaat? wanneer men aan den rand van zyn verderf is gebragt?

Maar waar toe meer voorafspraak? Het is eene, hoe treurige dan ook, het is echter eene wiskundig zekere ftelling: „ Dat 'er nog maar weinige jaren, met zoodanige opbrengften als nu, met en federt 1795, plaats hadden, noodig „ zyn, om den onherftelbaren ondergang van dit, weleer zoo „ bloeijend, Gemenebest geheel te voltooijen."

Hoe! is het dan geene onbetwistbare waarheid, dat een Volk, welk, jaar op jaar, aanmerkelyke gedeeltens, of van zyne Bezittingen, of van zyne Inkomften, of van beiden, gedrongen wordt optebrengen, noodzakelyk moet ten gronde gaan? Is het dan niet zeker, dat zoodanige buitengewoone heffingen, van aanmerkelyke gedeelten van 't vermogen der Ingezetenen, in onverwagt opgekomene, in drukkende en dringende omftandigheden, door den nood geboden, flechts éénmaal, of ten hoogften andermaal, kunnen plaats hebben; en dat zy, flechts eene enkele maal hebbende plaats gehad, dan wel het vermogon van de Ingezetenen merkelyk verminderen, doch alsdan evenwel nog eenige hoop en middelen overlaten, om, daar na, met het overfchot, door tyd en vlyt, het verlies eenigzins te lenigen, en de geledene fchade te herftellen? Maar is het niet even zeer ontwyfelbaar zeker, dat, by voortgang van zoodanige maatregelen, eindelyk de Bezittingen geheel worden uitgeput en de bronnen ten éénenmale opdrogen, uit welken noch de eenige grond overfchoot, om eenig, fchoon langzaam en moeilyk, herftel zyner opofferingen te kunnen hopen? Is het niet even zeer ontwyfelbaar, dat, dit vooruitzicht wiskundig zeker zynde, het eene onvergevelyke ongevoeligheid zoude zyn, met gevouwen handen, het geheel verderf van zich zelven, van zyne Vrouw,

 Kin-

Kinderen, Nakroost, Bloedverwanten, Stad- en Landgenooten, ja van zyn geheel, weleer zoo gelukkig, en van wegen deszelfs bloei en welvaard zoo hoog geroemd Vaderland, aftewagten? Is het dan wel te verwonderen, dat zy, die, in deze treurige omstandigheden, op hunne Kinderen, Vrouwen en geheel Huisgezin nederzien, en die oordeelen zich met geene poogingen tot herstel by zulken, van welken alleen zulks te hoopen was, meer te kunnen vleijen, dat die (zeggen wy) hopeloos geworden, eindelyk naar een tydig heenkomen omzien, aleer zy tot dien vernederenden staat, tot zoodanige bekrompenheid, gebragt zyn, van nergens meer te kunnen ontvangen worden? Zoude dit iemant hun, met den minsten schyn van billykheid, kunnen betwisten? Is de nood dan niet dringend? En wie zou ligt, buiten nood, zyn Vaderland; een Land, waar in hy gebooren, opgekweekt en opgevoed is, verlaten? Wie zou toch een Land, zoo aangenaam van ligging, boven anderen in zoo vele voorregten uitstekende, alwaar men weleer voor zyne kinderen gereedelyk een eerlyk bestaan vond, zoo zeer, dat het zelve ook de vreemdelingen gedurig tot het medegenot van zyne welvaard, uit hun eigen vaderland herwaarts uitlokte; wie, zeggen wy, zou ligtelyk, dit zyn Vaderland vaarwel zeggen, en voor eenen vreemden Oord verwisselen? Wie zou, zonder zulke dringendste noodzake., de banden, door welke de natuur eenen iegelyk aan zyn Vaderland ten sterkste hegt, verbreken kunnen?

Nog eens; is het dan niet wiskundig zeker, dat de voordgang in het afeisschen van de Ingezetenen, om jaarlyks een gedeelte van hunne Bezittingen, Inkomsten, of van beiden, telkens op nieuws, afteslaan, met snellen spoed, ja met eene steeds verdubbelende kracht, hun met Vrouwen, Kinderen en Huisgezin, in eene volslagene armoede, moet nederstorten? Die een gedeelte van zyne Bezittingen mist, mist die niet tegelyk, by vervolg, ook noodzakelyk een gedeelte van zyn Inkomen, uit zyne Bezittingen moetende voortspruiten? En hoe weinigen zyn, over het groot getal, de zulken, die in 't geval zich bevinden van dan alleen slechts, het geen zy te veel hadden, te moeten missen? Verre de meesten moeten dus, of hunnen staat, of uitgaven, zo het mogelyk is, (en dan nog drukt dit ook eindelyk de smalle Gemeente, die, in eene ruimere levenswyze van anderen, haar bestaan vindt) verminderen, of, zo dit hun niet doenlyk is, moeten zy dit gemis, in eene nieuwe inkorting van hunne Bezittingen, vinden. Zy, die, met hunne Bezittingen, eenige Nering, Handtering, Fabriek, Trafiek, of Handel dryven, waar toe hun vermogen, als een fonds, onvermydelyk noodig is, worden die dan hier door niet genoodzaakt, wegens de vermindering van het benoodigde fonds, tegelyk den kring van hunne

nyvere werkzaamheden, in evenredigheid, intekrimpen, en alzoo de middelen zelven, om hunne geledene schaden te herstellen, te verminderen? Is dit niet zoo veel te meer waar, als het zeker is, dat niet alle Bezittingen, van welken moet worden opgebragt, tot dat werkende fonds behooren, en dat dus ook van deze, die uit derzelver aard daar toe niet behooren, als Huisraad, Boekeryen enz. ook die door verval geen renten meer geven, als leegstaande Huizen, Stallen, Pakhuizen enz., dat derhalven de opbrengst van alle deze Bezittingen, wederom uit de overige geldfondsen of werkende bezittingen moeten gevonden worden? Voeg hier by den nood, om uit zyne fondsen, 't zy van koopwaren, 't zy van Schuldbrieven enz. tot verminderde en zomtyds tot zeer lage pryzen, met groote schaden, te moeten verkoopen, om de gereede penningen voor den opbrengst te vinden. Om dit één eenig voorbeeld uit honderden by te brengen: een Boekhandelaar, wiens vermogen in gedrukte Werken bestaat, hoe vindt die gereed geld, zonder uit zyn fonds te verkoopen of te belenen? Hoe vindt by hier gelegenheid toe? Hoe zonder groote schade? En hoe is dan de gedurige opbrengst van Bezittingen dragelyk? Hoe is het mogelyk, dat zy, by herhaling, niet de zekerste bronwel van de onvermydelykste armoede zoude zyn (*a*)?

En is dit waar; zoo als het geen twyfel onderhevig is, van alle opbrengst, hoe moet het dan gesteld zyn (vragen wy) met

(*a*) Hoe men denke, de Raad-Pensionaris VAN DE SPIEGEL word buiten eenigen twyfel gehouden, voor eenen der schranderste Staatsmannen, die ooit aan 't bestuur dezer Republiek geweest zyn. Deze man schreef 14 November 1794 aan den Griffier FAGEL, te *Londen*, aldus: „ Het plan van den Heer „ PITT, om eene geforceerde geldligting, hier te doen, is door U. H. E. G. „ zeer wel aangemerkt ondoenlyk te zyn; —— ik weet wel, dat 'er Luiden „ zyn, die hier zodanige discoursen houden by den Ambassadeur, welke dit „ vervolgens overschryft, als de algemene denkwyze der Natie; maar ik heb „ het tweemaal bygewoond, zo wel in de 25 als 50 penning, en ik heb geleerd, dat die vooruitlopende Luiden gemeenlyk het meeste tegenschreeuwden, als het 'er op aankwam. Behalven dien zal de Heer PITT ons wel de „ justitie doen, van te geloven, dat wy de zaken van ons eigen Land vry „ wel kennen, en gelyk ik altoos tegen den 50 penning geädviseerd heb, zal „ ik het weder doen tegen al diergelyke geforceerde ligtingen, welke ik considereer zo hard te zyn, *dat één diergelyk exempel in ééne eeuw genoeg is.* „ Dat het geld in Holland voor handen is (te weten voor 1795) spreek ik „ niet tegen; maar het zelve, met geweld, los te maken, om aan het Land „ te geven, vooral in een tyd, dat het Land op het punt staat, om verloren te gaan, is eene daad van auctoriteit zo sterk, als in eenig Land gepractiseerd kan worden; en eene daad, die *zo dikwyls wederkomende*, van „ geen despotismus is vry te spreken —— de Guarantie van Engeland, kan „ 'er noch af noch toedoen; en ik geloof, dat, in dit tydstip, het crediet „ van Engeland, zeer laag is." Dit zyn de eigene woorden van den Raadpensionaris Mr. L. P. VAN DE SPIEGEL, overgenomen uit zyne niet lang geledene uitgegevene *Brieven en Negotiatien*, III. D. bl. 165. op 't einde, bl. 166 en 167.

met de gedurige herhalingen van zoodanige verderfelyke opbrengsten; daar de gestadige verminderingen der Bezittingen in 't algemeen, ten einde de bepaalde sommen te vinden, noodwendig eene vermeerdering vorderen van de gedeelten of verhooging van de Percenten, die men eischt? En hoe dikmalen zyn dan wel deze heffingen op de Bezittingen herhaald? Slaan wy slechts een oog op de Publicatien, ten dien einde uitgevaardigd. In Holland, behalven de opbrengst van het gewerkt Zilver en de Stedelyke Heffingen, in *Amsterdam*, Rotterdam, Leyden en andere plaatsen, wierd den 17 July 1795 eene heffing van 6 pCt. uitgeschreven, en 30 Juny 1796 wederom 6 pCt., voor welken zyn gegeven 2½ pCt. Obligatien, welker waarde bekend is. Over het geheele Land, den 12 October 1797 1¼ pCt. en 18 January 1798 1¼ pCt., waar voor 3 pCt. Obligatien. Den 22 September en 30 November 1798 wederom 4 pCt. en 29 October 1799 1 pCt., voor welke beide opbrengsten zyn gegeven 3¼ pCts. Obligatien. Den 15 Maart en 19 April 1800 3 pCt., waar voor 3 pCts. Obligatien.

Men merkt omtrent deze heffingen, tegen Obligatien of Schuldbrieven, aan, dat, om de Renten voor die Schuldbrieven te vinden, wederom nieuwe of hoogere belastingen moesten worden uitgeschreven: waarom men dan ook by vervolg liever zyne toevlugt tot zuivere giften of schenkingen aan den Lande heeft genomen: te weten op den 19 Juny 1801 2 pCt. *Don Gratuit:* den 26 February 1802, voor 8 jaren lang agtereenvolgende, ½ pCt. *Don Gratuit;* den 17 February 1803 wederom ½ pCt. *Don Gratuit:* doch den 8 Augustus, van dat zelfde jaar, noch daar te boven 2 pCt. *Don Gratuit:* wy gaan niet verder dan 't jaar 1803. Men berekene nu dit alles en vrage zich zelven dan, hoe veel de Bezittingen van ieder Ingezeten, in 't algemeen, noodwendig moeten zyn te rug gegaan (*b*)?

En

(*b*) Men stelle eene geringe Bezitting van *f* 1000:— Hier van was:

De Eerste	opbrengst	6 pCt.	of *f* 60: 0:0	dus verminderd op	*f* 940: 0:0
De Tweede	——	6 pCt.	of - 56: 8:0	van *f* 940: 0:0 rest	- 883:12:0
De Derde	——	1¼ pCt.	of - 11: 1:0	van - 883:12:0 —	- 872:11:0
De Vierde	——	1¼ pCt.	of - 10:18:0	van - 872:11:0 —	- 861:13:0
De Vyfde	——	4 pCt.	of - 34:10:0	van - 861:13:0 —	- 827: 3:0
De Zesde	——	1 pCt.	of - 8: 5:0	van - 827: 3:0 —	- 818:18:0
De Zevende	——	3 pCt.	of - 24:11:0	van - 818:18:0 —	- 794: 7:0
De Agtste	——	2 pCt.	of - 15:10:0	van - 794: 7:0 —	- 778:17:0
De Negende	——	½ pCt.	of - 3:18:0	van - 778:17:0 —	- 774:19:0
De Tiende	——	½ pCt.	of - 3:17:0	van - 774:19:0 —	- 771: 2:0
De Elfde	——	2 pCt.	of - 15: 8:0	van - 771: 2:0 —	- 755:14:0

Dus in 't geheel opgebr. 27¼ pCt. of *f* 244: 6:0
van de *f* 1000:— rest . . . - 755-14:0

f 1000:0:0

En wat zoude tegen dit droevig tafereel baten; dat 'er velen noch toevallig, of by zeldzaam geluk, zyn staande gebleven, en 'er ook nog zyn, die, in uiterlyken schyn, een tamelyk welvaren vertoonen? Immers hoe weinig is niet het getal van dezulken, wier gelukkiger Vaart of Handel, hunne geledene schaden verzoet hebben? Hoe groot, daar tegen, is niet het getal van die genen, welken, een ongekrenkt credit of geloof benoodigd hebbende, hun verminderd vermogen ontveinzen, en door uiterlyke vertooning nog hunnen wezenlyken staat verbergen? Hoe velen, die, (gelyk het gaat,) eenmaal eene zekere ruimere leefwyze, in dien tyd, wanneer zy zulks gerustelyk konden doen, aangenomen hebbende, naauwlyks kunnen besluiten, zich te verminderen; zich nog blyven vleijen; althans die vermindering van hunnen staat, (welke uit gewoonte nu reeds een behoefte voor hun is geworden) zoo lang mogelyk uitstellen? En wat zoude hier kunnen uitdoen, dat één enkelde, hier en daar, eenige winst gedaan had, met opkoopen, by voorbeeld, van laag gedaalde Obligatien of Schuldbrieven? Is die winst dan niet eene gewisse schade en verlies van zoo velen anderen, die, door nood gedwongen, zich die opofferingen hebben moeten getroosten? Kan die winst van eenige weinigen, welke door eenigen voorraad van gereed geld hier toe gelegenheid hadden, in de minste aanmerking komen, in vergelyking van zoo vele ongelukkige slagtoffers, als zich door de geheele Republiek zoo zeer gedrukt gevoelen? van zoo vele kleine Renteniers, die van een, in hunne jeugd gespaard en gegaard, overschot nu in hunnen ouderdom gehoopt hebbende een gerust genot te zullen erlangen, of ook, uit hoofde van hunne sexe of opvoeding, niet opgeleid om nu, in gevorderde jaren, eene kostwinning by de hand te nemen (waar toe het algemeen verval ook mindere gelegenheid aanbiedt); die, (zeggen wy) pas even zoo veel Inkomsten uit hunne Bezittingen trekkende als hun benoodigd is, thans genoodzaakt worden, in plaats van een ruimer, nu een kleiner huis, of voor een kleiner huis, nu een kamer te bewoonen; en, in plaats van in gevorderde jaren, of by ziekte en zwakte, hulp te genieten; zich zelven, zoo goed of zoo kwaad mogelyk, te redden: men zwyge noch, dat die Lieden, welken uit hunne ruimte geneigd en gewoon waren, den behoeftigen eene helpende hand toe te reiken, nu, daar de nood en 't gebrek echter grooter dan ooit is, gedwongen worden die zelfde hand voor de klagende armoede in te trekken en te sluiten.

Tot dus verre omtrent de Heffingen op de BEZITTINGEN. Slaan wy nu nog eens een oog op die der INKOMSTEN: dezelven zullen, vooral by de vorigen gevoegd, geen troostryker gevoelen inboezemen. Immers hoe weinigen zyn 'er niet, die, vooral by stilstand van Vaart, Handel, Fabrieken, Trafie-

ſteken enz. meer Inkomſten hebben, dan zy moeten verteren? En hy, die ſlechts even zoo veel Inkomen heeft, als hy tot onderhoud van zyn Huisgezin behoeft, moet dan het gemis van die noodige Inkomſten uit zyne Bezittingen wederom noodzakelyk aanvullen, en dus, behalven de bovengenoemde heffingen op de Bezittingen, deze zyne Bezittingen nog verminderende, daar door noodzakelyk, in eene toenemende reden, in zyne Inkomſten veragteren. Men ſtelle zich eens voor den geest de zoodanigen, die hunne *geheele Inkomst* voor hun talryk Huisgezin volſtrekt benoodigd *hebbende*, *geene* goederen bezitten, om daar uit het ontbrekende aantevullen: in hoedanigen ſtaat immers zeer vele Kerkendienaars en ook andere Ambtenaren, of die van eenige konst, vlyt, naarſtigheid leven, zich bevinden? — En hoe vele malen zyn ook niet deze Heffingen op de Inkomſten herhaald? en hoe zeer zyn dezelve niet, *dezen voor 8; geenen voor zelfs 25 jaren* lang, opgelegd? *En hoe is het dan mogelyk*, dat de Ingezetenen, in dezen tyd van ſtilſtand van bloei en welvaard, *nog* boven die 8 en 25 jarige Belastingen, voor noch nieuwe diergelyke heffingen zouden beſtand kunnen zyn?

In *Holland* (want dit Gewest is, gelyk voorheen altyd, byzonderlyk ook nu gedrukt geweest; het welk dragelyk was in tyden van voorſpoed, is nu het ondragelykſte voor Holland, dat by oorlog het meeste verliest; daar integendeel andere Gewesten, byzonderlyk *Friesland*, door de hooge pryzen hunner voortbrengſels, zelfs winst doen:) in *Holland* (zeggen wy), is, den 30 Juny en 10 Augustus 1796, van de Inkomſten geheven van 3 tot 37½ pCt. tegen eene Obligatie van 2½ pCt. In de geheele Republiek is, den 5 December 1797, geheven 8 pCt., tegen eene Obligatie van 3 pCt., en den 22 September en 30 November 1798 5 en 10 pCt. *Don Gratuit*. Den 15 Maart 1800, geheven 2, 4 en 7 pCt. Den 5 December van dat zelfde jaar 1800 de eerſte 25 jarige heffing op de Inkomſten van 3 pCt. En den 5 September 1801. de 2de vyfentwintig jarige heffing van 4 pCt. Daar op den 26 Febr 1802 de 1ſte agtjarige heffing van 2 pCt. en 8 July van dat zelfde jaar, 1802, de 3de 25 jarige heffing van 5 pCt. Vervolgens 17 February 1803, de 2de 8 jarige heffing van 2 pCt. en daar te boven de 4de 25 jarige heffing van 5 pCt. (*e*).

Men berekene nu ook alle deze heffingen op de Inkomſten en men vrage zich zelven, of het mogelyk zy, dat een eenig Volk ter wereld, onder zoodanige lasten, onder zoodanige gedurige overgaven van zulke aanzienlyke gedeelten zyner aangeërfde of overgewonnen Bezittingen, of van zyne Inkomſten,

(*e*) Men neme hier ook de laagſte ſom van INKOMSTEN, van welken hef-

ſten, of van die beiden, met eenige mogelykheid kan blyven beſtaan? Men toetſe deze vraag aan de zekerſte grondbeginſelen der Rekenkunde; men toetſe die ook, als men verkiest, aan de vrugtbare onderrigtingen der Ondervinding, en men zoeke in vroegere en in latere Geſchiedboeken één eenig voorbeeld op van een Volk, welk in zoo korten tyd van 8 jaren, zoo veel van zyn vermogen heeft afgeſtoken, en aan den Lande overgeleverd. Hoe weinig ook een eenig voorbeeld zoude uitdoen, de daar uit genomene enkele mogelykheid zoude nog eenige, hoe geringen troost ook, opleveren; maar, wat wy ook gezocht en hoe iëverig wy ook de oudere en nieuwere Geſchiedſchriften door en door gebladerd hebben, wy hebben nergens één eenig voorbeeld gevonden van dusdanige belastingen; nergens een voorbeeld van een klein Volk, het welk, in 8 jaren tyds, buitengewoon heeft opgebragt van Bezittingen

zittingen	f 173,600,000
van Inkomſten	- 36,000,000
Te zamen .	f 209,600,000 (d)

men zwyge dan van een Volkje, dat wel een voor Vaart, Handel en Viſchery gunſtig gelegen Land bewoont, maar zonder Vaart en Handel, (thans door den oorlog geſtremd) uit zynen grond, de kosten niet kan vinden, om dit lage Landje door Dyken, Sluizen, kostbare Beſchoeijingen enz. tegen de overſtromingen der Rivieren; tegen de inzwelgingen van Meiren

ſingen zyn geſchied; namenlyk f 300:- De Eerſte opbrengst was, van 3 pCt. met opklimming tot 37½ pCt. Dus van de geringſte ſom van

Eerst	f 300:-	opgebr.	3 pCt.	of f 9:-	tegen eene Oblig. van 2½ pCt.
Ten Tweede	- 300:-	——	8 pCt.	of - 24:-	—————— 3 pCt.
Ten Derde	- 300:-	——	5 pCt.	of - 15:-	*Don Gratuit.*
Ten Vierde	- 300:-	——	2 pCt.	of - 6:-	——————
Ten Vyfde	- 300:-	——	3 pCt.	of - 9:-	——————
Ten Zesde	- 300:-	——	4 pCt.	of - 12:-	——————
Ten Zevende	- 300:-	——	2 pCt.	of - 6:-	——————
Ten Agtſte	- 300:-	——	5 pCt.	of - 15:-	——————
Ten Negende	- 300:-	——	2 pCt.	of - 6:-	——————
Ten Tiende	- 300:-	——	5 pCt.	of - 15:-	——————
Dus in 't geheel			39 pCt.	of f 117:-	

(d) Deze berekening berust op het ſchryven van 't Uitvoerend Bewind, 30 Juny 1799, aan het Vertegenwoordigend Ligchaam, dat de heffingen op de Bezittingen, van 1 pCt., niet meer hadden opgebragt dan f 11,200,000: en op de Inkomſten, van 1 pCt., niet meer dan f 1,000,000:- By bovengemelde Heffingen over het ganſche Land, moeten nu nog gevoegd worden de tweemalen 6 pCt., of 12 pCt. eens, door de Hollanders in 't byzonder nog

nen en andere Veenplassen; tegen de woede der Zee-golven te verdedigen. Wat moet dan op den tegenwoordigen voet, by voortduring, van dit ongelukkig, braaf, nyver, getrouw, maar gedrukt Volk worden? Als het eene huisgezin voor, het andere na, door nood gedrongen, naar elders verhuist, om deszelfs ondergang te ontvlugten, wat moet dan van het overige, blyvende, gedeelte worden? Wat anders dan eene zoo veel meer versnelde ondergang? En wie, die zulks kan ontvlugten, zou voor zyn geweten kunnen verantwoorden, dien geheelen ondergang van zich zelven, van zyne Vrouw, Kinderen en geheel Huisgezin, zoo maar rustig verbeid te hebben?

nog opgebragt. Te weten door de geheele Republiek, (behalven de tweemalen 6 pCt. door Holland):

				van *Bezittingen*	van *Inkomsten.*
12	Octob.	1797	1½ pCt. is	f 14,000,000:-	
5	Dec.	—	8 pCt.		f 8,000,000:-
18	Jan.	1798	1½ pCt.	- 14,000,000:-	
22	Sept.	1798 }			
30	Nov.	1798 }	4 pCt.	- 44,800,000:-	
22	Sept.	— }			
30	Nov.	— }	5 pCt.		- 5,000,000:-
29	Octob.	1799	1 pCt.	- 11,200,000:-	
15	Maart	1800 }			
19	April	— }	3 pCt.	- 33,600,000:-	
15	Maart	—	2 pCt.		- 2,000,000:-
5	Dec.	—	3 pCt.		- 3,000,000:-
19	Juny	1801	2 pCt.	- 22,400,000:-	
5	Sept.	—	4 pCt.		- 4,000,000:-
26	Febr.	1802	½ pCt.	- 5,600,000:-	
—	—	—	2 pCt.		- 2,000,000:-
8	July	—	5 pCt.		- 5,000,000:-
17	Febr.	1803	½ pCt.	- 5,600,000:-	
—	—	—	2 pCt.		- 2,000,000:-
—	—	—	5 pCt.		- 5,000,000:-
8	Aug.	—	2 pCt.	- 22,400,000:-	
				f 173,600,000:-	f 36,000,000:-
					- 173,600,000:-
				Te zamen	f 209,600,000:-

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 5 Juny 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

America 5 prCt.	100 a 100¼
dito 4 prCt.	98½ a 98¾
dito dito met premie.	105¾ a 106
dito geconsolid. by Stap-horst a 4½ prCt.	65¾ a 66¼
Andeelen by Hope & Comp. enz.	102¾ a 103¼
Rusland 5 prCt.	96 a 96½
Zweden 5 prCt.	100¼ a 100½
Denemarken, Toll. 4 prCt.	95 a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96½ a 97½
dito Kroon 4 prCt.	95½ a 96
Keizer 5 prCt.	87½ a 88¼
Keizer 4½ prCt.	79 a 79½
dito 4 prCt.	74 a 74½
Spanje 5 prCt.	96½ a 95½
dito 4½ losb. van 1804–7.	98 a 92½
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	55¾ a 55⅞
Fransche Rep. Geconsolid. renten	54 a 54½

Wisselcours.

Op Londen.	37:7 a 37:10
— Parys.	53¾

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	39 a 39½
dito a 2½ prCt.	33¼ a 33½
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	51 a 51½
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	44¼ a 44½
dito 1801. a 3½ prCt.	49¼ a 49½
dito Domeinen. 4 prCt.	69¾ a 70
dito Vrywillig a 5 pCt.	77¼ a 77½
Rescriptien Losb. 1804.	94¼ a 94½
——— ——— na den Vrede.	50¾ a 51¼

Holland.

Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	33 a 33½
Dito vrywillig a 5 prCt.	59 a 59½

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt.	32 a 33

Vriesland.

Obligatien a 2 prCt.	33 a 34

Agio van de Bank. 4⅝ prCt.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 108, en dat der laatstvorige 103; en te *Haarlem* 9, onder welke laatsten 5 beneden de 12 Jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Mey	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
30	30. 1	56	w. b. z.	zeer windig; bewolkt; omtrent betrokken.
	30. 1½	65	——	
	30. 0½	56	z. w.	

1804.

1804. Mey	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
31	29. 9¾ 30. 0 30. 0¼	55½ 62 54½	w. b. z. w. z. w.	harde wind; 's morg. regenagtig; verder wolken.
Juny 1	30. 1 30. 1¼ 30. 1½	56 63 57	w. b. z. w. w. z. w.	bewolkt; zeer windrig.
2	30. 1 30. 1 30. 1	56½ 65 56	w. z. w. w. w. z. w.	helder; zeer windrig; 's avonds stil.
3	30. 0½ 30. 0¾ 30. 1¼	60½ 75½ 61	z. w. o. o. z. o.	omtrent helder.
4	30. 1 30. 9¾ 30. 0	65 86 69	z. o. —— o. z. o.	bewolkt; omtrent helder.
5	30. 0¼ 30. 1 30. 0¼	62 68 61	w. z. w. z. w. w.	omtrent betrokken.

BEKENDMAKINGEN.

*** In den Boekwinkel van A. LOOSJES Pz. zyn onder anderen te bekomen de volgende nieuw uitgekomen Boeken, enz.

Nederduitsche.

Vertrouwde Briefwisseling van Lodewyk XVI. 3de St. gr. 8°.	f 1 - 0 - 0
Geschiedverh. van *Knötz* &c.	- 0 - 15 - 0
Mercier Olinde en Sophronia, Tooneelsp. kl. 8°.	- 0 - 14 - 0
Verhand. van de Maats. van den Landbouw, 14de Dl. 1ste St.	- 1 - 18 - 0
Naamregister der Militairen, 1804.	- 0 - 16 - 0
Krygskundig vertoog wegens de Landing, 8°.	- 0 - [illegible] - 0
Immerzeel Jr. (J.) Dichtmatige Aanspraak by 't openen der Haagsche Schouwburg, 8°.	- 0 - 4 - 0
Fokke (J.) Korte Schets van 't Stadhouderschap, 8°. met Kunstpl. enz.	- 3 - 12 - 0
Adriani (M. J.) Gesch. van Jezus, uitgegev. door de Maatsch. *T. N. y. 't A.* kl. 8°.	- 0 - 6 - 0
Ecama (C.) Nieuwe Antwoorden op Rekenk. Vrag. v. *Ænea*, 8°.	- 0 - 4 - 0
Cramer De Duitsche Alcibiades, 2de Dl. 8°.	- 1 - 5 - 0
Het Portrait van Michiel Cervantes, Blysp. 8°.	- 0 - 12 - 0
De Vermomde Gelieven, Blysp. 8°.	- 0 - 8 - 0
De Diamant of het misl. Ontwerp, Blysp. 8°.	- 0 - 8 - 0
Over Trouwen en Bruiloft houden, 8°.	- 0 - 6 - 0
Reinhard (F. V.) Over den Beuzelgeest in de Zedekunde, gr. 8°.	- 0 - 18 - 0

NB. By dit Nommer wordt *gratis* afgegeven een BERICHT wegens den volledigen Inhoud van het nu kompleet I. Deel van het MAGAZYN VAN VADERLANDSCHEN LANDBOUW, door JAN KOPS, *Commissaris van den Landbouw.*

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE

KONST-

EN

LETTER-BODE,

VOOR HET JAAR 1804.

N°. 26. *Vrydag den 15 Juny.*

BERIGTEN.

ZWEDEN.

Stockholm, *den* 11 *Mey.* Dezer dagen is alhier in 't licht verschenen eene Zweedsche vertaling der *Eneïde* van *Virgilius*, in hexameterische Versen, ten gelyken getale als die van het oorspronglyke. De Auteur, M. G. J. Adlerbeth, staat bekend voor een der beste Dichters van dit land. Hy heeft zyne vertaling verrykt met ongemeen fraaie en leerzame Aanteekeningen. Men kan het als eene merkwaardige byzonderheid beschouwen, dat, byna gelyktydig, twee Dichters van naam, een Fransche en een Zweedsche, ieder in de taal van zyn eigen landaard, dezen arbeid ondernomen hebben.

De Akademie der fraaie Letteren en Oudheden, alhier, heeft het volgend Prysvoorstel, voor dit jaar, opgegeven.

„ Eene Wysgerige vergelyking van het Griekfche en Romeinsche Treur- en Blyspel, met dat der hedendaagsche volkeren: nevens eene ontvouwing van de wederzydsche voordeelen, en aanwyzing hoedanig eene verbetering en volmaking het Drama zich nog in 't vervolg kan beloven."

De prys is een gouden Medailje, ter zwaarte van 26 Dukaten, en de Verhandelingen moeten voor 1 January 1805 worden ingezonden.

DUITSCHLAND en AANLIGGENDE LANDEN.

WEENEN. De *Josephinische Akademie van Genees- en Heelkunde*, alhier, heeft, voor het jaar 1804, de volgende Prysvragen opgegeven:

1. Voor de beste Verhandeling over het schudden der Hersfens, Borst en Onderbuik, en de behandeling dier ongemakken, eene gouden Med. van 160 Flor. Naar deze prys, uit het afzonderlyk fonds van den Hr. *Brendel von Sternbourg*, kunnen geene anderen dan Oostenrykfche Onderzaten dingen.

2. Een *buitengewoone prys* van 200 Flor. voor het beste antwoord op de volgende vragen:

„ Aan welke fchielyke, of langzame kwalen der Blaas of Piswegen zyn de menfchen, in hunnen ouderdom, onderhevig? Uit welke oorzaken onftaan deze ongemakken? Welken zyn de verfchynfels die 'er mede gepaard gaan? Hoe zyn dezelve onderling en van Steenkwalen te onderfcheiden. En welke is de gepaste behandeling van elk dezer ongemakken in de Blaas en Piswegen?"

3. Van hoedanigen aard is het ongemak, bekend onder den naam van het van zelf mank gaan der kinderen? Wanneer en op welke wyze ontftaat dit ongemak, en hoe moet men het behandelen? De prys is 200 Flor.

Na de beiden laatfte pryzen kunnen ook buitenlanders dingen; moetende de Verhandelingen in het Hoogduitsch, Latyn, Italiaansch of Fransch gefchreven, op de gewoone wyze, franco worden gezonden aan den Directeur der Akademie, en wel voor 31 December dezes jaars 1804.

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

HARLINGEN, *den* 31 *Mey*. Heden overleed alhier, in het 74fte jaar zyns ouderdoms, Dr. SIMON STYL,

Schry-

Schryver van het bekend uitmuntend Werk: *de Bloei en Opkomst der Nederlanden*; 't welk, zoo uit hoofde van deszelfs treflyken en bondigen inhoud, als om dat het zelve tot een model van fraaijen schryfstyl dienen kan, genoegzaam zyn zou, om 's mans gedachtenis te vereeren, ware deze niet reeds door een aantal krachtige en schoone Dichtstukken aan de vergetelheid ontrukt.

Franeker, *den 1 Juny*. Op heden heeft de Hoog-gel. J. H. Regenboogen, *S. S. Theol. Doct. Theol. Hist. Eccl. & Exeg. Bibl Prof. Ord.* en *Concion. Acad.* de waardigheid van Rector Magnificus dezer Universiteit plegtig overgedragen op den Hooggel. E. Tinga, *S S. Th. Doct. Theol. & Doctr. Moralis Prof. Ord.* en *Concion. Acad.* met het houden eener Redenvoering: *De Theologo Perfecto*, dat is: over den volmaakten Godgeleerden.

PROGRAMMA

VAN DE

BATAAFSCHE

MAATSCHAPPY DER WETENSCHAPPEN,

TE HAARLEM,

VOOR HET JAAR 1804.

De Maatschappy der Wetenschappen hield hare *twee en vyftigste* Jaarlyksche Algemeene Vergadering op den 26sten Mey. De President Directeur J. Teding van Berkhout opende dezelve met eene opgave der stukken, welke door de Maatschappy sedert hare laatste algemeene Vergadering ontvangen waren. Hieruit bleek het:

I. Dat op de vraag, waar by verlangd wordt: — *Eene Natuurlyke Historie en Natuurkundige Beschryving der Walvisschen, in dier voege ingericht, om ter opheldering en aanpryzing te kunnen dienen van de beste wyze, om de plaatzen, waar deze dieren zich voornamelyk tegenwoor-*

 dig

zig ophouden, natesporen, als mede van de minst omslagtige, de veiligste en de beste middelen, welke of reeds bekend en in gebruik zyn, of nog in praktyk zouden kunnen gebragt worden, om de Walvisschen schielyk te dooden, en 'er zich, alzoo, langs den kortsten en zekersten weg, meester van te maken? — was ingekomen een antwoord, geteekend met het gezegde van POPE, *Grand that the Powerfull* enz. — Men besloot eenpariglyk de verdiensten van dit stuk in dit Programma te erkennen, en hierby de geneigdheid der Maatschappy, om hetzelve op eene volgende algemeene Vergadering te bekroonen, aan den Schryver te kennen te geven, wanneer hy dit stuk zal voltooid hebben door het geen hierby nog voornamelyk verlangd wordt; waaromtrent hy by den Secretaris, onder een optegeven adres, nader onderrigt bekomen kan.

II. Dat 'er op de vraag: *Welk licht hebben de latere ontdekkingen, betreffende de samenstelling van het water en van de dampkrings-lucht, verspreid over de wyze, waarop de planten haar voedsel verkrygen; — en wat is 'er, uit het geen desaangaande is bekend geworden, aftcleiden ter cultuur van nuttige gewassen?* — was ingekomen een antwoord in 't Hoogduitsch, geteekend: &c. — Dit wierd geoordeeld al te oppervlakkig en te weinig aan de bedoeling der vrage te beantwoorden om het met den Eereprys te bekroonen. Men besloot de vraag te herhalen om beantwoord te worden voor 1 Nov. 1805, met byvoeging, dat de Maatschappy in de beantwoording dezer vraag ook aan haar algemeen verlangen wenscht voldaan te zien: van namelyk by eene duidelyke en bondige voordragt het wel bewezene van het op losse gronden gestelde wel te onderscheiden, op dat de tegenwoordige staat van kennis omtrent het onderwerp duidelyk blyke, en dat men teffens aantoone, wat daar uit verder kan worden afgeleid.

III. Dat op de vraag: — *Hoe verre verstaat men thans, sedert de latere vorderingen in de Natuurkennis der Planten, op wat wyze verschillende bemestingen van verschillende gronden den bloei der planten bevorderen, en welke aanwyzingen zyn uit de daarvan verkregene kennis afteleiden, betreffende de bemesting of vruchtbaarmaking, byzonderlyk van schrale en onbebouwde zand-gronden?* — was ingekomen een antwoord, geteekend: *cognitio contemplativa* &c. Dit wierd geoordeeld, wegens de onkunde des Schryvers omtrent de latere vorderingen in de Natuurkennis der Planten, in het geheel niet in aanmerking te kunnen komen. Men besloot de vraag te herhalen, om beantwoord te worden voor 1 Nov. 1805.

IV. Dat 'er op de vraag betreffende de *Physische oorzaken die den rook in de Schoorsteenen doen opgaan, en de verte-*

betering van het rooken der Schoorsteenen daar uit afgeleid; — waren ingekomen drie antwoorden. A. in 't Hoogduitsch, geteekend: *Simplex sigillum veri.* — B. in 't Neêrduitsch, — *Hy die door rook* &c. — C. in 't Hoogduitsch, — *Zum algemeinen beste.* Men heeft geoordeeld, dat geen dezer antwoorden genoegzame verdiensten had, om met den uitgeloofden Eerprys bekroond te kunnen worden.

V. Dat by de Maatschappy ontvangen en in ordinaire vergaderingen goedgekeurd waren, om door dezelve te worden uitgegeven:

1.) *Beschryving van eenen zonderlingen in het Zuidelyke Africa gevonden Yzerklomp*, door M. van Marum.

2.) *De Nieren door steenen opgevuld, waargenomen in een jongen van vyf jaren*, door Jacobus Puyn.

VI. Dat de drie volgende vragen, waarvan de tyd der beantwoording op 1 Nov. 1803 verstreken was, onbeantwoord gebleven waren. Men besloot dezelven aldus te herhalen, om beantwoord te worden

Voor 1 November 1805.

I. *Wat hebben de latere waarnemingen geleerd omtrent den invloed van het* oxygène (*grondbeginsel der zuivere lucht*) *des dampkrings, het zy al of niet met de werking van het licht gepaard, op de verandering der kleuren: — en welk nut is hier uit te trekken?*

De Maatschappy verlangt, het geen desaangaande door waarnemingen en proefondervindingen wel bewezen is, duidelyk en bondig te zien voorgesteld, ten einde de tegenwoordige staat van kennis, betreffende dat onderwerp, meer algemeen bekend worde, en dat men ook hier uit, zoo wel in sommige Trafieken, als in de samenleving, meer voordeel moge trekken.

II. *Wat heeft de ondervinding nu genoegzaam bevestigd omtrent de zuivering van bedorven water en van andere onzuivere stoffen door de houtskool: — in hoe verre kan men de wyze, waar op zulks geschiedt, uit chemische grondbeginselen verklaren: — en welke voordeelen zyn daar van verder te trekken?*

III. *Wat weet men thans van den loop of de beweging der Sappen in Boomen en Planten: — hoe zoude men tot nadere kennis kunnen geraken van het geen desaangaande nog duister of twyfelachtig is: — en kunnen 'er, uit het geen hier van door proefnemingen of ondervindingen wel beslist is, nuttige aanwyzingen tot het voortkweken van Boomen en Planten worden afgeleid?*

De Maatschappy heeft goedgevonden voor dit jaar de vier volgende vragen voor te stellen, om beantwoord te worden

Voor 1 November 1809.

I. Daar de ondervinding van tyd tot tyd meer en meer leert, dat het regenwater, door looden goten loopende, of in looden bakken vergaard, daarvan zoo veel loodstoffe aanneemt, dat het voor de gezondheid zeer schadelyk is, en zelfs doodlyke ziektens te weeg brengt, en daar de spyzen en dranken, ook op andere wyzen met loodgift wordende beladen, in verschillende mate voor de gezondheid schadelyk worden, zoo verlangt de Maatschappy dit onderwerp op eene duidelyke, kortbondige, doch teffens volledige wyze te zien verhandeld, ten einde men meer algemeen de middelen kenne, en zoo veel doenlyk trachte te verbeteren, om de gevaren der loodvergiftiging te vermyden. Zy verlangt byzonderlyk:

1.) *Dat men door proeven en waarnemingen aantoone, in welke gevallen alleen het lood aan het water stoffe mededeele: — of het lood, op deze of gene wyze bereid, hier aan minder onderhevig is: — of men van de loodwitverf, by looden goten gebruikt, ook eenig nadeel te wachten hebbe: — en welke wyders de zekerste middelen zyn, om by het gebruik van looden goten de loodvergiftiging te voorkomen.* 2.) *Dat men aantoone, of 'er genoegzame grond zy, zoo als men voor weinige jaren beweerd heeft, dat het verglaast van sommige potten en schotels loodstoffe aan sommigen spyzen mededeele, en wat men dan in acht te nemen hebbe, om zulks te voorkomen?*

II *Is de Schotsche Spar* (Pinus sylvestris) *alleen de meest geschikte boom, om in dorre zandgronden van verschillende streken dezer Republiek te worden geplant, en dezelve door het jaarlyks afvallen der bladeren langzamerhand te verbeteren, en tot voordeeliger beplanting of bebouwing bekwaam te maken: — of zyn 'er ook andere boomen of struiken bekend, die op sommige dorre gronden beter aan dat oogmerk zouden kunnen voldoen? — welke voorbeelden heeft men reeds hier te lande of elders in diergelyke gronden van het goed gevolg der beplanting van onvruchtbare gronden met Sparren gezien, — en wat heeft de ondervinding geleerd, hoe men het met verschillende gronden moet aanleggen, om daarin het best te slagen?*

III. *Is de vermindering der Zalmen op onze Rivieren, en der eertyds zoo bloeyende en voordeelige Zalmvisschery, waarlyk toeteschryven aan het wegvangen der jonge Zalm in fuiken tot aas voor onze Palingvisschery, en aan de vermenigvuldiging van Scholvaars en andere visch-verslindende watervogelen, zoo als men voor eenige jaren beweerd heeft* (*): *— of wordt zy veroorzaakt door het*

meen

(*) Zie de *Verhandeling* van C. Venk, *over de Zalm op onze Rivieren, in het* 2de *Deel der Verhandelingen, door den Oeconom. Tak uitgegeven.*

meer en meer toenemend getal van Bruinvisschen, Dolphynen en andere verslindende zeedieren, die zich aan onze kusten en in de monden onzer rivieren ophouden, en op de Zalmen zouden azen: — en welke is in dat geval de beste wyze, om op de Bruinvisschen jagt te maken, dezelven te vangen, en daar van zelfs eenig voordeel te trekken?

Men verlangt hierby eene beknopte Natuurlyke Historie van de Zalm, ten minsten zoo veel als daar van ter opheldering van het gevraagde dienen kan.

Voorgesteld voor het Fonds van wylen den Directeur N. W. Kops.

IV. *Welke zyn de algemeen zekere en met de wetten der Toonkonst overeenkomstige regelen, die op het stuk der talen de welluidenheid, en het uitspreken van dezelve volstrektelyk bepalen, en in hoe verre hangt de fraaiheid eener tale daar van af.*

De Maatschappy herinnert, dat zy, in vorige jaren, de volgende vragen heeft voorgesteld, om beantwoord te worden

Voor 1 November 1804.

I. *In hoe verre kan men thans uit de Weerkundige waarnemingen, in Nederland gedaan, opmaken de Natuurkennis der Winden voor deze Gewesten: — welke namelyk de meest heerschende winden zyn: — hoe zy elkander doorgaans of meesttyds opvolgen: — uit welke voorafgaande omstandigheden men, hier te lande, de windsveranderingen, in sommige gevallen, met eenigen grond kan vooruitzien: — en welken invloed zy doorgaans of dikwyls hebben op de verandering van het weder?*

II. Daar ter beöefening der Natuurlyke Historie in Nederland zeer nuttig zoude zyn eene Naamlyst der Dieren, die aan deze landen natuurlyk eigen zyn, met opgave van al het wetenswaardige omtrent dezelven waargenomen, zoo vraagt de Maatschappy:

Eene nauwkeurige Naamlyst der zoogende Dieren, der Vogelen, en der Amphibien, die natuurlyke (en niet van elders overgebragte) inwoonders dezer landen zyn, met byvoeging van derzelver verschillende namen in verschillende Nederlandsche gewesten, en de geslagts- en soorts-kenmerken, volgens het Linnæäansche stelsel zeer kort gesteld en met aanwyzing van een of meer der beste afbeeldingen van elk dier.

Men verlangt hier by opgave van al het wetenswaardige, het welk men omtrent de levenswyze, voortteling en verschyning van deze by ons huisvestende dieren, byzonderlyk hier te lande, heeft waargenomen. By de Vogelen verlangt men eene afzonderlyke opgave der genen, die, by ons niet voortte-

telende, alleen als trekvogels, of slegts in sommige omstandigheden gezien worden.

III. Daar het ter uitbreiding van elk vak van Natuurkennis van veel belang is de hoofdwaarheden van hetzelve kort en duidlyk te zien voorgesteld, verlangt de Maatschappy, dat men uit het groot aantal van schriften over de werking der Electrische kolom van *Volta*, het zy afzonderlyk of in Journalen en tydschriften gegeven, byëen brenge en opmake:

Eene verhandeling bevattende het hoofdzakelyke van het geen de Electrische kolom van Volta *en de daaromtrent in het werk gestelde proeven geleerd hebben?*

De Maatschappy verlangt hier in dat gene, het welk door proefnemingen, aangaande de werking der kolom, onbetwistbaar bewezen is, wel onderscheiden te zien van het gene daaromtrent slegts als gissing kan worden aangemerkt. Alleenlyk begeerende het hoofdzakelyke, kort en duidelyk voorgesteld, zal zy gaarn zien, dat men of geheel voorby ga, of slegts met weinige woorden melde de weinig beduidende proeven en waarnemingen, die men hier omtrent heeft medegedeeld: zy verwacht dat men de schriften, waarvan men by het opstellen dezer Verhandeling gebruik maakt, nauwkeurig zal aanhalen.

IV. *Welke zyn de grondregels der Natuurkennis van het Vuur betreffende de voortbrenging, mededeeling, en insluiting van hitte of warmte, die behooren gekend te worden om te kunnen beoordeelen, op wat wyze men van de brandstoffen ter verhitting in verschillende gevallen het voordeeligste gebruik kan maken; — en hoe zoude men, volgens die grondbeginsels, de vuurhaarden tot verwarming van kamers, en de fornuizen in de keukens kunnen verbeteren, ten einde de by ons gebruikelyke brandstoffen zoo veel mogelyk te besparen?*

V. *In hoe verre verstaat men thans de oorzaken van het bederf, in stilstaand zuiver water ontstaande: — en kan uit het geen desaangaande bekend is, en door proefnemingen verder bewezen kan worden, worden afgeleid, welke de meest gepaste en teffens onschadelyke middelen zyn, om het stilstaand water tegen bederf te bewaren?*

VI. *Welk licht verspreidt de nieuwe Scheikunde over de Natuurkennis van het menschelyk ligchaam?*

VII. *In hoe verre heeft men door het licht, het welk de nieuwe Scheikunde aan de Natuurkennis van het menschelyk ligchaam heeft toegebragt, den aard en de oorzaken van sommige ziektens van hetzelve beter dan voorheen leeren kennen; en welke nuttige en door de ondervinding meer of min bevestigde leeringen zyn hier uit af te leiden voor de beoefening der Geneeskunde?*

VIII. *In hoe verre heeft de nieuwe Scheikunde de werking*

king van sommige Genees- en Heelmiddelen, het zy van sedert lang in gebruik geweest zynde, of van onlangs aangeprezene, duidelyk leeren kennen: — en welke voordeelen geeft eene zoodanige duidelyker kennis in het behandelen van sommige ziektens?

Daar sommige beroemde Geleerden in hunne toepassingen der nieuwe Scheikundige grondbeginselen op de Natuurkennis van den mensch, de kennis der ziektens, en derzelver genezing, zich te veel hebben toegegeven in veronderstellingen, die op geene ondervindingen gegrond zyn, en zulks gewisselyk grootlyks nadeelig is voor de bevordering der Natuur- en Geneeskunde van het menschelyk ligchaam, waaraan de nieuwe Scheikunde zoo veel voordeel belooft, indien men zich aan den Lavoisieriaanschen regel houdt, van in de Scheikunde en derzelver toepassing geene stellingen aan te nemen, die niet door de ondervinding geleerd worden; zoo verlangt de Maatschappy, dat men, in de beantwoording dezer drie vragen, het geen men dadelyk weet, wel onderscheide van het geen slechts op losse gronden gesteld is, en dat men dit laatste slechts aanstippe en 'er kortelyk de ongegrondheid van aanwyze: vermits de voorname bedoeling by de voorstelling dezer vrage is, aan onze Nederlandsche Natuur-, Genees- en Heelkundigen, die den loop der nieuwe Scheikundige ontdekkingen, en derzelver toepassingen op de Natuurkunde van het menschelyk ligchaam en de Geneeskunde, niet geheel gevolgd hebben, zoodanige Verhandelingen in handen te geven, waar uit zy gereedelyk kunnen inzien, welk licht de nieuwe Scheikunde over de Natuurkunde van den mensch en over de Geneeskunde van in- en uitwendige ziekten daadlyk verspreid hebben; en wat, van het geen men desaangaande heeft opgegeven, nog te ongegrond, te voorbarig, of te twyfelachtig is, om 'er zich op te verlaten.

De volgende vragen blyven, onder aanbod van den gewoonen Eerprys, voorgesteld.

Voor een Onbepaalden Tyd.

I. *Wat heeft de ondervinding geleerd omtrent het nut, het welk sommige schadelyk schynende Dieren, byzonderlyk in Nederland, aanbrengen: — en welke omzichtigheid heeft men diensvolgens in acht te nemen, in het uitroeijen van dezelven?*

II. *Welke Inlandsche tot hier toe min beproefde Plantgewassen kunnen met nut gebruikt, en in onze Apotheken ingevoerd worden, in plaats van Uitlandsche Geneesmiddelen?*

De Maatschappy verwacht hier op zulke antwoorden, waar in de krachten en nuttigheid dier Inlandsche Geneesmiddelen

niet bloot'lyk op de getuigenis van anderen aangenomen, maar op oorspronkelyke proeven en waarnemingen, in ons Vaderland gedaan, rusten.

III. *Welke Inlandsche, tot nu toe niet in gebruik zynde, Plantgewassen, zoude men tot een goed en goedkoop voedsel kunnen gebruiken: — welke Uitlandsche, niet in gebruik zynde, gewassen zouden, hier te lande, tot hetzelfde einde kunnen voortgeteeld worden?*

De Maatschappy verlangt ten dezen opzichte kortelyk byéén gebragt te hebben, wat hieromtrent door ondervinding is bekend geworden, en zulks, zoo veel doenlyk, door nieuwe of herhaalde proefnemingen te zien uitgebreid en bevestigd.

IV. *Welke Inlandsche Plantgewassen, tot hier toe niet in gebruik, kunnen, volgens genomen en wel bevestigde proeven, eene goede verf-stoffe opleveren, die met voordeel zoude kunnen bereid en in gebruik gebragt worden: — en welke elders groeijende Planten zouden 'er hier te lande, inzonderheid op schrale of ledig liggende gronden, met voordeel tot verf-stoffen kunnen worden voortgeteeld?*

Laatstelyk herinnert de Maatschappy, dat zy in 1798 besloten heeft, op elke jaarlyksche algemeene vergadering in overweging te nemen, of 'er onder het geen men aan dezelve, sedert hare laatstvoorgaande algemeene vergadering, behalve de antwoorden op prysvragen, heeft medegedeeld, eenig stuk betreffende het één of ander vak van Natuurkunde of Natuurlyke Historie gevonden worde, het welk wegens zyne belangrykheid of nieuwheid eene byzondere vereering verdiene, en dat zy, zulks bevindende, aan dat stuk, of zoo 'er meer dan één ontvangen is, aan het naar haar oordeel belangrykste stuk zal toewyzen eene zilveren Eerpenning, op den stempel der Maatschappy geslagen, en teffens eene vereering van tien Ducaten.

Het zal de Maatschappy aangenaam zyn, wanneer de Schryvers hunne antwoorden, zoo veel mogelyk is, bekorten, door alles daar van af te laten, het welk niet volstrekt tot de hoofdzaak, die zy vraagt, behoort: zy verlangt, in alles wat men haar aanbiedt, duidelykheid met kortbondigheid gepaard, en het wel bewezene, van het op losse gronden gestelde juist onderscheiden te zien.

Het staat ook aan elk Lid vry naar den prys te dingen, onder voorwaarde, dat zyne Verhandeling, gelyk ook het billet, met de letter L geteekend zy.

De *antwoorden*, geschreven op de gewoone wyze met een verzegeld billet, des Schryvers naam bevattende, in het *Nederduitsch, Fransch, Latyn* of *Hoogduitsch* (doch met geene Hoogduitsche letter), moeten FRANCO gezonden worden aan M. VAN MARUM, Secretaris dezer Maatschappy.

De antwoorden op vragen, opgegeven voor een onbepaalden

den tyd, moeten mede voor *primo* November worden gezonden; terwyl de later inkomende niet wel voor dat jaar naar den Prys kunnen dingen.

De Prys, gesteld op ieder van de voornoemde vragen, voor den genen, die, naar het oordeel der Maatschappy, dezelve best beantwoordt, is een *gouden Medaille*, op den gewoonen stempel der Maatschappy geslagen, met den naam van den Schryver en het Jaartal op den rand; of *dertig Ducaten*, ter keuze van den genen, dien de *gouden Medaille* is toegewezen. — Het zal den genen, die den Prys behalen zal, of een *Accesfit* zal bekomen, niet vryftaan zyne Verhandeling, welke bekroond is, het zy in zyn geheel of ten deele, het zy apart of by eenig ander werk, te doen drukken, zonder de uitdrukkelyke toestemming van deze Maatschappy daartoe te hebben verkregen.

Tot Directeuren zyn verkoren, uit deze Stad:

Mr. D. J. Canter Camerling, *President van Schepenen*.
Mr. P. N. Quarles, *Schepen*.
W. P. Barnaart.

Van buiten de Stad.

Mr. R. J. Schimmelpenninck, *Ambassadeur der Bataafsche Republiek*, te *Parys*.
Mr. D. R. Wykerheld Bisdom, *Hoofd-Officier der Stad Leyden*.
Mr. A. C. W. Staring *van de Wildeborgh*, *Lid van het Departementaal Bestuur van Gelderland*.
J. N. van Eys, *Raad en Wethouder* te *Amsterdam*.

Tot Leden zyn verkoren:

.... Parrot, *Professor in de Proefondervindelyke Natuurkunde*, te *Dorpat*, in Rusland.
L. W. Gilbert, *Professor in de Natuur- en Scheikunde*, te *Halle*.
D. J. Römer, *Professor in de Kruidkunde*, te *Zurich*.
W. L. A. Mattiæ, *Professor en Bergraad*, te *Blankenburg*.
Joan Calkoen, te *Amsterdam*.
Adolf Dankelman, *Onderkoopman*, te *Batavia*.
Jacobus Puyn, *Heel- en Stads Vroedmeester*, te *Haarlem*.

NIEUW-

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN, AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

ZIELKUNDE. *Het Leerstelsel van* JOSEPH GALL, *geschetst en met eigene waarnemingen opgehelderd, door* GERARDUS VROLIK. Met eene Plaat. Te Amsterdam by *W. Holtrop*, 1804.

Het leerstelsel van GALL omtrent die deelen der herzenen, welke in een onmiddelyk verband zouden staan met verscheidene van onze zielsvermogens, of, gelyk GALL zich uitdrukt, de *organen* of werktuigen van dezelve daarstellen, heeft te veel geruchts gemaakt en is in zich zelve en door zyne gevolgen te opmerkbaar, dan dat het niet eene bepaalde ontwikkeling zoude verdienen en waardig zyn, meerder bekend en ter verder onderzoek voorgedragen te worden. — De Hoogleeraar VROLIK heeft deze taak op zich genomen en in eenen allezins gepasten, eenvoudigen en leerryken trant, voorleden winter, in twee spreekbeurten, by het Genootschap *Felix Meritis*, meesterlyk volbragt, en nu zyn twee voordragten, op verzoek van velen, in het licht gegeven. Welk geschenk by alle beminnaars van studien, en vooral by die genen, welke zich op de zielkunde toeleggen, en hun werk maken, om den wederkeerigen invloed van ziel en ligchaam, op elkanderen te doorgronden, wellekom zyn zullen.

Hoewel het bewezen, en ook, naar het oordeel des Schryvers, volkomen zeker zy, dat de ziel onstoffelyk en van geheel anderen aard, dan het ligchaam is, staat het niet te min vast, dat de ziel hare krachten en vermogens niet, dan door het ligchaam of de zintuigen, uitoefent: dat het ligchaam op die uitoefening der vermogens een zeer grooten invloed heeft; en dat niet zelden derzelver kracht door louter ligchaamlyke werkingen is vermeerderd of verminderd geworden. Geen wonder dan, dat zoo vele Wysgeeren in verschillende tyden naar die deelen des ligchaams gezocht hebben, waar mede de ziel meer onmiddelyk, als het ware, mogt verbonden zyn, en welke derhalven voor hare zitplaats mogten gehouden worden; dat anderen een meer byzonder werk van de Gelaadkunde hebben gemaakt: al het welk door den Schryver in den beginne kortelyk, maar niet min krachtig, wordt opgemerkt en met verscheiden juiste aanmerkingen verrykt, vooral over de betrekkelyke hoegrootheid der herzenen ten opzichte der zenuwen. —— GALL treedt ter bane met een nieuw stelsel, dat namelyk de meerdere of mindere kracht van onze byzondere verstandelyke vermogens en driften, voor zoo verre deze ook van de ziel afhangen, in verband staan met zekere gesteldheid van byzondere plaatsen onzer herzenen: welke gesteldheid, daar de herzenen naauw in het bekkeneel besloten

zyn,

zyn, zich ook op dat gedeelte teekent, het zy door uitpuilingen, het zy door holligheden. Al wat men over zoodanig stelsel *à priori* zoude willen redenkavelen, of tegen het zelve aanvoeren, doet niets af. Het kan alleen, zoo het waar is, uit ondervinding worden opgemaakt. Ook vergenoegd zich de Hoogl. Vrolik met het zelve te ontvouwen en die argumenten, welken uit de ondervinding ontleend worden, aan te halen. Deze zyn van tweederlei aard; voor eerst de overeenkomst met de dieren. Daar immers zekere dieren ons bekend staan door driften en geaardheden, welke ook by ons menschen plaats hebben, als 'er zyn zommigen by uitstek geil, anderen vreesachtig, anderen moedig enz., zoo is het onderzoek van belang, of, in de bewerktuiging dezer dieren, juist die zaken plaats hebben, welke Gall aan zulke menschen toeschryft, die met dezelfde driften te worstelen hebben, of eene soortgelyke geaardheid bezitten. Ten tweeden, de ondervinding op menschen zelven; of namelyk by onderzoek, het zy gedurende het leven, het zy na den dood op lyken, gevonden wordt, dat by menschen, welke bekend stonden voor aan deze of geene drift, meer of min, of by uitstek overgegeven geweest te zyn, voor deze of geene zielsvermogens of geaardheid in een uitnemenden graad bezeten te hebben, die deelen des bekkeneels, bestendig zoo gevormd zyn, als Gall het in zyn stelsel opgeeft.

Indien zulks waarlyk plaats hadde, zoude dit stelsel al vry wat waarschynlykheid bekomen: en of dit plaats hebbe, is voorzeker een onderzoek dubbel waardig; een onderzoek echter, dat zeer moeijelyk is, zeer veel oplettenheid vereischt, en op lyken van geen nut kan zyn, ten zy men het moreel karakter der geenen, wier lyken men ontleed, gekend hebbe, of het zelve door uitstekende gevallen kennelyk zy geworden. —— De Hoogleeraar brengt dan in de zeer duidelyke verklaring, die hy geeft van elk zoogenaamd orgaan in het stelsel van Gall, aan den dag het geen hy door eigen onderzoek, uit de vergelyking met de gesteldheid van dieren, heeft opgemaakt: hebbende hy ten dien einde de geraamten derzelven, zoo veel noodig was, in zyne voordragt aan de toehoorders vertoond: vervolgens het geen hem in het [illegible] der bekkenelen van menschen, door hunne geaardheid bekend, is voorgekomen, waar onder zeker twee voorbeelden, door hem aangehaald, ongemeen merkwaardig zyn. Eene nette plaat, waar op alle de deelen worden aangewezen, vergoedt voor den lezer, zoo veel mogelyk, het gemis der bekkenelen, die de Hoogleeraar in zyne voordragt telkens vertoonde.

Dit onderzoek blyve dan Ontleedkundigen en Wysgeeren aanbevolen; en hunne iever worde door deze schoone Verhandelingen opgewekt. Het vreemde van het stelsel geeft geene genoegzame reden, om het zelve te verwerpen, of het aanlokkelyke, dat 'er in mag zyn, om het aan te nemen. Elk

be-

bedaard onderzoek behoort ons alleen tot het een of ander te brengen. —— Werkt de ziel op onze driften meer byzonder door deze of geene deelen van de herzenen? en zo ja, hoe werkt zy daar op? zyn twee zeer byzondere vragen, waar van wy de eerste kunnen onderzoeken, de tweede nimmer zullen kunnen oplossen. Maar PLUTARCHUS geeft ons hier eene goede les (*Sympof. Lib.* V. C. 7.) „ het is onredelyk, „ eene zaak in twyfel te trekken, om dat men 'er de reden „ niet van weet: waarom en door welke oorzaak iets gewrocht „ wordt, moet men door de rede zoeken; maar of het waarlyk „ lyk gewrocht wordt, uit de geschiedenis opmaken."

Wy kunnen niet afzyn, van hier ten slotte by te voegen de gegronde aanmerking van onzen Schryver: „ dat men de „ zoogenaamde werktuigen van onzen geest in deze gantsche „ beschouwing in dien zin behoort te nemen, waar in het „ geheel samenstel moet overwogen worden, als bepalende „ namentlyk den meerderen of minderen aanleg tot deze of „ geene daad. Hier door immers wordt alle vermoeden, door „ zoo velen tegen dit leerstelsel opgevat, als of het tegen de „ onstoffelykheid der ziel of hare vrye werking zoude aandruis„ schen, geheel weggenomen. Want hoe groot de aanleg tot „ het plegen van deze of geene daad, het beoefenen van de„ ze of geene wetenschap, hoe groot onze neigingen zyn mo„ gen, de vrye werking van onzen geest blyft ongestoord."

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYSEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 12 Juny 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Austria 5 prCt.	100 a 100¼	*Keizer* 4½ prCt.	79 a 79½
dito 4 prCt.	98½ a 98¾	dito 4 prCt.	74 a 74½
dito dito met premie.	105½ a 106	*Spanje* 5 prCt.	96 a 95½
dito geconsolid. by Staphorst à 4½ prCt.	66½ a 6?¾	dito 4½ losb. van 1804–7.	98 a 98½
Anlodien by Hope & Comp. enz.	102½ a 103	*Engeland.* Annuiteiten 3 prCt.	54¾ a 55
Rusland 5 prCt.	95¼ a 95¾	*Fransche Rep.* Geconsolid. renten	53¼ a 53¾
Zweden 5 prCt.	100¾ a 101¼		
Denemarken, Toll. 4 prCt.	94 a 99	Wisselcours.	
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96¾ a 97¼		
dito Kroon 4 prCt.	94¼ a 94¾	Op Londen.	37 15 a 37 1?
Keizer 5 prCt.	87½ a 88	— Parys.	53⅞

BIN-

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.	
Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	38¾ a 39
dito à 2½ prCt.	33 a 33¼
Renten uit de heffing van 1798 à 3½ prCt.	[illegible] a 51½
Dito uit de heffing van 1800, à 3 prCt.	43¾ a 44
dito 1801. à 3½ prCt.	48¾ a 49
dito Domeinen. 4 prCt.	69¼ a 69½
dito Vrywillig à 5 prCt.	77¼ a 77½

Recepissen Leen. 1804.	34 a 34½
——— ——— na den Vrede.	50¾ a 51
Holland.	
Obligatien en Recepissen à 2½ prCt.	33 a 33¼
Dito vrywillig à 5 prCt.	58¾ a 59
Zeeland.	
Obligatien à 2½ prCt.	32 a 33
Vriesland.	
Obligatien à 2 prCt.	33 a 34
Agio van de Bank.	[illegible] prCt.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverloopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 114; en te *Haarlem* 10, onder welke laatsten 3 beneden de 12 Jaren.

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Juny	BARO-ME-TER.	THER-MOME-TER.	STREEK DER WIND.	LUCHTS-GESTELD-HEID.
6	30. 0½	63	W. b. N.	omtrent betrokken;
	30. 0	74	Z. O.	's avonds helder; zeer windig.
	29. 9¾	58	W. Z. W.	
7	29. 9½	67½	Z. W.	zeer harde wind;
	29. 9¼	65	W. Z. W.	's morg. betrokken;
	29. 8¾	57	Z. W.	verder wolken.
8	29. 7¾	57	Z. W.	stormagtig; bewolkt;
	29. 7¾	61	——	omtrent betrokken.
	29. 7¾	57	——	
9	29. 8¾	56	Z. W.	
	30. 0	61	W. N. W.	harde wind; bewolkt.
	30. 0½	49	W.	
10	30. 1	55	W. Z. W.	voormidd. regenagtig;
	30. 1¾	57	W.	verder bewolkt.
	30. 2	50	N. N. W.	
11	30. 2½	50	N. N. W.	voormidd. tusschen beide
	30. 3¼	59	——	wat regen; verder bewolkt;
	30. 3¾	52½	N. b. W.	's avonds betrokken.
12	30. 4¼	54	N.	omtrent betrokken;
	30. 4¼	59	N. N. W.	's avonds helder.
	30. 4¾	48	N. O.	

BEKENDMAKINGEN.

*** De Boekverkooper A. LOOSJES Pz., te Haarlem, geeft uit en heeft aan zyne Correspondenten verzonden:

MAGAZYN VAN VADERLANDSCHEN LANDBOUW, door JAN KOPS, *Commissaris van Landbouw, Lid van de Maatschappy der Wetenschappen te Haarlem, van het Zeeuwsch Genootschap te Vlissingen, en Lid Honorair van de Maatschappy van Landbouw.* IIIde Deel IIIde Stuk. Inhoudende: Werkzaamheden van het Bataafsch Gouvernement ten nutte van den Landbouw. I. Voordragt van den *Raad* van Binnenlandsche Zaken, tot verbod van uitvoer van Haard-Asch, Straatvuil en Secreetmest. II. Rapport van denzelfden Raad, op de Advisen der Dep. Best. betrekkelyk de bovengemelde voordragt. III. Rapport van denzelfden Raad, op de Advisen der Dep. Best. wegens des Raads voordragt, ter uitbreiding van het Fonds tegen Runderpest. IV. Artikulen der Public. wegens temporaire belastingen en ontlastingen omtrent vaderlandsche producten voor Anno 1804. — Handelingen der Vaderlandsche Genootschappen omtrent den Landbouw. I. Rapporten wegens Schapen uit Spaansch Ras, aan de Huishoud. Maatsch. Anno 1803. II. Bericht van Antwoorden op Landbouwk. Vragen, door het Utrechts Depart. der Maatsch. *Tot Nut van 't Algemeen.* — Boekbeoordeelingen. I. Stukken wegens de viering van 't 25 jarig bestaan der Nat. Nederl. Huish. Maatſ. II. *A. P. R. C. van der Borch*, wegens het aanleggen van onbebouwde gronden tot Denneboschen: *A. van Renselaer*, wegens de Cultuur der Heidegronden: beide uitgegeven door de Ned. Huish. Maatschappy. III. Almanach voor den Boerenstand voor Anno 1803 en 1804. IV. Ommelander Almanach voor Anno 1802. — Uittreksels uit Buitenlandsche Geschriften en Journalen. I. Uittreksels uit Maurice Traitté des Engrais. Over den tyd der bemesting. Algemeene Aanmerkingen over den mest van viervoetige dieren. Bestand-deelen van Turf. Hoe dezelve tot mest te bereiden. Hoe deze mest-stof te gebruiken. II. Hoe de Stalvoedering het gemakkelykst intevoeren, (volgens *Lukas*, Œcon. Hefte.) III. Over de onderscheide waarde van meer of minder zwaar Rundvee, (Commerc. & Agric. Magaz.) IV. Over het gebruik van nieuw Hooi; als mede over den drank voor Paarden by warm weder, (Journal d'Econ. rural & domestique. V. Aankoop van een groot aantal Spaansche Schapen door den Koning van Pruisfen, (Œcon. Hefte.) VI. Bedenkingen wegens de noodzaaklykheid der zorg van het Gouvernement omtrent den Landb. in Vrankryk, door *Tessier*, (Memoires de la Societé d'agr. de la Seine.) *Naberícht.* — Publicatie van het Staatsb. tot verbod van uitvoer van Haard-Asch, Straatvuil en Secreetmest, onder zekere bepalingen. *Inhoud van het eerste Deel van dit Magazyn. Bladwyzer van het eerste Deel.* Zynde hier mede het Iste Deel compleet, waar van Exemplaren te bekomen zyn. De prys van dit Stuk is *f* 1-10-:

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES PZ.

ALGEMEENE
KONST-
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1804.

N°. 27. *Vrydag den 22 Juny.*

BERIGTEN.

DENEMARKEN.

KOPENHAGEN. Men is, sedert eenigen tyd, alhier druk bezig, met het uitschieten van alle dubbelden, uit de groote Bibliotheek. Men rekent, dat ze meer dan 30 duizend Boekdeelen zullen opleveren: en de spraak gaat, dat dezelven door den Keizer van Rusland zullen opgekocht worden, om daar mede de nieuw opgerigte Universiteiten, in zyn Ryk, te voorzien.

GROOTBRITANNIEN.

LONDEN. Het Jennersch Genootschap hield, den 21 Mey, deszelfs groote vergadering, in het Logement *de Kroon en het Anker*, onder voorzitting des Hertogs van *Bedford*. 'Er waren omtrent 300 Leden tegenwoordig. Uit de voorgelezene berigten bleek, dat, door de bezorging van het Genootschap, de inenting der Koepokken, ook in Asia, onder de Hindo's, en in Amerika ongemeen verbreid was, zoo dat reeds Millioenen van menschen, in die werelddeelen, deze kunstbewerking,

Den 22sten der laatstverlopene maand is, aan een langzaam verval van krachten, in den ouderdom van by de 80 jaren, alhier overleden, de verdienstelyke Opper-Konsistoriaal-Raad en Proost J. J. SPALDING, alom bekend en geacht door zyne talryke stigtelyke schriften. Hy was geboren den 1 Nov. 1724, te *Triebsees*, in Zweedsch Pommeren, en trad, na geëindigde studien, in 1745, als Secretaris in dienst van den toenmaligen Zweedschen Gezant aan het Hof van *Berlyn*, by wien hy 2 jaren bleef. In 1749 wierd hy tot Predikant beroepen te *Lassahn*, in Zweedsch Pommeren, en in 1757 tot Præpositus en eerste Predikant te *Barth*, in dezelfde Provintie. Van daar wierd hy als eerste Leeraar (*Pastor primarius*) by de Nicola's kerk, te Berlyn, en als Inspector van het vereenigd Latynsch en Keulsch Gymnasium beroepen. In 1764 verkreeg hy de waardigheid van Opper-Konsistoriaal-Raad en Proost te *Berlyn*: welken post hy echter, in 1785, uit hoofde van toenemende zwakheid zyns ouderdoms, nederlegde. In 1797 wierd hy tot Dr. in de Godgeleerdheid benoemd. Als Kanselredenaar zal hy lang onvergetelyk blyven. Zyn voordragt muntte byzonder uit in ernst en nadruk, waar door hy altyd de harten zyner Toehoorderen wist te roeren, zoo wel als derzelver verstanden te overtuigen. Alle zyne onderwerpen waren regtstreeks dienende, om deugd en werkdadige Godsvrugt aantepryzen en te bevorderen. Zyn stuk over 's menschen doeleinde (Bestemming des menschen) is een Volksboek geworden en zal het nog lang blyven.

De laatst overledene, voor de wetenschappen zoo zeer verdienstelyke, Hertog ERNST van *Saxen-Gotha* heeft aan het fonds van zyn, over ettelyke jaren gestigte, Sterrewagt, op den *Zeeberg*, digt by de Stad Gotha, een legaat van nog 40 duizend Ryksdaalders, uit zyne afzonderlyke bezitting besproken, waar van de renten, tegen 4 ten honderd berekend, moeten dienen tot onderhoud van het gebouw en aankoop van de verdere benoodigde Instrumenten.

aan, by meermalen op zynen stouten togt was blood gesteld, gelukkig ontkwam, te *Acapulco*, aan de gele koorts zou overleden zyn: eene tyding, welke te hopen is, dat niet bevestigd mag worden!

BATAAFSCHE REPUBLIEK.

UTRECHT, *den 14 Zomerm.* Heden heeft de Wel-Eerwaardige DITHMAR HUISMAN, *A. L. M. Phil Doct.* en Predikant by de Hervormde Gemeente alhier, zynen Post, als *Professor Philosophiae moralis et historiae Ecclesiasticae*, aanvaard, met het houden eener plegtige Redenvoering, *de diversis, quae vera conciliat eruditio, in vita hominum, tam privata, quam publica, commodis:* dat is: „ over de onderscheiden voordeelen der „ ware geleerdheid, in het byzonder en openbaar leven „ der menschen."

HAARLEM, Het Fransche Dagblad, *de Moniteur*, van den 14den dezer maand, levert, onder anderen, een nieuw en meer troostelyk berigt op, aangaande het lot van den vermaarden Zeereiziger LA PEYROUSE, naar welks nadere bevestiging voorzeker alle beschaafde Natien reikhalzend verlangen. Zie hier deze gunstiger tyding:

„ Brieven, uit *Montevideo* geschreven en te *Ferrol* ontvangen, melden, dat de Kapitein van een Schip, in de Rivier *de la Plata* binnen gelopen, verklaard heeft, aan *de Kaap de Goede Hoop*, den Hr. *la Peyrouse* gezien te hebben, die aldaar kortlings, met 19 zyner rampgenooten, in eene door hun zelve gebouwde Bark, was aangekomen, uit een onbekend en woest land, waar op zy door de Zee geworpen waren. De Briefschryver verklaard daar by tevens het verhaal van den Kapitein gelezen te hebben."

KORT LEVENSVERHAAL
VAN
THOMAS REID, D. D. F. R. S.

In deszelfs leven, Hoogleeraar in de Zedelyke Wysbegeerte aan de Universiteit, te Glasgow.

(*getrokken uit de breedere beschryving van den Edinburgschen Hoogl.* STEWART.)

THOMAS REID, Doct. in de Godgeleerdheid, was geboren op den 26 April 1710, te *Strachan*, een Dorp,

omtrent 20 mylen van *Aberdeen*, in Schotland, alwaar zyn Vader, de Wel Eerw. LEWIS REID, gesproten uit Geleerde en Godvruchtige Ouders, gedurende eene halve Eeuw, als Predikant stond. Zyne Moeder, MARGARETA GREGORY, eene Dochter van DAVID GREGORY, van *Kinnairdie*, in het Graafschap *Banff*, was een van 29 kinderen. Haar Oom, JAMES GREGORY, was de uitvinder van het terugkaatsend of Spiegel-Teleskoop; en van hare Broeders was DAVID, *Hoogl.* in de Sterrekunde te *Oxford*, een boezemvriend van den Hr. IZAÄK NEWTON, terwyl twee anderen Hoogleeraren in de Wiskunde waren, de een te *Edinburgh* en de andere te *St. Andrew's*.

De jonge THOMAS, twee jaren op het Parochie School van *Kincardine* doorgebragt hebbende, zettede zyne studien in de talen voort, onder een bekwaam en yverig Meester, te *Aberdeen*; waar na hy, niet meer dan 12 à 13 jaren oud zynde, in het Marschalks Collegie kwam. In dit Kweekschool beoefende hy de Wysgeerte, onder Dr. GEORGE TURNBULL. Doch het onderwys op de Schotsche Akademie was toen vry kort en oppervlakkig: en het schynt, dat de jonge REID juist geene blyken gaf van in 't vervolg byzonder te zullen uitmunten. Hy was echter, van zyne Kindschheid af, ongemeen vlytig en zedig, en de Parochie-Schoolmeester, by wien hy de eerste gronden der Geleerdheid gelegd had, voorspelde reeds van hem, „dat hy een braaf en verstandig man zou worden;" een voorspelling, niet ongelukkig, spelende op dat vermogen van „ bedaarde overweging," 't welk zoo byzonder zyn Wysgeerig vernuft kenschetste. Zyn verblyf aan de Universiteit duurde langer, dan het gewoon tydperk, ingevolge van zyne aanstelling tot Boekbewaarder; een post, omtrent een Eeuw geleden, op een Legaat van een zyner Voorouders, ingevoerd: en dien hy des te eerder aanvaarde, om dat dezelve hem gelegenheid gaf ter involging van zyne drift voor de Letteroefeningen, terwyl die hem te gelyk, by het stil en afgezonderd Akademisch leven, in eene aangename verkeering bragt met geleerde lieden.

In 1736 echter stapte hy af van dezen post, en ging met zyn boezemvriend, Mr. JOHN STEWART (Hoogl. in de Wiskunde aan het Marschalk's Collegie), een reisje doen naar *Londen*, *Oxford*, *Cambridge* enz. Op wel-

welke laatste plaats hy zich met de geleerdheid en verwaandheid van Dr. BENTLEY niet weinig vermaakte; en dikwyls in gezelschap kwam van den Blinden Wiskundigen SAUNDERSON.

In den loop van het volgende jaar, verkreeg hy van het Koninglyk Collegie, te *Aberdeen*, de Predikantsplaats van *New-Machar*, in het Graafschap van dien naam: dan, hy aanvaarde, gelyk menig ander man van verdiensten en talenten, die tot eer der Schotsche kerk strekte, zyne kerkelyke bediening onder de ongunstige omstandigheid eener aanmerkelyke tegenkanting by zyne Gemeente. Zyne onvermoeide waarneming, echter, van de pligten zyner bediening, de zagtzinnigheid en lydzaamheid van synen aard, en zyne ongemeene vriendelykheid in den omgang, overwonnen weldra alle deze vooroordeelen: en, toen hy, weinige jaren daar na, een anderen post kreeg, lieten dezelfde lieden, die zich zoo verre hadden laten misleiden, om deel te nemen aan de beledigingen, hem, in den beginne, aangedaan, hem niet zonder heilbeden en tranen vertrekken. Zyn Huwelyk, in 1740, met ELIZABETH, de Dochter van zyn Oom, Dr. GEORGE REID, Geneesheer te Londen, bragt ook niet weinig toe, om de familie by de naburige plaatsen in achting te brengen.

Als een blyk van Dr. REID's ongemeen wantrouwen op zich zelven, wordt verhaald, dat hy zich, by het preêken, bediende van TILLOTSON's en EVAN's kerkredenen. Daar het evenwel blykt, dat hy een geruimen tyd de schryfkunst verwaarloosde, was hy, waarschynlyk, afkeerig van het verdrietig werk van zelf preêken opteftellen; zynde het niet wel te gelooven, dat hy, die zyn meesten tyd doorbragt in een zorgvuldig naspooren van de wetten van uitterlyke gewaarwording, en van de overige beginsels, die den grond van menschelyke kennis uitmaken, zich zelven onbekwaam zou gerekend hebben, voor de min moeilyke, schoon nuttige, taak, van Godvruchtige lessen te geven aan eene Gemeente op het platte land. Zyne voornaamste verpozingen bestonden in het hovenieren en planten kweeken: waar aan, tot zelfs in zyn ouden dag, zyne byzondere liefhebbery gehegt bleef.

Kort na zyne aanvaarding van het Hoogleeraarampt, in de Wysgeerte, by het Koninglyk Collegie te *Aberdeen*, 't welk in 1752 voorviel, rigtte hy, met zyn

vriend, Dr. JOHN GREGORY, een Letterkundig Genootschap aldaar op, van welk ook leden waren CAMPBELL, BEATTIE en GERARD. Zyn taak in het Akademisch onderwys bepaalde zich niet enkel tot de Reden- en Zedekunde, maar strekte zich teveens tot de Natuur- en Wiskunde uit. Daar echter de Hoogleeraar STEWART, in zyne breedere levensbeschryving, geen voldoend berigt geeft, nopens zyn plan en manier van onderwys in deze gewigtige takken van wetenschap, gaan wy over tot het hem nog meer vereerend tydperk zyns levens, waar in hy wierd aangesteld tot opvolger van den vermaarden Dr. ADAM SMITH, als Hoogl. in de Zedelyke Wysgeerte aan de Universiteit van *Glasgow*, in het jaar 1763. Deze standverwisseling was des te aanlokkelyker *voor hem*, naardemaal hy aldaar in de Doctoren LEECHMAN, SIMPSON, MOORE, BLACK, als mede in den zoo zeer betreurden Mr. MILLAR, de verdienstelykste Amptgenooten vond, dien hy eene byzondere achting toedroeg, en onder zyne vrienden kon tellen.

(Het vervolg in onze eerstkomende.)

NIEUW - UITGEKOMEN BOEKEN,
AKADEMISCHE EN ANDERE SCHRIFTEN.

RECHTSGELEERDHEID. JANI RICHARDI DE BRUEYS *Oratio pro Jurisprudentiâ Romanâ, etiam post pereuntia ceterarum artium ac doctrinarum studia, pristinum decus diu tuente:* d. i. „ Redenvoering tot betoog der voortreffelykheid der Romeinsche Rechtsgeleerdheid, die ook, zelfs „ na den val der andere konsten en wetenschappen, haren „ ouden luister heeft gehandhaafd: uitgesproken, by de aanvaarding van het Hoogleeraarampt in de Rechtsgeleerdheid, „ aan de Hooge School te Deventer, den 20 October 1803." Deventer 1804, in 4°.

Hoe vele malen ook de lof der Romeinsche Rechtsgeleerdheid is opgehemeld; hoe dikwyls zy ook wederom door anderen is verlaagd, (waar in zelden, over en weder, de uitersten vermyd zyn,) is echter deze Redenvoering tot verheffing dier Rechtsgeleerdheid van veel belang, zoo wel in 't algemeen, van wege de orde, de goede houding en zuivere taal derzelve, als byzonder uit hoofde van het meer bepaald oogpunt, uit welk het onderwerp beschouwd word: te weten de vergelyking dier Rechtsgeleerdheid met andere wetenschappen, en de nasporing der redenen, waarom die is staande

gebleven, ten zelfden tyde, wanneer de overige wetenschappen ten gronde gingen.

Zoo wel de Volks-Staten, als de Kunsten en Wetenschappen, hebben derzelver tydstippen van opkomst, bloei en ondergang. De Wetenschappen waren, gedurende vyf eeuwen, by de Romeinen in kleinagting, tot dat de overwonnen Grieken den verwinnaren de Konsten en Wetenschappen aanbragten, die ook te Romen in allerlei takken tot eenen hoogen trap van volkomenheid opstegen; zoo dat de gouden Eeuw van *Augustus* niet ligt haren roem zal derven. Dan, met den luister van het Romeinsche Ryk, is ook die der wetenschappen en de goede smaak, spoedig afgenomen, en in onbeschaafdheid verwisseld. Doch, in dien zelfden tyd van verval, hield zich de Romeinsche Rechtsgeleerdheid staande, en onder eenen reeks van meest kwade, en enkele goede, Keizers, wierd hare roem, ook by het zichtbaar verval van andere wetenschappen, door PAULLUS, PAPINIANUS, ULPIANUS, en andere rechtskundige mannen, op eene voortreffelyke wyze gehandhaafd: ja, ten tyde van Keizer JUSTINIAAN, bloeiden nog zoodanige mannen, aan welker doorzicht, kennis en arbeid wy het beroemd Romeinsch Wetboek te danken hebben. De oorzaken, waarom, by den val van andere wetenschappen, de Romeinsche Rechtskennis staande bleef, vindt de Redenaar gedeeltelyk in die Rechtskennis zelve; gedeeltelyk in de zeden der Romeinen. De eerste soort van redenen worden afgeleid uit de onvermydelyke noodzakelykheid van goede wetten voor eenen iegelyken Burgerstaat; welke niet wel anders, dan bestendig kunnen zyn, gantsch anders dan die takken van wetenschappen en kunsten, in welken, niet zelden, eene grilligheid van gevoel en wankeling van denkbeelden plaats hebben. Voeg hier als de tweede soort van redenen by het heerschend gevoelen der Romeinen, dat de bloei en welvaart van een Volk, in de bestendigheid van hare Wetten, gelegen is: voeg hier by der Romeinen eerbied voor de oude instellingen en gebruiken: eene eerbied dien men ook tevens by de meeste Volkeren aantreft. Zelfs onze tyden leeren, dat, hoe zeer eene overdrevene zucht tot nieuwheid dreige alles te vernielen, weldra de gehegtheid aan het oude hare vorige standplaats herneemt. Voeg hier eindelyk by, dat de Rechtskennis by de Romeinen voor een noodzakelyk sieraad, en onmisbaar vereischte van aanzienlyke en welopgebragte Lieden wierd gehouden, waar door de Reeks van uitstekende Rechtsgeleerden, nog door eeuwen heen, is behouden gebleven, welken de Rechtskennis tegen de besmetting der onbeschaafdheid lang behoed en beschermd hebben. Waar na de Redenaar eenige tegen het Romeinsch Recht ingebragte redenen en bedenkingen oplost, en zyne oplossingen met het gezag, zoo van den onsterfelyken Wysgeer LEIBNITZ, als den

Franschen Rechtsgeleerden Pothier, bevestigt. Geen wonder dan, dat, na het verdryven der duisterheden van de yzeren eeuw, die Romeinsche Rechtsgeleerdheid wederom haar hoofd opstak, door alle volkeren is aangenomen, en nog heden als eene Godspraak geëerd word. Wy mogen daar by voegen, dat de ontdekking van het voornaamste gedeelte van 't Romeinsche Wetboek zelve niet weinig heeft toegebragt, om de woeste en drieste onkunde, in welke Europa verzonken was, te verdryven. Eindelyk geeft de Redenaar als een grond van het in stand blyven der Romeinsche Rechtsgeleerdheid op, zoo wel derzelver zuiverheid van taal, als de eer en het aanzien, het welk de Romeinsche Gebieders reeds aan de schrandere Rechtsgeleerden hebben toegekend, als aan welken zy de gewigtigste Staatsposten opdroegen. Waar na de Redenaar met de gewoone plegtigheden van den dag, en gepaste aanspraken, deze zyne welingerigte Redenvoering besluit, die een iegelyk letterminnaar met *byzonder* genoegen zal lezen.

Letterkunde. *Disputatio Historico-Critica de M. Tullio Tirone*, M. T. Ciceronis *liberto: quam, quod Deus bene vertat, Præside* Davide Jacobo van Lennep *V. Cl. ad publicam disceptationem proponit* Jo. Conr. d'Engelbronner, *Amstelodamo-Batavus.* Amstel. ap. *P. den Hengst et Fil.* A°. 1804. In 4°. pp. 84. D. i. Geschied- en Letterkundige Verhandeling over M. Tullius Tiro, vrygelatene van Cicero, op den 14 Mey 1804 openbaar verdedigd, in de groote Gehoorzaal van het *Athenæum* te Amsterdam, door Jo. Conr. d'Engelbronner.

Met veel genoegen hebben wy het verdedigen van deze Verhandeling bygewoond: met geen minder genoegen hebben wy dezelve gelezen. Reeds het opschrift geviel ons. Alles, wat betrekking op Cicero heeft, is voor den beminnaar der fraaie letteren altyd ten hoogsten belangryk: en wie zal ontkennen, dat Tiro, in het huis van dezen grooten man opgevoed, die aan hem zynen aanleg, zyne vorderingen, zyne vryheid te danken had, die hem vervolgens tot medehelper in den letterarbeid, tot vertrouwling zyner geheimen, tot trooster in droefheid, tot raadsman in ongelegenheden strekte, wie, zeg ik, zal ontkennen, dat deze Tiro eene zeer naauwe betrekking op Cicero heeft?

By het lezen van het 16de Boek der zoogenoemde *Epistolæ ad Familiares*, welke allen aan, of over, Tiro geschreven zyn, en by het nazien inzonderheid van de aanteekeningen der Geleerden op dezelve, die ten opzichte zo wel van den tyd- en volgorde dezer brieven, als van het geen Tiro zelven betreft, zoo veel duisters overlaten, was in ons al dikwyls de wensch ontstaan, dat 'er nog eens iemand mogt gevon-

vonden worden, die aan dit onderwerp meer opzettelyk zyne vlyt besteden, en ons tevens eene verzameling geven wilde van al het geen by oude Schryvers over TIRO te vinden is. Aan dezen wensch heeft de jonge D'ENGELBRONNER, onder opzicht van zynen voortreflyken Leermeester, voldaan.

Zyne Verhandeling is verdeeld in drie Deelen, van welken het eerste *over het leven en de verrichtingen van* TIRO; het tweede *over zyne schriften en uitvindingen* handelt; terwyl in het derde kortlyk gewag wordt gemaakt van *eenige andere persoonen der oudheid, die insgelyks den naam van* TIRO *gedragen hebben.* Over de wyze, op welke deze naam geschreven moet worden, en over de eigenlyke betekenis van denzelven, wordt in het *eerste hoofdstuk* van het eerste Deel; in het *tweede* over de geboorteplaats en leeftyd van TIRO, met weinig woorden, zonder omslag of onnutten praal van geleerdheid, dat geene gezegd, wat de zaak vereischte. Doch het *derde hoofdstuk*, dat bepaaldelyk over het leven van TIRO, en dus ook over de brieven, aan hem geschreven, handelt, is eenigzins breedvoeriger, misschien wat al te breedvoerig, uitgevallen. Intusschen, daar het hier op het naauwkeurig bepalen der tydorde, niet alleen van alle de brieven, die het 16de Boek der *Epistolae ad familiares* uitmaken, maar ook van zeer vele anderen, inzonderheid die aan ATTICUS, aankwam, en deze bepalingen niet wel, immers niet met eenige naauwkeurigheid kon geschieden, ten zy men telkens den eenen brief met de andere vergeleek, zoo begreep misschien de jeugdige Schryver, dat hy liever zich de berisping van wydloopigheid getroosten moest, dan met onbewezene stellingen voor den dag komen of zyne taak half afgedaan laten: en waarlyk wy kunnen hem hier in niet mispryzen. Hy heeft daar en boven den draad, die hem in dezen doolhof den weg moest wyzen, van niemand dan van CICERO zelven ontleend, en, waar die gebroken was, is hy doorgaans niet ongelukkig geslaagd, in denzelven wederom saam te knoopen. Zyne stellingen rusten alle, zo niet op waarheid, ten minsten op waarschynlykheid, en zeer vele dwalingen van MANUTIUS, MATTIUS, RAGAZONIUS, ERNESTIUS, zyn door hem met scherpzinnigheid aangetoond en verbeterd. Wy gelooven dus, dat hy even door dit gedeelte van zyn werk, aan de beminnaars van CICERO's schriften, een' dienst bewezen heeft, die geenzins te verachten is. Het *laatste hoofdstuk* van het eerste Deel is ingerigt om eene verdenking af te weren, die nopens den aard van CICERO's vriendschap en genegenheid voor TIRO, by niet weinigen, plaats grypt. Vele zullen misschien oordeelen, dat dit hoofdstuk wel had kunnen gemist worden. Wy voor ons zyn van een volstrekt tegenovergesteld gevoelen. Zeker, het ware beter geweest, dat nimmer VOSSIUS, en na hem ADAMUS, en HOFSTEDE, uit een verkeerden iever voor

de zaak des Kristendoms, dat toch nimmer met leugen of laster gediend is, het ware, zeg ik, beter geweest, dat zy nimmer aan deze verdenking hadden plaats gegeven: maar nu zy dit eenmaal gedaan hebben, is het ook aan den anderen kant een plicht geworden van een' iegelyk, die waarheid en rechtvaardigheid lief heeft, om overal, *waar de gelegenheid zulks mede brengt*, een' groot man van de op hem geworpen smet te zuiveren. Doet men zulks niet, dan worden halfgeleerden al ligt in den waan gebragt, dat men zwygt, om dat men in zyn hart van de waarheid der *beschuldiging* overtuigd is; en zoo voltooit eene kwalyk geplaatste kieschheid het geen blinde godsdienst-iever begonnen heeft. Bydien dus in deze Verhandeling over TIRO dit onderwerp geheel onaangeroerd gebleven ware, wy zouden dit als een wezenlyk verzuim en gebrek beschouwd hebben. Doch wy pryzen den Schryver, dat hy in het behandelen van dit onderwerp tevens bondigheid *van betoog met bescheidenheid van* uitdrukking gepaard heeft.

In het eerste Hoofdstuk van het tweede Deel wordt gehandeld over de vlyt door TIRO betoond in het nazien, verbeteren en uitgeven van CICERO's schriften; in het tweede over de schriften van TIRO zelven, die achter allen, op eenige fragmenten na, verloren zyn. Wy bejammeren geredelyk met den Schryver het verlies *der Boeken over het leven van* CICERO: niemand toch is meer in staat geweest om *alle de byzonderheden* van dit zoo belangryk leven getrouw en *naauwkeurig* op te geven dan hy die de bestendige medgezel en vertrouwling was van CICERO. — In dit zelfde hoofdstuk verdedigt de Schryver zynen TIRO tegen de vinnige aanranding van AULUS GELLIUS, die hem kwalyk genomen had, dat hy in een brief aan zynen vriend AXIUS, eene redenvoering door CATO CENSOR, ten voordeele van de Rhodiers gehouden, wat vryelyk had durven berispen. Dit stuk is wederom eenigzins wydloopiger behandeld, en wel, naar het ons toeschynt, met oogmerk, om by de openbare verdediging van des Schryvers werk, een zoo veel te ruimer veld tot redentwisten open te zetten: welk oogmerk dan ook in der daad bereikt is. — In het derde hoofdstuk wordt gehandeld over boeken, verkeerdelyk door sommigen toegeschreven aan TIRO, als b. v. *de Rhetorica ad Herennium*: wy hebben zoo wel dit hoofdstuk als de twee vorige met vermaak gelezen en 'er vele nieuwe aanmerkingen in gevonden, die den Schryver tot eer strekken. Doch vooral beviel ons het 4de en ook het 5de Hoofdstuk, in welke TIRO voorkomt als uitvinder van zekere *notae Tachygraphicae*, teekenen of characters, die in plaats der woorden, welke zy verbeelden, op het papier gesteld, minder tyds in het schryven vereischen, en dus, zoo wel in het daadlyk opschryven van het geen gesproken wordt, als in het af-

schry-

schryven van groote werken, dikwyls van dienst kunnen zyn. Een aantal derzelven werd gevonden in de verzameling, welke J. GRUTERUS achter zyn *Corpus inscriptionum* heeft laten drukken: over welke verzameling dan ook de Heer D'ENGELBRONNER handelt in het *laatste hoofdstuk* van zyn tweede Deel. Iemand, die met deze characters niet bekend is, zal dezelven al ligt voor teekenen eener vreemde, misschien Oostersche, taal houden. Zoo vond in het jaar 1497 de Abt van Spanheim, TRITHENIUS, op een Psalmboek, met zoodanige characters geschreven, van buiten den tytel: *Psalterium in Armenicâ Linguâ* (Psalmboek in 't Armeniesch); en het is te vreezen, dat iets diergelyks nog heden plaats heeft met een aantal Mss. in de Boekeryen schuilende, die alleen daarom veronachtzaamd en verworpen liggen, vermits men die geschreven waant in eene taal, welke niemand verstaan kan: daar echter de characters, in dezelven voorkomende, niet anders dan *Tironiaansche* teekenen zyn, en de Mss. zelve veelligt schatten van oude geleerdheid, of belangryke bydragen tot de geschiedenis in zich verborgen houden. Zoo gaf de arbeidzame CARPENTIER, in den jare 1747, uit een Ms. der Koninglyke Bibliotheek, te Parys, geheel in zoodanige characters geschreven, nog ten eenemaal onbekende *Chartae* van Keizer LODEWYK DEN VROMEN, in het licht, en verrykte deze uitgave met een zoogenoemd *Alphabet* van deze teekenen, dat als 't ware tot een sleutel van dezelven strekkende, uit dien hoofde met reden door den Heer D'ENGELBRONNER geprezen wordt.

Het *laatste Deel* der Verhandeling loopt, zoo als wy melden, over sommige personen der Oudheid, zoo Geleerden als anderen, die, schoon insgelyks den naam van TIRO gedragen hebbende, echter van M. TULLIUS TIRO moeten onderscheiden worden. Voor de Verhandeling is een *Voorrede* geplaatst, in welke de Schryver by het opgeven der redenen, die hem tot het samenstellen dezer Verhandeling genoopt hebben, als liefde voor de fraaie letteren in het algemeen; zucht voor de schriften van CICERO in 't byzonder enz., ook aan zynen afgestorvenen Vader, die tevens in de letteroefeningen zyn getrouwen gids en leermeester was, eene hulde toebrengt die waarlyk eer doet, beiden aan zyn hart en verstand. Over het geheel is de styl dezer Verhandeling zuiver en duidelyk. Agter dezelve zyn, volgens gewoonte, eenige uitgezochte Theses geplaatst, als mede een Latynsch *Carmen Elegiacum*, door den jongen Student VAN REENEN, tot lof van zynen vriend, vervaardigd. Ook dit hebben wy met genoegen gelezen, als een blyk gevende, dat de zucht voor Latynsche Poëzy nog niet gantschlyk by de jeugd is uitgedoofd.

De jonge D'ENGELBRONNER heeft ook by de openbare verdediging van zyn werk proeven gegeven, zoo wel van vlugheid

heid in het ſpreken voor de vuist, als van ſcherpzinnigheid in het oploſſen der hem gemaakte bedenkingen; terwyl hy tevens ten opzichte van den Oud-Hoogleeraar VAN HAMELSVELD, die hem mede met eene tegenwerping vereerde, wel heeft in acht genomen die meerdere mate van beſcheidenheid, welke altyd een Jongeling verſchuldigd is aan lieden van jaren, doch inzonderheid als zy daar en boven nog door zoodanige verdienſten, als die geleerde man bezit, achtbaar zyn.

Strekt dus deze proef tot eer van dien nog zoo jongen Student, zy ſtrekt niet minder tot roem van den, zelven nog jeugdigen, Hoogleeraar VAN LENNEP, uit wiens School reeds zulke voortreffelyke Leerlingen voor het licht treden. In der daad, allen, die prys op de inſtandhouding van den ouden roem in de geleerdheid van ons Vaderland ſtellen, verheugen zich in den Hoogleeraar VAN LENNEP (die aan den beroemden WYTTENBACH opgevolgd nu ſlechts 3 jaren heeft onderwezen) eenen man *te zien, die niet alleen* alle blyken geeft van zelf met geleerde geſchriften zynen naam te zullen vereeuwigen, maar die te gelyk met ſmaak en geleerdheid de onvermoeidſte pogingen aanwendt, om kundige Leerlingen aan te kweeken, waar in hy reeds zoo gelukkig geſlaagd is. Hy ontziet de moeite niet van het loffelyk ſpoor te houden, om, van tyd tot tyd, door Letterkundige redentwisten de jeugd te oefenen, zoo wel in het grondig begrip der belangrykſte vraagſtukken, als in de vlugheid, van de redenen voor en tegen te wikken en te wegen, de zwarigheden met orde of voor te dragen, of optelosſen. 't Is deze oefening die dan ook den jongen D'ENGELBRONNER tot dien trap van kennis, van vlugge bevatting en bekwaamheid heeft opgevoerd, waar door hy, in zoo vroege jeugd, dien lof heeft behaald, dien hy zoo rykelyk verdiende.

K U N S T E N.

Onder de laatſte kunstſtukken, uit Italien, te Parys aangekomen, bevinden zich twee Coloſſale Beelden, de Stroomgoden van den Nyl en Tiber voorſtellende, met andere kleine Standbeelden uit het Vatikaan. De Paus heeft daar by nog verſcheidene vruchten van hedendaagſche kunstvlyt, tot geſchenken, aan den Eerſten Conſul (thans Keizer) gevoegd. Onder de laatſten munt byzonder uit een *Pendule*, verbeeldende de triomfboog van *Septimus Severus:* zynde dit ſtuk met het fynſte Marmer en de zeldzaamſte harde ſteenen verſierd,

sierd, en verwonderlyk fraai ingelegd; — als mede een Marmeren Schoorsteen, ongemeen net en in den besten smaak bewerkt, waar aan ook Agaathsteenen zyn aangebragt.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 19 Juny 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt.	100 a 100¼
dito 4 prCt.	98¼ a 98½
dito dito met premie.	105½ a 106
dito geconsolid. by Stap-horst a 4½ prCt.	66½ a 67¼
Andeelen by Hope & Comp. enz.	102¼ a 103
Rusland 5 prCt.	96¼ a 96½
Zweden 5 prCt.	100¾ a 101¼
Denemarken, Toll. 4 prCt.	94¾ a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96¾ a 97¾
dito Kroon 4 prCt.	95 a 95½
Keizer 5 prCt.	88 a 88½
Keizer 4½ prCt.	79½ a 80
dito 4 prCt.	74½ a 74¾
Spanje 5 prCt.	96¼ a 94¾
dito 4½ losb. van 1804–7.	98 a 92½
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	55 a 55½
Fransche Rep. Geconsolid. renten	53¾ a 54¼

Wisselcours.

Op Londen.	37 : 5 a 37 : 8
— Parys.	53½

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.

Nationale Schuldbrieven à 5 prCt.	88¾ a 39½
dito a 2½ prCt.	32¼ a 32½
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	51 a 51¼
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	44¼ a 44¾
dito 1801. a 3½ prCt.	49¾ a 49½
dito Domeinen. 4 prCt.	69½ a 70¼
dito Vrywillig a 5 pCt.	77¾ a 79
Reiscriptien Losb. 1804.	95 a 95½
——— ——— na den Vrede.	51 a 51½

Holland.

Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	33 a 33½
Dito vrywillig a 5 prCt.	59 a [illegible]

Zeeland.

Obligatien a 2½ prCt.	30 a 30

Vriesland.

Obligatien a 2 prCt.	25 a 34

Agio van de Bank. 4½ prCt.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 103; en te *Haarlem* 13, onder welke laatsten 4 beneden de 12 Jaren.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Juny	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
13	30. 4 30. 3½ 30. 3	54 65½ 54	N. W. W. N. W. N.	voormidd. bewolkt; verder omtrent helder.
14	30. 2½ 30. 2 30. 1	57 70 55½	Z. W. N. W. ——	omtrent helder; 's avonds regenagtig.
15	30. 0 29. 9½ 29. 9½	57 62 54½	N. W. —— N. N. W.	's morg. regenagtig; voormidd. betrokken; verder bewolkt.
16	29. 9 29. 8½ 29. 8½	60 67 59	Z. O. O. N. O.	omtrent betrokken.
17	29. 8½ 29. 9½ 30. 0	59½ 64 60	Z. O. Z. W. W. b. Z.	voormidd. bewolkt; verder betrokken.
18	30. 0½ 30. 2½ 30. 3	59 64 50½	W. Z. W. W. W. N. W.	's morgens regenagtig; voormidd. bewolkt; verder helder.
19	30. 3½ 30. 4 30. 3½	57 66 56	W. Z. W. Z. W. ——	voormidd. omtrent helder; verder betrokken.

BEKENDMAKINGEN.

NB. In onze laatstvoorgaande No. op bladz. 431 staat, in de Vraag IV. van het Programma der Bataafsche Maats. van Wetenschappen: de welluidenheid, *en* het uitspreken, 't welk moet zyn: de welluidenheid, *in* het uitspreken enz.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

ALGEMEENE
KONST
EN
LETTER-BODE,
VOOR HET JAAR 1804.

N°. 28. *Vrydag den 29 Juny.*

BERIGTEN.

GROOTBRITANNIEN.

LONDEN. Men verneemt, dat de Hr. FREDERIK HORNEMANN, zyne groote reize in de Binnenlanden van *Afrika* volbragt heeft, en op het punt staat van herwaards te rug te keeren.

KORT LEVENSVERHAAL
VAN
THOMAS REID, D. D. F. R. S.

(*Vervolg en slot van bladz.* 448.)

Daar eene Wederlegging van HUME's Sceptische Theorie het voornaam en bekend voorwerp was van Dr. REID's *Onderzoek van 's menschen Geest* (*Inquiry into the Human Mind*) 't welk hy in het volgend jaar

uitgaf, droeg deze, eer hy als Tegenschryver ter bane kwam, om zich te hoeden tegen het gevaar van zyn party of kwalyk te verstaan, of in een verkeerd licht te stellen, door vooraf zyne redeneringen aan den afzonderlyken toets van den Hr. HUME te onderwerpen. Tot dat einde bediende hy zich van de tusschenkomst van Dr. BLAIR, met wien zoo wel hy als HUME sedert lang vriendschap hield. Het geen hy, in het eerst, overzond, bestond enkel in deze en geene brokken van het werk, waar uit niet dan een gebrekkig denkbeeld kon verkregen worden van zyn stelsel in 't algemeen. HUME, dezen nieuwen kampvechter te gemoet ziende, liet, in een zyner Brieven aan Dr. BLAIR, tegen zyne gewoonte, eenige gemelykheid blyken. „ Ik „ wenschte," schreef hy, „ dat de Predikanten zich „ hielden aan hun oud bedryf, om elkanderen te pla- „ gen, en dat zy de Wysgeren op eene bedaarde, be- „ scheidene, en hupsche manier lieten praten."

Na dat evenwel de Hr. HUME het Handschrift van Dr. R. gelezen had, kwam hy weldra in eenen beteren luim, en schreef rechtstreeks aan dezen over het onderwerp, in de vriendelykste en gulste bewoordingen (*).

De dood van Dr. REID's boezemvriend, den Aberdeenschen Hoogleeraar A. STEWART, in het jaar 1766, trof hem des te meer, om dat des Hoogleeraars Vrouw en Dochter gelyktydig met hem aan dezelfde ziekte overleden en in het zelfde graf begraven wierden.

Wat betreft het Akademisch onderwys van onzen Doctor, te *Glasgow*; behalven zyne bespiegelingen over 's menschen verstandelyke en werkdadige vermogens, bevatteden zyne lessen een Stelsel van practicale Zedekunde, eenige algemeene beschouwingen der Natuurlyke Regtsgeleerdheid en de hoofdbeginsels der Staatkunde. Zyne wyze van voordragt, als openbaar Onderwyzer, was juist niet zeer bevallig; maar de bondigheid en het gewigt der Beginsels, welke hy zoo naauwkeurig als vlytig inboezemde, miste nooit de eerbie-

(*) De Heer STEWART lascht dezen brief, in deszelfs geheel, by zyne Levensbeschryving in, als een openlyk gedenkteeken van 's mans bevallig karakter, en een schuldige hulde aan zyne nagedachtenis.

bledige en dankbare oplettendheid van zyne jeugdige toehoorders gaande te houden.

In het jaar 1780 hield Dr. Reid op met zyne Akademische lessen; schoon zyn gehoor nog weinig geleden had by het aannaderen van den ouden dag; en sedert hield hy zich onledig met zyne welbekende Proeven voor de pers gereed te maken; ook begaf hy zich van toen af, met eene loflyke vlyt aan de Wiskundige nasporingen van zyne jongere jaren, en stelde stukken op voor een geleerd Genootschap, waar van hy lid was.

De voornaamste van deze stukken waren: *Een onderzoek van* Priestley's *gevoelens over Stoffe en Geest* (*); *Aanmerkingen op de Utopia van* Thomas Moore (†), en *Physiologische bedenkingen over de beweging der Spieren* (§). Dit laatste Stukje blykt door hem geschreven te zyn, in zyn 86ste jaar; zynde door hem voorgelezen voor zyne medeleden, in den winter van 1796, weinige maanden voor zyn overlyden: het gewaarworden van deze en gene uitwerksels, welken de ouden dag op de Spier-beweging by hem zelven te weeg bragt, had aanleiding tot dit opstel gegeven.

Terwyl hy dus, in vele opzigten, een meer gelukkigen ouderdom, dan doorgaans den mensch te beurt valt, mogt genieten, ontving zyn huisselyk genoegen eene diepe en ongeneesbare wonde, door den dood zyner Echtgenoote. Ook had hy het ongeluk, sedert ettelyke jaren, een vry talryk gezin van veelbelovende kinderen te overleven, waar van twee Zoonen en twee Dochters, na reeds volwassen te zyn, overleden waren. Slechts één Dochter bleef hem over, toen hy zyne Vrouw verloor, welke echter, door de zwakheid van haar eigen Man, buiten staat was, om hem zoo dikwyls optepassen, als hare kinderlyke genegenheid gaarne zou gedaan hebben.

Kort na zyne terugkomst van een bezoek, door hem te *Edinburgh* afgelegt, stortte hy in eene zware ziekte, welke, op 7 October 1796, de wereld van dezen verlichten en achtenswaardigen Wysgeer beroofde.

Nie-

(*) *An Examination of Priestley's opinions concerning Matter and Spirit.*

(†) *Observations on the Utopia of Sir* Thomas Moore.

(§) *Physiological Reflexions on the muscular motion.*

[illegible]

[illegible] XIII [illegible]

[illegible]

De verwandtschap van kunsten en wetenschappen, ter beschavinge des menschdoms, is eene zo besliste proef der ervaring, dat reeds de Oudheid deze waarheid openlyk geheiligd, en de Staatkunde haren zetel op dezen grondslag gebouwd heeft. Het Genootschap van TEYLER nam deze waarneming, te recht, tot het opschrift zyner eere-teekenen, en deszelfs uitgeschreven vragen bewyzen, dat men omtrent de uitbreiding derzelve geenszins onverschillig is. By uitnemendheid gepast was, alzoo, de vraag van den jare 1800: *Welken invloed heeft de Dichtkunst, voornamelyk in de vroegere eeuwen, gehad op de beschaving van het menschelyk verstand?* Men ontving op dezelve *vyf* Antwoorden, waar van *twee* der bekrooninge waardig geschat, en, in dit 12de Deel, aan het letterminnend Publiek werden medegedeeld.

De eerste, met den gouden Eerpenning bekroond, is geschreven door D. TIEDEMANN, Hoogleeraar in de Wysgeerte te *Marpurg*, en komt hier voor, zoo wel in eene Hollandsche overzetting, als in het oorspronglyk Hoogduitsch, waar in zy was opgesteld. Zy onderscheidt zich, door eene Wysgeerige behandeling, welke, misschien, hier en daar, zelfs te naauwgezet kan heten, ten opzichte der redenkundige formen: en daar door, over het geheel, niet zeer duidelyk is, althans voor lezers die aan zulken betoogtrant minder gewoon zyn.

By de Inleiding, poogt de Schryver, na eene korte aanmerking wegens de Dichtkonst, als den weg ter beschaving, by alle oude en later volken, den aard der opgegeven vrage te ontleden, om alzoo te weten, wat hier te bewyzen valt, en verstaat alzoo door *vroeger eeuwen*, niet zoodanige tydperken, waar in men dichtte, zonder te denken; dat is, waar in de kracht der verbeelding het redeneerend vermogen in werkzaamheid overtrof; maar alleen dezulken, waar in men konde schryven en lezen, en de waarnemingen des verstands, door dit middel, in omloop kwamen. Van daar deelt zyn onderzoek zich in *twee* hoofddeelen; als *vóór* en *na* de uitvinding der Schryfkonst.

Het *eerste* Deel is in *tien* Hoofdstukken afgedeeld, waar in het *eerste*, als 't ware, eene ontleding beheist van het menschelyk verstand, om alzoo aan den letter der vraag rechtstreeks te voldoen; schoon de Recensent deze ontleding, hoe voortreflyk ook, liever gezien had in de algemeene Inleiding, alwaar zy, eenigzins korter, had kunnen geplaatst worden. *Verstand* wordt hier genomen voor *denkvermogen*, en deszelfs beschaving, door middel der Dichtkonst, wordt hier, voornaamlyk, thuis gebragt, niet zoo zeer op eene lydlyke ontwikkeling, by overneming of aanleering, maar op het oorspronglyk, scheppend, werkzaam vermogen van uitvinding, waar door de mensch nieuwe voorstellingen, denkbeelden en kun-

kundigheden, ontvangt. *Dichtkonst*, daar en tegen, of de oefening van het *Dichtvermogen*, is die werking der verbeeldingkracht, welke, door middel der zinnelyke gewaarwordingen, de voorwerpen, of gedeeltelyk, of geheel, omvat, naar hare onderscheiden stemming, zonder zich aan de wetten der vergelyking of ervaringe te binden. De taak van het verstand, ten opzichte der beschavinge, is dus de waarneming en vergelyking der voorwerpen, ten einde zeker te zyn, waar in dezelven van elkander verschillen, of waar in zy *onderling* overeenkomen; het werk der Dichtkonst, als zoodanige, bepaalt zich tot het aangeven der beelden, het zy dan wezenlyk, of vergroot, en dus tot het bevorderen der scherpzinnigheid; terwyl alles, wat zy aan de hand geeft, aan de regels der waarheid en ervaring moet getoetst worden; waar uit dan, eindelyk, geboren wordt eene denkbeeldige wereld, gelyk aan de *wezenlyke*, uit *welke de Dichter*, telkens, als 't ware, nieuwe blikken werpt in de werklyke natuur, en alzo de menigte van kundigheden merklyk uitbreidt.

Na deze ontleding, volgt nu, in het *2de*, en de volgende *8 Hoofdstukken*, de opgave wegens den invloed der *Dichtkonst* op het Verstand. Zy geeft, naamlyk *voornaamst*, bouwstof of onderwerpen aan de hand. Daar de Dichtkonst zo wel een voordbrengsel is der loutere verbeeldingkracht, zin zo ver eigen aan de oudste tyden, en ook daarom weinig bydraagende tot de ware beschaving, als een voortbrengsel van het verstand zelf, voor zo ver hare beelden wel geordend worden, en met de ervaring strooken, spreekt het van zelf, dat zy, in de eerste plaats, de voorwerpen der uiterlyke gewaarwording levert, het zy dan in enkel ruwe omtrekken, of meer uitgewerkt. Van daar, dat de wilde Volken geene woorden hebben, om de formen van het denkvermogen uit te drukken; en het denken, gelooven, meenen, met het woord *spreeken*; en het verstand zelf met het woord *boost* of *hart* bestempelen. Deze beelden nu zyn de bouwstof voor den Dichter. In den ruwen staat der volken, heeft de Dichter werks genoeg met derzelver onderwerping aan zyne voorstelling, om alzo een geheel te vormen, zonder dat hy daar over behoorlyk kan nadenken. De toehoorer, of lezer alleen, met deze beelden-wereld gemaklyk bekend geworden, erlangt meer ruimte, om de beelden met de voorwerpen zelven te vergelyken, en leent zyn verstand ter beschavinge der konst.

3de Hoofdst. De Dichtkonst geeft, *ten tweeden*, aanleiding tot het meer algemeen maken der voorstellingen. De verbeeldingkracht, hoe onbeschaafd, volgt echter de wet der gelykvormigheid, uit aandrift der natuur. Van daar maakt de Dichter jagt op vergelykingen, offchoon deze zoms ongepast, of weinig beteekenende zyn. Zyn vernuft wordt daar door verfynd. De toehoorer, of lezer, denkt over deze gelykvormig-

righeid, welke hy verbeelt, of ook aanvult. Het denkvermogen, also gaande gemaakt, leert het overtollige der beelden-schepping afzonderen, en komt alzo, van stap tot stap, tot de afgetrokken waarheid, onder het beeld verborgen. Langs dezen weg, wordt eene verbinding van denkbeelden geboren; de verscheidenheden worden naauwkeuriger opgemerkt en daar uit vloeit eene vaardigheid voort, om zulks, ook in andere gevallen, juister op te spooren.

4de Hoofdst. De Dichtkonst leert de afscheiding der voorstellingen. De enkele verbeeldingkracht bedient zich, ongetoomt, van het *contrast* of de tegenstelling, om meer levendigheid aan de voorstellingen te geven. By den onbeschaafden Dichter is deze tegenstelling ruuw, en dit hy er niet by denkt. Den toehoorer, of lezer, daar en tegen, is dat *contrast* voedsel voor het verstand. Het zeldzame, het nieuwe, het buitengewoone, treft sterk, en alzo ontstaat de konst, om gelykvormigheden, die meer afgelegen zyn, af te zonderen, en naderhand weder te vereenigen.

5de Hoofdst. De Dichtkonst verstrekt de gave van vinding. De verbeeldingkracht, de deelen der voorwerpen zoo veel mogelyk splitsende, voegt alles te zamen, wat zich maar eenigzins laat vereenigen, zonder zich over het tegenstrydige te bekommeren. Gevoel en levendige hartstogten zetten haar in beweging. Niet te vrede met de dingen, zoo als zy zyn, vormt zy idealen. Deze zelfs geschapen beelden lopen tot in het ongerymde, zonder het toevoorzicht des verstands. Dan de vinding zelve deelt zich weldra mede aan het verstand. Ook dit leert alzo oplossen, afscheiden, zamenvoegen en verbinden, en brengt, langs dezen weg, geheele nieuwe leerstelsels voort.

6de Hoofdst. De Dichtkonst werkt een regelmatiger gang der voorstellingen. In den aanvang is de gang der beelden onregelmatig, by mangel der werkinge van het denkvermogen. Zoo dra echter een levendiger gevoel ontstaat, de genie ontvonkt, de orde en zamenhang meer worden beoefend; zoo dra de meer koele toehoorder de denkbeelden naauwkeuriger van een scheidt, dan worden de voorstellingen zelve, door meerdere beoefening, in de juiste orde geschetst, zoodanig, dat alle de deelen van het Gedicht in een goed verband worden vereenigd.

7de Hoofdst. Langs denzelfden weg van opmerking, door ervaring gesterkt, en door den naauwkeuriger toetsende toehoorder meer en meer geordend, oefent de Dichtkonst ook daar in het verstand, dat de aangevoerde beelden, hoe langer zoo nader, strooken met de ervaring.

8ste Hoofdst. Zoo dra de dichterlyke taal, door oefening, meer beschaafd is geworden, ontstaat daar door eene wysgeerige ontleeding der voorstellingen, welke den Dichter van ne-

der by bekend maakt met de belangrykſte ſchilderingen van de voornaamſte gedeelten der voorwerpen, welken hy door zyne genie bezielt, waar door alsdan de beelden ſterker, menigvuldiger en bekoorlyker worden.

9de Hoofdſt. Eindelyk, hoe hooger zich de Dichtkonst verheft tot ware ſchilderingen, hoe meer zy te rug komt van de ſchepping der ideälen, als aan de eerſte tyden eigen zyn; gelyk de oude Fabel-leer zulks bewyst. Van daar vloeit langzamerhand voort het gevoel van de hoogere waarde der menschheid. Deze verheft zich tot de *voorſtelling van wezens* van hoogeren rang, en, hoe veel zinlyks zich onder die beelden menge, geven zy echter aanleiding tot verfyning der begrippen, die den grondſlag leggen tot eenen Godsdienst, welke met de gezonde reden ſtrookt.

Alle deze byzonderheden worden door den Schryver met een aantal voorbeelden uit de geſchiedenis opgehelderd, en leiden hem, in het *10de Hoofdſtuk*, tot de beſchouwing van deze gezamenlyke werkingen, als gevolgt naar de meerdere of mindere volkomenheid der *Dichtkonst* zelve. Gezang en dans zyn, waarſchynlyk, de eerſte uitboezemingen van vrolyke gewaarwordingen. Uit hoofde van verveeling, neemt de meest gevoelige zyne toevlucht tot zamenhangende woorden. Alzoo ontſtaan by de danſen liederen. Deze gezangen rigten zich geheel naar den aard der voorwerpen, waar voor zy dienen, het zy van voorſpoed, liefde, oorlog, vrede, of *verdienst*. De heldenzangen, al vast, verheffen, uit hunnen aard, den geest tot navolging. Zy ſpreken meer tot het verſtand. Deze wederkeerige werking verheft het dichtvermogen. De voorſtellingen worden eigenaardiger, zuiverer, krachtiger. De eene Dichter vormt den ander. Zelfs dan, wanneer het dichtſtuk nog oude voorſtellingen en ideälen volgt, ontſtaat 'er meer regelmatigheid en orde, en hoe meer de volken, door gemeenſchaplyk belang, aan elkander worden verbonden; hoe meer zy zich, by vaste woonplaatſen, in pragtige tempels, tot eenen byzonderen eerdienst vereenigen, ontſtaat de Godsdienſtige poëſy, welke zoo veel te ſterker werkt op het hart, en daar na ook op het verſtand.

Van dit *eerſte* Deel der Verhandeling, betreffende den invloed der Dichtkonst op het verſtand, vóór de uitvinding der Schryfkonst, gaat de Hr. *Tiedemann* over tot de verdere beſchouwing van dien invloed, na dat ſchryven en lezen onder de verſchillende volken is ingevoerd. Dit *tweede* Deel onderſcheidt zich in *zes* Hoofdſtukken.

Het *1ſte* bewyst, dat de voorgemelde invloed, natuurlykerwyze, ſterker en algemeener zyn moet, om dat het denkvermogen, by de lezing, veel gemaklyker en ſterker bewogen wordt, dan by de enkele aanhooring: terwyl niet alleen de lezer zelf daar door te meer gelegenheid ontvangt, om op

den gantſchen inhoud, het verband der deelen enz. te letten, maar ook de Dichter zelf tot eene meerder naauwkeurigheid wordt aangeſpoord, en zich, naar gelang der toenemende beſchaving, ook verheft tot edeler onderwerpen; die voor de zedelykheid hoogst belangryk zyn; van waar dan de Dichters de eerſte Onderwyzers worden van het menſchelyk geſlacht, en het hunne bydragen tot ſtaving van wetten en Godsdienst. Tot wat oogmerk en nut, echter, de aanmerking diene aan het ſlot van dit Hoofdſtuk (bladz. 116-118), wegens den invloed der Prieſterſchaar op de Staatsaangelegenheden, en de invoering van eenig wezen uit de oude Fabelkunde of overleveringen, of ook van boeken, waar aan zy eenen gewaanden Goddelyken oorſprong leent; dit verklaren wy niet te bevroeden, noch ook het bewys te vatten, welk op zulk een Godsdienſtig bedrog kan ſteunen, ter beſchavinge van het verſtand; en wy kunnen, zelfs in weerwil der vry zonderlinge Aanteekening onder aan den Text, op bladz. 118, (die echter niet van den Schryver zelven is, daar zy niet in 't oorſpronkelyke van hem zelven gevonden wordt, maar dus aan de Uitgevers ſchynt toegeſchreven te moeten worden) bezwarelyk het vermoeden van ons weren, als of de Hr. *Tiedemann* hier geen toeleg had, om het gezag van alle heilige Boeken der Oudheid met eene penneſtreek doortehalen. Een vermoeden, waarin wy ons des te meer verſterkt vonden, niet alleen uit hoofde van het doorgaand beloop van 's mans redeneertrant overal, waar hy van Godsdienſtige denkbeelden en derzelver oorſprong en voortgangen ſpreekt, en waar in niet onduidelyk de wakkere voorſtander van het zoogenaamde *nieuwe licht*, dat ſedert ettelyke jaren in het naburig Duitschland opging, doorkykt; maar ook byzonder daar door, dat hy, onder zoo vele aanhalingen van oude Dichters en geſchriften, niet één enkel woord gewaagt van die eerwaardige ſtukken der Hebreeuwſche poëſy, wier uitſtekende waarde door de geleerde wereld eenparig erkend wordt; temeer ze juist derzelver verhevener ſtrekking, boven die der oudheid van Egyptenaren, Chineſen, Grieken enz., den Schryver zelven menige denkbeelden aan de hand zou hebben kunnen geven, om zyn betoog nog krachtiger te ſtaven, dan hy met het gebruik zyner meer geliefkoosde Schryvers en ſchriften, heeft kunnen doen.

Zoo dra de geſchreven Dichtſtukken van hand tot hand werden overgeleverd; zoo dra dezelven dienen tot zeker ſchoolsch onderwys, zoo wel in het lezen zelf, als in verdere wetenſchappen en zedekunde; volgen ook van zelven velerlei uitleggingen en verklaringen der oorſpronglyke Dichters, die of dienen om het ſchoone derzelven meer en meer te doen gevoelen, of om het duistere optehelderen, en alzoo, gelyk dit in het 2de *Hoofdſt.* wordt aangewezen, met nadruk werken op het verſtand.

Het 3*de* *Hoofdstuk* ontvouwt den oorsprong der eigenlyke Wysgeerte, als uit de zinnebeeldige uitlegging der geschreven Dichtstukken afkomstig. Zoo dra toch het gebruik der beelden en schilderingen wordt aangewezen, scherpt de Onderwyzer zyn eigen verstand, en dat van anderen, om tot de ware oorzaken en den aard der dingen door te dringen, en stelt alzoo het wezen der dingen in de plaats der verdichting; waar uit niet zelden is voortgevloeid, dat men, in later dagen, aan de oudheid gezuiverde wysgeerige begrippen geleend heeft, aan wier aanzyn men te regt mag twyfelen.

En, daar die zinnebeeldige uitlegging voornaamlyk de leerstelsels betrof omtrent den oorsprong der Goden, wyst de Schryver, in het 4*de* *Hoofdstuk*, hoe ook daar uit de natuurkundige en bovennatuurkundige leerstelsels hunnen oorsprong hebben genomen; immers de krachten en wetten der stoffelyke wereld in de plaats der verdichte Godheden gesteld, en het water, vuur enz. tot grondbeginsel zynde aangenomen, werden deze gronden de wetten van het denken, *in eenen voorwerpelyken zin*, en alzoo de overnatuurkunde zelve geboren.

5*de* *Hoofdst.* Nog sterker, echter, werd de invloed der Dichtkonst dan, wanneer ook de eigenlyke idealen van het Godlyk Wezen en van edeler menschheid verklaard worden. Immers, als dan gaat die verklaring, zeer ligtlyk, over tot zedekundige grondstellingen en leerstelsels, die alleen dienen, om de goedkeuring en navolging dier wezens te verwerven; terwyl het ontwikkeld verstand, daar uit, tot echte zedekundige regelen geleid wordt.

Eindelyk, onderzoekt de Schryver, in het 6*de* of laatste *Hoofdstuk*, den invloed der Dichtkonst, na de invoering van het Onrym. Dit Onrym, een gewrogt zynde der meer koele reden, in eenen staat van grooter beschaving, is meer geschikt voor de duizenderlei behoeften, van wier aard, strekking en voldoening de Maatschappy kennis moet dragen. De invloed der Dichtkonst wordt derhalven merklyk verminderd; dan, hoe zy verre, dat zy alle invloed zoude verliezen. Integendeel, het vernuft, dat by alle uitvindingen, zelfs by afgetrokken nasporingen, onontbeerlyk is, wordt door haar gevoed, en, zoo doende, geeft zy overal stof tot nieuwe onderzoekingen; terwyl zy, door hare taal, veel sterker treft, den indruk meer versterkt, en alzoo zelfs nieuwe aanmerkingen doet geboren worden.

Na dit verslag nopens den inhoud der bekroonde Verhandeling, gaan wy over tot die van den Heer J. DE BOSCH, met den zilveren Eerpenning beschonken, en alzoo de tweede geplaatst.

Zonder zich inte laten met eene wysgeerige verdeeling of behandeling van het opgegeven Vraagstuk, heeft zich deze

Schry-

Schryver alleenlyk voorgesteld, *de trapswyze vordering van het menschelyk vernuft, zoo uit de natuurlyke gesteldheid der menschen zelve, als wel byzonder uit eenige oude daarvan tot ons gekomen berichten te verklaren.* Hoe zeer wy dat eerste gedeelte afzonderlyk gewenscht hadden verhandeld te zien, schynt de Schryver, echter, beide deelen doorgaands vereenigd, en zyn bewys alleen uit getuigenis ontleend te hebben. Wy zullen trachten de hoofd-denkbeelden, zoo naauwkeurig mogelyk, aan te stippen.

De eerste Taal is, volgens *Vitruvius*, ontstaan uit het hoorbaar en dikwerf herhaald geluid van zekere menschen, die het vuur zagen ten voorschyn komen uit takken van boomen, door storm geteisterd. Die eerste Taal was Dichtkundig. Zang en Dichtkonst gaven de eerste aanleiding tot beschaving. Daar by paarde zich de Dans. De Gezangen waren eerst ruw en losbandig; daar na werden dezen aan Goden en Helden geheiligd, en verstandige lieden hebben zich van derzelver invloed bediend, ter bevordering van kennis, Godsdienst en welvaart. De oudheid vereert hieromtrent *Orpheus* als den eersten, die, door de welluidende uitdrukking zyner denkbeelden, de zeden hervormd, en alzoo uit 's menschen eigenaardige neiging tot zang, spel en vrolykheid, den weg daar toe hebben gevonden. Weldra ontstond het Blyspel, en ook de Herderslied; daar na het Treurspel, en andere Gedichten. Verstandige mannen hebben zich van dit middel bediend, offschoon ook met fabelen en verdichtselen opgetierd. *Orpheus* verstrekt, alhier, op nieuw tot bewys, wiens geschiedenis breedvoerig wordt behandeld. Zoo doende, waren de Dichters de eenige bekwame Onderwyzers, waar aan de Jeugd werd toevertrouwd, en uit welke Schoolen, naderhand, de vermaardste mannen zyn voortgekomen. Ook leert de ondervinding, dat Steden en volken, met behulp der Dichtkonst, geslepen en tot hoogen bloei gestegen zyn, en, by derzelver verwaarloozing, zyn te gronde gegaan. Ten voorbeelde verstrekt alhier *Homerus*, wiens roem en invloed, ook op latere wysgeerte en hare beoefening, wordt gemeld. De Zangkonst, 't is waar, had ook het zelfde doel tot aankweeking van deugd en goede zeden; maar zy werkt slechts voor een oogenblik; daar de Dichtkonst, het geheugen te hulp komende, diepe wortelen schiet in het verstand en hart. Zy wekt de verbeelding op, en leent alzoo de sierlyke bekleedselen aan de waarheid. *Plato* zelfs, offchoon yverende tegen welsprekendheid en Dichtkonst, bedient zich echter zelf daar van menigvuldig. Heldendicht, Lierdicht, Treurspel, Blyspel, Schimpdicht, Treurgezang, Herdersdicht, Byschriften, Zinspreuken; alles, wat men onder oude en hedendaagsche Dichters vindt, bevestigt deze waarheid. Ook de geschiedenis der Romeinen voldingt zulks. De eerste beginselen, de bloei, de luister en de val der Dicht-

konst

Konst zyn tevens de tydperken van het vermogen en den val van dat beroemde Volk. En door welke mannen werd *Italië* naderhand herschapen? Alleen door de Dichters. Ook de Wysgeerte, zoo dra zy de Dichtkonst verliet, ontaardde tot dorre spitsvinnigheden en drogredenen. De Dichtkonst wekt het natuurlyk gevoel en den gezuiverden smaak op voor het schoone en bevallige; dryft ruwheid en onverschilligheid uit het hart, en bevordert alzoo allerlei konst, wetenschap en deugd: gelyk, dan ook, de ondervinding zulks in *Italiën*, onwedersprekelyk, heeft bevestigd, wanneer naamlyk Wysgeerige en Godgeleerde twisten, bygeloof en onkunde, door toedoen der Dichtkonst, hebben plaats gemaakt voor eene meerdere en doorgaande beschaving. Een nadruklyk getuigenis van *Facciolatus* maakt het einde dezer Verhandeling, waar in de geleerde vereerer der Dichtkonst veel schoons zal vinden by den lof, aan de *Oudheid*, in menigvuldige aanhalingen, toegewyd.

HANDEL EN ZEEVAART, HUISHOUDKUNDE EN WAT DAAR TOE BETREKKING HEEFT.

HAARLEM, 26 *Juny*. In de Sessiën van de ALGEMEENE VERGADERING der *Nationale Nederlandsche Huishoudelyke Maatschappy*, alhier begonnen den 12 en geëindigd den 24 Juny 1804, zyn de volgende *Pryzen* en *Remuneratiën* toegekend.

Aan *P. Smidt van Gelder*, Directeur der Papier-Fabriek en Negotie, canteerende ten name van *M. Schouten en Comp.*, te *Wormerveer*, thans onder de firma van *van Gelder Schouten en Comp.*, de *2de gouden Medailje* of 25 *Dukaten*, voor het fabriceeren van *Pergament Papier* of *Papier Velin*, door Directeuren toegewezen, ingevolge de qualificatie van de Algemeene Vergadering.

Aan *J. M. Leene*, te Amsterdam, 5 prCt. voor het verdebiteeren van *f* 894-4-: van het door haar gemaakt *gecoulcurd Papier*, geschikt tot het vervaardigen van *Bloemen*.

Aan *J. Hopning*, op de Jansweg, N°. 730, te *Haarlem*, 3 prCt. van *f* 1671-14-10, aan verkocht en door hem gefabriceert *wit gestreept Dimet*.

Aan *Jan Kool*, Papiermaker te *Zaandyk*, voor het maken en verdebiteeren van Papier, geschikt tot het drukken van *koperen Platen*, de *2de gouden Medailje* of 25 *Dukaten* en 5 prCt. van het geen van primo October 1802 tot ultimo September 1803 zal hebben gedebiteerd.

Aan

Aan het *Spin-* en *Weef-Fabriek*, te *Monnickendam*, waar van Eigenaars en Directeuren zyn *P. Sligcher*, *C. L. Volmer*, *A. Volkerse* en *C. Pereboom* en *Zoon*, eene remuneratie van *f* 21-:-: ter uitdeeling van *Præmien*: voor de mededeeling eener verbetering aan de *Toethaspel*.

Eene gelyke *Præmie* aan *C. Pereboom* en *Zoon*, mede aldaar, voor de opgave eener *verdubbelde Vetwielspil*, door hem aan bovengemelde Fabriek geschonken.

Aan *Barent van Bilderbeek* en *Hermanus Scholten* en *Comp.*, te *Haarlem*, 3 prCt. op het debit, gedurende 3 jaren, van door hun gefabriceert *wit Dimet*.

Aan de Inzenders van *bereide Hoorns* van het *Rund-* en *Wolvee*, geschikt tot het maken van *Friseerkammen*, onder de Zinspreuken *a. 's Lands Welvaren*, en *b.*

Die vlyt nog arbeid sparen wil,
Staat zelden zonder werken stil,

ieder de Præmie van de *zilveren Medailje* en 25 *Dukaten*; mits naauwkeurige opgaaf doende van de manier van bereiding, en het zelve proefondervindelyk goed bevonden wordende.

Aan *Pr. Stultjes Gz.*, op de Kruisweg, te *Haarlem*, 3 prCt., gedurende 3 jaren, integaan 14 Juny dezes jaars, van de door hem gedebiteerde *Passementen* en zwart *Figuur* of *bonte kant met Bloemen*, gemaakt op een Molen waar op hy 16 differente Patroonen te gelyk kan vervaardigen.

Aan *Nieuwer-Amstels Œconomische Wol-* en *Saijet-Fabriek* is, tot aanmoediging van het Spinwerk, in het zelve toegewezen eene Præmie van *f* 50-:-:

De *Præmiën* en *Uitrustingen* voor *Zeevarende Jongelingen*, te vinden in de Prysvragen van 1799, N°. 75, bl. 41, zyn voor één jaar gecontinueerd; als mede de beloofde *Præmiën* wegens het oprichten van Spinschoolen in de Departementen, Prysvraag 1802, N°. 130, bl. 145.

De *Prysvragen* dit jaar uitgeschreven zyn:

Aan den geenen die, binnen deze Republiek, *Koperdraad* vervaardigt zoo *dun*, *sterk*, *stevig* en tevens van die *taaiachtige buigzaamheid*, als de beste Buitenlandsche (waar van een Monster by den *Algemeenen Secretaris*, *J. J. Desfont*, te *Haarlem*, te zien is) eene Præmie van de *2de gouden Medailje* en 50 *Dukaten*; mits aantoonende het benodigde met die vereischtens, op den duur, te kunnen leveren.

De Bewyzen en Monsters inteleveren voor of op ultimo September 1805. Deze Præmie strekt zich uit tot ultimo September 1807.

Aan den genen die een *Glazuur* uitvindt voor ruwe *Aarden Potten*, het welk in *deugd* gelyk, onschadelyk en in prys niet hooger is dan het geen het welk uit Engelsch Potlood bereid wordt, eene Præmie van 25 *Dukaten*. — Bewyzen en Getuigschriften inteleveren, voor of op ultimo Sept. 1805. Deze Præmie strekt zich uit tot ultimo Sept. 1807.

Aan den eersten die, binnen deze Republiek, *Potlooden* van onderscheidene diktens fabriceert, die volkomen zoo goed tot het gebruik zyn als die, welke door wylen *Mosés Polak* gemaakt wierden, en daar van op den duur het benodigde tot een matigen prys kan leveren; eene Præmie van 25 *Dukaten*. — Bewyzen en Monsters van ten minsten *agt* douzynen inteleveren voor of op ultimo Sept. 1805. Deze Præmie strekt zich uit tot ultimo September 1807.

Daar men in Engeland, sedert eenige jaren, een middel heeft uitgevonden, om Wolle en verscheidene andere Stoffen voor het Regenwater in zoo verre *ondoordringbaar* te maken, dat deze Stoffen, zoo by kleder als ander gebruik, voor het doorregenen bewaard en als onvatbaar gemaakt worden; zoo bied de *Maatschappy* eene Præmie van de *2de gouden Medailje* en 25 *Dukaten*, of 50 *Dukaten*, aan den genen die dit of zoortgelyk middel, en alle de voordeelen van het *Engelsche* middel hebbende, mededeelen; zulks met allezins voldoende bewyzen staven en daar van inlevering doen zal voor of op ultimo September 1806.

De *Prysvragen*, waar van de termyn ter beantwoording verschienen, en welke op nieuw, met of zonder eenige verandering, wederom worden voorgesteld, zyn de volgende:

Rhabarber teelen — eenig *Gewas* ontdekken egaal aan de Mos, die in de *Lakmoes-Fabrieken* wordt gebruikt — een *korte Natuurlyke Geschiedenis* van één of meerder *Insecten* die *Planten* enz. benadeelen. — *Zyde Linten* een glans te geven, evenarende de Buitenlandsche. — Ruwe of *ongebleekte Catoene Garens* een vast- en levendigheid van couleur te geven, gelyk aan de Buitenlandsche, — aantoonen van 't *Wolle Gras* of *Matte Vlas*

een

een nuttig en voordeelig gebruik in Fabrieken kan gemaakt worden. — *Eesten* maken die met minder vuur kunnen worden gestookt. — Machine om *Ketting Garen* te Spinnen. — Middel om *Scheepslieden* te redden uitvinden, beter dan tot nu toe bekend. — en *Kunstprent* inleveren.

Alle de *Prysvragen* van voorgaande jaren, als mede die welke hier boven zyn uitgeschreven, zullen eerstdaags by haren Drukker, *A. Loosjes Pz.*, te *Haarlem*, te bekomen zyn.

PRYZEN DER EFFECTEN.

Op Dingsdag den 26 Juny 1804, in Amsterdam.

BUITENLANDSCHE.

Amerika 5 prCt.	100¾ a 101
dito 4 prCt.	98⅛ a 98¾
dito dito met premie.	105½ a 106
dito geconsolid. by Stophorst a 4½ prCt.	66¾ a 67¼
Andeelen by Hope & Comp. enz.	102¾ a 103
Rusland 5 prCt.	96¾ a 97¼
Zweden 5 prCt.	100¾ a 101¼
Denemarken Toll. 4 prCt.	98¾ a 99
dito Leen en Wisselb. 4 prCt.	96¾ a 97¼
dito Kroon 4 prCt.	95 a 95½
Keizer 5 prCt.	88½ a 89
Keizer 4½ prCt.	79¾ a 80
dito 4 prCt.	74¾ a 75
Spanje 5 prCt.	96¾ a 94¾
dito 4½ losb. van 1804–7.	98 a 92¾
Engeland. Annuiteiten 3 prCt.	55 a 55½
Fransche Rep. Geconsolid. renten	54½ a 54¾

Wisselcours.

Op Londen.	37:3 a 37:6
— Parys.	53¾

BINNENLANDSCHE.

Bataafsche Republiek.	
Nationale Schuldbrieven à 3 prCt.	39 a 39¼
dito a 2½ prCt.	33¼ a 33½
Losrenten uit de heffing van 98 à 3½ prCt.	51½ a 52
Dito uit de heffing van 1800. a 3 prCt.	44¾ a 45
dito 1801. a 3½ prCt.	49¾ a 50¼
dito Domeinen. 4 prCt.	70¼ a 70½
dito Vrywillig a 5 pCt.	77½ a 78¼
Receptien Losb. 1804.	95 a 95½
——— na den Vrede.	51½ a 51¾
Holland.	
Obligatien en Recepissen a 2½ prCt.	33 a 33½
Dito vrywillig a 5 prCt.	59¼ a 59¾
Zeeland.	
Obligatien a 2½ prCt.	38 a 39
Vriesland.	
Obligatien a 2 prCt.	33 a 34
Agio van de Bank.	4¾ prCt.

GEBOORTE-, TROUW- EN STERFLYSTEN.

Het getal der Dooden, gedurende de laatstverlopene Week, is geweest: te *Amsterdam* 117; en te *Haarlem* 11, onder welke laatsten 7 beneden de 12 Jaren.

STER-

STERRE- EN WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN.

WEERKUNDIGE WAARNEMINGEN, BUITEN HAARLEM.

1804. Juny	BAROMETER.	THERMOMETER.	STREEK DER WIND.	LUCHTSGESTELDHEID.
	30. 3¼	63	W.	zeer windrig;
20	30. 3¼	71	W. Z. W.	meest betrokken;
	30. 3¼	62	——	's avonds wat regen.
	30. 3¼	64½	W.	's morgens betrokken;
21	30. 3¼	73	——	verder omtrent helder.
	30. 2¼	62	Z. W.	
	30. [illegible]	62	W. N. W.	omtrent helder;
22	30. 3¼	*66*	N. W.	*voormidd.* harde wind.
	30. 9¼	54½	N. N. W.	
	30. 3¼	57½	N. b. W.	
23	30. 4	66	——	omtrent helder.
	30. 3¼	53	N. N. O.	
	30. 3¼	59	O.	's morg. bewolkt;
24	30. 3¼	71½	O. N. O.	verder helder.
	30. 3	59	——	
	30. 2¼	64	Z. O.	
25	30. 2¼	74	N. W.	benevelt, omtrent helder.
	30. 2¼	61	N. N. W.	
	30. 2¼	59½	N. W.	voormidd. betrokken;
26	30. 2¼	66	——	verder omtrent helder.
	30. 1¼	53½	——	

BEKENDMAKINGEN.

TE HAARLEM, BY A. LOOSJES Pz.

EERSTE DEELS,

EERSTE REGISTER.

BERICHTEN en BYZONDERHEDEN.

Van January—Juny 1804.

A.

B.

C.

DAM

D.

E.

F.

G.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

NUYS

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

 UNI-

EERSTE DEELS,

TWEEDE REGISTER

BOEKEN, KAARTEN, KONSTPLATEN en MUZYKWERKEN.

Van January—Juny 1804.

A.

B.

D.

EN.

E.

G.

H.

J.

L.

M.

Per-

P.

R.

S.

T.

V.

W.

TE HAARLEM BY

A. LOOSJES, Pz.

